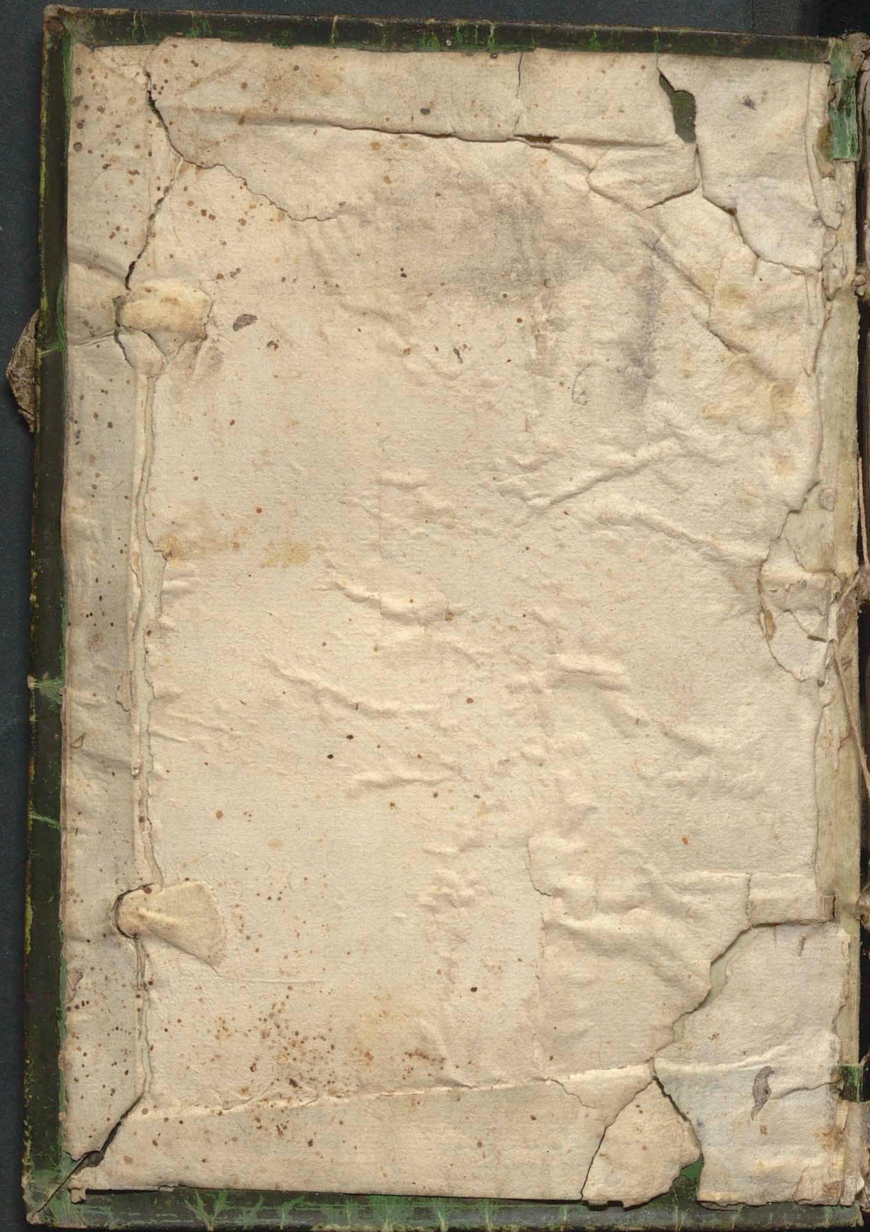

1554

His liber Lucubrationum datus est mihi a Gnioso Cypriano ni[illegible] die 6 8bris Anno 1614

Mihi vero datus est a Reverendo D: Paulo Poplawski die 24 8bris 1615
Albertus Kulesza Capitanei Bracl: Notarius subscripsi

Mihi vero donatus est a Generoso Alberto Kulesza liber [illegible] [illegible] authorem Spiderus [illegible] [illegible] sapientiorum [illegible] [illegible] [illegible] spiritu prophetico [illegible] [illegible]
Martinus Mlendonski

PHILONIS IV-DAEI, SCRIPTORIS ELO-quentissimi, ac Philosophi summi, lucu-brationes quotquot haberi potuerunt, Latinæ factæ per Sigismundum Gelenium.

His accessit propter argumenti similitudinem, Athenagoras De mortuorum resurrectione, Petro Nannio interprete: &

Aeneas Gazæus De immortalitate animarum, & corporum resurrectione, Ioanne Vuolphio inter-prete: uterq; integritati restitutus: addito re-rum memorandarum Indice.

Ad Varsaviam

Τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίγνεται.

Cum Priuilegg. Imp. Caroli V. ad quinquennium, & Regis Galliarum ad sexennium.

Eremitarum Camaldulens. S. P. Romualdi. Ex legato M. D. Feliciani de Sniegorzow Wysoniez Episcopi Nareuens. ...

Priuilegium Imperatorium supe-
riore editione intima-
tum est.

HENRY par la grace de dieu, Roy de France, Aux Preuost de Paris, Bailly de Rouen, Seneschaulx de Lyon, Thoulouse & Poictou, & a tous noz autres Iusticiers & officiers ou leurs lieutenant, salut. Receue auons l'humble supplication de nostre aime, & feal Nicolas l'Euesque le Ieune, marchant libraire & bourgeoys de la uille de Basle, l'ung des Cantons, de noz alliez & confederez & bons comperes les Souysses, contenāt quil' auroit recouuert ung liure non encore ueu Intitule, Philonis Iudæi, scriptoris eloquentißimi, ac philosophi summi, lucubrationes, quotquot haberi potuerunt, Latinæ factæ per Sig. Gelenium, coniunctis Athenagora De mortuorum resurrectione, & Aenea Gazæo De immortalitate animarum, & corporum resurrectione, utrisq; suæ integritati restitutis. Pour lequel liure recouurer & imprimer, il luy a conuenu & conuiendra faire grands frais & despens. Et doubte que les libraires & imprimeurs ne facent si tost que ledict exposant aura faict publier ledict liure, Icelluy imprimer, qui seroyt luy oster tout moyen de se pouuoir rembourser de ses dictz frais & mises, & de recepuoir le fruict quil' espere de son labeur. A ceste cause il nous a humblemēt requis luy uouloir sur ce pourueoir de nostre remede conuenable. Pourquoy nous ce consideré uoulans fauorablement traicter ledict exposant, en cest endroict, à Icelluy auons permis et octroyé, permettons & octroyons, per ces presentes, uoulons & nous plaist, de noz grace special plaine puissance & auctorite Royal qu'il puisse, & luy loise, imprimer, ou faire

imprimer, & mettre en uente, le liure dessusdict. Sans ce que pendant & durant le temps & terme de six ans ensuyuans, à compter du iour & datte que ledict liure sera acheué dimprimer, nul autre libraire ou imprimeur de nosdictz Royaulme, pays, terres, & seigneuries de nostre obeissance, puissent imprimer, ou faire imprimer, ne mettre ne exposer en uente, sans le congé & permißion dudict exposant. Et ce sur peine & confiscation desdictz liures et d'amende arbitraire, à nous à appliquer. SI VOVS mandons, & à chascun de uous se comme à luy appartiendra, que de noz presentz permißion, conceßion, & octroy, & de l'effect & contenu en icelles: nous faictes, permettes, & souffres ledict exposant iouir & user plainement & paisiblement, sans en celuy mettre ou donner ne souffrir estre faict, mis, ou donné aucun empeschement, au cõtraire, le quel si faict, mis, ou donné luy estoit faictes mettre incontiment, sans delay à plaine & entiere deliurãce & au premier estat, & deu. Car tel est nostre plaisir, nonobstant quelzconques lettres à ces contraires. Donné à Paris XVIII. iour de Feurier, L'an de grace Mil cinqcens cinquante troys, & de nostre Regne le septiesme.

Par le Roy en son conseil.

Robillart.

GENEROSO ADOLESCENTI DOMINO IOANni à Balma Perano Re. Protonotario, Sigismundus Gelenius S.

SCIO equidem, adolescens generose, ex quo post illos giganteos conatus diuisæ sunt linguæ μερόπων ἀνθρώπων, earũ cuique suam datam gratiam, ut semper uel barbarum hominem melius intelligamus, libentiusq; audiamus propria lingua loquentem quàm per interpretem. Vertit olim Timæum Platonis eloquentis philosophi librum M. Tullius orator eloquentißimus: sed etiamsi hoc opus extaret, nemo qui Græce scit non mallet illum in sua lingua legere. Fuit tamen superiorum seculorum, post translatum euersumq; à barbaris imperium, & uastatam literarum altricem Italiam, tanta infelicitas, ut ne historiæ quidem Romanæ maneret series, fœdè interrupta, mutilis & magna sui parte laceris relictis præcipuis eius autoribus. ergo huic & cæteris disciplinis succurrendum erat propter eos qui Latine tantum sciunt, uersis sat multis per nostri seculi eruditos uoluminibus. mihi sacris profanisq; historijs manus admoliri libuit, quantum potui succisiuis & interdum fur-

tiuis horis in hoc meo uitæ genere, quo saxũ Sisyphiũ, uel potius Plautinam molam, iam per decem ferè lustra uoluo reuoluóq;, lectione tumultuaria uersans Græcos Latinosq; codices. Pergemus igitur quando & nos manum ferulæ subduximus, inuenturi aliquos qui hæc non fastidiant, ut sunt uaria mortalium iudicia. quomodo autem ætatem laturi sint hi nostri partus, uiderit posteritas: mihi interim patroni eorum quærendi sunt, ne fortè sint tam μινυνθάδιοι, ut parentem suum relinquant superstitem. In eorum numero tu adolescens generose iamdudum designatus es animo, ut nihil hactenus præter occasionem defuerit. non possum enim non exosculari tuum elegantißimum ingenium, quod sub idoneo formatore domino Gilberto Cognato uiro doctißimo gnauiter excolis, nec contentus imitari uiros literatos, etiam epistolijs amantißimis ad mutuam inuitas beneuolentiam: quæ omnia mihi optimæ frugis maturè secuturæ spem faciunt. Debeo igitur & ipse in hoc uirtutis stadio anhelanti aspergere frigidam: & inuenies hic exempla egregia hominum, quos Christus ipse iam tunc ante carnem assumptam colloquio dignatus est, ut Abrahami Iacobi Mosisq;, & cum primis Iosephi in omni ætate omniq; fortuna sui similis. quamuis non desint tibi exempla domestica, quæ solent acriores addere stimulos: ut qui nobilißima Burgundiæ familia & cum alijs æquè nobilibus coniuncta ortus sis. in quibus ut proximi sic præcipui sunt, pater Philibertus à Balma, Peræ Corgenonisq; in Segusiis dominus, & maternus auus illustris baro Digoniæ Ioannes à Damis:

præte-

præterea duo auunculi, totidem ueſtræ Burgundiæ ſi-
dera, Reuerendißimus dominus Gulielmus à Poupet,
abbas Balmæ Balernæ Goillæq;, & frater huius illu-
ſtris dominus Ioannes à Calce, unus ex intimis aulæ Cæ
ſareæ, tanto monarchæ ſuo meritò charißimus. Vadit
igitur ad te Philo, ducens ſecum Moſem illum antiquiſ-
ſimum, Ogygio ſeculo natum, & Cadmo multo ſupe-
riorem, quandoquidem eius tempore illiteratam Græ-
ciam fuiſſe teſtantur Chronographi. afferunt autem hi
uiri diuina placita, & eorum interpretamenta iuxta
priſcorum ſententiam. non eſt tamen quòd te maieſtas
hæc rerum abſterreat, ſed alliciat potius, præſertim cum
ſacris functionibus deſtinatus, iam nunc te his parare
debeas, & ut facis, reſpondere ſpei conceptæ de tua in-
dole. inuenientur hic multa quæ ſacros ſenſus oſten-
dant certius, non tam obſcuros aliqua caligine, quàm
præſtringentes mentis oculos ſplendore nimio. lice-
bit etiam hic pleraq; agnoſcere, quæ pòſt ſummi theo-
logi transferenda putarunt in ſuos commentarios. cer-
tè non debet eſſe ingrata huius lectio, cùm Platonem
non tam prope ad noſtros accedentem, & alienio-
rem Ariſtotelem, Auerroemq; ſcriptis ac religione bar-
barum, in ſcholas admittant etiam theologi. haben-
da tantum eſt ratio temporum, ſimulq; cogitandum,
hæc fuiſſe ſcripta cùm nondum ſatis uulgata eſſet lux
Euangelica. habuit & pietas religioq; ſuam infantiam,
iuuentam, uirilitatem, & uiſa eſt aliquando ad ſenium
uergere. ſed neſcit ſenium res immortalis & Deo cha-
rißima. Qualis autem quantusq; uir fuerit hic Philo,

 doce-

docebunt subiuncta aliquot testimonia. Fuit certè inter suos primarius, Tiberij Alexandri Alabarchæ (sic in Aegypto Iudæorum summum magistratum uocant) frater, eius qui Romæ inter consulares Vespasiani amicos statuam habuit, sicut Iuuenalis cum stomacho meminit, eruditione non minus celebris, quàm germanus opibus. unde illud uulgatum, ἢ φίλων πλατωνίζει, ἢ πλάτων φιλωνίζει. mihi Plato potius φιλωνίζειν uidetur, id est Mosen æmulari, cuius Philo fuit discipulus. cõstat enim Platonem in Aegypto peregrinatum, ibi audisse non magis Aegyptiorum quàm Iudæorum ἱερογραμματεῖς. Hæc apud te adolescens generose præfari libuit, quo magis accendaris ad operis uisendi cupiditatem, quod te animi nostri erga te propensissimi admonebit.

Bene uale. Basileæ, Cal. Februarijs,
Anno M D LIIII.

TESTIMONIA SANCTISSIMORVM VIrorum de Philone Iudæo.

EVSEBIVS HISTORIAE Ecclesiasticæ Libro secundo.

CAij Cæsaris temporibus, Philo magna famæ celebritate apud plurimos fuit: uir sanè, qui non nostrorum hominum solum, sed etiam Gentilium, qui humanitatis ac politioris literaturæ elegantia excellebant, facilè principem locum obtinuit. Genus autem antiquitus ex Hebræorum stirpe duxit: atq; illis uiris, qui Alexandriæ in summis honorum gradibus locati, magnum splendorem acquisiuissent, nulla ex parte inferior putabatur. In diuinas prætereà & patrias disciplinas quantum & quàm magnum laborem contulerit, inter omnes liquidò constat. Quinetiam in studijs philosophiæ, liberaliumq; artium cognitione qualis & quàm excellens fuerit, non necesse habeo dicere: præsertim cum Platonicæ & Pythagoricæ disciplinæ formam ardentiore studio imitatus, omnibus suæ memoriæ & ætatis uiris antecelluisse prædicetur.

Ac rursus de eo sic loquitur. Philo quidem uerbis copiosus, sententijs locuples, in diuinis scripturis explicandis altus, & in sublime se tollens, uariam ac

multiplicem sacri eloquij interpretationem pertexuit. Et paulò pòst, Istum, Caio regnante, Romam profectum esse, & librum de Caij impietate ac scelere à se compositum (quem facetè admodum & dißimulanter, De uirtutibus, inscripsit) posteà, Claudio imperium gerente, coram uniuerso senatu recitasse memoriæ proditum est. Quapropter non illud opus solum, uerum etiam alia ab eo edita tantopere admirabantur Romani, ut digna existimarent, quæ in ipsorum bibliotheca, tanquam monumenta quædam reponerentur.

AVGVSTINVS CONTRA Faustum Manichæum, libro XII. cap. II.

Vidit hoc, inquit, Philo quidam, uir liberaliter eruditißimus, unus eorum, cuius eloquium Græci Platoni æquare non dubitant.

HIERONYMVS IN CAtalogo Scriptorum Ecclesiasticorum.

Philo Iudæus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum: idcirco à nobis inter scriptores ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci Euangelistæ apud Alexandriam scribens ecclesia, in nostrorum laude uersatus est: non solũ eos ibi, sed in mul-

tis

tis quoq; prouincijs esse memorans, & habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet, talem primũ Christo credentium fuisse ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur & cupiunt, ut nihil cuiusquam proprium sit, nullus pauper, patrimonia egentibus diuiduntur, orationi uacatur & psalmis, doctrinæ quoq; & cõtinentiæ: quales & Lucas refert primum Hierosolymæ fuisse credentes. Aiunt hunc sub Caio Caligula Romæ periclitatum, quò legatus gentis suæ missus fuerat. Cum secunda uice uenisset ad Claudium, in eadem urbe locutum esse cum apostolo Petro, eiusq; habuisse amicitias, & ob hanc causam etiam ecclesiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriã sectatores ornasse laudibus. Extãt huius præclara & innumerabilia opera. In quinq; libros Moysi: De confusione linguarũ liber unus: De natura & inuentione liber unus: De his quæ sensu precamur & testamur liber unus: De eruditione liber unus: De hærede diuinarum rerum liber unus. De diuisione æqualium & contrariorum liber unus: De tribus uirtutibus liber unus: Quare quorundam in scripturis mutata sint nomina liber unus: De pactis libri duo: De uita sapientis liber unus: De gigantibus liber unus: Quòd somnia mittantur à Deo libri quinque: Quæstionum & solutionum in Exodo libri quinq;: De tabernaculo & decalogo libri quatuor: Necnõ de uictimis & repromißionibus, siue maledictis: De prouidentia: De Iudæis: De conuersatione uitæ: De Alexandro, dicente quod propriam rationem muta animalia habeant, & quòd omnis insipiens seruus sit: Et de uita nostrorum

rum librum, de quo supra diximus, id est, de apostolicis uiris, quē & inscripsit περὶ βίου θεωρητικοῦ ἱκετῶν, quòd uidelicet cœlestia contemplentur, & semper deū orent. & sub alijs indicibus: De agricultura duo: De ebrietate duo. Sunt & alia eius monumēta ingenij, quæ in nostras manus non peruenerūt. De hoc uulgo apud Græcos dicitur, ἢ πλάτων φιλωνίζει, ἢ φίλων πλατωνίζει. id est, aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo: tanta est similitudo sensuum & eloquij.

RAPHAEL VOLATERRAnus Anthropologiæ Libro decimooctauo, ex Suida.

PHilo Iudæus, Alexandriæ natus, disciplinisq; omnibus eruditus, in nostra & Græcorum philosophia facile cæteros antecellit, eloquentiæ Platonis adeo æmulator, ut prouerbium fuerit, ἢ πλάτων φιλωνίζει, ἢ φίλων πλατωνίζει. id est, aut Plato Philonizat, aut Philo Platonizat. In diuinis autem legibus & patrijs institutis quantus fuerit, ex his quæ nobis librorum suorum tradidit monumentis palàm est. Igitur temporibus Caij principis quanta acciderint Iudæis mala, uoluminibus absoluit: in quibus & suam legationē pro Iudæis apud ipsum Imperatorem refert: unde suggillatus nec sine periculo domum redijt. Sed & Iosephus huius legationis meminit lib. 18. his uerbis, Et quidem cum seditio apud Alexandriam fuisset inter Iudæos & Græcos, terni ab utrisque legati partibus mittuntur ad

Caium,

Caium, in quibus pro parte Græcorum erat quidã Appion grammaticus, qui cum in cæteris insimularet eos, tum quòd honores diuinos (ut mos est apud alios) Cæsari non deferrent: quapropter iratum reddidit Caium. Philo, qui legationi præerat Iudæorum, uir in omnibus magnificus, philosophiæ non ignarus, uehementissime omnia confutauit. tandem absterritus ac repulsus, Bono nos, inquit, animo esse oportet, quibus est Caius infestus. Necesse namq; diuinum adesse, ubi humanum cesset auxilium. Hæc quidem ille. Sed Philo in ipso libro, quem de sua legatione scripsit, omnia exequitur. Iterũ ergo reuertens legatus ad Claudium in Vrbe, cum apostolo Petro tunc primum congressus est, uenitq; in eius & Marci discipuli amicitiam, ob quam causam postea Alexandrinam ecclesiam, cui Marcus præfuit, & Christianos ea tempestate laudibus prosequitur, ut Hieronymus testatur. Volumen eius ingens plures continens libros ad nos peruenit, conuersum Sixti IIII. Pontificis tempore, à Lilio Tiphernate meo præceptore, bibliothecæq; Vaticanæ dicatum.

CATALOGVS ET ORDO Librorum in primo Philonis Iudæi Tomo contentorum.

PHILONIS IVDAEI, DE EA QVAM MOSES DESCRIbit Mundi creatione Liber,

Sigismundo Gelenio interprete.

AEteri legislatores partim nullo ornatu adhibito nudum ius præscripserūt: partim ad exaggerādam apud uulgus rem, fabulosis figmentis ueritatem prætexerunt. Moses uerò utraq; ratione posthabita, altera ut rudi ac ignaua parumq; decora philosopho: altera ut mendace plenaq; præstigijs, perpulchrum ac honestissimum legum suarum fecit initium: neq; statim quæ facienda, quæue non, admonens: neq; quoniam formādæ prius erant mentes accepturorum has leges, affingens fabulas, aut aliorum figmenta recipiens: sed admirandum (ut dicere cœpi) est hoc principium creationē mundi complexum: utpote cum & mundus legi & lex mundo conueniat, & homo legi obnoxius mox ciuis mundi euadat, dirigens sua facta ad arbitrium naturæ gubernantis hanc rerum uniuersitatem. eam sublimitatem sensuum

quibus mundi creatio traditur, nullus poeta, nullus scriptor laudare queat pro dignitate. superãt enim omnem dicendi audiẽdiue facultatem, utpote sublimiores quàm ut mortali quopiam uase poßint conuenienter percipi. non tamen ideo cessandum est, sed studio pietatis uel ultra uires audendum: non ut priuatim afferamus aliquid proprium, sed è multis pauca quædam, ad quæ humanam mentem penetrare fas est, deductam amore ac desiderio sapientiæ. quemadmodum enim colossorum similitudines uel in exiguo exprimuntur anulo: ita fortaßis etiam scripturæ creationem mundi prodentis pulchritudo eximia splendore quodam percellens lectorum animos, mediocri stylo enarrabitur: si prius admoneantur, quod admoneri operæpreciũ fuerit. quidam enim mundum magis admirati quàm eius conditorem, hunc quidem non factũ æternumq; asseuerant: deum uerò in alto ocio degere mentiuntur impij: cum debuissent contrà, huius ut conditoris ac parentis admirari potentiam, illum non supra modum uenerari. at Moses tum philosophiæ fastigium assecutus, tum oraculo de præcipuis naturæ arcanis edoctus, animaduertit duo esse in rebus necessaria: alterum causam agentem, alterum quod ab agente afficitur. præterea agens illud esse huius uniuersi mentem syncerißimam ingentißimamq;, præstantiorem quàm sit uirtus aut scientia, imò quàm ipsum summum bonum & ipsum summũ pulchrum. alterum autem illud paßioni obnoxium, inanime & suapte natura immobile, motum, formatum animatumq; à mente illa, redditum esse opus absolutißimum. cæterum qui mundum

factum

factum negant, non animaduertunt se tollere quod est in uita utilissimũ, & ad pietatem summè necessarium, nempe prouidentiam. nam opificium non negligi ab opifice suo parenteq; docet ratio. etenim pater hoc agit ut permaneat sua progenies, cõditor item diuturnitati à se conditorum consulit, arcens quicquid noxam damnúmue illaturum uidetur, contra quicquid utile commodumq́; modis omnibus prospiciens. at quod factũ non est, nihil commercij habet cum eo qui se non fecit. est autem absurda opinio atq; inutilis, mundum tanquam rempub. sine magistratu inducere, cui non præfectus, non præses, non iudex præsit, quem omnia dispensare gubernareq; deceat. at magnus ille Moses longissimo interuallo distare existimans rem uisibilem ab infecta: quandoquidem quicquid sensui subiectum est, generationi mutationiq; obnoxium nunquam eodem statu manet: inuisibili & mente sola prehensibili naturæ æternitatem tãquam germanam cognatamq́; attribuit: de sensibili uerò generationem tanquam propriũ uocabulum prædicat. quoniam igitur uisibilis sensibilisq; hic mundus est, factum esse consequitur necessario. quapropter non alienũ fuit ab autoris proposito, generationem eius scripto prodere, idq; admodum grauiter ac theologice. sex autem diebus fabricatum ait mundum, non quòd temporis spacio opus habuerit conditor: deum enim non iussu solum, uerum & cogitatu operari creditur: sed quoniam opus erat res creari quodam ordine, ordini autẽ numerus est proprius, inter numeros uerò lege naturæ aptissimus generationi est senarius. nam post unitatem primus occur

rit perfectus parilibus constans partibus è quibus conficitur: è ternione scilicet sui dimidio, è binario parte tertia, & ex unione parte sexta: qui (ut ita loquar) mascula simul ac fœminea natura præditus est, & compositus ex utriusq; uiribus. masculus enim in rebus censetur impar numerus, sicut par fœmina. imparium autẽ principium ternio, parium binarius. ex amborum uerò uiribus constat senio. oportet enim mundum cum sit creaturarum omnium absolutißimus, iuxta perfectum numerum compingi, nempe senarium: & quia in seipso complexurus erat generationes è binaria copula, formari ad numerũ mixtum, eum qui primus pariter impar est, ut in se contineret tum proseminantis masculi, tum fœminæ genituram suscepturæ speciem. singulis autem diebus attribuit aliquam uniuersi portionem, excepto primo die, quem ne nominat quidem primum, ne connumeretur cæteris: sed unum nominans, apto utitur uocabulo, considerata unionis natura, appellationeq; eius hic conuenientißima. Differemus igitur quæ his uerbis continentur quantum fieri potest, quando impoßibile est dici omnia. inest enim hic eximius ille mundus intellectu solo conspicuus, sicut procedente sermone patebit in enarratione huius diei. Deus enim ubi pro sua deitate præuidit, imitamentum pulchrum non posse absq; exemplari pulchro existere, nec sensibile quicquam citra exceptionem probari posse, quod non archetypo intelligibilis ideæ respondeat, postquã decreuit uisibilem huncce mundum cõdere, prius formauit simulacrum eius intelligibile, ut ad exemplar incorporei deoq; simillimi,

corporeum absolueret mundum recentiorem hunc, antiquioris effigiem, totidem complexurum sensibilia genera, quot in illo intelligibilia. mũdum autem illum qui ex ideis constat, nefas est loco ullo dicendo cogitandóue circumscribere: sciemus tamẽ quo pacto consistat, si considerauerimus aliquam rerũ nostratium similitudinem. quoties condenda est urbs cura regis alicuius aut imperatoris pro fortuna magnifici, præsto est quispiam peritus architectonicæ, qui contemplatus loci opportunitatem, primum intra seipsum partes futuræ urbis propemodum omnes deliniat, templa, gymnasia, curias, fora, portus, naualia, uias angiportusq́;, mœniorum situm, et ædificiorum tam priuatorum quàm publicorum. deinde impreßis uelut in ceram in suum animũ singularum rerum imaginibus, effingit urbem intelligibilem: cuius effigiem innata retractans memoria, atq; ita impreßis sibi magis etiam simulacris, ut bonus artifex, ad semel propositũ exemplar respiciens, aggreditur designatam suam structuram è saxis & materie, repræsentans incorporeas illas ideas singulis operis partibus. eodem fermè modo de deo sentiendum est, qui ubi decreuit ingentem hanc urbem condere, prius formas eius concepit: ex quibus postquam intelligibilem mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc condidit. Quemadmodum igitur illa in architecto præsignata urbs locum extra nullum habuit, tantum impressa artificis animo: eodem modo ne ille quidem ex ideis constans mundus alibi locum habere poterat, quàm in dei uerbo quod adornauit hæc omnia. quis enim alius poßit esse locus uirtu-

tum dei, idoneus ad concipiendas non dico omnes ideas, sed uel unam quampiam earum simplicißimam? est autem uirtus etiam mundi effectrix, à uero bono ceu à fonte oriunda. nam si quis uellet causam huius uniuersalis opificij perscrutari, non aberraret opinor à scopo si diceret, quod quidam priscus sapiens: bonum esse patrem conditoremq́;, ideoq́; suapte naturæ bonitate non inuidisse substantiæ, nihil boni ex seipsa habenti, quæ tamen quiduis fieri poterat. erat enim ex seipsa expers omnis qualitatis, indigesta, inanimis, plena ruditate, confusione, atq; discordia: sed capax alterationis mutationisq́; in contrarium statum optimum, uidelicet ordinem, qualitatem, animationem, similitudinem, identitatem, coaptationem atq; consonantiam, cæteraq́; quæ ad potiorem ideam attinent. Tum deus nemine monente (quis enim erat alius?) suopte consilio decreuit diuitias gratiæ suæ copiose largiterq́; profundere in naturam nullius bonæ rei per se capacem sine diuina munificentia. attamen non pro magnitudine gratiæ suæ beneficus est, nimirum infinitæ ac incomprehensibilis: sed attemperat se ad uires eorum quos dignatur sua beneficentia. nec enim sicut deus ad benefaciendum natura propensus est, ita creatura ad accipienda beneficia. illius enim potentia longè superat, at huius infirmitas impar est eorum magnitudini, succumberetq́; nisi deus pro cuiusq; portione moderaretur suam gratiam. quòd si cui libeat apertioribus uti uocabulis, nil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quàm uerbum dei iam mundum condentis. nec enim intelligibilis urbs est aliud quid

quid, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam urbem mente conceptam condere. Mosis enim est opinio hæc, non mea. ergo hominis generationem aggressus scribere, procedēte sermone diserte fatetur, formatū eū utiq; ad dei imaginem. quod si pars imago est imaginis, patet quòd etiā tota hæc species, uidelicet uniuersus hic mundus, qui magis quàm homo refert diuinam imaginem. liquet autem quod archetypum sigillum, quem dicimus esse mūdum intelligibilem, ipse sit archetypum illud exemplar, idea idearum, uerbum dei. narrat enim quomodo in principio fecit deus cœlum et terram, principium usurpans non ut quidam putant, iuxta significationem temporis. tempus enim ante mundum non erat, sed aut unà factum est, aut post eum. Cum enim tempus sit spacium motus cœli, fieri non potest, ut motus rem motam præcesserit: sed necesse est hunc aut pòst, aut simul existere. necessario igitur colligitur, tēpus aut æquæuum esse mundo, aut recentius. affirmare aūt illud esse antiquius, re uera alienum est à philosophia. quod si principium non accipitur nunc iuxta significatū temporis, conueniens fuerit id significari iuxta numerum, ut hæ uoces, IN PRINCIPIO FECIT, *idem ualeāt quod* PRIMVM *fecit cœlum. Est enim reuera consentaneū rationi, primū in generatione illud prouenisse, cū sit præstantißimū ex his quæ facta sunt, & è purißima constet essentia: quamobrē deorū tam non apparētium, quàm sensui patentium, destinatū est domicilium sacratißimum. Nam si omnia simul & semel fecisset condita, minus ordinis fuisset in rebus tam pulchre conditis.*

nec enim est quicquam pulchri in confuso ordine. Ordo uerò est consequentia seriesq; rerum præcedentium & sequentium, si non ipso opere, certe consilijs opificum, si modo caueatur ut ea certa inconfusaq; sint. itaq; ante omnia conditor fecit in mundo intelligibili cælum incorporeum & terram inuisibilem, & aeris ideam & uacui. hunc uocauit tenebras, utpote atrum naturaliter. uacuum uerò abyssum. profundißimum enim est, & dehiscit patētißime. deinceps fecit aquæ incorpoream essentiam, itemq; spiritus, deniq; postremam lucis septimam æque incorpoream, & exemplar solis intelligibile, omniumq; stellarum quæ cælo lucem erant illaturæ, dignatus priuilegio lucem & spiritum. Hunc enim nominauit dei, quia spiritus plurimum ad uitam conferat, quæ ab autore deo proficiscitur. lucē uerò appellauit ualde bonam: hæc enim intelligibilis uisibili tanto est lucidior ac splendidior, ut existimo, quanto sol antecellit tenebras, dies noctē, quantoq; mens totius animi imperatrix sensus quibus res discernimus, & oculi reliquas partes corporis. cæterum inuisibile illud & intelligibile diuinum uerbum & dei uerbum, imaginē dicit dei: & huius imaginem lucem illam intelligibilem, quæ facta est imago diuini uerbi, suæ generationis interpretis: quæ est supercælestis stella, fons stellarum sensibilium: quam non temere appellare possemus uniuersalem lucem, à quo sol, luna, cæteræq; stellæ tam fixæ quàm erraticæ hauriunt singulæ pro uiribus conuenientes sibi splendores syncere illius & puræ lucis, quæ obscuratur quàm primum uergit ab intelligibili ad sensibilem. Syncerum enim nihil

sensu

sensu percipitur. Recte autem se habet illud quoq; dictum, quod Tenebræ erant super abyssum.) Aer enim quodammodo existit supra uacuum, quandoquidem omnem illam immensam regionem uacuā desertamq; expleuit, quæ ad nos usq; à lunari orbe pertinet. cæterum postquam effulsit lux illa intelligibilis sole antiquior, cesserunt aduersæ tenebræ, dispescente deo dirimenteq;, cui perspicuæ sunt contrarietates rerum, & natiua quædam certamina. ne igitur perpetuis laborarent seditionibus, neue bellū pulsa pace præualeret confuso in mundo ordine, non solum separauit lucem à tenebris, uerum & terminos in medijs spacijs posuit, quibus utrunq; arceatur ab extremitatibus alterius. Alioqui propter uicinitatem inductura erant confusionem contentionibus de principatu mutuis, pertinaci ambitione luctam appetentia, nisi præfixi in medio termini ad pugnam gestientia dirimerent. hi sunt uesper & mane, quorum alterum prænunciat lætum aduentum solis orituri, sensim tenebras submouens. uesper autem occidentem solem subsequitur, ingruentes tenebras leniter excipiens. atq; hæc ipsa, mane inquam & uesper, in ordine incorporearum intelligibiliumq; rerum ponenda sunt. nam nihil omnino sensibile est in his, sed omnia ideæ mensuræq; ac loci & sigilla incorporea, ad generationem aliarum rerum corporearum. Facta autem luce & succedente tenebris, fixisq; in medio terminis uespera ac mane, necessariò temporis mensura mox effecta est, quem diem nominauit opifex, eumq; non primum, sed unum: qui sic dicitur propter singularitatem intelligibilis mūdi habentis na-

turam unitatis. Iamq; perfectus erat mundus ille incorporeus, situs in diuino uerbo, cum sensibilis hic ad exemplar alterius absoluebatur: & ante alias eius partes potissimam omniũ faciebat cõditor, cælum uidelicet, quod aptè firmamentum appellauit, ut rem corpoream. corpus enim naturaliter firmum est solidumq;, tres dimensiones habens. solidi autem & corporis quæ potest esse alia cogitatio, quàm quaqua uersum dimensio? Meritò igitur supposito pro incorporeo sensibili hoc corporeoq;, firmamentũ id uocauit: quod mox ὀυρανὸν, id est, cælũ apte ualdeq; proprie appellauit: siue quia omnium ὅρος, id est terminus, siue quia primum ὁρατῶν, id est uisibilium factum sit. post cuius generationem nominat diem secundum, integrum diei spacium mensuramq; ad cælũ referens, ob eius inter sensibilia dignitatẽ honoreq;. Post hæc quoniam uniuersa aqua in terrã totã diffusa erat, omnesq; eius partes penetrauerat, quemadmodum spongia humorem combibit, ut ceu palus quædam cœnosa ex utroq; elemento macerato confunderetur, & quodammodo fermentaretur in unam indiscretam informemq; naturam: iubet deus quicquid aquarum salsum erat ac proinde offecturum fertilitati satorum & arborum, collectum in unum confluere ex omnibus terræ foraminibus: tum aridam emergere, dulci humore in ea relicto ad eius perpetuitatem. humor enim hic moderatus pro glutine est iungendis partibus distantibus. quo fit etiam, ne omnino exsiccata terra infrugifera & sterilis reddatur: utq; tanquam mater, non solum alterum alimenti genus, cibum, sed utrunq; ceu natis

suis

ſuis cibum ac potum præbeat. quapropter uenis mãmarum ſimilibus exũdauit, quæ per cauernas editæ fluuios fonteſq́; profunderẽt, nihilo ſecius tamẽ latentes quoq; humores indidit omnibus aruis & latifundijs, ad fertilitatem fructuum copioſiſsimã: his ita diſpoſitis autor nomina impoſuit, aridæ terram, aquæ uero inde ſecretæ mare, atq; ita ornare terram aggreſſus, iubet eam proferre herbas & ſpicas, omnigenaq́; olera producere, tũ prata fœno uirentia, & quicquid ceſſurum erat pecuarijs in pabulum, aut in cibum hominibus. Eodem iuſſu & arborum ſpecies omnes ſunt editæ, nulla omiſſa uel mitium uel ſyluestrium, eaq́; omnia fructibus ſuis abundabant in ipſo ſtatim ortu, ſecus quàm hodie. Nũc enim ſingula gignuntur ſuis uicibus, non ſimul omnia. Quis enim neſcit primam eſſe ſementem & plantationẽ, tum ſequi incrementa ſatorum plantarumq́; deorſum radices ceu fundamenta demittentium, ſurſum item altas ſtirpes attollentium? Deinde frondes foliaq́; germinant, poſtremo fructus profertur, ac ne is quidem perfectus, ſed uarias ſubinde facies recipiens, & nunc formã mutans, nunc magnitudinem. Nam primo tam minutus eſt, ut pene uiſum fugiat, ſimilis atomis corpuſculis, quæ non temere uocari poſſunt prima ſenſibilia. Poſt hæc paulatim accedente alimento quod rigat arborem, & afflatibus temperatis ac tepidis auriſq́; mollibus nutricantibus augeſcit & ad iuſtam magnitudinem peruenit, cum qua etiam qualitates uariat, ceu picturæ artificio iam his iam illis tinctus coloribus. At in prima huius uniuerſitatis generatione (ut dixi) deus omnem ſtirpium ſyluã è ter=

è terra produxit perfectam, fructibus non inchoatis, sed maturis refertam, sine dilatione inuitantem ad fruẽdum affutura mox animalia. Terra uerò ad illius iussum tanquam dudum prægnans & parturiens, parit omnes satorum, arborum atq; fructuũ inenarrabiles species, qui quidem fructus non solum in alimoniam facti sunt animantibus, uerum etiam in hoc præparati, ut in perpetuum propagaretur similium generatio, quippe qui cõtinebant uim seminariam, obscuris & incertis rationibus insitam, quæ se tandem proferret statis temporum circuitibus. Voluit enim Deus naturam certis horarum spatijs decurrere, consulẽs immortalitati specierum, & reddens eas æternitatis participes. Quapropter inchoata perduxit ad finem properè, rursumq; à fine reflexit ad initium. è plantis enim fit fructus tanquam è principio finis: & è fructu semen, intra se denuo plantam continens, tanquam è fine principium. Quarto autẽ die cælum picturis exornauit, non quòd terræ id posthaberet, dans inferiori naturæ priuilegium, potiorem uerò ac diuiniorem secundo loco ponens, sed ut euidentißimè imperij sui potentiam ostenderet. Quippe qui præuidens opiniones nondum creatorum hominum, cõiecturas uerisimiles & credibiles libenter sequentium, quæ multã quidem rationis speciem habent, non item synceram ueritatem: et quod suis oculis magis credituri essent quàm deo, admiratores sophisticæ potius q̃ sapientiæ: quodq; solis ac lunæ cursibus, tum æstiuis, hybernis, uernis autumnalibusq; mutationibus, annuorum terræ prouentuum omniumq; nascentium causas acceptũ laturi essent syde=

ſyderum cæleſtium ambitibus:ne cui creaturæ aſſcribe=
re primas cauſas auderent,ſiue per impudentiã ſiue per
ignorantiam nimiam:recurrant, inquit, mẽtibus ad pri
mam huius uniuerſitatis generationem, meminerintq́;
ante ſolem & lunam omnigenas ſtirpes, omnigenosq́;
fructus è terra proditos. Atq; ita ſibi perſuadeant, & in
poſterum eam prolaturam eos ex cæleſtis patris arbi=
tratu, quoties ei placuerit nõ expectato cæli fauore, cui
dedit quidem potẽtiam, ſed non liberam. Nam ipſe, quẽ=
admodum auriga habenas, aut gubernator clauum te=
nens, dirigit quà uult recto more ac lege ſingula, nullius
ope indigẽs. omnia enim deo poßibilia. Atq; hæc eſt cau
ſa cur terra prior germinarit, & herbam protulerit:cæ
lum uero pòſt ſit ornatum in numero perfecto quater=
nario, quem denarij omnium abſolutißimi cauſam fon=
temq́; non falſo dicere licet. Quod enim actu eſt dena=
rius, hoc quaternarius potẽtia eſſe uidetur. Si igitur ab
unitate uſq; quaternionem deinceps componantur nu=
meri, denarium conficient:qui eſt immenſitatis numero
rum terminus, ad quem ceu metam circumaguntur &
ſe reflectunt. Quin & muſicas ſymphoniarum rationes
idem quaternio continet, uidelicet diateſſaron, diapen=
te, diapaſon, diſdiapaſon, è quibus concentus fit abſolu=
tißimus. Nam diateſſaron proportionem habet ſuper=
tertiam, diapente ſeſqualteram, diapaſon duplam. Eas
proportiones omnes quaternio in ſe cpntinet. ſuperter=
tiam in quatuor ad tria. ſeſqualteram in tria ad duo, du
plam in duo ad unum, aut quatuor ad duo. Quadruplã
uerò in quatuor ad unum. eſt & alia uis quaternarij, di

ctu

ctu cogitatuq; miranda. Primus enim hic solidi naturã ostendit, cum praecedentes numeri incorporeis rebus dicati sint. Nam in unitate censetur punctum quod uocãt geometrae, in binario linea. Ea est longitudo sine latitudine. quae ubi accessit, fit superficies, ad ternarium pertinens. Haec quo minus sit corpus natura solidum, una destituitur altitudine: qua iuncta ad ternarium, fit quaternarius. Vnde multum existimationis contigit huic numero qui ab incorporea intelligibiliq; essentia duxit nos ad considerationem corporis trifariam patentis, quod suapte natura primum sensu percipitur. Id qui parum intelligit, è lusu quodã uulgato cognoscet. Qui nucibus ludunt, solent positis prius in plano tribus, quartam superimponere, in formam pyramidis. Triangulus igitur ille in plano consistit intra ternarium: cui superposita quaternarium in numero facit, in figura uerò pyramidem, solidũ iam corpus. Praeterea nec illud ignorandum, quod primus numerorum quatuor, quadrangulus est pariter par, mensura aequabilitatis ac iustitiae: quodq; solus ex eisdem & compositione & innata potentia consistit. Cõpositione ex duobus & duobus. Rursum potentia ex bis duo, pulcherrimam quandam consonantiae speciẽ prae se ferens, quae nulli inest ex alijs numeris. Mox enim senarius compositus è duobus ternarijs, non amplius gignitur his per se multiplicatis, sed alius, nẽpe nouenarius. Alijs quoq; multis uiribus praeditus est quaternio, quae accuratius & copiosius in proprio tractatu indicandae sunt. Nunc illud addidisse sat erit, eum totius caeli mundiq; generationi dedisse initiũ.

Nam

Nam quatuor elementa ex quibus uniuersum hoc conditum est, tanquam à fonte manauerunt à numero quaternario: atq; adeo hæc quatuor, quibus annus distinguitur, tempora, unde animantes plantæq; proueniunt, scilicet hyems, uer, æstas & autumnus. Cum igitur tot priuilegijs à natura honoratus sit modo dictus numerus, necessario conditor rerum ornabat cælum, quarto die, adhibitis ornamentis pulcherrimis ac diuinißimis, hoc est stellis luciferis: & gnarus lucem esse omnium rerum præstantißimam, fecit eam instrumētum uisus, sensuum excellentißimi. Quod enim mens in animo est, id oculus in corpore. Videt enim uterq;: altera intelligibiles res, alter sensibiles. Vsus autem mentis in scientia ad noscenda incorporea, cæterum oculi in luce ad contemplationem corporum. quæ res & ad alia multa bona prodest hominibus, & in primis ad id quod maximum est, scilicet philosophiam. uisus enim à luce subductus in superna, considerataq; natura stellarum & motu earum tam concinno, tum fixarum ac erraticarum statis circuitibus, dum illæ eodem semper modo circumferuntur, hæ uero dißimiliter & in contrarium duplici cursu utuntur, ad hæc chorea uniuersarum modulata, & ad musicæ leges pulchre conueniente, ineffabilem delectationē uoluptatēq; in animo excitat. atq; ita inescatus alijs atq; alijs spectaculis (nam unum ex alio nascitur) nullam cōtemplandi satietatem consequitur. Post hæc, ut fieri solet, ulterius procedente curiositate scrutatur quænam sit rerum harum uisibilium essentia: & utrum generatæ sint, an nullum habuerint principium: quis ue modus sit

motus

motus earum, quæ ue causæ quibus dispensantur singula. Ex huiusmodi uero disquisitionibus philosophia nata est, qua nullum perfectius bonum introiuit uitam hominum. Cæterum opifex respiciens ad intelligibilis lucis ideam, de qua dictum est in mentione mundi incorporei, condidit has sensibiles stellas, simulachra diuina & pulcherrima, quas tanquam in templo inter corporeas essentias pulcherrimo collocauit in cælo multis de causis. Primum lucis inferendæ, deinde signorum, tum temporum quibus annus distinguitur, postremo dierum, mensium, annorum, quæ sunt mensuræ temporis, ex quibus nata est natura numeri. quem autem singula hæc usum, quam ue utilitatem præbeant, liquet ex eorum effectibus. Sed quo diligentius animaduertantur, non alienum fortasse fuerit etiam disserendo ueritatem uestigare. Cum uniuersum tempus distributum sit in duas partes, diem & noctem, diei præfecit pater ille solem tanquam magnum regem: nocti uero lunam cum cæterarũ stellarum multitudine. magnitudini autem uirtutis ac potestatis solaris præclarè attestantur quæ modo dicta sunt. Vnus enim cum sit & solus, priuatim & peculiariter dimidium totius temporis sortitus est, scilicet diem: reliquæ uero omnes stellæ unà cum luna alterum dimidium, quod uocatum est nox. & illo exorto tot stellæ quæ apparebant, non obscurantur solum, sed euanescũt etiam præ splẽdore diffuso. post occasum uero eius, uno momento incipiunt ostentare suas species. Factæ sunt autem, ut ipse ait, non solum ad lucem emittendã in terras, sed etiam ut futura præsignificent. aut enim exortu

earum & occasu deliquió ue, aut emersione occultatio-né ue, aut alijs motuum differentijs, homines de futuris conijciunt, & præsagiunt copiam inopiám ue fructuũ, prouentum uel pestem animantium, serenum & nubi-lum, tranquillitatem aeris & procellas uentorum, inun dationes & exilitates fluminum, molliciẽ maris & tem pestatem, horarum anni uices præposteras, dum aut æstas hybernat, aut hyems æstuat, aut uer autumnũ re-fert, aut contrà autumnus uernam temperiem. Nec de-fuerunt qui concußionem terræ motumq; ex cæli obser uatione prædicerent, aliáq; multa euentu certißimo: ita ut uerißime dictum sit, in signa esse factas stellas, atque etiam in tempora. tempora porrò de quatuor annuis ui cibus horarum intelligẽda sunt. Et quidni? tempus enim quod aliud esse potest, quàm tempus rei bene gerendæ? at horæ anni omnia perficiunt & ad bonum euentum perducunt, sationes, plantationes, geniturAs & incre-menta animalium. Factæ sunt etiam stellæ ad mensuras temporum. nam solis lunæq; & aliorum siderum recur sus, dies & menses annosq; conficiunt. moxq; res utilißi ma, numeri natura extitit, tempore illam proferẽte. Ex una enim die fit unum, è duabus duo, è tribus tria: è men se triginta, ex anno tantus numerus, quantum dierũ con tinetur duodecim mensibus: & ex infinito tempore infi nitus numerus. Tantas & tam necessarias utilitates affe runt naturæ motusq; stellarum cælestium: ne quid dicã de rebus nobis incognitis (nec enim mortalib. nota sunt omnia) attamen ad perpetuitatem mundi conferẽtibus, quas legibus à deo præfinitis haudquaquã uiolabilibus

oportet semper & ubiq; administrari. Postquam autem terra & cælum suis ornamentis exculta sunt, altera tertio die, alterum (ut dictum est) quarto, mortalia genera animalium fingere aggressus est rerum opifex, exorsus ab aquatilibus die quinto, existimans nullam esse inter duo quæpiam tantam cognationem, quantam inter animalia & quinarium. Differunt enim animata ab inanimis non alia re magis quàm sensu. is uero in quinq; diuiditur, in uisum, auditum, gustum, odoratum & tactum: quorũ singulis deus attribuit certas materias, & instrumenta propria ad subiecta iudicanda: colores uisui, uoces auditui, sapores gustui, uapores odoratui, tactui uero mollicies & duricies, tum quicquid calidũ est & frigidum, leue & asperum. iußit igitur omnifaria piscium genera cetorumq; suis locis existere, tum quãtitate tum qualitate inter se differentia. Sũt enim in alio mari alia, interdum etiam eadem. Nec tamen ubiq; omnia fingebã tur, & fortasse merito. quædam enim amant palustre ac uadosum mare, quædam cloacas & portus, quæ nec in terram prorepere, nec longe à terra natare ualent. quædam in alto mari degentia, uitant promõtoria in id procurrentia & insulas & scopulos. & alia serenitate tranquillitateq; delectantur, alia fluctibus & tempestate. Nam continuis iactationibus exercita, & ui contra impetum reluctantia, firmiora euadunt, pinguescuntq; amplius. mox autem etiam genera uolucrium creauit, tanquam germana aquatilium. Vtraq; enim natatilia: nec ulla species per aerem meantium, ut imperfecta omissa est. Iamq; aqua & aere conuenientium sibi animantium

ceu sortem adeptis, rursum prouocatur terra ad generationis partem reliquam. reliqua autem erant post stirpes animalia terrestria, & dixit: Producat terra pecudes & feras & reptilia in suo quæq; genere. Illa uero cõtinuo emisit quæcunq; iussa est, eaq; ornata eximie, tum robore, tum innatis nocẽdi iuuandi ue uiribus. Vltimus autem omnium homo creatus est. modum uero creationis eius paulo post dicam, ubi prius ostendero pulcherrimam consequentiam in creationis animalium ordine. anima enim inertißima & rudißima generi pisciũ obuenit: absolutißima autem & longe optima generi hominum, cæterum inter utrasq; media generi terrestriũ ac uolucrium. Hæc enim acutiores sensus habet quàm illa piscibus indita, hebetiores tamen quàm humana. ideoq; primi creati sunt pisces, corporeæ plus quàm animalis essentiæ participes, quodam modo animalia & nõ animalia, mobilia inanima, ad solam corporis conseruationem ui animali eis addita, sicut uulgo salem inspergunt carnibus, ne facile putrefiãt. post pisces uerò secuta sunt uolucria & terrestria, uidelicet acrioribus iam sensibus prædita, & animales proprietates habitu ipso præ se ferentia. postremus (ut dixi) homo creatus est. cui cõditor mentem eximiam donauit, quæ sit ceu animæ anima, quemadmodum pupilla in oculo. nam hanc quoq; scrutatores naturæ dicunt esse oculi oculum. tum igitur omnia simul sunt condita. in quo quidem uniuersali opificio necesse erat seruari ordinem, propter futuram generationem aliarum rerum ex alijs. in his autẽ quæ succeßiue generantur, ordo hic est, ut natura incipiens à ui-

lißimis, desinat in præstantißima omnium. id uerò quid sit, dicendum apertius. semen genitale est principiũ animalium. hoc esse uilißimum uidemus, spumæ simile. cæterum ubi in uuluam iniectum hæserit, motus mox particeps, in uesicam quãdam mutatur. ea semine est melior. & quoniam motus placidus inest fœtibus tanquam artifex, uel ut magis proprie dicam, irreprehensibilis ars, fingit animal ex humida essentia, in corporis membra partesq; eam distribuens: sicut spiritualem essentiam in uirtutes animæ, nutritiuam & sensitiuam. nam de rationali nunc supersedendũ est dicere, propter eos qui aiũt eam externe aduenire diuinam sempiternamq;. atq; ita generatio quam natura cœpit à uili semine, in res præstantißimas desiit, animal & hominem. idem hoc & in uniuersi huius creatione contigit, quando enim res effingere placuit opifici, in ordine primi fuerunt, qui & uilißimi, pisces: postremi uerò, qui & optimi, homines. reliqua uerò inter extremitates media, potiora prioribus, deteriora posterioribus, terrestria & uolucria. Cæterũ post alia omnia (ut dixi) hominem ait iuxta imaginem factum & similitudinem, ualde pulchre. nihil enim è terra genitum deo similius quàm homo, hanc porrò similitudinem nemo æstimet figura corporis, nam neq; deus humana forma est conspicuus, neq; humanum corpus refert dei speciem, sed dicitur imago iuxta mentem rectricem animæ, ad illud enim singulare ceu archetypũ, in uno quoq; mens effigiata est, quodammodo deus eius qui ipsam circumfert ut statuam, sicut enim se habet magnus ille imperator ad uniuersum mundũ, ita se habere

uidetur humana mens ad hominem, inuisibilis enim est, uidens ipsa omnes res: & ignotam habet essentiā suam, cū alienas intelligat: & instructa artibus, sciētijsq; multifarijs, aperit sibi uias omnes terra mariq;, utrunq; elementum perscrutans, moxq; sublimis euolās, & aerem eiusq; mutationes contemplata, profert se ad summum æthera: uagataq; circa stellarum tum fixarum tum erraticarum cursus ac choreas iuxta musicæ præcepta absolutissimas, trahitur amore sapientiæ se deducentis: atq; ita emergens supra omnem sensibilem essentiā, demum intelligibilis desiderio corripitur, illic cōspicata exemplaria ideasq; rerum quas hic uidit sensibilium, eximias illas pulchritudines, ebrietate quadam sobria capta, tanquā corybantes lymphatur, alio plena amore longe meliore, à quo ad summum fastigium adducta rerum intelligibilium, ad ipsum magnū regem uidetur tendere, tum uerò in uidendi cupidam purissimus ac merissimus diuinæ lucis radius more torrentis effunditur, ita ut ad eum splendorem caliget mētis oculus. Sed quoniam nō quæuis imago refert exemplar archetypum, suntq; multæ dissimiles, post hæc uerba IVXTA IMAGINEM, additū est significātius ET SIMILITVDINEM, ut intelligatur exactum sigillum, formam habens euidētissimam, introducit enim propheta patrem huius uniuersitatis dicentem hæc: Faciamus hominē iuxta imaginem nostram & iuxta similitudinem.) Dicat aliquis: nunquid opus est quopiam ei, cui obediunt omnia? an cum cælum faceret, terram & maria, nullo egebat cooperatore: hominē uero tā paruum animal ac fragile facturus,

 facturus,

cturus, nõ poterat absq; alieno adiutorio suismetipse uiribus effingere? Huius rei causam uerissimam necesse est deum solum scire: cæterum quæ per coniecturas credibiles uidetur rationi consentanea, non est cælanda. est aũt hæc. Rerum quæ sunt in natura, aliæ nec uirtutis participes censentur nec uitij, ut stirpes & bruta: illæ quia inanimæ, & suapte natura imaginationis expertes: hæc quia carent mente ac ratione. uitij uerò ac uirtutis tanquàm domiciliũ uidetur mens & ratio. in quibus cõmode inhabitent. aliæ item sola uirtute prædıtæ, nihil omnino habẽt uitij, ut stellæ. nam hæ animalia esse dicũtur, & quidẽ intelligẽtia: uel potius mẽtes singulares, totæ quãtæ probæ, nec ullius capaces uitij, rursum aliæ mixtæ ex utraq; natura, ut homo, qui contrariorũ est capax, prudentiæ & imprudentiæ, tẽperantiæ & incontinẽtiæ, fortitudinis & timiditatis, iustitiæ & iniustitiæ: & ut compendio dicã boni & mali, turpis & honesti, uirtutis & uitij, ergo conueniebat ut uniuersalis ille pater deus bona quidẽ per seipsum solũ faceret, quippe sibi cognata: sicut nec indifferentiũ creatio fuit aliena ab eo, quãdoquidẽ hæc quoq; expertia sunt uitij deo inimici, cæterũ mixtorũ creatio, partim erat ei propria, partim impropria. propria propter admixtã eis meliorẽ ideã: impropria uero, propter contrariam & deteriorem. quãobrem de sola hominis generatione scriptũ est: Dixit deus, Faciamus hominẽ: quod indicat assumptos alios tanquã cooperatores: ut irreprehensibiles tam uolũtates quàm actiones hominis recte se gerentis acceptum ferantur deo rectori omnium: contrariæ uero alijs ipsi subditis.

opor-

oportebat enim patrem non esse causam malorũ suis filijs. malum autem est uitium, uitiosæq; actiones. Pulchre autem cum dixisset in genere hominem, mox discreuit species, dicens Marem & fœminam conditos, licet nondum sua cuiq; forma contigerat, quandoquidẽ extremæ species continentur in genere, & tanquã in speculo apparent cernẽtibus acutius. Quærat hic aliquis causam, cur ultimum operum sit homo in mũdi creatione. nam post omnia alia eum conditor ac pater fecit, ut docent sacræ literæ. Qui legem rimãtur profundius, eamq; quàm maximè fieri potest excutiunt summa diligentia, dicunt quod postquã deus hominem in suam cognationem admisit, ratione donatũ dono longè optimo, ne cætera quidẽ ei inuidit: sed ut animali familiarissimo amicissimoq;, omnia quæ mundo continentur præparauit, uolens ut recens creatus nulla re careret, quæ ad uitam, atq; adeò bene uiuendum cõferat. quorum alterum præstat copia ubertasq; rerum ad fruendum paratarum: alterum contemplatio cælestium, qua quidẽ perculsa mens, amorem ac desiderium scientiæ rerum huiusmodi concipit: unde prognata est philosophia, per quã homo quamuis mortalis, immortalitatem adipiscitur. quemadmodũ igitur conuiuatores non prius ad cœnam uocant quàm instructo bene cõuiuio: & qui edũt ludos aut athletarũ spectacula, priusq̃ spectatores uocati cõueniant in theatra uel stadia, parant copiã concertatorũ, earumq; rerũ quæ ad oculos aurésue oblectandas pertinent: ita etiam mundi totius imperator, tanquam conuiuator ludorúmue præfectus, uocaturus hominem ad conuiuium simul &

spectaculum, quicquid ad utrumq; pertinebat præparauit: ut ille in mundum ingressus mox inueniret & conuiuium & theatrum sacratißimum: alterum refertũ copijs, quas terra fluuij mare aer suppeditant ad usum simul & uoluptatem: alterum spectaculis, quorum tum essentia tum qualitates stupendæ sint, nec nõ motus choreæq; admiratione dignißimæ, propter ordinem conuenientißimum, numerum proportione aptißimum, cursus recursusq; mire concinnos: in quibus omnibus uerã illam & exemplarem musicam inesse non falso quis dixerit: quam postea homines animis suis impressam prodiderunt, artem utilißimam uitæ summeq; necessariam. Hæc quidem prima causa est, ob quam homo rebus omnibus præpositus esse uidetur, altera quoq; non absurda dicenda est. Mox ut natus est homo, paratũ inuenit quicquid ad uitam opus erat, ut futura disceret: tantum non diserte clamante natura, fore ut si autorem sui generis imitarentur, uitam sine dolore & sine labore in uberrimis copijs degerent. id ita futurum, si nec uoluptates rationi contrariæ dominationem in anima occupauerint, uentris uenerisq; studio ceu arcibus communitis in ea: nec gloriæ, honorum, pecuniarum, cupiditates in uita sibi potentiam usurpauerint: nec mœrores mentem depressam curuatamq; sibi subdiderint: nec timor malus consultor præclaros ad uirtutem impetus represserit: nec imprudentia, timiditas, iniustitia, cæterorumq; uitiorũ turba ingruerit. nam in hæc omnia mala, quæ modo dixi, abutentiũ felicitate hominũ et affectibus prauis deditorũ, effusorũq; in cupidines, quas ne nominare quidem

dem fas est, animaduertit iustũ iudiciũ, de impijs studijs pœnas exigens. Itaq; criminum reos necessario sequitur inopia, ægre enim proscindentes arua, & fontanos fluuialesq; riuos inducẽtes, adhæc seminantes plãtantesq;, et agriculturæ laborẽ noctu atq; interdiu obeũtes, quot annis cõportant necessaria, eaq; interdũ tenuia, nec admodũ suffectura, utpote læsa ex causis uarijs. aut enim perpetuis imbribus abripuit inundatio, aut grando uno impetu delata perfregit, aut nix adußit frigore, aut procellæ subuerterunt radicitus, multæ enim aeris & aquarum inexpectatæ mutationes inopiã fructuũ afferunt, quòd si per temperantiam lenirẽtur affectus immodici, et iustitiæ subderetur honorũ iniustiq; lucri studiũ, utq; compendio dicam, actionibus ad uirtutẽ compositis uitiosæ ac proinde inanes decederẽt, sublato ex anima bello uerè omnium difficillimo grauißimoq;, & pace præualente constituenteq; dotes nostras cum lenitate ac modestia: sperare liceret, deum utpote boni honestiq; amãtem, & insuper humani generis, affluentiam bonorum ultro largiturũ hominibus. Liquet enim facilius esse prouentũ rerum absq; agricultura largiter suggerere, q̃ res ipsas ex nihilo producere, atque hæc altera causa dicta sit: tertia uerò est hæc. Principium & finem deus uolens inter se coaptare, ut res neceßitudine cõiunctas & amicitia, principium quidem fecit cælum, finẽ uerò hominẽ: illud inter sensibilia & incorruptibilia perfectißimum, hunc inter ex terra genita & corruptibilia optimum, paruum (si uera dicẽda sunt) cælum, multarũ naturarũ stellis similiũ simulacra intra se gestantẽ, in quibusdam

artibus & scientijs, singulisq; celebrium uirtutum contemplationibus. nam cum cōtrarias naturas habeant, id quod est corruptibile, & id quod incorruptibile, utriusq; speciei quod pulcherrimum est, principio finiq; attribuit, principio cælū, ut dixi, fini hominē. Præter has illa etiam causa reddi solet à quibusdam. necesse erat omnium rerum creatarum postremū produci hominem, ut nouißimus repentè inter alias animantes existens, terrorem eis incuteret. sic enim futurū erat ut ad primū eius conspectum obstupefactæ, adorarēt tanquam rectorem à natura datum & dominum. quapropter hoc uiso omnes ad unam cicuratæ sunt, & uel ferocißimæ primo statim intuitu māsuescebant, rabiem qua in se inuicem efferabantur, erga solum mitigātes hominem, quamobrem opifex eius & pater animal hoc naturaliter ratione præditum, non re solum, sed & uerborum autoritate regem constituit omnium sub luna terrestrium, aquatiliū, uolucrium. quicquid enim est mortale in his tribus elemētis, terra, aqua, aere, totum ei subiecit, cælestia tantum excipiens, ut diuiniorem partem sortita. huius autē regni fides apparet euidentißimè, dum pecorum multitudo maxima ductatur à uulgari quopiam homine, nec armis instructo, nec ferro accincto, nec ullum telum gestante, sed mastrucam tantū habente pro uelamine, & baculū quo ea dirigat, & inter uiam laßitudine tentatus subnitatur. itaq; frequentißimos greges ouium, caprarū, boum, præ se agit opilio, caprarius, bubulcus, homines ne corporibus quidem robusti & uigentes, ut saltem habitudine bona stupendi sint suis pecudibus: sed tanta illa robora uiresq;

resq́; armis instructæ (plerisq; enim instrumēta quibus se defendant à natura sunt addita) tanquā serui dominū reuerentur, & imperata faciunt. tauri sub iugū missi ad terræ culturam, profundos sulcos proscindunt tota die, nonnūquam etiam per longū spacium, subsequente quo piam agricola. arietes ægrè sustinentes onus uellerū, uer no tempore iussu pastoris stant quieti, & libenter se præbent tondendos, assuefacti uelut populi annuū tributum pendere suo regi à natura imposito. quid equus animal animosissimum? hic quoq; facilè recepto freno regitur, quominus lasciuiat, utq́; habenis pareat: simulq́; tergū aptè sessori accōmodat, moxq́; sublimē fert cursu concitatissimo, quocunq; ille peruenire cupit cum rectore suo properans. isq́; insidens absq; labore, admodū quietus, alieno corpore, pedibusq́; alienis cursum conficit. Liceret & alia multa dicere, si liberet esse prolixum, quibus euidens fieret, nullū animal sibi libertatē usurpare detrectando obsequiū homini debitū. quare iam dictis exemplis contenti erimus. nec illud tamen ignorare oportet, non statim quia postremus homo factus est, esse inferiorē ordine, id quod testātur aurigæ gubernatoresq́;. nam alteri post quadrigas locati à tergo cursum earū moderantur habenis utcunq; uisum fuerit, nunc laxando eas ad celeritatem, nunc reducendo, si uideatur iusto maior impetus. gubernatores itē in nauis postrema parte puppi consistentes, omnib. omnino præstantiores habentur uectoribus. quippe quorum in manu nauis ipsius sarcinarumq́; salus sit posita. sic & hominē ceu aurigā quendam & gubernatorē conditor rebus præfecit omnibus,

ut

ut regat & gubernet quicquid terra continetur, curam gerendo ſtirpium animaliumq́;, tanquam quidam ſub- præfectus illius primarij ſummiq́; regis. Poſtquam au tem uniuerſus hic mundus perfectus eſt iuxta perfectam naturam numeri ſenarij, ſequenti diei ſeptimo pater ho norem addidit, quem ubi laudauit, mox ſanctum appel- lare dignatus eſt, eſt enim feſtus non unius populi regio nisue, ſed in uniuerſum omnium: quæ ſola digna eſt ut di catur popularis feſtiuitas, & mūdi natalis. Cæterū ſepte narij naturā neſcio an quis ſatis laudare queat, cū ea ſit præſtantior q̄ ut ulla facūdia poßit exprimi. nec tamen quia mirāda quædā de eo prædicātur, ideo ſilere debe mus. imò audendum potius, ſi non omnia aut magis pro pria poſſumus, certè ea prodere, quæ mente ualemus aſ- ſequi. Dupliciter ſeptenarius dicitur. alter intra dena- rium, quem unitate ſola ſepties metimur, conſtantem ex ſeptem unitatibus. alter extra denarium, cuius omnino principium eſt unitas iuxta duplices aut triplices aut utiq; proportionales numeros, ut ſe habet LXIIII. & DCCXXIX. prior ab unitate duplicando creſcens, poſterior triplicando. utraq; autem ſpecies non obiter conſideranda eſt. ſecunda certè manifeſtißimum habet priuilegium. ſemper enim qui ab unitate componitur in duplis aut triplis aut utiq; proportionalibus ſeptimus numerus, cubitus eſt ſimul & quadrangulus, utramq; ſpeciem continens, tum incorporeæ tum corporalis eſ- ſentiæ. incorporeæ quidem planiciem, quam conficiunt quadranguli, corporalis uerò iuxta aliam dimēſionem, quā conficiunt cubi. id euidētißime patet in modò dictis

numeris. mox enim ab unitate dupla ratione crescens septimus, scilicet LXIIII. quadrangulus quidem est, octies octo multiplicatis: cubus autem quater quatuor quater. rursum tripla ratione crescens ab unitate septimus, uidelicet DCCXXIX. quadrangulus quidem est multiplicato per seipsum XXVII. cubus autem multiplicato nouies nouem nouies, semperq; à septimo incipiens ut prius ab unitate, & eadem proportione augēs usq; septimū, inuenies omnino eum crescere in cubum simul & quadrangulum. Ergo à LXIIII. compositus dupla ratione faciet septimum MMMMXCVI. quadrangulum simul & cubū, quadrangulum quidem latus habentem ipsum LXIIII. cubicum uerò numerum XVI. Transeūdum iam & ad alteram septenarij speciem quæ continetur in denario, mirificam præ se ferentem naturam non minus quàm prior. Septem ipsa conficiuntur ex uno & duobus & quatuor habentibus duas rationes concinnißimas, duplam uidelicet & quadruplam. alteram diapason consonantiæ: alteram uerò scilicet quadruplam, consonantiam disdiapason conficientem. continet & alias diuisiones septenarius, cōstans ex quibusdam coniugationibus. diuiditur enim primum in unitatem & senionem, deinde in binarium & quinarium, postremo in ternionem & quaternionem. Est autem hæc quoq; proportio numerorum admodum musica. sex enim ad unum habent rationem sexcuplam. sexcupla autem ratio maximum inter tonos interstitium facit, quo distat grauißimus ab acutißimo, sicut demonstrabimus, cum à numeris ad harmonias sermonem traduxerimus.

cæterum quinq; ad duo maximã in harmonia uim ostendunt, fermè æquipollentem harmoniæ diapason, quod in regulis eius artis apparet liquidißimè. quatuor autem ad tria primam harmoniam efficiunt supertertiam, quæ est diatessaron. Præterea aliam quoq; pulchritudinem suã profert septenarius, eamq; sacræ considerationis. Cum enim cõstet è ternione & quaternione, rectam in rebus & nusquam uergentem figurã naturaliter exhibet. id quomodo fiat declarandum est. rectangula forma, quandoquidem est principium qualitatum, constat ex numeris his: III. & IIII. & V. tria autem & quatuor, quæ quidem est essentia septenarij, rectum angulum efficiunt. nam obtusus & acutus inæqualitatem, confusionem & imparitatem præ se ferunt, cum sint iusto acutiores obtusioresue. at rectus collationem nõ admittit, nec fit recto rectior, semper sui similis, nec unquã propriam naturam uarians. Iam si rectangulus triangulus figurarum & qualitatũ est principium: in hoc autem rem maximè necessariã rectum angulũ essentia septenarij præbet, ternio simul & quaternio, merito censendus est hic fons omnis figuræ & omnis qualitatis. Huc accedit & illud, quòd III. planæ figuræ est numerus, quandoquidẽ iuxta unionem est punctum, linea iuxta duernionem, superficies uerò iuxta ternionẽ ordinatur. quaternio porrò ad solidum corpus pertinet, per acceßionem unitatis accedente ad superficiem altitudine. unde liquet essentiam septenarij geometriæ & solida metiendi esse principium, & ut compendio dicam, incorporeorum simul corporeorumq;. tanta in septenario sanctitas est sita, ut

præ-

præeminentiam habeat præ omnibus numeris non excedentibus denarium. nam ex illis alij gignunt non gignuntur, alij gignuntur quidem non gignunt tamen. alij tum gignunt tum gignũtur. ſolus ſeptenarius in nulla harum parte conſideratur. id ita eſſe demonſtratione cõfirmandum eſt. Vnum quidem gignit omnes deinceps ſequẽtes numeros, ipſum à nullo omnino genitum. octo autem gignuntur quidem à bis quatuor, ſed nullum gignunt, ex his qui ſunt intra denarium. item IIII. eundem locum inter genitores & prognatos obtinet. repetitus enim VIII. gignit, ipſe gignitur à repetito II. ſoli ut dixi VII. nec gignere natura dedit, nec gigni. quam ob cauſam cæteri quidem philoſophi numerum hunc aßimilant natæ ſine matre Virgini Victoriæ, quam ex Iouis capite exortam narrant fabulæ: Pythagorici uerò uniuerſitatis huius imperatori. nam quicquid nec gignit nec gignitur, immotum manet. in motu enim generatio, quandoquidem & id quod gignitur, nõ caret motu. mouetur enim alterum ut gignat, alterum ut gignatur. ſolus autem nec mouet nec mouetur antiquus ille princeps & autor, cuius imago merito dici poteſt ſeptenarius. Atteſtatur meis dictis Philolaus uerbis his: Eſt, inquit, autor & princeps rerum omnium deus, ſemper unus, ſtabilis, immobilis, ipſe ſui ſimilis, aliorum diſsimilis. Ergo in rebus intelligibilibus immobilis & impaßibilis apparet ſeptenarius. in ſenſibilibus quoq; declarat ſuam magnam latiſſimeq; patentem uim, natam ad profectum omnium terreſtriũ, uel lunæ certis recurſibus. Quo aũt modo conſiderandũ eſt. Septenarius ex unitate et reliquis deinceps

numeris

numeris compositus, gignit XXVIII. perfectũ numerum æquatum suis partibus. is ita natus numerus aptus est ad restituendam lunam in id momentum ex quo primum cœpit crescere sensibiliter, & ad quod decrescendo solet recurrere: ea crescit à prima lunata facie usq; dimidiatam diebus septenis, moxq; totidem alijs ad plenum orbem proficit: deinde rursum à meta per eandem uiam à pleno orbe ad dimidiatum alijs septenis diebus recurrit, totidemq; ad lunatam faciem, quibus deinceps additis cõficitur modo dictus numerus. Vocatur autem septenarius à proprietatis uocabulorum studiosis etiam absolutorius: quia hoc absoluuntur uniuersa & perficiuntur. Id inde coniectare licet, quia omne corpus actiuum tres habet dimensiones, lõgitudinem, altitudinem & latitudinem, quatuor autem fines, punctum, lineam, superficiem, solidum, ex quibus compositus conficitur septenarius. Impoßibile autem erat corpora septenario metiri, iuxta illam è tribus dimensionibus suisq; finibus compositionem, ni contigisset primorum numerorum ideas, uidelicet unius, duorum, trium, quatuor, in quibus fundatur denarius, in se complecti naturam septenarij. nam modo dicti numeri quatuor quidem habent terminos, primum, secundum, tertium, quartum: dimensiones uerò tres, primam ab uno ad duo, secundam à duobus ad tria, tertiam à tribus ad quatuor. Præterea clarißimè demonstrant uim perfectiuam rerum insitam septenario uel ætates ab infantia senectutem usq;, quas septimanis annorũ metimur. namq; primo septennio dentes proueniunt, secundo tempestiui ad genituram emittendam

tendam

tendam reddimur, tertio barbam promittimus, quarto augmentum roboris consequimur, tum quinto tempus nuptias postulat, sexto uis intelligendi maturatur, septimo tum mens seipsa melior auctiorq; euadit tum ratio, octauo utraq; plenè perficitur, nono uerò æquitas ac mansuetudo, affectib. maiore ex parte perdomitis. porrò decimo finis uitæ optimus, integris etiamtũ instrumẽtis sensuum. solet enim longa senectus unũquenq; supplantare & affligere. quas ætates etiam Solon Atheniensium legislator descripsit his elegiacis.

Impubes pueri septem uoluentibus annis
 Claudunt enatis dentibus eloquium.
Post alios totidem, diuorum numine dextro,
 Occultum pubis nascitur indicium.
Annis ter septem prima lanugine malas
 Vestiet, ætatis robore conspicuus.
Quartus id augebit iam septenarius, isq;
 Optima uirtutis proferet indicia.
Adde alios totidem, festinans ocyus ætas
 Coniugio monuit quærere progeniem.
Sexta ætas animo si quid deest addet, eáq;
 Disces quid deceat, quid quoq; dedeceat.
At quæ succedunt per proxima ter duo lustra,
 Ornabunt linguam dulcibus eloquijs.
Nona ætas languet, tum frigida membra retardant
 Virtutem non unquam interituram animi.
At quisquis decimam poterit contingere metam,
 Iam tempestiuo funere conciderit.

Ita quidem Solon modo dictis decem septimanis huma-

nam uitam dinumerat. Hippocrates uerò medicus ait ſeptem eſſe ætates, infantis, pueri, adoleſcentis, iuuenis, uiri, ſenioris, ſenis. Harum menſuram ſeptimanas annorum, non tamen deinceps. Sic autem dicit: In hominis natura ſeptem ſunt tempora, quas ætates uocant, infans, puer, adoleſcens, & reliquæ. Infans eſt donec intra ſeptennium dentes amittat. Puer uſq; geniture excretionem, ad geminatum ſeptennium. Adoleſcens uſq; barbæ hirſutiem, ad annum ter ſeptimũ. Iuuenis uſq; dum creſcit totum corpus, ad quater ſeptimum. Vir uſq; undequinquageſimum, ad ſepties ſeptimum. Senior uſq; ſextum ſupra quinquageſimum, ad octies ſeptimum. Quicquid uerò deinceps ſequitur, ad ſenium pertinet. Illud quoq; ad peculiarem ſeptenarij cõmendationem affertur, quòd mirum habeat in natura ordinem, conſtans ex tribus & quatuor. Tertium quidem ab unitate ſi quis duplicet, inueniet quadrãgulum. quartum uerò cubum. ex utroq; autem compoſitum, cubum ſimul & quadrangulũ. Itaq; ab unitate tertius, in dupla ratione quadrangulus eſt. Quartus uerò, ſcilicet octo, cubus, ſeptimus autem quatuor ad ſeptem, cubus ſimul & quadrangulus, ita ut omnino perfectus ſit ſeptimus numerus, ambas æqualitates promittens, & ſuperficialem per triangulum, iuxta ternionis cognationem: & ſolidam per cubum iuxta familiaritatem quam habet cum quaternione. Ex ternione autem & quaternione fit ſeptenarius. Eſt autem non ſolum perfectiuus, ſed ut uerbo dicam, maximè harmonicus, & quodammodo fons pulcherrimi diagrammatis, quod omnes harmonias, ſcilicet dia-

tessaron, diapente, diapason: omnes item proportiones, scilicet arithmeticam, geometricam & insuper harmonicam continet. Is laterculus constat ex his numeris, sex, octo, nouem, duodecim. octo quidem ad sex ratione supertertia, quæ est harmoniæ diatessaron. Nouē uerò ad sex sesquialtera, quæ est diapēte. At duodecim ad sex ratione dupla, quæ est diapason. Continet autem (ut dixi) etiam proportiones omnes: arithmeticam quidem in his numeris, sex, nouem, duodecim. sicut enim medius primum tribus superat, ita totidē superatur ab ultimo. Geometricā uerò ex his quatuor numeris, scilicet sex, octo, nouem, duodecim. Qua enim ratione se habent octo ad sex, eadem duodecim ad nouem. Est autem ratio supertertia. Harmonicam porrò ex his tribus, sex, octo, duodecim. estq; harmonicæ proportionis duplex iudicium. Vnum, quādo quam rationem habet ultimus ad primū, eādem habet id quo superat ultimus medium, ad id quo primus superatur à medio. Id euidentissimum fiet ex modo propositis numeris, qui sunt sex, octo, duodecim. Vltimus enim primi duplus est, & partes quib. se inuicem hi numeri superant, item duplæ. Nam duodenarius octonarium superat quatuor, & octonarius senariū duobus. Quatuor autē duorum duplū est. Alterum aūt iudicium harmonicæ proportionis, quādo medius æqua portiōe et superat et superatur ab extremis. octo enim cōsistens in medio, superat primū portiōe tertia. subtractis enim sex, reliqua duo sunt primi tertia portio. superatur quoque ab ultimo æqua portione. Subtractis enim VIII. à XII. reliqua IIII. fiet ultimi portio tertia. Hæc necessario

dicenda habuimus de pulchritudine quã habet hoc dia gramma siue laterculus, siue quocunq; alio libet appellare nomine. tot ideas atq; etiam plures septenarius ostendit in rebus incorporeis & intelligibilibus. extendit autem se eius natura & in omnem uisibilem essentiam, quæ cælum ac terram, id est, huius uniuersi fines occupat. quæ enim mundi pars erga septenarium non afficitur, amore & desiderio eius domita? Primo cælũ ipsum aiunt septem cinctum circulis, quorũ nomina sunt hæc, arcticus, antarcticus, tropicus solstitialis, tropicus brumalis, æquinoctialis, signifer, & insuper lacteus. nam horizon nostrum est accidens, quatenus quisq; aut acute cernit, aut contra, sensu circumquaq; protendente se ulterius aut citerius. certè erraticarum cohors aduersum fixis cursum tenens, septem distinguitur ordinibus, maximum præ se ferens affectũ erga terram & aera. nam hunc quidem quaternis quotannis temporibus uariat, per singula infinitas mutationes afferens, tranquillitatibus, serenitatibus, nubilationibus, procellarum uiolentia. Fluuios quoq; inundant & minuunt, camposq; stagnare aut contra squalere faciunt. Quin & in mari easdem uices inducunt, accedente recedenteq;. Licet enim uidere sinus marinos ubi refugiente æstu amplum repente littus existit: & paulò pòst reuertente, mare se reddit altißimum, non paruis onerarijs, sed centies cẽtenas amphoras uehentibus nauigabile. Nec minus terrenis omnibus tum animantibus tum stirpibus largiuntur incrementa maturitatemq; fructuum, singulorũ naturam fouẽdo ad cursus recursusq; indefatigabiles, ut noui flores

succedant

ſuccedant, moxq́; matureſcant ad præbendam indigentibus copiam. Vrſa quidem quam uocant nautarum deductrix, è ſeptem ſtellis conſtat: quam ſpectando gubernatores mille uijs ſulcant maria, tentantes rem arduam, & maiorem quàm pro humana ſapientia. hoc enim ſcõpo uſi, ſcrutando inuenerunt regiones ignotas maioribus, continentis quidem incolæ inſulas, inſulani uerò in continente ſitas. oportebat enim à puriſsima cæli eſſentia animali deo charo terræ ſimul mariſq́; receſſus abditos oſtendi, uidelicet humano generi. Huc accedit etiam pleiadum chorus ex ſeptem ſtellis abſolutus, quarum emerſus & occultationes magnorum cõmodorum cauſa fiunt omnibus. his enim occidentib. ſulci proſcinduntur ad ſemẽtem. ortu uerò earũ inſtante, lætum futuræ meſſis nuncium afferũt. exortæ item agricolas geſtientes ad comportationem rerum neceſſariarũ excitant. illi uerò libenter recondunt cibaria, quæ mox in quotidianos uſus depromant. Sol ipſe diei dux, bina quotannis æquinoctia faciens, uere atq; autumno, uernum in ariete, autumnale in libra, euidentiſsimã probationem exhibet diuinæ maieſtatis in ſeptenario. utrunq; enim æquinoctiũ fit menſe ſeptimo: quibus temporibus etiam feſta indixit lex duo maxima & celeberrima, quandoquidem utroq; quicquid terra fert perficitur, uere quidem frumentum & quæcunq; ſeminamus alia: autumno uerò uitis fructus & plerarumq; aliarum arborum. & quoniam à cæleſtibus terrena dependent iuxta quendam naturalem conſenſum, ſeptenarij ratio ſuperne orta, deſcendit & ad nos, ut mortales inuiſeret. Iamprimũ noſtræ animæ, ex-

cepta mente rectrice, partes septem sunt, accedente ad quinq; sensus organo uocis, et postrema ui genitali. quæ sanè omnia, sicut fit in miraculosis machinis, à mēte tanquam occultis quibusdam neruis trahente, nunc mouentur, nunc sinūtur quiescere, utcūq; motus aut quies competit. Similiter & corporis siquis internas externásue partes examinet, septenas inueniet. in propatulo quidē hasce: caput, pectus, uentrem, manus geminas & pedes: intestinas uerò, stomachum, cor, pulmonē, lienem, iecur, renes duos. item quod regnum obtinet in animante caput, maximè necessarijs instrumentis septem utitur, geminis oculis auribusq; & totidem naribus, septimoq; ore, per quod mortalia (ut ait Plato) intrant, exeūt immortalia. Intrāt enim id cibi & potus, corruptibilis corporis alimenta corruptibilia: prodeunt autem à ratione immortalis animæ immortales leges, per quas rationalis uita regitur. Item quæ per uisum præstantißimū omnium sensuum iudicātur, ad eundem numerū pertinent in genere. Septem enim sunt quæ conspiciūtur, corpus, distantia, figura, magnitudo, color, motus, status, præterea nihil. Vocis quoq; mutationes uniuersæ cadūt in septenarium, acuta, grauis, circumflexa, quarto loco uox aspera, quinto lenis, sexto longa, breuis septimo. Quin & motus septem esse animaduertūtur, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsumq;, prorsum, retrorsumq;, & in orbē, sicut clarißime liquere potest ex saltationibus. Aiunt insuper excremēta quoq; corporis subijci modò dicto numero. nāq; ex oculis promanant lacrymæ, sicut per ambas nares purgationes capitis. per os item saliuæ

quas

quas exſpuimus. Inſunt etiã geminæ cloacæ per quas de riuãtur ſuperfluitates corporũ, altera antica, poſtica altera. Sextum eſt per totum corpus ſudoris profluuium, adhæc naturaliſsima ſeminis effuſio per membra genitalia. Rurſum mulierum fluxus menſtruus ad diem ut plurimum ſeptimũ durat: & fœtus intra uterum menſibus ſeptem animantur naturaliter, ut quiddam ualde mirandum accidat. Fiũt enim ſeptimeſtres partus uitales, cum octimeſtres omnino impoſsibile ſit uiuere. Acuti quoq; morbi corporum, præſertim cum ex mala temperatura uiriũ in febres cõtinuas incidimus, ſeptimo fermè die iudicãtur. Hic enim in tali de uita certamine, alijs ſalutem, alijs mortem decernit. Eiuſdẽ numeri uis non ſolũ in iam dictis, uerũ etiam in optima quaq; ſciẽtiarum uerſatur, ut grãmatica & muſica. Lyra enim ſeptẽ tenta fidibus, proportione reſpondens ſeptem erraticarũ choreæ, memorabiles harmonias perficit, princeps inter oĩa propemodũ inſtrumenta muſica. inter elemẽta quoq; grãmaticæ, uocales quæ uerè ſic dicuntur, ſeptẽ ſunt, quandoquidẽ & per ſe uidẽtur ſonare, et alijs cõiũctæ, uoces articulatas efficiũt. nã in ſemiuocalib. ſupplẽt quod deeſt, reddẽdo ſonos integros. mutarũ uerò uertũt et mutãt naturas, afflãdo eis uirtutes proprias, ut ineffabiles antea, iã fiãt effabiles. Quãobrẽ mihi uidẽtur primi noĩm impoſitores, quippe ſapiẽtes, uocaſſe hũc numerũ ἀπὸ τȣ̃ σεβασμȣ̃, id eſt ab inſita maieſtate honeſtateq;. Romani certè addito ſigma quod deeſt in Græco uocabulo, clarius etiã exprimunt uim etymologicã, SEPTEM eũ appellãdo, à maieſtate (ut dictũ ẽ) honeſtateq; ipſius. Hæc aliaq;

plura à philosophiæ studiosis dicũtur de septenario, propter quæ summo honore in natura superna dignatus est. nec minus honoratur apud præcipuos uel Græcos uel Barbaros, qui exercent disciplinam mathematicã: in honore est etiam apud uirtutum amãtißimum Mosen, qui eius pulchritudinẽ inscripsit sacratißimis legis tabulis, eandemq́; animis posterorum cunctorum cunctis insculpsit, post sex dies iubens festum agi septimo, ab alijs abstinendo operibus quæcunq; ad quærendum parandumq́; uictum attinent, interim uacãdo uni philosophiæ studio corrigendisq́; moribus & examini consciẽtiæ: quod insitum in anima, tanquam iudex obiurgare non ueretur, alijs intentãdo minas uehementius, alios admonẽdo modestius: eos quidem qui sponte sua cõtumaces sunt, minis territans, eos uerò qui peccãt inuiti per imprudentiam, ciuiliter admonens, ne posthac labantur similiter. Deinde per epilogum creationem mundi summatim memorans, inquit propheta: Hic est liber generationis cæli & terræ, quando creata sunt, die quo fecit deus cælum & terram, & omne uirgultum agri antequam oriretur in terra, omnemq́; herbam agri prius quàm germinaret.) An non manifeste incorporeas & intelligibiles ideas memorat, quibus tanquã anulis signatorijs exprimi res sensibiles contigit. prius enim quàm terra uirgultum proderet, ait in rerum natura uirgultum ipsum fuisse, & prius quàm herba in agro existeret, herbam fuisse inuisibilem: subintelligẽdum autem quod & ante singulas res alias quas sensus indicant, antiquiores effigies mẽsuræq́; quibus effigiantur & metiuntur, iam fuerant. nam etiãsi

particu-

particulariter percensuisset omnia, uir alioqui breuitatis studiosus siquis alius, nihilominus iam dicta pauca hæc essent exempla naturæ uniuersorum, quæ absq; incorporeo exemplari nihil in rebus sensibilibus perficit. deinde ordinem sequendo, & obseruando rerum consequentiam dicit: Fons autem ascendebat è terra, & irrigabat omnẽ superficiem eius.) Nam alij philosophi uniuersam aquam aiunt esse elementum unum ex quatuor, ex quibus mundus creatus est. sed Moses acrioribus oculis etiam longinqua diligenter contemplari & comprehendere solitus, elementum quidem opinatur esse magnum hoc mare, partem quartam uniuersi, quam posteriores oceanum nominãtes, maria quæ nos permeamus ad illum collata habere portuum magnitudinem existimant. dulcem autem aquam & potabilem secreuit à marina, quam terræ attribuit, ratus huius partem nõ illius, uel ob causam dictam superius, ut tanquam uinculo contineatur dulci qualitate pro glutine insita. arida enim relicta nullo subintrante humore, qui foramina ipsius uaria permearet, fortasse fathisceret. nunc continetur & permanet, partim ui unientis spiritus, partim humore qui non sinit arefactam abire in fragmenta maiora minoráq;. & hæc quidem una est causa. iam dicenda & altera, à ueritate tanquam scopo non aberrans. Nihil è terra genitum absq; humida essentia consistere natura patitur. id semina iacta indicant: quæ quidẽ aut humida sunt ut animalium, aut sine humiditate non germinant, qualia sunt stirpium. Vnde liquet necessario dictam humidam essentiam partem esse terræ omnia parientis, sicut

mulieres opus habent menstruis. Aiunt enim naturæ perquisitores hanc esse fœtuum essentiam in utero, nec dissentaneum est ab his quæ diximus quod mox dicetur. Cuilibet matri tanquam partem summè necessariam natura scaturientes mammas addidit, præparans alimenta nascituris infantibus. Mater autem etiam terra esse uidetur, quapropter & priscis illis placuit ut uocaretur Δημήτηρ, composito è matre & terra nomine. non enim terra mulierem (ut dixit Plato) sed mulier terram imitatur: quam uerè poetica gens omniparentem, frugiferam, Pandoramq́; nominare solita est: quippe causam generationis & perpetuitatis tam stirpium quàm animalium. Meritò igitur terræ quoq; antiquißimæ matrum ac fœcundißimæ natura tanquam mammas dedit, amnium fluenta fontiumq́;, ut stirpes rigentur, & omnia animalia potum copiosum habeant. Post hæc autem inquit: Formauit deus hominem, humo sumpta de terra: & inspirauit in faciem eius spiritū uitæ.] Hic quoq; manifestißimè docet, plurimum differre inter eum qui nunc formatus est hominem, & eum qui ad imaginem dei factus est antea. Qui enim nunc formatur, sensibilis est, particeps qualitatis, ex corpore constans & anima, uir & mulier, natura mortalis. Ille uerò ad imaginem factus, idea quædam aut genus aut signaculum, intelligibilis, incorporeus, nec mas, nec fœmina, naturaliter incorruptibilis: sensibilis autem & specialis hominis structuram compositam esse ait ex terrena essentia & diuino spiritu. Factum enim corpus quidem ex humo quam sumpsit artifex, & formam humanā inde effinxit.

anima uerò ex nulla omnino re creata, sed ex patre atq; rectore rerum omnium. Nam quod dicit Inspirauit, nihil erat aliud quàm spiritus diuinus è beata illa & felice natura in coloniam hanc missus ad utilitatem nostri generis: ut quamuis mortalis sit iuxta partem cōspicuam, saltem iuxta inuisibilem immortalis reddatur. Quamobrem proprie dicere licet, hominem mortalis & immortalis naturæ esse confinium, utriusq; quantū necesse est participem, factumq; mortalem simul & immortalem: mortalem iuxta corpus, iuxta mentem immortalē. Ille autem primus homo terrigena, princeps totius nostri generis, utraq; parte præstantißimus & anima & corpore factus mihi uidetur, longeq; posteros suos antecellere utraq; præstātia. hic ipse enim erat re uera pulcher atq; bonus. Coniecturam autem formositatis eius corporis uel ex tribus causis licet capere, quarū prima est hæc. Cum terra tum recens extitisset secreta ab aquarum mole, quod mare appellatum est, sequebatur ut materia rerum syncera & infucata puraq; esset, ex qua quicquid conficiebatur, merito erat inculpabile. Altera uero, quia non ex quauis terræ parte humo sumpta uidetur deus hanc humanæ speciei statuā formare uoluisse summa cum diligentia: sed selecta undequaq; optima, ex pura materia ad id quod inerat purißimū excolasse accurate, quod maxime ad hoc opus aptum erat. Domus enim quædam aut templum sacratum fabricabatur rationali animæ, quam illa diuina imago circumferre debebat. Tertia ne conferenda quidē cum iam dictis. Opifex bonus erat arte quoq; inter cætera, ut singulæ corporis

poris partes & priuatim conuenientibus absoluerētur numeris, & apte in uniuersum cohærerent. Ad eam per omnia quadrantem commensionem accesſit & habitudo bona & color appoſitiſsimus, ut quàm maxime fieri poteſt pulcherrimus idem qui primus homo aſpiceretur. Quod autem in anima quoq; par inerat præſtātia, manifeſtum eſt, nullo enim creato exemplari in ea faciēda uſus uidetur, ſed ſolo (ut diximus) ſuoipſius uerbo, ideoq́; narratur effigiem & imitamentum fuiſſe hūc hominem inſpiratum in faciem, ubi ſenſus locantur, quibus corpus animauit Opifex, deinde ratione in partē principalem impoſita circumdedit ei ſatellitium, ut colores & ſonos, itidemq́; ſapores atq; uapores & cætera ſimilia tractaret, quæ ſine ope ſenſuum per ſeipſam percipere non poterat, ſequitur autem neceſſario, omnibus modis pulchri exemplaris pulcherrimam eſſe imaginē. nam dei uerbum etiam eam quæ in natura eſt pulchritudinem ſuperat, quippe non ornatum pulchritudine, ſed ipſum ornamentum illius (ſi uera fatenda ſunt) decētiſsimum. Talis mihi uidetur factus primus homo tum corpore tum anima, omnium quotquot ſunt fuerunt úe præſtantiſsimus. Nos enim ex hominibus gignimur, illum uerò deus condidit, quanto autem melior autor, tanto etiam opus melius: quemadmodum ſane quicquid uiget ſeneſcente melius eſt, ſiue animal, ſiue planta, ſiue fructus, ſiue aliud quid ex his quæ natura cōtinet. itaq; par eſt illum recens creatum hominem robur fuiſſe uniuerſi noſtri generis, poſteros uerò eius non ita uiguiſſe, degenerantibus uſque formarum & uirium ſucceſsionibus:
quod

quod quidem & in plastarum & in pictorum arte uidi fieri, deteriora enim sunt quæ exprimũtur ad exemplar propositum, quod si hæc ipsa imitetur plastes pictor úe, multo magis degenerant: quippe longe remota à principio, simile quiddam in magnete spectatur. nam qui è ferreis annulis ipsum tangit, hæret tenacißime: qui uerò hunc deinceps, minus. pendent tamen & tertius à secundo, & quartus à tertio, & quintus à quarto, & alij ab alijs per longam seriem una ui trahente continẽteq́;, sed non eodem modo. Semper enim quo longius absunt à principio laxantur, eo quod remittatur uis attractoria, nec iam pariter astringere ualeat. Tale quiddam & humano generi accidisse uidetur, per singula secula succedentibus exilioribus & corporis & animæ uiribus ac qualitatibus. Quod si principem illum nostrum, nõ tantum primum hominem, sed & solum mundi ciuem dicamus, dicemus uerißime, erat enim domus ei mundus & ciuitas, haudquaquam manufacta ex modo creata saxorum lignorumq́; materia, in qua tanquam in patria securißime habitabat, alienus ab omni metu, utpote dignatus dominatione rerum terrestrium, & formidandus cæteris mortalibus animantibus, ut domino doctis obedire aut coactis: pacateq́; uiuebat in iucunditatibus innocens, quoniam autem omnis legitima ciuitas habet instituta sua, necesse erat mundi ciues uti institutis cum toto mundo communibus. Ea sunt recta ratio naturæ, quæ ratio magis proprie cognominatur ius, lex diuina, suum cuiq; ita ut debetur & conuenit tribuens, huius ciuitatis ac reipublicæ oportebat esse quosdam ante homi-

nem

nem ciues, qui merito dici possent magnæ urbis ciues, amplißima pomœria sortiti ad habitandum, & asscripti in ius ciuitatis maximæ perfectißimæq́;. hi uerò quinã alij poßint esse, quàm rationales diuinæ naturæ, partim intelligibiles incorporeæq́;, partim non sine corporibus, quales stellæ sunt, cum his conuiuendo & colloquendo, uerisimiliter in felicitate syncerißima degebat ille cognatus summi regis recens in lucem proditus: qui plenus largißimo spiritu diuino omnia tum dicere tum facere studebat ad placitum patris regisq́; sui, sequens eius uias eisdem uestigijs, quã uirtutes uiam publicã muniunt: per quas uias solis animabus fas est incedere, eum finem affectantibus, ut tandem reddantur genitori deo similes. Atq; ita primi hominis utraq; pulchritudo tam corporis quàm animæ, & si multo infra ueritatem, certe pro nostra uirili, quantum fieri poterat, dicta est. Posteritas autem eiusdem ideæ particeps, necessario tametsi obscuras, seruat tamen adhuc formas cognationis quæ sibi cum patre illo intercedit, cuiusnam cognationis? omnis homo iuxta mentem diuino uerbo est cognatus, beatæ illius naturæ sigillum siue particula quædam, siue splendor & quasi radius: item mundo uniuerso iuxta structuram corporis, est enim cõtemperatus ex eisdem elementis, terra, aqua, aere, igne, singulis portionẽ suam conferentibus ad supplementum materiæ sufficientißimæ: eam oportebat sumere opificem, ut fabricaret hanc uisibilem imaginem, præterea in omnibus modo dictis regionibus tanquam in domesticis cognatisq́; uersatur, locum loco mutans, & aliâs aliò se conferens, ut

proprie dicere liceat hominē esse omnia, terrenū, aquaticum, uolucrem, cœlestem: quatenus enim habitat & ingreditur in terra, terrestre est animal: quatenus urinatur, natat, & sæpe nauigat, aquaticum, cuius rei testes sunt naucleri, negociatores, purpurarū captatores, cæterorumq; conchyliorum atq; piscium, quatenus autem sublime in pensilibus degit cœnaculis, merito dici potest agricola, atq; insuper cæleste, propter principem inter sensus uisum, quo solem adusq; & lunam cæterarūq; stellarum tum erraticarum tum fixarū singulas euadit. Per pulchre autem & impositio nominum aßignatur primo homini, ad sapientiam enim & regnum pertinet, at ille sapiens est suimetipse discipulus & doctor per dei gratiam, & insuper rex quoq;. Decet autem rectorē ut appellet unumquenq; subditorum, eximiam uerò oportet fuisse imperandi uim in primo illo homine, quem accurate formatum deus secundo post honore dignatus, subpræfectum sibi, rectorem aliarum rerum omniū constituit, quandoquidem etiam tot seculorum posteritas eius, euanescente iam per tam longum spatium genere, nihilominus adhuc brutis dominatur, seruans tanquam scintillam principatus & potentiæ hæreditariæ. Ait igitur scriptura, Omnes animantes à deo adductas ad hominem, ut uideret quas hic appellationes singulis inderet.) non quòd dubitaret, ignotum enim deo nihil, sed sibi conscius quod rationalem in mortali naturam fecerit suapte ui mobilem, ne ipse esset uitij particeps, itaq; periculum faciebat iam noti tanquam præceptor, insitum ei habitum excitans, & ad contemplationem operum suo

rum

rum prouocans, ut eis ex tempore nomina imponeret, nec impropria nec inconuenientia, ſed diſerte rerũ proprietates exprimentia, cum enim rationalis natura etiã tum pura maneret in anima, nullo turbante languore, aut morbo, aut affectu, puriſq; uteretur tam corporum quàm rerum imaginationibus, non aberrabat à uero dũ nomina eis inderet, apposite ſignificatis applicando, ut ad primum uocabuli ſonum mox natura cuiuſq; intelligeretur, tãtum omnigenarum uirtutum inerat homini, contendenti ad ipſum finem humanæ felicitatis. Verum quia nihil eſt in rebus genitis firmum, ſed omnia mortalia neceſſarias mutationes admittunt, oportebat & primum hominem experiri aliquam infelicitatem, ut autẽ obnoxius uiueret, occaſio fuit mulier, donec enim ſolus erat, ſimilitudine referebat creatum mundum & deum, geſtans utriuſq; naturæ formas expreſſas in anima, non omnes, ſed quotquot earum mortalis ipſa capere poterat, ubi uerò formata eſt & mulier, conſpicatus germanam ſpeciem, & cognatam formam, gauiſus eo ſpectaculo, & accedens eam complexus eſt, at illa cum nullũ animal uideret ſibi ſimilius, libenter eum reſalutauit, & reuerenter, deinde ſuperueniens amor, tanquam unius animalis duo dimidia prius diſtãtia collecta tunc in unũ coaptauit, indita utriq; cupidine gignendi ſimilem prolem per mutuam conſuetudinem, ea cupido etiam corporum uoluptatem peperit. Vnde eſt origo iniquitatũ præuaricationumq; omniũ: quando talis uoluptas mutauit mortalem & infelicem uitam beata immortaliq;. Viro autem adhuc ſolitariam uitam degente, necdũ formata

inata muliere, paradisus à deo plantatus dicitur, nostris his nequaquam similis, nostrorum enim inanimata sylua est, arboribus plena omnigenis, alijs semper uirentibus ad amœnitatem perpetuam, alijs primo uere pubescentibus ac germinātibus, rursum alijs mites fructus in usum humanum ferentibus, non modo ad necessitatē, sed & ad superfluas uoluptates uitæ delicatioris: alijs dissimilem, qui necessario feris relinquitur, at dei paradisus animatas omnes arbores habet rationeq; præditas, quarū fructus uirtutes sunt & incorruptus intellectus atq; sagacitas, quid turpe sit, quid honestum, dijudicans, adhæc uita sana & incorruptibilitas, & quicquid est simile, hæc autē philosophia per similitudines magis quàm proprie loqui uidetur. arbores enim in terra nec unquā prius natæ sunt, nec nascituras est credibile, uitæ aut intellectus feraces, sed ut puto subindicatur, per paradisum quidē principalis uis animæ, quæ est plena ceu plantis, innumeris opinionibus: per arborem autem uitæ, pietas inter omnes uirtutes eminentissima, per quā immortalis redditur anima: sicut per dignotionem boni maliq; arbitra prudentia, quæ discernit res naturaliter contrarias, his ceu terminis in anima positis, deus tanquam iudex considerabat utrò esset propensior: & postquam uidit eam uergere ad calliditatē, sanctitate pietateq; posthabita, ex quibus immortalis uita prouenit, merito eiecit pulsam è paradiso in exilium, præcisa omni spe reditus, propter eius erratum difficile sanatu & incurabile: quandoquidem etiam deceptionis occasio non mediocriter fuit culpabilis, non dissimulanda hoc loco per silentium.

tium. Fertur antiquum illum ueneficum & terrigenam serpentem humana uoce usum esse, is olim conditi ante omnes uiri uxorem aggressus, opprobrauit ei stupiditatem & numinis reuerentiam nimiam, quòd cunctando procrastinaret carpere fructum aspectu speciosissimũ omnium, gustu uerò suauissimũ: adhæc utilissimũ, quippe cui uis insit dignoscẽdi bona & mala, ibi mulier propter mentis inconstantiam inconsiderate assentiens, gustatum pomum uiro communicauit, itaq; ambo repente ex innocentia simplicitateq; morum, in calliditatem mutati sunt. Id indigne ferens ille pater) merebatur enim iram facinus, quandoquidem neglecta uitæ immortalis arbore, hoc est uirtute absolutissima, unde longæuam ac beatam uitam carpere potuerant, breuem mortalemq;, non dico uitã, sed tempus ærumnosum prætulerãt) pœnæ meritæ sententiam eis intulit. Sunt autem hæc nõ figmenta fabulosa, qualibus poetæ ludũt & sophistæ, sed figurata documenta, ad allegoriæ scrutationem inuitantia per latentes coniecturas, quas si quis sequatur ut decet, serpentem haud absurde uoluptatem subindicare interpretabitur: primum quia pedibus carens pronus uentre nititur: deinde quia terræ glebis pro cibo utitur: tertio, quia uenenum gestat in dentibus, quo solet morsos tollere. Quibus omnibus malis obnoxius est homo uoluptati deditus: quippe qui ægrè caput attollit, grauatus depressusq;, subuertente supplantanteq; ipsum intemperantia. Vescitur quoq; non cibis cælestibus, quos sapientia uiris contemplatiuis per sermones et opiniones porrigit: sed his qui quotannis è terra proueniunt: unde

ortæ ebrietates & cupedinarij gulosiq; appetitus uentris, postquam auctæ totum hominem dediderunt huiusmodi studio, ea quoq; quæ sub uentre sunt excitant, & in furores quosdam erumpere faciunt, qui enim coquorum & popinariorum laborem abliguriunt, attacti caput nidoribus ex condimentis exhalantibus, participes huius turpitudinis fieri cupiunt, & ubi quis sumptuosam mensam uiderit, toto corpore in apposita irruit, datq; operã ut expleatur omnibus, hoc solũ spectans, ut nihil è tanto apparatu sinat reliquum. Quamobrem nõ minus q̃ serpens in suis dentibus uenenum circumfert, hi sunt enim insatiabilitatis ministri & operarij, nihil non ad cibum secantes conterentesq;: qui primò linguæ dijudicandos sapores offerant: deinde gulæ. Est autẽ immoderata ciborum congestio lethifera naturaliter & uenefica, utpote concoctionem præ multitudine non admittentibus quæ ingesta sunt, quando adduntur alia super alia priusquam priora digesta sint. Vocem autem humanã serpens emisisse dicitur, quia plurimos sui studiosos propugnatoresq; uoluptas habet: qui defensione huius suscepta, nouam audent afferre doctrinam, tribuentes ei potẽtiam in rebus omnibus magnis ac paruis absq; ulla exceptione, quando & primi maris fœminæq; congressus sequestram habent uoluptatem, & genituræ absque hac non perficiuntur, tum quæ genita sunt nullius prius consuetudinem affectant quàm huius, quippe gaudentia uoluptate, contrarium uero huic dolorem ægreferentia, quapropter plorat infans recens editus, nimirũ dolens propter frigus. nam è calidissimo loco uuluæ, in

qua longo tempore habitauerat, progressus repente in aerem frigidum & inassuetum sibi, uelut ictus eo sentit, doloris ac uexationis manifestissimum fletu præbens indicium, festinat enim, ut aiunt, ad uoluptatem, tanquam ad maxime necessarium & cuncta complectentem finẽ omne animal, præcipue homo. Nam reliqua per solum gustum & genitalia frui hac expetunt, homo per alios quoq; sensus, quicquid spectatu audituq́; delectare potest consectans auribus atq; oculis. Quin & alia dicuntur in laudem huius affectus plurima, & quòd sit animalibus familiarissimus atq; cognatissimus. Verum satis sint exempli causa iam dicta, propter quæ humanã uocem serpens emisisse uisus est. ideo, ut puto, Moses etiam in legibus quas priuatim scripsit de animalibus quæ sint cibis apta, quæ non, maxime laudat eum qui uocatur ophiomachus. Est autem reptile subnixum longis cruribus, quibus à terra pro ingenio suo prosilit & sublime fertur, quemadmodum cætera locustarum genera. nam hic ophiomachus nihil aliud mihi esse uidetur, quàm temperantiæ symbolum, quæ implacabile absque ullis inducijs bellum gerit cum uoluptate atq; intemperantia, altera enim frugalitatem, parsimoniam, sola necessaria, subrigidam honestamq́; uitam eximie complectitur: altera operositatem sumptuositatemq́;, quæ lautitias delicias q; afferunt animæ atq; corpori, & uitam reddunt obnoxiã, morte molestiorẽ his qui recte sapiunt. Cæterum uoluptas suas præstigias ac fraudes uiro non audet admoliri, sed fœminæ, & per hanc illi, idq́; admodũ apposite efficaciterq́;, in nobis enim quasi uir est mens,

sen=

sensus quasi fœmina. Voluptas uerò prius appellat pertentatq; sensus, per quos id quod principale est mẽtem illicit. Postquam enim singuli sensus eius ueneficijs subiecti fuerint, adlubescentes his quæ offeruntur, coloribus figurisq; uarijs uisus, uocum concentibus auditus, saporum suauitatibus gustus, exhalãtium uaporum fragrantiæ odoratus, acceptis his donis tanquam famuli afferunt ea ueluti dominæ ratiocinationi, aduocatam adhibendo suadelam, ne repulsam ulla in re patiantur. Ratio porrò inescata, iamq; ex regina facta subdita, & serua ex domina, & exul ex ciue, mortalis fit quæ immortalis antea fuerat. Omnino enim scire oportet, quòd uoluptas tanquam lasciua meretricula amatorem appetit, quærens stupri conciliatores, per quos illum ceu hamo capiat. sunt autem huius cupidinis sequestri sensus, quos postquam inescarit, facilè mentem subiugat: quæ res externas intrò admittat, illis internuncijs & ostentantibus singularum formas, & ei suum affectum imprimẽtibus. nam ceræ similis, recipit per sensus imaginationes, quibus apprehendit corpora, quod per seipsum non ualet, ut ante dixi. Continuo autem mercedem uoluptatis habuerunt, qui primi sese in seruitutem dediderunt molesto huic morbo & insanabili: mulier quidem uehementes dolores parturitionis, & in reliqua uita continuas tristitias, præsertim in gignendis educandisq; liberis, ægrotis sanisq;, in prosperitate & aduersitate degentibus, quominus libertate frueretur, uitæ socium agnoscens pro domino, cuius mãdata exequi necesse habeat. uiro item pro parte sua labores exantlandi sunt propo-

siti, sudoresq́; continui, ut acquireret necessaria uictui. præterea mulctatur ubertate terræ spōtanea, quæ prius absq; agricolæ opera arteq́; fertilitatem didicerat: iam uerò inexhaustis laboribus succurrendum est inopiæ, ne fames internecionem afferat. Opinor enim quemadmodum sol & luna perpetuo lucem ministrant semel iussi in rerum primordio, & diuinum mandatum indesinenter faciunt, nō ob aliam causam quàm quia malicia procul terminis cæli exulat: eodem modo terræ quoq; latifundia frugifera sine arte curáq; agricolarum latura fuisse ingentes rerum copias annuis prouentibus. nunc autem perennes illi fontes dei gratiarum retenti sunt, postquam cœperunt uitia maiores quàm uirtus profectus facere, ne in indignos profunderetur beneficentia. Itaque debuerat humanum genus, si pœna par culpæ luēda esset, omnino deleri propter tantam erga benefactorem seruatoremq́; deum ingratitudinem. at ille suopte ingenio clemens, miseratione uindictam moderatus est, genus quidem manere sinens, uictum autem non æquè ut antea præbens, ne duobus malis accedentibus, ocio saturitateq́; proni ad uim & peccatum fierent. Talis erat uita innocenter ab initio simpliciterq́; uiuentiū: talis item postquam uirtutem posthabuerunt uitijs, à quibus abstinendum est. Licet porrò ex superiore de mundo condito narratione alia quoq; multa nos discere, præcipuè quinq; res omnium pulcherrimas & optimas, primum esse & præesse numen, ne nos fallant impij: quorum alij dubitarunt, ambigendo an sit: alij uerò his audaciores perfricta fronte negauerūt esse, sed uerbis tantummodo

celebrari

celebrari ab hominibus per figmenta fabularum ueritatem adumbrantibus. Secundo, deum unum esse, ne fallamur à multorum deorum assertoribus: quos non pudet deterrimam reip. speciem ex terra in cœlum transferre uulgi potentiam. Tertiò (sicut iam dictum est) mundum esse factum, aduersus eorum opinionem qui eum infectum sempiternumq; esse contendunt, nihil deo tribuentes amplius. Quartò, hunc ipsum creatum mundum esse unum, quando & unus eius opifex est, qui hac unitate opus suum simile sibi reddidit, ad cuius uniuersi perfectionem usus est omni essentia. integrum enim non esset, nisi compactum & constitutum fuisset ex omnibus partibus. nam non desunt qui credant plures mundos esse, quidam etiam infinitos, ipsi carentes fine modoq; ignorantiæ, & ad ueritatem indociles: quos nosse cauereq; bonum est. Quintò, præesse mundo dei prouidentiam. semper enim autor curam gerit operis sui, communi necessariaq; lege naturæ: quemadmodum & parentes curant suam progeniem. Hæc quicunq; non tam auribus quàm cogitatione maturè perceperit, & in animum suum mirandas, omniq; studio petendas, species impresserit: Esse deum præesseq; rebus, & hunc unum esse qui uerè sit, & ab ipso mundum conditum credi oportere, eumq; (ut dictum est) unicum, hac unitate autori suo similem: postremo nunquam non gubernari eum ab opifice suo: is beatam felicemq; uitam acturus est, decretis pietatis diuinis formatus.

PHILONIS IVDAEI, SACRAE LEGIS ALlegoriarum post sex dierum opus, Liber primus.

T perfecti sunt cæli & omnis eorum militia.] Postquam *de mentis sensusq; generatione du dum dixit, nunc ex utroq; perfectionem mãdat literis. Sed neq; mẽtem indiuiduam, neq; sensum particularem perfectũ esse ait, uerum ideas: alteram mentis, alteram sensus.* Tectè *quidem mentẽ cælum, quoniam intelligibiles in eo sunt naturæ, uocat: sensum uerò terram, quia constitutionẽ corpori similem & fermè terrenam sensus sortitus est.* Or*nant autem mentem quidem intelligibilia incorporeáq; omnia: sensum uerò corporea & quæcunq; sensibilia.*

Et compleuit deus die sexto opus suũ quod fecerat.] *Rusticanæ simplicitatis est putare, sex diebus, aut utiq; certo tempore mundum conditum: quia totus mundus uicißitudo est dierum ac noctium, quam solis motus super terram, sub terráq; meantis necessario conficit.* Sol *autem pars cæli censetur, ut fatendum sit tempus posterius mundo esse, quippe quod mundi est effectus. nam cæli motus indicauit naturam temporis.* Ergo *cum audis: Compleuit sexto die opera, intelligere non debes de diebus*

diebus aliquot, sed de senario perfecto numero, quia primus in tres partes æquales diuiditur, dimidiam, tertiam, sextam, & ex æquilateris duobus constat, bis tribus. binarius quidem & ternarius excedunt iuxta corpus æqualitatē: alter materiæ imago, quæ diuiditur secaturq́; tanquam mortalis, alter uerò solidi corporis, quod iuxta triplicem dimensionem potest diuidi. quin & organicorum animalium motibus cognatus est. sic enim organicum corpus natum est ut suopte ingenio moueri queat prorsum, retrorsum, sursum, deorsum, dextrorsum sinistrorsumúe. Vult igitur indicare propheta, tum mortalia, tum incorruptibilia genera ex proprijs constitisse numeris, mortalia (ut dixi) senario metiens, beata uerò & felicia septenario. Primum igitur septimo die requiescens à mortalibus operibus, alias diuiniores formationes incipit. nunquam enim deus operari desinit: sed sicut proprium ignis est urere, & niuis refrigerare: ita dei quoq; operari: idq́; multo magis, eo quod ipse alijs etiam rebus omnibus operandi autor est. Recte sanè dicitur Quiescere fecit, non Quieuit. quiescūt enim quæ uidentur operari, ipsa non agentia. at factor ille non quiescit. ideo subinfertur, Quiescere fecit quæ exorsus est.] Quæcunq; enim nostris artibus fabricantur, ea semel absoluta stant manētq́;. at quæ deus perficit sua scientia, mouentur denuo. fines enim eorum, aliorū sunt principia: ut diei finis, noctis initium. menses quoq; & annos desinentes, initia sequentium cogitare debemus. itidem dum alia corrumpuntur, gignuntur alia: & dum alia gignuntur, corrumpuntur alia: ut uerè dictum sit,

perire nihil eorum quæ generata sunt. sed aliud accedẽs ad aliud, aliam formam repræsentat. gaudet autem natura septenario. erraticæ septem sunt, in contrarium nitentes quotidiano cæli cursui. ursa septem stellis completur, cõmerciorum, consociationis hospitalitatisq; hominum causa præcipua. mutationes quoq; lunæ singulis septimanis fiunt, sideris rebus terrestrib. familiarißimi: quod quascunq; in aere mutationes operatur, maximè iuxta suas hebdomadarias figurationes efficit. mortalia certè (ut dixi) omnia quæ diuinius principium cælitus sibi contrahunt, iuxta septenarium mouentur salutariter. Quis enim nescit infantium septimestrium felices partus: si uerò tempus uteri producatur in mensem octauũ, plerosq; omnes infelices? rationem quoq; aiunt in homine absolui primo septennio, quando iam idoneus est interpres usitatorum nominum ac uerborum, rationalem habitudinem sibi comparans: item sequenti septẽnio ad summam perfectionem peruenire, nimirum ad potentiam progignendi sui similem: id quod accidit circiter annum ætatis quartumdecimum. tertium deinde septennium incrementi finis est. nam usq; primum supra uigesimum annum augetur proceritas hominis: quod tempus à multis uocatur ætatis maturitas. animæ quidem bruta pars septifariam diuiditur, in quinq; sensus, & uocis instrumentum, & genitalem uim suis membris insitam. Item corporum motus septem sunt, sex pro ratione membrorum, in orbem septimus. septem item interiora uiscera, stomachus, cor, lien, iecur, pulmo, renes gemini. totidem quoq; membra corporis, caput, ceruix, pectus,

manus

manus, uenter, inguen, pedes. certè principalis pars hominis septem habet foramina, oculos duos, totidem aures naresq́;, os septimum. septem sunt & excrementa, lacryma, mucus, saliua, genitura, quæq́; per geminas corporis cloacas deriuãtur, sudorq́; totius corporis. in morbis sanè septimus dies maximè iudicat: & mulieribus menstruæ purgationes usq; septimum diem protenduntur. quin & ad utilißimas artes uis huius numeri peruenit, scilicet grãmaticam & musicam: quandoquidem in grãmatica uocales optimæ elementorum potẽtißimæq́; septem sunt: & in musica lyra chordarum septem, præstantißima est instrumẽtorum fermè omnium: quoniam harmoniarum ratio, quæ quidem in melico genere pulcherrima est, in hac consideratur maximè. tonorũ quoque septem sunt discrimina, acutus, grauis, circumflexus, asper, tenuis, longus, breuis. & primus numerus nascitur ex perfecto, id est senario, & unitate. præterea iuxta quandam rationem qui intra denarium sunt numeri, aut gignunt eos qui sunt intra denarium, aut gignuntur ab eis, aut utrunq;. at septenarius nec gignit ullum eorum nec gignitur à quoquã, quapropter in suis fabulis Pythagorici eum semper uirgini sine matre natæ aßimilant, quia & illa nec partu est edita, nec unquam pariet. Itaq; quiescere fecit diẽ septimũ ab operib. suis quæ fecit.] Id aũt sic intelligẽdũ, mortalia genera tũ deus cessat fingere, cũ incipit facere diuina, & septenarij naturæ familiaria. id ad mores pertinet hoc modo: quãdo in animã subintrauerit illud iuxta septenariũ uerbum sanctũ, compescitur senarius, & quicquid occupatũ uidetur in

faciēdis hisce rebus mortalibus. Et benedixit deus diem septimum, & sanctificauit eum.] Mores qui iuxta septimam uereq; diuinā lucem facti sunt, benedicit deus, moxq; sanctificat. summa enim cognatione benedictus sancto iungitur. ideò de illo qui magnum uotum uouit scriptura dicit, quod si mutatio repentina polluerit eius mentem, non erit sanctus. Cæterum dies priores meritò irrationales sunt. irrationalis est enim quiuis nō sanctus mos. ideoq; qui benedictus sanctus. Rectè igitur dictum, quod septimum benedixit simul & sanctificauit, quia in eo cessauit ab omnibus operibus suis quæ cœpit deus facere.] Causa redditur ob quam benedictus sanctusq; factus sit, qui iuxta septimam perfectamq; lucem degit, quandoquidem in hac natura quiescit mortalium constitutio. ita enim se res habet. postquam splendor uirtutis exortus fuerit, clarus reuera diuinusq;, cessare facit generationem naturæ contrariæ. docuimus aūt quòd deus facere non cessat, sed aliarum rerum generationem aggreditur, quippe non opifex modo, uerum & pater rerum conditarum. Hic est liber generationis cœli & terræ, quādo creata sunt.] Hæc quæ iuxta septenarium mouetur perfecta ratio, principium est tum ordinati iuxta ideas intellectus, tum generationis intelligibilis rerum iuxta ideas ordinatarum: uel ut propriè loquar ad sensum pertinētium. Librum autem uocat dei uerbum, in quo inscriptæ insculptæq; habētur cæterarum rerum substantiæ. Ne autem suspiceris intra certa temporis spacia numen facere aliquid, sed ignota, incerta, inscrutabilia, incomprehensibilia humano generi esse eius opera,

subinfert

ſubinfert has uoces, Quando creata ſunt, non definiens diſertè quandonam. Incircumſcriptè enim fit quicquid ab hac cauſa fit. atq; ita negatur hoc uniuerſum intra ſex dies conditum. Die quo fecit deus cælum & terram, & omne uirens agri antequam oriretur in terra, omnemq; herbã agri prius quàm germinaret. Nõ enim pluerat deus ſuper terram, & homo non erat qui operaretur terram.] Diem hunc ſuperius librum dixit, ſiquidem utrobiq; cæli & terræ deſcribit generationem. nam illuſtriſsimo ſplẽdidiſsimoq; ſuo uerbo, uno edicto deus utrunq; creat, & ideam intellectus, quam figuratè cælum uocauit, & ideam ſenſus, quã ſignificauit terræ nomine. Duobus autem agris aſsimilat ideam intellectus et ideã ſenſus. intellectus enim fructus ſunt quæ intelliguntur: ſicut ſenſus ea quæ ſentiũtur. Quod autem dicit tale eſt. ſicut particulari indiuiduoq; intellectu prior eſt quædam idea tanquam archetypum huius exemplar: item particularis ſenſus alia, ad exprimendas formas uicem ſignaculi obtinẽs: ita prius quàm fierent indiuidua intelligibilia, erat idipſum intelligibile, ob cuius participationem cætera quoq; ſic nominantur. Virens quidem agri, intelligibile dixit mentis. ſicut enim in agro uirentia germinant florentq;, ita mentis germen eſt intelligibile. itaq; prius quàm indiuiduum intelligibile crearetur, illud ipſum intelligibile abſolutũ erat, generale iam tum uniuerſaleq;, quippe completum. Et omnem, inquit, herbã agri prius quàm germinaret.] Id eſt, prius quàm germinarent indiuidua ſenſibilia, iam erat generale ſenſibile per creatoris prouidẽtiam. Hic quoq; addidit

didit Omnem, decenter sanè sensibile contulit cum herba, quia animæ parti brutæ sorte obuenit. alioqui cur supradixit, uirens agri & omnem herbam, ac si herba nequaquam uireret? sed uirens agri est intelligibile mentis germen: herba uerò sensibile, ipsum quoq; germen brutæ partis animæ. Non enim pluerat deus super terram, & homo non erat qui operaretur terram.] Valde naturaliter. nisi enim deus pluerit super sensum perceptiones subiectorũ, ne intellectus quidem circa sensum operabitur & occupabitur. Cum enim ipse ex seipso, non sit idoneus ad irrorandos uisui colores, uoces auditui, gustui sapores, cæterisq; sua perinde subiecta sensibus, quàm primum deus sensibilibus sensum rigare cœperit, mox intellectus tanquam uberrimæ terræ cultor præsto est. at idea sensus, quæ figuratè uocatur pluuia, nullo alimento indiget. sed alimentum sensuum sunt indiuidua sensibilia, quæ utiq; corpora sunt. idea autem aliud quàm corpus est. cæterum prius quàm existerent indiuidua, non pluerat deus super ideam sensus, quæ terra hic nominatur, hoc est nullum alimẽtum ei præbuit. nam ea nullo prorsus opus habebat sensibili. quod autem sequitur: Et homo non erat qui operaretur terram, idem est quod: idea intellectus ideam sensus non exercebat. mens enim eiusq; intellectus exercet sensum per sensibilia. intellectus autem idea, prius quàm ullum existat indiuiduum illi familiare corpus, non exercet ideam sensus. si enim exerceret, exerceret per sensibilia. nam in ideis nihil est sensibile. Fons autem ascendebat de terra, & irrigabat eius faciem.] Hic intellectum dicit ter-

ræ fontem, sensus uerò faciem eius. hunc enim locum ex uniuerso corpore ad exercendas ideas aptißimum, natura omnia prouidens eis attribuit. Fontis autem modo intellectus sensum quemq; irrigat, immittens riuos conuenientes singulis. & uide quomodo analytica ratione potentiæ animalis inuicem connexæ sunt. cum enim tria sint, intellectus, sensus & sensibile, medius est sensus, utramq; autem extremitatem occupant intellectus & sensibile. atqui ne intellectus quidem potest operari, hoc est exercere se per sensum. nisi autem deus pluerit & rigarit sensibile, ne complutæ quidem rei sensibilis ulla est utilitas, ni terræ modo intellectus extendens se usq; sensum, mouerit eum quiescentem, & adduxerit ad subiecti sui comprehensionem. itaq; intellectus & sensibile semper par pari referre conantur, hoc quidem subiectum sensui tanquam materia: ille uerò mouens sensum ad externa tanquam artifex, ut fiat impetus. animal enim non animali præstat rebus duabus, imaginatione & impetu. imaginatio fit progresso intellectu per sensum ad extera: impetus uerò imaginationis germanus per intellectus uim intensiuam, quam intendens per sensum attingit subiectum, & accedit ad id, cupiens comprehendere. Et finxit deus hominem de humo terræ, & inspirauit in faciem eius spiritum uitæ: & factus est homo in animam uiuentem.] Duplex hominum genus. alter est cælestis, terrestris alter. cælestis quidem, utpote ad imaginem dei factus, expers corruptibilis & in totum terrenæ essentiæ. terrestris uerò è seminali materia, quam humũ uocat, compactus est. ideò cælestem non

fictum

fictum dicit, sed formatum ad imaginem. terrestre uerò figmentum, irrationalis progeniem esse artificis. cæterum homo terreus accipiendus est intellectus qui inseritur corpori. nondum ei concretus. is terrenus reuera est & corruptibilis, nisi quòd deus inspirauit illi uim ueræ uitæ. ac tum demum fit iam, non amplius fingitur, in animam non ociosam & ignauam, sed intelligentem uereq; uiuentem. ait enim In animam uiuētem factus est homo. Quærat aliquis, cur deus terrigenam & corpori addictam mentem spiritu diuino dignatus sit, & non potius illam iuxta ideam factam & iuxta imaginem ipsius dei. Secundo quid sit quod dicit Inspirauit. Tertio, quam ob rem in faciem inspirat. Quarto, quamobrem utatur spiritus uocabulo: num ita, sicut quando dicit: Et spiritus dei ferebatur super aquam: flatus nunc non spiritus sit mentio. Ad primum respondendum, primo, quod benignus cum sit deus, largitur bona omnib. etiam non perfectis, inuitans eos ut æmulatores uirtutis atq; participes fiant, ostentansq; immensas suas diuitias, quòd sufficiant etiam his qui non magnam utilitatem inde capiūt. Hoc autē etiam alijs rebus declarat manifestißimè. Quoties enim pluit in mare, fontes producit in locis desertißimis, tenuem & asperam sterilemq; terram rigat inundans fluminibus, quid aliud exhibet quàm nimietatem diuitiarū benignitatisq; suæ. Eadem est causa, ob quam nullam animam sterilem boni creauit, quamuis sint quædam quib. hoc est inutile. Altera respōsio cōmendat diuinā iustitiam. Inspiratus aliquis uera uita, sed uirtutis expers, puniendus propter peccata, inique secum iniusteq; agi

agi diceret, quandoquidem per ignorantiam boni prolapsus sit in ea. Esse autem in causa ipsum, qui nullam ei mentem inspirasset. & forsitan negaret omnino se peccasse, siquidem quæ ab imprudentib. fiunt, ne in peccatorum quidem ratione competere quidam asseuerant. hæc quidem uox Inspirauit, idem ualet quod afflauit animauitq; inanima. absit enim ut putemus deum oris aut narium instrumentis usum ad inspirandum. expers enim qualitatis deus, tantum abest à forma humana. quin & aliud naturæ arcanũ hæ uoces proferunt. Tria enim hic requiruntur, quod inspirat, quod inspirationem capit, & quod ex inspiratione accipitur. Deus inspirat, mens inspirationem capit, spiritus ex inspiratione accipitur. quid ergo ex his colligitur? unitio fit horum trium, porrigente deo à seipso manãtem uim per medium spiritum usq; subiectũ: ad quid aliud nisi ut cogitatione percipiamus eum? alioqui quomodo anima deũ intellexisset, nisi ipse inspirando attigisset eam quantum fieri potuit? nec enim ausa fuisset humana mens tam alte ascẽdere, ut attentaret dei naturam, ni deus ipse trahendo subleuasset eam ad seipsum, quatenus fas erat humanũ intellectum subleuari. Quin & formauit eum pro ipsius uiribus. Cæterum faciem inspirat naturaliter & moraliter. naturaliter quia in facie sensus creabat: quæ pars corporis maxime animata est & inspirata. moraliter sic: quemadmodum principalis pars corporis est facies, ita animæ pars principalis est mens. hanc solam inspirat deus, alias hoc honore non dignatur, sensum, ratiocinationem, gignendiq; uim. nam hæ secundum locum obtinẽt. à quo igitur

hæ quoq; inspirantur? Dubio procul à mēte. Quicquid enim hæc accipit à deo, brutis animæ partibus cōmunicat. quo fit ut mens animetur à deo, brutum uerò quod inest animæ, à mente. Est enim mens tanquam deus partis brutæ, & ideò Mosem quoq; scriptura non grauatur deum Pharaonis dicere. Nam quæ fiūt, partim à deo & per ipsum fiunt: sicut procedente contextu legetur, Plantauit deus paradisum. inter ea mēs censetur. Bruta uerò pars à deo quidem facta est, nō autem per deum, sed per rationalem partem præsidentem regnātemq; in anima. Spiritum porrò non flatum dixit, quasi intersit aliquid. Nam in spiritu intelligimus robur, tenorem, & uim: flatus tanquam aura quædam est & exhalatio lenis ac sedata. Quapropter mens facta ad ideam & imaginē, dici potest cōmunicare cum spiritu. robur enim hic intelligitur. procedens aūt à materia leuiore, aura dicitur exhalatioq;, qualis fit ex aromatibus: quæ asseruata uel sine suffitu emittunt quandam fragrantiam. Et plantauit deus paradisum in Edem ad orientem, & posuit ibi hominem quem finxerat.] Diuinam & cælestem illam sapientiam cum nominasset multis nominibus, & uarias appellationes eam habere ostendisset, ut quam principium & imaginem & uisionem dei uocauit: nunc eius tanquam exemplaris imitamentum terrenam sapiētiam insinuat per paradisi plantationē. absit enim ut tanta rationem nostram inuadat impietas, ut suspicemur deum plantare & terram colere. cur enim id faceret, statim occurrit dubitatio. non enim ut amœnos secessus & uoluptates sibi quæreret, quæ fabulositas ne in cogitationem

quidem

quidem admittenda eſt. nam deo ne totus quidẽ mundus dignum eſſet domicilium: qui ſibiipſe locus eſt, et ipſe ſeipſo plenus ſibiq; ſufficiens, cum deus alienam indigentiam, ſolitudinem inanitatemq; impleat & contineat, ipſe uerò à nullo alio contineatur, utpote unus & totum ipſe ens. ergo terrenam uirtutem ſeminat ac plãtat deus humano generi, quæ ſit imago effigiesq; cæleſtis uirtutis, miſeratus enim noſtrum genus, & cõſpicatus id plurimis refertum uitijs, auxiliatricem & depultricem animæ morborum uirtutem terrenã radicauit, ad imitationem formamq; cæleſtis exemplaris, eamq; nõ uno uocat nomine. Paradiſus certè figuratè dicitur uirtus. locus autem proprius paradiſo Edem, id eſt deliciæ. uirtuti autẽ conuenit pax, uoluptas, gaudiũ, in quibus ſunt ueræ deliciæ. quin et ad orientẽ eſt huius paradiſi plantatio. nam nec occidit nec extinguitur, ſed perpetuo ſuapte natura lux eius oritur: & ut puto, ſicut ſol exortus caliginoſum aerem replet luce: ſic etiam uirtus exorta in anima caliginem eius illuſtrat, & multum tenebrarum diſcutit. Et poſuit, inquit, ibi hominem quem finxerat.] Cum enim bonus ſit deus, & ad uirtutem tanquam peculiare ſuum opus, exerceat genus noſtrum, mentem collocat in uirtute, uidelicet ut nihil aliud quàm hanc colat curetq; ceu bonus agricola. Quærat hic aliquis, quare cũ fas piũq; ſit imitari opera dei, ego uetor plantare lucum apud ſacrarium, deus aũt plantat paradiſum? ait enim lex: Non plãtabis tibiipſe lucum, omnẽ arborem apud ſacrarium dei tui non facies tibiipſe. quid igitur dicendum? Decens eſſe deo plantare & ædificare uirtutes in anima.

mens autem sui amans & impia, uolens uideri æqualis deo, dum se facere putat, reuera patitur. cæterum cum deus seminat & plantat in anima quicquid honestū est, mens si dicat, ego planto, impie facit. non plantabis igitur quando deus plantat. quod si et plantas in anima posueris, ô anime, fructiferas planta omnes, & non lucum. In luco enim tam syluestres quàm mites sunt arbores. uitium autem sterile in anima cum miti fructiferaq́; plantare uirtute, lepræ est biformis & confusæ proprium. si tamen ea quæ misceri non debent in unum coegeris, separa secerneq́; à pura & incontaminata natura, quæ solet offerre deo res irreprehensibiles. hæc autem est sacrarium. ab hoc enim alienum est, dicere opus aliquod esse animæ, cum ad deum referantur omnia, & permiscere fructifera infructiferis. reprehendendum enim hoc: tu offer deo res irreprehensibiles. ergo siquid in his præuaricata fueris ô anima, teipsa lædes, non deum. ideò dicitur, Non plantabis tibiipse. deo enim nemo operatur, præsertim uilia. moxq́; additur, Non facies tibiipse. dicit autem & alibi scriptura, Non facietis mecum deos argenteos, & deos aureos non facietis uobisipsi. quisquis enim uel qualitatem putat habere deum, uel non unum esse, uel nō ingenitum & incorruptibilem, uel non immutabilem, sibiipse iniuriam facit, non deo. & quisquis aliter sentit, suam ipse animam implet opinione falsa & impia. non uides quod etiamsi nos inducat in uirtutem, & inducti plantemus, nihil quidem infructiferū, sed omnem arborem cibo utilem, iubet tamen purgare præputium? id autem est, uideri plantare, eam arrogantiam

tiam abſcidere præcipit. nam impura eſt naturaliter. Hunc recens fictum hominem poſuit in paradiſo,] inquit ſcriptura nil addēs præterea. quis igitur eſt de quo poſt dicit: Apprehēdit dominus deus hominem quem finxerat, & poſuit eum in paradiſo ut operaretur eum & cuſtodiret?] Num fortè alius eſt hic homo iuxta imaginem & ideam factus? ut duo homines in paradiſum introducantur, alter fictus, alter iuxta imaginem. ergo qui iuxta ideam factus eſt, non ſolum inter plantationes uirtutum cenſetur, uerum etiam operarius eſt earum & cuſtos, id eſt memor eorum quæ audiuit & exercuit. at fictus ille nec operatur uirtutes nec cuſtodit, tātum introducitur in decreta dei fauente ipſo, mox uirtutis transfuga futurus. ideò quem tantummodo ponit in paradiſo, fictum uocat: illum uerò quem operarium cuſtodemq; conſtituit, non fictum, ſed quem fecit. & hūc quidem apprehendit, illum uerò expellit. eum autem quem apprehendit, tribus dignatur ex quibus conſtitutus eſt, bonitate naturæ, tangendi facultate, diuturnitate memoriæ. ergo tangendi facultas, eſt poſitio in paradiſo, memoria uerò cuſtos ſeruatrixq; ſanctorum decretorum: ſicut bonitas naturæ, actio rerum honeſtarū & operatio. at ficta mens nec meminit honeſtatis, nec operatur eam, contēta facultate tangendi. ideò poſita in paradiſo, paulò pòſt fugitiua expellitur. Et emiſit deus è terra omnem arborem pulchram uiſu, & bonam ad cibum, & arborem uitæ in medio paradiſi, & arborem ſciētiæ boni maliq;.] Arbores uirtutis quæ in anima naſcuntur nunc deſcribit. hæ ſunt indiuiduæ uirtutes, ha-

rumq; operationes & rectè facta, & quæ dicũtur apud philosophos officia. hæ sunt stirpes paradisi huius. exprimit tamen has ipsas, docens quod bonũ illud tum ad spectandum tum ad fruendum sit præstantißimũ. Quædam enim artes contemplatiuæ sunt, non item actiuæ, geometria, astronomia: quædam actiuæ, at non cõtemplatiuæ, materiaria, æraria, & illiberales cæteræ. at uirtus contemplatiua simul & actiua est. habet enim cõtemplationem, quandoquidẽ ad hãc deducit nos philosophia per tres sui partes, rationalem, moralẽ, naturalemq;. habet itẽ actiones. est enim uirtus ars totius uitæ omnes actiones in se continentis. & quamuis contemplationẽ & actionem habeat, tamen in utraq; est præstantißima. est enim contemplatio uirtutis pulcherrima, usus uerò & actio sectanda omni conatu. ideoq; dicit arborẽ esse aspectu pulchram, quod contemplationem significat: & bonam ad cibum, quod usus & actionis signũ est. Cæterum arbor uitæ est illa generalißima uirtus, quam quidã bonitatẽ uocant, à qua indiuiduæ uirtutes procedũt. quam obrem etiam media paradisi locatur habens regionẽ capacißimã, ut ab utroq; latere ceu rex stipetur satellitio. Alij dicunt cor intelligi nomine arboris uitæ, quia causa uiuendi est, mediam corporis regionem sortitũ, ut princeps secundum ipsorum opinionem. uerum hi falluntur, medicam sententiam afferentes pro physica. nos autem, quemadmodũ et antea dictum est, illam generalißimam uirtutem dici arborem uitæ affirmamus. hæc uerò disertè in medio paradisi esse traditur. sed altera, scilicet sciẽtiæ boni maliq; non declaratur intra paradisum sit an extra

extra. sed postquã dixit, & arbor scientiæ boni maliq;, mox desiit, nec declarauit ubinam erat, ne alieno à physiologiæ mysterijs moueret admirationem scientiæ suæ. quid ergo dicendum est? esse eam & intra paradisum et extra: essentia quidem intra, potẽtia uerò extra. quomodo? principalis uis nostra omnicapax est, & sicut cera oẽs formas uel pulchras uel turpes recipit: sicut & supplantator ille Iacob fatetur, dicens: Super me facta sunt hæc omnia. nam unica anima innumeras formationes rerum quæ in natura sunt capit omnium: quæ quoties characterem perfectæ uirtutis recipit, uertitur in uitæ arborem: quoties uitij, fit arbor sciẽtiæ boni maliq;. at uitiũ à diuino choro exulat. Ergo principalis illa uis, quæ hoc intra se admisit, in paradiso est iuxta suam essentiã: inest enim in ea ui character ille uirtutis proprius, qui in paradiso est: at iuxta potentiam non est ibi, quia forma uitij aliena est à præceptis dei. Quod dico, uel sic potes discere. nunc in meo corpore principalis illa uis est iuxta essentiam, potentia uerò in Italia Siciliáue, quoties de his regionibus cogitat: item in cælo, quoties de cælestibus speculatur. qua ratione interdum quidam in profanis locis cõstituti iuxta essentiam, sunt in sacratißimis, imaginãtes ea quæ ad uirtutem pertinent. Econtra constituti in sacris penetralibus, cogitatione profanantur, quòd ea sit ad deteriores uilioresq; formas mutabilis. Itaq; nec inest paradiso uitium, nec abest. potest enim ibi esse iuxta essentiam, potentia uerò nõ potest. Fluuius autem exit ex Edem, ut irriget paradisum, qui inde disterminatur in quatuor capita. nomen uni Phison,

ipse est qui circuit omnem terram Euilat, ubi est aurũ: & aurum terræ illius bonum est. Ibi carbunculus inuenitur & lapis prasinus. Et nomen fluuio secundo Geon. is circuit terram Aethiopiæ. Tertius fluuius est Tigris. ipse uadit contra Assyrios. Quartus fluuius ipse est Euphrates.] Per hos uult particulares uirtutes designare. hæ sunt numero quatuor, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Cæterum maximus ille fluuius, à quo deriuantur alij quatuor, generalis est uirtus, quam quidam bonitatem nominãt. Quatuor autem eius deriuationes, uirtutes totidem. Sumit igitur initia generalis uirtus ab Edem, nempe à dei sapientia: ab ea inquã quæ gaudet deliciaturq; solius dei patris maiestate sese oblectando. Ab hac uniuersali quatuor hæ deriuantur, quæ quidem fluminis in morem rigat benefacta singularum, inũdans eas largis fluentis honestarum actionum. Inspiciamus etiam uocabula. Fluuius, inquit, exit ex Edem ad irrigãdum paradisum.] Fluuius est illa generalis bonitas. exit hæc ex dei sapientia: hoc est ex uerbo dei. iuxta hoc enim uirtus uniuersalis facta est. Rigat autẽ paradisum hæc uniuersalis uirtus, id est, particulares uirtutes irrigat. Capita uerò accipiuntur nõ localiter, sed principaliter. nam unaquæq; uirtus princeps reuera & regina est. Hæc autem uox Disterminatur, idẽ ualet quod finitur terminis. Prudentia quid agendũ determinans, fortitudo quid sustinendum, temperãtia quid eligendũ, iustitia quid cuiq; tribuendum. Nomen uni Phison. ipse circuit omnẽ terram Euilat, ubi est aurum: & aurũ terræ illius optimum est. ibi carbũculus inuenitur, et lapis prasinus.] E quatuor

tuor uirtutib. una species est prudentia, quæ Phison hic nominatur, ἀπὸ τοῦ φείδεσθαι, id est, quod parcat animæ seruans eam à peccatis. circuit aũt choreæ modo terram Euilat, id est, placidam mitem propitiamq; constitutionem conseruat. sicut autem metallorum optimũ probatißimumq; est aurũ, ita inter animæ uirtutes prudentia habetur probatißima. hæc autem uerba, Vbi est aurum, significant: ubi est res aureo fulgore igneoq; prædita illa preciosa prudentia, inter opes diuinas citra controuersiam pulcherrima. huic uirtuti attribuuntur duæ qualitates, eius qui habet prudentiam, & eius qui utitur ea, quas carbũculo prasinoq; comparat. Et fluuio secundo nomen Geon. is circuit omnem terram Aethiopiæ.] Figuratè hic fluuius est fortitudo. interpretatur enim Geon pectus aut cornupeta. utrunq; fortitudinem significat. nam circa pectus, ubi & cor, habet domicilium, et ad defensionem sui parata est. est enim scientia sustinendorum non sustinendorumq; & neutrorum. circuit autem & obsidet hostiliter Aethiopiam, cuius nomen si interpreteris, idem est quod humilitas. humilis autem & abiecta timiditas, cui fortitudo semper aduersatur. Tertius fluuius Tigris, qui uadit contra Aßyrios.] Tertia uirtus est temperãtia, resistens uoluptatib. istis quæ sibi uidentur imbecillitatem humanam corrigere. nam Aßyrios in corrigẽtes licet uertere. confert aũt concupiscentiã cum immanißimo animali tigride, cũ qua perpetuo negocium habet temperantia. Oritur hic dubitatio, cur secunda fortitudo, tertia temperantia, prima prudentia recenseatur, omißa mẽtione uirtutũ cæterarũ. animad-

uertendum igitur tripartitam esse nostram animam, habereq; partes, rationalem, irascibilem, & concupiscibilem: quarum rationalis regionem capitis inhabitat, irascibilis uerò pectus, sicut cõcupiscibilis inguina. harum cuiq; appositam esse uirtutem propriam. rationali prudentiam. ratiocinationis enim est scientiã habere faciendorum & non faciendorũ. Irascibili fortitudinem, cõcupiscibili temperantiã. hac enim medicamur & sanamus concupiscentias. Quemadmodũ igitur caput prima summáq; pars est in animali, secunda pectus, inguen tertia: rursumq; in anima, prima pars rationalis, secũda irascibilis, tertia concupiscibilis: ita & uirtutũ prima est, quæ circa præcipuum animæ quod est rationale uersatur, et circa summum caput habitat, prudentia. secunda fortitudo, quia circa secundam partem, animæ quidẽ iram, corporis uerò pectus stabulatur. tertia tẽperantia, quia circa inguem, tertiam regionẽ corporis, & circa uim concupiscibilem, quæ tertium locũ habet in anima, occupatur. Quartus, inquit, fluuius ipse est Euphrates.] Figuratè uerò quarta uirtus est iustitia, reuera fructifera & mentem exhilarans. hæc ergo quãdo exoritur? cum tres partes animæ inter se cõsonant. hæc consonãtia fit, dum penes præstantiorem est imperiũ: ut quando ambæ irascibilis concupiscibilisq; parent habenis partis rationalis, tũc sequitur iustitia. iustum enim est ut quod præstat, semper & ubiq; imperet: quod deterius est, imperata faciat. atqui rationale præcellentius est, uiliora concupiscibile & irascibile. sed ubi hæ duæ partes retrogradæ cõtumacesq; aurigã, id est, rationem impetu uehementi

abstractum superauerint, & utrauis earum momorde-rit frenum, ibi summa est iniustitia, necessum est enim ut ignauo auriga regente ferantur in uoragines & præci-pitia: sicut contra ut uirtute huius peritiaq; seruentur. Præterea sic quoq; consideremus rem propositam. Phi-son interpretatur oris mutatio. Euilat parturiens, per quæ significatur prudentia. nam uulgus prudentem exi stimat eum qui more sophistarum inuentione ac elocu-tione pollet plurimum. Moses uero talem agnoscit pro studioso eloquentiæ, pro prudente nequaquam. nam in mutatione oris, hoc est eloquendi facultatis, considera-tur prudentia: quod quidem est non uerbis sapere, sed opere spectatum esse actionibusq; ad uirtutem composi tis. Euilat uerò quasi circumscribit imprudentiã, ne par turiat exitium prudentiæ, est enim proprium impruden tiæ nomen parturiens, quoniam imprudens mẽs inter-dum res inconcessas parturit, itidem cum pecunias amat parturit, aut cum gloriam, uoluptatem, & id genus alia concupiscit, cæterum cum parturit, nondum parit, ideo non est apta ad gignendum quicquam perfectum igna-ua anima. Quod si quando uidetur fœtus gignere, abor tiui deprehenduntur deuorantes dimidium eius carniũ, pares morti animæ. Quapropter in sacra scriptura Mo sen amicum dei rogat Aaron, ut sanet lepram Mariæ, ne fiat in parturitione malorum eius anima, & ideo dicit: Ne fiat hæc quasi mortua, & ut abortiuum quod proij-citur de uulua matris suæ, & deuorat dimidiũ eius car-nium. Vbi est aurum, inquit. In mentione auri dicit, Vbi est. nam prudentia quam aßimilauit auro, metallo syn-

cero,

cero, puro, pretioso, examinato igne probatoq́;, illic quidem est in dei sapientia: & cum illic sit, non possidetur à sapientia: sed ubi sapientia, ibi & ipsa est, possessio dei conditoris & opificis. Et aurum terræ illius bonum est. Ergo est aliud aurum non bonum? certe est. Nam duo sunt genera prudentiæ, alterum uniuersale, alterum particulare. Itaq; prudentia mea cum sit particularis, nõ est bona. nam me pereunte simul interit. Vniuersalis autem illa quæ dei sapientiam inhabitat ceu domicilium, bona est. Incorruptibilis enim in domo incorruptibili permanet. Ibi est carbunculus & lapis prasinus. Differunt hi duo, prudens, & prudenter agens, alter ornatus prudẽtia, alter exercens eam. Ob hæc enim duo prudentia terrigenæ homini à deo est insita, ut sapiat & bonus sit. Quæ enim eius est utilitas, nisi à ratione recipiatur, & ei formas imprimat? itaq; recte uirtus iungitur prudentiæ, & prudens cum exercẽte prudentiam, duo preciosi lapides. Et forte hi sunt Iudas atq; Issachar, alter enim diuinæ prudentiæ cultorem se confitetur, gratias agens ei à quo bonum hoc accepit largiter, alter exercet se in uirtute honestisq́; actionibus. Itaq; Iudas confitentem significat, in quo Lia parere desiit. Issachar uerò bona operãtem, supposuit enim suos humeros ad laborãdum, & factus est uir agricola: cuius merces est (ut ait Moses) anima seminibus plantisq́; consita, hoc est, non labor inutilis, sed coronatus à deo & mercedem accipiens. Hæc autem sic intelligi oportere indicatur per alia, quando de talari ueste scribitur: Et intexes in ea gemmarum ordines quatuor. Vnus ordo erit, sardius, topazius, smaragdus,

dus, in quo Rubim, Simeon, Leui. Et ordo secundus, inquit, carbunculus sapphirusq́;. Sapphirus autem est lapis prasinus, carbūculo Iudas insculpitur, quia quartus sapphiro Issachar. Cur igitur non dixit lapidem carbunculum, sicut lapidem prasinum? quia Iudas confessionis figura caret materia & corpore. Nam ipsum confessionis nomen declarat eam esse rem externam. Cum enim mens extra seipsam constituta, deo seipsam obtulerit, sicut ille risus Isaac, tunc confitetur ei qui solus uere est, quamdiu uero se causam rei cuiuspiam existimat, multum abest quin confiteatur cedatq́; deo. nam & ipsa cōfessio debet intelligi non animæ opus, sed dei, qui ostendit ei hanc ingratitudinem. Caret igitur materia Iudas confitens, laboriosus autem Issachar opus habet materia corporea, alioqui quomodo lectioni dabit operā studiosus uirtutis absq; oculis? aut quomodo audiet sermones exhortatorios absq; auribus? aut quomodo cibum potumq́; desiderabit absq; uentre & huius curiositate? ideoq́; similatur lapidi. Quin & colores eorum differunt. nam illi confessorio uiro conuenit color carbunculi, is enim deo gratias agens, igne quodam accēditur, & inebriatur ebrietate quadam sobria, alteri uero etiamnum laboranti, color prasini lapidis, pallent enim qui se exercent præ labore, & præ timore ne forte ad optatū finem non perueniant. Quærendum etiam, cur duo fluuij, Phison Geonq́;, regiones quasdam circumeunt, alter Euilat, alter Aethiopiam, è reliquis uero neuter: sed Tigris dicitur meare contra Assyrios, de Euphratis meatu siletur, atqui re ipsa Euphrates, & circumfluit quasdā regio-

regiones, & ex aduerso sitas habet multas, uerum non fit hic sermo de fluuio, sed de morum correctione. Dicẽdum igitur prudentiam fortitudinemq; posse murum et uallum aduersus contraria uitia ducere, imprudentiam timiditatemq;, expugnareq; sic ea, infirmæ enim ambo capiuntur facile. nam imprudens non ægrè in potestatẽ prudentis redigitur, timidus itidem in fortis, at temperantia non ualet concupiscentiam uoluptatemq; circumuallare, graues enim sunt aduersariæ, nec facile expugnantur, non uides uel temperatißimos necesßitate mortalis corporis ad cibos ac potus adigi? unde uentris uoluptates procedunt, satius igitur est resistere ac repugnare concupiscentiarum generi. Quapropter contra Assyrios uadit Tigris fluuius, id est contra uoluptates temperantia, porrò iustitia quam nobis refert Euphrates flumen, nec oppugnat quenquam nec circumuallat nec habet aduersarium, quare? quia huius est suum cuiq; reddere, & est loco non accusatoris, sed iudicis. Quemadmodum igitur iudex, nec uincere uult quẽquam nec habere aduersarium, sed lata sententia pondus addit parti iustiori: ad eundem modum iustitia quoque cum nemini aduersetur, cuiq; rei quod suum est tribuit. Apprehendit dominus deus hominem quem fecit, et posuit eum in paradiso ad colendum operando custodiendũq;.) Is qui fictus est homo, differt ab eo quem deus fecit, ut dixi, ille mens est terrena magis: hic uero factus, expertior materiæ, & alienus ab huius corruptibili genere, cõstitutione puriore syncerioreq; præditus, hanc igitur purã mẽtem deus apprehendit, non sinens extra seipsam excedere:

dere:

dere:apprehensamq́; collocat inter radicatas germinantesq́; uirtutes, ut operetur eas & custodiat. Multi qui se applicarunt ad uirtutis studium, circa finem defecerunt, sed cui deus largitur firmam scientiam, ei dat utrumq;: operari uirtutes indesinenter, & asseruare has tanquã in promptuario, itaq; operari ponitur pro facere, custodire autem pro meminisse. Et præceptum dedit dominus Deus Adamo, dicens: Ex omni ligno paradisi comedens comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedatis: quocũq; enim die comederetis ex eo, morte moriemini.] Quali Adamo præcipitur? quærẽdum quisnam sit hic. Nulla enim prius eius mentione facta, nunc primùm eum nominat, nũ forte uult tibi illius facti hominis nomen tradere? Appellat, inquit, eum terram, sic enim uox hæc Adam interpretatur. Itaq; nunc cum audis nomen hoc Adam, terrenum corruptibilemq́; intellige. nam ille ad imaginem factus, non terrenus est, sed cælestis. Quærendum item, cur qui omnibus reliquis imposuit nomina, sibi nullum imposuit. Quid igitur dicendum? mens quæ inest nostrum unicuique, cætera potest comprehendere, seipsam nosse nõ potest. Quemadmodum enim oculus alia uidet seipse non uidens: sic & mẽs intelligit alia, seipsam non comprehendit, aut dicat quæ & unde sit, spiritús ne, an sanguis, an ignis, an aer, corpús ue aliud: uel hoc saltem, corporeá ne sit an incorporea, & postea non sunt habendi stulti qui de essentia dei disserunt? Qui enim animæ suæ nesciunt essentiam, quomodo huius uniuersitatis animã exacte pernoscere poterunt? deus enim anima huius uniuersitatis intelligitur.

Merito igitur Adam, id est mens, alia nominans & comprehendens, sibijpse nomen non imponit, quando seipsum ignorat naturamq; propriam, huic præceptum datur, nõ illi facto ad ideam & imaginẽ, nam ille uel absq; hortatu uirtutem per se ipse didicit: hic citra operã præceptoris nunquam potest prudens euadere, interest autem inter hæc tria, præceptum, interdictum, mandatum siue monitum, interdictũ ad peccata pertinet, & fit uel apud nequam hominem: præceptum ad recte facta: mandatum ad medium hominem pertinet, qui neq; nequam sit neq; uirtute præditus. Nec enim peccat ut interdicto habeat opus, neq; recte facit, ita ut recta ratio postulat: sed indiget admonitiõe, quæ abstinere à prauis doceat, exhortans ad desiderium uirtutum ciuilium. Ergo homini ad imaginem perfecto nec iußis nec interdictis opus est. Perfectus enim homo nullius indiget, uilis autem homo tum præcepto tum interdicto indiget, stulto uerò admonitione doctrinaq; opus est. Quemadmodum perfecto grammatico musicó ue nullis harum artium præceptis opus est: ei uero qui aberrauerit in harum consideratione, leges præceptaq; adhibenda sunt: institutio uero recens in disciplinam tradito. Merito igitur mẽti terrenæ, nec inter uitiosas nec inter uirtute præditas censendæ sed mediæ, dantur præcepta hæc & monita, sed tam præceptum quàm monitum utriusq; nomine adhibetur, domini deiq;. Præcepit enim dominus deus, ut siquidem paruerint præceptis, dignarentur diuina beneficentia: quòd si contumaces fuerint, à domino tãquàm hero potestatem habente pellerẽtur in malã rem, ideoq;

dum

dum è paradiso eijcitur, eadem repetuntur uocabula, dicit enim: Et emisit eum dominus deus è delicato paradiso, ut operaretur terram ex qua assumptus fuerat.] *Vt quoniam & pro potestate dominus, & pro merito deus præceperat, rursum utroq; modo in contumacem animaduerteret, per quas enim potestates eum deduxit, per easdem inobedientem ablegauit, Præcepta autem sunt hæc:* Ex omni arbore paradisi comedens comedes.] *Hortatur animam ut fruatur non una quapiã arbore, nec una quapiam uirtute, sed omnibus uirtutibus. Nam istud comesse alimoniam animæ significat. Alitur autem anima tractatione rerum honestarum, & actione bonorum operum. Conduplicauit autem rem, dicẽs, Comedens comede, hoc est commanducatum contritũq; cibum, non ut quiuis è uulgo, sed more athletarum ad parandam fortitudinẽ. Etenim athletis pædotribæ præcipiunt, ne cibos concidant dentibus, sed per otium commoliant, quo ad uires proficiant. nam aliter ego, aliter athleta nutrimur. ego, tantum ut uiuam: athleta ut etiã crassescat, & robur acquirat: ideoq; unum est ex præceptis ad uirtutem se exercentium, cibum subtrahere, tale quiddam est comedendo comesse, repræsentemus tamẽ id etiam diligentius. Honorare parentes, cibus & alimẽtum est, hos tamen aliter boni, aliter mali honorant, alteri propter uulgarem consuetudinem, qui non comedendo comedunt, sed tantum comedũt. Quando igitur etiã comedendo? cum explicatis perscrutatisq; causis, sic ultro iudicant, esse hoc officium honestißimum, causæ autem sunt hæ: genuerunt nos illi, aluerunt, erudiuerunt,*

omnium bonorum nobis causa fuerunt. Item comesse est summum illudens colere: comedendo uero comesse, quādo ad caput nostrum causamq́; respicimus, & ad referēdam gratiam. Ex arbore autē scientiæ boni maliq́; nō comedetis.] Ergo non est in paradiso arbor hæc: quandoquidem hortatur ut edant ex omni paradisi arbore: idq́; naturaliter, est enim in eo per essentiam, ut dixi, nō est per potentiam, sicut enim in cera per potentiam insunt sigilla omnia, actu uerò solum id quod impressum est: ita & in anima quæ est ceræ similis, omnes formæ continentur potentia: reuera autē unicus character præsens eam occupat, donec aboleatur ab alio efficacius impresso atq; manifestius. Deinceps illud quoq; perquirendum esse uidetur. Dum hortatur ut ex omni arbore paradisi comedat, unicum hortatur, dum uerò interdicit usum arboris eius quæ boni maliq́; causa dicitur, ut plures alloquitur. Illic enim inquit: Ex omni comedes: hic, ne comedatis, & quocunq; die comederitis, non comederis: & moriemini non morieris. Dicendum igitur: primò rarum esse quod bonum est, malum contrà multiplex, ideo sapiente uno inuento reperitur fatuorū multitudo innumera, itaq; meritò unum hortatur innutriri uirtutibus: multos uero ut à nimia calliditate abstineāt, hac enim utuntur innumeri, præterea ad uirtutem percipiendam tractandamq́; una solum re, uidelicet ratione opus est: corpus uero etiam impedit hanc, tantū abest ut adiuuet, hæc enim ferè summa est sapientiæ, alienare se à corpore, atq; eius concupiscentijs, ut autē quis fruatur uitio, non solum mente, sed & sensu & ratione

&

& corpore opus est, his enim omnibus malus opus habet ad explendam suam malitiam, alioquin quó nam modo proditurus est arcana, si instrumento loquendi careat? quomodo autem uoluptatibus fruetur absq; uẽtre cæterisq; sensibus? Recte igitur unam solam rationẽ de quærenda uirtute alloquitur, sola enim hac, ut dixi, ad eius acquisitionẽ opus est, contrà de uitio ad plures uerba facit, animam, rationem, sensus corporis. nam hoc apparet in his omnibus, addit tamen: Quocunq; die comederitis ex ea, morte moriemini.] Atqui post esum non solum non moriuntur, uerum etiam progignunt liberos, & alijs uiuẽdi autores fiunt, quid ergo dicendũ? duplicem esse mortem, alteram hominis alteram animæ propriam, hominis mors est animæ à corpore separatio: animæ uero mors, corruptio uirtutis, & assumptio uitij, ideoq; non contentus moriturum dicere, morte, inquit, moriemini, indicans non communem hanc, sed illã æternam quæ per excellẽtiam mors dicitur: quæ est quoties anima insepelitur affectibus uitijsq; omnibus, atq; hæ mortes sunt inter se ferè contrariæ. nam illa corpus animamq;, quæ prius concreta fuerant, separat, hæc cõtrà, utrisq; conuenientibus fit, sed præpollente deteriore, uidelicet corpore: subiecta uerò anima, quæ est pars potior hominis. Quoties autem dicit, morte mori, obseruandum pœnalem mortem, non naturalem significari, naturalis porrò est per quam anima separatur à corpore: pœnalis uero cum anima è uirtutis uita emoritur, & uiuit in uita uitij, quam opinionẽ Mosis secutus propemodum Heraclitus ait: Viuimus illorum mortẽ, mor-

tui sumus illorum uitam, ac si dicat, nunc cum uiuimus, mortuam esse animam, & tãquam monumento insepultam corpori, quod si mortui fuerimus, tum demum animam uiuere uita propria, liberatam à malo, mortuo uinctoq; corpore.

PHILONIS IVDAEI, SACRAE LEGIS Allegoriarum liber II.

T absconditse Adam & uxor eius à facie domini dei in medio arboris paradisi.] Hic introducitur dogma, quo docemur, omnem malum esse exulem, ciuitas enim sapiẽtum propria, uirtus ipsa est, in hanc quisquis admitti nequit exulat, & nemo malus unquam in eam admitti potest, ergo solus malus hinc pellitur & exulat. Virtutis autem exul statim abscondit se à deo. nam si sapientes conspiciuntur à deo, utpote amici eius: liquet abscondi malos & cælare se, tanquam inimicos hostesq; rectæ rationis, esse autem quemq; malum exulem carereq; domicilio testatur scriptura, dum de illo hirsuto & uitijs uario Esau loquitur: Erat autem Esau gnarus uenãdi, & ruri degebat, non est enim apta malitia morũ populatrix ut uirtutis ciuitatem inhabitet, ex qua inclemẽter

ter fugatur rusticitas, ac ruditas, at ille sapientia plenus Iacob & ciuis est, & propriam uirtutem inhabitat: de quo mox subijcitur: Iacob autem uir simplex domum habitabat, ideo & obstetrices quoniam timebāt deum, fecerunt sibi domos, nam quæ scrutātur occulta dei mysteria, quod est conseruare uiuos masculos, ædificāt uirtutis opera, in quibus habitare statuerunt. atq; ita iam demonstratum est, omnem malum ciuitate carcere domoq́;, cum à uirtute exulet. Qui uero uirtute ornatur, ei pro ciuitate & domo obtigisse sapientiam. Nunc uideamus deinceps, quomodo dicatur aliquis absconditus à deo. Quod nisi per allegoriam accipiamus, nequaquā potest intelligi. Nam Deus implet omnia, penetrat omnia, nihil omnino relinquens seipso uacuum, & quem locum occupabis, in quo non sit deus? attestante nobis alibi propheta his uerbis: Deus in cælo supra, & in terra infra, nec est alius præter ipsum, & rursum sic: Ego iam ante constitui te, deus enim omni creatura est antiquior, & ubiq; est, itaq; nemo potest se ab eo abscondere, & quid mirum? quando etiam creaturarum capacissimas, quicquid nobis contigerit, effugere latereq́; non possumus, aut effugiat quispiam terram, aquam, aerem, cælum, uel mundum hunc uniuersum, in his enim contineamur necesse est, certe extra mundum nemo exulare potest, & poterit aliquis abscondi à deo, cum nec mundum nec partes eius effugere ualeat? minime gentium. Quid est igitur illud, Absconderunt se? Malus quiuis putat esse deum in loco, nec continere, sed contineri: ideoq́; putat se abscondi: tanquam illa summa causa absit ab ea

parte, in quam ipse illatebrare se decreuit, id ita potest intelligi, in malo homine opinio de deo uera obscuratur cælaturq́;, est enim plena tenebris, nullam habens illustrationem diuinitus, per quam res circumspiciat, talis autem à diuino choro exulat, tanquam leprosus et laborans profluuio seminis: alter, deum & creaturã contrarias naturas diuersi coloris in idem cogens ut causas, cum unica sit causa efficiens: alter gonorroicus, ex mundo ducens, & in mundum omnia, adeo nihil factum existimans, Heracliti opinionis socius, satietatem indigentiamq́; introducens, & unum uniuersum, uicesq́; rerum omnium. Quapropter diuina lex ait: Eijciant è castris animæ omnem leprosum, & omnem qui semine fluit, & omnem pollutum in anima tam masculum quàm fœminam, eosq́; quibus fracta exectaq́; sunt animæ genitalia, scorta quoq; unius dominationem fugientia, quibus diserte interdictum est ne concionem dei frequentent, at sapientes cogitationes tantum abest ut abscondantur, ut manifestæ esse cupiant. Non uides quòd Abraham stabat adhuc in loco domini, & accedens ait, Ne perdas iustum cum impio, manifestum tibi notumq́;, unà cum fugitiuo proripiente se abs te, hic enim est impius: iustus autem qui stat in conspectu tuo non fugiens, te enim solum domine honorari iustum est, non sic autem impius ut pius eripitur, sed satis est solum iustum seruari: quapropter dicit: Ne perdas iustum cum impio satis digne enim nemo deum colit, sed iuste tantum, cum enim ne parentibus quidem, dignam referre ualeamus gratiam, quandoquidem non possumus eis gignẽdi uicem

uicem reddere: an non impoßibile eſt deo uicem re=ponere mutuam, aut laudem illo dignam, qui omnia ex nihilo condidit? omnem enim uirtutem largitur. tribus igitur temporibus, ô anima, id eſt, tripartito tempore, tota coram deo ſemper compareas, non fœmineum ullum affectum tecum trahens, ſed uirilem, fortem exercitatamq; rationem ceu ſuffitum offerens. tribus enim anni temporibus comparere omne maſculinum coram domino Deo Iſraelis, ſacra lex præcipit. Quamobrem Moſes quoque quando manifeſtus deo conſiſtit, fugit morem Pharaonis diſperditorium, qui iactat ſe quòd neſciat dominum. Seceßit, inquit, Moſes à facie Pharaonis, & habitauit in terra Madiam, id eſt iudicio naturæ operum, ſeditq; ſuper puteum.] expectans quidnam boni deus ad potum ceu pluuiam immiſſurus eſſet ſitienti, deſiderantiq; animæ. ſecedit ſanè à Pharaone, hoc eſt, ab opinione impia qua reguntur affectus, & ſecedit in Madiam, id eſt iudicium, deliberans utrum quieſcere ſatius ſit, an cum illo malo aduerſario ſubire iudicium capitis. diſpicit autem an non aggreſſus ualeat euincere. & ideò cunctatur, expectans, ut dixi, daturúsne ſit deus profundæ nec leui cogitationi fontem idoneum ad inundandum impetum regis Aegyptij, hoc eſt ipſius affectuum. impetrat tamen gratiam. quippe uirtuti militans non ceſſat à bello, priuſquam uideat proſtratas uoluptates & defectas uiribus. quapropter non fugit Moſes à Pharaone: alioqui nunquam reuerteretur: ſed ſecedit, hoc eſt, inducias facit athletæ more paulum

respirantis & recolligentis spiritum, donec accitis prudentiæ cæterarumq; uirtutum auxilijs, per sermones dei cum ualidissima potentia rem aggrediatur. Iacob autem, ut supplantator, compendiarijs artibus uirtutem adeptus sine puluere, alioqui non uocandus Israel mutato nomine, fugit Labanis negocia, id est, colores, figuras, et in uniuersum corpora, quorum natura est ut mentem per sensibilia uulnerent. nam quia conflictãdo non poterat ea deuincere, modo uincat mauult fugere, laudandus sanè hoc nomine. Cautos enim, ut inquit Moses, faciet filios prophetæ, non audaces, & rerum ad se minus pertinentium cupidos. Noluit, inquit, aperire Iacob Labani Syro quòd fugeret. & fugit tam ipse quàm omnia quæ iuris sui erant, transmissoq; amne perrexit contra montem Galaad.] Naturaliter enim montes ad cælandos fugitiuos sunt appositissimi, & ad non prodendos Labani pendenti à cogitationibus sensibilibus. quale est, si pulchritudine conspecta captus periclitaris ne offendas ad eam, fuge clàm ab eius imaginatione, nihil amplius menti renuncians, hoc est, caue mediteris eam & cogitatione repetas. Nam continuæ reminiscentiæ ueras formas imprimendo lædunt mentem, & inuitam concitant. Atq; eadem est ratio sensuum omnium quicunq; nos attrahunt ad aliquid. in his enim clancularia fuga saluti esse solet. cunctatio uerò, enunciatio, dilatioq;, superat rationem & in seruitutem redigit. Quapropter caue anime ne unquam rem sensibilem à qua periculum imminet tibiipse renuncies, néue retractes eam, ne fortè succumbens ei reddaris infelicissimus: fuge potius

tius manumittens teipse, libertatē ferocem seruituti mansuetæ præferens. Sed cur nunc quasi Iacob nesciret Labanem Syrum esse loquitur sic: Noluit Iacob aperire Labani Syro. habet id quoq; rationem non prætereundam obiter. Syria sublimis interpretatur. itaq; Iacob mens exercita cum uidet affectum humilem, non cedit, reputans fore ut uincat egregiè. Quando uerò uidet sublimem & erecta ceruice tumidum, aufugit primùm ipse, mox singula eius exercitia, lectiones, meditationes, curationes, rerum honestarum memoria, continentia, officia, atq; ita traijcit rerum sensibilium fluuium, qui inundat & mergit ui affectuum animam, quo traiecto pergit ad altam ac sublimem rationem perfectæ uirtutis. perrexit enim ad montem Galaad, qui interpretatur migratio testimonij, postquam deus migrare fecit animam ab affectibus Labanicis, & autoritate sua confirmauit eam migrationem, ut conferentem ipsi ac perutilem, ut quæ eam ab humilibus uitijs & à terra se attollere non sinentibus adducat ad celsitudinem uirtutis & præminentiam. ideò qui sensus amat Laban, eosq; magis quàm mentem in actionibus suis sequitur, indignatur, persequitur, & increpat: Cur inscio me fugam moliris, ac non potius manes in delicijs corporis, opinionibusq; quæ ad corpus pertinent, & res externas dijudicant? tu uerò non contentus ab eis fugere, prædatus es meã quoque prudentiam, Liam unà cum Rachele. nam hæ quandiu manserunt in anima, prudentiam gignebant in ea: nunc postquam migrarunt, reliquerunt ibi ruditatem & ignorantiam. ideò addit, Cur furatus es res meas? id

est furto subtraxisti. quam autem dicat, ipse indicabit addens: & abegisti filias meas tanquam captiuas: quod si indicasses mihi, prosecutus fuissem te.] Imò non fuisses prosecutus cum rebus tam aduersis & pugnantibus. nam si prosecutus fuisses reuera & liberasses animam, amouisses ab ea sonos omnes corporeos & sensibiles. sic enim intellectus liberatur à uitijs & sensibus. nunc ais quidem te liberam eam emittere. re autem ipsa fateris, quod detinueris eam in carcere. nam si eam cum instrumentis musicis, tympanis citharisq́;, alijsq́; singulorum sensuum uoluptatibus prosecutus fuisses, non uerè deduxisses. nec enim te solum ô Laban corporum colorumq́; socie fugimus, sed etiam tua omnia, inter quæ sensibiles quoq; uoces actionibus affectuum consonant. meditati sumus enim, siquidem uirtutem exercemus, meditationem necessariam, quam & Iacob ante nos, perdere corrumpereq́; deos alienos animæ, istos inquam deos fusiles, quos Moses ne faciamus uetuit. hi sunt uirtutes ac bonorum affectuum interitus, uitij uerò malorumq́; affectuum confirmatio. quod enim liquatur, semel dissolutum consistit denuo. nam sic legimus: Et dederunt ei omnes deos alienos quos habebant in suis manibus, & inaures quæ erant in auribus suis: & defodit eas Iacob subter terebinthum quæ est in Sicimis.] hi sunt dij malorum hominum. at Iacob non dicitur hos accipere, sed defodere & abolere penitus. nam homo ciuilis nihil superfluum accipiet à malicia, sed è medio tollet clàm & defodiet. Sicut Abraham cum rex Sodomorum conaretur ei bruta reddere pro rationalibus, equos pro ui-

ris, negat se quicquam accepturum ex rebus illius: sed extensurum animæ actionem, quam figuratè manum nominat, ad deum altißimum. nec enim accepturum se quicquam suum à funiculo usq; ad corrigiam caligæ, ne ille diceret prophetam à se ditatum: & ne ipse uideretur paupertatem cum uirtute coniunctam posthabuisse diuitijs. cælantur autem & asseruantur semper affectus in Sicimis: quæ uox interpretatur succollatio. nam qui laborat ob uoluptates, libenter asseruator earum est. apud sapientem uerò corrumpuntur & pereunt, non intra breue tempus, sed hodie, hoc est semper. nam æuum omne hodierno metimur. est enim totius temporis mensura diurnus ambitus. & ideò Iacob dat Iosepho Sicima tanquam portionem eximiam res corporeas sensibilesq;, exercenti se in talibus. Iudæ autem confessori, non dona, sed laudes hymnosq; & cantiones quibus celebretur à suis fratribus. Cepit autem Iacob Sicima non à deo, sed arcu gladioq; suo, uerbis uim secandi repugnandiq; habentibus. nam etiam secundarias res sapiens sibi subijcit: sed eas non asseruat, malens largiri natis ad talia. non uides quod nec deos acceperit, quamuis uisus accipere, sed defodit occultauitq;, & aboleuit in omnia secula? Cuinam igitur animæ contigit defodere abolereq; uitium, nisi cui Deus apparuit, & quam ineffabilibus arcanis dignatus est? ait enim: Num cælare potero Abraham seruum meum, quæ gesturus sum? Euge seruator, quia tua facta ostendis desideranti res honestas animæ, & nihil clàm operaris in ea, ideò ualet fugere maliciam, &

cælare

cælare atq; tegere, & interimere semper cupiditates noxias. Postquam declarauimus quomodo malus omnis exul sit, & abscondat se à deo, consideremus iam, ubi nam abscondatur. In medio, inquit, arboris paradisi.] Hoc est, in medio intellectu, qui & ipse est tanquam medius paradisi, uidelicet totius animæ. Nam quisquis à deo fugit, confugit ad seipsum. Cum enim duo sint intellectus, alter uniuersalis, qui est deus, alter suus cuiusq;, quisquis à proprio fugit, confugit ad uniuersalem. Talis autem relicto intellectu proprio, fatetur, nihil esse intellectum humanum, ad deum omnia referens. cōtrà quisquis fugit à deo, negat eum causam ullius rei, sibijpsi quid facit tribuens. Multi enim multa loquuntur, quòd totus mundus suopte impetu feratur sine prouidentia: artes autem, studia, mores, leges, instituta priuata publicaq́;, ius commune hominum quo erga se inuicem, & erga bruta utuntur, humanæ tantum mentis esse inuenta. Sed uides ô anima harum opinionum diuersitatem. altera relicto particulari intellectu, ut generationi ac morti obnoxio, uerè ascribit illi uniuersali tam ingenito quàm incorruptibili omnia. ècontra altera deum reijciens, eum qui ne seipsum quidem iuuare potest intellectum, per errorē trahit in auxilium. Ideoq́; Moses pronunciat: Si fur parietis perfossor in ipso facto ictus moriatur, non imputatur cædes. quòd si exorto sole fur occisus sit, percussor quoq; morietur reus homicidij. nam si quis incolumem sanam rectamq́; rationem pertundat dirumpatq́;, quæ attestatur dei omnipotentiæ, & in hoc facto deprehendatur, scilicet perfregisse concidisseq́;

propria

propriæ menti plus autoritatis quàm deo tribuendo, is fur est res alienas furtim subtrahens. deus enim omnia poßidet. itaq; quisquis sibi aliquid tribuit, aliena usurpat: simulq; uulnus accipit grauißimum & insanabile, arrogantiam, cognatam ruditati & ignorãtiæ. percussor autem securus fit. nec enim est alius quàm ipse percussus. sed sicut is qui seipse fricat, fricatur quoq;: & qui seipse extendit, extenditur quoq;: quippe qui tum agentis uim. tum patientis affectionem obtinet: sic is qui furatur res dei sibi ascribens, ab impietate simul atq; arrogãtia discruciatur. talis utinam percussus moriatur, hoc est inefficax perpetuo maneat. minus enim peccare uidebitur. Nam uitium partim in habitu, partim in motu consideratur. Quod autem mouetur, iam ad effectum uergit, ideò peius quàm id, quod tantum est in habitu. ergo si talis cogitatio moriatur, quæ existimat se causam rerum, non deum, id est quiescat seq; compescat, nulla est cædis actio. nec enim sustulit uiuam opinionem illam quæ omnipotentiam deo tribuit. Quod si sol oriatur, id est, clarus intellectus qui nobis inest, uideatur omnia dispicere præesseq; rebus omnibus, ita ut nihil ipsum lateat, reus erit, & talionem mortis feret ob uiuam opinionem quam sustulit, asserentem deum causam rerum omnium: cum ipse deprehẽdatur inefficax uereq; mortuus, & mortuæ inanimis erroneæq; opinionis inuentor. Ideoq; sacra lex execratur eum qui ponit sculptile in abscondito, aut fusile opus manuum artificis: nimirum prauas opiniones, quòd in deum qualitatis expertem cadat qualitas sicut in sculptilia: et quòd corruptibilis sit, sicut

fusilia

fusilia, ille incorruptibilis. Reponis ô cogitatio thesaurizasq; intra te, sed grauaris in medium proferre indoctas persuasiones quas didicisti apud ueritatis aduersarios. deprehenderis tamen proculdubio in graui morbo animæ, uidelicet ignorantia, cuius curationem non admittis. Quòd autem homo malus in illum uulgarem suum intellectum abscondatur, ueritatem fugiens, testis erit Moses, qui percussum Aegyptium defodit in sabulo, id est, conuicit eum qui se putabat regimen habere corporis, animam nihili faciens, & uoluptatem finem expetendum iudicans. Cum enim animaduertisset laborem uidentis deum, impositum ei à rege Aegypti, hoc est ab affectuum duce malicia, uidit hominem Aegyptium, humanam fragilemq; affectionem, quæ pulsabat cædebatq; uidentem. cumq; circumspexisset totam animam hac & illac, nec uidisset quenquam ibi stare præter uerum deum, cætera uerò in agitatione iactationeq;, percussum conuictumq; uoluptatis amatorem defodit in intellectu uulgari & collecticio. nullam habente cognationem familiaritatémue cum honestate. hic in seipsum abditur. at huic contrarius à seipso fugiens confugit ad deum rerum omnium. ideò dicit scriptura: Eduxit eum foras & dixit: Suspice in cælum, & dinumera stellas eius] quas uellemus quidem comprehendere numero & circumspicere, quippe cum simus amatores uirtutis insatiabiles: sed impoßibile est nobis permetiri Dei diuitias. Nihilominus gratias agimus largitori, qui sic immisit in animam semina præclara splendida, perpetuoq; uigentia, sicut stellas in coelum. non temerè au-

tem

tem addit, Eduxit eum foras. quis enim intrò educitur? sed fortasse quod dicit tale est. eduxit eum in extimam regionem, non in aliquem externum locum, qui potest contineri ab alio. sicut enim in ædibus intimo conclaui matronali exterior est ea pars in qua uiri uersantur, item hac exterius atrium, inde uestibulum, mox ianua: sic & in anima aliud alio potest esse exterius. itaq; intelligere debemus. mentem eductam esse in extima. Quid enim proderat, reliquisse corpus, & ad sensum confugere? quid sensui ualedicere, & rationi sese submittere? oportet enim ut qui mentem educturus est relinquat eam liberam, immunem ab omnibus corporeis necessitatibus. instrumentis sensitiuis, ratiocinationibus sophisticis persuasionibusq;, denique à seipsa. quapropter alibi gloriatur, dicens: Dominus Deus cæli, & Deus terræ, qui desumpsit me de patre meo. impossibile est enim habitantem in corpore & mortali genere, cum deo colloqui, sed eum solum quem deus eruit ex hoc carcere. quamobrem & Isaac ille gaudium animæ, meditaturus & priuatim acturus cum deo, egreditur relicto seipso menteq; propria. Egressus est, inquit, Isaac in campum ut meditaretur sub uesperam. Moses quoque propheta dicit: cum egressus fuero ciuitatem, id est, animam (nam hæc quoq; est animantis ciuitas, mores legesq; præscribens) extendam manus] extẽdam & explicabo meas actiones deo, testem inspectoremq; singularum inuocando, cum malicia suopte ingenio quærat latebras. est autem explicari, uideri manifeste. cum igitur anima in omnib. sermonib.

ac operibus explicata fuerit & spectandam se præbuerit, cessant uoces sensuum, omnesq; infausti soni atq; turbulenti. inclamat enim & ad seipsum uocat, uisibile quidem uisum, uox autem auditum, & uapor odoratum, & in uniuersum sensibile quodq; suum sensum inuitat. hæc autem omnia quiescunt, cum egressa animæ ciuitatem cogitatio, meditationes actionesq; suas refert ad deum. Sunt enim manus Mosis graues. nam cum hominis mali actiones subuĕtaneæ leuesq; sint, merito sapientis graues habĕtur, immobiles inconcussæq; : ideoq; fulciuntur ab Aarone ratione, & ab Or lumine, quòd nulla lux in rebus sit clarior quàm ueritas. Vult igitur scriptura figuratè docere te, sapientis actiones necessariò fulciri ueritate rationeq;. & hæc est causa cur Aaron ad finem, hoc est perfectionem tendens, montem Or, id est lucem, ascendit. finis enim rationis ueritas est, quæ longius quàm ullum lumen splendorem suum emittit, in quam ratio conatur ingredi. Non uides quòd etiam acceptum à deo tabernaculum, id est sapientiam, sub cuius umbra sapiens habitat, fixit, firmauit, consolidauitq;, non in corpore, sed extra corpus? castris enim id facit simile, exercitui occupato armis & molestijs quas secum bellum trahit, cui non sit integrũ pacem admittere. Et uocatum est tabernaculum testimonij] sapientia testimonium habens è deo. etenim omnis quærens dominum egrediebatur. Egregiè. nam si quæris deum anima, à teipsa egressa illum quære. donec enim manes in molibus corporeis aut mentis opinationibus, non es apta ad quærendas res diuinas, etiãsi præ te feras quærendi studium.

an autem quærendo inuenturus sis deum, incertum est: multis enim non manifestat seipsum. Dices te simpliciter seduloq; dare operam ut eum cognoscas. conducit sanè ad fruendum rebus bonis, uel solum quærendi studium. semper enim appetitio rerum honestarum etiamsi ad metam non perueniat, tamen homines studiosos alacritate præoccupat. eodem modo malus fugiens uirtutem, & abscondens se à deo, ad infirmum auxilium confugit mentem propriam. probus contra fugiens à seipso, uertit se ad cognitionem illius unius, uincens cursu certamineq; omnium longè præstantißimo. Et uocauit dominus deus Adamum, & dixit ei, Vbi es?] Cur solus Adam uocatur, quamuis uxor unà lateat? dicendum igitur primum quid sibi uelit illa uox, Vbi es? quando mens redarguitur, & ad mutationem trahitur, non solum ipsa uocatur, uerùm etiam omnes eius potentiæ. nam absq; suis potentijs mens ipsa nuda nihil esse inuenitur. ex ijs potentijs & sensus est, nimirum mulier. Vocatur ergo cum Addmo mente uxor quoq;, sensus scilicet: seorsum autem non uocatur. Quid ita? quia cum sit brutus per seipsum redargui non potest. nam nec uisus nec auditus, nec ullus alius sensus est docilis. proinde non potest res percipere: eo quod ei sola corpora discernendi facultatem opifex indidit. mens autem ipsa est quæ doctrinam admittit. qua de causa hanc, non sensum, deus uocat. quod autem dicit, ubi es? plures interpretationes recipit. unam, ut non interrogatio sit, sed affirmatio, ac si dicat, In eo loco es, accentu graui Vbi proferens. putabas deum in paradiso deambulare,

contineriq; ab eo, disce hoc esse tuum accidens, & audi sententiam uerißimam ab eo cui cuncta sunt cognita, deum esse nusquam. nam ipse non continetur, sed uniuersa continet. quicquid autem in loco est, id contineri, non continere, necessariò sequitur. secundo modo dictum id perinde ualet ac si dicat, quò deuenisti ô anima, pro qualibus bonis qualia elegisti mala? à deo uocata ut fieres uirtutis particeps, uertis te ad uitium? & cum frui datum sit arbore uitæ, id est, sapientia, saturata es ignorantia corruptioneq;: quia maluisti mortis animæ infelicitatem, quàm ueræ uitæ felicitatem. tertius modus est per interrogationem, ad quam responderi potest dupliciter. primum si quærenti ubi es, respondeatur nusquam. nullum enim locum habet mali hominis anima, cui uel insistat uel insidat. ideò malus Græcis dicitur ἄτοπος. *sic enim appellant malum cuius nusquam usus est. talis autem est homo inciuilis, fluctuans semper & agitatus, uagusq; in morem incerti flatus, nullius omnino amicus constantis sententiæ? altera autem responsio talis esse potest, qua etiam Adam utitur. Vbi sim audi: ubi hi qui deum uidere non possunt, ubi qui deum non audiunt, ubi qui ab autore omnium rerum uolunt se abscondere, ubi qui uirtutem fugiunt, ubi qui exuti sunt sapientia, ubi qui metuunt tremuntq; præ infirmitate timiditateq; animæ. cum enim dicit: Vocem tuam audiui in paradiso: & timui eo quod nudus essem, & abscondi me.] omnia quæ modo memoraui dicit, sicut supra declarauimus prolixius. quamuis nudus non sit nũc Adam. Fecerunt sibi perizomata, paulò ante dictum est: sed*

sed uult scriptura sic quoq; te docere, nuditatē nequaquam corporis hic intelligendam, sed iuxta quam mens nuda & uirtutis expers deprehenditur. Mulier, inquit, quam dedisti mecum, ipsa dedit mihi de arbore, & comedi.] Bene quòd non dixit, mulier quam dedisti mihi, sed mecum. non enim mihi ut possesionem sensum dedisti, sed & ipsam siuisti solutam ac liberam, & quodammodo non subiectam decretis meis mandatisq;. Quod si uoluerit mens imperare uisui ne uideat, nihilominus is subiectum suum uidebit. itidem auditus quotiescunque uox illabetur, eam omnino percipiet, etiamsi mens contentiose interdicat ne audiat. odoratus quoq; uapores ad se uenientes olfaciet, etiamsi mens uelit obsistere. propterea deus non dedit sensum animali, sed cum animali. cunctas autem res mens nostra cum sensu cognoscit, simulq; cum eo iudicat. Quale est quod uisus unà cum mente percipit rem uisibilem: & quamprimum oculus uidit corpus aliquod, mox mens rem uisam percipit esse nigram albámue. aut giluam uel puniceam, aut triangulam, quadrangulam, rotundámue, aut quouis alio colore figuráue præditam. item mox ut auditus à uoce ictus est, mens etiam præsto fit, uel hoc argumento, quod continuò uocem eam iudicat, exilísne an grandis sit, modulatáne concinnáq;, an contra inconcinna, & aliena ab harmonicis legibus. idem licet obseruare in alijs sensibus. Quin & illud quàm apposité dictum: ipse mihi dedit de ligno. id enim quod ligneum sensibileq; inest in mente, nemo nisi sensus ei dat. Quis enim ei dedit cognoscere corpus aut albedinem, nisi uisus? quis ut uoces

dignoscat, nisi auditus? quis ut uapores, nisi odoratus? quis ut sapores, nisi gustus? quis ut asperum à molli, nisi tactus? Rectè igitur & uerißimè dicit mens, ut corpora percipiam solus sensus mihi dedit. Et dixit deus mulieri, Quare hoc fecisti? quæ respondit: Serpens decepit me & comedi.] Aliud à sensu scitatur deus, aliud sensus respondet. De uiro enim interrogatus, non de hoc respondet, sed de seipso, fatendo se comesse, non comedendum præbuisse. Quid si per allegoriam soluamus quæstionem, & ostendamus mulierem rectè ad interrogationem respondisse? consequitur enim necessariò, ut postquam ipsa comedit, edat uir quoq;. Quoties enim sensus subiectum suum appetens, satiatus imaginatione fuerit, confestim & mens accedit simulq; fruitur, quodammodo explens se cibo accepto ab eo. hoc est quod ait, Inuita marito dedi. nam ille, me contrectante subiectum meum, pro ingenio suo concitabili, imaginationem impreßit sibi. Obserua autem quòd uir quidem ait mulierem sibi dedisse: mulier uerò serpentem non dedisse, sed decepisse. Sensus enim proprium est dare, uoluptatis autem uariæ serpentinæq; fraudare ac decipere. Verbi gratia, album naturaliter nigrumq;, calidum & frigidum dat sensus menti, non decipiendo, sed ueraciter. Nam talia sunt hæc subiecta, qualis & inde procedens imaginatio, sicut pleriq; aiunt, qui minus accuratè scrutantur physiologiam. At uoluptas non quale est subiectum, tale id agnoscit cogitatione: sed addit arte mendacium, rem inutilem transferens in ordinem utilium: sicut meretrices deformes uidere licet fucantes pingentesq;

gentesq; faciem, ut tegant suam deformitatem: & intemperantem pronum ad uentris uoluptates. hic meri copiam & ciborum apparatum amplectitur, tanquam rem bonam, lædens interim horum abusu tam corpus quàm animam. Rursum amatores uidere licet sæpe insanire in mulierculas aspectu turpißimas, uoluptate decipiente & tantum non percensente, quòd bona forma, bonus color, bona habitudo & membrorum proportio his insit quæ habent omnia contraria. itaq; uerè pulchras in quarum forma nihil desideres contemnunt, illas uerò quas dixi depereunt. ergo omni uoluptati decipere est proprium: dare autem sensui. Nam illa circumuenit mentem seducitq;, non qualia sunt subiecta ostendens, sed qualia non sunt. at sensus planè sic offert corpora, ut sunt à natura facta, semotis technis fucisq;. Et dixit dominus deus serpenti: Quia hoc fecisti maledictus es inter omnes pecudes, & omnes bestias terræ. super pectus & uentrem tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus uitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius. Ipse seruabit caput tuum, tu eius calcaneum.] Quam ob causam non expectata defensione execratur serpentem, cum iubeat alibi, audiri ambos inter quos res controuertitur, non præmaturè alteri credere? atqui uides quòd Adamo non credidit prius quàm mulieri, sed inuitat eam ad defensionem percontando, quare hoc fecisti? at illa errasse se fatetur, deceptam à uoluptate serpentina & uaria. Quid igitur uetabat etiam muliere

dicente, serpens me decepit, percontari ipsum deceperitne, potius quàm indicta inauditaq; causa execrari? Dicendum igitur quòd sensus nec inter bona nec inter mala censetur: cum sit medium quiddam sapienti stultoq; commune, & in stulto fiat malus, sicut contrà in sapiente bonus. Meritò igitur quandoquidem naturam per se malam non habet, sed utriq; parti fauens, & ad bonum & ad deterius propendet, non prius damnatur quàm confessus secutum se deteriora. at serpens uoluptas suopte ingenio mala est. eam ob rem in bono ne inuenitur quidem omnino, sed solus malus est eius particeps. itaque iure optimo non permissam respondere execratur deus, utpote nullum semen uirtutis in se habentem, sed semper & ubiq; scelestam atq; reprehensibilem. Quapropter etiam illum Ir absq; causa manifesta malum nouit deus & interficit, uidelicet corpus molem nostram coriaceam. Ir enim coriaceus interpretatur. quem malum esse & insidiatorem animæ non ignorat, & insuper cadauer semper mortuum. Quid enim aliud unusquisq; nostrum facit, quàm quòd corpus suapte natura cadauerosum circumfert, excitante id & sine labore gestante anima: cuius robur si libet considera. uel robustißimus athleta non ualet breui tempore suam baiulare statuam: anima uerò interdum usq; centesimum annum indefessa fert statuam hominis leuiter. non enim nunc eum interemit, sed iam inde à principio mortuum corpus factum est. Est autem suapte natura malum, ut dixi, & insidians animæ, sed coram solo deo,

&

& si quis amicus deo. ait enim: coram domino malus Ir.] nam mens quando in sublimibus uersando initiatur domini mysterijs, malum & inimicum corpus iudicat. Quando autem absistit à scrutandis rebus diuinis, amicum sibi cognatum germanumq; existimat. confugit igitur ad ea quæ huic cara sunt. Quapropter athletæ anima differt ab anima philosophi. nam athleta omnia refert ad bonam corporis habitudinem, cui uel animam ipsam impenderet, utpote amator corporis. at philosophus cum sit honestatis amator, curam gerit eius quæ in se uiuit animæ, neglecto mortuo corpore, non aliud spectans, quàm nequid optima anima patiatur à colligato sibi malo cadauere. Vides quòd hunc Ir interficit non dominus, sed deus? non enim quatenus imperat & regnat liberam exercens potentiam, interficit corpus: sed quatenus bonitate humanitateq; utitur. Nam deus bonitatis nomen est, ut scias quod etiam res inanimas non potentia, sed bonitate condidit, eadem qua animatas. oportebat enim quo magis elucerent meliora, etiam deteriora produci à potentia huius ipsius bonitatis summæ causæ, quæ deus est. Et quando ô anima uideberis tibi maximè cadauer baiulare? num quando initiaberis & præmijs coronisq; dignaberis? tum certè amatrix eris dei non corporis. consequeris autem præmia, quando uxor tibi contigerit illa Iudæ sponsa Thamar, quæ interpretatur palma uictoriæ symbolum. argumento est, quòd quando eam ducit Ir, mox & malus inuenitur & interficitur. ait enim, Dedit Iudas uxorem primogenito suo Ir, nomine Thamar. & subdit: fuitq; Ir malus

coram domino, & interfecit eum deus.] Mens enim quando præmia uirtutis accipit, mulctatur morte istius cadauerosi corporis. Viden ut & serpentem inauditum execratur? uoluptas enim est. & Ir absq; causa manifesta interficit? est enim corpus. quod si consideres ô bone, inuenies deum fecisse in anima quasdam naturas reprehensibiles ex se obnoxiasq;, quasdam usq; quaq; bonas & laudabiles, itidem sicut in stirpibus animalibusq;. an non uides quòd stirpium alias mites, utiles, salutiferas, creauit opifex? alias syluestres, noxias, morbiferas simul & mortiferas? & animalia similiter? ut hunc ipsum serpentem de quo nunc loquimur, animal suapte natura letiferum & factum ad perniciem. hoc sic afficit hominem, ut uoluptas animam. ideoq; serpenti uoluptas aßimilatur. ergo sicut uoluptatem & corpus deus nulla certa de causa odit: ita etiam naturas bonas absq; manifesta causa extulit, nihil potius aut prius habens quàm ut eas laudaret. Nam si quis roget, cur Noe dicatur inuenisse gratiam coram domino deo, priusquam aliquid boni fecisset, quantum quidem nos scire possumus, rectè respõdebimus, liquere quòd laudator sit creationis & generationis. Nam Noe interpretatur requies aut iustus. necesse est autem eum qui cessans à peccatis & iniquitatibus, requiescit in honestate & uiuit cum iustitia, gratiam inuenire apud deum. porrò inuenire gratiam, non id tantum significatum habet quod quidam usurpant, pro placere: sed & tale quid: Iustus quærens rerum naturam in hoc inuenit inuẽtum optimum, quòd gratia dei sint quæ sunt omnia. sibi enim creando gratifi=

gratificatus est nihil, quando illi nihil inde accessit. ideoq; tantum gratiam profundere propriũ est ei. Quærentibus igitur principium creaturæ rectè respondebibitur. bonitas & gratia dei, quam largitus est humano generi. nam munus, beneficium, gratia dei sunt omnia quæ mundo continentur, & mundus ipse insuper. Melchisedec quoq; regem pacis, hoc est Salem (sic enim interpretatur) sacerdotem sibi constituit deus, nõ expresso eius aliquo merito, sed quia talem ipse fecerat, regem, pacatum, primum dignum suo sacerdotio. nominatur enim rex. rex autem aduersatur tyranno, quòd ille ius & æquum, hic iniquitatem introducat in rempublicã. ergo tyrannica mens mandat mandata infesta tum animæ tum corpori ac noxia, magnasq; molestias inferentia, uitiosas actiones, & uoluptates quæ nascũtur ex affectibus. altera uerò mens est rex: quæ non imperat tantum, sed paret etiam: quando præcepta eius talia sunt, ut anima his adiuta ceu nauis per totã uitam prosperè nauiget, gubernante illo bono peritoq; gubernatore: qui non alius est quàm uera ratio. uocetur igitur tyrannus quidem, princeps belli: rex uerò, dux pacis Salem: offeratq; animæ alimẽta plena læticiæ gaudijq;. panes enim & uinum offert, quæ Ammanitæ Moabitæq; illi uidenti præbere noluerant. quam ob causam arcentur à concione cœtuq; diuino. Ammanitæ enim è genitrice sensualitate nati, & Moabitæ ex intellectu genitore, figuræ duæ sunt: per quas significantur qui res istas ab uniuersitate contentas pensitant, scilicet intellectum sensumq;, deum autem non cogitant. Non ingredientur, inquit

Moses, concionem domini, quia non occurrerunt nobis cum panibus & aqua, exeuntibus ex afflictionib. Aegypti.] cæterum Melchisedec pro aqua uinũ offerat, potetq; ac confirmet animas, ut occupentur diuina ebrietate, quæ est omni sobrietate magis sobria. sacerdos enim est ratio, sortem habens Entem ipsum, de quo sublimiter sentit & admodum magnificè: est enim sacerdos altißimi. nõ quod alius sit non altißimus. nam deus cum sit unus, tum in cœlo est supra, tum in terra infra, nec est ullus præter ipsum. sed ut nõ submisse humiliterq;, uerùm celsius sublimiusq; quàm de quauis materia sentiamus de deo, adhibet appellationem altißimi. Quid porrò boni fecerat Abraham, quando iussus est migrare procul patria cognationeq; & habitare terram quam deus ipse dederit? ea uerò est ciuitas bona, ampla, felicißima. nam dona dei magna preciosaq; sunt. ueruntamen hæc quoque figura fuit non contemnenda. interpretatur enim Abraham, pater sublimis, laudandus utroq; nomine. Mens enim quando non herili more animam territat, sed paterno imperat, non indulgens ei suauia, sed uel inuitæ obtrudens utilia: omißisq; omnibus rebus humilibus & ad mortalia ducentibus sublimis immoratur contemplationi mundi eiusq; partium: atq; etiam altius ascendens numen ipsum scrutatur eiusq; naturam propter immensum amorem scientiæ: non potest manere in decretis pristinis, sed cupit migrare ad meliora. nonnullos autem deus uel ante natiuitatem pulchrè fingit disponitq;, destinans ad sortem optimam. annon uides quid de Isaac loquatur Abrahamo,

ne

ne speranti quidem ex se patre talem progeniem, atque adeo ridenti promißionem dicētiq́; : Itá ne gignet homo centum annos natus, & Sarra nonagenaria pariet? sed annuit aſſeueratq́; qui dicit: profectò Sarra uxor pariet tibi filium, & uocabis nomen eius Iſaac: & statuam testamentum meum cum eo testamentum ſempiternum.] Quid igitur est cur hic antequam naſceretur laudatus sit? Quædam bona repræſentata iuuant, ut ſanitas, ſenſuum integritas, opes ſi contingant, gloria, liceat enim hæc quoq; abuſiue bona dicere, quædam nō ſolum cum adſunt, ſed etiam promiſſa oraculo, qualis est lætitia, bonus affectus animæ, hæc enim non præſens tantum lætificando uim ſuam exerit, ſed etiam ſperata hominē præoccupat, habet enim hanc prærogatiuam, alia bona priuatam uim habent, lætitia tum priuatim exultat, tū publice, lætamur ſanitate, libertate, honore, cæteriſq; bonis: ut proprie dicatur, nullum eſſe bonum non coniunctum cum lætitia, lætamur autem non præteritis ſolum bonis & præſentibus, ſed & futuris quæ expectamus, ut quando ſperamus diuitias, imperium, laudem, morborum finem, uirium roboriſq; acceßionem, ſcientiam ſucceſſuram in locum ignorantiæ, gaudemus non mediocriter, ergo quoniam lætitia non præſens ſolum, ſed & ſperata laxat exhilaratq; animā, merito Iſaac prius quàm naſceretur, nomine donoq; magno donatus eſt, per hūc enim ſignificatur animæ riſus & gaudium atq; lætitia. Rurſum Iacob & Eſau, illum principem, ducem & dominum, hunc obſequentem & ſeruum, priuſquam uterum exirent pronunciauit. Deus enim animatorum ope-

rum

rum figulus egregie nouit quæ ipse facit, etiam antequã perficiat, uires quoq; quibus utentur in posterum, & in uniuersum quicquid actura passurá ue sunt. Cum enim anima de futuro sollicita Rebecca petit oraculum, respõdet deus: Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex eo discedent: superabitq; alter alterum, & maior minori seruiet.] Sic enim Deus cõparauit, ut id quod brutum est deteriusq; potiori seruiat: quod uero ciuilitate rationeq; præstat, libertate fruatur atq; principatu, nec solum cum utrũq; absolutum est in anima, uerumetiam cum res adhuc est ambigua. prorsus enim uel leuis quæpiam aura uirtutis principatum & imperium, ne dum libertatem præ se fert, econtra qualiscunq; indoles malitiæ, rationem uel nondum adulta in seruitutem redigit. Præterea quid sibi uoluit Iacob, cum Iosepho admouente duos filios suos, natu grandiorem Manassem, minorẽ Ephraim: decussatis brachijs iuniori dextram imposuit, sinistram uero grandiori, moxq; Iosepho grauiter id factum ferente, & putante patrem errasse imponẽdis manibus, dicit: Non errauí fili, sed sciens prudensq; facio quod facio, fiet hic quoq; in populum, extollẽdus est hic quoq;: sed frater eius iunior, maior futurus est.] Quid igitur dicendum? nisi quod duæ naturæ diuinitus in anima conditæ sunt, ualde necessariæ, memoria, reminiscentiaq;. Quarum altera quicquid sensibus recens impressum est retinet, ne falli poßit per ignorantiam, reminiscentiam uero utiq; præcedit obliuio, res surda cæcaq;. hic quod antiquius est apparet deterius, id est memoria quàm reminiscentia: utcunq; cohærent nec separantur
faci-

facile. nam qui primùm in artes introducimur, comprehendere speculationes earum statim nõ possumus, itaq; quicquid obliuiscimur initio, rursum reminiscimur: donec iterum atq; iterum reminiscendo, atq; obliuiscendo, denuo confirmetur memoria, atq; ita iunior hæc, utpote serius nata, conficitur ex reminiscentia. Figurate igitur Ephraim dicitur memoria, fertilitas enim interpretatur: quia tunc animæ discendi cupidæ cõtingit sua portio, quando in memoria confirmantur eius contemplationes, at Manasses reminiscentia dicitur, quasi translatus ex obliuione, qui autem obliuionem effugit, certe reminiscitur, itaq; rectißime ille supplantator affectuum & meditator uirtutum Iacob dextram porrigit Ephraimo, id est, fertili memoriæ, secundas uero partes reminiscẽtiæ tribuit, scilicet ipsi Manassæ. Sic & Moses ex his qui pascha sacrificant priores laudat maxime, quòd traiectis fluminibus Aegypti perrexerunt, nec amplius ad ea reuersi sunt: posteriores uero habet pro deteriorib. nam hi cursum suum retrorsum flexerunt, & quasi obliti rerum agendarum, rursum se accinxerunt, ut eas aggrederentur, at illi priores cursum tenuerunt perpetuũ, itaq; sacrificãtibus pascha posterius aßimilatur Manasses obliuionis filius: prioribus autem Ephraim fertilis, ideo & Beseleelem nominatim deus euocat, promittitq; daturum se illi sapientiam & scientiam, & constituturum se illum opificem architectumq; omnium quæ sunt in tabernaculo, hoc est animæ operum: quamuis nullum eius opus hactenus extaret laudabile. Dicendum igitur quod hanc quoq; figurã deus impreßit animæ, ceu probato

bato nomismati, eam figurã quæ nam sit cognoscemus, si nominis interpretationẽ diligenter excusserimus. Beseleel interpretatur, in umbra deus, umbra uero dei uerbum eius est, quo tanquam instrumento assumpto mundum creabat, hæc umbra & quasi effigies exemplar est alterum, sicut enim deus exemplum imaginis, quam umbram nunc uocauit, sic hæc imago fit aliorum exemplũ: quemadmodum in principio legis significauit propheta, dicens: Et fecit deus hominem ad imaginem dei, quasi imago ipsa ad effigiem dei facta sit, homo uerò ad eam imaginem quæ iam uicem exemplaris acceperat. Quis igitur accesserit character consideremus. Quæsiuerunt prisci, quomodo numen intelleximus, ex his qui optime philosophari uisi sunt, dixerunt, quod ex mundo partibusq; eius & harum innatis uiribus, deũ ut causam animaduertimus. nam sicut si quis uideat domum affabre factam instructamq; uestibulis, porticibus, aulis uirorum, mulierum conclauibus & id genus cæteris, cogitatione percipiet artificem: nec enim sine arte opificeq; putabit domum esse absolutam: quod & de ciuitate aut nauigio, & de quouis minore maiore ue opere sentiẽdum est: ita sanè etiam quiuis ingressus ceu in maximam domum aut ciuitatem hunc mundum, conspicatus cælum in orbem uolui cõtinereq; omnia: erraticas uero fixasq; stellas pariter moueri modulatè summaq; cum harmonia, ad utilitatem rerum uniuersarum: terrã deinde meditullium sortitam, aquam aeremq; late utrunq; fusum suisq; contentum terminis: ad hæc animalia tam mortalia quàm immortalia, stirpium fructuũq; uarias species:

certe

certe ratiocinabitur hæc non sine perfectißima arte cõdita, sed fuisse esseq; deum huius uniuersitatis opificem. Qui ita colligunt, per umbram deum percipiũt, animaduertentes artificẽ per ipsius opera. Sed est & alius perfectior puriorq; intellectus, magnis mysterijs initiatus, qui non ex operibus causam cognoscit, quasi ex umbra solidum corpus: sed emergens supra creata omnia, manifeste increatum contemplatur, ut & ipsum per se comprehendat, & umbram eius: hoc est & uerbum eius, & mundum hunc uniuersum, hic est Moses ille, qui sic loquitur: Ostende mihi teipsum, manifeste te uideam, nolo mihi te ostendas per cælum, terram, aquam, aerẽ, aut quidquam creatum: nec in ulla re alia tanquam in speculo contempler tuam ideam, præter quàm in te deo. nam quæ in creaturis apparentiæ sunt dißipantur: quæ autẽ in increato, stabiles, firmæ sempiternæq; permanent. Quamobrem Mosem uocauit, & loquutus est ei deus. Beseleelem item uocauit, sed non similiter: uerùm illum cognitionem dei percipientẽ ex ipsa summa causa: hunc autem tanquam ex umbra ex creaturis opificem ratiocinatione colligentem. Quapropter inuenies tabernaculum & uasa eius omnia prius à Mose, deinde à Beseleele deliniata parataq;. Moses enim exemplariorum est artifex, cæterum Beseleel imagines eorum exprimit. Nam Moses deo monitore utitur, qui dicit: Iuxta exemplar quod ostendi tibi in monte omnia facies: Beseleel autem Mose: & merito. Quia & Aarõ, id est ratio, & Maria, hoc est sensus, insurgentes contra eum diserte audiunt: Si quis fuerit inter uos propheta domini, in uisione &
in

in umbra apparebit ei deus, non manifeste. Mosi uerò qui fidelis est in tota domo mea, ore ad os loquetur, non per ænigmata. Quoniã igitur duas naturas inuenimus creatas factas & elaboratas à deo, alteram ex seipsa noxiam, reprehensibilem, execrabilem, alteram utilem laudabilẽq;: illam notatam falso charactere, hanc uero probato: pulchram conuenientemq; precationem unà cum Mose precabimur: ut nobis Deus aperiat suum thesaurum, sublime illud refertumq; diuina luce uerbũ, quod supra uocauit cælum, in quibus autem mala reconduntur occludat, sunt enim ut bonorum ita etiam malorum thesauri apud deũ: sicut habetur in magno cantico: Nónne ecce collecta sunt hæc apud me, & obsignata in thesauris meis, in die ultionis, quando lapsus fuerit pes eorum, uides thesauros esse malorum? Et bonorum quidẽ unicus. Quoniam enim Deus unus, etiam thesaurus bonorum unus, multi uero malorum, quia & peccatores immenso numero. Sed hic quoq; considera eius qui est bonitatem, bonorum quidem thesaurum aperit: contrà malorum claudit astringitq;, est enim dei proprium bona offerre & præuenire nos liberalitate: mala uero non facile immittere. Moses uero exaggerans etiam dei liberalitatem & gratificandi studium, non solum reliquo tempore ait thesauros malorum obsignatos, sed & cum anima lapsa fuerit in uia rectæ rationis, quando meritò pœna digna uideri poterat, dit enim in die ultionis obsignatos malorum thesauros: docente diuino eloquio, quòd ne in peccantes quidem cõfestim deus animaduertit, sed indulget tempus ad pœnitentiam & errati curationem.

tionem. Et dixit dominus deus serpenti: Execratus tu inter omnes pecudes & omnes bestias terræ.] Sicut lætitia iucunde nos afficiens, fausta ominatione digna est, ita execratione uoluptas malus affectus, quæ turbat terminos animæ, pro uirtutis studio amorem affectionum in ea generans, ait autem Moses in execrationibus, execratum esse qui transmouet terminos proximi: terminũ enim & legem deus animæ præscripsit uirtutem scilicet arborem uitæ, hunc transmouit, qui fixit terminum malitiæ, scilicet arborem mortis. Execrabilis ille quoq; qui cæcum errare facit in uia. Facit & hoc uoluptas impia, est enim sensus naturaliter cæcus, quia brutus, quoniã quicquid rationale est, habet oculos, ideo ratione sola res comprehenduntur, sensu non item, per sensum enim sola imaginamur corpora, hunc cæcũ sensum uoluptas fallit, quo minus res percipiat: siquidẽ uetat ne se ad mẽtem, à qua regi poterat, recipiat regaturq; ab ea, se ducẽs illum ad sensibilia, illiciensq; suis operibus: ut cæcus sensus sequatur cæcum ducem, rem sensibilem, ibi mens cum ambos cæcos duces sequitur, impotens sui abit in præcipitium, alioqui consentaneum erat ordini naturali, ut rationem compotem uisus sequerentur ea quæ cæca sunt, sic enim leuius ferrentur noxiæ res, nunc in eam fraudem inducitur anima, ut cogatur uti cæcis ducibus, decepta persuasaq; mutare uirtutem uitio, & suo labore malum sibi quærere, prohibet autem & hanc permutationem sacra lex his uerbis: Non mutabis bonum malo. his de causis uoluptas fit execrabilis. nunc non alienũ à proposito fuerit considerare quæ sit hæc maledictio,

execratum esse ait inter omnes pecudes, ergo pecuinum quiddam brutumq; sensus est, certe unusquisq; sensus uoluptatem execratur, ut inimicißimam & insensißimã, est enim re uera hostis sensui, id inde colligitur, quòd saturati uoluptate immodica, nec uidere, nec audire, nec olfacere, nec gustare, nec tangere syncere possumus, sed his omnibus obscure atq; debiliter afficimur, id quod patimur ea iam cessante: alioquin inter ipsum usum uoluptatis, omnino priuamur ui sensuum, ut non magis agant in res sensibiles, quàm si eis mulctati essemus. Et quî fieri potest, ut non merito sensus execretur uoluptatem à qua sic mulctatur? quæ præ omnibus quoq; bestijs est execrabilis, præ omnibus inquam, affectibus animæ. His enim mens sauciatur & perditur. Cur igitur etiam alijs affectibus uidetur deterior? Quia propemodũ omnibus est obnoxia, tanquam principium eorum fundamentumq;. Nam & concupiscentia nascitur ex amore uoluptatis, & dolor existit per eius priuationem, timor quoq; tum fit cum ueremur istius absentiam, itaq; liquet omnes affectus apud uoluptatem habere suum receptaculum: & fortasse nulli usquam essent, ni uoluptate ceu fundamento niterentur. Super pectus & uentrem tuum gradieris.] Circa has enim partes stabulatur affectus hic, pectus uentremq;, quando præsto est copia materiaq; uoluptatis, circa uentrem & quæ sub uentre sita sunt, quando autem his caret, circa pectus, ubi sedes iræ est, amatores enim uoluptatum si his destituantur, irascuntur & exacerbantur. Inspiciamus rem diligentius. Tripartitam esse animam nostrã, habereq; partes, unã ratio-

ratione præditam, alteram ad iram natam, tertiã ad concupiscentiam, has partes nonnulli philosophi potentijs tantummodo differre existimant, quidam locis etiam, hi rationali parti caput sedem attribuunt, reddentes causam, quod ibi sit rex, ubi satellitium, satellites autem mentis sensus collocatos in capite, proinde rex habitare ibi tanquam in arce probabiliter creditur, ijdem iram locãt in pectore: aiuntq; hac de causa à natura munitam hanc partem densis ac ualidis oßibus, non secus ac strenuum militem instructum thorace ac clypeo, ad repellẽdos aduersarios: postremus locus aßignatur concupiscentiæ, circa iecur & uentrem, hic enim uis hæc habitat, appetitus ratione carens. Quando igitur quæres ô anime, quam regionem uoluptas sortita sit, ne spectes capitis locum, qui rationis est, non inuenies enim, resistit enim huic affectui ratio, nec potest unà cohabitare: quod hac uincente uoluptas pessum eat: sicut e diuerso, dum uoluptas uincit, exulat ratio, proinde illam quære in pectore uentreq;, ubi partes brutæ domicilium habent, ira cõcupiscentiaq;. nam in his locis inuenitur & iudicium nostrum, & affectus ipsi, non uetatur tamen mens relictis suis septis dare se deteriori. id fit quando in anima bellum exoritur, tunc necesse est in potestatem aduersæ partis deuenire rationem paci non bello natam, itaq; sacra lex gnara quantum poßit utriusque affectionis impetus, uel iræ, uel concupiscentiæ, compescit utrunq;, aurigam gubernatoremq; rationem his præficiens, ac primum de ira, curaturus eam & sanaturus legislator, loquitur sic: Et impones super rationale iudiciorum, do-

ctrinam & ueritatem: quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur ſacrarium coram domino, id rationale eſt in nobis inſtrumentum uocis, hoc eſt ſermo quo utimur, qui aut inconſiderate & improbatus emittitur, aut cum iudicio probatusq́;, hic ſcriptura uult nos cogitare de ſermone diſcreto. ait enim rationale, non inexaminatum falſatumq́;, ſed rationale iudiciorum, ac ſi dicas iudicatum examinatumq́;. huius probati ſermonis duas ait eſſe uirtutes ſummas, doctrinam & ueritatem. recte ſanè. nam præcipuus ſermonis uſus eſt, docere, & manifeſtare aliquid, cum non poſsimus alioquin affectus animi exprimere, & quales ſint oſtendere, quæ res coegit nos ad ſigna uocalia confugere, nomina uerbaq́;, quæ utrique nota eſſe oportet, ut manifeſte clareq́; percipiantur à proximo. ſecunda cura eſt ut uere enuncientur, quid enim prodeſt planam manifeſtamq́; elocutionem facere, ſi alioqui falſa ſit. nam hoc modo fieri non poteſt quin auditor decipiatur cum ſuo magno incommodo, ruditate ignorantiaq́;. quid enim ſi monſtrãs puero A elementum, diſerte clareq́; dicam id eſſe G, aut E monſtrans dicam O? aut muſicus rudimenta eius artis diſcenti harmoniam monſtrans colorem dicat, aut colorem toniſticum dicat diatonicum: aut quæ ſumma eſt chorda dicat mediam, aut quæ coniuncta ſunt dicat diſiuncta, aut hyperbolæan dicat proslambanomenon? dicet fortaſſe dilucide apertéque at non uere: ſed hac parte uitium admittet in ſermone, quando autem utrumque, doctrinam ſimul & ueritatem adhibebit, ſermonem faciet diſcenti utilem, uſus ipſe duabus eius

uirtu-

uirtutibus quæ forsitan solæ sufficiunt, itaque propheta dicit sermonem iudicatum, habentem suas uirtutes, situm supra pectus, nimirum Aaronis, id est, supra irã, ut sic regatur primum à ratione, ne lædatur per suam imprudentiam, deinde à doctrina, à cuius consuetudine furor libenter abstinet, ideoq; iratorum non solum cogitationes, sed & uerba, perturbatione confusioneq; plena sunt. æquum igitur erat iræ confusionem per doctrinam corrigi, & per ueritatem insuper. nam & hoc iræ proprium est, quod facile fallitur fallitq;, itaq; iracundorum fermè nemo uerax est, utpote deuictus ebrietate animæ, non corporis. Hæc remedia deus huic parti parauit, sermonem cum doctrina ueritatéque. nam hæc tria uim unam obtinent, si sermoni iungatur doctrina & ueritas, præsentanea medicina iræ, morbi animæ grauißimi. Sed cuius nam est gestamen istud rationale? non meum nec uulgaris alicuius mentis, sed sacerdotalis pure sacrificantis, qualis Aaronis erat, ac ne huius quidem semper: nam sæpe mutatur: sed quando sine mutatione degit, quando ingreditur sacrarium, quando ratio simul intrat sanctæq; sententiæ, quando his comitibus non destituitur, accidit tum plerunque ut mens penetret in sacras sanctas purasq; opiniones, sed humanas, quales sunt de officijs, de benefactis, de legibus publice receptis, de uirtute quatenus homo potest eam assequi, atqui ne sic quidem dispositus aliquis idoneus est ad Rationale gestandum in pectore cum suis uirtutibus: sed solus qui ingreditur coram domino: hoc est, qui propter deum facit omnia, nec ei præ-

fert quicquam ipso inferius, inferioribus quoque rebus tribuens quod æquum est, non tamen in eis immorans, sed recurrens ad cognitionem scientiam cultumq; illius unius. nam hominis sic dispositi uis irascibilis regetur & à ratione purgata puraq; à brutis affectibus, & à doctrina sanante obscuritatem confusionemq;, & à ueritate retegente mendacium. Ergo Aaron, ut alter Moses, exciso pectore, hoc est ira, non sinit eam efferri impetu absque iudicio, ueritus ne quando sibiipsi permissa, in equi morem exultans, totam proculcet animam: sed curat refrenatq; primum ratione, ut sub auriga optimo discat non admodum habenas contemnere: deinde & rationis uirtutibus, doctrina ueritateq;. si enim sic erudiatur ira, ut & rationi cedat ac doctrinæ, & non mentiri assuescat, tum seipsam liberabit ab efferuescentia nimia, tum animam totam reddet placidam. Verùm hic, ut dixi, non carens hoc affectu, conatur eum sanare iam dictis salutaribus remedijs, at Moses totam iram excidendam & resecandam censet ex anima, non moderationem affectuum, sed prorsus priuationem amans. attestatur his meis uerbis sanctißimum oraculum. Sumptum, inquit, Moses pectusculum separauit, ut offerret coram domino, de ariete consecrationis: & obtigit Mosi in portionem suam, ualde pulchre, illum enim uirtutis deiq; amatorem decebat considerata tota anima pectus desumere ex ea quod ad iracundiam pertinet, adimereque id & abscidere, ut exacta parte bellaturiente, de cætero anima in pace degeret, aufertur autem non à

quouis

quouis animali, sed ab ariete consecrationis. atqui & uitulus immolatus fuerat, sed hoc præterito, uenit ad arietem. est enim animal natura cornupetum, iracūdum & assultorium. quapropter & fabri machinarij plerunq; inter instrumenta oppugnationis utuntur arietibus. sic & in nobis arietinū, assultorium, indomitum quiddam est, id quod contentionem appetit. contentio uerò materia est iracundiæ. & ideò contentiosiores quiq; in dissertationibus cæterisq; colloquijs ad iram mouentur. hoc igitur litigatricis contentiosæq; animæ superfluum germen iracundum merito propheta execat: ut sterilis facta desinat noxias res parere. fiatq; inde portio conueniens amatori uirtutis, non pectus aut ira, sed horum priuatio. hanc enim optimam portionem deus sapiēti tribuit, posse affectiones excidere. uiden quomodo perfectus perfectam immunitatem ab affectib. semper meditatur? qui autem adhuc proficit Aaron, secundus ab illo, mediocriter, ut dixi, in eis se habet. nondum enim potest pectus & iram excidere. gestat tamen supra id aurigam cum agnatis rationis uirtutibus rationale, in quo doctrina est & ueritas. hanc differētiam manifestius etiam docebit nos his uerbis, dum ait: pectusculum enim superpositionis, & brachium ablationis accepi à filijs Israel, de uictimis quæ offeruntur pro salute uestra: & dedi hæc Aaroni eiusq; filijs. Vides quod hi non sunt contenti solo pectore, sed assumunt etiam brachium? Moses uerò accipit id sine brachio. cur ita? quia hic cum sit perfectus, paruum et humile nihil sapit, ac ne mediocriter quidem uult indulgere affectibus, sed eos egregiè omnes omni-

no excidit. at illi non admodum uehemẽter ruunt ad repugnandum eis, sed fœdus & inducias cum eis faciunt, conditiones offerendo, quatenus cohiberi per aurigam debeant ab impetu nimio. est autem brachium etiam signum laboris & afflictionis. talis uerò debet esse curator ministerq; sanctorum, exercitijs ac labore occupatus. cæterum cui deus perfecta bona abundanter largitus est, sine labore agit. hoc autem minor reperitur atq; imperfectior, qui labore parat uirtutem, quam sine labore & negocio Moses accepit à deo. Nam et labor ipse minor & uilior est quàm quies: sicut & imperfectum quàm perfectum, & à doctore quæsitum, quàm id quod per nos ipsi discimus. hæc causa est cur pectus accipiat Aaron cum brachio, Moses sine brachio. uocat autẽ pectusculum superpositionis ideò, quia super uim iræ debet imponi & ei præsidere ratio, quæ aurigæ more duriceruicem contumacemq; equum dirigat. brachium autem non itidem superpositionis uocatur, sed ablationis, ob hanc causam: quia debet uirtutis studium nõ sibiipsi tribuere anima, sed auferre à se, & ad deum auctorem referre: confitendo non suis uiribus nec potentia honestatem acquisitam, sed illius munere, qui amorem eius indidit. nec pectusculum autem nec brachiũ sumitur, nisi de uictima pro salute, & merito id quidem. tunc enim anima seruatur, quando iram domat ratio, & ex labore non prouenit arrogantia, sed totum imputatur dei beneficentiæ. Quod autem non solum supra pectus, sed & supra uẽtrem ingrediatur uoluptas, iam dixi, declarauiq; maximè proprium eius locum esse uentrem. hic est enim

uoluptatum fermè omnium receptaculum. nam hoc repleto uehementes appetitus excitantur aliarum quoq; uoluptatum. rursum uacuato, quietiores illæ redduntur compositioresq́;. ideoq; dicit alibi: Quisquis super uentrem quadrupes graditur, & multos habet pedes, impurus est. talis autem est amator uoluptatis, semper super uentrem gradiens, & eas quæ inde nascuntur uoluptates. cum repente autem supra uentrem cõiunxit quadrupedem, non immerito. quatuor enim sunt affectus uoluptariorum, sicut egregius quidam liber docet. impurus igitur, tum qui una uoluptate fruitur, tum qui se uolutat in omnibus quatuor. his dictis uide iterum quo differat perfectus ab eo qui adhuc proficit. certè ut iam ante cõpertum est, perfectus excidit totam iram è contentiosa anima, reddens eam cicurem mansuetamq́;, pacatam mitemq́; per omnia tum uerbo tum opere. qui autem proficit, non ualet quidem hunc affectũ excidere: gestat enim pectus: sed erudit eum rationis iudicio, habẽtis duas uirtutes, doctrinam & ueritatem. ita nunc quoq; inuenietur, sapiens quidem perfectè uoluptates abijciens & excutiens Moses, qui autem proficit, non uniuersas: ut qui necessarias simplicesq́; admittit, curiosas & superfluas cauens tanquam additamenta inutilia. nam de Mose sic scriptura loquitur: Et uentrem atq; pedes holocautomatis aqua abluit. Valde pulchrè. Totam enim animam dignam quæ offeratur deo, quia nihil reprehensibile nec inuita nec ultrò admisit, sapiens sacrificat. qui autem ita est dispositus, totum uentrem eiusq́; uoluptates, cum alijs quæ inde nascũtur, eluit & repurgat à sordibus, non

unam aliquam partem, sed in tantum ista contemnit, ut uel necessarios cibos potusq; aspernetur, rerum diuinarum contemplatione se sustinens. Quapropter alibi de illo fertur testimonium: per quadraginta dies panem nō comedit, nec aquam bibit, quando in monte dei oracula dei legislatoris audiebat. Nec contentus uentri ualedixisse, pedes quoq; purgat à sordibus, hoc est fulcra uoluptatis. sunt autē fulcra uoluptatis, res quæ gignunt eam. de proficiente enim dicitur, quòd intestina uentris & pedes abluat, non totum uentrem. non sufficit enim ad repellendam totam uoluptatem: satis est si auersetur eius interanea, id est auctaria: quæ uoluptarij dicūt esse quædam additamenta præcedentium uoluptatum, inuenta curiosa ministrorū gulæ popinariorumq;, & affectuum irritamenta modum excedentium: quia ille ultrò totam uentris uoluptatem ablegat, hic uerò qui adhuc proficit, non nisi monitus. nam de sapiente sic scriptum est: Ventrem & pedes aqua lauat, iniussus & suasponte. de sacrificis uerò sic: Intestina autem & pedes, non lauerūt sed lauant: quod ualde cautè dictum est. Oportet enim perfectum quidem suasponte moueri ad uirtutis opera: eum uerò qui etiamnum meditatur, rationem monitricem sequi. cuius præceptis parere bonum est. Nec illud ignorandum, quod Moses totum uentrem, hoc est uentris repletionem reijciens, cæteros quoq; affectus propemodum ablegat: dum legislator per unam partem de uniuerso manifeste docet: & de eo quod cætera continet docens, eadem opera subindicat de his quæ silentio præterit: quandoquidem uentris repletione comprehendun

tur

tur reliqua, ceu fundamento aliorum affectuum. nullus enim eorum potest consistere, nisi uẽtre subnixus, quem basim omnium natura posuit. quapropter post praecedentem Liæ bonam progeniem, quando fœtus ad animam pertinentes in Iuda, id est, confeßione desiuerant, deus ut in posterum corporis etiam profectibus prospiceret, Ballam Rachelis ancillam uoluit uel ante heram suam parere. est autẽ Balla irrigatio. sciebat enim, quod nihil corporeum subsistere poßit absq; uentris rigatione: sed hic esse principatum regimenq; totius corporis, curæq; tantum hoc agentis, ut uita sit incolumis. sed considerare oportet omnia uerba subtilius, quãdo nihil hic non accuratè dictum esse inuenies. Moses pectusculum aufert, uentrem uerò non aufert, sed tantum lauat. cur ita? quia perfectus sapiens irascẽdi uim totam potest excidere, alienatus ab ira: uẽtrem execare nequaquam potest. Nam necessario cibo potuq; uti natura cogitur, etiam si quis paucißimo cõtentus necessarium quoq; contemnat & meditetur inediam. lauet igitur uentrem & repurget à condimentis impuris & superuacaneis. Hoc enim donum diuinitus oblatum uirtutis auido satis est. & ideò de animæ adulteratæ suspecta dicitur: quòd si relicto recto rationaliq; sermone, qui maritus legitimus eius est, deprehensa fuerit consuetudinem habere cum affectu polluente animam, disrumpetur eius uẽter, id est inexplebilis & insatiabilis erit uentris uoluptatibus ac cõcupiscentijs, nec unquam eis expleri poterit propter suam imprudentiam & institutionem peßimam: sed alijs super alias affluentibus, eodem affectu laborabit perpetuò

tuò. nam non paucos noui adeò uentris cupiditatibus deditos, ut, quamuis imminente aliquo negocio, reuocentur ad meracas compotationes aliaq́; similia. male enim conuenit corporeis molibus cum ingenuis animæ desiderijs. ſed corpora tanquā uaſa ad mēſuram facta, nihil admittunt immodicum, quicquid ſuperfluit eijcientia. at concupiſcentia nunquā expletur, ſemper indiga, nunquam non ſiticuloſa. Et ideò ut conſequens poſt diruptum ueutrem additur femoris luxatio. nam affecta hoc pacto anima ſimul excidit recta ratio, cui eſt inſita uis ſeminalis gignēdi bonum aliquid. Quòd ſi, inquit, polluta non fuerit, non lædetur, & habebit liberorum liberos: uidelicet ſi ab affectibus impolluta pudicitiam ſeruauerit legitimo marito, qui ſanam rectamq́; rationem ſignificat: fœcundam habebit animam & fructiferam, progenitiuam prudentiæ, iuſtitiæ & cuiuſcunq; uirtutis. ergo poſſumus deuincti corpore non uti neceſſarijs corpori? Eſt aliquis modus, uide quis. Is qui nos ſacris initiat, præcipit cuiuis à quo ſuum debitum exigit corpus, ut cōtentus ſit neceſſarijs. Ante omnia locus, inquit, ſit tibi extra caſtra, caſtra uocans uirtutem, in quibus militat anima. nec enim in una ſede morantur, prudentia, & corporis curandi neceßitas. mox addit: Egredieris inde foras, quamobrem? quia non poteſt anima cohabitans cum prudentia, & contubernium habens cum ſapientia, frui delicijs corporis. tunc enim diuinioribus alimentis nutritur, ſcilicet ſcientijs, propter quas carnem negligit. egreſſa enim ſacratis uirtuti oßibus, tum demū uertitur ad hoc corpus grauantes premētesq́; materias.

quomo-

quomodo igitur his utendum? Paxillus, inquit, in zona tibi pendeat, quo cauum fodias. hoc est, præsto sit tibi ratio quæ affectum effodiat, astringens. affectus enim postulant nos accinctos esse, non uti cinctura laxiore. quapropter etiam de transitu per eos, qui pascha nominatur, præceptum extat, quo monemur lumbos accingere, siue astringere concupiscentias. hic igitur paxillus, hoc est ratio, comitetur affectum, obstaturus ne se effundat. Sic enim fiet, ut solis contenti necessarijs, abstineamus à superfluis: & uel in conuiuijs atq; parata rerum copia, quæ ad usum simul & luxum satis sit, rationem adhibeamus quæ nos tanquam scutum protegat: ut neq; ultra modum cibos lari more ingurgitemus, neq; nimio mero expleti, per ebrietatem in delirationem prolabamur. Nam ratio compescet refrenabitq; procliuiorē talis affectionis impetum. ipse quidem sæpe hoc mihi usu uenisse memini. accedens enim ad indisciplinata conuiuia, cœnasq; sumptuosas, nisi rationē mecum adduxissem, mancipabar rebus apparatis, abstractus à dominis immansuetis, uidelicet qui spectatu, auditu, odoratu gustuq; uoluptatem pariunt. Sed quoties accedo cum rationis delectu, iam non seruus fio sed dominus, & egregiè uinco uictoriam honestißimam in certamine constantiæ temperantiæq;, resistens opponensq; me omnibus cupiditatibus quæ solent immoderatos pessundare. Fodies, inquit, paxillo, id est, prout tibi est ingenium procliue ad cibum, potum, aut ea quæ sub uentre sunt, ratione aperies & distingues, ut ubi discreueris, uerum cognoscas. tūc enim scies in horum nulla inesse bonum, sed ne-

cessarium

cessarium tantum & utile. Mox addit: Operies turpitudinem tuam. admodum rectè. Adduc enim ô anima rationem ad omnia, qua operitur, obumbratur, occultaturq; omnis turpitudo carnis & affectuum. quicquid enim ratione caret turpe est, sicut decorum quicquid cum ratione coniunctum. itaq; uoluptatis amicus supra uentrem graditur: perfectus autem uētrem totum eluit: qui uerò proficit, intestina. at qui adhuc in rudimentis hæret, foras exit, quando ad requisita uētris afferens rationem, cohibiturus est affectum: quod figuratè paxillus significat. Rectè quoq; additur: Gradieris supra pectus & supra uentrem.] Voluptas enim non est quiescentium & stantium, sed commotorum & perturbatione plenorum: & sicut flamma continuè mouetur, ita cuiusdam flammæ more affectus hic in anima excitus, non sinit eam quiescere. ideò reclamat his qui aiunt sedandi uim inesse in eo. quies enim ligno & cuiuis inanimato est propria, uoluptas uerò aliena ab hoc genere. titillationem enim & conuulsionem quandam appetit: & interdum non quietem sed continuum uehemensq; exercitium postulat. Illud autem: Terram comedes omnibus diebus uitæ tuæ] appositè dictum est. nam corporalis uoluptatis alimēta terrena sunt. nec immeritò. Duo sunt ex quibus constamus, anima & corpus. hoc è terra factum, illa dei figmentum æthereum. Inspirauit enim in faciem eius spiritum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem. pulchrè igitur conuenit ut factum è terra corpus cognatis alatur cibis quos terra producit: at illa ætereæ naturæ portio, scilicet anima, habeat alimenta di-

uina

uina æthereaq́;,nam ſcientijs nutritur,non cibo aut po=tu,quibus corpus indiget. Ali porrò animam non rebus terreſtribus,ſed cæleſtibus, teſtabitur amplius ſacra ſcriptura: Ecce ego pluo uobis panes de cælo:egrediatur populus & colligat quæ ſufficiũt in diem: ut tentem eum utrũ ambulet in lege mea,an non.] Viden alimenta animæ non terrena & corruptibilia, ſed uerba quæ deus pluit de ſublimi puraq́; natura, quam nunc cælum nominauit? Egrediatur ſanè populus & omnis cœtus animæ,incipiatq́; colligere ſciẽtiam, non aceruatim,ſed quãtum ſufficit in diem.ſic enim fiet primùm ut ne ſimul & ſemel exhauriãtur immenſæ opes gratiarum dei, ſed exundent torrentis in morem. deinde ut quiſq; ſumpta menſura quæ ſufficiat,reliquorum diſpenſationem per=mittat deo. qui uerò uult omnia colligere, deſperatio=nem ſibi parat,& moleſtiam maximam. deſperat enim, ſi nunc tantum,non etiam in poſterum,ſperat deum ſibi pluiturum cõmoda: & infidelis eſt ſi non credit et nunc & ſemper gratiam copioſe dandam his qui digni ſunt: & demens eſt, ſi putat ſe poſſe inuito deo ſeruare quæ collegerit. paruo enim momento eum qui ſecuritatem conſtantiamq́; mentis ſibi arrogat per iactantiam, infirmum reddit incertumq́; cuſtodem rerũ quas ſeruare ſibi uidebatur.collige igitur ô anima quæ ſufficiunt & con=ueniunt,ut neq; plus ſatis exuberent, neq; infra modum collecta inopiam afferãt: ut iuſta menſura utendo,nihil inique facias.meditantem enim te migrationem ab affe=ctibus & paſcha immolantem oportet modicos profe=ctus nõ nimios facere. Colligat,inquit, unuſquiſq; ex eo

quantum

quantum sufficit ad uescendum. Ergo & in manna & in quolibet dono quod deus largitur nostro generi, decet contentum esse certa mensura certoq; numero, nec plura quàm pro capacitate sumere per auaritiam. colligat potius anima quãtum quotidie sufficit, & custodiam bonorum suorũ munificentissimo deo credat magis quàm sibi. id cur ita censeam, dicere nunc non alienum à proposito fuerit. Per diem lux intelligitur. Lux autem animæ est eruditio. multi igitur animæ lumina parauerunt sibi in noctem & tenebras, non in diem & lucem: qualia sunt prima rudimenta disciplinarum omnia, & encyclopædia quã uocant, ipsaq; philosophia propter delicias expetita & autoritatem apud principes. at homo ciuilis diurnum parat in diem, & lucem in lucem, & honestatem propter ipsam solam non propter quicquam aliud, ideoq; additur: ut tentem eos utrum ambulent in lege mea, an non.] hoc enim dei lex iubet, uirtutem propter ipsam colere. itaq; studiosos uirtutis tanquam nummos examinat recta ratio, utrum uitium habeant, animæ bona referendo ad res exteras: an probæ monetæ sint, conseruando ea in sola anima. hi non terrenis cibis aluntur, sed scientijs cælestibus: quod alijs etiam uerbis docet sacra scriptura, cum dicit: Mane quoq; ros iacuit per circuitum castrorũ: & ecce in superficie terræ in solitudine tanquam corianum album in similitudinem pruinæ super terram. quod cum uidissent, dicebant alius ad alium, quid est hoc? ignorabãt enim quid esset. quibus ait Moses: hic est panis quem dominus dedit ad uescendum: hic est sermo quem præcepit dominus.]

Viden

Viden cibum animæ qualis sit? uerbum dei continuum, rori simile, per circuitum totam complectens, & nullam partem eius expertē sui relinquens. hic sermo non ubiq; apparet. sed ubi desertum est uacuum uitijs & affectib. estq; tenuis qui percipiatur et intelligatur, pellucidusq; ualde ac purus aspectu, & coriano similis. aiunt autem rei rusticæ periti, etiamsi semen hoc cōcidatur minutissimè, singulas portiuculas & micas satas germinare, non secus quàm corianum solidum. Huiusmodi est etiam sermo dei: qui uel integer iuuare potest, uel quacunq; sui particula. Quid si κορίῳ, id est pupillæ oculi, similis dicitur? sicut enim hæc quamuis minima particula, uidet hos cælestes orbes, & immensum mare, & aeris amplitudinem, præterea solis tam occidentis quàm orientis terminos: pari modo sermo quoq; diuinus cernit acutissimè, qui sufficit inspiciendis rebus omnibus, per quem uidebuntur quæcunq; digna spectatu. ideoq; albū est manna. Quid enim fulgidius dei sermone aut radiantius? cuius participatione & aliæ res caliginem ac tenebras excutiunt, quæ appetunt lucem animarum. huic sermoni quiddam peculiare accidit. nam quando animam ad se aduocat, gelu excitat in omnibus rebus terrenis, corporeis, ac sensibilibus. ideò dicitur, tanquam pruina super terram. Quoties enim homo deum uidēs fugam meditatur ab affectibus, congelantur undæ, hoc est, impetus ac moles eorum & iactantia. concreuerunt enim undæ in medio mari, ut transiret affectū Israel uidens deum. Itaq; percontantur seinuicem animæ, quæ admiserūt quidem tam sermonem, sed nō possunt dicere quid nam sit. Nam

sæpe persusi dulcedine, saporem nescimus unde illa proficiscitur: & suaues odores olfaciendo, quinam sint ignoramus. Sic & anima sæpe gaudens non potest indicare causam suæ læticiæ: sed docetur ab initiatore uateq; Mose dicēte: Hic est panis, cibus quem dedit deus animabus: ut se pascant uerbo ipsius atq; sermone. Nam hic est panis datus nobis ad uescendum, uidelicet uerbum hoc. Dicitur autem etiam in Deuteronomio: Et afflixit te pressitq; fame, & cibauit te manna, quod tui patres ignorauerant, ut annunciem tibi, quod non solo pane uiuet homo, sed omni uerbo quod procedit ex ore dei.] afflictio ista propiciatio est. Nam per tales afflictiones nostris animab. ceu decimatis propicius redditur. Quoties enim spoliamur iucundis rebus, affligi uidemur: reuera autem sentimus deum propicium. Infligit nobis etiam esuriem, non uirtutis, sed uitiosam illam & affectibus obnoxiam. Argumento est, quòd nutrit nos uerbo suo generalißimo. Interpretatur enim manna, quid hoc est, scilicet rerum generalißimũ. Verbum quoq; dei superius est uniuerso mundo, antiquius generaliusq; creaturis omnibus. Eum sermonem patres ignorauerant, non illi ueri progenitores nostri, sed longæuitate cani, qui solent dicere, Da nobis ducem, & reuertamur ad Aegypti uitia. Audiat igitur anima uocem dei: quòd non solo pane uiuet homo factus ad imaginẽ, sed omni uerbo quod procedit ex ore dei. hoc est, & toto uerbo nutrietur, & eius partibus. per os enim sermo significatur. Porrò uerbum pars sermonis est. Nutritur autem perfectiorum quidem anima toto sermone: cæterum nos contenti essemus

nutriri uel parte eius quapiam. Et illi quidem optant nutriri à sermone dei: Iacob uerò supra ipsum sermonem exerens suum caput, ait se nutriri ab ipso deo. Sic autem loquitur: Deus qui nutrit me ab adolescentia mea usque in præsentem diem, angelus qui eruit me è cunctis malis, benedicat his pueris. Pulcherrimus loquendi modus: nutritorem deum, non sermonem eius, existimat. Caeterum angelum eius, qui est sermo, tanquam morborum medicum: idq; admodum naturaliter. Pronunciat enim propheta, primaria quidem bona ex persona ipsius Qui est dari: secundaria uerò per angelos & sermones eius. secundaria uerò sunt, quæ ad morborum sanationem pertinent. Proinde sic opinor: sanitatem meram quam nullus morbus præcessit in corpore, deum per semet solum largiri: liberationem autem à morbo etiam per artem & medicinam: dum sinit & à scientia & ab artifice nos iuuari in speciem, ipse sanans uel per hæc, uel citra horum operam. Ad eundem quoq; modum se se habet anima. bona & alimenta largitur ei per seipsum: per angelos uerò & sermones, quicquid ad sanandos morbos pertinet. Has autem preces fudit patriarcha, reprehendens Ioseph illum administratorem reipublicæ ausum dicere: Enutriam te ibi. Dixerat enim, Properantes ascendite ad patrem meum, & nunciate ei, Hæc dicit, & reliqua. Descende ad me, & nequaquam maneas, et enutriam te ibi. Durabit enim fames per quinquennium. Reprehendens igitur admonensq; eum qui sibi sapiens uidebatur, inquit: O tu scito animæ cibum esse scientiam, quam non sermo sensibilis, sed deus lar

 gitur

gitur, qui nutrit à iuuentute primoq; flore usq; lucem extremam, ipse me replebit. Sed Iosepho idem accidit quod matri eius Racheli. nam & ipsa existimabat creaturam posse aliquid. quapropter dicit: Da mihi liberos. Sed supplantator similis sui dicet: Erras errore maximo. Nec enim ego pro deo tibi sum, qui solus potest aperire uuluas animarum, & eis inseminare uirtutes, ut grauidæ factæ res honestas pariant. Saltem sororem tuam Liam considera, & comperies à nulla creatura semen eam excepisse aut genituram, sed ab ipso deo. Cum enim uidisset dominus Liam haberi odio, aperuit uuluam eius. Rachel autem erat sterilis. Ac rursum uide hic uirtutis exilitatem in opere. Deus uuluas aperit, benefacta in eis seminans. Vulua autem quæ uirtutem excepit à deo, non parit deo: nullius enim indiget Qui est: sed mihi Iacobo parit filios. nam propter me seminauit deus in uirtute forsitan, non propter seipsum. Igitur alius quidem maritus Liæ quiescens inuenitur, alius pater natorum ex Lia liberorum. maritus qui uuluam aperit: pater liberorũ, qui hos gignere dicitur. Et inimicitias ponam inter te & inter mulierẽ.] Reuera uoluptas inimica est sensui, quamuis sunt qui putent amicissimam. Sed sicut adulatorem nemo amicum dixerit: est enim adulatio uitium amicitiæ: sic & uoluptatem si examines, inuenies adulterinam familiaritatem insinuantem se sensui. certè saturatis uoluptate omnes sensus luxantur. annon cõsideras istos uini amatores ebrios, quomodo uidentes non uideant, audientes non audiant, impotes etiam reliquorum sensuum? Fathiscit enim tũc in-

strumen-

strumentum sensitiuum, quemadmodum intenditur in sobrijs, non iam surdos externe ictus excipiens, sed sonoros clarosq́;, & ad mentem usq; penetrantes cum sonitu. Oportet enim ut hæc extremum ictum agnoscat, & characterem eius manifestum excipiat. Et obseruandum non dixisse, Inimicitias ponam tibi & mulieri: sed inter te & mulierem. Cur? Quoniam in medio & tanquam confinio uoluptatis sensusq́; hoc bellum nascitur. id amborum medium, cibus & potus est, aptum ad quæcunq; sensibilia huiusmodi, facultatem uoluptatis inducendæ habentia. his quoties se uoluptas ingurgitat, præsentaneam sensui noxam afferunt. Cæterum illud, inter te & inter semen eius, ipsum quoq; ratione physica dictũ est. Nam omne semen est generationis principium. principium autem uoluptatis, non affectus, sed bruta concitatio sensus quæ per mentem fit. nam à mente uelut fonte quodam manant sensitiuæ potentiæ, præsertim iuxta doctrinam Mosis sanctißimi: qui ex Adamo factam narrat mulierem, ex mente sensum uidelicet. ergo sicut uoluptas se habet ad sensum, sic affectus ad mentem. unde sequitur ut quoniam illa duo inimica sunt inuicem, hæc quoq; sint hostilia. quod bellum nulli non liquet. itaq; superante mente, affectus non sustinens intelligibiles & incorporeas res, profligatur. contrà quoties hic uincit malam uictoriam, cedit mens, impos sui suarumq́; actionum omnium. Proinde alibi dicitur, quod attollente manus Mose, præualebat Israel: demittente autem, præualebat Amalec. quib. uerbis hoc docemur, quod mẽs quando attollit seipsam supra mortalia, & sublimis fertur,

uim concipit ut deum uideat, quod est Israel. quando uerò neruos suos hæc remittit relaxatq;, mox affectus præualet, scilicet Amalec, qui interpretatur populus elingens. reuera enim absumit totam animam & abligurit, ne semen quidem aut scintillam uirtutis reliquam in ea faciens. quamobrem scriptum est: Principium gentium Amalec. quoniam in miscellaneã gentium conuenarum colluuiem consilio carentem affectus exercet dominationem atq; imperium. per hunc omne bellum excitatur in anima. Ergo quibus mentibus deus pacem largiri dignatur, in his pollicetur deleturũ se sub cælo memoriam Amalecitarum. Quod autem dicitur: Ipse seruabit caput tuum, tu seruabis eius calcaneum.] In uerbis barbarismum habet, in sensu bene dictum est. quomodo? reliquum reddendum est de muliere. mulier autem ipse non est, sed ipsa. Quid igitur dicẽdum? à sermone de muliere transitionem fecit ad semen eius & principium. principium autẽ sensus, intellectus, isq; masculus, de quo debet dici ipse, flectẽdo de cætero uocem hanc similiter. Rectè igitur ad uoluptatẽ inquit, Ipse intellectus seruabit tuũ caput, & principale decretum: tu uerò gressus eius & uestigia placitaq; quibus insistit, quæ calcanei uocantur per similitudinem. Vox autem seruare duo significat: unum, quasi custodire, & reponere: alterũ, ac si dicas obseruare ut per dolum interimas. necesse est autem mentem uel bonam uel malam esse. mala dici potest custos promaq; uoluptatis: nam hac delectatur. bona uerò inimica, expectans occasionem tollendæ è medio per insidias.ècontra uoluptas, insipientis plãtam seruat: sapientis

tis autem basim destruere conatur & subtrahere, existimans hunc sibi moliri perniciem: insipientem uerò modis omnibus ipsius saluti cõsultum cupere. nihilominus quamuis uideatur supplantare decipereq; probum uirum, ipsa supplantabitur à Iacob exercitato luctis talibus. lucta, inquam, nõ corporis, sed qua luctatur anima cum aduersarijs moribus, ipsam per affectus uitiaq; oppugnantibus. nec prius dimittet plantam affectus aduersarij, quàm ille det manus, seq; supplantatum ac bis uictum fateatur, & in iure primogenituræ & in benedictione. Iuste, inquit, inditum est ei nomen Iacob. iam enim iterum me supplantauit. olim ius primogenituræ mihi ademit, nunc intercepit meam benedictionem. antiquius autem ius malus quidem putat corporis, bonus uerò animæ. sicut reuera est, non tempore sed potentia dignitateq; potius, & uerè prius, sicut & princeps in republica. principatum autem anima habet in hac copula. ergo primatum obtinuit is qui altero uirtute potior fuerat, qui honor ipsi debebatur. nam et benedictionem accepit cum perfectis precibus. uanus autem est & suamet existimatione sapiens qui dicit: meas benedictiones & ius meæ primogenituræ accepit. non enim tua ô tu accipit, sed tuis contraria. nam quæ tua, seruitio digna sunt, at quæ illius, dominio. tibi uerò etiam optanda apud sapientem seruitus, à quo monitus castigatusq; ignorantiam ac ruditatem pestes animæ exuas. nam inter faustas apprecationes pater sic tibi dicit: Fratri tuo seruies. sed non nunc. nec enim ferret te habenas detrectantem. sed ubi solueris iugum à ceruice tua: nimirum abiectis

illis elatis spiritibus, quos sumpsisti postquam teipsum subiugasti affectuum uehiculo, aurigante insipientia. nunc quidem seruus es molestorum herorum & intolerabilium, qui non solent quenquam manumittere. quod si fugitiuus eos deserueris, excipiet te amator seruorum dominus cum certa spe futuræ libertatis, nec unquã exhibebit heris prioribus: utpote qui didicit apud Mosen præceptum decretumq́; necessarium: Non trades domino suo seruum qui ad te confugerit: habitabit tecum in loco quicunq; ei placuerit. Sed tantisper dũ tibi nõ libet aufugere, & mauis talium dominorum habenas perferendo indignum te seruitute sapientis facere, satis declaras mores tuos illiberales seruilesq́;, cum dicis, ius meæ primogenituræ & meas benedictiones. sunt enim hæ uoces delapsorum in summam ignorantiam: quia soli deo competit hæc uox Meum. eius enim solius possessio est hæc rerum uniuersitas, attestante uel ipso cum dicit: Dona mea, munera mea. Obserua dona differre à muneribus. illa enim magnitudinem perfectorũ bonorum præ se ferunt, quæ deus perfectis donat gratuita. hæc intra paruum modum contrahuntur, quorum participes fiũt generosi exercitatores proficientes adhuc. ideò Abraham quoq; secutus dei uolũtatem, res suas à deo sibi concessas retinet: recusat autem equos regis Sodomorum, tanquam mercedes meretricum. Moses quoq; res maximas & controuersias tractare dignatur, minores causas demandat cognoscendas iudicibus secundarijs. cæterum qui audet dicere suum esse aliquid, sempiterna seruitute notabitur, sicut ille qui dicit: Contentus sum hero

meo

meo, uxore mea, meisq; pueris. nõ cupio liber euadere. Rectè quod seipse in seruitutem asserit. Qui enim potest esse non seruus dicendo: meus herus intellectus est domi nus sui & in potestate propria: meus sensus sufficit ad discernenda corpora: mea sunt quæ ex his progignuntur, ex intellectu intelligibilia, è sensu sensibilia. in me sitũ est uel sentire uel intelligere. Sed non satis est ipsum suopte damnari testimonio, quin & dei percellitur sententia, iussus certã æternamq; seruitutem sustinere, aure perforata insuper, ne sermones uirtutis percipiat; utq; in perpetuum intellectui sensibusq; seruiat, malis domi nis & inclementibus. Mulieri quoq; dixit: Multiplicans multiplicabo dolores tuos & gemitus tuos.] Mulieris, hoc est sensus, proprius affectus est mœstitia, quã dolorem nominat. circa idem enim subiectum uersantur delectatio & tristitia. delectamur autem per sensus, proinde necessario per eosdem contristamur. sed bona purgatáq; mens minimũ tristatur: quia talem sensus nõ admodum impetunt. in insipiente aũt affectus superfluũt, quod non habeat in anima remedium, quo pestes à sensibus rebusq; sensibilibus prouenientes arceat. sicut enim aliter pulsatur athleta quàm seruus: hic nõ reluctans sed præbẽs se flagris submittensq;: athleta uerò resistens, repugnans, & illatos ictus repellens: & aliter raditur homo, aliter pellis: hæc enim nihil aliud quàm pati cernitur: homo uerò & ipse uicissim agit nonnihil, eo gestu se præbendo quo radatur facilius: ita irrationalis quidem homo mancipiorum more cedit alteri, & perfert tristitias tanquam heras intolerabiles, ne obtueri quidem in

aduersas sustinens, ut qui nequit masculas ingenuasq; cogitationes sibi contrahere. quo fit ut multitudo immensa dolorum ei per sensus ingeratur. contrà uir scientia præditus in modum athletæ potenter, robuste, fortiterq; gradum inferens contra cuncta tristia magnos fert spiritus, ne uulneretur ab eis, sed repellat singula. Et ut puto posset iuueniliter exclamare cõtra dolorem illud ex tragœdia. Combure carnem hanc, concrema, repleto te Meo cruore. nam prius uel sidera Terram subibunt, terra uel scandet polum, quàm mollis à me extorqueatur uox tibi. Sicut enim sensib. deus omnia tristia cumulate apposuit: ita probæ animæ uberrimam bonarum rerum copiam elargitus est. Quapropter de perfecto illo Abraham ad hunc modum loquitur: Per memetipsum iuraui, dicit dominus: quia fecisti uerbum hoc, & nõ pepercisti filio tuo dilecto propter me, omnino benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo semẽ tuum, sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in maris littore.] Rectè iureiurando confirmauit pollicita, idq; tali quale deum decebat. uides enim quod non per alium deus iurat: nihil enim illo præstantius: sed per seipsum qui est omnium optimus. Non defuerunt tamen qui negarent conuenire deo iusiurandum. id enim ad confirmandam fidem assumitur. at deus solus fidelis est, & si quis amicus dei, sicut Moses dicitur fidelis in tota domo fuisse. & alioquin ipsa dei uerba iuramenta sunt legesq; diuinæ, & iura sacratissima. quod autem uim maximam habeant argumento est, quod effectu non caret quicquid ille dixerit: id quod iurisiurãdi est proprium.

unde

unde cõſequitur, omnes dei ſermones eſſe iuramẽta per effectus ſuos confirmata. Aiunt ſane iuſiurandum teſti= monium eſſe dei de re de qua ambigitur, quod ſi deus iu rat, ſibijpſe fert teſtimonium, quæ res abſurda uidetur, alium en m oportet eſſe qui teſtis eſt, alium cui perhibe= tur teſtimonium. Quid igitur dicendum? Primo non pu gnare cum æquitate quod deus ſibijpſi teſtis eſt. Quis enim alius poteſt ei teſtis eſſe idoneus? deinde, quod ipſe ſibi eſt quicquid habetur in precio, cognatus, familiaris, amicus, uirtus, felicitas, beatitudo, ſcientia, intelligentia, principium, finis, totum, uniuerſus, iudex, ſententia, con ſilium, lex, actio, principatus, & alioquin etiam, modo hæc uerba Per meipſum iuraui, accipiamus ut debemus, nullum erit à nugacitate ſophiſtica periculum, uidẽdum ergo num dicat tale aliquid, nulla quantumnis ſublimis creatura poteſt firme conſtanterq; de deo credere, nulli enim oſtendit ſuam naturam, ſed uoluit omnibus generi bus eſſe inuiſibilem. Quis enim poteſt de uniuerſorum cauſa certò definire, ſit ne incorporea, careát ne qualita te, an non careat: aut certe de eſſentia, qualitate, motu eius, atq; habitudine? ſed ſolus de ſeipſo aſſeuerabit, quã doquidem ſolus uere ſuam naturam pernouit. ſolus igi= tur deus idoneus eſt qui primum de ſeipſo certo pronun ciet, deinde de ſuis etiam operibus. itaq; merito iurauit per ſeipſum, fidem ſibijpſi aſtruẽs, quod nullus alius po terat, ideo cenſendi ſunt impij qui ſe aiunt per deum iu= rare, nemo enim per eũ iurat ut oportet, quia nemo po= teſt naturam eius cognoſcere: imò bonum eſt ſi uel nomẽ eius noſcimus, hoc eſt uerbum quo interpretante inno= tuit.

tuit. Hoc enim nobis imperfectis deus est, sapientibus autem perfectisq; ille primus. Certe Moses admiratus illius ingeniti summam excellentiam, dicit: Et per nomen eius iurabis, non per illum ipsum, satis enim est per genitum fidem astrui, & testimonium habere à uerbo dei. Cæterum deus ipse sibi fides sit, testimoniumq; certißimum. Quod autem legitur, quia fecisti uerbum hoc, pietatem significat. Rectum est enim omnia propter deum facere: quem propter nec dilecto filio parcimus, uirtuti uidelicet, felicitatem hanc cedentes ipsi autori, dignum existimātes ut progenies nostra dei poßeßio fiat potius quàm ullius creaturæ. Pulchre & illud dictum: Benedicens benedicam.] Multa enim benedicenda quidam faciunt, sed non in hoc ut benedicantur. nā & malus officia quædam facit, sed non officiose, & ebriosus furensq; interdum sobria loquitur facitq;, sed non mēte sobria, & pueri admodum infantuli non ex rationali habitudine (nondum enim rationem à natura didicerunt) multa tamen tum dicunt tum faciunt quæ ratione præditi. Vult autē legislator sapientem non per occasionem & facile fortuitoq; rationalem uideri, sed ex habitudine dispositioneq; rationali, ergo quasi non satis sit infortunato sensui abundare multis doloribus, additur, & gemitibus. Est autem gemitus dolor intensius atq; uehemēs. nam sæpe tristamur non gementes: sed quoties ingemiscimus, ualde moleste inundamur obruimurq; doloribus. Est autem duplex gemitus: alter eorum qui cupientes appetentesq; iniquitatem non fiunt eius compotes: & hic malus est, alter pœnitentium & grauiter ferentium anteactam

uitam

uitam dicentiumq́;: ô nos miseros, quantum temporis exegimus laborantes morbo insipientiæ, & occupati studijs iniustitiæ. Qui gemitus nunquam accidit nisi defuncto in anima rege Aegypti, hoc est impia uoluptuariaq́; consuetudine. Nā post multos dies illos mortuus est rex Aegyptiorum, moxq́; post mortuam malitiam ingemiscit uicem suam uidens deum. Ingemuerunt enim filij Israel à corporeis & Aegyptiacis operibus. Quandoquidem quàm diu uiuit & regnat in nobis consuetudo amica uoluptatum, persuadet animæ ut peccatis suis delectetur ac gaudeat: quæ mox mortuo rege tali gemit: & exclamat ad dominum supplicans ne mutetur iterū, né ue ad absolutam perfectionem non perueniat. Multis enim animabus pœnitentiam expetentibus nō concesſit deus, sed tanquam æstu refluo abreptæ sunt retrorsum: quemadmodum & Lot uxor in saxum uersa est propter adamata Sodoma, & quia ad ingenium, in qualia deus animaduerterat, reuersa fuit. Cæterum in præsenti contextu subiūgitur: Ascendisse clamorem populi ad deū: quod gratiæ diuinæ testimonium est, nisi enim ille potētia sua supplicationem ad se attraxisset, nunquam hæc ascēdisset: hoc est non extulisset se incipiendo in altum crescere, fugiendoq́; humilitatem rerum terrenarum, Ideo dicit in sequentibus: Ecce clamor filiorum Israel uenit ad me.] Egregie significat peruenisse ad deum preces supplicū: quæ non peruenissent, nisi bonus esset qui eas euocat. atq; etiam ultro inuitat quasdam animas. Veniam ad te & benedicam te. Videte quanta sit summæ illius causæ gratia non expectantis nostram procrastinationem,

ſed inſigni beneficio præoccupantis animam. nam hæc dei uox oraculum eſt. nam ſi mentem ſubierit cogitatio de deo, confeſtim accepta benedictione ſanatur ab omnibus infirmitatibus. at ſentiēdi uis ſemper dolet gemitq́;, & cum doloribus triſtitijsq́; parit ſenſum: ſicut ipſa ſcriptura dicit: In doloribus paries filios, ex uiſu enim uiſio naſcitur, ex auditu auditio, ex guſtu guſtatio, & in uniuerſum ex ui ſentiendi ipſa ſenſus actio: ſed non ſine magna moleſtia in inſipiente unumquodq; horum fit. nam hic moleſte uidet, audit, guſtat, olfacit, & quocunq; ſenſu utitur. Econtra uirtutem inuenies cum ingenti gaudio geſtare uterum: & bonum partum cum riſu ac animi tranquillitate parere, & fœtum hinc utriq; parenti hilaritatem afferre. nam quod ſapiens gaudens & non dolens gignat, his uerbis teſtatur diuinum eloquium: Et dixit deus ad Abraham: Sarra uxor tua non uocabitur poſthac Sara, ſed Sarra nomen eius erit. Benedicam ei, & dabo tibi ex ea filium, mox addit: Et procidit Abraham in faciem ſuam, & riſit ſic cogitans: Num centenario naſcetur filius? & Sarra exactis annis nonaginta nū pariet? Hic certe apparet quàm gaudeat rideatq́;, quia geniturus eſt fortunatum illum Iſaac, teſtante inibi propheta: Deſierāt Sarræ fieri muliebria, riſitq́; intra ſe cogitans: Nunquam hactenus contigit mihi tanta felicitas. Sed dominus meus, dei uerbum, ſenior eſt: quē poſſe hoc neceſſe eſt, & decet nos pollicēti credere. Quin & partus ipſe riſus eſt ac gaudium, ſic enim Iſaac interpretatur. Doleat igitur ſenſus, uirtus contra perpetuo gaudeat. Poſtquam enim nata eſt felicitas, mater ſibi placēs

dicit:

dicit: Risum fecit mihi dominus. nam quicunq; rem audierit, mihi gratulabitur. Itaq; quotquot estis initiati, expansis auribus accipite mysteria sacratißima. Risus est gaudium. Fecit perinde ualet ac genuit, ex quibus uerbis colligitur hæc sententia, Isaacum genuit dominus. nam ipse est perfectæ naturæ genitor, semen iaciens in animas, & felicitatem generans. Et ad uirum tuum, inquit, conuersio tua.] Duo sunt uiri sensuum, alter legitimus, alter adulter. nam uiri more uisibile mouet uisum, uox auditum, sapor gustum: idem de cæteris quoque intelligitur, per hæc brutus sensus conuersus attractusq; uenit in potestatem alienam, sic pulchritudo uisum in seruitutem suam redigit, sic suauis sapor gustum, sic reliqua sensibilia suum quodq; sensum. Considera liguritorem quomodo seruit condimentis coquorum atque cupediariorum: eum qui propensus est ad cantum, quomodo deuinciatur à cithara tibiaq;, uel à docto cantore. at sensus qui se uertit ad intellectum uirum suum legitimum, ingentem utilitatem ex eo percipit. Videamus igitur deinceps quid & de ipso intellectu narretur, moto præter rectam rationem. Ad Adam autem dixit deus: Quia audisti uocem uxoris tuæ, & comedisti de arbore de qua præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis.] Nihil inutilius quàm audiri sensum ab intellectu, & non contrà potius. Debet enim semper præesse melior, subesse deterior. At intellectus sensu est melior. Ergo sicut auriga regente, & iumenta habenis qua placet flectente currus procedit: illis uerò contumaciter frenum mordentibus, &

auri-

auriga transuersus fertur, & iumenta interdum impetu suo rapiuntur in cœnum, cursu prorsus aberrante: & sicut nauis recte nauigat, donec gubernator clauum tenēs eam dirigit: periclitatur uero quando uento reflante mare totum occupatur à fluctibus: ad eundem modum quādo animæ auriga gubernatorq; intellectus imperium totius animalis tenet, tanquam magistratus in ciuitate, uita prosperatur: quando uero brutus sensus primatū occupat, confusio uehemens sequitur, haud secus quàm dominis oppreßis à suis seruitijs. tunc enim, si uera fatenda sunt, intellectus accensus deflagrat, sensibus flammā nutrientibus, & sensibilia in eam congerentibus. Quale incendium per sensus excitatum Moses quoq; indicat uerbis his: Et mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Hæc uox interpretatur Ex patre. Pater noster intellectus est. Tunc, inquit, dicent ænigmatistæ: uenite in Esebon, ut ædificetur & exornetur ciuitas Seon: Quoniam ignis exiuit ex Esebon, flamma è ciuitate Seō: & deuorauit usq; Moab, & deleuit colūnas Arnon. Væ tibi Moab, perijt Chamos. Venditi sunt filij eorum ut seruirent: & filiæ eorum captiuæ adductæ sunt regi Amorræorum Seon, & semen eorum peribit ab Esebon usque Debon, & mulieres amplius etiam accenderunt ignem in Moab.] Esebon interpretatur cogitationes. Hæ autē sunt ænigmata, plenæ obscuritate. Considera cogitationem medici: uacuabo ægrotum, nutriam, remedijs curabo diætaq;, secabo, uram cauteribus, sed sæpe natura & absq; his sanauit, & cum his interemit, ut medici cogitationes nihil aliud quàm somnia sint inuentæ, plena obscuri-

ſcuritatis & ænigmatum. Rurſum agricola dicit: Semina iaciam, plantabo, creſcent plantæ, ferent fructus, qui non ſolum ad uſum proficient neceſſarium, ſed ad copiã etiam ſufficient. Poſt has cogitationes aut flamma repentina, aut procella, aut imber continuus, corrupit omnia. Interdum fructus reſponderunt operæ, ſed nihil iuuerunt eum qui ſic cogitauerat, morte præuentum, & fruſtra ſibi fructus laboris pollicitum. Proinde optimum fuerit deo credere, non incertis cogitationibus coniecturisq; fallacibus. Abraham ille deo credidit, & iuſtus reputatus eſt. Moſes item præeſt populo, cum teſtimonio quòd ſit fidelis in tota domo. Quòd ſi credemus proprijs cogitationibus, ædificabimus exornabimusq; ciuitatem corrumpẽtis ueritatem intellectus. Seon enim interpretatur corrumpens. Quamobrem experrectus qui ſomniauerat, inuenit quod omnes motus proceſſusq; inſipientis ſint mera inſomnia nihil ueritatis habentia. nam ipſe intellectus ſomnium eſſe conuincitur: quia certiſsimum eſt deo credere, & fallitur qui credit uanis cogitationibus. irrationalis autem impetus exiens proficiſcitur utroq;, & ad cogitationes, & ad intellectum qui corrũpit ueritatẽ. Ideo dicit ſcriptura: Ignis exiuit ex Eſebon, flãma è ciuitate Seon.] Alienum enim à ratione credere uel cogitationibus probabilibus, uel intellectui corrumpenti ueritatem, deuorat tamen etiã uſq; Moab, id eſt uſq; intellectum, quem enim aliũ quàm miſerum intellectũ falſa opinio decipit? Deuorat, depaſcitq; atq; etiam deglutit colũnas quæ ſunt in eo, hoc eſt, particulares concupiſcentias, quæ tanquam in columna

impressæ insculptæq; sunt. Arnon autem sunt hæ columnæ, quod interpretatur lux eorum, quoniam unaquæq; res in cogitatione illustratur, mox incipit deplorare arrogantem suiq; amantem intellectum: Væ tibi Moab ciuitas.] Si enim attendis ænigmata, quæ tibi insidiantur uerisimili specie, amisisti ueritatē. populus Chamos, hoc est populus tuus & potentia, iuuentus est cæcus & orbatus luminibus. Chamos enim interpretatur, quasi palpatio: quod uisu carentis est proprium, horum filij quidem sunt particulares cogitationes exules: sententiæ uero tanquam filiæ, quæ captiuæ adducuntur regi Amorræorum, hoc est doctori loquentium: quia Amorræi interpretantur loquentes, qui garrulum populum significant, horum imperator sophista est, callidus ad inueniendum sermonum artificium: cuius loquacitate decipiuntur qui transcendunt ueritatis terminum. Seon igitur corrumpens rectam ueritatis regulam interiturus est unà cū suo semine: & Esebon ænigmata illa sophistica usq; Debō, quod intelligitur iudicatio: ualde accommodate. nam uerisimilia probabiliaq; non habent ueritatis scientiā, sed iudicium & controuersiam, contentionemq; litigiosam ac peruicacem, & reliqua his similia, nec satis erant intellectui suæ propriæ pestes intelligibiles, sed & mulieres amplius etiam accenderunt ignem, scilicet sensus, excitato in eum incendio maximo, animaduerte quale sit quod dicitur, plerunq; noctu cessantibus omnibus sensibus, de multis uarijsq; rebus cogitationes inconsistentes nobis incidunt, dum anima haud quiescens à motu perpetuo infinitas mutationes recipit. ad eam corrumpendam

dam sufficiebant uel quæ ex ipsa gignuntur: nunc etiam sensuum turba inuexit in eam morborum ingentē multitudinē, ex rebus uisibilibus, ex uocibus, ex saporibus, ex uaporibus qui odoratu percipiūtur: quæ flamma ab his rebus excitata magis animam populatur, quàm ea quæ in ipsa innascitur absq; ministerio instrumentorū sensitiuorum. Ex his mulieribus una est uxor Petephræ qui culinæ Pharaonis præerat, is quomodo uxorem habeat cum sit eunuchus dispiciendum. nam si uerba legis tractentur allegorice, offeret se hic dubitationis species. Eunuchus enim iste & coquorum præfectus, uidelicet mens quæ non simplicibus tantum, sed etiam superfluis utitur uoluptatibus, eunuchus uocatur sterilis sapiētiæ, cum sit eunuchus non alterius quàm dissipatoris bonorum Pharaonis, quandoquidem diuersa ratione optanda res uideri potest eunuchū fieri, si queat anima nostra euitato uitio affectus dediscere. Quapropter & Ioseph figura temperantiæ, uoluptati dicenti, Dormi mecū, & cum sis homo, humano more fruere uitæ delicijs, contra dicit his uerbis: Peccarem in deum amatorem uirtutis, si uoluptatis amator fierem. Malum est hoc opus. Et hactenus quidem uelitatur, mox strenue repugnat, quādo in domū suam ingressa anima, uiribus collectis indicit bellum rebus corporeis, & sua propria ut ad animam attinentia operatur opera, non in ædibus Iosephi, nec in Petephræ, sed domi. Nec additur cuius domi, ut allegoriam perspicias, eā agere sua negocia, hæc domus est anima, ad quam ille recurrit relictis rebus externis, ut quæ internæ dicuntur ibi fiant, continentis autem opera an nō

per dei uoluntatem existunt? nulla enim aderat alia cogitatio ex his quæ solent uersari in anima, nec tamen desinit uoluptas iugum quassare, sed apprehenso pallio iterat illud suum Dormi mecum. Protegitur autem uita cibo potuq́;, sicut corpus uestimentis. Sic igitur illa loquitur: Cur recusas uoluptatem, sine qua non potes uiuere? ecce teneo quæ illam faciunt, & pernego te posse subsistere, nisi utaris rebus talibus, sed quid ad hæc respondet uir temperans? Si seruiendũ est, inquit, affectui propter eius causam materiam, extra affectum me proripiam. Relicto enim in manu eius pallio fugit, & egressus est foras.] *Dicat aliquis, & quis intrò egreditur? Nónne multi? an non sunt quidam qui fugiendo sacrilegium furati sunt ex priuatis ædibus? qui temperãtes manibus à patre, pulsarunt alios? hi egrediuntur quidem unum peccatum, sed ingrediuntur aliud. atqui oportet ut perfecte temperans peccata fugiat omnia, maiora minoraq́;, & in nullo prorsus deprehendatur. Sed Ioseph ut homo iuuenis, qui non posset cum Aegyptio corpore, scilicet uoluptate, contendendo sperare uictoriã, mauult fugere. Phinees autem sacerdos zelo dei correptus, non fuga sibi salutem quæsiuit, sed arrepto siromaste, hoc est ratione cum zelo coniuncta, non desistit priusquàm transfigat Madianitidem, scilicet naturam occultantem se in diuino choro: idq́; per uuluam ipsius, ne unquam posit inde oriri stirps aut semẽ malitiæ. Quapropter excisa insipientia, duplex accipit anima præmiũ, pacem atq; sacerdotium, cognata germanaq́; bona. Talis igitur mulier audienda non est: loquor de sensu illo scele-*

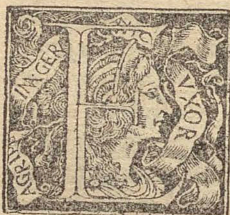
ſcelerato. quoniã & obſtetricibus bene fecit deus, quòd mandato diſsipatoris Pharaonis neglecto, maſculos in uita conſeruabant: quos ille interemptos uolebat, amator totius ſexus fœminei: ſummam autem illam Cauſam neſciens, dicendo, Non noui eum. Sed alia mulier eſt audienda, qualis Sarra fuit, id eſt princeps uirtus: cui ſapiens ille Abraham paret monēti quæ monere debebat. nam antea cum is nōdum perfectus, necdum mutato nomine aſtrologiæ daret operam: ſciens eum non poſſe gignere ex uirtute perfecta, conſulit ut quærat ſobolem ex ancilla, hoc eſt ex encyclopædia, uidelicet Agar, quæ uox inquilinam ſignificat. Qui enim meditatur in uirtute perfecta domicilium habere, prius quàm inter ciues eius aſcribatur, inquilinum agit in diſciplinis encyclicis, ut his adiutus ad perfectam uirtutem ſinatur euadere. deinde cum uxor uiderit eum perfectum iamq; ad gignendum idoneum, quamuis ille gratus erga diſciplinas per quas uirtuti commendatus fuerat, graue putat eis remittere nuncium, oraculo diuino mitigabitur dicente: Omnia quæcunque monuerit Sarra, audi uocem eius.] Vnicuiq; noſtrum lex eſto, quicquid uirtuti placet. nam ſi omnia quæcunq; monet uirtus audire uoluerimus, felices erimus. Illud autem: Et comediſti de arbore de qua præceperam tibi ne comederes:] Perinde eſt ac ſi diceret: conſenſiſti malitiæ quam debueras totis uiribus repellere, propterea maledicta, non tu, ſed terra in operibus tuis. Quæ cauſa? Serpens ille uoluptas, elatio brutæ animæ. hæc ex ſeipſa maledicta, ſoli utiq; malo accidit, cæterum bono nemini. At Adam intellectus eſt conſti-

tutus in medio, qui iam melior inuenitur, iam deterior: quatenus enim intellectus est, nec boni nec mali naturam habet: sed uirtute uitioq; in melius deterius ue mutari solet. merito igitur non ipse maledictus suopte ingenio: ut qui nec uitium est, nec uitiosa actio: sed terra maledicta est in eius operibus. nam actiones totius animæ, quam terram uocauit, reprehēsibiles culpabilesq; sunt, ut quisq; agit singulas, & ideo adiungit: In doloribus comedes ex ea.] Hoc est frueris anima cū molestia. Laboriose enim quiuis malus per omnem uitam anima sua utitur, nullam habens causam lætitiæ, ad quam gignendam nata est iustitia prudentiaq;, cæteræq; sodales harum uirtutes. Ergo spinas & tribulos producet tibi.] Quid enim aliud nascitur in anima insipientis, nisi affectus pungentes eam uulnerantesq;? quos figurate spinas uocauit, in quos brutus impetus primos incurrit, & in eorum ordinem receptus, res animæ populatur ac corrumpit incendio. Sic enim loquitur scriptura: Quod si egressus ignis inuenerit spinas, & latius uagatus exusserit areā, aut spicas, aut campū, luet is qui ignem accendit.] Viden quod ignis egressus, scilicet brutus impetus, non accendit spinas, sed inuenit? Cum enim pronus sit ad quærēdos affectus, quæ desiderabat inuenit, & his inuētis exurit ista tria: uirtutem perfectam, profectū, & bonam indolem. Virtutem cōparauit areæ. sicut enim huc fructus comportatur, sic res honestæ in sapientis animam. spicis autem profectum: quia utrumq; imperfectū, tendens ad finem suum. denique campo bonam indolem, quod hæc capax sit uirtutis seminum. singulares

autem

autē uocauit tribulos: quia terni sunt, annumeratis causis eorum & effectibus, ut uoluptas, uolupe, delectari: concupiscentia, concupiscitiuum, ipsum concupiscere: molestia, molestum, ipsum molestari: timor, terribile, ipsum timere. Et comedes herbam agri in sudore uultus tui.] Herbam uocat panem per synonymiam, rem eādem. herba bruti cibus est. brutus uerò malus, cui execta est recta ratio. bruti quoq; sensus sunt, quamuis partes animæ. at mens cupida sensibilium, per brutos sensus ea non sine labore ac sudore appetit. Est enim perquam ærumnosa molestaq; insipiētis uita, consectantis abligurientisq; quicquid uoluptatem parit, & effectus quoscunq; maliciæ. Et quousq; tandem? Donec reuertaris in terram ex qua sumptus es.] Nunc uerò an non in terrenis inconsistentibusq; censetur, ex quo reliquit cœlestem sapientiam? Considerandum est igitur quonam reuertatur. fortasse quod dicit, tale quiddam est: quòd insipiens mēs auersatur quidem semper rectam rationem: desumpta est autem non è sublimi natura, sed de humiliore terrenaq; materia. Est autem eadem siue maneat siue moueatur, & eadem appetit. Ideò addit: Terra es, & in terrā reuerteris.] Quod idem est cum antedictis. Præterea significat hoc quoq;: Principium tuum & finis unum idemq; est. Inchoatus es ex corruptibilibus terræ corporibus, finies rursum in illa, peracta interim uitæ uia, non publica, sed aspera, sentibus tribulisq; ad pungendum lacerandumq; natis obsita.

PHILONIS IVDAEI, DE CHERVBIM ET Flammeo gladio, & de Cain, qui primus ex homine procreatus est.

T expulit Adamum, & collocauit ante paradisum uoluptatis: & constituit Cherubim & flammeum gladium uersatilem ad custodiendam uiam ligni uitæ.] Nunc dicit expulsum, quem modo emissum dixerat, non temerè ponens hæc uocabula, sed sciens quàm appositè ad res proprieq; disponat ea. Qui emittitur, redire non uetatur: quem autem deus expellit, is æterno damnatur exilio. Nam ei qui nondum ualde tenetur à malicia, datur reditus tanquam in patriam, ad uirtutem unde exciderat, eum uerò qui uehementer obnoxius morbo insanabili premitur, necesse est ferre sua mala, in omne æuum sine fine damnatum in loca impiorum, ut sustineat merum continuumq; infortunium. Quandoquidem & Agar, per quam indifferens disciplina encyclicas ducens choreas intelligitur, uidemus bis quidem exisse à principe uirtute Sarra, sed semel tantum reuersam per eãdem uiam. quæ primum quidem ultrò profuga, non expulsa, reducitur, occurrẽte angelo, id est dei uerbo, in domum herilem. Iterum autem omnino expellitur, reditura nunquam

quam. Causa autem & prioris fugæ, & posterioris æterni exilij reddenda est. Priusquam nomina mutarentur, hoc est priusquam heriles animæ in meliorem figuram transformarentur, dum Abram erat adhuc pater sublimis, circa cælestes orbes occupatus sideralemq; scientiã, quæ est præstãtißima pars mathematicæ ad naturæ contemplationem pertinens: Sarra uerò principatus meus (sic enim hoc nomen interpretatur) nondum generalis uirtus euaserat: genus autem omne est incorruptibile: sed iuxta particulares specialesq; istas censebatur, ut prudentiam quæ in me est, item fortitudinem, temperantiam, iustitiam: quæ sunt corruptibiles sicut ego ipse qui sum earum domicilium: tunc Agar, illa inquam indifferens disciplina encyclica, etiam si tetricum istud uitæ genus, quam uirtutis sectatores degunt, conetur effugere, reuertitur tamen ad relictos dominos, nondum ualentes ad generale illud incorruptibileq; fastigium uirtutis pertingere: cuius uel medium tenere satis est, priusquam ad summum euaditur. At cum Abraham ex naturæ scrutatore factus sapiens & amator dei, nomine quoq; mutato præ se fert patrem electum soni: sic enim interpretatur: nã clare sonat sermo, cuius pater est intellectus compos uirtutis: Sara uerò pro principatu meo fit Sarra, quæ uox significat principem: quod perinde est atq; fieri è speciali corruptibiliq; uirtutem generalem & incorruptibilem: exoritur uerò & Isaac ille felicitatis filius: desinentibusq; muliebribus, & emortuis affectibus, succedit gaudium: puer quoq; non pueriles, sed diuinos lusus sectatur non absq; uirtute: tunc expelluntur illa ru-

dimenta disciplinarum, quae nomine Agaris signantur, expellitur simul sophista filius, cui nomen Ismael. exulabunt autem in aeternum, ipso deo confirmante exilij sententiam, dum iubet sapientem obedire dictis Sarrae. Disertè enim dicit: Eijce ancillam cum filio. Virtuti autem parere decet, praesertim autori talis sententiae: quia perfectißimae naturae à mediocribus habitibus plurimum differunt: & sapientia alienißima est à sophistica. nam haec circa paraturam credibilium uersatur, quibus falsas opiniones & perniciosas astruat. Sapientia uerò per meditationem ueritatis, cum utilibus cogitationib. adfert rectae rationis scientiam. Quid igitur mirum si Adami quoq; intellectum occupatum imprudentia morbo insanabili, omnino deus expulit è uirtutum regione nunquam rediturum? quando & omnem sophistam, & matrem eius disciplinam istorum rudimentorum profligat & expellit à sapientia, quibus Abraham & Sarram facit nomina. Tunc & flãmeus gladius & Cherubim contra paradisum collocantur. Dicitur autem contra esse, uel quod inimicum et infestum est, uel quod iudicãdum, ut reus coram iudice: uel quod cognatum, quando collationis causa & diligentioris considerationis aliud ponitur contra aliud, sicut pictores fictoresq; tabulas statuasq; ad exemplaria conferunt. exemplum contrariorum infestorum est in Cain, quando dicitur: Exiuit à facie dei, & habitauit in terra Naid contra Edem. Interpretatur autem Naid commotio, Edem deliciae. illud maliciae concutientis animam signum, hoc uirtutis priuationem affectuum afferentis & delicias, non illum pru-
ritum

ritum uoluptatis affectionis brutißimæ, sed magna cum facilitate gaudium tranquillum expersq; laborum. Necesse est autem ut ab imaginatione dei digressa cogitatio, cui bonum commodumq; erat fulciri, nauis in salo iactatæ more, uentis inter se conflictãtibus, ultro citroq; feratur, patriam domumq; nacta agitationem: quod quidem maximè pugnat cum firmitate animæ, quam conciliat gaudium, Edem nominatum. Oppositionis autem quæ fit propter iudicium, exemplum habetur de muliere suspecta adulterij. Statuet, inquit, sacerdos mulierem cõtra dominum, & reteget caput eius.] Hæc quid sibi uelint explicabimus. Quod fieri debet, sæpe fit non ut debet: & quod non est officium, interdum fit officiose. Quale est cum depositum redditur, nõ bono animo, sed aut in detrimentum accipientis, aut insidiose: ut comparata semel fide occasio captetur abnegandi maius depositum: tunc officium nõ officiose fit. E diuerso quoties ægroto non dicit uera medicus, purgaturus eum aut secturus aut usturus propter ipsius utilitatem, ne fortè metu doloris fugiat medicinam, aut ob imbecillitatem linquatur animo: item quoties sapiens mendacio fallit hostem propter salutem suæ patriæ: ueritus ne si uera prodat, uires addat aduersarijs, inofficiosam rem facit officiose. Ideoq; præcipit Moses: Iuste iusta exequere.] Quasi etiam iniuste proferatur iusta sententia, si bonus animus non adsit iudici. Ergo quoniam quicquid dicimus aut facimus liquet omnibus, animus autem quo dicimus quæ dicimus & facimus quæ facimus ignotus est, nec compertum habetur sit ne sanus purusq;, an pollutus

tus morbis uarijs: quòd nemo natus queat occultas cogitationes perspicere, sed solus deus, attestante Mose dicenteq;, Occulta domino deo, aperta creaturis, nota esse: præcipitur sacræ diuinæq; rationi, ut animam contra deum statuat reuelato capite, hoc est retecto præcipuo decreto animi, quod quasi caput cæterorũ sit, nudataq; sententia cum qua consueuimus, ut in conspectu acerrimo dei iudicis incorrupti examinata, aut coarguatur fastuosæ simulationis tanquam nummus improbus: aut immunis ab omni malicia diluat obiectas calumnias, freta teste qui solus potest nudam animam inspicere. Contrarium igitur quod iudiciale diximus, tale est. Illud uerò quod attinet ad similia & quodammodo familiaria, de sapientißimo illo Abraham dicitur: Adhuc, inquit, stabat contra dominum. moxq; argumentum familiaritatis subiungitur: quòd accedens alloquitur eum. Nam alieno abscedere semoueriq;, familiari uerò propius accedere cõuenit. stare autem immutabilemq; obtinere mentem, propè ad diuinam potentiam accedit. quia in deum immutabilitas, in creaturã mutabilitas naturaliter competit. Si quis igitur natiuam suam procliuitatem amore scientiæ refrenans, cogit eam stare, deo iam propinquus agnoscat felicitatem suam. Cæterum Cherubim & igneo gladio contra paradisum habitatio conuenienter aßignatur, non tanquam hostibus locum oppugnaturis, sed tanquam familiarißimis amicißimisq;: ut ex aspectu contemplationeq; mutua nunquam intermissa, innascatur utrisq; potentijs desiderium mutuum, aspirante his uolucrem cælestemq; cupidinem deo benignißimam. Quid

autem

autem per illa Cherubim & uersatilem gladium igneum subindicetur, iam consideremus. Quid si hic totius cæli circumferentiam cogitari uult? nam cælestes orbes habent motus inter se contrarios: quorum alter dextrorsum fert fixa sidera, alter sinistrorsum erratica. sed extimus ille orbis fixarum stellarum unus est, qui ab oriente ad occidentem uoluitur: interiores autem septem, erraticarum uidelicet, quorum cursus simul coactus & uoluntarius, duos motus habet inter se contrarios. coactus quidem qualis fixorum siderum, quæ quotidie uidemus ab oriente in occidentem tendere: proprius autem à uespertinis cæli partibus ad matutinas: qui uariat tempora circuitus, et ad idem signum reditus septem siderum, quòd quædam ex his decurrant pariter, sol, lucifer, & quem stilbontem nominant. Tres enim hi pari celeritate sunt. Quædam uerò impariter, sic tamen ut certam proportionem respectumq; seruent & inter se inuicem, & ad illa tria reliqua. atq; ita intelligitur alterũ è duobus Cherubim extima illa uniuersi cæli circumferentia, in qua eodem semper modo diuinas reuera choreas fixæ stellæ agitant, nunquam deserentes ordinem, quem pater conditorq; tenere eas in mundo uoluit. Alterum uerò interior orbis, quẽ ab initio septifidum fecit opifex, distinctum in septem certis proportionibus inter se respondentes circulos, quibus suus cuiq; planeta insertus est: quibus tamen opifex non commisit habenas, ueritus ne male regerent, sed uniuersas à seipso pendere uoluit, ratus sic maximè cõcinnum motũ fore. Quicquid enim cum deo fit, merito laudandum est: sicut quicquid sine
deo

deo, uituperandum. Hic unus modus est quo Cherubim intelliguntur allegoricè. Cæterum de gladio uersatili & igneo sic intelligendum, ita significari motum eorum & uniuersi cæli perpetuum. Quid autem si & aliter hæc accipiantur? ut duo Cherubim significent utrumq; hemisphærium. aiunt enim ea habere obuersas in se inuicem facies, arcam propiciatoriam utrinq; spectantia: quandoquidem & hemisphæria ex aduerso spectant se inuicem, prona in terram sitam in uniuersi meditullio, per quod etiam dipescuntur. at illa sola omnium mundi partium firmiter stans, appositißime à priscis ἑςία, seu uesta nominata est: ut circũ aliquid stabiliter fixum utriusq; semiorbis concinnißima fieret circumuolutio. igneus uerò gladius solem significet. nam cum sit gladius flammeus, nihil est eo currente uelocius, adeò ut una die circum totum mundum rotetur. Quin & doctius quiddã audisse memini à mea anima, quæ nonnunquam diuino spiritu correpta, solet ne sibi quidem nota prodere oracula: quod, si reminisci potero, dicam. Dicebat autem mihi: secundum unicum illum uerum deum esse duas supremas primariasq; potestates, bonitatem & potentiam. & bonitate quidem uniuersa esse condita: potentia uerò, creaturas omnes gubernari. Tertium uerò conciliatorem amborum medium esse sermonem siue rationem. Hoc enim sermone deum & bonum esse & principem. itaq; harum duarum potestatum, principatus bonitatisq;, hæc Cherubim esse symbola: sermonis aũt flammeum gladium. uelocißimus enim & calidus sermo est, præsertim Causæ illius summæ: quia & tẽpore præuenit

omnia

omnia,& ante omnia intelligitur,& elucet in rebus omnibus. Proinde utriusq; Cherubim ô mēs formam excipe non adulterinã, ut de Causæ summæ bonitate ac principatu euidenter edocta, fructum felicem capias. mox enim cognosces immortalium illarum potentiarum coniunctionem contemperationemq;: quatenus deus bonus est, elucente nihilominus maiestate: quatenus princeps, eminēte hic quoq; bonitate: ut uirtutes quæ inde nascantur acquiras, humanitatem pietatemq;: neq; prosperitate insolescens, memor illius maiestatis regiæ: neq; in aduersitatibus desperans, affulgente spe meliorum, per bonitatem magni benigniq; dei. Igneus autem ideò gladius dicitur, quia requiritur hic unà cum actionibus sermo feruens & igneus, qui nunquam moueri desinit, properans semper expetendo bona, fugiendoq; contraria. An non uides quod & sapiens ille Abraham quando incepit iuxta deum metiri omnia, nihil creaturæ tribuēs, accipit ad ignei gladij similitudinem ignem & gladium, resecare ac exurere quicquid mortale habebat cupiens, ut expedita cogitatione sublimis ad deum euolaret? At Balaam ille, id est uanus populus, inducitur inermis desertorq; militiæ, imperitus belli quo anima sibi parat scientiam. sic enim alloquitur asinam, hoc est brutum uitæ propositũ, cui omnis insipiens insidet: Si gladium haberē, iam te transfixissē. Gratia maxima cōditori, qui sciēs imprudentiæ rabiem, nō dedit tanquã furenti gladium, uerborum facultatem, ne quoscũq; obuios magna clade conficeret. Sed qualis Balaã, talis unusquisq; nō perpurgatus, semper inaniter culpat, negociatoriam puta, aut rusti-

rusticam, aut aliam quamuis facultatem uictus parandi: donec fausta omnia contingunt, gaudens uectatione hærensq; iumēto, nec putans bonum commodumq; interquiescere: quin & monentes ut desistat & imponat modum suis cupiditatibus, propter futuri temporis incertitudinem, inuidos appellat, negans eos monere bono animo. Vbi uerò accidit inconsulta infelicitas, eosdem ipsos ut bonos uates miratur, quibus nemo melius futura conijciat: culpam autem calamitatis auertit in artes innoxias, agriculturam, negociationem, aliáue studia, in quibus lucri causa uersatus fuerat. Illæ uerò quamuis uocis instrumentis careant, re ipsa erumpūt in clamorem longe clariorem quàm qui per linguam fit, dicentes: Annō, ô sycophanta nos sumus illæ, quibus tanquam iumentis insidebas elata ceruice? nósne cōtumacia nostra in præsentem calamitatem te coniecimus? Vide resistentem ex aduerso dei sermonem armatum, qui solet bonum malumq; definire. non uides? quid igitur nunc nos culpas, quas prius dum res ex sententia succedebant, non accusasti? eramus enim eædem, ac ne tantillum quidem mutatæ sumus. tu uerò corrupto iudicio sine ratione turbaris atq; trepidas. si enim ab initio persuasum habuisses, quod non studia quæcunq; bonorum malorumq; causa sint, sed qui est ad clauum gubernator rerum omnium sermo dei, facilius hos casus ferres, nosq; calumniari desineres, nec ascriberes nobis quæ non sunt in nostra potestate. Ille si inimicitijs depositis, & tristibus tuis cogitationibus dispulsis, pacatam uitam tibi promiserit, hilaris gaudensq; manum nobis inijciet, quæ semper no-
stri

stri sumus similes. Cæterum nos neq; fauore tuo inflamur, neq; iram tuam magnifacimus. Sumus enim nobis consciæ, quod nec bonorum nec malorum causa, sicut tu suspicaris, sumus. nisi fortè mari quoq; uel prosperas nauigationes imputas uel fortuita naufragia, & non potius uentorum diuersitatibus, nunc molliter, nunc uehementißimo impetu spirantium. Cum enim omnis aqua suapte natura quieta sit, quoties secundus uentus à puppi aspirat, omni rudente moto, plenis uelis naues in portum inferuntur: quoties autem repente aduersus à prora incubuit, multam iactationem ac strepitũ excitat. interdum etiam subuertit nauigium: & tamen innoxio mari crimen hoc ingeritur, cum satis appareat remißione uehementiaq; uentorum aut fluctus aut tranquillitatem fieri. Atq; ita iam satis declaratum existimo, quod natura quæ rationem auxiliatricem ualidißimã homini addidit, eum qui hac potest uti, felicem merito reddidit, ut uerè rationalem: eum uerò qui non potest, brutum atq; miserrimum. Adam uerò cognouit uxorem suam, quæ concepit & peperit Cain illum, dicẽs: Possedi hominem per deũ. & apposuit parere Abel fratrem eius.] Quorum uirtuti legislator testimonium reddidit, eos non inducit uxores suas cognoscere, ut Abraham, Isaac, Iacob, Mosem, & siquis eorum similis. Quoniam enim diximus per mulierem figuratè sensum intelligi, alienatione autem à sensu & à corpore comparatur scientia, à sapientiæ amatorib. sensum potius improbari quàm eligi ostendetur. & fortasse non immerito. quæ enim cum his cõuenerũt in matrimoniũ, uerbo sunt uxores, re autem

uirtutes. Sarra princeps & dux. Rebeca cõstantia in honestis. Lia fatigata propter cõtinuatam exercitationem, quam deuitat auersaturq; omnis insipiens. Sepphora uerò Mosis cõiunx, à terra sursum in cælum currens, et diuinas illic felicesq; naturas considerans. uocatur autem auicula. Cæterum ut uirtutum cõceptus partusq; edissẽramus, superstitiosi discedant obturatis auribus. diuina enim mysteria tradimus his qui talibus sacris digne initiati sunt: hoc est, qui ueram & minimè fucatã pietatem colunt cum modestia. illos autem haudquaquam ad hæc sacra admittimus qui tenentur morbo insanabili, fastu uerborum, & nominum copia, et præstigijs ethnicis, his tantum rebus sanctitatem metientes non alijs. Exordiemur autem hæc mysteria sic. Vir cum muliere, homo masculus cum homine fœmina liberorum procreandorum causa iunguntur naturaliter. cum uirtutibus uerò quæ multa perfecta pariunt, non est fas mortalem uirum congredi: quæ tamen nisi à quopiam alio genitura excipiãt, ex seipsis nunquam erũt grauidæ. Quis igitur his honesta indit semina, nisi omnium pater, ingenitus deus, ipse gignẽs uniuersa? hic igitur seminat, moxq; genimẽ suum proprium quod seminauit, elargitur. nihil enim sibijpsi gignit, cum nulla re opus habeat: sed omnia in usum accipientium. nũc adducam horum testem idoneum Mosem illum sanctißimum. Sarram enim inducit tunc prægnantem, quando deus eam solitariam inspicit. parere autem hanc non ei qui ipsam inspexit, sed studioso sapientiæ, qui nominatur Abraham. id apertius docet in Lia, dicens uuluam eius apertam à deo: quod uiri est pro-

prium. at illa post conceptionem peperit, non deo qui solus ipse sibi sufficit: sed Iacob illi qui laborem propter honestatem suscipit. atque ita fit ut uirtus à summa illa Causa concipiat semina, pariat autem unicuipiam è suis amatoribus, quem sibi ex omni procorum numero selegerit. Rursum sapientissimo Isaac deum rogante, ex rogato perseuerantia quæ uocatur Rebeca concipit. at absq; supplicatione & precib. uolucrē illam sublimemq; uirtutem Sepphoram Moses assumens, inuenit ex nullo mortali grauidam. hæc ô mystæ purgati aures, tāquam uerè sacramenta animis uestris percipite, nō effutienda apud quenquam profanum: recondite hæc intra uos & tanquam thesaurum seruate, in quo non aurum argentumq; res corruptibiles sitæ sunt, sed uerarum possessionum pulcherrima, nimirum de Causa illa summa, de uirtute, deq; fœtu ex ambobus nato scientia. quod si in aliquem initiatū incideritis, urgete eum precibus, ne fortè uos cælet aliquod recētius mysterium, donec illud extorqueatis. Ego enim quamuis apud amicum dei Mosen magnis initiatus mysterijs, tamen quia rursum Ieremia propheta conspecto, cognoui eum non solum tenere mysteria, sed posse docere quoq;, nō grauatus sum scholā eius frequentare. ille uerò utpote diuino plenus spiritu, oraculum quoddam edidit ex persona dei sic ad placidissimā uirtutem loquentis: Nónne tanquam domum me nominasti, & patrem, & uirū uirginitatis tuæ? manifestissime docens, quod deus & domus sit, incorporearū idearum incorporeus locus: & uniuersorum pater, ut qui ea genuit: et sapiētiæ uir, semē felicitatis in usum mortaliū

iaciens in bonam terram uirginem. Decet enim impollutam, intactã puramq́; & uerè uirginem naturam cum deo colloqui, longè diuerso modo quàm apud nos fit. homo enim quando liberos sibi quærit, ex uirginibus reddit mulieres. at deus quando incipit cum anima habere consuetudinem, eam quæ modo mulier fuerat, restituit in uirginitatem pristinam: quandoquidem sublatis degeneribus, & minimè uirilibus cupiditatibus quibus effœminata fuerat, generosas & integras uirtutes in earum locum substituit. Sarræ igitur non antè consuescet, quàm illi desinant omnia muliebria, ita ut reuertatur in pristinum castarum uirginum ordinem. fieri tamen potest ut & uirginis anima lasciuis affectib. polluta deturpetur, ideò firmũ certumq́; manet oraculum, quod dicit deum uirum non uirginis, hæc enim mutabilis et mortalis est, sed uirginitatis, scilicet ideæ, quæ semper est sui similis. cum enim generatio & corruptio naturæ ordine cadat in res mortales, illæ archetypæ potentiæ istarum rerum fictrices particularium, immortalitatẽ sua sorte adeptæ sunt. Et non decebit deum qui est ingenitus & immutabilis, uirtutum immortalium semper uirginum ideas seminare in uirginem transformatam ex muliere? Cur igitur ô anima cũ debeas in dei domo uirginitatẽ seruare, & sciẽtiã cõplecti, his neglectis sensum cõplecteris effœminantem te & polluentem? itaq; paries partũ totũ uitiosum ac perniciosum, illum fratricidã execratũ Cain, possessionem non poßidendam. uocatur enim Cain possessio. Ceterũ mirari posset aliquis narrationis modum, quo sæpe in multis legislator utitur præter uulgatã consuetudinem

suetudinem. Postquam enim dixit de terrigenis, narraturus de primo nato ex hominibus, de quo hactenus nihil omnino dixerat: quasi iam sæpe eum nominasset, ac non nunc primum insereret eius nomen suis uerbis, peperit Cain illum, inquit. Quemnam ô scriptor, de quo antea nihil uel paruum uel magnum significasti? atqui nõ ignoras conuenientem dispositionem nominum. certe procedente sermone, de eadem persona dicturus es: cognouit Adam Euam uxorem suam, & peperit filium, uocauitq; nomen eius Seth. An non igitur multo magis oportebat loquendo de primogenito, qui erat principium successiuæ generationis hominum, primo sexum recens nati declarasse quod erat mas. deinde proprium nomen adiungere, puta Cain, aut quodcunq;. quoniã igitur non quasi nesciens quomodo nomina ponẽda sint, in mẽtione Cain uidetur discessisse à consuetudine, considerãdum quam ob causam sic nominarit natos è primis parentibus, obiter magis quàm modo quo solemus narrare impositionem nominum. est autem, quantum equidem conijcere possum, causa hæc. Reliquum uulgus hominum nomina imponit rebus diuersa ab ipsis rebus: ut aliud ipsæ sint, aliud sonẽt earũ uocabula: apud Mosen uerò nominum impositiones manifestissime res ipsas indicant, ut res necessario in nomen abeat sine ulla differentia. Quod dico disces clarius ex subiecto exemplo. Quando intellectus (uocetur hic Adam) incidẽs in sensum per quem uiuere uidẽtur animalia (uocetur hæc Eua) cupidine uictus cõgreditur: illa uerò concipit tanquam cassib. & uenatur naturaliter externa sensibilia, per oculos colorem, per

aures uocem, per nares uaporē, saporem per gustus instrumenta, per totum corpus quæ tanguntur: tunc prægnans facta mox parturit, paritq; maximum animæ malum arrogantiā. arrogat enim sibi ceu proprias possessiones, quicquid uidit, quicquid audiuit, quicquid gustauit, quicquid olfecit, quicquid tetigit, credens se horum omnium inuentricem & artificem. id autem ei nō absq; ratione accidit. erat enim fortasse aliquando tēpus quando intellectui nihil erat cum sensu negocij, neq; habebat sensum, multum remotus à rebus istis gregalib. & unà uersari solitis, ipse similis solitarijs animalibus in secessu degentibus. tunc sanè cum seorsum censeretur, nō tangebat corpus, ut qui careret instrumento quo externa captaret. sed erat cæcus & impotens, non sicut uulgo nominant cum uident orbatum oculis: hic enim uno sensu priuatus, reliquis abunde fruitur: ille autem omnib. sensitiuis potentijs mutilatus, reuera impotēs erat dimidio animæ mulctatus, egenus uirium quæ natæ sunt ad apprehendenda corpora, misera portio separata à sua cognata, carens sensitiuis instrumentis quibus uice scipionis uacillans sustentaretur. quapropter multis tenebris pressos habens oculos, nihil cernere poterat. carebat enim sensu per quem res dignosceret. Volens igitur deus non solum incorporearum rerum, sed et solidorum corporum comprehensionē ei præbere, expleuit totam animam, iam ante factæ portioni attexens alteram, quā nominauit appellatiue quidem mulierem, propriè uerò Euam, sensum subindicans. quæ ut primū nata est, per singulas sui partes ceu per quædam foramina magnā uim

lucis

lucis infudit, quæ intellectum subintraret: atq; ita caligine depulsa effecit, ut clarè manifestéq; uideret naturas corporum tanquã dominus. ille uerò quasi post noctem solis splendore perfusus fulgido, aut è profundo somno excitus, aut quasi cæcus repẽte uisu recepto, intuebatur omnes simul creaturas, cælum, terrã, aquam, aerem, stirpes, animantes, habitus earum, qualitates, uires, sexus, affectus, motus, actiones, efficacias, mutationes, corruptiones: & quædam uidebat, quædã audiebat, quædã gustabat, quædam tãgebat: ad alia procliuior, scilicet uoluptatem afferentia, ab alijs alienior, ut dolorẽ inducentibus. Ergo cum circumspexisset circa se omnia, cõtemplatus seipsum suamq; potẽtiam, ausus est gloriari sicut aliquãdo Alexander rex Macedo. nam & illum aiũt, cum uellet ex Europa bellum inferre Asiæ, opportuno inter utramq; loco stantẽ, lustratis aspectu circa se omnib. dixisse, & hæc & hæc mea sunt, puerili plebeiáq; leuitate animi, nõ pro maiestate regia, sed longè ante intellectus sensitiuã uim nactus. et per eam potitus omnib. ideis corporis, repletus irrationali fastu intumuit, ut oĩa se poßidere crederet, alios nihil omnino. Hunc in nobis morem exprimens Moses, addidit Cain poßeßionem interpretari, stultitiæ uel potius impietatis plenum. Cum enim debuisset dei poßeßionem omnia credere, suam existimare maluit, ne sui quidẽ satis compos, imò ne suã quidẽ sciẽs essentiam. Attamen confidit sensib. tanquam idoneis ad captanda externa sensibilia. Dicat igitur quomodo oculis, auribus, alióue sensu nõ errare poterit. atqui necesse est his singulos nostrum labi falliq; cõtinuè, etiãsi nobis

contingant horum instrumenta absolutißima. Naturales enim noxas & errorem inuitis sese ingerētem omnino effugere difficile, atq; adeò impoßibile, cum infinita falsas opiniones excitantia sint & in nobis & circa nos & extra nos, paßim in uniuerso mortali genere occurrentia. Ergo insanit cum suam posseßionem existimat omnia, quanquam sibi erecta ceruice placet. Sicut Iacob opinor ualde risit Labanem addictum qualitatibus, ipse magis contemplator naturæ expertis qualitatum, quando ille ausus est dicere: Filiæ meæ & filij mei & pecora mea, & omnia quæcunq; uides, mea sunt, & filiarū mearum. Nam iste ad singulas uoces illud meum accinēs, nō desinit de seipso loqui magnifice. Itáne filias (sunt hæ artes scientiæq́; animæ) tuas ais esse filias? Dic quomodo? annon primum ab intellectu eas edoctus habes? deinde sic natus es ut eas sicut cætera poßis amittere, uel propter aliarum curarum magnitudinem oblitus, uel propter diuturnas molestiasq́; infirmitates corporis, uel propter destinatum senibus morbum incurabilem, ipsum senium, uel propter infinita alia, quorum iniri non potest numerus. Quid filios (hi sunt particulares ratiocinationes animæ) cum tuos ais, sobriúsne es an insanis cum tali opinione? certè atra bilis, deliratio, mentis alienatio, cōiecturæ incertæ, & imaginationes rerum fallaces, inanesq́; quædam cogitationes somniorum similes quibus uelimus nolimus distrahimur, adhæc coalitus animæ morbus obliuio, multaq́; prætérea, non sinunt te esse firmum rerum dominum, & declarāt, omnia esse alterius, non tua. Quid de pecoribus? quæ sunt sensus. brutum enim

enim quiddam & pecuinum sensus est. hæccine audes tua dicere? amabò cum secus uides, secius audis plerunq; interdum salsos succos dulces esse iudicas, & contrà dulces amaros, & per omnes sensus sæpius falleris quàm rectè iudicas, non erubescis? sed tanquam nunquam errares ulla ui aut actione animæ, superbia fastuq; intumescis? Quod si mutatus ad meliorem ut decet mentem redieris, dices à deo possideri omnia nō à te, cogitationes, scientias, artes, contemplationes, particulares ratiocinationes, sensus, operationes animæ quas uel cum his operatur uel sine his. Quod si perges absq; pædagogo magistroq; uiuere, per totam ætatem feres graues dominas, arrogantias, concupiscentias, uoluptates, iniustitias, imprudentias, falsas opiniones. Dicit enim: Si respondeat seruus, Contentus sum domino meo & uxore mea communibusq; liberis, nolo esse posthac liber: adductus ad tribunal dei, iudicante ipso ferenteq; sententiam, habebit quod postulauit, perforata primum auricula, ne exaudiat dei uerba de libertate animæ. Est enim hominis reiecti uelut è sacro certamine reprobatiq;, & planè puerilis cogitationis, iactare amorem domini, & intellectum habere pro hero atq; benefactore, iactare item amorem sensus, eumq; inter præcipua sua bona possessionesq; censere, natosq; inde pueros: ex intellectu cogitationes, ratiocinationes, coniecturas, consilia: ex sensu, uisum, auditum, gustum, odoratum, tactumq;, & communem sentiendi uim. Necesse tamen est his adductum nullo teneri libertatis desiderio. nam per horum fugam abalienationēq; potimur immunitate. rursus alius qui-

dam præter charitatis affectũ etiam insaniam præ se ferens sic loquitur: Quod si quis rapuerit, tanquã de proprijs certabo, & per uim recipiam. Persequendo enim, inquit, comprehendam, diuidã spolia, explebo animam meam, & interficiam gladio meo, & prævalebit manus mea. Hunc libenter sic compellarem: Nescis fatue, quod quisquis natus putat se persecutorem, alium persecutorem habet. morbus enim, senectus, mors, aliaq; turba uolentium nolentiumq; malorum unumquemq; nostrum exagitat, circumagit atq; persequitur: & qui se putat prehendisse tenereq;, comprehensus tenetur. Nec deest qui prædam sperans, & eius portiones sibi pollicens, præda fit ipse redactus in alienam potestatem, esuriem pro saturitate, & seruitutem pro dominatione admittens in suam animam, & interemptus dum alium uult interficere, & prorsus omnia passus quæ intentabat alijs. erat enim iste reuera omnis rationis & naturæ aduersarius, omnia quæ sunt agentis usurpans sibi, patiẽdi prorsus immemor, quasi extra omnem aleam positus. Sic enim infensus loquitur: Persequendo comprehendam. Quis igitur posset esse infestior animæ hostis, quàm qui per iactantiam quæ dei sunt sibi usurpat? certè deo proprium est facere, nec fas est id ulli creaturæ ascribere. proprium autem creaturæ pati. quod quisquis ut peculiare necessariumq; præceperit animo, facilè feret casus uel grauißimos. contrà si alienum à se putarit, oppressus mole intolerabili, Sisyphiam pœnam sustinebit, ne caput quidẽ ualens attollere, sed ab omni occurrente aduersitate obtorto collo abreptus, præbẽsq; se cuiq; obnoxium propter

propter degeneres effœminatosq; affectus animæ. Debuerat enim sufferre atq; resistere, & obfirmare mentẽ communitam septamq; suis potentißimis uirtutibus, fortitudine ac tolerantia. Quemadmodũ igitur tonderi duplex est, alterum genus præbens se & accommodans, alterum tantùm sustinens: pecus enim aut tergus aut uellus nihil ipsum agens, sed patiens solummodo tondetur ab alio: homo uerò adiutans tonsorem gestuq; se accommodans, & agens simul atq; patiens: ita tundi quoq; aliter uerberoni seruo accidit uapulanti meritò, aut ingenuo propter maleficium in rota extẽso, aut inanimæ rei cuipiam: tunduntur enim lapides, ligna, aurum, argentum, aliæq; materiæ, quas fabri in suis officinis aut concidunt aut dilatant in laminas. Aliter autem athletæ pugilatu certanti, aut pancratio amore coronarum & uictoriæ. hic enim illatas plagas utraq; manu discutit, & ceruice huc illuc reducta ius euitat: nonnunquam erectus in summos pedum digitos & attollens se, aut cõtra submittens atq; contrahens, eludit frustraturq; aduersariũ, quasi cum umbra pugnantem: mancipium uero aut ferrum nihil agens inuicem, iniuriam omnem sustinet ad uoluntatem alterius. talem igitur affectum nũquam in corpus admittamus, multo minus in animam: sed potius illum contrarium, quandoquidem mortalem pati necesse est: ne tanquam effœminati, fracti dissolutiq; ante tẽpus deficiamus per imbecillitatem uirtutum animæ, sed robusti neruos mentis, poßimus impendentia mala leuiora reddere. Quoniam igitur satis declaratum est, neminẽ mortalem habere ullius rei stabile certumq; dominium: quos

autem

autem uulgus dominos uocat, opinione magis quàm re uera esse dominos: & necessum est ut subditum ac seruum, ita rectorem in hoc uniuerso esse ac dominum: re uera princeps ac imperator unus deus habēdus est, quē decet hæc uox: Omnes res meæ sunt. Videamus nunc q̃ magnifice diuineq; de his scriptura loquatur: Omnia, inquit, mea sunt. Hæc autem sunt dona, munera, oblationes, quas, inquit, mihi offeretis semper in meis festis diebus. Valde aperte docens, quod in rebus aliæ mediocri gratia dignæ sunt, quæ uocantur munera: aliæ maiore, quæ uocantur dona proprie: aliæ sunt eius generis, ut non solum frùctus proferant uirtutum, uerumetiam totæ refertæ sint aptis ad uescendum fructibus, quibus solis anima contemplatrix alitur. Hæc quicunq; didicit, potestq; conseruare in mente atq; custodire, irreprehēsibile pulcherrimumq; sacrificium offeret deo, scilicet fidem, idq; non in festis istis mortalium. habet enim sua festa, decreto nixus summe necessario philosophiæ sodalibus. est autem hoc: Solus deus uere festum agit. solus enim gaudet, lætatur, hilaritate paceq; fruitur ab omni bello semotißima. Præterea timoris expers, nihil cum malis habens commercij, nemini cedit, non dolet, non lassatur, plenus felicitate sincerißima. ipsius natura perfectißima, imò ipse fastigium est extremaq; linea felicitatis ac perfectio, non egens alio per quem fiat melior, sed ultro omnib. particularia bona ceu è fonte impartiens. Nam quæ in mundo sunt bona, non essent talia, ni ad archetypi illius uere boni, ingeniti, beati incorruptibilisq; similitudinem facta fuissent. & ideo sabbatum,

tū, quod interpretatur quies, dei esse Moses dicit in multis legis locis, non hominum, attingens philosophiā necessariam. Quod enim in rebus quiescit, si uera fateri oportet, nihil præter deum est. Requiem autem nō ociū uoco: est enim suopte ingenio actiua Causa illa omniū, nunquam desinens à faciendis rebus pulcherrimis: sed operationem illam quæ sine labore fatigationeq; fit cū facilitate maxima. Solem enim & lunam & uniuersum cælum mundumq;, cum non sint sui iuris & in potestate propria, & moueantur feranturq; cōtinue, fas est dicere laborare: cuius laboris argumentum liquidißimū extat in annuis horarum siue temporum quatuor uicibus. Nam & ea quæ in cælo sunt amplißima suos motus uariant, iam septentrionales, iā austrinos, iam alios atq; alios cursus facientia: aer quoq; frigus æstum & omnimodam admittens temperiem, ex suis affectionibus laborare deprehenditur: quoniam generalißima mutationis causa est fatigatio. Stultum autem esset de terrestribus aquaticisq; prolixius agere, memorando uniuersales particularesq; horum mutationes. hæc enim uerisimile est multo magis quam sublimia illa imbecillitati obnoxia, ut quæ multum ultimæ istius terrenæ essentiæ habeant. Ergo quoniam quæ mutantur propter fatigationem mutari solent, deus autem mutari uertiq; non potest, naturam habet infatigabilem. quod uero non debilitatur, etiam si faciat omnia, id in æternum non desinit quiescere. Itaq; soli deo maxime proprium est requiescere. Demonstraui autem, etiam festum agere ipsi conuenire. Solius igitur summæ Causæ & festa sunt & sabbata,

bata, hominum autem nullius omnino. I si libet contemplare celebritates nostras cantatißimas. omittãtur quæ apud barbaras simul & Græcas nationes per occasionem figmẽtorum fabulosorum aliæ aliàs institutæ sunt, in nullum alium finem quàm uanitatem pomposam fastuosamq́; . uix enim tota ætas hominis suffecerit ad diligenter excutiendas inconsistentias quæ insunt singulis: de præstantioribus tãtum pauca pro ratione temporis libet dicere. In omni festo nostro & celebritate quæ miramur sunt hæc: securitas, remißio, quies ab inferendis iniurijs, ebrietas, potatio, comessatio, deliciæ, oblectamenta, patentes ianuæ, pernoctationes, indecentes uoluptates, quotidianæ nuptiæ, insolentiæ, exercitium intẽperantiæ, insipientiæ meditatio, studia turpitudinis, honestatis pernicies, nocturnæ excitationes ad cupiditates inexplebiles, somnus diurnus, quando uigilandi tempus est, naturæ ordinis peruersio. tunc uirtus ridetur ut noxia, uitium tanquam utile rapitur. tunc in cõtemptu sunt quæ oportet facere: quæ uero non oportet, in precio. tunc musica, philosophia, & omnis eruditio, diuinæ animæ diuina reuera simulacra tenent silentium. at istæ artes quæ suis lenocinijs uentri & his quæ sub uentre sunt uoluptatem conciliant, ostentant suam facundiam. hæc sunt festa istorum qui se felices dicunt. quorũ turpitudo quamdiu intra priuatos parietes locaq; profana continetur, minus peccare mihi uidentur: ubi uero torrentis in morem populans omnia, uel in sacratißima templa irrumpit, quicquid in his sanctum est sternit cõtinuo, faciens profana sacrificia, uictimas absq; litatione,

ne,preces irritas, profana itē mysteria simul & orgia, pietatem sanctitatemq; fucatam & adulterinam, castitatem impuram, ueritatem falsatam, cultum dei superstitiosum.adhæc corpora quidem abluūtur lauacris & purificationibus:affectiones uero animæ quib. uita sordidatur,nec uolunt nec curant eluere.Et ut candidati tēpla subeant dant operam, diligenter emaculatis amicti uestibus:mentem uero maculosam in ipsa sacraria penitißima inferre non uerentur.Item si quam pecudem animaduertant parum integro corpore,eijciunt extra purificatum aspersione templi spacium,nec patiuntur adduci ad altaria, quāuis inuita & per uim mulctata sint parte aliqua corporis: ipsi consauciati animas morbis grauibus,quos eis inflixit impotens malicia, uel potius mutilati castratiq; membris præcipuis,prudentia,fortitudine,iustitia, alijsq; quarū humana natura capax est uirtutibus,& admißis sponte noxis,tamen audēt sacris operari,rati oculum dei tantum externa inspectare adiutū luce solari,non etiam occulta æque atq; aperta conspicere,ut qui intra semet lucem habeat. eius enim Qui est oculus luce aliena non eget ut res percipiat: sed cum ipse sit splēdor archetypus,infinitos emittit radios,quorum nullus est sensibilis,omnes autem intelligibiles. & ideo solus intelligibilis deus eis utitur, ex genitis uero nemo.Quod enim genitum,id sensibile:intelligibilis uero natura sensu non percipitur.ergo quoniam inuisibiliter subit has nostras animas, paremus ibi locum ita ut decet futurum dei habitaculum.quod nisi fecerimus,clā migrabit in aliam domum,quæ uidebitur ædificata melius.

lius. si enim quoties reges excipiendi sunt, magnificentius excolimus ædes proprias, nihil negligẽdo quod ad ornatum pertineat, sed omnia benigne ac liberaliter adhibemus ut hospitium quàm iucundißimum respondeat dignitati hospitis: regi regum & huius uniuersi mundi rectori deo, comitatis atque humanitatis causa dignato suam creaturam inuisere, & à summo cælo ad terram ut generi humano beneficia sua conferret degresso, qualem tandem domum oportet instrui? Absit enim ut lapideam ligneám ue, quod uel dictu nefas est. Nam etiamsi tota terra aurum, aut siquid auro preciosius, repẽte fieret, moxq; per opificum artes in porticus, uestibula, aulas, areas, ædesq; sacras impenderetur, ne scabellum quidem eius pedibus posset fieri. dignum tamen eo domicilium anima est, modo sit idonea. Ergo quia domũ in terris animam inuisibilem inuisibilis dei dicimus, recte legitimeq; loquimur. quæ ut fiat firma & ornatißima, fundamenta eius iaciantur, generosa indoles & institutio, quibus uirtutes honestæq; actiones superstruantur. Eius ædificij prima ornamenta sunto præexercitamentorum ad encyclopædiam pertinentium tractatio. Nam bonam indolem sequitur sedulitas & memoria: institutionem uero discendi facilitas & attentio, quasi quædã radices arboris à qua mites fructus in futurum expectãtur, sine quibus absolui mentem est impoßibile. Ceterũ ex uirtutibus earumq; actionibus munimentum firmũ atq; securum accedit ædificio, ut quicquid animã ab honestate dimouere alienareq; conatur, nihil contra tantam munitionem ualeat efficere. à disciplinis autẽ encyclicis

clicis pendet totus ornatus animæ, quæ sunt quasi quædam dealbationes, picturæ, tabellæ, marmoratæ incrustationes, quibus non parietes solum, sed & pauimenta ornantur, & id genus alia, nihil ad firmitatem conferētia, sed tantum ad delectationem inhabitantium. Eodem modo & encyclopædia totam animalem domū illustrat ornamentis uarijs. grammatica quidem dum poetarum scrutatur carmina, & priscorum gesta consectatur in historijs. geometria uero proportione æqualitatem afferens: & quicquid in nobis enorme, immodicum, incōcinnum est, per rhythmos, mensuras modulosq; musicæ ciuilis recurans. Rhetorica autem uerborum grauitatem examinans, & quibusuis rebus elocutionem accommodans, pronunciationemq; ac uim mouendorum affectuum: præterea laudationes cæterasq; uoluptates quas facunda sonoraq; lingua excitare solet adhibens. Tali domo instructa apud mortale genus, bene sperandum est terrestribus omnibus, expectandumq; fore ut in eam descendant diuinæ potentiæ. illæ uero cælitus leges iuraq; ferentes aduenient, ut eam consecrent dedicentq;, iuxta iussa atq; uoluntatem patris ipsarū. Deinde communicata mensa uictuq; cum animabus uirtutū amatricibus, seminant in eis felicem progeniem: sicut et sapienti illi Abraham gratiam hospitij retulerunt perfectißimam, Isaac filium. nihil enim purificatam mentem maiore afficit lætitia, quàm quòd dominum habet, quē agnoscit regem rerum omnium. Nam seruire deo, maxima est gloriatio, non modo libertate maior, sed & diuitijs, & principatu, & omnibus rebus quas mortales mi-

rantur preciosior. Eius autem qui Est potentiam uere te statur oraculum illud: Et terram non addices in perpetuum: mea enim est uniuersa: quoniam aduenæ & inquilini uos estis coram me. An nõ manifestißime docet, ius possesionis omnium rerum pertinere ad deum, usum uero solum ad creaturam? Nihil, inquit, in perpetuum cuiquam creaturæ uenditur, quandoquidem unus est dominus, totius creaturæ possessor proprius ac perpetuus. utendas enim conceßit deus creaturas omnes omnibus, qui nullum indiuiduum perfectum fecit, quod non utiq; opus habeat alio: ut propter ea quæ cupit, accedat necessario ad illud quod exhibere potest, & illud uicißim ad hoc, & utrumq; ad alterum. sic enim futurum erat per huiusmodi commercia, ut in lyræ morem quæ constat è tonis dißimilibus, in communem conuenirent consonãtiam, dum mutuum dant & accipiũt, atq; ita omnia permutantur omnibus ad uniuersi mundi complementum. Conuenit enim animatis cum inanimis, brutis cum rationalibus, stirpibus cum hominibus, feris cum pecudibus, immansuetis cum cicuribus, masculo cum fœmella, et uicißim cum mare fœminæ: & ut compendio dicam, terrenis cum aquatilibus, his cum aeriuagis, uolucribus cũ prædictis generibus. adhæc terra amat cælum, hoc uicissim terram, aer aquam, aqua uentum: mediæ naturæ se inuicem & extremas, extremæ medias & se inuicem: hyems certe æstatem, æstas hyemem, uer utramq;, sicut hoc ipsum amore autumnum prosequitur, ita ut singula singulis cara sint, & (ut uerbo dicam) omnia omnibus, propter usum mutuũ, ut uniuersum hoc cuius par-

tes ista sunt, absolutum opus existat, dignum mundi opifice. sic igitur his compositis sibi omnium uindicauit dominium: usumfructum uero distribuit suis subditis, ut se ipsis uterentur, & alij alijs inuicem. utimur enim & nobisipsis, & omnibus quæ circa nos sunt. Equidem constitutus ex anima & corpore, qui mentem, rationẽ, sensum habere uideor, nihil horum meum peculiare inuenio. ubi enim erat meum corpus antequã nascerer? quò discessurum post obitum? ubi sunt quæ aliquid uidentur ætatum differentiæ? ubi infans, puellus, puer, ephebus, adolescentulus, uestitus prima lanugine, iuuenis, perfectus uir? Vnde uenit anima, quò discessura? quamdiu nobiscum habitatura? quænam eius essentia? possumús ne dicere, quando eam accepimus? ante natiuitatẽ? sed tum nondum eramus. post mortem? sed tum non erimus. Cõcretæ ne sunt corporibus? at sic deuoluemur ad rediuiuas natiuitates. an non sunt? certe nunc cum uiuimus imperata facimus magis quàm imperamus, & noscimur magis quàm noscimus. nouit enim nos ipsa nobis incognita, & mandata dat quæ exequi necessum est quasi famulos dominæ: & ubi nos relinquere uoluerit ac migrare ad suum illum principem, desertum destituet hoc in quo uiuimus domicilium: & retinere si uoluerimus, elabetur. Habet enim naturam tenuium partium, ut nullam ansam præbeat corpori. Quid intellectus qui in me habitat, fallax coniector, erroneus æstimator, delirans, stultescens, demens interdum in excessu & atra bili & longo senio? At sermo mihi peculiaris ast, aut uocis instrumenta? Nón ne ad quemuis morbum lingua deficit?

nón ne uel eloquentißimum os obturatur? Nón ne multi expectatione mali alicuius attoniti nequeunt hiscere? Atqui ne sensus quidem dominus comperior, et bonum si non seruus, ab eo per uim tractus, ad colores, ad figuras, ad uoces, ad odores, ad sapores, ad cætera corpora. Per quæ omnia liquere satis puto, nos alienis uti possessionibus, nec gloriam poßidendo, nec diuitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quicquã uel corpori uel animæ proprium, imò ne uitam quidem. usumfructum habemus solum: quod si agnosceremus, curaremus tanquã res dei, præcogitantes morem esse domini recipere sua quandocunq; ipsi uisum fuerit. Sic enim ademptas ferremus leuius. Nũc pleriq; omnes dum existimant hæc sua esse ac propria, priuati quopiam eorum & egẽtes mox opprimuntur mœstitia. Est igitur nõ solum uerum, sed etiam ad consolationem utilißimum, credere mundum hunc & quæcunq; continet, esse creatoris ita possessiones sicut opera. sed hæc quoq; opera sua elargitur dominus, quod his opus non habeat. qui autem his utitur, non poßidet ea: quia herus unus omnium & dominus est, qui rectißime dicit: Mea est uniuersa terra: ac si diceret: omnis creatura mea est: uos autem aduenæ & inquilini coram me. Collati enim omnes mortales alij ad alios, indigenæ censentur & patricij, æquo iure utentes & paribus munijs. Quod si ad deum conferantur, pro inquilinis erunt & aduenis. nam unusquisq; nostrũ tanquam in nouam ciuitatem uenit in mundum hũc, cuius ante natiuitatem ius non habuerat: postquam autem uenit, inquilinus est, donec aßignatum sibi uitæ tempus

exan-

exantlauerit. Simulq; introducitur dogma sapientissimum, quod solus dominus deus ciuis est: omnis aũt creatura inquilina & aduena. qui uero dicuntur ciues, per abusum nominis magis quàm uere sic appellantur. donum autem gratuitum sufficit sapiẽtibus uiris ad solum ciuem deum collatis, quòd in aduenarum & inquilinorum ordinem recepti sunt: quoniam insipientium nemo aduena aut inquilinus in dei ciuitate inuenitur, sed omnes inde exulant: sicut pro sententia superius pronũciatum est: Venditione, inquit, non uendetur terra: nec addidit à quo non uendetur, ut hoc ipsum quod siletur, ad scientiam proficiat initiato physiologiæ mysterijs. Inuenies igitur, si omnes consideres, eos quoq; uendere magis quàm donare, qui gratis largiri dicũtur: & quos putamus gratuito accipere, eos reuera emere. Nam qui dãdo captant laudem aut honorem, dum quærunt reddi sibi gratiam, specioso donationis nomine uenditionẽ prætexunt: quando & uenditores suarum rerum solent accipere precium. Qui uero admittẽtes dona, cogitãt reddere, & prima quaq; occasione reddunt, idem quod emptores faciunt. Nam illi ut accipere norunt, ita & reddere. At deus non uenditor est, æquum precium rebus suis statuens, sed donator omnium, perennes gratiarum fontes profundens, nullam permutationem cupiens. Nã nec ipse indiget, nec quisquam natus potest accepta rependere. Ergo quandoquidem omnium confeßione omnia dei posseßio sunt, quod tum rationibus uerißimis tũ testimonijs certißimis euincitur: attestantur enim oracula quæ Moses in sacras literas retulit: improbãdus est

intellectus, qui quod ex coitu cum sensu natum est, suam peculiarem possessionem ratus, uocauit Cain, dixitq;: Possedi hominem per deum.] Hic quoq; falsus. at quãobrem falsus? Quia deus causa est non instrumentũ. At quod nascitur, per instrumentum quidem, sed utique ex causa producitur. Nã ut gignatur aliquid, multa oportet concurrere: à quo, ex quo, per quod, propter quod. à quo causa est: ex quo, materia: per quod, instrumentũ: propter quod, finis. Agedum enim, si quis roget, domus & urbs quæuis ut condatur, quót nam res oportet præsto esse: nónne opificem, lapides lignáq;, & instrumenta? quid igitur aliud est opifex quàm causa à quo? quid lapides lignáq;, quàm materia ex qua fit ædificiũ? quid instrumenta, nisi per quæ? iam propter quid nisi tectum & securitatem, quæ causa finalis est. transi nũc à priuatis ædificijs ad illam domũ siue urbem maximã, id est mundum, & hanc quoq; similiter considera, inuenies autorẽ eius deũ, à quo factus est: materiã uero quatuor elementa ex quibus temperatus est: instrumentum porrò uerbũ dei per quod est conditus: cæterũ finalem causam cur cõderetur, benignitatẽ ipsius opificis. sic decernũt amatores ueritatis, & studiosi ueræ sanæq; sciẽtiæ. illi uero qui aiunt se per deũ acquisiuisse aliquid, eũ qui autor est, instrumentũ esse putant, id uero quod instrumentũ est, putãt esse autorẽ scilicet intellectũ humanũ. eadem sanè ratione recte Ioseph quoq; coarguitur, dicẽs per deũ contingere somniorũ intelligentiã. debuerat enim dixisse à deo ut autore, explicationem obscurorũ discußionẽq; conuenientẽ fieri. nos enim instrumẽta

sumus

sumus operationum particularium, qui iam intendimur, iam remittimur. artifex uerò qui pulsat uires tum corporis tum animæ, à quo mouentur omnia. eos igitur qui rerum differentias non possunt discernere, ut indoctos, debemus denuo docere: eos uerò qui contentiose confundunt significatorum ordinem, tanquam litium cupidos fugere. cæterum eos qui singulas uoces examinando suum cuiq; locum conuenientem sciunt attribuere, laudare decet ut exercentes se in uera sinceraq; philosophia. proinde Moses populum timentem ne fortè ab illo pessimo persecutore deleretur ad internecionem sic alloquitur: State & uidete salutem à domino, quam faciet uobis: docens quòd non per deum, sed à deo ut autore salutem consequimur.

PHILONIS IVDAEI, DE SACRIFICIIS Abelis & Caini.

T appoſuit parere fratrem eius.] Appoſitio unius, ſubtractio eſt alterius, ſicut particularum in arithmetica, ſic ratiocinationum in anima. proinde ſi Abel apponi dicitur, Cain ſubtrahi cenſendus eſt. Ne autem uerborum nouitas multis obſcuritatem afferat, philoſophiam quæ hic ſubeſt diligenter quantum potero conabor excutere. Duas opiniones eſſe cõſtat contrarias inter ſe pugnanteſq;. altera menti nos permittit aſcribere omnia, ut autori cogitandi, ſentiendi, mouendi, ſiſtendi. altera deum ſequitur, cuius ſumus opificium. prioris illius figura eſt Cain, qui interpretatur poſſeßio, eo quod ſibi uideatur poßidere omnia: poſterioris uerò Abel. refertur enim ad Deum. ambas igitur opiniones partitur una anima: quas mox natas diſcerni ſeparariq; neceſſum eſt: quandoquidem tam infenſas inter ſe habitare unà non eſt poßibile. Ergo quamdiu anima pium illud dogma, ſcilicet Abelem non peperit, amator ſui Cain cohabitabat cum ea. poſtquã autem illa confeßionem ſummæ illius cauſæ peperit, mentem quæ ſibi ſapiens uidetur non magnifaciebat amplius. id euidentius apparebit in eo quod tolerantiæ Rebeccæ redditũ eſt oraculo. hæc enim

enim ubi duas inter se pugnantes naturas boni maliq; concepit, & de utraq; multum diuq; cogitauit monitu prudentiæ, tandem subsultantes animaduertens, & iam ceu uelitantes præludentesq; futuro prælio, supplex deum rogabat: dignaretur docere quid hoc mali esset, quódue huius remedium. Qui sic respondit: Duæ gentes in utero tuo sunt. nam accidens hoc natiuitatem boni maliq; significat. Verùm & duo populi è uentre tuo discedent. Hoc remedium est, ut discedant separenturq; ab inuicem, nec amplius simul habitent. ergo postquam deus bonum dogma Abelem apposuit animæ, subtraxit ei opinionem absurdam, scilicet, Cain. nam & Abraham relictis mortalib. apponitur ad dei populum, fruēs immortalitate, & factus similis angelis. nam angeli exercitus dei sunt, incorporeæ felicesq; animæ. Iacob quoque ille uirtutis meditator eodem modo apponitur ad melius, quando reliquit deterius. at Isaac seipso præceptore scientiam adeptus relinquit quidem & ipse quicquid corporale attextum fuerat eius animæ: apponitur autem & consors fit non, ut priores, quos dixi, populo, sed generi, sicut Moses ait. genus enim unū est illud summum, populus autem multitudo nominatur. quotquot igitur per cognitionem disciplinarum proficiendo perfecti sunt, apponuntur ad sortem plurium. nec enim paruus numerus est eorum qui ex auditu & doctrina discunt, quos nominauit populum. qui uerò humana doctrina relicta, ingenium deo doctori excolendum commiserunt, sine labore scientiam assecuti, migrant ad incorruptibile genus & perfectißimum, accipientes sor-

tem meliorem quàm in natiuitate, in quorum Isaac censetur sodalitio. significat autem & alium talem intellectū immortalem. Sunt etiam aliqui quos deus altius promouet, & euolantes super omnes species omniaq; genera prope seipsum collocat, sicut Mosi quoq; dicit: Tu uerò hic sta mecum. itaq; moriturus non deficit nec apponitur sicut priores, utpote nec appositionem nec subtractionem admittens, sed ex uerbi illius causalis autoritate migrat, per quod uniuersus mundus est conditus: ut discas quod sapientem illum eodem quo mundum honore deus dignatus est, per uerbum quo condidit omnia, perfectum uirum ad se traducendo à terrestribus. Quin & cum in terrenis eo utebatur negocijs, non principis aut regis communem aliquam uirtutem indidit ei, per quam is exercet potestatem in affectus animæ: sed deum eum constituit, totam corporis regionem ducemq; eius intellectum subijciens ei iubensq; seruire. inquit enim: Do te deum Pharaoni. in deum autem nec subtractio cadit nec appositio, cum sit plenus & semper sibijpsi par. ideoq; nemo sepulchrum eius scire dicitur. quis enim est idoneus ut cogitatione comprehēdat migrationem perfectæ animæ ad eum qui est? equidem opinor ne ipsam quidem, cui migrare contigit, scisse quanto meliora sortiretur, quippe quæ tū correpta erat numine. nam deus cum alicui benefacit, non utitur eius consilio: sed inexpectata beneficia solet porrigere liberaliter. Tale quiddā est apponere deum natiuitatem boni ad perfectam mentem. id bonum sanctitas est, cuius nomen Abel. Et factus est Abel pastor pecorum, Cain aūt operabatur terrā.]

Cur

Cur quamuis maiorem natu Cain dixerat, nunc transponit ordinem, iunioris prius mentionem faciens in ostendendo uitæ proposito? erat enim probabile, grandiorem prius aggressum agriculturam, ac tum demum iuniorem suscepisse curam pecorum. at Moses non uerisimilia credibiliaq; sed meram ueritatem consectatur: & quando cum deo colloquens liberè negat se uerbis pollere, hoc fortasse dicit, nõ esse sibi studium uerborum probabilium: idq; accidisse sibi heri & nudiustertius, ex quo deus incepit cum ipso colloqui tanquam cum famulo. Nam qui in huius uitæ tempestatem iactationemq; inciderunt, necesse habent rapi huc illuc, nullam firmam tenentes scientiam, sed pendentes à uerisimilibus ac probabilibus. Dei uerò cultorem decet adhærere ueritati, & uerborum cõiecturalium fabulositatibus extremum uale dicere. Quæ igitur est in præsenti quæstione ueritas? uirtutem à uitio antiquitate quidem superari, uirib. autem ac dignitate præpollere. ergo quando de amborum natiuitate agitur, Cain procurrat prior: quando uerò conferuntur, & examinantur utriusq; studia, Abel præcedat. nam à prima statim natiuitate & ab ipsis fascijs, usq; dum iuuenilis ætatis affectuum flãma deferueat extinguaturq;, anima collactaneas habet, imprudentiam, intemperantiam, iniustitiam, metum, ignauiam, aliasq; cognatas pestes, quarum singulæ educantur augenturq; à nutrice & uictus ratione, per mores atq; leges pietati quidem infestas, superstitionem uerò impietatis germanam adstruẽtes inducentesq;. ubi uerò quis pubertatem ingressus est, & affectuum cõcutientium morbus se remisit

misit, tanquam uentis cessantib. incipit in tranquillitate degere, uix tandem cõstabilitus in uirtutis firmitudine, quæ continuo sibi succedentem quassationem, grauissimũ animæ morbum mitigauit. atq; ita uitium iuxta temporis prærogatiuam fit antiquius. iuxta dignitatem uerò, honorem atq; gloriam, uirtus est potior: cuius rei legislator ipse testis fide dignus est. cum enim induxisset Esau illum cui nomen est ab imprudentia, antiquiorem, natu minori, nomẽ habenti ab honesto exercitio tribuit prærogatiuam generis. at ille non prius eam statuit accipere, quàm, sicut in certamine, aduersarius deuictus manus porrigat, præmia coronamq; cedens ei qui bellum sine inducijs caduceatoribusq; gerit cum affectibus. Cõcessit enim, inquit, ius primogenituræ Iacobo, nimirum fassus, quod quæ uim habent primatus & uirtutis sunt præmia, nullius mali sunt, sed amatoris sapientiæ: sicut tibia lyraq; & cætera instrumẽta musica solius sunt musici. de hoc autẽ dogmate extat etiam lex scripta admodũ pulchrè atq; utiliter. Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, & alteram exosam, genuerintq; ei liberos tam exosa quàm dilecta: & fuerit filius exosæ primogenitus: quacunq; die uoluerit substantiam inter filios diuidere, non poterit filium dilectæ facere primogenitum, & præferre filio exosæ: sed filium exosæ agnoscet primogenitum: dabitq; ei de his quæ habuerit cũcta duplicia. iste est enim principium liberorum eius, et huic ius primogenitorum debetur.] Cognosce ô anima, & disce quænam sit ista exosa, & quisnam iste filius exosæ, moxq; scies quòd alteri nemini, sed huic soli debetur ius

primo-

primogenitorum. Nam duæ cum singulis nobis cohabitant uxores, inimicæ infestæq; sibijnuicem, animalem domum replentes æmulationis contentionibus. Harum alteram diligimus, quam putamus mansuetam, mitem, amicißimam nobis & familiarißimam. hæc uocatur uoluptas. Alteram uerò odimus, rati efferam, immitem immansuetamq;, & nobis infensißimam. hæc uirtus nominatur. sed illius formosæ, & modis omnibus expetitæ uoluptatis magna mysteria quis ignorat mortalium? eorum uerò thesaurorum qui penes uirtutem sunt bonitatem magnitudinemq;, quis eloqui pro dignitate ualeat? norunt qui sunt eorum iam participes, discent etiam quibus natura est propitia, uocati ad cõuiuium, in quo non uenter expletur uoluptatibus corpus incrassantibus: sed in quo mens pasta & choreas ductans cum uirtutibus, gaudens libensq; hilaritate perfruitur. propterea quod dudum dixi, uera bona ex seipsis naturaliter uocem mittere etiamsi sileant, nunc omitto, nec loquar de eis prolixius. nam nec sol nec luna opus habent interprete, qui nos doceat, ab altero interdiu, ab altera noctu mundum uniuersum illustrari: sed ipso splendore fidem uel absq; teste faciunt oculis, certiorib. quàm sunt aures rerum iudicibus. Quid autẽ in uirtute nos maximè offendat difficultatis specie, nunc liberè proloquar. nam hoc imaginationem quandam primo congressu nobis incutit, cum metu difficultatis cõiunctam: sed assuetudo rem ostendit esse iucundam, cuius utilitatem ratio mox indicat. cæterum labor, inter præcipua bona numerandus, bellum cum uoluptate gerit perpetuum. hunc enim, si uerum di-

cendum

cendū est, omnis felicitatis omnisq; uirtutis principium hominibus deus declarauit, sine quo nihil honestum apud mortales esse inuenies. nam sicut sine luce uidere nō possumus, quia nec colores nec oculi ad uidendum sufficiunt: hanc enim ceu uinculum natura præparauit, quo coaptaretur colori oculus: nam in tenebris neuter suam uim exerit: Eodem modo animæ oculus, nullam uirtutis actionem potest attrectare, nisi à labore ceu luce adiutus. hic enim inter mentem & bonum quod mens desiderat medius, illud una ex parte, hanc ex altera trahens ad se, utraq; manu amicitiam concordiamq; conciliat, atq; ita bona perfecta efficit. opto tibi bonum quodlibet, inuenies eius possessionem labore parari confirmariq;. pietas quoq; & sanctitas bona sunt, sed nisi deum colamus non possunt nobis cōtingere. cultus autem hic cum pertinaci labore coniunctus est. prudentia, fortitudo, iustitia, pulchræ omnes & inter perfecta bona censendæ, non facilè obueniunt. Atq; utinam uel aßidua cura parari poßint. Non possunt instrumenta animæ ferre familiaritatem cum uirtute & deo, ceu quandam intensam uehementemq; harmoniam: proinde remissa laxataq; sæpius, tanquam à summis artibus descendunt ad medias. Superest tamen magnus labor uel in medijs. considera studiosos omnes artium quas alij encyclias, alij liberales nominant: considera agricolas, & qui uictum quacunq; ratione quæritant: hi nec interdiu nec noctu curis sunt uacui: sed semper & ubiq;, ut uulgus loquitur, manibus pedibusq; & omnibus uiribus laborare non desinunt, adeò ut immoriantur plerunq; suis nego-
cijs

ciјs. Sed ſicut qui animam conantur reddere ſibi propi=
tiam, neceſſariò colunt uirtutes animæ: ita qui cupiunt
frui proſpera ualetudine corporis, curare debent ſani=
tatem, & id genus uires eius cæteras: quas certè curant
irrequietis laboribus, qui ſolliciti ſunt de potentiјs ex
quibus contemperati ſunt. Vides igitur omnia bona è la
bore tanquam radice pullulare, quæ negligere haud un
quam ſuſtineas: alioqui non ſenties te cum eo cumulum
bonorum negligere. Nam rector cæli mundiq; & habet
& præbet bona quibuſcunq; uult magna cum facilita=
te: & qui tantam mundi molem ſine labore iam olim ab
ſoluit, ne nunc quidem in eodem ſtatu eam continere de
ſinit: quippe cui non defatigari maximè conuenit. Mor
tali autem nemini adipiſci bona ſine labore datum eſt:
ut ſic quoq; eminentem dei felicitatem prædicemus. e=
quidem exiſtimo laboris cibiq; eandem eſſe uim. Nam ſi
cut à cibo tota uita pendet unà cum ſuis actionib. & affe
ctionib. ita etiam à labore pendet quicquid in rebus bo=
num eſt. ergo quemadmodum qui uitam ſibi prorogare
cupiunt, alimenta non negligunt: ita quotquot quæ bo=
na ſunt concupiſcunt, laborem magnificiant. ſicut enim
cibus ſe habet ad uitam, ſic labor ad honeſtatem: qui
cùm ſit unicus, caue illum poſthabeas, ut per eum potia
ris bonis ſimul omnibus. atq; ita quamuis ætate iunior,
habeberis grandior, & iure primogenitorum dignior.
quod ſi uſq; proficiens ad finem perueneris, non ſolum
quæ primogenito debentur, ſed uniuerſam ſuam ſubſtan
tiam pater tibi largietur, ſicut Iacob illi ſupplantanti ba
ſes affectuum, qui accepta beneficia confitendo dicit:
Miſer=

Misertus est mei deus, & adsunt mihi omnia, dogma nobis erudiendis proferens. omnia enim in dei miseratione sita sunt. id quod ex institutione Abraham aui sui didicit, qui sapientißimo Isaac dedit sua bona omnia, nihil ex his reliquum faciens spurijs nec recta stirpe prognatis, sed ex una alteraq; concubina cogitationibus: quibus ut paruis parua dona dat. nã bona eius, scilicet perfectæ uirtutes, solius legitimi perfectiq; filij poßeßio sunt. medij uerò generis officia uel imperfectis conueniunt, qui usq; ad liberales disciplinas progreßi sunt, quæ ad Agar & Cheturam pertinent: quarum illa inquilinam, hæc suffitum significat. nam qui soli encyclopædiæ dat operam, inquilinus non ciuis est sapientiæ, tanquam suaueolentiam quandam aspirans animæ per hanc contemplationem. atqui cibis non odoribus ei ad sanitatem opus est. odoratus uerò minister gustui, tanquam rei prægustator, à natura datus dicitur rerum architecta omnium. atqui præpositorum maior quàm subiectorũ semper ratio habenda est, & indigenarum scientiarum potius quàm inquilinarum. His auditis intellectus auersatus uoluptatem adiungit se uirtuti, ubi pulchritudinem eius non fucatam, sed genuinam & quæ sanctitatem deceat animaduertit: ac tum demum fit pastor pecorum, uidelicet brutarum uirium animæ, atq; etiam auriga gubernatorq;, nõ sinens eas ferri errabundas nullo ordine, carẽtes duce ac præposito: ne quasi in orbitate quadam destitutæ tutoribus & auxilio priuatæ, non aberrent solum, sed & pereant. ergo excitator ille sui, conueniens uirtuti opus aggreßus est, cum sustinuit pascere Labanis

pecora

pecora, intenti in colores formasq; & inanima utiq; corpora, ac ne hæc quidem omnia, sed residua. id autem quid est? duplex brutorum genus est. alterum destitutum ratione iudicandi, quales demẽtes uocamus. alterum in totum ratione priuatum: quales brutæ animantes sunt. illos igitur irrationales impetus, uires, inquam, rationis expertes, filij Labanis iter trium dierum secedendo curant: quæ figura est uirtutis per omnem uitã derelictæ. Tripartitum enim tempus est, diuisum in præteritum, præsens atq; futurum. Alio modo dicuntur irrationalia, quæ non recta modo, sed omni prorsus ratione carent, quo in numero sunt pecora: quæ exercitator ille cura sua dignabitur, sic cogitans, ea peccare non malicioso animo, sed per ignorantiam ex praua institutione contractam. Ergo ignorantia leue malum quod inuitis obrepit, facile habet remedium, disciplinam uidelicet. Calliditas autem morbus animæ uoluntarius, ægrè uel potius nunquam sanatur & repellitur. itaq; à sapientissimo patre docti filij, etiamsi in dissipatorem bonorum Pharaonem inciderint, qui uidetur rex animalis noscentis discrimina, nihil perculsi apparatu regio, fatentur se pastores pecorum: nec tantum se, uerùm patres quoq; suos. atqui alius uix principatũ potentiamq; ita iactaret, ut hi uiri uitam pastoriciam. Si quis tamen rem pro dignitate ualeat expendere, maius regno est hoc negocium, posse tanquam ciuitatem aut regionem, corpus sensusq;, & uentris uentriq; subiectarum partium uoluptates, cæterosq; affectus, & linguam aliaq; ex quibus constamus, nunc moderari constanter atq; for

titer, nunc æquanimiter in uiam ducere. oportet enim sicut aurigam subiugalibus nunc remittere habenas, nunc in terga retrahere, quoties plus satis efferuntur impetu & rectorem parum audiunt. proinde admiror Mosem legiferum, qui præclaram existimans artem pastorum, ipse tractauit hoc negocium. Præfuit enim Iothoris gregibus dicam an dogmatibus, abducens ea à uulgaribus reipub. studijs in solitudinem in qua nulla fit iniuria. ducebat enim pecora in desertum. unde sequitur ut omnis pastor pecorum abominatio sit Aegyptijs. Rectam enim rationem gubernare solitam ac præcipere odit omnis amator affectuum: sicut deterrimus quisq; puer odit præceptores ac pædagogos, & omnem bonum monitorem castigatoremq;. At Moses ait se abominationes Aegypti sacrificaturum deo, scilicet uirtutes immaculatas decentißimasq; hostias, quas abominatur omnis insipiens. Itaq; merito Abel quicquid optimum est refert ad Deum, pastor uocatur: Cain autem qui ad seipsum & intellectum proprium, terræ operarius. Quid uerò sit terram operari, in præcedentibus libris declarauimus. Et factum est post aliquot dies, obtulit Cain de fructu terræ donum domino.] Duplex seipsum amantis crimen. Vnum quod post aliquot dies, non continuo gratias egit deo: alterum quod de fructu obtulit, non de primo fructu, quas uocamus primitias deriuatiuo nomine. utriusque rei causam scrutemur, prius eam quæ præcedit ordine. oportet eos qui boni aliquid faciunt prouolare ante alios, & incunctanter amoliri impedimenta omnia. Est autem optimum opus

summi

summi illius primariiq; boni placatio sine cessatione dilationeq;. ideò præceptum extat: Si uoueris uotum, non cunctaberis id reddere. Votum igitur est petitio boni alicuius à deo: mandatum autem, ut uoti compos coronam offerat deo, non sibi, idq; sine mora, si fieri potest. in hac re qui peccant, alij per beneficiorum obliuionem gratiarum actione se priuant qua nihil preciosius. alij uerò per nimiam arrogantiam seipsos autores bonorum suorum existimant, non illum uerum autorem rerum omnium. Tertij leuius peccant quàm proximi, grauius tamen quàm primi. hi sua bona referunt quidem ad autorem deum, sed aiunt se suo merito ea consequi. esse enim se prudentes, fortes, temperantes, iustos, & ideò dignos censendos diuina gratia. Horum singulis resistit sacra scriptura, ac primò illum qui abolita memoria indulget obliuioni his uerbis alloquitur: Heus tu, caue ne edendo saturatus, & extructas pulchras ædes inhabitans, auctusq; gregibus pecorum & armentis boum, argentoq; & auro ac cæteris bonis tibi affluentibus, exalteris corde obliuiscarisq; domini dei tui. Quando igitur non obliuisceris tu? quando non obliuisceris tui ipsius. memor enim propriæ cõditionis quàm sis prorsus nihili, memineris & immensæ dei præcellentiæ qua uniuersa supereminet. Illum uerò qui seipsum causam suorum bonorũ putat, sic castigat scriptura: Caue dicas, inquit, robur meum, aut fortitudo manus meæ parauit mihi hanc potentiam: sed memor memineris domini dei tui, qui dedit tibi uires ad parandam potentiam. at ille seipsum dignum credens accepto beneficio,

patiatur se admoneri hoc oraculo: Non propter iustitiam tuam, nec propter sanctitatem cordis tui, intras in terram hanc ut eam sorte poßideas: sed primum propter iniquitatem harum gentium inferente ijs deo perniciem: deinde ut confirmetur testamentum illud quod iurauit nostris patribus. testamentum autem dei figuratè dicuntur eius gratiæ. nec est fas ut ille quicquam imperfectum largiatur. itaq; integra absolutaq; sunt dona Ingeniti omnia. integra autem in rebus uirtus est, & huius actiones. ergo si de medio sustulerimus obliuionem, ingratitudinem, amorem sui, & horum matrem arrogantiam, nõ amplius cunctando amittemus germanum cultum dei, sed præcurremus creaturas cæteras, & priusquam salutemus ullam rem mortalem, compellabimus dominum, parati eius imperata exequi. nam & Abraham properans celeriter & cum magna alacritate accurrens, iubet uirtutem Sarram festinare & fermentare tres mensuras similæ, facereq; subcinericios, quando deus ipse comitatus duabus supremis potentijs, principatu bonitateq;, ipse unus ille medius triplicem imaginationem operabatur in uisiua anima, quarum singulas metiri haud licet (incircumscriptus enim deus, & incircumscriptæ eius potentiæ) sed ipsæ metiuntur omnia. bonitas eius mensura bonorum est: potentia, mensura subditorum. ipse uerò imperator mensura est omnium rerum corporearum incorporearumq;. ideò hæ potentiæ, regulæ præceptiq; rationem obtinentes erga cæteras, metiuntur & appendunt reliqua omnia. has tres mensuras bonum est fermentari quodammodo commisceriq;

sceriq; in anima, ut persuasa esse summum deum, qui su per potentias suas eminet, & uel sine illis uel in illis apparet, recipiat characteres potentiæ eius beneficētiæq;, & initietur perfectißimis mysterijs, quæ ut diuina nemini proloquatur facilè: sed seruans ea recondita, & tenens silentium, fruatur eis in abscondito. scriptura enim subcinericiorum quos encryphias uocāt meminit, quia cælari debet sacer ac mysticus sermo de Ingenito eiusq; potentijs: quandoquidem diuinorum orgiorum depositum seruare non cuiusuis est. nam incontinentis animæ fluenta per os linguamq; emanantia, inundant aures omnium. harum quæ capaciores lacunas habent, libenter seruant quod infunditur. aliæ uerò propter angustias foraminum rigari nequeunt. quod autem superebullit effusum in parū capacia, paßim diffluit: ut quæ prius cælabantur fluitent in superficie, & in modum uilis cœni res preciosißimæ pessum abeant. quamobrem placet mihi consilium eorum qui ante magna mysteria initiant minoribus. Coxerunt enim pastam suam quam extulerant ex Aegypto, ut fierent azymi subcinericij, id est, ferum crudumq; affectum subegerunt, tanquam cibum coquendo maturandoq;: modum autem coquendi & mutandi in melius, qui per diuinam quādam morā fit, non prodiderunt sermone, sed in occultis suis reposuerunt, non elati initiatione, sed sine iactatione submittentes se humiliantesq;. Accingamus igitur & expediamus nos ad agendas omnipotenti gratias, reddendumq; illi sine mora honorem debitum. præceptum est enim transeuntibus ab affectu ad uirtutum meditationem, ut accincti

lumbos pascha celebrent, expediti ad ministrandum: et induti calceamẽta, quibus carneam molem ratione contineant, stentq; recti firmatis pedibus: & disciplinam habentes uirgam in manibus, ad dirigenda citra errorem omnia uitæ negocia: postremo iubentur properando cibum edere, quia pascha, creaturæ mortalis transitus ad deum dicitur: & ualde conuenienter. nullum enim bonum est, quod non dei sit & diuinum. id igitur celeriter quære ô anima, quemadmodũ ille meditator Iacob: qui rogatus à patre, Quid hoc est quod cito inuenisti fili? quasi dogma respondet: Quod dedit dominus deus coram me: quippe qui longa experientia doctus norat, quod quicquid innatum est animæ, longo usu confirmatur: sicut fit cum artes earumq; præcepta traduntur discentibus. Non possunt enim præceptores, quemadmodum qui in uas infundunt, implere mentem eorum qui introducuntur. Sed quando fons sapiẽtiæ deus scientias tradit humano generi, sine mora hoc facit & ex tempore. tum uerò homines discipuli facti eius qui solus est sapiens, summa celeritate quod quærebant inueniunt. est autem præcipua uirtus discipulorum, dare operam ut perfectum doctorem ipsi quoq; perfectè imitẽtur. atqui præceptor ille omni tempore celerior est, quia ne tum quidem ab eo adiutus est cum creabat omnia, & ipsum etiam simul cum mũdo extitit. adhuc enim loquẽte deo facta sunt omnia, nec intercessit ulla mora tẽporis. imò si licet uerius dogma attingere, dictum & factum idem est. uerbo certè etiam apud mortales nihil est mobilius. præcedentem enim mentis conceptum celeritate assequitur

tur nominum uerborumq́; uolubilitas. ergo sicut riuorum perenniũ fluenta cursu irrequieto feruntur, sequentibus aquis præcedentes impellentibus: ita sermonis semel cœpti exundantia, mentem omnium quæ nobis insunt mobilissimam, & uolucribus naturis parem, currendo assequitur. igitur sicut ingenitus ille præuenit omnia genita: ita ingeniti sermo sermonem creaturæ præcurrit, nubila etiam præteruolans. sicut ipse libere loquitur dicens: Ecce uidebis quod apprehendet te sermo meus: quasi nihil sit quod dei sermonem possit effugere. quod si sermo præuenit, multo magis ipse qui loquitur, sicut alibi testatur, dicens sic: Ego steti ibi prius quàm tu. quo significat se substituisse ante omne quod factum est: qui & hic & illic est, & alibi & ubiq;, implens quàm latè patent omnia, & nihil relinquens ipso uacuum. non enim dicit, Ego steti & illic, sed nunc quoq; tibi præsens sto illic eodem tempore, non motu ambulatorio, ut alterum locum occupans relinquam alterum, sed mouendo me tenore eodem. faciunt igitur suum officiũ obedientes filij, qui naturam patris imitando, incunctanter cum omni festinatione quod bonum est agunt: qui nihil pulchrius facere possunt, quàm quod honorant deum sine dilatione. at dissipator Pharao, non ualens imaginatione percipere uirtutes carentes tempore, nimirum orbatus animæ oculis, quibus solis naturæ comprehenduntur incorporeæ, ne iuuari quidem ex tempore sustinuit: sed cum inanimatis opinionibus, ranis inquam premeretur, sonum strepitumq́; inanem, & omni re uacuum emittentibus, dicente Mose: Præscribe tempus

quo pro te tuisq; famulis precer ut ranæ tollantur è medio, cum debuisset in tanta neceßitate constitutus dicere: iam nunc precare: maluit differre dicens, Cras: ut per omnia retineret impietatis teneritudinem. Idem accidit omnibus fermè dubitatoribus, etiamsi non exprimatur eis confeßio. nam quotiescunq; aliquid eis accidit præter animi sententiam, homines qui ne antea quidem firmiter seruatori crediderant, ad creaturas auxilij gratia confugiũt, medicos, herbas, pharmacorum compositiones, diætam accuratam, cæteraq; omnia mortalium auxilia. Quibus si quis dicat: confugite ô miseri ad illũ unicum medicum morborum animæ, omißis istis quæ à corruptibili creatura petitis falsi nominis auxilijs: rident et cauillantur reclamantes: In crastinum ista: quasi ne præsentaneam quidem malorum depulsionẽ petituri à Deo supplices. sed quando nihil humanæ opis proficit, et uel Pæonia remedia officiunt: tum demum penitus destituti consilio, nullum aliunde sperãtes auxilium, infelices uolentes nolentes, uix sero ad Deum qui solus seruare potest se recipiunt. ille non ignarus parum ualere quæ extorta sunt, non omnib. pariter est facilis, sed his in quos bene collocatur beneficium. Ergo omnis cogitatio quæ sua putat esse omnia, deo se præferens (hoc enim ex his uerbis POST ALIQVOT DIES intelligitur) sciat se impietatis reã apud sacras literas. Hactenus satis dictum sit de primo Caini crimine. secundũ tale fuit. Cur de fructibus, & non de primis fructib. offert primitias? fortasse hanc ob causam, ut primatum creaturæ det, secundarium honorẽ reddat numini. Sicut enim sunt quidam

dam qui animæ præferunt corpus, seruum dominæ: eodem modo sunt qui creaturam magis honorant quàm creatorem, contra mandatum legislatoris, iubentis primitias de primis fructibus terræ inferri in domum Dei, & non conuerti in usum proprium. iustum enim est, motus animæ primos uel sua ui uel ordine, deo dedicari autorem eum confitendo. Qui primi sunt ordine, sunt illi qui statim à natiuitate nobis obuenerunt, cibus, incrementum, uisus, auditus, gustus, odoratus, tactus, sermo, intellectus, partes animæ, partes corporis, uires harum, in uniuersum motus & habitus qui secundum naturam sunt. quos autem sua dignitate uicq; primos dixi, sunt benefacta, uirtutes, uirtutum actiones. ex his igitur iustum est offerri primitias. primitiæ uerò sunt, sermo ex sincero animo emissus cum gratiarum actione. is diuiditur in suas sectiones, sicut lyra diuiditur, & cætera instrumenta musica. in his enim soni & singuli per se apti sunt, & ad alium concentũ maximè accõmodi: sicut & in grammatica ex elementis ea quæ uocantur uocalia, quæ tum per se sonant, tum alijs coniuncta integram uocem efficiunt. cæterum natura quæ multas potẽtias in nobis uel sensitiuas uel intellectiuas fabricauit, & cuiq; peculiare aliquod opus aßignauit: ac rursum omnes eas coaptauit per proportiones concinnitate qua respondent inter se inuicem, iure felix prædicari potest & ob uniuersas & ob singulas. quapropter cum offeres sacrificium de primis fructibus, ita diuide sicut docet sacra scriptura: primum ut sint uirentes, inde tosti, deinde cõcisi, postremo comminuti. uirentes recentesq; ideo: quia homines illos

antiquum fabulosumq́; tempus amantes, celerem autem & nulli tempori obnoxiam dei potentiam non intelligentes, docet: admonens ut noua, recentia pubentiaq́; sumant bono animo, ne priscis innutriti fabulositatibus quæ multis ætatibus ad decipiendos mortales sunt ceu per manus traditæ, imbuantur falsis opinionibus: sed a deo nunquam senescente semperq́; iuuene noua recentiaq́; bona copiose accipiendo, discant credere non esse quicquam uetus apud eum, aut omnino præteritum, sed subsistens absq; tempore nascensq́;: quapropter etiam alio in loco scriptura inquit: A facie cani surges, & honorabis faciem senioris: quasi plurimum intersit inter utrunq;. Canum enim dicit tempus illud ociosum, à quo surgere migrareq́; oportet eos qui declinant opinionem istam innumeros fallentem, quod tempus habeat naturam faciendi aliquid. Seniorem autem eum qui honore, præmio dignitateq́; præfertur cæteris, cuius probatio amico dei Mosi committitur. Quos tu nosti, inquit, hi sunt. nempe quod hic nihil iuuenile admitteret, seniora & summo honore digna dogmata amare solitus. Prodest tamen si non ad parandam perfectam uirtutem, certè ad curam reipub. nosse opiniones priscas & Ogygias, audireq́; antiquitatis pulcherrima facinora, quæ historici, & omne genus poetarum prodiderunt ætati suæ ad posteritatis memoriam. Sed quando ex improuiso nil tale sperantibus, repentina lux affulserat sapientiæ quam per se quisq; discit, quæ patentem animæ oculum penetrans ex auditoribus reddit spectatores scientiæ, celerrimum sensum, uisum præ tardissimo

audi-

auditu in mētem inserens: tunc frustra fuerit sermonib. aures exercere. ideo dicitur: Comedetis uetera et uetera ueterū: sed & uetera ex persona iuuenū efferetis: quasi canæ propter tempus disciplinæ recusandæ non sint, dum & scriptis sapientum damus operam, & narrationibus priscarum rerum sententiarumq; libenter intersumus, & scitari nō grauamur de superioribus ætatibus, quando nihil ignorare est res iucundißima. Cum autem deus in animam indit noua germina per se docilis sapiētiæ, quæ ex præceptoribus didicimus contrahenda circumscribendaq; sunt, subducentia se ultro & effluentia. scholarem enim dei, siue familiarem, siue discipulū, seu quocunq; alio libet hunc appellare nomine, impoßibile est tolerare præceptiunculas mortalium. Sit præterea nouæ animæ maturitas tosta, hoc est tanquam aurū sermone efficaci examinata. examinatæ autem probatæq; signum est soliditas. sicut enim uirentium spicarum fructus torretur ut deponat molliciem, quod fieri non potest absq; ignis ministerio: eodem modo nouum conatū tendentium ad maturitatem uirtutis oportet potente irrefragibiliq; sermone duratum solidumq; reddere. solet enim sermo in anima speculationes non solum ad maturitatem coquere ne sint fluidæ, sed & irrationaliū affectionum impetum labefacere. saltem meditatorē Iacob coquētem aspice, quando Esau mox deficere inuenitur. fundamentum enim seipsos amantium, uitium & affectus est: quo fulti si id sibi subduci uiderint, non immerito neruos roburq; amittunt. Sit autē is sermo non confusus, sed in sua frusta diuisus. nam sic concisa χίδρα uocan-

uocantur. in omnibus enim rebus ordo melior est quàm perturbatio, præsertim in sermone currente uelocissime. diuidendus est igitur in præcipua capita ut uocant, & addendus suus apparatus singulis, exemplum bonorum sagittariorum imitando, qui scopo aliquo sibi proposito, conãtur omnia tela in eum defigere. scopo enim summarium illud capitulum, telis eius apparatus assimilatur. atq; ita sermo, quo nihil præstãtius discimus, apte concinneq; contexitur. etenim bracteas auri concidit legislator in fila, ad contexenda quædam sua opera firmius. Ad eũdem modum sermo quouis auro pretiosior, ex uariegationibus innumerisq; ideis laudabiliter absoluitur, quando usq; ad exigua capitula concisus formam alicuius inuenti accipit, additis demonstrationibus, tanquam apte contextis staminibus. siquidem pari modo præcipitur ut holocautoma detracto tergore membratim cõcidatur, ut primùm anima absq; tegminibus quæ ei uanæ falsæq; opiniones circumdant, nuda appareat: deinde diuisiones conuenientes recipiat. integrum enim quiddam & unum uirtus est, quæ in species suas diuiditur, prudentiam, temperantiam, iustitiam, fortitudinem: ut cognitis singularum differentijs ultro eam colamus, & per partes & integram. Consideremus autem quomodo animã assuefaciamus, ne solidis & indigestis imaginationibus turbata decipiatur: sed ut diuisiones rerum faciendo singulas introspiciat & scrutetur cum omni diligentia. assumemus etiam sermonem qui non inordinato impetu ruẽdo obscuritatem faciat, sed partitus in sua capita, singulorumq; horum demonstrationes, tanquam

anima

animal ex perfectis membris compactum pulchre congruat. oportet autem, si uolumus usum harum rerum in nobis confirmari, exercere has meditariq; aßidue: quia non perseuerare in cœptis scientijs, perinde est ac si gustato cibo potuq;, non detur ad satietatem edere. ergo post concisa pulchre conuenit comminuta facere, hoc est post diuisionem immorari in inuentis terendo tempus diutius. nam exercitatio continua scientiam confirmat, sicut ignorantiam inexercitatio. innumeri igitur dum grauantur in certamen descendere, genuinam uim perdiderunt: quos non sunt imitati qui animam alebant prophetia, significata mannæ nomine. Nam hi molebant, conterebantq; eam faciendo subcinericios, uolentes singuli cælestem illum uirtutis sermonem cōminuere quo firmius hæreret in animo. ergo ubi uirentia ad maturitatem, tosta ignito irrefragibiliq; sermone, concisa diuisaq; in rerum partes, deniq; comminuta per tractationem meditationemq; inuentorum approbaueris, ex sententia dei sacrificium primi fructus offeres, optimi & ante alios prognati ex anima. attamē etiamsi ipsi tardemus, ille non cunctatur idoneos uel ante oblationem sibi assumere. Assumam, inquit, uos mihi populum, & ero deus uester, & uos eritis mihi populus. ego sum dominus. Hæc sunt Caini crimina, post aliquot dies offerentis sacrificium. cæterum Abel obtulit ei nec eadem, nec eodem modo, sed pro inanimis animata, pro iunioribus & secundarijs grandiora & primaria, & pro deterioribus integra atq; pinguiora. nam de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum sacrificasse dicitur,

iuxta præceptum sacratißimum. est autem tale. Et erit, inquit, cum introduxerit te deus Chananæorum in terram eorum, sicut iurauit patribus tuis: dabo tibi eam, et sumes omne quod aperit uuluam generis masculini de armẽtis & gregibus tuis, ut offeras domino. omne aperiens uuluam asini, permutabis oue. sin autem non permutaueris, redimens ipsum.] Quod aperit uuluam, donum Abelis est primogenitum, quod quãdo & quomodo offerendum sit quære. certe aptißimum tempus est, quando inducit te Deus in fluctuantem sermonem, terram Chananæorum, non quomodocunq;, sed quemadmodum iurauit ipse: non ut fluctuationem huc illuc iactatus, & nusquam consistens sustineas, sed ut ab ea desistens in serenitate ac tranquillitate degas, & ad uirtutem tanquam in stationem tutißimam, aut portum delatus stabiliaris firmiter. Dum autem dicit, Deum iurare, dispiciendum an uere hoc ei conueniens pronuncietur: quoniam plurimis uidetur non esse proprium. Iusiurandum enim intelligitur testimonium dei de re ambigua: deo autem nihil est incertum aut dubium, qui etiã alios in cognitionem ueritatis dignatur introducere. ipsi certe nullo teste opus est. nec enim est alius deus huic honore par. ne quid dicam de teste, quod in quantum testimonium exhibet, maior est eo cui datur testimonium. alter enim opis indiget, alter opem fert. at quod opem fert, fide dignius est eo quod hac indiget. sed nihil est præstantius summo illo rerum autore, quia ne conferendum quidem quicquam, imò neq; paulo deterius, sed toto genere demissum infra deum inuenitur quicquid est. & homines

mines ut fides ipsis habeatur ad iusiurandū confugiunt. deus uel simpliciter loquens fide dignus est. itaq; uerba eius, quantum ad certitudinē, nil à iuramento differunt. ita fit ut sententiæ nostræ fides ex iureiurando accedat, ipsi uero iuramento ex deo. non enim propter hoc deo creditur, sed hoc per deum confirmatur. cur igitur uati nostro uisum est iurantem eum introducere? ut infirmitatem creaturæ coargueret, & conuictam consolaretur. non potest enim anima nostra semper in promptu habere præcipuam illam de deo sententiam, non esse eum homini similem, ut transcendamus quicquid prædicatur de homine: sed quia maxima ex parte affines sumus rerum mortalium, & præter eas nil cogitare possumus, neque proprios morbos egredi: sed induti rebus mortalibus tanquam cochleæ, eisq; harum in morem inuoluti, easdem de illo beato immortaliq; quas de nobis opiniones habemus, uerbis quidem negantes deum humana forma præditum, re autem ab impietate quorundam, qui affectus ei tribuunt non alieni, utcunq; tergiuersamur: ideo manus, pedes, introitum, exitum, odium, alienationem, auersationem, iram ei affingimus, affectus nihil ad autorem illum summum pertinentes: in quibus & iusiurandum est, quo subleuatur nostra infirmitas. Si dederit tibi deus quæ uis, ait Moses ponens terminos. illo enim non dantr non habebis: quoniam omnia in eius potestate sunt, externa bona, corpus, sensus, ratio, intellectus, & omnium actiones atque essentiæ: nec tu solus, sed & mundus hic: à quo quicquid auelles & separabis, hoc alienum inuenies. etenim

terram,

terram, aquam, aerem, cælum, stellas animaliũ stirpiũq; tum mortalium tum immortaliũ ideas omnes ut res suas poßidet. itaque quicquid ex his adduxeris pro uictima, Deo suas res offeres non tuas. Et uide quàm pius, qui de his, quæ acceperat sumpsit. non totum offert quantũ sibi donatum est. plurimas enim res nobis natura conuenientes humano generi donauit, quarum expers est ipsa omnium: ut generationem ipsa ingenita, alimẽtum quo ipsa non indiget, corpus instrumentale quod ipsa nõ potest assumere, incessum, uisum, auditum, cibos nunc ingerere, nunc digestos egerere, uaporum discernere diuersitates, uerba promere, ridere. insunt nobis & alia permulta ad usus quotidianos necessaria. Verum hæc aliquis indifferentia dixerit, quæ uero ex confesso bona sunt, inesse naturæ. age igitur examinemus ea quoque quæ ut uera bona admiramur, quæ omnia optamus nobis obuenire suo tempore, & adepti uidemur felicißimi. Quis ignorat quod carere senio morteq; habetur inter humana bona præstantißimum, quæ neutra ad naturam pertinent, quamuis expertem mortis & senij? Et quid mirum si ingenitum illud bonis uti non dignatur, quando & creatura ipsa, secundum idearum in quas diuiditur differentias, dißimiles uirtutes expetit. itaq; nulla inter uiros & mulieres æmulatio est de his quæ sunt alterutris propria: sed mulieres non abstinentes studijs uirilibus, uiraginum subibunt infamiam: uiri uero androgynorũ, si tractent exercitia muliebria. Quid quod nõnullas uirtutes natura ita discreuit, ut nulla cura poßint cõmunicari? & ideo seminare gignereq;, quæ pro-

pria

pria uiri uirtus est, non adest mulieri. sicut fœcunditas pariendi, muliebre bonum, non cadit in uirorum naturam. itaq; ne illa quidem quæ insunt hominibus, de deo dicuntur proprie, sed per quendam abusum nominum quo infirmitati nostræ succurritur. quamobrem aufer ô anima, quicquid est genitum, mortale, mutabile, profanum, quando de deo ingenito, incorruptibili, immutabili, sancto, soloq; beato cogitas. cæterum omne masculinum aperiens uuluam sacrificari domino, ualde naturæ est consentaneum. sicut enim mulieribus ad pariendos fœtus peculiarem partem natura dedit uuluam: ita ad generationem actionū aßignauit in anima uim, per quam intellectus multa concipiat, parturiat, deniq; pariat etiam. commenta autem quæ pariuntur, partim mascula partim fœminea sunt, sicut animalia. fœmineus fœtus animæ malicia est & affectio, quibus effœminamur in omnibus studijs. masculus autem, uirtus & immunitas ab affectibus, quæ duo nos confirmant & excitant. ex his quicquid ad uirile contubernium pertinet deo cōsecrandum: quicquid ad conclaue muliebre, nobis attribuendum. & ideo præcipitur, Omne aperiens uuluam masculinum domino. addit etiam: Omne aperiens uuluam de armentis & gregibus tuis. Postquam dixit de principalis animæ partis fœtibus, incipit docere de brutæ partis progenie. hæc ad sensus pertinet, quos confert propheta cum armentis & gregibus, cicuribus mansuetisq;, ut qui sub pastorum cura degunt. quæ enim libera sinuntur, destituta cicuratore efferantur. at quæ præfectos habēt caprarios, bubulcos, pastores, iuxta quodq;

genus animantium, ea mansuescunt necessariò. proinde & sensuum genus suapte natura uel mansuetum uel immansuetum est. immansuetum quidem quando contempto regimine intellectus ceu bubulci, fertur sine ratione ad sensibilia. mansuetum uero, quando obsequenter cedens præstantiori animæ parti rationi, ab ea gubernatur & regitur. quicquid igitur uidet, audit, & in uniuersum sentit, iuxta intellectus monita, totum masculũ atq; perfectum est, quia bene se habent singula. Quicquid autem sine præfecto: corpus nostrum, tanquam ciuitatem magistratu carentem perducit ad interitũ. Rursum ex sensibus aliquos intellectum sequentes, qui necessariò potiores sunt, ad deum referre oportet: contumaces uero imputandi nobis sunt, qui temere impetu eorũ rapimur. Nec tantum à iam dictis, sed & à fermento toto præceptum est particulam desumere. Et erit quando comedetis de fructibus terræ, auferetis particulam separatam domino. De primitijs fermenti panum uestrorũ, particulam auferetis ei. sicut partem de area, sic separabitis id. Fermentum istud proprie, si uerum fatendũ est, nos ipsi sumus, congestis & commixtis plurimis essentijs, ut ex his absolueremur. frigidum enim cum calido, & aridum cum humido, potestates contrarias commixtas & contemperatas animalium opifex in unum redigens, unumquemq; nostrum fecit ex ea cõgerie, quæ intelligitur fermenti nomine: cuius primariæ duæ partes anima & corpus. primitiæ deo consecrandæ sunt. sunt autem primitiæ, sancti & ad uirtutem pertinentes motus partis utriusq;, ideo conferuntur cũ area. ergo sicut

in area triticum hordeũq; & id genus alia seorsum separantur, aristæ uero & paleæ & huiusmodi quisquiliæ dißipãtur aliò: ita etiam apud nos alia sunt optima, utilia, ueros cibos præbentia, per quæ recta uita perficitur, quæ quidem offerenda deo sunt: alia uero parum diuina relinquenda uelut reiectamẽta mortali generi. ab his tamen auferendæ particulæ. sunt item potentiæ totæ puræ à malicia, quas diuidendo mutilare nefas est, similes non diuidẽdis uictimis, scilicet holocautomatis: quarum manifestum exemplum Isaac, qui more uictimæ duci iussus est, nulla corruptibili affectione oblæsus. alibi quoque dicitur: Munera mea, dona mea, sacrificia mea seruabitis offerenda mihi in diebus festis, nihil adimendo neq; diuidendo, sed plena integra perfectaq; adducẽdo. Festum enim animæ est perfecte lætari uirtutibus: est autem perfecta læticia expers morborum humano generi accidentium. tali festo solus sapiens fruitur, prætera nemo. nam anima quæ nullum affectum aut uitiũ gustarit inuenitur rarißime. Reddita igitur ratione de partibus animæ, tum rectrice tum subdita, quid ue sit in utraq; masculinum aut fœmininum, consequenter docet de corpore. Sciens enim certo quod absq; labore & cura non est poßibile adipisci progeniem masculam, dicit deinceps: Omne aperiens uuluam asini, permutabis oue: ac si dicat: omnem laborem permutabis profectu. Laborem enim asinus significat animal patiens: profectum uero ouis, sicut uox Græca πρόβατον indicat. submonemur autem his, ne segnes simus in studijs artium cæterorumq; quæ meditatione discimus, sed accuratißime

me præparata mente subsistamus fortiter aduersus omnem laßitudinem, demusq; operam ne labor coniũctus sit cum negligentia: & ut usq; proficiẽdo ad gloriosum finem perueniamus. propter profectum enim labor sustinendus est. quod si te tolerante laboris difficultatem, ingenium tuum nihilo reddatur melius, repugnetq; profectui, desiste & quiesce. Durum enim est aduersari naturæ. ideo additur: Quod si non permutaueris, redimes id. hoc est, si non poteris profectu mutare laborem, noli laborare. hoc enim redemptio significat, liberare animam ab inani cura & inutili. hæc autem non de uirtutibus dico, sed de his artibus quæ medij sunt generis, deq; alijs necessarijs ad curam corporis, & ad externa bona quærenda. nam labor qui propter uera bona & perfectam honestatem suscipitur, etiamsi ad scopum non perueniat, per seipsum ad sectatores suos iuuandos sufficit. uirtute autem excepta quicquid nõ absoluitur, nullam affert utilitatem. quemadmodum in animalibus si caput adimas, pereunt cætera omnia. Caput autem negotiorum est finis eorum: quo adhibito uiuunt quodammodo: moriuntur autem mutilata si illud præcidere uolueris. itaq; & athletæ qui non possunt reportare uictoriã semper succumbentes, ab incepto desistant: & si quis negotiator aut nauclerus maria sulcãs infortunatus est, mutata uitæ ratione quiescat: & quotquot medijs artibus studendo, propter ingenium durius non ualent eas assequi, laudem merebuntur si desinant. non enim propter exercitium exercemus talia, sed propter scopũ ad quẽ ea referũtur. ergo si forte ingeniũ in eodẽ uestigio hærens

hærens nolit se promouere ad meliora, ne frustra contẽdamus. quod si ab eo iuuabimur, primitijs honoribusq; deũ colamus, quibus anima redimitur, & exempta immitium herorum dominio in libertatem asseritur. Moses enim fatetur, Leuitas qui pro primogenitis cultores facti sunt eius qui solus colendus est, redemptionem esse cæterorum omniũ. Ego, inquit, tuli Leuitas de medio filiorum Israel, ut redimerentur eis: eruntq; mihi Leuitæ. meum est enim omne primogenitũ, ex quo percußi primogenita in terra Aegypti: sanctificaui mihi quicquid primum nascitur in Israel. ratio quæ ad deum confugit suppliciter, nominatur Leuita. Hunc è meditullio & principali animæ parte desumptum, electum & in sortem suam receptum, portione quæ maiori natu debetur dignatus est: ut inde satis liqueat, Rubim quidẽ Iacobi, Leui autem Israelis esse primogenitum: quorum ille tempore, hic dignitate ac potentia ius primogenitorum sibi uindicat. Iacob enim cum laborem & profectum significet, principium est bonæ indolis, quæ in Rubim intelligitur. cõtemplationis autem quæ solum sapientẽ deum intuetur, iuxta nomen Israelis, fons est illum colere pro penso animo: quem cultum Leuita significat. ergo sicut Esau iuris primogenitorum hæres Iacob inuenitur, studio uitiorũ uicto à labore honesto: ita & bono ingenio præditi Rubim primatũ ætatis Leui perfectæ uirtuti deditus auferet. cuius perfectionis signũ manifestius, quod ad deũ cõfugit relictis ad quæ natus fuerat negotijs. hæ sunt illæ propriæ mercedes quibus anima libertatis auida redimitur. quid autem si hic quoq; dogma introduci

tur ualde necessarium? quod omnis sapiens stulti est redemptio mercesq́;, ne minimo quidem tempore duraturi, nisi ille misericordia sua prouidẽtiaq́; impulsus incolumitati eius prospiceret: sicut medicus ægroto, morbis eius resistens, & aut mitiores reddens, aut omnino tollens, nisi tanta sit morbi uis & contumacia, ut longe curationem superet. tunc enim pereundũ est corpori, quãdo in ea bilance immensum prægrauantib. malis, bonorũ e diuerso nullũ pondus est. ubi si inuẽta esset quinquagenaria ratio, iuxta quã anima seruituti exẽpta in totũ libera pronunciatur, aut aliquis sequentiũ numerorum quos ille sapiens Abrahã enumerat, descendens usq; denariũ eruditioni peculiarẽ numerum, non perijsset mens tam ignobiliter. conandum tamen est ut etiã certo perdendos à suis uitijs seruemus quantum possumus, imitãdo bonos medicos: qui quãuis uideant haud posse ægrũ à se seruari, tamen libenter omnem curationem admouent, ne per ipsorum negligentiam uideatur res non successisse ex sententia. quod si uel minima sanitatis scintilla se ostenderit, ea diligentißime sicut in foco accendenda est. sperandum enim fore ut uita prorogata mutetur in melius, magisq́; sibi in posterum à lapsu caueat. Equidem quando aliquem bonum uirum habitantem in aliqua domo aut urbe uideo, & domum & urbem illam beatam prædico, ratus tum præsentem felicitatem ei mãsuram perpetuo, tum absentem expectandam cumulatiorem, deo ultra modũ mensuramq́; diuitias suas in gratiam dignorum etiã in indignos profundere solito. quibus quia ne senescant precari mihi non licet, precor

uitam longißimam, existimans tam diuturnã felicitatem fore hominibus, quàm longum illis uitæ tempus contigerit. proinde audita morte alicuius eorũ, magna tristitia magnoq; dolore afficior, non tam ipsorum uicem dolẽs quàm superstitum. illos enim naturæ ordine necessario manet is exitus, ut post uitam feliciter exactam gloriosa mors eos excipiat. istis uerò destitutis magna potentiq; manu qua protecti antea fuerant, suorum malorum sensus imminet: nisi natura tanquam in arbore de qua maturi fructus defluunt, alios recentes substituat, quibus alantur fruanturq; quibuscunq; datũ est. quemadmodum igitur ciuitatum certißimũ munimẽtum uiri fortes sunt: ita in uniuscuiusq; nostrum ciuitate, quæ constat ex anima & corpore, pro firmißimo propugnaculo sunt cogitationes amicæ prudentiæ: quas legislator per translationem uocat mercedem redemptorum & primogenitos, ex causis iam ante dictis. propterea ciuitates quoq; Leuitarum immunes semper fore ait: quia dei cultor libertate sempiterna fruitur, iuxta continuas mutationes animæ nunquam non mobilis, sanationes recipiens alias super alias. quod enim ait immunes nõ semel, sed in perpetuum, ita intelligere debemus, semper eas mutari, uerùm semper in integrum restitui: quando mutatio à natura mortali est eis indita: libertas uerò deo curante superuenit. Illud quoq; non obiter considerandum uidetur, cúrnam ciuitates Leuitarum concessæ sint profugis, ut cum sacratis uiris profani omnium existimatione cohabitarent. hi sunt qui non sponte cædem fecerunt. primum igitur dicendum quod consentit cum modo dicto,

bonum uirum mali esse redemptionem. itaq; merito peccatores ad sacerdotes ueniunt, ut purificentur. deinde, à Leuitis ideò admitti profugos, quia & ipsi potētia sunt profugi. quemadmodū enim illi pellūtur procul patria: sic & isti reliquerūt liberos, parentes, germanos, quicquid familiarissimum est & charissimum, ut pro mortali sorte immortalem inuenirent. hoc tantum interest, quod illi nolentes exulant ob facinus quod nolentes admisere: isti uolentes profugiunt rerum optimarum amore: & quod illis Leuitæ sunt refugium, Leuitis aūt præses rerum omnium: ut imperfecti quidē legem habeant sacram scripturā, isti uerò deum cui consecrati sunt. Præterea qui non sponte cædem fecerunt, ideò easdem cum Leuitis ciuitates ad incolendum sortiti sunt, quia & isti propter cædem factam priuilegium consecuti sunt. cum enim anima parum sibi cōstans ad illum Aegyptiū deum corpus tanquam ad aurum honorandum se conuertit: tunc sacri sermones omnes sua sponte correptis telis, id est eruditis demonstrationibus, ductu imperioq; summi pōtificis ac uatis amici deo Mosis quem sibi præfecerāt, bellum acerrimum pro pietate susceperūt, nec prius destiterunt, quàm debellatis omnium aduersariorum dogmatib. itaq; merito idem acceperunt domicilium, qui eadem quamuis nō eodem modo fecerant. Est & alia non incelebris ut inter secreta ratio, deponenda penes aures seniorum, obturatis interim iuniorū auribus. Ex dei potentijs optimis omnib. una cæteris honore par, quæ ad legumlationē pertinet (nam ipse summus legislator est, fons legum, cæterorumq; legislatorum particularium)

bifariam

bifariã poteſt diuidi. prioris partis miniſter Leuita eſt: omnibus enim ritibus fungitur, qui referuntur ad perfectum ſacerdotium, per quod aſſurgit ad deum genus humanum, eiq; familiare redditur, ſiue per holocautomata, ſiue per ſacrificia quæ pro ſalute fiunt, aut pro peccatis quorum pœnitet. Alterius autẽ partis quæ ad pœnas noxijs infligendas ſpectat, miniſtri fiunt, qui cædẽ committunt abſq; animi propoſito, atteſtante Moſe: Nolens, inquit, fecit, ſed deus tradidit eũ in manus eius. Itaq; huius manib. pro inſtrumento uſus eſt: & qui inuiſibiliter per eas operatus eſt, alter eſt ipſe quoq; inuiſibilis. Cohabitent igitur duo famuli, executores duarum legislatoriæ potentiæ partium: eius quæ ad beneficia pertinet, Leuita: eius quæ ad pœnarum exactionem, is qui nolens interfecit. quod autem ait: die qua percuſsi omne primogenitũ Aegypti, ſanctificaui mihi omne primogenitum Iſraelis: non debemus ſuſpicari, illo tantummodo tempore, quo magna illa plaga Aegyptij percuſsi ſunt, primogenitorum interitu, ſanctificata eſſe Iſraelis primogenita: ſed & olim & nunc & poſthac & ſemper hoc contingere poteſt in anima, quando quod in cæco affectu præcipuum eſt extinguitur, deo tunc acutè diſcernente antiquiorem honoratioremq; ſobolem quam ſibi ſanctificet. exitus enim è uitio introitum in uirtutẽ efficit: ſicut ècontra, decedente hac uitium ſuccedit uelut ex inſidijs. certè uix exiuerat Iacob, cum in mentem omnium capacem Eſau ingreſſus eſt, pro uirtutis formulis impreſſurus, ſi ualeat, characteres maliciæ. uerùm nõ potuit hoc efficere: ſupplãtabitur enim & hæreditate fraudabitur

à ſapiente illo neſciens, propellēte iniuriam prius quàm eam accipiat. Offert autem hic noſter primitias non ſolum de primogenitis, ſed & de eorū adipibus, oſtendens quod quicquid in anima hilare, pingue, ſalubre, gratioſum, totum debeamus deo cedere. Equidem tria uideo in ſacrificiorum ordinatione præcipi, ut offerātur præ cæteris uictimæ partibus adeps, renes, fibra iecoris, de quibus ſuo loco dicemus: nuſquā cerebrum, nuſquam cor, quæ ante alia conſecrari oportebat, ſi legislator principatum agnouiſſet in horum altero. Quid ſi admodum pie conſiderateq́; hæc in fidelem dei aram non intulit? quia principalis illa uis ſingulis temporis momentis uel ad melius uel ad deterius mutabilis non manet eodem loco, quandoquidem & ipſa nunc probatæ nunc damnatæ monetæ cenſetur. quamobrem locum rerum adeò inter ſe pugnantium capacem, honeſtatis & turpitudinis, neutram excludentem & parem honorem tribuentem utriq;, non minus impurum quàm purum legislator iudicans, ab altari dei amouit. quod enim turpe idem profanum eſt: profanum uerò, omnino inconſecrabile. & hoc eſt cur principalis uis à ſacris arcetur. cui ſi accedat certum iudicium, tum demum perpurgatis omnib. partibus, immaculata, impollutaq́; tota adolebitur. hæc enim eſt lex holocautomatum, ut præter recrementa ciborum & tergus, quæ corporalis infirmitatis non maliciæ ſunt indicia, nihil reſiduum relinquatur ex creatura. cætera quæ animam reddunt omnibus membris integram, integra ſuper altare numinis exurantur.

PHILO-

PHILONIS IVDAEI, DE EO QVOD DEterius potiori insidiari soleat.

T dixit Cain ad Abel fratrem suum: Transeamus in campum. Et factum est cum essent in campo, insurrexit Cain cõtra Abel fratrem suũ, & occidit eum.] Quod Cain sibi uoluit, tale est. prouocatum Abelem ad disputationem induxit, ut uerisimilib. probabilibusq́; sophismatibus eum expugnatum caperet. campum enim in quem uocatur, signum certaminis ac pugnæ dicimus, ex manifestis coniecturam de incertis sumendo. uidemus enim pleraq; certamina tam belli quàm pacis tempore in campis peragi. in pace gymnici athletæ stadia & campos quærunt adiacentes uijs publicis: nec in bello mos est pedestria equestriáq; prælia in tumulis committere: sic enim propter loca impedita utrinq; maiora detrimenta hostes acciperent inferrentq́; sibi inuicem. Huius rei argumentum est maximum meditator ille scientiæ contrariam ei debellans ignorantiam, quando irrationales animæ potentias quodammodo compescens castigansq́; in campo cernitur. Accersiuit enim Iacob Rachelem Liamq́; in campum ubi greges erant: manifeste docens per campum contentionem significari. accitis autem dixit, Video uultum patris uestri non esse erga

me

me sicut heri & nudiustertius. deus autē patris mei erat mecum.] Atqui ideò (dixerit aliquis) Laban erga te malè affectus est, quia deus tibi fauet. nam in quacunq; anima externum istud sensibile honoratur tanquam bonum maximum: in ea ratio ciuilis non inuenitur: in qua autem deus obambulat, in ea bonum externum sensibile non relinquitur, quod in nomine Laban intelligimus. & quotquot rationis profectu sicut patriarcha ornantur, irrationales animæ impetus per doctrinam traducunt in melius, campum ad hoc eligendo ut locum idoneum. Dicitur enim Iosepho, Nónne fratres tui pascunt oues in Sichem? ueni, mittam te ad eos. quo respondente, Præsto sum, ait. Vade & uide si sani sunt fratres tui et pecora, & renuncia mihi. Et misit eum de ualle Chebron, & uenit in Sichem, inuenitq; eum homo errantem in campo, & interrogauit quid quæreret. at ille respondit: Fratres meos quæro, indica mihi ubi pascāt greges. Dixitq; ei homo, Recesserunt de loco hoc. audiui enim eos dicentes, Eamus in Dothaim.] Ergo quòd in campo irrationales suas potentias compescant, satis liquet ex his quæ diximus. Ioseph autem mittitur ad eos, quia patris disciplinam austeriorem ferre non potest, ut discat apud indulgētiores præceptores, quid utile, quidue faciendum sit. Vtitur enim dogmate è diuersis contexto admodum multiplici atq; uario. ideoq; tunicam uariegatam ei factam, dicit legislator, quæ significat labyrinthosi & inexplicabilis dogmatis introductorem: qui rerumpub. instituta magis quàm ueritatem respiciens inter philosophādum, tria genera bonorum, externa, cor-

poris

poris, animæ, totis naturis inter se disiuncta, in unum contrahit: cum debuisset suum cuiq; precium reddere, & quantum uniuersa ualeant ostendere, & illud integrum uerum plenariumq; bonum ex omnibus his compositum. ista uerò ex quibus hoc compingitur, partes aut elementa bonorum esse, non autem perfecta bona. Et sicut nec ignis, nec terra, nec unum aliquod ex quatuor, ex quibus constat hæc rerum uniuersitas, mundus est, sed elementorum in unum congressus & contemperatio: pari modo felicitatem nec in externis bonis propriè, nec in corporis, nec in animæ seorsum examinari: hæc enim singula uelut partes quædam & elemēta sunt: sed in omnium simul congerie. pro hac igitur opinione, ut meliorem discat mittitur ad uiros qui solum honestum esse bonum existimant, quod animæ, in quantum animæ, est proprium: corporis uerò bona quæ uocantur, lucra tantum esse, non etiam uera bona persuasum habent. Ecce quid dicat: Fratres tui pascunt, & imperāt omnibus brutis sui partibus, in Sichem: quod interpretatur humerus, laborem tolerantiæ significans. nam uirtutis amatores baiulant sarcinas maximas, affectum erga corpus & uoluptatem corporis, præterea certamen aduersus externa bona delectationesq; quæ inde proueniunt. Ades dum igitur, mittam te ad eos. Hoc est, accitus accede ad mentem, sponte facto impetu ad meliora discenda, hactenus certè tibi places quasi ueram illam disciplinam adeptus. quamuis enim nondum hoc apud te statueris, paratum te ais denuo discere, dicens, Præsto sum. quo uerbo mihi uideris temeritatem facilitatemq;

tuam

tuam aperire potius quàm ad disciplinas capessendas animi promptitudinem. argumento est, quod inueniet te paulò pòst uerus homo errantem in uia, non erraturum si sano proposito iuisses ad exercendum te. atqui adhortatio parẽtis nullam neceßitatem tibi imponit, ut uoluntarius & tuopte iussu transeas ad meliora studia. ait enim, Profectus uide, dispice, considera, & accuratißime speculare totum negocium. oportet enim te prius scire quid sit illud cui laborem impensurus es, atq; ita ad eius studium accedere. certè postquam prospexeris, & totum intuitum per omnia circumtuleris, insuper examina illos quoq; qui uersantur iam in eo exercitio, sani ne sint dum hoc agunt an insaniant, quemadmodum uoluptatis amatores arbitrantur, cauillis eos incessentes subsannantesq́;. Et caue ne putans te satis animaduertisse, sanos hos meditatores pronuncies prius quàm patri renunciaueris omnia. nam sententiæ nuper incipientium discere, sunt inconstantes & infirmæ: sicut eorũ qui iam profecerunt, firmæ: quorum imitari oportet constantiã. hoc modo ô anime si scrutaberis cogitationes sacras immissas diuinitus, itemq́; leges deo charorum hominum, nunquam cogeris aliquid indignum earum celsitudine admittere. nam hoc ipsum de quo nunc uerba facimus, quomodo posset admittere quisquam rectè sapiẽs? Tantámne fuisse ministrorum seruulorúmue inopiam in familia Iacob poßidentis opes regias, ut filium in agrum longinquum mitteret, renunciaturum de cæterorum liberorum ualetudine, atq; etiam pecorum? auus eius, præter captiuorum turbam quos abduxit oppreßis no

uem regibus, supra trecentos uernas habuerat. ex his facultatibus eius nihil procedente tempore diminutum est: imò continuis prosperitatibus auctiora facta sunt omnia. & in tanta famulicij copia, filium charissimum mittendum duxit propter negocium quod uel uilissimum mancipium expedisset facilè? sed uides quod & locus unde missus fuit curiose proditur in sacris literis, tantum non retrahens nos certissimis notis à iam dicto intellectu. è ualle Chebron, inquit, quæ figuratè corpus nostrum significat: quia comparatum, & quasi amicitia societateq; coniunctum est cum anima. hoc cauas ualles habet sensuum, magnas lacunas capaces omnium quæ sunt extra nos sensibilium. hæc certè qualitates affatim ingerunt, & per istas lacunas infundendo in mentem, inundant eam atque demergunt. quamobrem in lege de lepra, quoties in domo cauitates ad luridum rufumúe colorem tendentes apparuerint, decretum est: ut exemptis lapidibus in quibus tale quid extiterit, reponantur in eorum locum alij, id est, quando diuersæ qualitates, quas effecerunt uoluptates harumq; germanæ concupiscentiæ, degrauatam depressamq; animam seipsa humiliorem cauioremq; reddiderint, tollãtur sermones qui causa fuere infirmitatis, & loco eorum salubres substituantur, per educationem eruditionémue rectam ac legitimam. pater igitur uidens Iosephum totum demersum in conualles cauas sensuum corporis, euocat eum ut ex his cauernis progressus attrahat liberiorẽ auram fortitudinis, eorum frequentans sodalitiũ, qui hanc olim meditati, nũc docere possunt etiã. at ille profectũ se

putans

putans errare deprehēditur. Inuenit, inquit, homo eum errantem in campo: declarans quod non labor per ſe, uerùm coniunctus cum arte res bona ſit. ſicut enim nec muſicam iratis muſis, nec grammaticam illiterate, nec (ut compendio dicam) artem quamuis ruditer aut peruerſe, ſed artificioſe unamquamq; tractare conuenit: ita nec prudentiam callide, nec temperantiam ſordidè illiberaliterq;, nec fortitudinem temerariè, nec ſuperſtitioſe pietatem, nec inſcienter ullam aliam uirtutis ſcientiam. deuia enim hæc cuncta ſunt confeßione omnium. & ideò lex iubet iuſte iuſta exequi: ut iuſtitiam & quamuis uirtutem tractemus cognatis eius, non aduerſis, operibus. Ergo ſi uideris aliquem cibos potusq; ſerius accipientem, aut lauacrum unctionémue recuſantem, aut negligentem operimenta corporis, aut humi cubantem maloue tecto utentem, & poſtea ſibi placentē ob hanc temperantiam, miſeratus eius errorem, oſtende ueram uiam temperantiæ: nam quæ hactenus exercuit, inutiles uexationes ſunt, fame alijsq; afflictionibus & corpus opprimentes & animam. Item ſi quis aſperſionibus purificationibusq; utens, mentem quidē ſuam ſordidat, corpus uerò facit nitidius: aut ſi quis abundans diuitijs extruit templum ſumptu magnifico, & indeſinenter hecatombas immolat, ædemq; à ſe dedicatam ornat precioſis donarijs, non parcens auro argentoq;, nec artibus has materias ſuperantibus, ne is quidem piorum aſcribitur numero. aberrauit enim à uia pietatis, in ceremonijs ſanctitatem collocans, & dona dans ei qui his nō capitur, nec unquam talia accipit, & adulans ei cui palpari non poteſt

test: quia cultu uero delectatur, cum anima solum et uni cum sacrificium offert, nempe ueritatem: adulterinum autem auersatur, quales sunt ostentationes opum externarum. Cæterum hominis qui hunc in campo errantem inuenit, negant quidam indicatum nomen proprium, ipsi quodammodo errantes, quia non possunt rectam uiam negociorum uidere dilucide. nam nisi haberent excæcatos animæ oculos, non ignorassent, quod eius qui re uera est homo conuenientißimum, & maximè proprium nomen hoc ipsum est Homo, diserta & rationalis mentis familiarißima appellatio. is homo in cuiusq; anima habitans, aliquando princeps & rex inuenitur, aliquando iudex & remunerator huius uitæ certaminum: interdum uerò testis accusatorisq; persona assumpta, occultè nos intus redarguit, ne hiscere quidem sinens, sed cohibens refrenansq; conscientiæ habenis cursum linguæ impotentem contumacemq;. Is redargutor percontabatur hanc animam, dum eam errare uideret: Quid quæris? num prudentiam? cur igitur uadis ad uafriciem? Num temperantiam? atqui ad parcitatem ducit hæc semita. num fortitudinem? hac ad audaciam iter est. sed forsan pietatem adire cupis. hæc uia ducit ad superstitionem. quod si dicat se scientiæ sermones quærere, & desiderare ut germanos huius generis, non statim ei credendum est. non enim simpliciter rogat ubi pascunt, sed ubi ποιμαίνουσιν, id est, regunt, nam qui pascunt, alimenta ista sensibilia omnia, præbent bruto & insatiabili sensuum pecori, per quæ fit ut impotes nostri & infortunati simus. at qui regunt, principum & moderato-

rum utendo potentia, quicquid efferatum est mansuefaciunt, sedantes cupiditatum magnitudinem. proinde si quæsisset ueros meditatores uirtutis, quæsisset apud reges, nō inter pincernas aut obsonatores coquosq́;. nam hi uoluptates instruunt, quas moderantur reguntq́; illi alteri. ideò rectè respondet qui errorem animaduertit homo, Recesserunt hinc: ostendens molem istam corpoream: docensq́; quod omnes qui propter uirtutem parandam laborem perferunt, relicto terrestri loco ad sublimia consideranda se contulerunt, nullum secum trahentes morbum corporeum. ait enim se audisse dicentes: Eamus in Dothaim: quod interpretatur derelictio sufficiens: docetq́; summopere, non mediocriter relinquenda quæ non prosunt uirtutem affectantibus: sicut & Sarram deseruerunt muliebria. sunt autem affectiones naturaliter fœmininæ: quæ ut nos derelinquant, debemus operam dare masculinæ formæ delectationibus. Ergo in campo, id est, in contentione uerborum inuenitur Ioseph errabundus, & dogmatis introductor ad rerumpub. instituta respiciētis magis quàm ad ueritatem. sunt autē quidam certatores, qui propter eximiam corporis habitudinem tergiuersantibus aduersarijs, potiti sunt coronis sine certamine & citra iactum pulueris, cedentibus illis primatum ob robur incomparabile. talem uim assecutus Isaac parte sui diuinißima, mente scilicet, egreditur quidem in campum, sed nullum inuenturus æmulum, omnibus athletis ei se submittentibus propter ingentem naturæ eius præstantiam. uult tamen aliquantum secedere, & solitarius colloqui cum deo co-

nito

mite, in rectam uiam inducente ipsius animam. est autem manifestißimum argumentum, quod nemo mortalis colloquatur cum Israel. Rebeca, hoc est patientia, unum uidens & solius imaginationem concipiens, scitatur ex puero: Quis est hic homo qui uenit in occursum nobis? anima enim in honestate perseuerans potest quidem sapientiam per se docilem comprehendere, cognominatum Isaac: nondum tamen potest uidere deum autorem eius sapientiæ. ideò puer confirmans non posse eum comprehendi sine forma uisibili colloquentem inuisibiliter, ait, Ipse est dominus meus: solum Isaac ostendens. nec enim decuisset si duo apparuissent unum ostendere: sed nesciebat eum qui monstrari non poterat, ut omnibus mediocribus inuisibilem. Atq; ita satis declaratum arbitror, campum in quē Cain Abelem inuitat, contentionem atq; dimicationem significare. restat quærendum, qua de re disceptatum sit, postquam foras progreßi sunt: an satis apparet quod de contrarijs & inter se pugnantibus opinionibus? Abelis enim ad deum referentis omnia, pium dogma: Cain uerò sibi attribuentis (interpretatur enim posseßio) arrogans. cæterum qui seipsos amant, quando cum uirtutis amatoribus nudati unctiq; in certamen descendunt, non prius desinunt eos urgere pancratio, quàm aut herbam porrigere cogant aut in totum opprimant. omnem enim (ut est in prouerbio) mouent lapidem, dicentes: ánnon domus animæ corpus est? quin igitur hanc domum, ne collabatur, curamus? ánnon oculus & aures & reliquus iste chorus, sensuum animæ tanquam satellites & amici sunt?

ergo socios atq; amicos non æquè ac nosipsos honorabimus? Quid uoluptates, delicias, totiusq; uitæ oblectamenta, mortuisne aut nondum natis, an potius uiuentib. natura condidit? diuitias quoq;, præclaram existimationem, honores, magistratus, & id genus alia cur nō quæramus, per quæ nō solum securam, sed & felicem uitam acquirimus? cuius rei uita testis est: nam qui amatores uirtutis uocantur, inglorij propemodum omnes, contemptibiles, humiles, egeni, subditis uel potius seruis uiliores, sordidati, luridi, cadauerosi, inediam famemq; ipso uultu præ se ferentes, morbidi, mortem meditantur. è diuerso qui sui curam gerunt, celebrati, diuites, principes, laudati, honorati, sani, pingues, ualidi, delicato uictui uoluptatiq; assueti, laboris nescij, delicijs tota uita fruuntur, per omnes sensus in animam illabentibus. atq; ita prolixo isto uerborum cursu uincere uidentur non detritos in sophisticis sermonibus. in causa autē est, non fortitudo istorum qui superiores euadunt, sed aduersariorum hac parte imbecillitas. nam uirtutis cultores, partim in anima sola honestum thesaurum sibi reposuerunt, in actionibus laudandis uersati, ne in somnis quidem operati uerborum præstigijs: partim utroq; pollere uisi sunt, tum animi consilijs rectis, factisq; similibus, tum artificiosis sermonibus. Hos posteriores decet contentiosis istis se opponere, quibus facile est eorum petulantem loquacitatem retūdere. priores autem illi nequaquam tuto idem tentauerint. qui enim possent nudi armatis ex æquo resistere, quando etiam instructi cum eis malè comparantur? Noster igitur Abel artes eloquētiæ
non

non didicit, cõtentus mẽte pernoſſe quæ bona ſunt: ideò debuerat recuſare in campum deſcendere, & prouocationem inimici contemnere. tergiuerſari enim præſtat quàm uinci. quam cunctationem inimici appellant timiditatem, amici uerò ſecuritatem. ſatius autẽ eſt neglectis aduerſarijs, fidem amicis habere ut ueridicis. Ideò uides quòd Moſes illos in Aegypto, id eſt corpore, ueneficos: liceat enim mihi eos ſic uocare, ſicut mulieres dicimus ueneficas, & ſexui uocem accommodare: illos, inquam, in Aegypto ſophiſtas ueneficos, recuſat concertatores ſibi dari & aduerſarios: quia ſophiſmatum artibus decipulisq́; mores boni inficiuntur atq; corrumpuntur: negans ſe eloquentem: ac ſi dicat, nõ eſſe ſibi ingenium docile ad orationum ueriſimilium, cõiecturaliumq́; rhetoricam. deinde aſſeuerans ſe non tantum infacundum, ſed prorſus mutum: non quemadmodum brutas animantes mutas uocare ſolemus, ſed quia dedignatus per inſtrumenta uocis uti ſonoro ſermone, contentus eſt impreſſas animo habere imagines ueræ ſapientiæ, quæ eſt fallacis ſophiſticæ aduerſaria. Nec prius in Aegyptum proficiſcitur, conflicturus cum eius regionis ſophiſtis, quàm egregiè meditatus diſſerendi facultatem, omnes elocutionis ideas commonſtrante abſoluenteq́; Deo, per impoſitionem manuum Aaronis, quem Moſis fratrem, ſolet os & interpretem & prophetam appellare. Omnia enim hæc ſermoni accidunt, qui frater mentis eſt. Nam fons ſermonum mens eſt, unde ceu ex ore fontis uerba promanant: quia omnes ſermones ex hoc, ſicut fluenta riuorum è terra, profunduntur in propatulum. idem

& interpres est conceptorum in mente consiliorum: idem & uates diuinatorq́;, ex inuisibilibus adytis oracula prodere non desinens. Sic igitur resistendum est contra contentiosos assertores dogmatum. exercitati enim per uarias sermonum species, non succumbemus per imperitiam sophisticorum luctaminum: sed insurgendo in aduersos obfirmatis paßibus, facile artificiosas eorum petitiones eluctabimur. illi uerò semel deprehensi, uidebuntur ludicram digladiationem ostentare, non concertandi uim. nam & illi uulgo dicti sciamachi, laudantur ob gesticulationem solitariam & agilitatem manuum, sed ualde improbantur in serio certamine. quòd si quis exornatus animam uirtutibus omnibus artes eloquentiæ non exercuit, quiescat. securitatem habiturus silentij præmium. alioqui si ut Abel descenderit in certamen sophisticum, priusquam se obfirmarit concidet. sicut enim medicorum quidam gnari curationis omnium fermè uitiorum, morborum languorumq́;, nullam eorum rationem ueram aut uerisimilem possunt reddere: alij contrà uehementer facundi, signorum & causarum remediorumq́; ex quibus ars constat interpretes optimi, in tractandis ægrotorum corporibus sunt ignauißimi, ne minimum quidem remedium adhibere idonei: ita qui se exercent in operibus sapientiæ plerunq; uerba negligunt: qui uerò dicendi artes callent, nullam bonam disciplinam habent reconditam. hos igitur infreni lingua fretos insolenter efferri mirandum non est, ostentantes quam semper exercuerunt insolentiam. Sed illos spectandos suaserim, qui tanquam medici callent rationem

tionem sanādi morbos pestesq; animæ, donec deus etiam interpretē optimum instruxerit, imbre suo perfusis fontibus et illi sapienti indicatis. cōuenientius igitur fuisset, Abelem pietate salutari uirtute præditum domi se continere, & litigiosam contentiosamq; pugnaturientis prouocationem contemnere, imitatum Rebecæ patientiam: quæ auditis minis Esau maliciæ sodalis, suasit uirtutis meditatori Iacob ut secederet, caueretq; insidias, donec miser ille suam rabiem remiserit: est enim intolerabilis cōminatio, quam intentat fratri, dicens: Appropinquet dies luctus patris mei. Optat enim tantùm ut illa creatura expers affectuum, uidelicet Isaac, qui oraculum accepit, non descēsurum se in Aegyptum, in irrationalē affectum incidat, uoluptatis puta aut doloris aut cuiuscūq; perturbationis mucrone uulnerata: significans quod alter imperfectior & laboriose proficiens, non uulnus solum, sed & interitum accipiat. attamen bonus deus nec inuulnerabile genus expugnari ab affectione sinet: nec uirtutis exercitium in potestatem furentis cædemq; spirantis tradet, & ideò quod sequitur: Insurrexit Cain in Abelem fratrē suum, & interfecit ipsum, prima quidem specie Abelem occisum subindicat: sin autem diligentius rem expēdas, ipsum Cain à seipso. proinde sic legēdum: Insurrexit Cain & occidit seipsum, non alterum. & merito quidē. anima enim quæ ex seipsa tollit dogma pium & uirtutis amicum, uirtuti est mortua. itaq; Abel, quod uix credas, interēptus uiuit. exemptus enim ex insipientis mente, uiuit in deo uitam felicissimam. attestatur nobis diuinum oraculum, quod uociferari eum ait disertè,

& clamore prodere quæ à malo socio passus est. alioquin si nõ amplius erat, quomodo loqui poterat? ita est profecto, sapiens qui uidetur uita mortali defunctus, im mortalem uiuit. malus autem uiuens in uitijs, quantum ad felicem illam uitam est mortuus. nam disiũcta anima lia & in uniuersum corpora, alia pati, alia agere, possibile est ac facile. quando enim pater pulsat castigans filium, aut magister familiarem, alius est qui pulsat, quàm qui pulsatur. quæ uerò coniuncta reperiuntur ea parte quæ tum agit tum patitur, his ipsis utrunq; accidit eodem tempore. certè quando athleta seipsum fricat exercendi gratia, utiq; fricatur: sicut qui semetipsum sauciat, mutilatur atq; interficitur. Sed quorsum hæc? quod ani ma cum sit una nõ ex disiunctis rebus, sed ex coniũctis, necessariò patitur quod uidetur agere, sicut nunc quoq; planum est. Putans enim se sustulisse dogma deo charissimum, sepsam interemit. Testis est Lamech impij Cain progenies, qui sic suas uxores alloquitur, duas inconsul tas sententias: Virum occidi in uulnus mihi, & iuuenem in cicatricem mihi. Liquet enim quod si quis fortitudinis rationem occidit, seipsum contrario morbo timiditatis uulnerat: & si quis pubescentem uim in ipsa hone storum meditatione tollit, plagas & magna flagra cum non mediocri dedecore sibijpse infert. Dicit tamen patientia, quod sublato profectu meditationeq;, non unam solam prolem amittet, sed & alias, orbitatem in uniuersum denuncians. Sicut autem qui bonum uirum lædit, de claratus est seipsum mulctare: ita qui cedit præstantiori bus, quamuis dicatur illis præstare beneficium, re uera

de

de seipso bene meretur. testis est his meis dictis ipsa natura, & leges huic consentaneæ. Disertè enim præcipiũt sic: Honora patrem & matrem, ut bene tibi fiat. Non his qui honorãtur, inquit, sed tibi. nam siue intellectum ut patrem huius concreti, siue sensum ut matrem honorauerimus, ipsi ab eis recipiemus beneficium. honoramus autem intellectum, non iucunda ei præbendo sed utilia. ea sunt quæcunq; à uirtute proueniunt. cæterum sensui honorem habemus, quando cohibemus eius impetum ad res sensibiles, & refrenamus per intellectum, gubernatorem aurigamq; potentiarum quæ nobis insunt irrationalium. Ergo si honor quem dixi, utriq; habeatur, sensui ac intellectui, necessum est me qui utroq; utor, affici beneficijs. Pari modo si rationem longè ab intellectu sensuq; abducens, patrem creatorem mundi, matremq; sapientiam eius per quam condita sunt omnia, honore dignaberis, ipse beneficium accipies. nullius enim indiget, nec plenus ille deus, nec illa summa perfectißimaq; scientia. quo fit ut qui hos colunt, nõ eis quippe nulla re indigentibus, sed sibi prosint maximè. nam scientia equos canésue curandi, ipsis animalibus utilis, parat eis necessaria: ni faciat, discessura ab officio. at pietas ad cuius curam pertinet deum colere, nefas est ut dicatur aliquid conferre quo iuuetur deus. nihil enim est quod eum adiuuet rei nullius indigũ: nec in rebus quicquam est quod se potiorem iuuare queat, sed èdiuerso cuncta indesinenter iuuantur ab ipso. Itaq; dum pietatem dicimus esse erga deum obsequium, intelligendum est tale quoddam ministerium, quale serui præstant do-

minis, impigre iussa peragendo. sed hoc interest, quòd domini quidem indigent ministerio, deus autem non indiget. itaq; illis quidem prodest ministerium, ad hunc nihil inde redit, præter uoluntatem pietatis indicem. nihil enim in hoc domino inuenitur quod profectum ac cessionemq; recipiat, cum omnia iam inde ab initio sint optima. uerùm ipsis maxima prouenit utilitas, qui in eius familiaritatem se insinuant. hactenus dictum sit de his, qui se putant alijs bene aut male facere. compertum enim est eos utrunq; sibi ipsos facere, pergamus scrutari sequentia, uidelicet scitationem hanc: Vbi est Abel frater tuus? ad quam respondet, Nescio. num custos fratris mei sum ego?] Quærendum igitur an propriè de deo dici poßit, eum scitari. nam qui percontatur, de his quæ ignorat interrogat, quærens responsum ut cognoscat quæ nesciuerat. at huic percontatori nota sunt omnia, non præsentia tantum & præterita, sed futura etiam. Quid igitur opus habet responso nihil profuturo ad ampliorem scientiam? Proinde dicendum, quæ istiusmodi sunt non habere talem naturam ut de summo autore prædicari poßint propriè: sed sicut qui non mentitur potest mendacium dicere, ita qui non interrogat, potest interrogationem proloqui. Cur igitur, dixerit fortasse aliquis, produntur talia? ut anima responsura, apud seipsam pensitet, quid rectè secúsue pronunciet, absq; ullo alio uel suffragatore uel aduersario. nam & cum sapiẽtem illum rogat: ubi habes uirtutem: Abrahamum inquã de Sarra: nõ ignarus rogat, sed ut responsum eliciat, per quod ille auferat cum laude coniunctum testimo-

testimonium. Sic enim respondisse dicitur: Eccam in tabernaculo, hoc est in anima. Quam igitur laudem hoc responsum continet? Ecce, inquit, apud me ipsum uirtutem habeo repositam ceu rem preciosissimam, & ideo iam nunc felix sum. Quod enim ex uirtute percipimus, felicitas est. ut non frustra eam possideamus. Vti autem ea nō possum, ni tu demisso cælitus semine facias eā grauidam: atq; illa Isaac pariat, felicitatis progeniem. Intelligo autem felicitatem, uirtutis perfectæ in uita perfecta usum. Ideo propositum hoc eius approbans, promittit implenda mature quæ postulat. Huic igitur sua responsio laudem attulit, fasso ne uirtutem quidem absq; diuino fauore idoneam per se ad aliquem iuuandum. At Caino merito affert uituperium, neganti se scire ubi sit qui dolo ipsius occisus fuit. Videtur enim responso hoc uelle fallere, quasi non perspicientē omnia, ac non iam ante præuidentem decipiendi uoluntatem in eo. Nefarius autē & alienus à populo dei est, quisquis putat aliquid latere eius oculum. At iste addit etiam iuuenilem uocē: Nunquid custos fratris mei sum ego? Miseram profecto uitam acturus erat, si te custodem tanti boni natura cōstituisset. An non uides quòd sanctorum asseruationem ac custodiam non quibusuis legislator, sed sacratas mentes habentibus Leuitis committit? quibus nō satis digna sors terra, aqua, aer, cælum insuper & totus mundus uisa est, sed solus horum opifex: ad quem confugerunt supplices, facti eius ueri famuli, amorem erga suum dominum declarantes per continuum ministeriū, & per impigram rerum sibi creditarum custodiam. ac ne his qui

dem supplicibus licuit omnibus esse custodes rerum sacrarum, sed tantum sortitis numerum quinquagenariũ, annunciantem remißionem libertatemq́;, & restitutionem in possessiones pristinas. Hæc est, inquit, lex Leuitarum. A uigintiquinq; annis ingredietur ut ministret in tabernaculo testimonij: & à quinquagesimo anno ministrare cessabit, succedente fratre in ministeriũ. Ipse autem custodiet custodias, opera uero nõ operabitur.] Ergo dimidium perfectionis habentem (perfecta enim ratio quinquagenaria, cuius dimidium uigintiquinq;) operari permittit, & sancta facere, approbantẽ se operibus: est autem principium, teste antiquo prouerbio, totius dimidium: cæterum perfectum, non iam laborare, sed quæ per exercitationem laboremq́; acquisiuit, custodire. Absit enim ut eorum sim meditator, quæ mox seruare non liceat. Ergo exercitatio mediocritas est, nõ perfectio. Fit enim non in perfectis quidem animis, sed tamen ad fastigium tendentibus. At custodiæ perfectum officium, memoriæ mandare contemplatiua exercitia sanctorum, scilicet fideli custodi pulchrum scientiæ depositum: quæ sola contemnit obliuionis casses multiplices. Itaq; memorem eorum quæ didicit, recte custodem appellat. Hic autẽ prius quàm exerceretur, alterius docentis erat discipulus. Factus autem ad custodiam idoneus, ascitus iam in docentium dignitatem ac ordinem, fratrẽ ad ministeria suæ doctrinæ substituit, hoc est sermonem suum enunciatiuum. Dicitur enim quòd ministrabit frater eius. Itaq; probi uiri mens, custos ac proma cõda est uirtutis dogmatum. frater uero eius sermo

mini-

ministrabit, eruditionis cupidis enarrans sapientiæ contemplationes & dogmata. Ideoq; Moses benedicens Leui, post alia miranda infert hoc quoq;: Custodiuit eloquia tua, & testamentum tuum seruauit. Ac mox: Manifestabunt iustificationes tuas Iacob, & legem tuam Israel. Ergo satis docet, & eloquiorum & testamēti dei probum uirum custodem esse. quin & iustificationum legumq; interpretem ac doctorem optimum eundem indicat: quando interpretatio per cognatum instrumentum, uocale uidelicet, peragitur: custodia uero circa mētem examinatur, quæ est magnum conditorium à natura fabricatum, facilè capax cogitationum omnium quibus uel corpora uel res comprehendimus. Profuisset sane amatori sui Caino, si Abelem custodisset. Si enim seruasset eum, consideratam & mediocrem uitam sibi acquisisset, non explens se mera malicia. Et dixit deus: Quid fecisti? uox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.] Illud quid fecisti, & indignationem præ se fert ob sceleratum facinus, & irrisionem putantis dolo patratum homicidium. Indignatio propter malefici propositum oritur, quòd bonum tollere uoluit: irrisio uerò, quia putans se insidiari potiori, sibi magis quàm illi struxit insidias. Viuit enim, ut iam ante dixi, qui mortuus existimatur, quandoquidem comperitur etiā deum supplex alloqui. At is qui superstes uidetur, animæ morte perijt, exclusus à uirtute, propter quam solam uita dignus esse potuerat. Itaq; dicere, Quid fecisti? idem ualet quod, Nihil effecisti. Nam neq; ille sophista Balaam, id est, uanum uulgus contrariarum opinionum & in-

ter

ter se pugnantium, uolens execrari probos & lædere, quicquam ualuit, deo maledictionem uertente in benedictionem, ut & uafriciem iniusti redargueret, & se uirtutis amicum ostenderet. Solent autem pleriq; omnes sophistæ aduersarias habere suasmetipsorum facultates, dum uerba eorum cogitationibus, & consilia uerbis resistunt, haud ullo consensu intercedente. Deliniũt enim nostras aures disserendo quàm socialis res sit iustitia, quantum omnibus conferat temperantia, quantopere probetur fortitudo, quàm ingẽs capiatur ex pietate utilitas, quàm salubres uirtutes cæteræ: econtra iniustitiã esse rem impacatam, intemperantiam morbiferam, impietatem nefariam, reliquam maliciam perniciosam: & tamen contraria dictis suis sapere non desinunt. sed post decantatas laudes prudentiæ, temperantiæ, iustitiæ, pietatisq;, tum maxime desipiunt, lasciuiũt, iniuste impieq; se gerunt: & ut uerbo dicam, deprehenduntur omne fas iusq; cõfundere ac subuertere. Quos merito uerbis quibus ad Cain deus utitur, appellet quispiam: Quid fecistis? quid uobisipsis profuistis? quam utilitatem anima uestra percepit ex tot istis de uirtute sermonibus? quid in uestra uita magnum paruúm ue correxistis? an non potius ueras criminationes contra uosipsos protulistis, qui probando bona & uerbis philosophando, interpretes quidem fuistis facundissimi, & tamen conuincimini turpissime tum sapere tum uiuere? annon in animabus uestris omne bonum emortuum est, incandescẽtibus uitijs? quamobrem nemo uestrũ superstes est. Sicut enim post obitum musici cuiuspiam aut grammatici musica

gram-

grammaticaq; horum cum ipsis perijt, sed ideæ manent harum artium, duraturæ unà cum mundo in perpetuũ, iuxta quas præsentes posteriq; fient musici ac grammatici: ita etiam singulorum prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia, aut in uniuersum sapientia si tollatur, nihilominus in huius uniuersi natura immortali prudentia immortalis & uirtus omnis incorruptibilis insculpta est, iuxta quam & nunc probi censentur, & erunt in posterum. nisi forte etiam homine aliquo particulari mortuo sequi dicemus mortem humanitatis, quam genús ne an ideam, an conceptum, an aliud quid uocare oporteat, uiderint quibus studium est proprietates nominum perquirere. Vnus signatorius annulus sæpe post expressas innumeras formas, easq; interdum unà cũ suis subiectis abolitas, tamen in sua natura illæsus perseuerat. Et non putamus uirtutes, etiamsi omnes characteres ab eis impreßi in studiosorum animas, per prauam uitæ rationem aut aliam quamuis causam euanuerint, in perpetuum conseruaturas naturam suam incorruptibilem nulliq; unquam fato obnoxiam? ideo rudes disciplinarum, qui nesciunt differentias inter totum & partes, inter genera & species, inter ea quæ communi censentur nomine, omnia confundunt commiscentq; cũ omnibus. Proinde omnis sui amans cognominatus Cain, discat cognominem Abelis à se occisum esse, speciem, indiuiduum, delineatam ad exemplar effigiem, non ipsum archetypum, non genus, non ideam, quæ cum sint incorruptibilia, putat commori cum animalibus. In hunc aliquis iure cauilletur: Quid fecisti infelix? nón ne opinio.

pia.

pia, quam tibi uideris sustulisse, uiuit apud deum: tu uero tui homicida factus es, occiso per insidias eo, qui solus bene uiuẽdi tibi autor esse poterat. Cæterum quæ sequuntur multum habent uel uenustatis in elocutione, uel grauitatis reconditæ in sententia: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Quorum uerborũ magniloquentia nota est omnibus initiatis eloquentiæ, intellectum uero eorum, quantum poterimus cõsiderabimus. ac primum de sanguine. Multis enim in locis lex essentiam animæ pronunciat sanguinem, loquens diserte: Nã anima omnis carnis sanguis est. Sed quando primũ absoluta cæli terræq; ac mediorum elementorum fabrica hominem fingebat conditor animalium, dicitur inspirasse in faciem eius spiritum uitæ. eumq; factum animã uitæ: iam tum docente nos scriptura, spiritum esse animæ essentiam. Solet autem illa mox ab initio argumentorum diligenter memorare singula, æquum censens ut sequentia concinant cum præcedentibus. proinde qui iam spiritum essentiam animæ dixerat, non diceret nũc eam sanguinem eximium in corpore, ni respexisset generale quiddam ualde necessarium. Quid igitur dicendum? singuli nostrum, sicut ratio numerorum postulat, duo sumus per accidens, animal simul & homo. horum utrunq; cognatam uim sortitum est in anima. altera uitalis est qua uiuimus: altera rationalis, per quam sumus rationis participes. uitalem habent & bruta, rationali carent. reguntur autem à deo, qui rationis fons est antiquißimus. ergo uis illa quæ nobis communis cum brutis est, essentiam accepit sanguinem. at illa quæ à rationali

nali fonte demanat, spiritus est, non aer motus, sed character quidam & effigies diuinæ potentiæ, quam nomine proprio Moses uocat imaginem: significans quod archetypum rationalis naturæ deus est, homo uero imago seu effigies: nõ illud geminæ naturæ animal, sed quod est in anima præstantißimum, quod uocatur mẽs & ratio. ideo carnis quidem animam dicit sanguinem, sciens carnium naturam à mente diuersam, sed uitæ sicut totũ reliquum nostrum corpus participem. hominis autem animam nominat hominem, non hoc ex utroq; concretum, ut dixi, sed illud diuinum opificium, quo ratiocinamur, cuius radices conditor in cælum usq; protẽdit, & ad extremam illam fixarum quas uocant stellarum religauit circumferentiam. solam enim in terris cælestẽ plãtam fecit hominem, cæterarum in terra defixit capita: omnes enim humi caput habent: soli homini sublime dedit, ut alimenta cælitus incorruptibilia quærat, non terrena ista corruptioni obnoxia. quapropter corporis nostri partem insensatißimam, longe à ratione secretã, pedes ceu radices ad terram applicuit. sensus autem mẽtis satellites, & hanc ipsam, longißime à terra iußit habitare, & ad ætheris cæliq; nunquam interituros alligauit ambitus. non est igitur cur nos Mosi familiares dubitemus, quomodo homo cognitionem inuisibilis dei adeptus sit: causam enim oraculo doctus ipse nobis exposuit. loquitur enim in hanc sententiam. Creator nullam animam in corpore fecit idoneã per seipsam uidere suũ opificem. cæterum cum animaduerteret utilißimã creaturæ fore hanc cognitionem, si modo ei cõtingeret (hic

enim felicitatis finis est) superne inspirauit nonnihil de suo numine. quod inuisibile in inuisibilem animã suum characterem impreßit, ut ne terrestris quidem regio sine dei esset imagine. Cæterum archetypum illud intantum carebat omni specie, ut ne imago quidem eius esset uisibilis: expressa tamen ad suum exemplar, non mortales, sed immortales cogitationes concipiebat. Qui enim poterat mortalis natura manere simul & peregrinari, aut huc illucq; inspicere, aut mare quidem totum nauibus, terram uero usq; extremos fines perlustrare itineribus, aut mores legesq; aut in uniuersum res & corpora pernoscere? aut præter ista terrena sublimia quoque comprehendere, aerem cum suis mutationibus, proprietates temporum, & quæ quotannis statæ nouationes accidũt? aut quomodo à terra in cælum subuolare per aerem, atq; ibi scrutari cælestes naturas quomodo se habeant, quomodo moueãtur, quis motus eorũ finis quódue initium, qua cognatione sibijnuicem aut uniuerso cõiunctæ sunt. adhæc artes scientiasq; inuenire, quæ uel ad res externas, uel ad animæ corporisq; profectum attinent, aliaq; infinita tractare quorum nec naturam nec numerum comprehendere fuerit facile. sola enim ex his quæ nobis insunt mens, ut omnium ocyßima, etiam tempus ipsum quo ista fieri uidentur, præcurrit & præoccupat, inuisibilibus uiribus sine tempore & uniuersum hoc & partes eius harumq; causas contrectando. iam uero non solum terræ marisq;, uerũ & aeris cæliq; terminos attingens, ne hic quidem consistit, mundum ratã indesinẽtis sui cursus modicum esse terminum. ulterius

etiam

etiam prouolans, incomprehensibilem dei naturam appetit, cupiens hanc quoq;, si queat, comprehendere. & quomodo credibile uidetur, tam exiguam mentem humanam, mēbranula cerebri aut corde, haud amplis spacijs inclusam, tantam cæli mundiq; magnitudinem capere, nisi illius diuinæ felicisq; animæ portiuncula esset indiuisibilis? nihil enim quod diuinum est abscinditur, sed tantum protenditur. quamobrem consors eius quæ in hoc uniuerso est perfectionis, quando mūdum cogitat, extendit se quàm late patet usq; eius terminos, nec tamē abrumpitur. Est enim uis ipsius extensilis & ductilis. Hæc igitur compendio de animæ essentia dicta sint: nūc consequens est ut subdamus quid sit clamare uocem sanguinis. Animæ nostræ pars quædam muta, quædam uocalis est. bruta quidem muta, uocalis uero quatenus ratione prædita, qua sola deus noscitur. reliquis enim partibus nec deum nec intelligibile quicquam comprehendere possumus. Vitalis igitur facultatis in sanguine constitutæ, præcipua quædam portio uoce sermoneq; honoris causa donata est, non hoc qui per os linguamq; profluit, sed fonte ipso, ex quo per prolationem ceu lacunæ quædam sermonum repleri possunt. Fons autē hic mens est, per quam ad illum Qui est, interpellationes & occlamationes iam sponte, iam inuiti eiaculamur. ille uero ut bonus ac propicius non auersatur supplices, præsertim quando ingemiscētes ob Aegyptios affectus & opera, sincere ac sine fuco exclamant. tunc enim Moses ait uerba eorum ad deum ascendere: illum uero exaudientem liberare à malis instantibus. hæc autem omnia fie-

ri, quando rex Aegypti moritur, quod certe mirandum uidetur: probabile enim erat, defuncto tyranno lætari gaudereq; quotquot premebantur tyrannide: qui tamẽ tunc dicũtur gemere. nam post multos dies mortuus est rex Aegypti, & ingemuerunt filij Israel. Verba hæc ut sonant rationem non habent: quod si insitas in animabus facultates introspicias, pulchre hæc cohærere inuenies. quando enim dißipator ille honestarum opinionũ Pharao in nobis uigescit, & sanus uidetur, si tamẽ quisquam malus sanus esse recte dicitur, uoluptatem amplectimur eliminata temperantia. quando uero amissa potestate quodammodo moritur qui stulte petulanterq; uiuendi causa fuerat, à sobria uita illustrati ingemiscimus & deploramus ætatem anteactã, quod uirtute uoluptati posthabita mortalem uitam immortali anteposuimus. tum uero lex miserata lamentationes cõtinuas, clementer admittit animas supplices, & calamitatem depellit, incussam eis ab Aegyptijs affectibus. Cæterũ Caino pœnitentiam non recipienti propter immanitatem sceleris fratricidij, execrationes infliguntur conuenientißimæ. primum Nunc, inquit, maledictus es tu super terram.] Declarans quod dudum, non nunc quando cædem patrauit, scelestus & maledictus est, iam inde ex quo cepit cædis consilium, uoluntate pro facto æstimata. dum enim turpia cogitamus uel sola mentis imaginatione, iam rei sumus cogitationis. potest enim etiam inuita anima mutari. dum uero ad cõsilium accedit facinus, reum fit & consilium. nam peccatum à nolente admissum, hac maxime ratione dignoscitur. Maledictam autẽ

fore

fore mentem non ab alio quàm à terra pronunciat. Grauißimæ enim eius calamitates in unoquoq; à terrestribus causis proueniunt. Corpus certe aut morbo correptum, accedentibus ex ipso malis alijs, languore iactationeq; occupatur: aut nimio usu uoluptatis impinguatũ uires hebetiores reddidit. & sunt sua cuiq; sensui detrimenta, in quæ potest incidere. Aut enim forma conspecta telis Cupidinis aliquis sauciatur affectus permolesti: aut morte propinqui audita succumbit mœstitiæ. Gustus quoq; nonnunquam deijcit, aut insuauibus excruciatum saporibus, aut grauatum suauium multitudine. Nam libidinis œstrum memorare quid attinet? quæ ciuitates integras regionesq; & magnos terræ tractus dedit exitio, sicut testantur omnes propemodum poetæ atq; historici. Modum autem quo mens in terra maledicitur, addit dicens: Quæ aperuit os suum, ut susciperet sanguinem fratris sui.] Graue est enim aperiri dilatariq; ora sensuum, ut sensibilia more fluminis exundantis infundantur, obice nullo repellente uiolentũ impetum. Tunc enim mens tantis undis obruta in profundum mergitur, ut ne innatare quidem poßit, aut saltem caput exerere. Verum oportet singulis istis uti nõ quomodocunq;, sed ad optima quæq;. Potest uisus omnes colores formasq; uidere, sed uideat quæ luce non tenebris digna sunt. Potest & auris omnes uoces recipere, sed nonnullas sinat præteruehi. Plurima enim homines loquuntur coniuncta cum turpitudine. Nec quia gustum natura dedit tibi, ô inflate, ideo lari more quæuis insatiabiliter ingere. Nam plerunq; non solum è prauis ali-

mentis,sed & è nimijs,grauis morbus & cruciabilis na scitur. Nec quia membra accepisti genitalia conseruandæ uniuersitatis causa, ideo stupra & adulteria cæteriq; incesti coitus sectandi sunt: sed hi tantummodo qui legitime humanum genus prosemimant. Nec quia linguam & os & instrumenta uocis sortitus es, statim effare uel secretißima. Prodest enim nonnunquam silentium. Mea certe sententia qui didicerunt loqui, etiam silere didicerũt, cum utrumq; eiusdem facultatis sit. at qui narrant quæ non decet, non eloquentiam ostentant, sed silendi impotentiam. Ideo studemus unumquodq; os de quibus diximus, obligare non rumpendis temperantiæ uinculis. Quotquot enim nullis cohibentur uinculis, ut alibi Moses ait, impura sunt: quasi causa infelicitatis sit, laxari & hiare soluiq; partes animæ. Cõtrà cõstringi easdem & in unum conduci, ad rectam uitæ rationẽ conferat. Merito igitur ille impius numinis contemptor Cain maledicitur: qui apertis cauernis huius cõcreti rebus externis inhiauit omnibus, præ insatiabilitate petens eas accipere in perniciem Abel, id est amici deo dogmatis. Ideo terram operabitur, non agricola erit. Omnis enim agricola est artifex, quoniam ars & agricultura. multi autem è uulgo terræ operarij, sine peritia tractantes uictus causa hæc ministeria, hi operando sæpe damnum dant, ni præfectum habeant: & si quid recte operantur, fortuito non ratione bene faciũt. at quæ agũtur ex agriculturæ scientia, omnia necessario sunt utilia. Quamobrem legislator Noe iusto artem agriculturæ tribuit, docẽs quòd in morẽ agricolæ boni uir bonus

è silue-

è siluestri genere stirpes, quæcunq; noxiæ sunt ab affectibus aut uitijs plantatæ, excidit: quæ uerò infrugiferæ quidem, possunt tamen uice maceriæ sepem animæ præstare munitißimam, eas sinit. rursum omnes quæ mites sunt, diuerso modo non eodem curat, alias deputans, alijs inserens, aliarum incrementum ad proceritatem adiuuans, alias in breuitatem contrahens. iam uerò uitem luxuriantem conspicatus deflectit in terram propagines, scrobes faciens, ac mox terram aggerens denuo. at illæ quæ modo partes fuerant, iam integræ, & è filiabus matres factæ, naturalem etiam matrem senectute exuūt. postquam enim desiit nutrimētum in plures fœtus, quippe iam ad sibijpsis quærendum maturos, minutatim distribuere, quæ prius hanc ob causam famelica uix saturabatur, iam ut pinguefacta repubescit. alium quendam uidere memini, qui mitis arboris, sed parum generosæ, quod supra terram extabat præsecuit, ut à radice promineret modicum: desumptoq; ab alia generosa bono surculo, ad medullam eam parte una derasit. extantem autem illam à radice non profunde incidit: sed rima tantum facta, derasum surculum in eam inseruit. ex quibus ambobus unitis arboris unius natura prouenit, utraq; parem utilitatem reddente alteri. nam radices nutriunt insitum ramum nec sinūt arescere. at ille uberes fructus reponit pro nutricationis gratia. Sunt & alia innumera opera artis agriculturæ, quæ nunc memorare superuacaneum fuerit. hæc enim in hoc tantum prolixius diximus, ut appareat discrimen inter operarium terræ et agricolam. Certè quiuis malus terrenum corpus eiusq;

cognatos sensus & ista externa sensibilia operari sine arte non desinit, lædens interim animam suam miseram: quam tum lædit, cum uidetur maximè prodesse corpori suo. At bonus, ut peritus rei rusticæ, omnem materiam certa ratione tractat ex artis præscripto. & quoties indomiti sensus ad externa sensibilia contumaci feruntur impetu, adhibita machina quapiam in hoc artificiose parata, cohibentur facilè. Cum uerò in anima crudus affectus eam concutiens exoritur, pruritus aut titillationes uoluptarias aut concupiscentias, aut èdiuerso morsus tædiumq́; mœstitiæ uel pauoris afferens, præparato remedio salutari mitigatur. atq; etiam si quod serpiginosum uitium longius producitur, cancro depascenti corpora simile, id quoq; sermone scitè adhibito resecatur. & in hunc modum quicquid siluestre est ad mitiorem cultum reducitur. Cæterum frugiferæ uirtutum plantæ primum progerminant studia, quæ mox fructus honestarum actionum sequitur. his animæ agricultura incrementum addit, & quantum in se est, immortales facit sua industria. Liquet igitur agricolam esse bonum, terræ uerò operarium malum: cui terram exercenti utinam ex illo terreno roboris aliquid accederet, ac nō deperiret aliquid ex eo quod habuerat. dicitur enim de ea, Non apponet uires suas tibi tradere. Et qualis esset homo, qui edens semper bibensq; nūquam expleretur? aut eas quæ sub uentre sunt uoluptates alias super alias cumulans, tamē recentē semper libidinē afferret ad coitū? nam indigentia solet imbecillitatē inducere, sicut firmitatem satietas. Verum quādo in copia rerum coniungitur

gitur ſatiabilitas cum magna intemperantia, id demum fames eſt. miſeri uerò qui mole referti, quantum ad cupiditates ſunt adhuc inanes & ſitiunt. Sed de amatoribus ſcientiæ in Cantico magno uates ait: quòd eos aſcendere fecit ſuper uim terræ, & cibauit agrorum germina. Scilicet impius finem non aſſequitur, ut magis doleat, dum uires decedunt magis quàm accedunt eius actionibus. Qui autem uirtuti dant operam, ſuperiores omnib. rebus terrenis ac mortalibus, è ſublimi deſpiciũt earum potentiam, quippe in aſcẽſu ducem ſecuti deum, qui etiam pubertatem agrorum ad uſum fructum eis porrigit, uirtutes agris, & illarum fructus horum fructibus aſsimilans. Naſcitur enim ex prudentia ſapere, ex temperãtia ſobrium eſſe, è pietate deum colere, & ex unaquaq; cæterarum uirtutum ſua cuiuſq; actio. Hæ ſunt cibi animæ propriè, quæ idonea eſt ad ſugendum, ſicut legiſlator loquitur, Mel è petra, & oleum è ſolido ſaxo: petram ſolidam & infrangibilem indicans ſapiẽtiam dei, nutricem baiulam educatricemq; deſiderantium uitam incorruptibilem. Hæc enim tanquam mater eorum quæ mundo continẽtur, ex ſeipſa cibos præbet ſuis fœtibus. ſed non omnia diuino alimento digna habẽtur: uerum ea modo quæ non degenerem præ ſe ferunt indolem. nam pleraq; pereunt inedia uirtutis, grauiore morbo ac miſeriore quàm cibi potuſq; inopia. Labitur autem diuinæ ſapientiæ fons nunc leniore fluxu placidioreq;, nunc uehementiore curſu maioreq; impetu. Quando igitur ſenſim deſcendit, dulceſcit mellis in morem: quãdo uerò celeriter confertimq; labitur, fit tanquam oleum illuſtrandæ ani-

mæ. Hanc petram propheta uocat alibi manna per ſynonymiam, antiquiſsimum illud dei uerbum: qua appellatione intelligitur quiddam generaliſsimum: unde fiũt duæ placentulæ, condita melle altera, altera oleo, id eſt, educationes duæ ualde ſimiles, & ſtudio dignæ, initio dulcedinem inſtillantes contemplationum quæ inſunt ſcientijs: mox & lucem fulgidiſsimam accendentes in his qui non faſtidioſe deguſtant, ſed firmiter conſtanterq́; retiment ea quorum tenẽtur deſiderio. Hi ſunt, ut dixi, qui aſcẽdunt ſuper uim terræ. Cæterũ impio Caino ne terra quidẽ quicq̃ confert ad agilitatem, quamuis nihil præter eam tractanti aliud. Proinde conſequenter gemens tremensq́; ſuper terram inuenitur, id eſt mœrore timoreq́; confectus. Talis eſt infelicis uita, cui è quatuor affectibus contigerunt qui moleſtiores ſunt, timor & dolor, quorum ſynonyma ſunt tremor & gemitus. Huiuſmodi enim homini neceſſum eſt aut adeſſe aut imminere mali aliquid. Itaq; futuri expectatio timorem gignit, præſentis uſus mœſtitiam. Sed qui uirtutẽ ſectatur, delicijs huic conuenientibus fruitur. Aut enim acquirit bonum, aut acquiret poſtea. & habere quidem, affert gaudium, rem precioſiſsimam: expectatio uerò habendi, ſpem quæ eſt alimentũ animarum uirtutem amantium: propter quam ſemouemus pigritiam, quotquot ſuapte promptitudine properamus ad honeſta opera. Certè quæcunq; anima concipit prolem maſculam, ſcilicet iuſtum propoſitum, ab hac excluduntur omnia triſtia. Teſtis erat natiuitas Noe, qui interpretatur ſolidus, de quo dicitur: Hic ceſſare faciet nos ab operibus noſtris, & à laboribus manuum

nuum nostrarum, & à terra cui maledixit dominus deus. Sic enim natura comparatum est, ut iustitia primum quietem pro labore inducat, quicquid est in confinio uirtutis & uitij susq; deq; faciens, diuitias, principatum, gloriam, honores, & quæcunq; horum germana sunt, circa quæ plurimum humanum genus satagit. Deinde mœrores tollat, quos nobis nostræ actiones conciliant. Moses enim non, ut impij quidam, deum autorem malorum ait, sed nostras manus, figuratè nostros conatus subindicans, & spontaneas cogitationes procliues ad deterius. Postremum est cessare à terra cui maledixit dominus deus. Hæc autem est malicia, insipientium animabus insita, cuius tanquam morbi grauißimi aberuncationem iustus inuenit, iustitiam adeptus cum tota sua familia. utiq; quando id genus mala depelluntur, homo repletur gaudio sicut Sarra. ait enim: Risum mihi fecit dominus. & addit: nam quicunq; audierit, gratulabitur mihi. Opifex est enim deus boni risus & gaudij: itaq; Isaac non uulgariter genitus, sed operante deo credendus est. Nam si risus Isaac intelligitur, risus autem factor est deus iuxta uerax Sarræ testimonium, etiam pater Isaac potest dici rectißimè. Huius appellationis etiam sapiens ille Abraham fit particeps, cui gaudium proles sapientiæ, tristitiam excidens donatum est. Ergo si quis idoneus est audire poeticam, id est faciendi rationem qua deus utitur, & ipse gaudet necessario, & gratulatur his qui habuerant audiendi desideriū. In hac nullum figmentum fabulosum inuenies, sed ueritatis formas omnes, expressas integrè: imò ne metra quidem ac rhythmos

rhythmos & carmina aures per musicam oblectantia: sed opera naturæ absolutißima, propriam quãdam concinnitatem habentia. Sicut autem mens ad audiendum apta gaudet his dei poematis: sic & sermo concinens mentis cogitationibus & quodammodo adhærens, necessario gaudet. id docebit manifeste oraculum Mosi sapientißimo redditum in hanc sentẽtiam: Ecce Aaron frater tuus Leuita. scio quod loquetur ipse tibi. ecce ipse egredietur in occursum tibi: uidensq; te lætabitur intra seipsum. Opifex ait se scire, quod sermo, qui mentis est frater, loquetur. Fecit enim eum tanquam instrumẽtum totius huius ex quo concreti sumus, uocem articulatam. Hic sermo mihi, tibi, omnib. hominibus, sonat, profert, interpretatur cogitata, et prior exit occursurus his quæ mens ratiocinatur. Nam quando mens excita in aliquid sibi familiare sumit impetum, aut intus cõmota à seipsa, aut receptis à rebus externis formis aliquibus eximijs, concipit & parturit cogitationes: quas uolens parere non potest, donec per linguã cæteraq; instrumenta sua, uox eas excipiens, obstetricis more producat in lucem. hæc uox cogitationes elucidat. nam sicut ea quæ in tenebris abdita sunt cælantur, donec lux affulgẽs ea indicet: ad eundem modum cogitationes mens recondit in loco inuisibili, donec uox lucis more cũctas retegat. quapropter ualde pulchre dictum est, quod egreditur sermo in occursum cogitationibus, & accurrit eas complecti cupiens, indicandi desiderio. Nam quisq; sui operis est cupidißimus. Sermonis autẽ proprium est dicere, ad quod suapte natura properat. Gaudet aũt & lætatur quando

ceu illustratus peruidet & comprehēdit intellectum rei quæ declaratur. Tunc enim complexus eam interpretatur optime. Proinde quicunq; inter dicendum non rectè tenēt cogitata, ut uerbosos ac loquaces auersamur, quia longas sed inanes atq; adeò inanimes, ut propriè dicam, orationes consarciunt. Horum igitur sermo ut indecorus merito gemit: ècontra necessario gaudet qui re bene considerata sufficienter instructus ad conceptus animi proloquēdos accedit: id quod omnibus fermè notum puto per quotidianam experientiam. quando enim probè cognitum tenemus de quo disserimus, lætus gaudensq; sermo abundat dilucidis & proprijs uocabulis, quibus copiose, expeditè, inoffense, atq; etiam disertè ac efficaciter repræsentat quicquid docere uult. quando autem diuersis cogitationib. distracti nil certi comprehēdimus, sermo quoq; delirat, & impropriè loquitur, destitutus aptis uerbis & conuenientibus. Quapropter tum ipse tædio laborat errabundus & subinde impingens: tum auditoribus adeò nō persuadet, ut molestus etiam sit auribus. Attamen nec omnis sermo, nec cogitatis occurrat omnibus: sed perfectus Aaron perfectissimi Mosis cogitationibus. Alioquin quid opus erat postquam dixit Ecce Aaron frater tuus, addere Leuita, nisi ut doceret quod soli Leuitæ & sacerdoti & bono sermoni conuenit proferre cogitata quæ sint perfectæ animæ germina. Nam mali uiri sermo nunquam interpretari potest diuina dogmata. pulchritudinem enim eorum suis deturparet contaminationibus. ècontra neq; bonus impudica turpiáue proferet: sed semper sanctas narrationes

sacri

sacri sanctiq; sermones facient. Fertur in quadam optimè instituta ciuitate morem esse hunc, ut quoties aliquis impuræ uitæ ciuis sententiam uult proferre ad senatum aut populum, non sinatur per seipsum hoc facere, sed à magistratu cogatur eam apud aliquē honestum uirum deponere. Qui mox assurgens promit quod audiuit, silente interim altero: & quæ tum primum didicit quamuis aliena profert, autorem commenti uix in auditorum spectatorúmue habens numero. adeò ne beneficium quidem ab iniustis quidam dignantur accipere, quod existimēt hanc utilitatem corrumpi admixto dedecore. quod & Moses sacratißimus docere uidetur. nam tale quiddā est quòd Aaron Leuita occurrit fratri suo Mosi, quo uiso gaudet in seipso. Illa autem uerba In seipso gaudere, præter iam dictum dogma indicant & aliud magis ad remp. pertinens, ostendente legislatore germanū & maximè proprium hominis gaudium. proprium enim nec è pecuniarum possesionúmue copia, nec è splēdore gloriæ, nec ex ullo omnino inanimato infirmoq; opere, quod per seipsum est corruptibile, potest contingere. imò nec è robore agilitateq; corporis aut cæteris id genus dotibus, quæ uel cum peßimo quoq; cōmunes sunt, & habentibus se nonnunquam perniciem attulerūt ineuitabilem. quoniam igitur in solis animæ bonis pura & minimè adulterina inuenitur lætitia, in seipso utiq; gaudet omnis sapiens, non in his quæ circa se habet. in seipso enim habet mentis uirtutes, quas nobis placere æquum est: circa se uerò bonam habitudinem corporis & externarum rerum copiā, propter quas non est quod

nobis

nobis placeamus. Ergo quoniam quantum potuimus de clarauimus ueracißimi Mosis testimonio, sapientis proprium esse gaudiũ, ostendemus spem quoq; in hunc maximè competere, teste eodem. sic enim loquitur de Seth filio cui nomẽ Enos, quod interpretatur spes: hic primus sperauit inuocare nomen domini dei. Rectè. uero enim homini quid magis potest esse proprium quàm spes & expectatio possessionis bonorum accipiendorum à solo munificẽtißimo deo: quod genus solum, si uera fateri uolumus, propriè hominum est: tanquam hi qui non sperant in deum, extra naturã rationalem censeantur. Ideò cum dixisset de Enos, hic sperauit inuocare nomẽ domini dei, disertè infert, Hic est liber generationis hominum proborum. scriptũ est enim in dei libro, solum bene sperantem esse hominem. itaq; per contrarium qui desperat non est homo. ergo concretum hoc nostrum definitur, animal rationale, mortale. sed eius quem Moses censet hominem affectiones animæ sperant in eum Qui est, uerum deum. Proinde boni uiri felicem sortẽ nacti spem atq; gaudium, aut habeant aut certè expectẽt bona. mali uerò, quorũ Cain est sodalis, in mœrore timoreq; degentes, præsentia imminentiáue mala miserrimã portionem poßideant, gementes ob molestias quas habẽt præ manibus, præ metu aũt ingruentiũ trementes horrentesq;. uerũ de his hactenus dictũ sit, scrutemur iam sequẽtia. Dixitq; Cain ad dominũ: Maior est culpa mea q̃ ut remittatur.] hoc quale sit per similia declarabitur. Si nauẽ mari iactatã gubernator deserat, an nõ neceßũ est eam nauigationẽ aberrare? itẽ si quadrigas auriga in Circẽsibus,

annon

annon necessum est eas turbatas ferri cursu deuio? Quid ciuitas si destituatur magistratibus aut legibus? sunt autem & leges dubio procul pro magistratibus. nónne carens magistratibus legibusq; ciuitas illa malis opprimetur maximis? Atqui natura comparatum est, corpus absente anima, animam absente ratione, rationem destitutam uirtute, interire funditus. Quod si hæc singula rebus destitutis nocent tantopere, quantam miseriam in à deo destitutis agnoscimus? quos ille auersatus tanquam desertores ordinis, exterminauit procul à sanctißimis suis legibus, indignos sua prouidentia habitos. In uniuersum enim scire oportet, quod qui præstantioris ope destituitur, fit obnoxius maximis culpis & criminibus. quando enim dices imperitum artis lædi maximè? nónne quando à scientia omnino deseritur? quãdo uerò indoctum & ualde ineruditum? nónne quando à doctrina & disciplina derelinquitur? quid insipientes quãdo infelices pronunciamus potißimè? nónne quando omnino repelluntur à prudentia? quãdo uerò intemperantes & iniustos? nónne cum à temperantia iustitiaq; damnantur exilio perpetuo? quando uerò impios? nónne quando pietas eos à sacris suis excludit? ideò arbitror eos qui non omnino sunt inexpiabiles, optare puniri potius quàm dimitti. nam hæc mißio facilè subuertet eos, ceu malè saburatas naues carentes gubernatoris prouidentia, animaduersio uerò ad correctionem profuerit. Aut non sunt potiores qui sub pædagogis educantur, quàm qui peccantes à nullis cohibẽtur castigatoribus? non meliores itidem qui sub magistris discunt artes, quàm qui,

quoties

quoties aberrant obiurgantur à nemine? uel fælicius proficiunt qui sine curatore degunt, quàm qui parētes à natura institutores sibi additos deo fortunante nacti sunt? sin minus, saltem secundarios præfectos adepti, quos orbitatis miseratio conciliare solet, in omnibus cōmoditatibus genitores minus desiderant? Ergo quicunq; peccatorum sumus nobis conscij, precemur deū ut puniat nos potius quàm incastigatos prætereat. præteritos enim nō ipse propicius in seruitutem suam uindicabit, sed inclementis geniture seruos faciet. quod si ut benignus clementer leniterq; puniat, errata nostra corriget, sermonem suum castigatorem immittens in nostram animam, per quem pudore admissorum incusso, ipsam in sanitatem restituat. Propterea legislator ait, quicquid in animo suo precata fuerit uidua & expulsa, manere ipsam. deum enim uirum & patrem uniuersorum semen genituramq; omnibus præbentem iuste dicemus. mentem uerò eiectam deo uiduam, quæ aut geniturā diuinam non excepit, aut exceptam data opera abortum fecit. Quamobrem quicquid statuerit, cōtra seipsam statuet, idq; omnino immedicabile. Quomodo enim euitari potest malum, quod contra seipsam pronunciat creatura inconstans & ad omnē occasionem mobilis, ascribens sibi uirtutes creatoris? quarū una est qua citra controuersiam rigideq; definit singula. Quapropter nō solum uiduabitur à scientia, sed expelletur etiam. quod sic intelligitur. Anima uidua, nondum tamen expulsa ex honestate, potest per quandam tolerantiam cum recta legitimaq; ratione redire in gratiam. quæ autem semel seiuncta fecit

diuortium, ut irreconciliabilis in omne æuum reiecta est, amissa potestate reuertendi ad pristinũ domicilium. Hactenus de his uerbis, Maior est culpa mea q̃ ut remittatur: dispiciamus sequentia. Ecce eijcies me, inquit, hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar.] Quid ais bone uir? itá ne etiam eiectus è tota terra absconderis? at quomodo? poteris ne uiuere? an ignoras quod animalibus natura, non eadem sed diuersa loca incolenda distribuit? mare piscibus & omni aquatico generi, terram terrestrib. omnibus. homo autem utiq; iuxta corporis temperamentum animal terrenum est. propterea quicquid migrat è suis regionibus, & uelut in alienas transfertur, exanimatur facilè: terrestria si mergantur in aquam, aquatica si in terram expellantur. proinde si eijciaris è terra cũ sis homo, quò te uertes? natabisne in aqua more aquatilium? atqui mersus mox exanimaberis. sed forte sumptis alis sublimis euolans per aerem uagari conaberis, è terrestri factus uolucris? fac si potes, muta characterem quem tibi semel impreßit deus. sed haudquaquam poteris. Quanto enim sublimius teipsum extuleris, tanto citius grauioreq; casu ad terrã proprium tibi locum relaberis. Itáne homo aut ulla creatura potest se à deo abscondere? quónam ab eo qui nusquam non est, qui prospicit usq; omnes terminos, qui uniuersa replet sua præsentia, à quo nihil uel minutißimũ deseritur? Et quid mirum si nulla creatura latere potest eum Qui est, quando ne materialia quidem principia cuiquam licet effugere, sed necessum est ut euitato uno incidat in aliud. Vtinã igitur opifex arte qua fecit in utroq; elemẽto

degentia, huius quoq; animalis ubiubi uicturi fecisset miraculum, ut à natiua grauitate terreni aquaticiq; ponderis in aerem ignemq; se posset attollere: ac rursum post consuetudinem cum sublimibus, si migrationem inde requireret, locum loco mutaret cōtrario. Sed debuit utiq; in una aliqua mundi parte consistere, quandoquidem in omnes excurrere non poterat: & alioquin etiam opifex nihil ei præterea reliquū fecerat, absumptis in mundum quatuor elementis, ut ex perfectis partibus absolutissimum opus hoc uniuersum redderet. Ergo cum totum opus dei nemini liceat effugere, an non multo minus autorem eius & rectorē effugere poterit? nemo igitur hæc uerba non examinata facilè admittens, è sua simplicitate legem æstimet: sed introspectis latentibus significationibus, discernat id quod manifestum est. Quid si uerba ista, Si eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, sic intelligantur: si non præbes mihi bona terræ, ne cælestia quidem accipio. si non datur frui uoluptatibus, ne uirtutem quidem desidero, si non impartiris humana bona, diuina quoq; tibi habeto. nam apud nos necessaria, cara, & uerè germana bona sunt hæc: edere, bibere, uestiri, per uisum frui colorum uarietatibus, per aures oblectari omnigenis sonorum cōcentibus, per nares exhilarari suauibus uaporum fragrantijs, uētris & eorum quæ sub uentre sunt ad satietatem expleri uoluptatibus, aurū argentumq; non negligere, honores principatusq; & quicquid ad gloriam facit conquirere. prudentiam uerò, fortitudinem, iustitiam, res tetricas, & uitæ molestiam afferētes, missas faciamus. quod si libet eis uti, non

ut bonis perfectis utendum est, sed ut causis bonorum. ô ridiculum caput. Ergo priuatus his lucris corporeis in conspectum dei non uenies? at ego tibi dico, uenies omnino, etiamsi priuatus fueris. solutus enim duris tum corporis tum rerum corporearum uinculis, imaginaberis illum sapientem Abraham. Viden ut relinquẽs terram, cognationem, ædes paternas, sensum, rationem, incipit occurrere eius Qui est potentijs? postquam enim totam domum egressus est, ait lex uisum ei deum: docens quod manifestè apparet extricato rebus mortalibus, & recurrẽti ad incorpoream huius corporis animam. Ideò Moses accepto suo tabernaculo, extra castra id figit, longè semotum à corporali exercitu. hoc enim solo modo sperat se fore supplicem cultoremq; perfectum cælestis numinis, & ait id uocatum tabernaculum testimonij, ualde cautè, ut tabernaculum eius Qui est sit, non uocetur tantummodo. ex uirtutib. enim ea quæ dei est uerè est, constans ex essentia. quoniam & deus solus stat in essentia: quã ob causam necessario de seipso dicit: Ego sum Qui sum: ac si quicquid post eum est, non per essentiam sit, sed sola opinione hominum. Mosis autẽ tabernaculum figuratè humanam uirtutem significans, appellatione non ipsa re dignabitur, cum sit imago diuini illius tabernaculi. huc accedit quod & Moses quando in deum Pharaonis constituitur, non reuera factus est deus, sed tãtum existimatione creditus. Deum enim dantem quidem scio & largientem, dari uerò nõ intelligo. Dicitur autem in sacris libris, Do te deum Pharaoni, patiente qui datur non agente. Is autẽ Qui uerè est, actiuus necessario non

passiuus

passiuus intelligitur. Quid igitur ex his colligimus? quòd sapiens dicitur quidem deus insipientis, reuera autem non est deus, sicut nec adulterinus stater est stater: idem collatus cum eo Qui uerè est, homo dei reperietur: cum insipiente uerò si conferatur, deus imaginatione existimationeq; uidebitur, non ueritate ac essentia. quid igitur nugaris dicens, Si me eijcies à terra & te, abscondar. imò si te à terreno arcuero, manifeste ostendam meam imaginem. argumento est, quod à facie dei migrabis: post migrationem autem nihilominus terrenum corpus inhabitabis. Dicit enim rursum: Exiuit Cain à facie dei, & habitauit in terra.] Itaq; non eiectus à terra absc̃oderis ab eo Qui est, sed eum deuitans in terram confugisti, locum mortalem, imò nec omnis qui inuenerit te occidet, quemadmodum sophisticaris. nam quicquid inuenitur, utiq; ab alterutro inuenitur, aut simili aut dißimili: simili cognatoq; iuxta communionem omnium familiaritatemq;: dißimili uerò iuxta diuersitatem contrariam. simile igitur c̃oseruare studet sui simile: dißimile uerò perimere solet sui dißimile. Sciat ergo et Cain & quisquis alius uafer est, quod non à quouis occurrente interficietur: sed malefactores quidem germanorum cognatorumq; uitiorum æmulatione custodes eius erunt & satellites. qui uerò prudentiam cæterasq; uirtutes exercent, tanquam infensißimum hostem tollẽt si poterunt. In uniuersum enim & res & corpora à familiaribus amicisq; seruantur, ab alienis uerò & infestis interimuntur. Quapropter oraculum c̃otra fictam hanc Caini simplicitatem ferens testimonium ait: non ita

ſentis ut loqueris. Ais quod quicũq; artis tuæ palæſtras inuenerit, interficiet. noſti autem quod nõ quiuis ex innumeris qui inter tua cenſentur auxilia, ſed ſolus uirtutis amicus, tecum gerit bellum ſine inducijs. Qui, inquit, occiderit Cain, ſeptẽ mulctas diſſoluet.] Id quam rationem ad dictas interpretationes habeat non uideo, quod ſeptem mulctas diſſoluet. nam nec dixit quæ ſeptem, nec mulctæ modum, nec diſſoluendi. itaq; exiſtimandum eſt omnia talia figuratè latenterq́; ſignificare aliquid. Quid ſi tale quiddam docere uult? quod irrationale eſt in anima in ſeptem partes diuiditur, uiſum, odoratum, auditum, guſtum, tactum, ſermonem, genituram. octauum intellectum horum ducẽ ſiquis uelut Cainum interimat, ſimul & illa ſeptem diſſoluet. robore enim mentis ualido confirmantur hæc omnia, & cum eiuſdem imbecillitate deficiunt. perfecta autem corruptio quam inducit uitium, perfectam diſſolutionem accipit. ſeptem autem illa in ſapientis animo incontaminata puraq́; & proinde honore digna inueniuntur: in inſipientis contrà impura pollutaq́;, & ut dixi mulctata, hoc eſt mulcta digna & ſupplicio. Quando igitur aqua terram purgare ſtatuit opifex, uoluitq́; animam purgari ab ineffabilibus iniquitatibus, eluereq́; & abſtergere maculas per ſacram purificationẽ, hortatur eum quem reperit iuſtum, qui non eſt oppreſſus à diluuio, ut inducat in arcam, id eſt hoc corpus uas animæ, ex omnibus pecudibus mundis ſeptenas, maſculum & fœminam: æquum cenſens ut bona ratio puris utatur omnibus partibus irrationalibus. Et quod hic legiſlator definiuit, ne-

cessario contingit omnibus sapientibus. habent enim purificatum uisum, examinatum auditum & sensus cæteros. habent sermonem quoq; immaculatum, & appetitus Veneris non illegitimos. singula autẽ horum septem, partim masculus sunt, partim fœmina. Quoniam enim aut quiescunt aut mouentur, quiescunt quidem per somnium, mouentur autem uigilantia iam & agentia: quicquid habitum habens quiescit, ut paßioni obnoxium uocatur fœmina. quod uerò præditum motu actuq; animaduertitur agere, masculum nominatur. atq; ita in sapiente hæc septem spectantur pura, contrà in malo mulctata omnia. Quantam enim putas multitudinem quotidie à suis oculis, uelut à transfugis, proditam coloribus figurisq;, & his quæ uidere nefas est? quantam ab auribus omnes sonos consectantibus? quantam ab odoratus gustusq; instrumentis attractis per uapores uarietatesq; cæteras plurimas. Taceo multitudinẽ eorum quos infrenis linguæ fluxus irreuocabilis perdidit, aut libidines œstro suo impotenter concitos. Plenæ ciuitates, plenus est orbis terræ quàm latè patet malis talibus, quæ humano generi uel media pace acre cõtinuumq; bellum inferunt tum priuatim tum publicè. propterea uidentur mihi qui non omnino rudes sunt, malle cæcitatem quàm uidere quæ non decet: malle surditatem quàm audire sermones perniciosas: linguam quoq; libenter amißuri, ne proloquantur quæ cælanda sunt. Certè fertur quosdam sapientes, cum in rota cruciarentur ad extorquenda secreta, præmordisse linguam suam, & ita grauiorem cruciatum rependisse tortoribus, dum eos uoti fecerunt
 impotes

impotes. Castrari utiq; melius est, quàm trãsuersum abripi libidinum illicitarum rabie. Quæ omnia in calamitates perniciosas animam mergentia, merito extrema pœna sequitur. Additur deinceps, Posuit dominus deus in Cain signum, ut nõ interficeret eum quisquis inuenisset.] Quod autem signum, non declarauit, quamuis solitus singularum rerum naturam per signa indicare: sicut in rebus Aegyptijs dum uirgam mutat in serpentem, & manum Mosis in niuis speciem, & fluuium in sanguinem. An fortè hoc ipsum signum est appositum Caino ne interficeretur, quòd nunquam interfectus est. nusquam enim in lege de nece eius narrat, subindicans quod sicut illa fabulosa Scylla, immortale malum est insipientia, quæ nunquam in totum emoritur, & tamen nunquam non moritur. Atq; utinam fieret contrarium, ut semel è medio tollerentur omnia: nunc perpetuo repullulantia, immortali morbo affligunt quoscunq; aliquando corripuerunt.

PHILONIS IVDAEI, DE AGRICVLtura Liber.

OEpitq; Noe homo agricola esse, & plantauit uineam, & bibit de uino, & inebriatus est in domo sua.] Vulgus hominum rerum naturas ignorans, etiam in nominib. eis imponendis erret oportet. nam qui eas uelut per anatomiam considerant, facilè assequuntur appellationes earum proprias: qui autem res tractant cõfusius, non tam exquisitas. Moses uerò in tanta rerum peritia, nominibus rectißimis aptißimisq;, & mirè perspicuis uti consueuit: proinde sæpe in libris legum diuinarum inuenimus rebus conuenire nomina: quod uel in præsenti capite liquet, in quo iustus ille Noe agricola inducitur. Et cui non ad iudicandum procliuiori uideri posset idem agricultura, quod facultas operaria? atqui duo hæc adeò non sunt eadem, quãtumuis coniuncta, ut sint etiam pugnantia. possunt enim & imperiti laborare in re rustica: agricolæ autem nomen ipsum peritiæ fidem astruit, quod uidetur ei propter artem suam inditum. præterea cogitandum illud quoq;, terræ operarium finem unicum spectare mercedem (sunt enim pleriq; mercenarij) non solicitum quàm bene operetur. agricola uerò non parcit impensis, modo poßit uel agellum emere,

uel ita rem administrare, ut reprehensionem peritorum effugiat. nullum enim aliud lucrum quærit, quàm ut ex annuis prouetibus fructum percipiat. itaq; dat operam ut siluestres arbores traducat ad mitius ingenium, mitium uerò incrementum industria sua promoueat, & si quæ præ alimento nimio luxuriant, putatione coerceat: alias uerò contractiores nouis stolonum acceßionibus amplificet. adhæc generosas plantas in multos ramos se diffundentes propaginet, paratis circum non admodum profundis scrobibus: parum frugiferas autem insitis in earum stirpes & unitis præstantioribus, ad meliorem frugem reducat, quandoquidem sic homines quoq; faciunt, adoptiuos filios in alienas gentes propter uirtutem asciscendo, in quibus constanter perseuerent. ita & rusticus radicitus excidit plurimas iam effœtas, quæ intercipiendo succos magnum damnum in proximo sitis afferunt. circa huiusmodi enim negocia uersatur ars curatrix stirpium è terra nascentium. Nunc ad peritiam agriculturæ, qua excoluntur animæ, considerandam nos uertamus. hæc ante omnia curat ne quid seminet plantétue, quod sit sterile: sed omnia mitia fructiferáq; relatura fructum annuum moderatori homini. hunc enim natura principem animalium stirpiumq; & omnium rerum mortalium constituit. homo autem in unoquoq; nostrum quis alius esse potest quàm intellectus, qui solet satorum plantarumq; fructus colligere. Quoniam autem infantibus lac nutrimentum est, adultis quæ è frumento coquuntur, animæ quoq; suum lac debetur in ætate tenera, uidelicet liberalis musicæ rudimenta: sicut

ſicut uiros perfectum alimentum decet, ut inſtituantur in prudentia, tẽperantia, cæteriſq; uirtutibus. hæc enim ſata plantataq; in mente ex præſcripto artis ruſticæ de qua loquimur, egregios fructus ferent, & actiones laudabiles. ſimulq; quotquot affectionum uitiorumq; plantæ in altum pullulant, ferentes fructus letiferos, ſuccidãtur ut nihil fiat reliquum, unde noua rurſum peccatorũ prorumpant germina. quod ſi qua nec utiles fructus feret neq; noxios, excidentur tales, non tamen abſumentur, ſed uertentur in uſum cui competunt, aut in uallum ad munitionem caſtrorum, aut ad ſeptum oppidi, quod ſit pro mœnibus. ſic enim præcipitur: Omne quod non fert fructum cibo utilem excides, & facies inde uallum oppido, ſi quis tibi bellum inferat. Huiuſmodi arbores ſunt ſimiles doctrinis contemplationem ſolam habentibus, inter quas recenſenda eſt medicina iſta ocioſa, non coniuncta cum actionibus ægros incolumitati reſtituentibus: & rhetoricæ genus cauſidicum mercenariumq;, non in quærendo iure occupatum, ſed dolo captans aſſenſum auditorum. huc accedunt & dialecticæ geometriæq; partes quæ momenti nihil ad morum correctionem afferunt, ſed intellectum ſolum acuunt, ne hebetior ſit ad ſingula de quibus ambigitur: ſed diuidendo diſtinguendoq; proprietates ſingulorum diſcernat à communibus qualitatibus. certe philoſophiæ rationem triplicem priſcos aiunt agro aſsimilaſſe, ita ut naturalem arboribus ſtirpibuſq; facerent ſimilem, moralem uero fructibus, propter quos ſunt arbores: deniq; rationalem ſepi & maceriæ. Quemadmodum enim maceria fructus

plantasq; agri conseruat, arcens irrumpendi nocendiq; cupidos, ita & rationalis pars philosophiæ præsidium munitissimum est reliquarum duarum, moralis atq; naturalis. cum enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilẽ speciem dissoluit, & probabilem deceptionem maximam perniciosissimamq; escam animæ tollit è medio, adhibitis sermonibus disertis & demonstrationibus indubitatis, tãquam ceram leuigatam intellectum parat ad excipiendos physiologiæ moralisq; disciplinæ characteres ualde probos ac integros. Hæc sunt quæ animæ agricultura profitetur: effodiam arbores omnes imprudentiæ, intemperantiæ, timiditatis, iniustitiæ: excidam & uoluptatis, cõcupiscentiæ, iræ, furorisq; ac similium passionum stirpes, etiamsi se ad cælum extulerint: aduram & radices earum, immisso penitus in terrã incendio, ne qua pars, imò ne quod uestigiũ, ne ulla umbra fiat reliqua. & hæc quidem auferam. inseram autẽ, primùm in puerilis ætatis animas surculos, quorum fructus ipsas enutriet. sunt autem hi. scribendi legendiq; certa industria, eorũ quæ apud sapientes poetas habentur diligens scrutatio, geometria, oratoriæ facultatis meditatio, & uniuersa liberalis musica. in iuueniles uero ac uiriles iam meliores perfectioresq;, prudentiæ plantam, fortitudinis, temperantiæ, iustitiæ, omnisq; uirtutis. quod si quid ad siluestrem quam uocant musam pertinens nullum quidẽ uescum fructum afferat, possit tamen quæ ad cibum prosunt munire conseruareq;, hoc quoq; reponam, nõ propter ipsum, sed quia natũ est ad necessariarũ utiliumq;
rerum

rerum ministerium. ideo sapientissimus uates huic quidem iusto animæ agriculturam ut congruentē assignat, dicens: Cœpit Noe homo agricola esse: de Cain uerò ait, Erat operans terram. & paulo post quando in fratricidij facinore deprehenditur, dicitur: maledictus tu à terra quæ aperuit os suum ut acciperet sanguinem fratris tui de manu tua, qua operaberis terram, & non apponet tibi dare fructus suos.] Quomodo manifestius ostēdi posset, quod terræ operarium non agricolam legislator existimat malum uirum, quàm nunc ostensum est? nec tamen suspicari debemus de homine qui manibus pedibusq; & cæteris corporis uiribus ad opus est ualidus, aut de montana planá ue terra sermonem hic fieri, sed de uniuscuiusq; nostrum potentijs. nam mali anima circa nihil aliud occupari solet quàm circa terrenum istud corpus & cunctas eius uoluptates. proinde uulgus hominum obeundo uarios tractus usq; extrema terræ, mare quoq; traijciendo, & sinus eius penetrando, nullamq; huius uniuersitatis partem imperscrutatā relinquendo, semper & ubiq; ista colligit, quæ ad cumulādam uoluptatem faciunt. nam sicut piscatores retia demittunt interdum lōgissima, in medio complexi magnū maris spacium, ut quamplurimos pisces inclusos ac uelut obsidione cinctos capiant: eodē modo maxima pars hominum, non in sinum aliquē maris, sed in totā aquæ, terræ, aerisq; naturam, omnicapientia ut poetæ loquuntur, lina extendens, omnia ubiq; ad uoluptatis usum inuncat & attrahit. etenim terræ metalla perquirunt, uasta maria traijciunt, omnia belli pacisq; exercent negocia,

cia, materiam copiosam ceu reginæ uoluptati parantes: quippe non initiati agricultura animæ, quæ seminans plantansq; uirtutes, fructum uitam beatam decerpit ex eis. qui autem exercent & tractãt quæ carni grata sunt, lutum maceratum, fictilem statuam, animæ carcerem, quem illa à natiuitate ad extremum diem ceu cadauerosum onus circumferre cogitur, colũt magno studio. Hæc est differentia inter agriculturam & operationem terræ, itemq; inter agricolam & operarium. nunc considerandum ne in dictis rebus aliæ quoq; sint cognatæ species, quæ sub nominum communione occultent differẽtias. sunt autem quas quærendo inuenimus duæ, de quibus disseremus quantum poterimus. ergo sicut agricolam & operatorem terræ, quamuis idem uidebantur, tamen allegorias excutiendo longe diuersos reperimus, ita rursus pastorem & pecuarium. legislator enim iam pecuariæ, iam pastoralis artis meminit: quas appellationes lector parum curiosus fortasse putaret æquiuocas, significantes idem studium. atqui res ipsæ multum differunt, si spectentur singularum officia. quamuis enim pecorum magistris consuetudo uulgaris utramq; uocem applicat, at non & intellectui curatori animæ utraque conuenit. malus enim si sit, pecuarius gregis præfectus uocabitur: contrà si bonus & uirtutis amans, pastor nominabitur. id iam clarius faciam. Natura unicuique nostrum cognatas addidit pecudes, ex una radice animæ duabus uelut stirpibus pullulantibus. quarum altera integra indiuisaq; intellectus appellatur: altera ab imo in septem ramos diuiditur, in quinq; sensus, & duo instrumenta

menta uocis genituræq;. quæ multitudo tota bruta comparatur pecori: & quia numerosa est, iuxta naturæ legem operam ductoris necessariam postulat. quoties igitur imperitus regendi sed diues seipsum præficit, plurimorum malorum causa fit pecori. nam ipse necessaria copiose suggerit: at illud in tanta copia ciborum nimia saturitate petulans redditur. saturitatis enim germana proles est petulantia. per eam petulantiam saltitant, & contempto rectore uagantur, soluuntq; stipatum antea gregis ordinē, atq; ita ductor desertus, ex præfecto priuatus fit, discursans satagensq; si forte posit denuo in unum compellere. & cum uidet se operam perdere, gemit ac flet, damnans suam facilitatem, & culpam in seipsum referens. Ad eundem modum pecus sensuum, quādo intellectus supinè se gerit & ignauiter, auide saturatum copia rerum sensibilium ceruicem iactat & subsultat, impingens in omnia uisui patentia, uel quæ uidere nefas est: auribus quoq; uoces recipiens insatiabiliter, sitiendo semper ob curiositatem, interdū delectans se obtrectationibus parum liberalibus. Quid enim aliud credimus quotidie per totum orbem tot milia spectatorum in theatra contrahere? homines enim uicti spectaculorum & fabularū cupidine, infrenes tum oculis tum auribus, consectantur citharistas citharœdosq;, præterea saltatorib. cæterisq; mimis inhiant, propter gestus motusq; ac status effœminatos: atq; ita factiones theatricas instaurant, securi cæterarum rerum priuatarum publicarumq;, totam uitam in huiusmodi spectaculis conterentes miseri. Alij autem his etiam miseriores infeliciores-

resq;

resq; sunt, qui gustum tanquam è uinculis exsoluerunt: qui mox in omnes cibos potusq; facto impetu, ex iā apparatis carpit quodlibet, immanem famem habens absentium: ut etiam cum uentris sentinam expleuerit, concupiscentia tamen auida & inanis etiam tum circumspiciat, ne quid reliquum oculos fugerit, ut hoc quoq; more ignis omniuori abliguriat. hanc uentris diluuiem pedisequa à natura addita comitatur libido coitus, furore ac œstro pertinaci concita, & molestißimam rabiē afferens. cum enim è multis condimentis potuq; meraciore contracta crapula grauantur homines, non sunt amplius sui compotes: sed properantes ad amatorios concubitus comessabundi oberrant ianuis, donec deferuente despumatoq; affectu poßint quiescere. cui rei prospiciens natura uidetur uentri subiecisse instrumenta coitus: qui saturitatem solet sequi, & tum demū agere suū negocium. Hos igitur qui tali pecori affatim præbent quicquid desiderat, pecuarios uocabimus. ediuerso pastores dicemus illos qui delectu rerum necessariarū habito, quæ commodißimæ sunt has ei præbent, recisa & amputata inutili superfluaq; copia, quæ non minus nocet quàm inopia: quiq; modis omnib. prouident ne grex neglectus in morbos incidat: imò uota etiam faciunt ne qua externa calamitas ingruat. in primis autem curam adhibent ne grex uagabundus dispergatur, metum incutiendo castigatorem non obtemperantibus rationi, & animaduersione utendo continua, mediocri quidem in errata sanabilia, seuera autem si his accedat contumacia. Quamuis enim abominandæ uideantur, plurimum tamen

tamen prosunt pœnæ insipientibus, quemadmodum medicinæ silua corporeo morbo laborātibus. Hæc sunt pastorum studia, qui uoluptati noxiæ insuauem utilitatē præferunt. Tanta certe curæ pastoralis honestas creditur & utilitas, ut poetarum gens reges soleat uocare pastores populi: sicut legislator sapiētes dignatur hoc nomine, qui soli ueri reges sunt. introducit enim eos præfectos tanquam gregis omnium hominū qui affectu bruto rapiuntur: & ideo Iacob etiam ille meditatione perfectionem assequutus, pastor est in eius literis. pascit enim hic Labanis pecora, scilicet insipiētis animæ, quæ nihil bonum arbitratur præter ea quæ uidet sentitq;, coloribus umbrisq; fallacibus seruiliter dedita. Labā enim interpretatur dealbatio. Moses quoq; sapientissimus hominum censetur in pastorum numero. Hic enim pastor intelligitur mentis præferentis fastum ueritati, quæ bona uideri quàm esse mauult. Iothor enim superfluus interpretatur. superfluus autem fastus est, ad inducēdum in rectā uitam errorem ascitus, qui est in causa ut aliud apud alias ciuitates ius habeatur, non apud omnes id quod iustum est. quippe qui naturale perpetuumq; ius ne in somnis quidem unquam uidit. Dicitur enim Mosem pastorem fuisse pecorum Iothor sacerdotis Madiā. Idem precatur ne cuiuis grex (sic uocat totū uulgus animarum) committatur: sed ut bonum pastorem habeat, cauentem ipsi ab omnibus insipientiæ, iniustitiæ, cæterorumq; uitiorum laqueis, inducentem uero in eruditionis uirtutumq; reliquarum dogmata: Dispiciat, inquit, dominus deus spirituum & omnis carnis hominē huic

cœtui. Deinde post pauca uerba subinfert: Et non erit cœtus domini tanquam oues quibus pastor deest. Sanctum profecto uotum, ne sine curatore præfectoq; sinatur unicuiq; nostrum cognatus grex: ut ne in deterrimã malæ reipublicæ speciem ochlocratiam, quæ ex optima democratia deprauatur, prolapsi, tumultibus & intestinis seditionibus agitemur in perpetuum. certe non sola magistratuum penuria parit morbum ochlocratiæ, sed & exortus iniusti alicuius uiolentiq; principis. tyrannus enim suapte natura inimicus, ciuitatibus quidem homo: corpori autem & animæ ac utriusq; negocijs, intellectus ille ferox, qui arcem in unoquoq; communijt. Officiunt autem non hæ solæ dominationes, uerum & nimis æquanimes principatus præfecturæq;. benignitas enim res est cõtemptibilis, utrisq; tum principibus tum subditis noxia: illis dum contempti subiectis, nec priuatim nec publice ualent quicquam recte constituere, interdum etiam principatu se abdicare coguntur: his uero dum ex continuo magistratuum contemptu negligẽtiores facti, magnum morbum arrogantiam sibi contrahunt, ut merito hi à pecudibus, illi à pecuarijs nihil differre iudicandi sint. nam illi sunt autores oblectandi se rerum copia: hi non ferendo saturitatem, uertunt se ad petulantiam. Oportet autem sicut caprarium, aut bubulcum, aut opilionem, aut in commune pastorem, intellectum nostrum præesse, semper utilitatem pecoris uoluptati præferentem. cæterum prouidentia dei prima et prope sola causa est, ne partes animæ rectore careant: sed pastorem adipiscantur omnino bonum & inculpabilem:

bilem, quo præposito impoßibile sit dispergi quæ intellectus colligit. necessum est enim eodem omnia comparere ordine, unius nutum spectantia: quandoquidem nihil est molestius quàm parere multis imperatoribus. at posteris officium res est tam præclara, ut non regibus solis & sapientibus uiris, & animis perfecte purificatis, sed & deo rectori omnium iuste tribuatur. id quod non aliquis è uulgo confirmabit, sed propheta cui nos decet credere, qui sacros hymnos conscripsit. Sic enim loquitur: Dominus pascit me, & nihil mihi deerit. idem pro se quisq; dicat. nam tale carmen omnem amicũ dei meditari conuenit. sed præcipue mundum hunc id decet. nam sicut quendam gregem, terram, aquam, aerem, ignem, & quicquid in his continetur uel stirpium, uel animalium, mortalium diuinorumq;: adhæc cæli naturam, solis ac lunæ circuitus, reuolutiones cæterorum siderum choreasq; concinnißimas, tãquam pastor ac rex deus regit iure legeq;, præfecto his recto sermone primogenito filio, qui curam sacri huius gregis tanquã magnus prorex in se recipiat. dictum est enim alicubi: Ecce ego sum, mittam angelum meum ante faciẽ tuam, ut custodiat te in uia. Dicat igitur & uniuersus mundus, maximus perfectißimusq; ueri dei grex: Dominus pascit me, et nihil mihi deerit. dicat unusquisq; priuatim idem hoc, non uoce per os linguamq; fluente, ad breue aeris pertingente spacium: sed illo peramplo mẽtis sono, perueniente usq; ad extremos orbis terminos. impoßibile est enim deesse commodum aliquod ubi deus præsidet, solitus plena perfectaq; bona largiri rebus omnibus.

Quin & ad æqualitatem pulcherrime hortatur modo dictum Canticum. reuera enim qui omnia cætera habere uidetur, sed grauatim fert unius dominium, inops & pauper est. quod si qua à deo pascitur anima, hoc uno soloq; contenta ex quo pendent omnia, rei nullius omnino est indiga, non cæcas diuitias respiciēs, sed quē oportet acute cernens & magni faciens. huius omnes discipuli uehementem perpetuumq; amorem conceperunt: & ideo contempta pecuaria, excoluerunt pastoralē scientiam. Argumento est Ioseph, circa corpus & nouas opiniones semper occupatus: qui naturæ brutæ præesse cū imperio nescit (seniores enim ad magistratus legitimos gerendos uocari mos est: hic autem semper ætatem bene fert etiam in annis senilibus) sed nutrire augereq; hanc solitus, putat se posse uirtutis quoq; amatores ad se pellicere, ut ad bruta inanimaq; conuersi, uacare nō possint rationalis animæ studijs. ait enim: Si rex (id est intellectus corporeæ regionis rex) percōtabitur quodnam sit uestrum negocium, respōdete: uiri pecuarij sumus. Hoc audito indignantur non immerito, cum sint proceres iuberi se profiteri subditorum ordinem. Nam qui sensibus per sensibilia subministrant alimentorum copiam, serui fiunt eorum quos alunt, tanquam dominis quotidie tributum pendentes necessarium. contrà principes sunt qui hos regunt, & refrenant insatiabilem eorū impetum quo rapiuntur ad superuacanea. Ac primum quidem & si non libenter hoc uerbum audiant, silebunt, intempestiuum rati apud negligentes auditores disserere de differentia curæ pecuariæ pastoralisq; scientiæ. Sed cum

cum iterum inciderit eadem contentio, resistent totis uiribus, nec prius quàm uincant remittent contentionem, præ se ferentes liberale ingenium, atq; adeo generosum & principatu dignissimum. proinde rogãte rege, quodnam est uestrum negocium, respondebunt: pastores sumus, sicut & patres nostri. An non uidentur hac professione non minus sibi placere, quàm rex ipse cum quo loquuntur, sibi placet tanto imperio: quando non solum sibimetipsis hoc uitæ genus suopte testimonio uindicãt, sed & suis patribus, quasi omni studio curáq; dignissimum? atqui si de caprarum ouiúm ue cura sermo esset, poterat eos pudere uerum fateri, dum fugiunt ignominiam. nam in gloria humiliáq; uidentur hæc apud eos qui fortunatiores sunt quàm prudentiores, apud reges præcipue. Cæterum Aegyptiorum gens innatam & insignem habet iactantiam, ut uel modica felicitatis aura aspirante irrideat fastidiatq; plebeiorum hominum in uictu parando studium & diligentiam. Quoniam autẽ animæ potentias tum rationales tum brutas considerare est propositum, merito se iactabunt qui sibi sunt conscij quod poßint brutas compescere, ascitis in auxilium rationalibus. Quod si quis inuidus & criminator incusando eos dicat: qui fit igitur ut pastoralem artem exercentes, & cognati gregis curam ac regimen professi, in Aegyptum, corporis eiusq; affectionum regionem, appellere induxeritis animum; & nõ in quamcunq; aliã? huic respondendum est libere, Inquilini ut essemus, non inhabitatores perpetui, uenimus. re uera enim omnis sapientis anima cælum habet patriam, in terra peregrina

tur: & sapientiæ domum existimat suam, corporis uero alienam, cuius inquilina sibi uidetur. ergo quando intellectus receptum in suam administrationem gregem animæ iuxta naturæ magistræ leges constanter regit, probatum eum reddit & ualde laudabilem: uituperabilem uero, quando non legitime eum tractat, sed secure negligenterq;. ideo merito ille quidem regis nomen sustinebit, pastor appellatus, hic uero popinarij, pecuarius uocatus, & uoraci pecori cibos parare solitus. atq; ita quid agricola ab operatore terræ, quid itẽ pastor à pecuario differat, satis accurate demonstratum est. restat tertium quiddam modo dictis cognatum, de quo iam loquemur. equitem ab insessore multum differre arbitrandum est, non solum hominem uectatum animali hinnibili ab alio similiter uectato homine, sed etiam rationem à ratione. ergo qui sine equestri arte ascendit, dici debet insessor, qui se commisit iumento lasciuo, à quo abripitur quocunq; ipsum detulerit impetus, & non præcauendo uoraginosos terræ hiatus, aut fossam aliquã profundiorem, uiolento cursu unà cum equo præcipitetur submergaturq;. ediuerso eques ante omnia frenum in os indit, deinde in tergum insilit, & quamuis ferri uideatur, reuera tamen circumagit eum à quo gestatur tanquam gubernator. nam & ille uidetur ferri à naue quã gubernat, sed si uere pronuncies, ipse deducit eam ad portus optatos. cæterum quando sonipes bene iter carpit habenis obtemperans, palpum & laudem refert ab equite: quando autem fertur iusto concitatius, cohibetur quo minus properet. quod si pergat contumacius, reductis
frenis

freno cogitur ceruicẽ reflectere atq; gradum sistere. scu ticis quoq; ac calcaribus continetur in officio ne subsel= tet lasciuiens, & alijs modis quibus domitores utuntur contra ferociam. nec mirum uideri debet. ascendente e= nim equite simul ars equestris ascendit: ut iam duo pe= riti insideant, atq; ita unum subiectum imperitum ani= mal moderentur facilè. iam omisso hinnitore uectoreq;, tuam, si libet animam cõsidera. inuenies enim inter par tes eius & equos & aurigam ascensorem, sicut & extra te. Equi sunt furor & concupiscentia, ille mas, hæc fœ= mina: ideoq; ille ut mas gestit elata ceruice libertatem ap petens: hæc uerò seruilior & callidior domum depascit ac deuorat, ut fœmina. insessor autem & auriga unus est, nempe intellectus: sed auriga tunc, quando ascendit cum prudentia: quando autem cum imprudentia, inses= sor est. imprudens igitur præ imperitia non potest ha= benas retinere, sed patitur elabi è manibus. at iumenta habenis libera temerè discurrunt nullo ordine. sessor ue rò præ imbecillitate sustinere se non ualens decidit: & la ceris genibus, manibus, facieq; malè mulctatus miser de flet suum infortunium. nonnunquam autem pedibus in curru hærens raptatur supinus, & tractum in orbita ca put ceruicem humerosq; ambos consauciatur. deinde huc illucq; distractus & illisus omnibus paßim obiacen tibus, miserrimo genere mortis extinguitur. Et huic qui dem talis exitus obuenit. currus autẽ iam leuior & uio= lente quassatus, ubi in solũ inæquale incidere facilè fran gitur, ut instaurari nõ poßit & compingi denuo. iumen ta autem omni retinaculo liberata concitantur & effe=

rantur, nec prius desinunt currere quàm collabantur, aut in aliquam rupem delata ipsa quoq; intereant. atq; ita currus animæ unà cum uectore totus perit per aurigæ inscitiam. Tales igitur equos uectoresq; arte carentes tolli præstat, ut uirtus maneat incolumis. Cadente enim imprudentia, stare prudentiam necessum est. ideò Moses inter præcepta tradit: Si egressus fueris in bellũ contra inimicos tuos, & uideris equum insessoremq; et maiorem multitudinem hostium, noli timere, quia dominus deus tecum est. Furorem enim & concupiscentiam, & in uniuersum affectiones omnes, atq; etiam cogitationes quæ his singulis tanquam equis insident, etiamsi uideantur fretæ inexpugnabili robore, contemni oportere ab his qui proteguntur magni regis potentia, semper & ubiq; pro ipsis decertante: exercitus autem dei, uirtutes sunt, propugnatrices piarum animarum: quas ubi uiderint deuictum aduersarium, conuenit pulcherrimum decentißimumq; hymnum canere datori uictoriæ deo: ita ut duo chori, alter è uirili, alter è muliebri conclaui, è diuerso stantes alterius carminibus sibi respondeant. Ductabat autem uirorum chorum Moses, intellectus perfectus: mulierum uerò Maria, sensus purificatus. Iustum enim est intelligibiliter sensibiliterq; deo hymnos laudationesq; sine dilatione dici, & utrumq; instrumentum concinne pulsari, tam intellectum quàm sensum, in solius seruatoris honorẽ ac gratiarum actionem. illud certè littorale carmen canunt omnes uiri, non tamen mente cæca, sed cernente acutè, Mose præcentore: canunt et mulieres ad ueritatem lectißimæ, uirtutum

ciuitat

ciuitati ascriptæ, Maria carmen præeunte. hymnus autem idem à choris ambobus canitur, epodon mirabilem habens, quem decantari bonum est. Sic autem se habet: Cantemus domino, gloriose enim magnificatus est. equum & insessorem proiecit in mare. Meliorem enim perfectioremq; uictoriam inuenire non licet, quàm qua uincitur petulātium quadrupedum ceruicosorumq; agmen ualidum, hoc est uitiorum et affectuum. sunt enim uitia genere quatuor, & affectus totidem. cum quibus & inscensor eorum intellectus, uirtutis osor & amans affectuum, collapsus interit, qui prius uoluptatibus, iniurijs, uaframētis, rapinis, fraudibus, similibusq; iumentis delectabatur. Pulcherrimè igitur legislator inter præcepta docet, ne princeps eligatur equorum altor, parum idoneum ratus ad principatum, quisquis in uoluptates & concupiscentias & amores impotentes insaniens, tanquam infrenis ac contumax equus œstro suo agitur. Dicit enim sic: Non poteris constituere supra te hominem exterum, quia frater tuus non est: propterea non multiplicabit sibijpsi equitatum, nec auertet in Aegyptum populum. Itaq; nemo altor equorum ad principatum natus est, si sacro Mosi credimus. atqui dicat aliquis, magnam esse potentiam regis in equitatu, non minorem quàm in pedestribus copijs & naualibus, nonnunquam uerò utiliorem etiam, præsertim ubi sine dilatione celeritate expedita opus est, temporibus moram non ferentibus, sed ipsum momentum occasionis urgentibus: ut cunctatio non damnum solum, sed & cladem illatura uideatur, occasione tanquā nube præteruolante.

Huic respondebimus, nullum, bone uir, præsidium legislator noster à principe submouet, neq; copias eius parte aliqua mutilat, imò quantum fieri potest augere conatur, ut robore multitudineq; freti socij, facilè profligent aduersam aciem. Quis enim alius sic uel insidias collocare, uel aciem struere, uel legiones distribuere, easq; tribunis centurionibusq; aßignare, ut res postulat, nunc pluribus, nunc paucioribus nouit, adhæc præcepta rei militaris tradere præmonstrareq;, ut hic noster confirmata longo usu peritia? Sed nunc non facit uerba de isto equitatu, qualem principes solent colligere ad infestandos hostes tuendosq; socios necessarium: sed de eo qui animæ inest, bruto, immoderato, inobedienteq; impetu, quem refrenare utilius fuerit, ne quando populum suum uniuersum in Aegyptum corporis regionem auertat, & uoluptatum affectuumq; magis quàm uirtutum deiq; amatorem reddat: quandoquidem necessum est ut qui equitatu pollet, eumq; auget, uiam quæ in Aegyptum fert, ut uates inquit, ingrediatur. Cum enim animam tanquam nauem ab utroq; latere, intellectu sensuq;, uiolentæ procellæ affectuum iniquitatumq; reluctantem inundant elatæ altius: tunc credibile est fore ut intellectus obrutus subsidat mergaturq;. profundum autem in quod mergitur, corpus est, quod cum Aegypto confertur. Caue igitur ne unquam huiusmodi equis alendis studeas. nam & qui diuersum genus tractant, ipsi quoq; uituperandi sunt. & quid ni? apud quos bruta iumenta honorantur, quorum ex ædibus equorum greges semper saturi procedunt, homi-

num uerò eos deducentium nemini uel sportula succurrit inopiæ solamen, uel leue aliquod munusculum. & tamen hi minus peccant. cursores enim equos alendo, aiunt se sacra certamina & quæ paßim aguntur celebritates ornare, & uoluptati oblectamentoq; esse spectatoribus, atq; etiam multis præbere exercendi se materiam. nam qui cupiditatem uincendi animalibus indunt, propter honoris amorem & æmulationem uirtutis, indesinenti adhortatione alacritateq; usi labores libenter sufferunt, nec prius desistunt ab officio, quàm ad finem optatum perueniant. Verum isti prætextus quærunt. alteri ne defensionem quidem ullam habent qua peccatum suum tueantur, qui uectari iubent insessorem intellectum imperitum artis equestris, committentes eum uitio & affectui quadrupedi. Quod si aurigandi artem ediscas melius mediterisq;, ut iam tibi uidearis ad regendos equos idoneus, tum demum ascende & habenas arripe. Sic enim nec illis salientibus excussus cum laceratione corporis mouebis risum spectatoribus alieno malo gaudentibus, nec incursu obuiorum insequentiúmue inimicorum capieris: hos celeritate longè à tergo relinquens, illos uerò securè uitans per scientiam. Merito igitur Moses uictoriale carmen canens ob insessorum interitum, salutem nihilominus precatur equitibus. Nam hi possunt iniecto brutis potentijs freno, cohibere nimium cursus eorum impetum. Quid igitur prædicetur dicamus. Fiat, inquit, Dan serpens in uia insidians in semita, mordens equi calcaneum: & cadet eques retrorsum, salutem expectans

à do-

à domino. Nunc uideamus quid subindicet hæc precatio. Dan interpretatur iudicium. ideò uim animæ scrutantem, examinantem, discernentem, & quodammodo iudicantem singula draconi aßimilat. Est autem hoc animal agilitate uarium & cum primis callidũ, paratumq; ad uim, quod se facilè poßit tueri à lacessentibus: non illi uitam amanti de uitaq; consulenti simile, quod Eua propterea uulgari lingua solet uocari: sed illi serpenti quem Moses ex ære fabricauit, quem quotquot intuebantur morsi à uenenatis bestijs, interituri alioquin, euasisse mortem dicuntur. Portentosa quidem ista uidentur, draco humana uerba proloquens, & uaframentis mores innocentißimos circumueniens, & persuasibilibus argumentis mulierem decipiens, ac rursum alijs solo aspectu salutem afferens. Verum in his quæ latẽtem sensum continent, quicquid fabulæ speciem præ se fert è medio tollitur, atq; ita comperitur manifestaria ueritas. Itaq; illum mulieris insidiatorem serpentem, à sensu & uita carnium pendentem, uoluptatem esse dicimus, repentem sinuosis orbibus, non ualentem se attollere, semperq; iacentem, ad sola terrena bona pronam, foueas quærentem in corpore, uelut scrobes hiatusq;, & in quouis sensu stabulantem, hominis consiliariam, meliori contradicentem, ueneficis & uix ullum doloris sensum afferentibus morsibus conantem interficere: Mosaicum uerò serpentem fortitudinem, affectionem uoluptati aduersariam: quapropter è solidiore materia, scilicet ære factus inducitur. hanc fortitudinis speciem quisquis bene considerauerit, etiamsi forte fortuna prius à ueneficijs uolu-

uoluptatis morsus fuerit, necesse est eum uiuere. nam illa quidem intentat animæ mortem ineuitabilem, at fortitudo sanitatẽ incolumitatemq́; porrigit. Est enim præsentißimum intemperantiæ remedium temperãtia. Omni autem sapienti honestas amica est, & eadem utiq; salutaris. Itaq; cum Moses precatur Dani ut serpens fiat, non similem illi Euæ serpenti fieri precatur. nam preces solent bona petere. Fortitudo certè ad honorum genus pertinet, & immortalitatem confert bonum perfectißimum: sicut uoluptatis malum affert extremum mortis supplicium. ideò dicit: Fiat Dan sicut serpens, non alibi potius quàm in uia. nam intemperantia gulaq́;, & quicquid immodicæ inexplebilesq́; uoluptates per externarum copiarum usum pariunt, non sinit animam per latam regiamq́; uiam tendere, seducens eam in barathra & uoragines, donec præcipitetur in interitum. Soli autem qui à fortitudine, temperantia, cæterisq́; uirtutibus se diuelli non patiuntur, declinant deuitantq́; omnia lubrica. Apertißimè igitur dixit adhærere uiæ rectæ temperantiam, quandoquidem aduersaria huius intemperantia solet in deuijs agere. Illud autem, insidens semitam, tale aliquid significat, quantum equidem intelligo. Semita siue callis est, uia hominibus, iumentis, plaustrisq́; communis. hanc aiunt uoluptati esse opportunißimam: quia in ea mox à natali die senectutem extremam usq; gradiuntur inambulantq́;, & per ocium securitatemq́; immorantur, non tam homines quàm animalium alia genera. Nam ne unum quidem est quod non inescatum à uoluptate trahatur, & implicetur eius multiplicibus

tiplicibus casibus, quos sine noxa pertransire ingens labor est. At prudentiæ, temperantiæ, cæterorumq; uirtutum uiæ, si non inaccessæ, certè minimè tritæ sunt. Exiguus enim per has euntium est numerus, qui germanam philosophiæ rationem sectantur, cum sola honestate habentes consuetudinem, contemptis cæteris rebus in uniuersum omnibus. hanc igitur serpens hic non semel insidet: sed tanta est cõtentio curaq; fortitudinis, ut nullam non occasionem captet obturandi uoluptatis scaturigines, à qua ceu perenni fonte manant mala omnia. propterea serpens ille seductor Euæ inducitur cædis hominum auidus: sic enim ait execratio, Ipse tuum caput seruabit, tu eius calcaneum: at serpens Dan de quo nunc loquimur, equini non humani admorsor calcanei. alter enim ille uoluptatem figuratè significans, ut iam demonstratum est, homini, hoc est uniuscuiusq; nostrum cogitationi struit insidias. corrumpit enim mentem uoluptatis usus nimius. at hic Danis serpens, cum sit imago potentissimæ uirtutis fortitudinis, equum mordebit, per quem subindicatur affectus & uitium: quibus temperantia nunquam non meditatur perniciem. his admorsis & in genu prolapsis, eques, inquit, cadet. Quod autem sub hoc ænigmate latet, tale quiddam est. huc cõtendendum esse tanquam ad rem egregiam, ut nemo nostrum patiatur mẽtem suam uectari ab affectu aut uitio: sed si quando cogatur aliquem ascendere, det operam ut quàmprimum uel desiliat uel decidat. tales enim lapsus inclytam uictoriam afferũt. ideò quidam è priscis prouocatus ad conuitiandi certamen, In hoc quidem, inquit, nunquam descen-

descēdero, in quo uictor uicto fit deterior. Ergo tu quoque quisquis es noli unquam cum malis contendere, & primus esse in huiusmodi certaminibus: sed ante omnia, si fieri potest, cura ut fugias. Quod si quando maiore ui coactus fueris in certamen descendere, ne te uinci pudeat. sic enim demum, si uincaris, uictor euades, quando in hoc genere uictor uincitur. Nec expectes dum aduersarium aut præco uicisse pronunciet, aut certaminis præses coronet: sed ipse accedito palmam porrigens, atque etiam, si libet, coronas lemniscatas imponito: ipse uictorem magna intrepidaq; uoce pronunciato in hanc formulam: In hoc concupiscentiæ, furoris, intemperantiæ, insipientiæ iniustitiæq; proposito certamine, spectatores uosq; certaminis præsides, equidem uictus sum, uicit autem iste, & in tantum uicit, ut ne nos quidem inuideamus eius aduersarij. Ergo certaminum istorum haudquaquam sacrorum præmia cedenda sunt quibuslibet alijs. eorum autem quæ uerè sacra dicuntur, ipse coronas accipito. Caue autem sacra putes certamina, quæ instaurantur post triennium à quibusdam ciuitatibus, multa milia hominum in theatra ad hoc ipsum facta recipientibus. in his enim aut luctator concertatorem pronum supinúmue sternens, aut pancratiasta ualidus, à nulla ui sibi temperans, primam laudem occupat. nec desunt qui postquam utroq; pugno in ferri morem occaluerunt, in caput faciemq; inuadunt, & his probè contusis in cætera quoq; membra sæuiunt, aut uice uersa plagas recipiendo mulctantur naso uel auriculis. Et post hæc tam immania coronas præmiaq; pe-

tunt. Nam reliqua certamina cursorum quinquertionumq; nemo sapiens non rideat, hoc agentium ut saltus sit quàm longißimus, & spacia dimetientium, contendentiumq; de pernicitate: quos non solum grandiores animantes, ceruus aut caprea, sed uel minimus catellus aut lepusculus, non admodum properans, ipsos absq; respiratione currentes summo conatu, à tergo tamẽ relinquet. ex his certaminibus nullum prorsus sacrum est, etiamsi contra testentur omnes homines, mox deprehendendi in falso testimonio. Nam ipsi talium admiratores, leges tulerunt contra uiolentiam, & iniuriam inferenti in corpus pœnam talionis sanxerunt, constitutis etiam iudicibus, qui de talibus causis decernerent. & quomodo æquum uideri potest, ut qui ulciscuntur factas priuatim iniurias, nec impunitas sinunt, ijdem in celebritatibus tantaq; spectatorum frequentia, coronas talium facinorum patratoribus & alia quædam per præconem statuant præmia? Cum enim de eadem persona, de eodem facto, duæ diuersæ feruntur sententiæ, necessum est iniquam esse alterutrã. Ambas enim æquas aut iniquas haberi non est poßibile. Vtrum igitur horum laudatis omnes uno consensu? ánnon eum puniri qui prior infert iniuriam? ergo merito damnantur quicunq; dissentiunt. At ex sacris nihil improbari debet; quorum tanta est existimatio publica. Ergo solum olympiacum certamen iuste dicitur sacrum, non istud quod ad Elim celebratur, sed quod est propositum de parandis diuinis uereq; olympijs uirtutibus. in hoc quibus sunt infirmißima corpora, sed animæ ualidißimæ, nomen dant. Deinde exuti

unctiq; agunt quicquid possunt uel arte uel uiribus, nihil sibi ad summum conatum facientes reliquum modo assequantur uictoriam. & hi quidem facilè uincunt aduersarios: sed inter ipsos rursum de primatu oritur contentio. Non enim idem omnibus modus est uictoriæ: sed omnes honore digni, prostratis inimicis tam infensis, & grauibus. Maximam tamen admirationem meretur inter hos præcipuus, cui non debemus inuidere prima præmia. Cæteri secundis contenti sint & tertijs. Nam de uirtute paranda hic certatur: in qua si non datur tenere fastigium, uel in medio satis utilitatis capitur. & sunt qui hanc possessionem certiorem existimant, inuidiæ celsa petenti minus obnoxiam. Proinde ualde doctè dictum est illud memoria dignum, Cadet eques: ut si quis excidat à malis, bonis innixus assurgat. sed eo quod sequitur magis etiam docemur, non prorsum, sed retrorsum esse cadendum, quia relinqui à uitijs affectionibusq; semper fuit utile. in honestis enim rebus properatione, in turpibus tarditate opus est: & rursum, ad illas quidem accedere, ab his abesse quàm longissimè: quando quo quisq; remotior est à prauis affectibus, eò maneat sanior. Quamobrẽ ait eum sanitatem expectare à deo, ut quantum discedit ab iniustitia, tantum ad iuste agendum properet. Hactenus satis de equo insessoreq;, de pastore & pecuario, de terram operante & agricola, tum quæ singulas has copulas perquirẽtibus inueniãtur differentiæ. Nunc ad ea quæ deinceps sequuntur aduertamus animum. Cupidum uirtutis inducit non omnino pe-

ritum agriculturæ animæ, sed tantum rudimentis eius exercitum, dicens sic: Cœpit Noe homo agricola esse. principium autem, iuxta uetus prouerbium, dimidium totius est: & altero dimidio abest à fine, quod nisi accedat, etiam incepisse res magnas sæpe obfuit. nam & scelesti aliquando quod non ferrent cruciatus animi, cœperunt de meliore uitæ ratione cogitare, sed nequicquam. Sic enim usu uenit, ut qui ad finem non peruenerunt, obruti occurrentium malorum cumulo, relinquant bonum illud propositum. ideò cum Cain putaret se gratas obtulisse uictimas, non litasse admonitus est oraculo, nec enim sacra perfectaq; immolasse. Est autem oraculum tale: Non si rectè obtuleris, sed ni rectè diuiseris. Rectum igitur est honor dei: quod autem non diuiditur, non rectum. huius rei quæ sit ratio uideamus. Sunt qui pietatem in eo collocent, quòd deum autorem aiunt rerum omnium, bonarum atq; contrariarum: quos sic licet alloqui. hæc opinio uestra partim laudabilis est, partim uituperabilis. Laudabilis, quia miratur eum qui solus honore dignus est: uituperanda, quòd nihil distinguit aut diuidit. debueratis enim non commiscere confundereq; omnia, dum asseritis eum autorem omnium: sed cum distinctione, tantum bonarum rerum causam in eum referre. absurdum enim est, de sacerdotibus quidem solicitum esse ut integro sint corpore, itemq; de uictimis, ut nulla prorsus ne minima quidem cõtactæ sint labecula, adhibitis etiam ad hanc curam aruspicibus, sicut à quibusdam appellantur, ut sine uitio noxaq; ad

aram

aram admoueantur immolandæ pecudes: opiniones autem de deo confusas esse in singulorum animis, nec ulla rationis discerni regula. Non uides quod camelum animal impurum esse lex pronunciat: quia ruminat quidem, sed non diuidit ungulam? atqui si causam hanc ita ut sonat consideremus, non uideo quam rationem habeat: quod si introspiciamus penitius, apparebit ratio. Quemadmodum enim quodlibet ruminans cibum semel deuoratum, & rursum sub dentes reuocatum atterit: sic anima cuiuscunq; disciplinarum studiosi postquam per aures recepit contemplatione dignum aliquid, obliuioni hoc non tradit, sed per ocium secum ipsa retractat singula, & cuncta sibi reducit in memoriam. Memoria porrò non quæuis bona est, sed ea sola quæ rerum bonarum meminit. malarum enim non obliuisci nocet maximè. Quamobrem ad perfectionem requiritur diuisa ungula, ut ui reminiscendi bifariam diuisa, sermo per os, & ipsum inter cætera naturaliter diuisum, fluens, labia distinguat, simulq; damnosam memoriam ab utili. Imò ne diuisa quidem ungula sine ruminatione uidetur quicquam utilitatis afferre. Quid enim prodest naturas rerum ab ipsis exordijs diuidere, uel usq; minutissimas minutias, & non in seipso idē facere, nec sui partes diuisas habere, sicut quidam non incongrue solent nominare indiuidua. Hoc enim sagacitatis & argutissimæ solertiæ fuerit argumentum euidens: cæterum nullam utilitatem ad rectam honestamq; uitam attulerit. Proinde in quotidianis dissertationibus ubiq; sophistarum uulgus aures fortuito

confluentium atterit, dum magna subtilitate uoces ambiguas explicat, atq; etiam res multiplices, quæ succurrunt in memoriam, easq; dijudicat. An non alij scriptarum uocum elementa partiuntur in muta & uocalia? alij rursum orationem in tria suprema genera? scilicet nomen, uerbum, coniunctionem. item musici suam scientiam in rhythmum, in partem, in melos? rursum partem in chromaticam, enharmoniam diatonicamq; speciem, & in diatessaron, diapente, diapason, coniunctas disiunctasq; melodias? sic geometræ in duas maximè generales lineas, rectam & circumferentiam? sic artifices alij suam quisq; scientiam in uarias species, à primis usq; nouißimas? quibus accinit & totus chorus philosophantium, more suo disserens, quòd ea quæ sunt partim sunt corporea, partim incorporea. & alia animata, alia inanimata. quædam bruta, quædam rationalia. pars mortalia, pars immortalia, ex mortalibus aliud mas, aliud fœmina, quæ hominis est diuisio. rursum è prædicamentis quædam esse perfecta, quædam imperfecta. & ex perfectis quædam interrogationes, percontationes, precationes, iuramenta, cæterasq; speciatim in his distinctionibus descriptas differentias, rursum quædam quæ dialectici solent nominare axiomata, & ex his quædam simplicia, quædam nō simplicia. rursum è non simplicibus quædam coniuncta, quædam adiuncta maius minúsue, & insuper quædam disiuncta, aliaq; huiusmodi. quædam uera, & falsa, & incerta, poßibilia & impoßibilia: quædam corruptibilia & incorruptibilia, necessaria & non necessaria, expedita & impedita

dita, & his cognata cætera. Rursum imperfectorum aliæ sunt diuisiones in prædicabilia, quæ uocantur, & contingentia, & alia quædam his minutiora. Sed quamuis intellectus seipso acutior factus, tanquam medicus corporum, sic ipse naturarum anatomiam exerceat, nihil inde ad uirtutem lucrabitur: diuidet ille quidem ungulam, distinguere discernereq; ualens singula: non ruminabit tamen, ut iuuetur hoc cibo per reminiscētiam, deposita per commanducationem eius asperitate quam ex animæ peccatis contraxerat, conciliataq; esurie ad facilius deglutienda quæ iterum contrita sunt. proinde plurimi sophistæ quos uocant magnam admirationem consecuti apud populos, qui totum fermè orbem peragrarunt, gratiosi hospites facundiam diligētiamq; suam ostentantes, deuicti affectibus consenuerunt & uitam in his contriuerunt, nihilo hac parte potiores uilißimis è uulgo hominibus ideò rectißimè sophistas sic uiuentes legislator noster confert cum suibus, qui nulla re pura, sed turbida, cœnosa turpiq; uita se oblectant ad saturitatem usq;. ait enim suem esse impurum animal, quia diuidit quidem ungulam, non ruminat tamen: sicut camelum propter causam contrariam, ruminantem non bifidum ungula. Cæterum quæcunq; animalia utrumq; hoc habent, pura pronunciātur merito, quando utramque iam dictam absurditatem effugerunt. propositum enim sine memoria, meditatione, iugiq; tractatione rerum bonarum, bonum imperfectum est. quod si alterum accedat ad alterum, ita demum absoluitur. hanc perfectionem formidant hostes animæ, quibus non am-

plius insurgere contra eam ualentibus uera pax obti-
netur. at quibus semiperfecta inabsolutaq; sapientia con
tigit, infirmiores sunt quàm ut poßint se peccatorum
longo tempore confirmatorum opponere cohortibus.
Quamobrem quando instante bello delectus habetur,
non omnis iuuentus uocatur, etiamsi ultroneam con-
tra hostes operam alacriter offerat: sed iubentur pleriq;
domum redire, ut exercitatione continua tantum sibi
roboris militaris peritiæq; comparent, quantum olim
satis futurum sit ad extorquendam hostibus uictoriam.
ideò quando bellum est pro foribus, in hanc formam
per cornicularios edicitur: Quis est homo qui ædifica-
uit domum nouam & non dedicauit eam? uadat & re-
uertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, &
alius homo dedicet eam. Quis est homo qui plantauit
uineam, & nondum exhilaratus est ex ea? uadat & re-
uertatur in domum suam, ne fortè moriatur in bello, &
alius homo exhilaretur ex ea. Quis despondit uxorem
& non accepit eam, uadat & reuertatur in domum
suam, ne fortè moriatur in bello, & alius homo acci-
piat eam. Atqui dixerit aliquis: Cur, ô mirande uir, non
potius hos præ cæteris in bellum emittis & aciem, qui
uxores, domos, uineas habent, alijsq; poßeßionibus sunt
locupletes: pro quibus tuto retinendis pericula uel gra-
uißima tolerabunt facilè? nam isti quibus nihil tale est,
cum nullum habeant pignus uirtutis necessarium, non
eadem utentur industria. An hoc te mouet, ne fortè qui
nondum perceperunt fructum è suis poßeßionibus ne
in posterum quidem percipiant? at quæ potest esse bello
uicti-

uictis è suis prædijs utilitas? Sed non uincentur. mulctabuntur igitur ob desertam militiam. Nam his delicatis domi manentibus, necesse est hostes fortes bellatores, non solum sine sanguine, sed & sine puluere uincere. Sed non deerit aliorum sociorum multitudo, qui pro his quoq; depugnent fortiter. Atqui primo absurdum est aliena industria fortunaq; niti, præsertim ubi de uastitate patriæ, deq; libertate populi priuatim publiceq; periculum imminet, cum poßint in laboris partem illi quoq; recipi, non ualetudine aduersa, nec ætate parum integra impediti, nec ullo infortunio. Proinde nihil æquius aut magis decorum, quàm ut sumptis armis progrediantur in primam aciem, obiectisq; ante alos socios clypeis, fortiter pugnando propulsent periculum. Alioquin nónne proditionis atq; inhumanitatis reos se declarabunt, si reliquis pugnantibus pro republica, ipsi tractabunt domestica negocia? & illis pro aliena salute decertantibus, isti ne pro se quidem arma capient? illi inediam, dura humi cubilia, cæteraq; tum animi tum corporis incommoda libenter perferent cupidine uictoriæ: isti dealbando & nugis ornando surdos parietes, aut agri fructus decerpentes, canentesq; ad torcular, aut desponsas uirgines nunc primum deducentes in thalamum, quasi hoc tempus nuptias postulet, uiuent suauiter? bonum sanè est curare domesticos parietes, reditus colligere, conuiuari, potare, indulgere genio, nouam nuptam anum (ut uulgaris iocus est) ducere: uerùm hæc pacis sunt negocia. Nunc integro bello & feruente ut cum maximè, itá ne non pater,

non frater, non gentilis ullus aut cognatus in militiam profectus est, sed una totam familiam occupauit timiditas? dices decertare cognatos innumeros. His igitur de uita periclitantibus, delicati isti ac molliculi quas non efferatißimas feras immanitate superant? dicent: durum est pati alios in nostra bona sine labore succedere. An non durius uiuos etiamnum ab hoste pelli poßeßionibus, quàm defunctos eas amicis cognatisq; legitimis successoribus cedere? tantum inter utrumq; interest, ut stulta sit collatio. Atqui potest fieri, ut isti detrectatores militiæ, non solum bona hæc amittant, sed ipsi quoq; ueniant in potestatem hostium, illis uerò pro salute reipublicæ defunctis, etiamsi nullum adhuc fructum perceperunt è suis prædijs, solatium contingat ex reputatione heredum successorumq; quos nõ alios cuperent. In uerbis quidem legis hæc & alia multa controuersa sunt: sed ne quis peruerse callidus plura in eam inquirere audeat, recurramus ad allegoriam & dicamus: primum iubere legem, ut quisquis bonorum poßeßionem sibi comparat, curet fructus etiam inde percipere, quando uirtutis felicitas in perfecto usu consistit, per quam contingit uitæ incolumitas. deinde non de domo hic, aut uinea, aut sponsa uerba fieri, ut eam procus abducat, aut plantator uindemiet, expreßisq; uuis mustum degustans se exhilaret, aut alius exstructam à se domum inhabitet: sed de animæ potentijs, per quas initia, profectus, perfectionesq; contingunt in actionibus laudabilibus. Harum principia fermè ad procos attinent. sicut enim procus nondum est uir, erit tamen: eodem modo quicunq;

quicunq; bona indole prædicus, generosam castamq; uirginem ducturum se sperat eruditionem, moxq; procum eius agit. profectus autem ad plantatorē possunt referri. sicut enim huius cura est incrementū stirpium: ita discendi studiosus dat operam ut prudētiæ contēplationes augeantur plurimum. postremo perfectiones ad ædificium domus absolutæ, sed nondum consolidatæ. omnibus autem his tam perfectis quàm incipientibus & proficientibus conducit uitam sine contentione agere, & abstinere à sophistarum dimicationibus, turbulentam litem ad subuertendam adulterandamq; ueritatem semper meditantibus. quia ueritas pacem amat, quam isti prosequuntur odio. quòd si descenderint in hoc certamen homines simplices cum peritißimis, omnino succumbent: incipiens, quia imperitus: proficiens, quia imperfectus, perfectus autem, quia nondum exercitatus in uirtute. oportet autem sicut incrustationes paulatim hærescunt & consolidantur: ita perfectorum animas confirmatas, alijs super alias meditationibus asuescere ne gradu dimoueantur. Quibus autem id non contigit, apud philosophos in sapientum nomen subrepsisse dicuntur. aiunt enim esse impoßibile, ut qui in sapientia plurimum promouerunt, & ad eius euaserunt fastigium, suam perfectionem nouerint. negant enim fieri posse ut qui ad finem peruenit, statim se peruenisse intelligat: sed confinium tenere ignorantiam, non illam procul remotam à scientia, uerùm aliam propinquam, parum distantem à ianua. quò postquam aliquis se peruenisse intelligit, simulq; uires aduersariorum, potest

 contra

contra contentiosam sophistarum aciem subsistere. sperandum enim est de talis uiri uictoria. quisquis autem nondum præteruectus ignorantiam euasit ad lucem scientiæ, eum domi se continere consultius fuerit: hoc est non descendere in certamen de rebus nondum sibi satis cognitis: sed quiescere potius: qui uerò per arrogantiam in luctam prosilit, petitiones aduersariorum cauere nesciens, ab eis præoccupabitur, & mulctabitur morte scientiæ, grauiore quàm est uulgaris hæc animam à corpore dirimens. sed hic exitus meritò manet deceptos à sophismatibus. cum enim non possunt solutiones inuenire, mendacijs tanquam ueritati credendo amittunt uitam scientiæ: quod accidit & his qui se sinunt decipi ab adulatoribus. nam horum anima sana & uerax, per morbidam subuertitur & expellitur amicitiam. proinde consultum est, ne huiusmodi certaminibus se committant qui discere incipiunt, cum imperiti sint: similiter & proficientes, cum imperfecti sint: nec non qui tum primum perficiuntur, quia perfectionem suam adhuc ignorant. quod si non pareant huic consilio, alius, inquit, homo domum eius habitabit, uineam poßidebit, uxorē ducet. quod perinde est ac si diceret, hæ iam dictæ potentiæ, studij, profectus, perfectionis deficient nunquam, sed aliâs alios homines accedendo uersabuntur cum eis, migrantes ex anima in animā, similes signaculis (nā & hæc post impreßā ceræ formā nihilo deteriora permanent) etiāsi contingat impressos characteres uobiscū interire. cū enim sint immortales, innumeris ante uos familiaritate sua pepererunt gloriā

quos

quos expertæ sunt, non sicut uos propter periculorum contemptum auersari suam cõsuetudinem, sed ultro ad se accedere, et securitati suæ prospicere. proinde si quis uirtutis amicus est, optet in se plantari bona omnia, & existere in sua anima, quemadmodũ in statua tabulaq; perfectißima, quicquid ad decentem proportionem attinet: id secum reputans, esse innumerabiles qui captẽt eadem: quibus natura ipso præterito donabit omnia, felicitatem discẽdi, profectum perfectionemq;. sed satius fuerit ipsum ante illos elucere, & concessas sibi diuinitus gratias in tuto reponere, potius quàm obijcere hostibus auidis ceu prædam paratißimam. ergo parua utilitas est principij quod iusto fine non obsignatur. sæpe tamen etiam perfecti quidam pro imperfectis sunt habiti. eo quod suapte alacritate, non dei benignitate profecisse sibi uisi sunt. qua opinione iuueniliter inflati, & in immẽsum elati, è sublimi delati ad infimum barathrũ interierunt. Si domum, inquit, nouam ædificaueris, & feceris in tecto coronulam, caue habearis autor necis in domo tua, si quis inde prolapsus deciderit. grauißimũ est enim ab honore dei prolapsum decidere, sibimetipsi coronã usurpando, & ciuilem necem patrando. suam enim animam interficit, quisquis honorat quod nihil est, struens sibi stultæ eruditionis ædificium. nam eruditio non senescit. quapropter nouam uocat eius domũ. nam alias res tempus absumit. hæc autem etiamsi procedat in tempus longißimum, florem ætatis non amittit, uirenti semper specie hilaris, & agilis aßidua consuetudine. Aliubi quoq; inter præcepta extat hortatio, ut affluẽte rerum copia,

copia, nõ nobis eam ascribamus, sed memores simus dei qui largitur uim & robur ad agendum. hic igitur finis felicitatis est, illa uero principia. itaq; si quis obliuiscitur huius finis, ne partis quidem rebus bene frui poterit. Verùm isti sponte per amorẽ sui labuntur, dum grauantur deum, qui solus amari à seipso meretur, ut perfectißimus, fateri autorem bonorum omnium. Sunt etiam qui omnem pietatis rudentem mouendo celeri nauigatione conati sunt in portum eius appellere, & iam proximi, iamq; sperantes inuehi, repente ex aduerso procella coorta, tum demum à recto cursu repulsi sunt, frustrati tot nauigationis commodis. Horũ iactationi quis male precaretur? quando inuitis quod remoraretur accidit. Quis igitur aßimilabitur his, nisi qui magnum, ut uocant, uotum uouit? Si quis, inquit, subito corã eo mortuus fuerit, confestim polluetur caput uoti eius, & radetur. Deinde post pauca subinfert: Dies autem priores irriti fient, quoniã pollutum est caput uoti eius. utraq; uox, subito & confestim, indicat non uoluntariam mutationem animæ. Nam in peccatis uoluntarijs opus est tempore consultandi, ubi, quando, quomodo aggredienda sint. Quæ autem inuiti admittimus, repente, ex improuiso, momento (ut ita loquar) temporis ingruunt. Est enim perdifficile, ceu cursoribus, post institutum semel ad pietatem cursum inoffense & sine respiratione ad metam recta decurrere, quandoquidem innumera sunt quæ obiacent pedibus mortalium. Cæterum ante omnia, quod sola præstat beneficentia, abstinere à uolũtarijs peccatis, prodest ad repellendam etiam inuoluntario-

tariorum multitudinem. Deinde si & inuoluntaria nec multa admittantur, nec diu adhæreant. Pulchre autē in uitæ mutationes dies dixit irritos, non solum quia ratione caret peccatum, sed quia horum quæ fiunt ab imprudentibus non potest reddi ratio. ideo sæpe cum talium factorū causam reposcimur, negamus nos scire, aut posse dicere: quia nec intercedere potuerimus, nec præscire. Rarum igitur Dei donum est, à carceribus ad metam usq; stadium uitæ percurrere absq; offensa lapsuq;, ita ut naturam utramq; peccatorum uoluntariorum inuoluntariorumq; liceat celerrimo cursu præteruolare. Hactenus de principio fineq; dictum sit per occasionē Noe iusti, qui agriculturæ prima rudimenta consecutus, ad finem eius peruenire non ualuit. ait enim scriptura, Cœpit esse agricola, non extremos eius scientiæ terminos adeptus est. quæ autem de plantatione eius dicta sunt, repetamus denuo.

PHILO-

PHILONIS IVDAEI, DE PLANTATIONE Noe liber II.

N primo libro de agriculturæ arte in genere quantum tempestiuum erat, diximus: in hoc de eius specie uinitoria pro uiribus dicemus quod reliquum est. Nam iustus hic, non solum agricola, sed & proprie uinitor introducitur, dicente sacra scriptura, Cœpit Noe homo agricola esse, & plãtauit uineam.] Decet autem ut qui de singularibus stirpibus & agriculturis dicturus est, consideret primum stirpes in hoc uniuerso perfectißimas, magnumq; illum plantatorem harum præsidẽ. Scilicet plãtator ille maximus, et arte perfectißimus, huius rerum uniuersitatis rector est: planta uerò mundus hic, non unicum stirpis genus in se continens, sed infinitos ceu palmites ex una radice progerminans. Postquam enim essentiam inordinatam suapte natura confusamq; in ordinem ex perturbatione & ex cõfusione in discretionem reducens mundi opifex formare cœpit, terram quidem & aquã radicauit in medio, aeris uero ignisq; arbores in sublime subduxit à medio. hæc autem circumquaq; muniuit æthere, extimum hunc terminũ pro munimento custodiaq; statuens, unde cælum Græcis nominatum uidetur. interius terrã cum sit arida inuehi aquis

nec

nec ab eis dilui, igni porrò natura calido iungi aerē suopte ingenio frigidißimum non sine ingenti miraculo iussit. nónne enim prodigiosum uidetur, id quod dissolubile est contineri à dissolutiuo, uidelicet terram ab aquas & frigidißimæ rei superpositam calidißimam, non extingui tamen ignem ab aere? hæ sunt illæ perfectißimæ plantationes huius uniuersi operis: maxima autē et omnium rerum feracißima stirps, mundus hic, cuius ceu rami sunt modo dicta germina. Nunc considerandum ubi sint eius radices, & quæ basis, in qua consistit more statuæ. corpus certe nullum credere debemus extra relictū errare, absumpta in unum dei opus omni materia. perfectißimū enim oportuit effingi maximum opus ab opifice maximo. Non fuisset autem perfectißimum, ni ex perfectis completum esset partibus. itaq; ex tota terra et ex tota aqua aereq; igneq;, ne minima quidem exterius relicta eorum particula, mundus hic confectus est. Vnde necessario sequitur, extra aut uacuum esse aut nihil. Si uacuum, quomodo id quod plenum est & solidum & omnium grauißimum non degrauatur mole sua, sustentatum à nihilo? ut somnio quiddam simile uideatur, dū cogitatio semper quærit basim corpoream, quam requirit quicquid mouetur, præsertim mundus, quippe maximus omnium corporum, & multitudinem aliorum corporum, ut suarum partium in sinu continens. Si quis igitur pudorem huius difficultatis non explicatæ uelit effugere, ingenue dicat, nihil esse tam forte in omni materia, ut mundum baiulare ualeat. sed æterni dei lex æterna firmißimum ac munitißimum fulcrum est rerum omnium.

nium. hæc à medijs ad fines, & ab extremis ad media se extendens, decurrit per longum naturæ stadium cursu inuictißimo, in unum conducens partes omnes cōstringensq́;. hanc enim pater qui ipsam genuit, uinculum fecit non rumpendum in perpetuum. merito igitur neque tota terra diluitur à tota aqua, quod in finibus eius accidit, neq; ab aere ignis extinguitur, neq; contrà igne inflammatur aer, dei lege se interponente: sicut elementa uocalia mutis distinguuntur. ut uniuersum hoc tāquam in literata musa concinat, minaces contrariarum naturarum concursus suadela dirimente interposito suo arbitrio. ita profecto radicatur arbor feracißima, & radicata stat firmiter. particulares autem & minores stirpes, partim mouentur & migrant, partim mouendo se nihilominus semel aßignatum sibi locum obtinent. quæ ambulatoriæ sunt, animantes ut nos uocamus, huius uniuersi grādioribus inditæ sunt partibus: terræ terrestres, aquæ natatiles, uolucres aeri, ignigenæ igni, quarū prouentus manifeste uideri fertur in Macedonia, sicut stellæ in cælo cernuntur. sunt enim & hæ animantes intellectu prædita, consensu philosophantium: aliæ per se uagæ, aliæ fixæ, quæ tamen eadem cum mundo rotatæ circumactæq́; uertigine locum mutare putātur. at quæ naturam imaginatione carentem habēt insitam, quas proprie plantas dicimus, migratiuo quoq; motu carēt. duo autem genera in terra & aere fecit opifex. in aere quidem uolucres sensibiles, & potestates alias sensu haudquaquam perceptibiles. animarum sodalitium istud est incorporearum, non in eosdem digestarū ordines. aliæ enim

enim aßignari ferunt mortalib. corporibus & post certos temporum circuitus liberari denuo. alias diuiniorẽ habitum sortitas totam terrenam regionem contemnere. in summo autem prope ipsum ætherem esse purißimas, quas Græcorum philosophi heroas uocant & genios, Moses ex re nomen facit eis angelis: quòd bonarũ rerum internũciæ sint à summo rege ad subditos, ac rursum pro horum neceßitatibus legatione ad illum fungãtur. terræ uero animalia terrestria stirpesq;, alia duo genera attribuit, iussæ ut eorum matrem simul ac nutricẽ ageret. sicut enim mulieri & omni fœmellæ fontes lactis sub partum scaturiunt, ut recentes fœtus rigẽtur alimentis necessarijs & conueniẽtibus: ita & terrestrium animalium matri terræ omnes stirpium attribuit species, ut cognatis non alienis cibis partus eius uterentur. stirpes tamen deorsum merso fecit capite, infixas fertilißimis eius partibus. Brutorum autem capita retraxit à terra, & summæ ceruici oblongæ aptauit, & pro fulcro pedes anteriores ei supposuit. solus homo eximium ornatum sortitus est. Cæterorum enim animalium ora deorsum flexit: quapropter ad terram prona sunt. hominem contrà erexit, ut cælum spectet, cum sit non terrestris planta, sed cælestis, sicut à priscis accipimus. Quorum alij particulam ethereæ naturæ hanc asserẽtes, cognatione iungunt etheri hominem. At magnus ille Moses, nullæ creaturæ rationalis animæ speciem facit similem, quam inuisibilis dei pronunciauit imaginem: hoc ipso probam existimans, quòd essentiam formamq; diuinitus impressam habeat, cuius character æternus ser-

mo est. Inspirauit enim (ut inquit) deus in faciē eius spiritum uitæ. itaq; necessum est, ut qui eum recipit, emittē tis imaginem referat. ideo dicitur, ad imaginem dei factum hominem, non ad creaturæ alicuius. Consequens erat igitur, ut quoniam humana anima exemplar suum autoris summi sermonem referebat, corpus etiam erectum ad purißimam partem mūdi cælum os attolleret, ut per hæc quæ in propatulo sunt intelligantur illa inuisibilia. ergo quoniam erat impoßibile ut cogitatio perueniret ad aspectum eius Qui est, nisi mentis ab ipso attractæ, sicut sua cuiq; manifeste testatur cōscientia: euidēs simulacrū occulti oculi corpus hoc habemus, quod potest ad æthera suspicere. Cum enim hi ex corruptibili materia compacti oculi eousq; ascendant, ut à terrena hac regione prouolent ad cælum remotißimum, pertingantq; ad eius terminos, quales existimandi sunt per omnia discurrentes animæ oculi: qui multo desiderio cōspiciendi eius Qui est uolucres facti, non solum ad extremum æthera pertinent, sed à tergo relictis totius mundi terminis, ad ingenitum illum properant. Quapropter in oraculis dicuntur sursum uocati, qui sapientia scientiaq; nunquam satiantur. Fas est enim ad deum sursum uocari eos, qui ab ipso inspirati sunt. mirum enim si turbines procellæq; arbores stirpitus rapiunt in aerē, & nauigia decem milium amphorarum capacia, mercibus onusta, quasi leuißimum aliquid ex alto mari auferunt, & stagna fluminaq; in sublime abeunt, in gremio terræ fluentis deficientibus, quæ exhauserunt uentorū uehementes multiplicesq; uortices: omnipotentis uero dei spiritu inferna hæc omnia superante, mens suapte natu

ra leuis non fit leuior, & ad summam altitudinem attollitur, præsertim hominis germanæ philosophiæ dediti. Hæc enim non uergit deorsum ad res terræ gratas & corpori, à quibus quàm longißime conatur discedere: sed sursum fertur, ut insatiabilis amatrix sacrarum feliciumq; naturarum sublimium. Quamobrẽ Moses præfectus custosq; orgiorum eius Qui est, sursum uocabitur. Legitur enim in lib. Leuit. Sursum uocauit Mosem. Beseleel quoq; secundo honore dignatus sursum uocabitur. Nam & hunc sursum Deus euocat, ad fabricam & curam sacrorum operum. Verùm hic secũdas huius euocationis partes, Moses uero sapientißimus primas feret. Nam ille umbras fingit, sicut pictores, quibus nõ est fas animatum quicquam condere. Beseleel enim in umbris faciens interpretatur. At Moses non umbras, sed naturas archetypas earum rerũ quas fingendas sortitus est. & alioquin etiam summus ille autor, alijs clarius manifestiusq; tanquam in sole puro: alijs obscurius, tanquam in umbra solet res suas ostẽdere. Nũc postq̃ disseruimus de grãdiorib. mundi plantis, uideamus quomodo & in homine minore mũdo sapiẽtißimus opifex deus arbores quasdã cõdidit. Primũ in corpore nostro quasi bono agro, sensuũ scrobes præparauit: in quas unũquẽq; tanq̃ mitem utilemq; arborẽ indidit, auditũ in aures, uisum in oculos, in nares odoratum, & suis quosq; locis cæteros. Attestatur autem huic meæ sentẽtiæ fatidicus uates, qui in suis hymnis sic loquitur. Qui plantat aurẽ nõ audit? q fingit oculos nõ inspiciet? quin et aliæ, quæ usq; crura manusq; ac cæteras corporis partes externas internasq;

pertinent, facultates omnes sunt generosæ plantulæ. sed quæ præstantißimos perfectißimosq; fructus afferunt, penitius insitæ sunt in uim qua homo regitur. Sunt autem hæ: cogitatio, perceptio, coniectura, meditatio, memoria, habitus, dispositio, artiũ species multifariæ, sciẽtiæ confirmatæ, uirtutis totius contemplationum conceptus indelebilis. Horum nihil ullus homo plantare scit: sed uniuersorum unus ingenitus est artifex, qui non solũ creauit ea semel, sed & singula plantat quotidie. huic nostro sermoni adstipulatur etiam paradisi illius plantatio, de quo dicitur: Plantauit deus paradisum in Edem contra orientem, & collocauit ibi hominem quem finxerat. id si accipiatur de uitibus, & olearum, malorum, punicarum, similiumq; arboribus, magna & incurabilis stultitia fuerit. quæri enim posset in quem usum factus sit. an propter amœnam habitationem? ergo totus mundus non est aptius deo summo regi habitaculũ? an non & aliæ multæ res sunt ad excipiendum tantum regem magis idoneæ? imò nefas est illi summo autori aßignari locum aliquem, præsertim cum non singulis annis fructum ferant arbores. ad cuius igitur usum fructũ paradisus hic erit fertilis? hominis certe nullius. nam paradisi nemo prorsus inducitur incola: quando & is qui primus è terra fictus fuerat Adam, translatus inde dicitur. Deus certe sicut alijs rebus, ita & cibis non indiget. nam quisquis cibo utitur, necesse est ut primùm indigeat eo, deinde instrumenta parata habeat, per quæ & ingestum recipiat, & digestum foras egerat. hæc autem in summi autoris felicitatem non competunt impia commenta

menta hominum, ad tollendam pietatem sanctitatemq́; uirtutes maximas, inducentium Deum humana forma & affectibus humanis præditum. Eundum igitur ad allegoriam uiris amicam perspicacibus, quando & oracula sacra occasionem nobis manifestißime porrigunt. narrant enim in paradiso stirpes esse nostris nequaquã similes, sed uitæ, immortalitatis, scientiæ, cognitionis, intellectus bonarum rerum, & malarum imaginationis. hæ uero cum terrenæ non sint, necessariò rationalis animæ plantæ sunt existimandæ: cuius iter ad uirtutem habet finem uitam immortalitatemq́; : diuersa uero uia ducens ad uitium, his amißis in mortem desinit. Credendũ est igitur benignißimum deum in anima, tanquam paradisum uirtutum, & actionum quæ ex harum præscripto fiunt, plantare, qui ad eius perfectam felicitatẽ conducat: quamobrem locum conuenientißimum aßignauit paradiso nominatum Edem, quod interpretatur deliciæ, qui significat animam recte cernentẽ, choreas agẽtem cum uirtutibus, exultantem præ nimio gaudio, unã delectationem innumeris hominum uoluptatibus præferentẽ, quales solus consectatur sapiens. Hoc mero gaudio exhilaratus unus è Mosis præcipuis sodalibus, in hymno exclamat suam mentem alloquens, Deliciare in domino: hac uoce seipsum ad cælestem diuinumq́; amorẽ excitans, & ista quæ uulgus hominum pro delicijs iactat ostentatq́; fastidiens, totam mentem afflatu diuini furoris correptus, & in deo solo hilaritatem suam totã collocans. Illud quoq; quòd contra orientem paradisus esse narratur, declarat ea quæ modo dicta sunt. Tenebri

çosa enim uespertina nocturnaq́; res est insipientia: splẽdida uero, fulgida, & uere orientalis prudẽtia: & sicut oriẽs sol totum cælum radijs illustrat, eodem modo etiã uirtutes habent suos radios, quibus in mentem penetrãdo totam eam reddunt lucidißimam. Et homines quidẽ ad custodiam rerum suarum adhibent feroces bestias quæ insidiatores & raptores arceant: deus autem suis rebus rationales naturas præficit. Posuit, inquit, ibi hominem quem finxerat: hoc est in solis rationalibus uirtutibus. harum enim exercitationem usumq́; deus in eximias animas confert ceu munus honorariũ. ideoq́; aperte dicitur, quod eum qui in nobis est uerum hominẽ, id est mentem, posuit in honestatis hortis arboribusq́; sacratißimis. Qui autem mẽte carent, hos nemo poßit excolere, cum non sint ingenio capaci præditi. Non est igitur dubitandum, cur in arcam illam ingentem diluuio præparatam omnes animantium species introducãtur, nulla in paradisum. Nam arca hæc corpus significabat, quod necessario capit affectionum uitiorũq́; immanes pestes & indomitas: paradisus autem solarum uirtutũ est: quæ nihil immansuetum admittunt aut quod ratione careat. Caute etiam non hominem ad imaginem expressum, sed hominem fictum inductum ait in paradisum. nam ille ad imaginem deliniatus dei spiritu, nihil differt, ut mihi uidetur, ab arbore quæ fructum fert uitæ immortalitatem. nam utrunq́; incorruptibile, portione honoratißima in medio sita dignatũ est. dicitur enim lignum uitæ esse in paradisi medio. at ille alter constans è miscellaneo terrenoq́; corpore, naturæ simplicis &

non fictæ expers est: cuius exercitator solus scit habitare atrium & domum domini. Iacob enim simplex habitans domum inducitur, non eius frater uersutus & uarijs figmentis instructus animum. Conueniebat igitur, ut in paradiso, id est uniuerso hoc mundo medius radicaretur intellectus, insitas habens uires trahentes se in contraria, in discernendis eis ambiguus utrum expetenda an fugienda sequatur: ut si meliora capesseret, immortalitate frueretur ac gloria: sin deteriora, in turpẽ mortem incideret. Tales sunt arbores quas ille solus sapiens radicauit in animabus rationalibus. Moses autem miseratus è paradiso uirtutum pulsos suopte arbitrio, potentiam dei clementesq; ac mites eius uirtutes precatur, ut unde terrenus intellectus Adam exulat, illuc plantetur ille acute cernens populus. dicit enim, Inductos eos plantabis in montem hæreditatis tuæ, sessionem in cathedram tuam perfecisti domine: sanctuarium domine, quod collocauerunt manus tuæ. dominus regnabit in secula, in æternum & ultra. Clare igitur, si quis alius, didicit, quod deus demißis omnium rerum seminibus ac radicibus, autor fuit ut arbor maxima germinaret mundus hic: qui & nunc uidetur subindicari in modò dicto carmine, dum nominatur mons hæreditatis, quia factoris nulla hæreditas magis est propria quàm opus ipsius. In hoc igitur nos plãtari precatur, nõ ut irrationales fiamus, & contumaces ingenio, sed ut sequẽdo dispensationẽ illius perfectißimi, & imitãdo eius perpetuã constantiam, inoffense uiuamus ac sobrie. nam iuxta naturã uiuere, felicitatis finem esse prisci asseuerant. idem carmen

consonat cum his quæ dudum de mundo dicta sunt, eum esse instructißimã dei domum sensibilem, eamq; factam, non increatam ut quidam existimant. sanctuarium autem, quasi splendorem è sanctis redditum, exemplaris imaginem. Nam quæ sensui pulchra sunt, intellectui pulchrorum imagines sunt. quod autẽ ait paratum dei manibus, opifices mundi potẽtias eius significat. Et ne quis suspicetur eum indigere creatura quacunq;, accinit necessariò, Dominus regnabit in secula, in æternum & ultra. Rex autem nullo habet opus, sed sub eius iure sunt omnia. Quidam autem aiũt hæreditatem dei dici esseq;, bonum ipsum, cuius usumfructum Moses nunc in uotis nuncupet. quasi dicat: quia nos, tanquam pueros recens ad discendum admotos, introduxisti per sæpientiæ decreta & contemplationes, nec sine rudimentis esse passus es, planta nos in sublimi sermone cælesti. hæc enim est hæreditas paratißima, & domus commodißima habitationi, quam fecisti sanctuarium. es enim domine factor bonorum sanctorumq;: sicut è diuerso malorũ profanorumq; creatura hæc corruptibilis. Regna per infinita secula in anima supplice, ne momentum quidẽ eam præsidio tuo destituens. Nam tibi continuè seruire, non solum libertati præferendum est, sed & regno uel maximo. Sed fortasse multis in mentẽ uenit quærere, quam rationem habeat illud, In montem hæreditatis tuæ. hæreditatem dare conuenit deo, accipere autem eam, fortasse non fuerit rationi consentaneum, cum omnia iam antè sint ipsius possesio. Quid si hoc dicitur de illis qui per excellentiam ad eius dominium pertinent? quemad
modum

modum reges imperant quidem omnibus subditis, sed maximè domesticis, quorum ad corporis curam & reliquum uictum quotidianis utuntur ministerijs. Iidem quamuis totius regionis possessionũ sunt domini, etiam earum quæ priuati iuris sunt, tamen sola habere putantur quæ commiserunt suis procuratoribus, à quibus annuos reditus exigunt. in eos secessus sæpe animi gratia se conferunt, grauissimis regni ac reipublicæ curis aliquantisper sepositis, & hi censentur possessionum regiarum nomine. item argentum aurumq; & cætera preciosa quæ reconduntur apud subditos, regum magis sunt, quàm eorum à quibus habentur: attamen sunt qui propriè dicantur regij thesauri, in quibus ordinarij tributorum exactores totius regionis prouentus solent reponere. Ne mireris igitur si & omnipotenti rerum omnium præsidis eximia hæreditas esse dicitur sapientum animarum sodalitium, quod acutissimè cernente, inculpabili, recentiq; semper mentis oculo præditum est, nunquam conniuente, sed aperto continuè, directeq; intuente. propterea sic & in maiore cantico dicitur: Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adami, constituit terminos gentium iuxta numerum angelorum dei. Et facta est portio domini populus eius Israel. Ecce iterum portionem & hæreditatem dei dixit eos à quibus germane colitur & aspicitur. terræ autem filios, quos Adami nominat filios, dispersos dispalatosq; cateruatim, cum non possent rectæ rationis ductum sequi. ita est profecto, societatis coniun

ctionisq; causa est uirtus, dissolutionis uerò & separationis affectus contrarius. id satis declarat solenne sacrum, quod in diem propitiationis, ut uocant, incidit. tunc enim ex præcepto super duos hircos sors mittitur, altera domino, altera hirco emissario: scilicet super duas rationes, quorum altera domini sit, creaturæ altera. ergo qui summum autorem ueneratur, sibijpsi honoris hæreditatem parabit: qui creaturam, exulabit, pulsus è regione sacratißima in profana deuiaq; barathra. tanta est Mosis cum deo familiaritas, ut hac maximè fretus, uehementiora & maiora quàm pro aurium nostrarum captu proferre soleat dogmata: qui non modo hæredem facit deum, sed quod incredibilius est, hæreditatem. integram enim tribum quæ ad illum supplex confugit, non agro donauit sicut cæteras undecim: sed ut eximiam honorauit sacerdotio, cælesti non terrena poßeßione. Non erit, inquit, tribui Leui portio nec hæreditas inter filios Israel: quia dominus ipse hæreditas eorum est. ex persona quoq; dei canitur in eius oraculis in hunc modum, Ego portio tua & hæreditas. nam perfecte purificata mens, quæ se abdicauit creaturis omnibus, proculdubio nihil nouit præter illum ingenitum, ad quem acceßit, & à quo recepta est. Quis enim potest dicere, Ipse mihi solus est deus, nisi qui nullam istarũ inferiorum rerum amplectitur, quod institutum est Leuiticum. interpretatur enim hæc uox, Ipse mihi, quod apud alios alia sint in precio, apud hunc solum ille optimus maximus autor rerum omnium. Fertur quẽdam è priscis correptum insano amore sapientiæ quasi mulieris formosißimæ, cum

sumptuo-

sumptuosæ pōpæ spectaret apparatum copiosissimum, uersum ad quosdam familiares dixisse: uidete amici, quàm multis rebus opus non habeo. & tamen nihil habebat præter amictum necessarium: ne quis putet eum inflatum diuitijs, ut pleriq; solent, arroganter contra deum locutum esse. eadem legislator sapere docet eos qui non cupiunt creatis rebus ditescere, fastidientes quicquid genitum est præ ingeniti familiaritate, quem solum habent pro diuitiarum felicitatisq; fine perfectissimo. Eant nunc & glorientur qui condiderunt regna imperiaq; maxima: alij quia ciuitatem aut regionem aut gentem unam subiugauerunt: alij quia tractus omnes terræ adusq; eius terminos: Græcas barbarasq; gentes, flumina omnia mariaq;, quàm multa quàm magna sunt, in potestatem suam redegerunt. etiamsi præter ista sublimem illam naturam, quod uel dictu nefas est, quam solam seruituti non obnoxiam opifex condidit, sibi subiecissent: tamen è plebeiorum numero censendi essent, collati cum magnis regibus, quorum hæreditas deus est. Quantò enim possessor possessa re habetur potior, & opifex opere suo, tanto magis illi accedunt ad maiestatem regiam. certè quod quidam aiunt bonorum uirorum esse omnia, inter paradoxa refertur ab alijs, intuentibus externam copiam & inopiam, & neminem pecunijs possessionibusq; carentē inter diuites numerātibus. at Moses adeò suspiciendam expetendamq; omni studio ducit sapientiam, ut sortem eius nō solum uniuerso mundo, sed & rerum omnium regi æquiparet. Quod dogma non disputatorum est pro uel contra disserentium,

sed

sed hominum firma fide constabilitorum. quandoquidem nunc quoq; sunt quidam pietatis simulatores, qui hæc dictu quàm factu procliuiora calumniantur, negantes uel pium uel tutum dicere deum hæreditatem hominis. quibus libenter dicerem: non miror, cum non germano affectu, sed suppositicio adulterinoq; ad has res contemplandas ueniatis. nihil enim interesse putatis inter possesiones uinetorum, oliuetorum, similiumq;, & deum qui sapientum dicitur hæreditas. nec reputatis quòd & pictori ars pingendi, & sua cuiq; artifici ars hæreditas sorsúe censetur, non ut terrena possesio, sed ut olympicum præmium. nam huiusmodi res quamuis non sint dominij, prosunt tamen habentibus. ergo & eum Qui est, sortem non uulgaribus istis similem intelligite sycophantæ, sed maximum autorem bonorum cultoribus suis utilissimum. Nunc postquam de primo plantatore primaq; planta quod dicẽdum erat diximus, transeamus deinceps ad disciplinas instar huius factas. in quarum mentione primus succurrit sapiens ille Abraham, qui dicitur plantasse agrum ad puteum iuramenti, & inuocasse nomen æterni dei domini. nec indicatur plantarum proprietas, sed tãtummodo regionis eius spacium. aiunt autem quibus mos est scrutari talia, quicquid in possesionem dei cesit, diligenter descriptum, arborem, locum, fructum arboris. Arborem ipsum esse agrum, nõ germinibus terræ similem, sed in cari deo uiri mente radicatam: locum, ipsum iuramenti puteum: fructum uerò nomen domini, pro quo æternus deus sumitur. singulis autem horum sua debetur ratio. ager cẽtum cubitorum

in longitudinem, totidem in latitudinem, si iuxta quadranguli naturam multiplicetur, decem milium solidorum cubitorum conficiet numerum: qui est crescentium ab unitate maximus & perfectissimus: ut principium numerorum sit unitas, quæ per primam compositionem in decem milia desinat. quapropter nonnulli haud temerè unitatem conferunt cum carceribus, cum meta uerò decẽ milia: cæteros omnes numeros qui sunt in medio spacio, cum cursu certantibus. incipientes enim ab unitate tanquam à carceribus, in decem milibus finem statuunt. hinc arrepta occasione quidam aiunt per hæc significari, deum esse principium & finem rerum omnium, quæ opinio facit ad pietatem. hoc dogma plantatum in anima, pulcherrimum & cibo aptissimum fructum parit sanctitatem. cui plãtæ locus commodissimus est puteus, qui uocatur iuramentum, in quo ferunt aquam non inuentam. Accesserunt, inquit, pueri ad Isaac, nunciantes ei de puteo quem foderant, & dicentes, Non inuenimus aquam. & uocauit eum iuramentum. hoc quid significet consideremus. Qui rerum naturas scrutantur, & singulas in disquisitionem uocant magna cum diligentia, similes sunt puteos fodientibus. nam & illi fontes latentes inquirũt. utrisq; commune desiderium est potus inueniendi, sed alteris quo corpus, alteris quo recreatur anima. Quemadmodum igitur quidam fossores puteorum quæsitam aquam sæpe non inueniunt: ita qui ulterius progrediuntur in scientijs, & diutius in eis inambulant, non possunt finem attingere. certè admodum doctos aiunt accusare suam magnam ignorantiam. Hoc

enim

enim tantum sentiunt, quàm longè absint à ueritate. ex his unus olim usq; ad miraculum sapiens dicere solebat, homines meritò ipsum mirari, qui hoc tantum sciret, scire se nihil. elige si libet quãcunq; artem maiorem minorémue, & aliquem in ea laudatissimum: deinde examina an præceptis artis respondeant artificis opera: uidebis hæc ab illis nõ exiguo, sed magno interuallo abesse, quãdoquidem fermè impossibile est in quacunq; absolutum esse, quod hæ fontis in morem undabundæ uarias cõtemplationum species ebulliant. ideò iuramentum nominatur aptissimè, quod est fidei signum firmissimum, coniunctum cum dei testimonio. Nam cum iurantes in re dubia testem deum inuocent, nihil licet iurare certius, quàm quòd nullius scientiæ finis inueniatur apud ullum artificem. idem dicere possumus & de alijs nostris potentijs penè omnibus. Sicut enim in dicto puteo negant aquam inueniri, sic nec in oculis quicquam uisum, nec auditum in auribus, nec in naribus odoratum esse contendunt, in summa nullum sensum in ullo instrumento sensitiuo. similiter nec in mente intelligentiam. Alioquin quomodo uisus auditus mens falleretur, si in his essent firmæ uires comprehensiuæ, & non à deo qui eas indidit confirmarentur? Iam & de loco, in quo arbor ista floret satis locuti, tandem & de fructu eius disseramus: qui cuiusmodi sit, ex ipsis uerbis scripturæ patebit. inuocauit enim nomen hoc, Dominus deus æternus: quæ appellationes eius Qui est indicant potentias, dominus eam qua imperat, deus eam qua est beneficus. Quamobrem & sacer Moses in toto mundi opificio nomen dei assumit: hoc

enim

enim conueniebat potentiæ, qua factor suas creaturas produxit ornauitq;. Ergo quatenus imperat utrumq;. potest, tum bene tum male facere, ad retributionem factorum se attemperans. Quatenus autem beneficus est, alterum solum uult, uidelicet benefacere. Est autem maximum animæ bonum, non dubitare de utrauis regis potentia, sed constanter metu ab imperij potentia dependente se exoluere, & spem fouere de propensa benignissimi numinis erga nos uoluntate, fore ut aliquando ea uti frui contingat. iam hæ uoces deus æternus, idem ualent ac si dicat, non qui aliquando largitur, aliquando non, sed semper & continuè: qui sine intermißione benefacit, qui dona donis cumulando continuat, cuius gratiæ inter se coniunctæ ac unitæ, semper in orbem redeunt: qui nullam occasionem benefaciendi sinit præterfluere, cum sit dominus, & lædendi quoq; potestatem habeat. Hoc idem & meditator ille Iacob postulauit in fine precum sacratißimarum, dicens: Et erit Dominus mihi in deum: ac si dicat: iam non herili potestate libera erga me utetur, sed benefica propitia & usq;quaq; salutari potentia, sublato dominationis metu, & anima deuincta beneficijs mutuam gratiam conciliantibus. Quis hoc animo concipere ualeat, quòd dominus & dux rerum omnium, nihil de natura sua demutans, semper sui similis, continuè bonus est, & indesinenter munificus? à quo perennis bonarum rerum copia promanat, autore perfectionis omniũ felicium. huic regi fidere, qui non imperio suo superbè ad lædendos subditos abutitur, sed comiter eis succurrit suis opibus, plurimum confert ad

securi-

securitatem atq; tranquillitatem animi. atq; ita quod promisimus iam fermè repræsentauimus, arborem accipi pro deo rerum omnium autore optimo, & eius locum in nulla creatura perfectum inueniri, interdum tamen in eis apparere per autoris summi gratiam. fructum porrò esse dei perpetuam beneficentiam, imbris more nunquam non depluentem. Sic & uir sapiens imitatus primi maximiq; plantatoris artem, suam agriculturam ostentat. Iubet autem sacra scriptura etiam nos nōdum perfectos, qui adhuc in medijs officijs censemur, exerceri sic in re rustica. ait enim, Quando ingreßi fueritis terram, quam dominus deus dabit uobis, & plantaueritis in ea omne lignum pomiferum, auferetis impuritatem eius fructum eius. per triennium erit impurus, nec edetis ex eo. Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur, laudabilis domino. Quinto autem anno edite fructum, uobis proficiet quicquid prouenerit. Ego sum dominus Deus uester. igitur arbores pomiferas, prius quàm in regionem à deo datam migretur, plantare non est poßibile, dicente uate, Quando ingreßi fueritis terram, & plantaueritis omne lignum pomiferum. itaq; donec extra eam moramur non possumus tales arbores colere, & merito. donec enim in sapientiæ uiam mens non progreditur, sed errabunda uagatur, siluestres tantummodo curat arbores, quæ uel in totum steriles sunt, uel fructum ferunt ad cibos incommodum. sed quando ingressa uiam prudētiæ, per decreta eius ascendit, & incipit in his omnibus decurrere, tum mites & mitium fructuum feraces colit pro illis siluestribus, tran-

quillitatem

quillitatem pro perturbationibus, pro ignorantia scientiam, pro malis bona. Quoniam igitur is qui in uirtutem introducitur longè à fine abest, merito postquam plantauit iubetur auferre à planta impuritatẽ. hoc quid sit simul consideremus. ex officijs quæcunq; sunt media, uidentur mihi eandem rationem habere cum mitibus arboribus. Nam utraq; utilißimos ferunt fructus, altera corporibus, animabus altera. sed in medijs multa adnascuntur noxia, quæ necessariò sunt auferenda, ne officiant melioribus. An non dicemus mitem arborem animæ, redditionem depositi? uerùm hæc putatione opus habet, & curiosiore diligentia. Quænam igitur est ista putatio? nimirum hæc: depositum quod accepisti à sobrio, nec ebrio, nec prodigo, nec furenti reddideris. Nam qui sic sua recipit, ab eorum usu excluditur iniquitate temporis. neq; debitoribus aut seruis reddendum est, quibus fœneratores insidiantur & domini. Proditio enim est hæc, nõ redditio. Neq; ideò in paruis fidem serues, ut per occasionem maiora capias. Piscatores quidem cum paruis escis demißis, magnos pisces hamo capiunt, nemo criminatur, quia se aiunt hoc modo macelli annonæ prospicere, & quotidie mensas instruere talibus copijs. At uilis depositi redditione, fas non est inescare quemquam, ut ab eo maius auferas, manibus pauca porrigens, multis uerò magnisq; rebus defraudans eum animo. Ergo si ut ab arbore, ita à deposito quicquid impurum est auferas, damna, insidias, intempestiuitates, & huiusmodi omnia, mite facies quod alioquin abiturum erat in naturam siluestrium. in amicitiæ quoq;

planta similes stolones amputandi sunt, ut potiores eius partes conseruentur. Sunt autem hi: meretricum præstigiæ, quibus in amatores utũtur, & fraudes adulatorum. Videmus enim istas quæ faciunt quæstum è flore corporis, magnam erga suos amatores præ se ferre beneuolentiam: quæ tamen non illos amant, sed seipsas, & quotidianis prædis inhiant. Adulatores quoq; nonnunquam ineffabile odium cælantes apud eos, quibus obsequuntur, tamen amare lautas cœnas & gulosum ocium, qua cupiditate inducuntur, ut colant eos, qui talia suppeditant. At illa sinceræ & non fucatæ amicitiæ planta, excußis & dimißis huiusmodi rebus, fructum feret suis cultoribus utilißimum, nempe fidem nullis corrumpendam muneribus. Propositum enim eius est, amico bene uelle propter ipsum. At scorta & adulatores suum agũt negociũ, dum amatoribus, & quibus adulantur aliquid boni cõciliant. Resecandæ sunt igitur hæ præstigiæ simulationesq; ab amicitiæ planta, ut agnatæ pestes noxiæ. itidem sacrificia fœderaq; stirpes sunt pulcherrimæ, sed quibus adnasci solet malum superstitionis, excidendum prius quàm coalescat firmius. Sunt enim qui putant pietatem in mactandis bubus consistere, qui ex furto, abnegato deposito, creditore fraudato, raptoq; partis prædis portiones altarib. tribuunt homines uix expiabiles, putantes se pœnas peccatorum sic redimere. Hos sic appellare libet: non corrumpitur istis, ô uos quicunq; tandem estis, dei tribunal, sed omnes male sibi conscios, etiamsi quotidie centum boues imolent, auersatur: insontes uerò, etiamsi nihil omnino sacrificent, amplectitur.

Gaudet

Gaudet enim deus aris nullo igne calentibus, quas cingit uirtutum chorus, non istis flagrantibus flãma quam profanorum accenderunt profanæ uictimæ, in memoriam reuocantes singulorum errata & ignorantias. Sic enim alicubi Moses dicit, peccati admonere sacrificium. Ergo oportet talia cuncta magnum damnum afferentia resecare ac tollere, sicut oraculũ disertè iubet: aufer impuritatem plantæ pomiferæ. At nos ne post disciplinam quidem sumus dociles. Alij uerò suopte ingenio docti quicquid bonum est repurgant ab inuolucris noxijs, sicut Iacob ille meditator cognomine. Hic enim uirgas spoliauit tenuißimis corticibus, quod uirebat detrahẽs, ut interraso quod atrum erat, uarietate non tam artificiosa, quàm naturali, cognatus color albus eluceret. Quamobrẽ & in lege de lepra decretũ est, eum in quo nondum uarietas colorũ extitit, sed alba uitiligine à capite ad pedes occupatur, purum esse: ut iuxta corporis similitudinem, uafriciem uariã & ambiguæ mentis incertum affectum omittẽtes, certæ ueritatis sumamus colorem simplicẽ. Et arboris quidem purgandæ ratio cum ueritate congruit: de fructu uerò non satis constat. Nam ficus, uuas, & in uniuersum fructus agricola purgat nemo. Lex tamen dicit: Fructus eius per trienniũ erit incircũpurgatus, nõ comedetis ex eo. Quasi mos fuerit, eum semper circũpurgari. Dicẽdum igitur, hoc quoq; unum esse eorũ quæ latentẽ habent intelligentiã, cũ uerba ipsa non quadrent admodum. Anceps enim est hæc oratio. Nam potest uno modo sic intelligi: fructus eius per triennium erit, ut distincta uox à præcedentibus sequatur,

incircumpurgatus, ac mox, non comedetur. Altero sic, fructus eius per triennium erit incircumpurgatus, ac mox per se, non comedetur. Prior ille sensus talis esse potest, ut triennium accipiatur pro tripartito tempore, cuius ea natura est, ut diuidatur in præteritum, præsens, atq; futurum. Proinde eruditio fructum proferet, qui durabit et saluus permanebit per omnes partes temporis, hoc est non corrumpetur in perpetuum. Nam natura boni non corrumpitur. Fructus autem incircumpurgatus non comedetur, quia purgati saniq; ciuiles sermones animam nutriunt, & menti afferunt incrementum: contrarij uerò non nutriunt, sed morbum creant & interitum. Altero modo, sicut in disputationibus dialecticorum hæc uox indemonstratus dicitur dupliciter, uel qui propter difficultatem ægrè demonstratur, uel qui propter euidentiam non habet opus demonstratione: ita incircumpurgatus fructus est uel impurus egens purgatione, uel per se purißimus. talis est eruditionis fructus, per triennium, id est tripartitum tempus, uidelicet per omnia secula purißimus nitidißimusq;, à nulla obscuratus re noxia, non lauacris aspersionibusq; aut in totum alijs ullis purificationibus unquam indigens. Anno autem, inquit, quarto omnis fructus eius sanctificabitur, laudabilis domino. Quaternarium numerum præter alios legis locos maximè in narratione de mundi creatione magnifacere uidetur sermo propheticus. Nam preciosam illam lucem sensibilem, quæ & seipsam & cætera manifestißimè indicat, parentesq; huius solem ac lunam, & stellarum chorum sacratißimum, quæ no-

ctem

ctem diemq́;, menses annosq́;, tum oriendo tum occiden do terminant, & numeri naturam demonstrant, in qui bus rebus maximum animæ bonum situm est, ait creata quarto die. Nunc quoq; hunc honorauit eximiè, nõ alio tempore fructum arborum dedicans Deo, quàm anno quarto à plãtatione: id quod rationem habet naturæ mo ribusq́; ualde consentaneam. Quoniam totius mundi ra dices quatuor numerantur, terra, aqua, aer, ignis, & an nuæ temporum uices sunt totidẽ, hyems, æstas, eorumq́; cõfines uer & autumnus. Antiquißimus etiam quadran gulorum est hic numerus, constans rectis angulis, ut li= quet è figura geometrica. Hi rectæ rationis sunt signifi= catiui. Recta aũt ratio perennis uirtutum fons est. Opor tet tamen quadranguli latera esse æqualia. Aequalitas porrò mater est iustitiæ uirtutum reliquarum ducis ac principis. Itaq; patet æqualitatis iustitiæ omnisq́; uirtu= tis, præter alia, signum esse hunc numerum. Is uocatur etiam omnis, quia reliquos usq; denarium & ipsum de= narium potentia complectitur. de unitate quidem cui= uis est perspicuum. Quòd uerò et cæteros deinceps con tineat, ex numerorum supputatione facilè colligitur. V= num duo tria quatuor si componamus, eximetur omnis dubitatio. Ex uno enim & quatuor constat quinarius, ex duobus & quatuor senarius, septenarius è tribus & quatuor, & triplici compositione ex uno tribus qua= tuor octonarius, rursum è duobus tribus quatuor noue narius. denarius autẽ ex iam dictis omnibus. nam unum duo tria quatuor cõficiunt decẽ. propterea Moses dixit, quod anno quarto erit omnis fructus eius sanctus. pa=

rem enim integram plenam, ſicut & uniuerſa, ut ita loquar, habet rationem, propter denarium è quaternario natum, qui eſt prima meta numerorum compoſitorum ex unitatibus. Numerus autē denarius ac quaternarius dicitur omnis, ſed denarius actu, quaternarius potentia. Cæterum eruditionis fructum nō modo ſanctum, ſed & laudabilem ait, non immerito, ſiquidem omnis uirtus ſancta eſt, gratitudo uerò ſanctiſsima: quam nō legitimè deo exhibent, quotquot putant eum placari ædificijs, donarijs, ſacrificijs. Nam ne totus quidem mundus ad templum in honorem eius ſuffecerit. ſed præſtat eum laudibus hymniſq; colere, non decantatis uoce ſonora & tinnula, uerùm modulatis in animo puro, quem ſolus deus aſpicit: Fertur certè antiqua fabula, à ſapientibus uiris ad poſteros per manus tradita, quæ ad noſtras quoq; auidiſsimas diſcendi aures peruenit. Eſt autem talis. olim cùm totum mundum opifex abſolueret, quendam è prophetis rogauit nunquid deſideraret nondum creatum, ſiue in terra et aqua, ſiue in ſublimi aere, ſiue in cœli extremo ambitu. Reſpondit ille, eſſe quidē perfecta & plena ubiq; omnia, unum tamen ſe requirere, laudatorem horum ſermonem, qui in rebus omnibus, uel quod minimū obſcuriſsimumq; uidetur, nō tam laudet quàm enarret. Ipſam enim enarrationem operum dei, laudem eſſe ſufficientiſsimam, nullo egentem auctario, quando ipſa infucata ueritas ſit pro laude cumulatiſsima. Hoc reſpōſum patri uniuerſorum placuiſſe fertur, nec multo pòſt exortum genus canorum & muſicū ex una diuinarum potētiarum uirgine memoria, quam Mnemoſynen quidam

dam uocant detorto nomine. Hæc est priscorum fabula, ex cuius autoritate dicimus, nihil esse Deo magis proprium quàm benefacere, nihil item creaturæ quàm gratias agere, cum præterea nihil rependere ualeat. Nam si quid aliud retribuere uoluerit, id inueniet iam ante non ad creaturæ offerentis, sed ad ipsius omnium creatoris possessionem pertinere. Ergo quia didicimus unum solum opus nobis competere ad honorem dei faciens, uidelicet gratiarum actionem, eam semper & ubiq; meditemur, tum uoce tum bonis literis, nec unquam desinamus uel orationes laudatorias, uel poemata componere, ut & per carmẽ & sine carmine, utraq; tam prorsa, quàm uorsa oratione, & mundi opificem & mundum ueneremur, illum, ut quidam ait, autorem optimum, hunc creaturam perfectissimam. Cæterum post consecratum anno & numero quarto omnem fructum animæ, quinto iam nos utemur eo fruemurq́;. Ait enim, Anno quinto fructum eius edite. Quandoquidem naturæ lege sancitum est, ut post creatorem demum ratio creaturæ habeatur in rebus omnibus, ut pro magno æstimandum sit, si potiamur uel secundis partibus. Quin & ideo nobis anni quinti fructum assignat, quia numerus quinarius est sensui proprius, &, si uerum fatendum est, sensus alit nostrum intellectum, aut per oculos colorum figurarumq́; qualitates attrectans, aut per aures sonorum proprietates omnigenas, aut per nares odores, aut sapores per os, aut mollicies cedentes, duritiesq; resistentes, & lenitates, asperitatesq́; frigiditates caliditatesq; per toto corpore sparsam potentiã, quam tactum uulgo nominant.

id ita esse, ut dixi, exemplo manifesto docent Liæ filij, scilicet uirtutis, non omnes, sed quartus quintusq́;. de quarto enim dicit Moses, quòd post eum natum mater interquieuit parere. uocatur autem Iudas, qui interpretatur domino confeßio. Quintum uerò appellat Issachar, qui merces interpretatur. hunc quamprimum anima peperit, mox quod sibi accidit elocuta est. Vocauit, inquit, nomen eius Issachar, quod est merces. ergo Iudas intellectus benedicens deum, & gratiarum actionis hymnos indesinenter meditans, ipse reuera sanctus & laudabilis fructus erat, non è terrenis enatus arboribus, sed è natura bona rationali. Quamobrem natura quæ eum peperit dicitur destitisse parere, quando non habebat quò se uerteret, iam ad perfectionis progressa terminum. Nam inter omnia rectè facta nullus partus est præstantior, quàm hymnus in deum patrem omnium. Quintus autem filius quinti anni, ex quo fructum percipimus, est similis. Nam & agricola mercedem quandam ab arboribus, anno quinto accipit, & animæ partus Issachar est, qui merces uocatur. & merito, quando post gratum Iudam in lucem est editus. grato enim ipsa gratiarum actio, merces est amplißima. Et arboreorum quidem fructuum prouentus dominorum est. Prudentiæ uerò eruditionisq́; fructus non est hominis, sed solius, ut ait Moses, omnipotentis. Nam post hæc uerba, fructus eius, subijcit hæc: Ego sum dominus deus uester, euidentißimè docens, solum deum esse fructus ex anima prouenientis dominum. Cum ea sententia & prophetæ cuiusdam concinit oraculum hoc: Ex me fructus tibi inuentus est. Quis

sapiens

ſapiens intelliget hæc? quis intelligẽs cognoſcet ea? non cuiuſuis enim, ſed ſolius ſapientis eſt, noſſe mentis fructus cuius ſit. Hactenus de antiquiſsima & ſacroſancta agricultura, qua ſummus autor in plantanda hac feraciſsima planta, ſcilicet mundo uſus eſt, & conſequenter de ea quam bonus uir exercet, & de quadruplicib. præmijs, legibusq́; ac præceptis eodem tendentibus, pro uirili diximus. Nunc huius iuſti Noe uinitoriam artem, quæ eſt agriculturæ ſpecies, conſideremus. Dicitur enim, quòd cœpit Noe homo agricola eſſe, & plantauit uineam, & bibit de uino eius, & inebriatus eſt.] Ergo ebrietatis plantã arte ſcientiaq́; iuſtus hic excolit, quam inſipientes ſine arte ac modo tractant temerè. itaq; neceſſe habemus de ebrietate quæ dicẽda ſunt, dicere. mox enim cognoſcemus & uim plantæ, unde illa naſcitur. Verùm ea quæ de ebrietate narrat legislator, aliâs inſpiciemus accuratius: nunc exquiramus & aliorum ſentẽtias. Fuerunt autem multi philoſophi, qui rem hanc conſiderarunt non mediocriter. Quæritur enim, utrum ſapiens inebriabitur. Eſt igitur duplex ebrietas, altera uino madere ſignificat, altera uino delirare. Qui autẽ hãc quæſtionem tractant, alij negant uel nimio mero uſurum ſapientem, uel deliraturum ob pocula. Alterum enim horum eſſe peccatum, alterum peccati cauſam, utrunq; alienum à boni uiri officio. Alij concedunt bono uiro indulgere poculis, ſed delirare præ potu non item. Prudentiam enim eius ſufficere ad reſiſtendũ ſi quid nociturum uideatur, ne quid ſecus q̃ oportet accidat animæ: quandoquidem prudentia tantam uim habet ad affectus ex-

tinguendos, siue feruenti amoris œstro inflãmatos, siue multo uino calentes, ut his euadat superior. quia & in profundo flumine aut alto mari urinantes, pars pereũt imperiti natãdi, pars huius negocij gnari sine mora enatant. Sic & nimium merũ torrentis modo inundans animam, nunc oppressam usq; imũ ignorantiæ fundum demergit: nunc à salutari eruditione subleuatam nõ potest ullo modo lædere. horum alteri non satis, opinor, animaduertentes cum quãto malo suum sapientem componant, è sublimi eum tanquam aucupes in terram detrahunt, ut in calamitates quibus ipsi laborant inducant. alteri diuersam temperantiæ uirtutem intuentes fateri cogũtur, quòd qui haurit uinum immoderatius, impos sui factus aberrabit facilè, nec manus solum sicut athletæ uicti demittet, sed ceruice quoq; ac capite defluẽte, genuq; labante, & pessum eunte toto corpore procidet. de hac re præmonitus non temerè in bibacitatis certamen ultro descẽdet, nisi propter magnam utilitatem aliquam, puta salutem patriæ, aut honorem parentum, aut liberorum uel alioqui coniunctißimorum securitatem, aut in uniuersum ob priuatũ aliquod publicúmue negocium. nunquã enim sustinebit intra se recipere uenenum mortiferum, nisi admodum iniquo tempore, per quod è uita profligetur tanquam ex patria. nam hoc uenenum, si nõ mortem, certè creat insaniam: & quid uetat etiam insaniam mortẽ dicere, cuius accessu præcipua nostri pars mens interit? quantum equidem intelligo, separatio corporis ab anima ut leuior, præ grauiore malo alienatione mentis, si qua detur optio, eligenda est procul dubio.

Qua-

Quapropter prisci Græci artem uini parandi μαινομένην uocarunt, & occupatas hac bacchas mænadas: quã doquidem insaniæ desipientiæq; causa est uinum immoderatè ingurgitantibus. & hæc quidem huius considerationis sunt tanquam prooemia: pergamus nunc ad reliquam, bifariam, ut uidetur, diuisam, alteris sapientem admissurum ebrietatem asseuerantibus, alteris ediuerso id constanter pernegantibus. prior opinio his argumẽtis niti uidetur. ante omnia quasdã res homonymas esse, quasdam synonymas. homonymiam autem & synonymiam constat esse inter se contrarias. quia homonymia dicitur de multis subiectis cõmune nomen habentibus: synonymia uero de uno subiecto. canis uocabulum omnino est homonymum, cõplectens multa dissimilia, quæ per id significantur. nam & terrestre latrans animal canis dicitur, & marina bestia, & cæleste sidus, quod autumnale poetæ uocant, quod ineunte autumno exoriatur, maturandis perficiendisq; fructibus. præterea cynicæ sectæ antistites Aristippus & Diogenes, aliorumq; huius uitæ sectatorum ingens numerus. Rursum alia uocabula sunt diuersa quidem, unam tamen rem significantia, ut sagitta, telum, spiculum. nam id quod arcus neruo ad scopum eiaculatur, his omnibus nominibus dicitur. item uel palmula, uel remus, quo ad nauigationem pro uelis utuntur. Quoties enim aut nullis uentis aut aduersis impeditur nauigatio, in transtris considentes, quorũ est hoc officium, & tanquam alas protendentes, ceu uolucrem nauem cogunt iter facere. at illa sublimis uolitãs percurrit magis, quàm sulcat maria, & magna celerita

te

te in stationes tutas allabitur. itē scipio, uirga, baculus: unius subiecti differentia sunt nomina, quo uerberare, uacillantes gressus confirmare, inniti, alijsq; multis modis uti licet. quæ nequaquam uerbosius dicta sunt, sed ut clarius pernosceretur id de quo quæritur. Merum ut uinum, ita & temetum prisci uocabant, quod nomē apud poetas sæpe est obuium, ut hæc quoq; inter synonyma de uno subiecto prædicata censeantur. uinum atq; temetum, & quæ hinc deriuantur, ut uoce non re discrepēt, uini saturitas & temulentia: quæ utraq; nimium usum significant, multis de causis bono uiro fugiendum. Qui si uino madebit, temulentus erit etiam, nec grauius læ-detur temulentia, quàm si uino simpliciter expletus sit. hæc est una sententia de sapientis ebrietate. altera autē talis est. nostræ tempestatis homines, paucis exceptis, nihil cum priscis habent simile, sed & uerbis & factis magnam præ se ferunt discreptantiam. Nam & sermo-nem sanum ualidumq; ad morbum perniciosum reduxerunt, quem exutū uiuida athleticaq; habitudine ferme in nihilum redegerunt, pro solido neruosoq; præter naturam facientes prauis humoribus tumidum inflatumq; inaniter, sed uiribus cassum, ut cum maxime intenditur tum rūpatur facillime. actiones item studio dignas, ipsas quoq; fecerunt è masculis (ut ita loquar) fœmineas, & turpes ex honestis, ut perpauci reperiātur uel dictis uel factis antiquorum æmulatores. Quapropter illorum seculo poetæ historiciq; ac reliqui musicæ studiosi flore-bant, qui non aures delinie bant rythmis oblectabantq;, sed quicquid in mente fractum luxatumq; fuerat excitabant,

bant, item quicquid concinnum, adaptabant ad naturæ uirtutisq; orgia. Nostra uero ætas fert coquos & cupediarios, tinctores & unguentarios, magna curiositate semper nouum aliquem colorem, nouámue formã, aut odorem aut saporem comminiscentes in gratiam sensuum, ut imperatorem suum oppugnẽt intellectum. Sed quorsum ista commemoro? ut ostendam etiam merum non in eodem nunc quo olim usu esse. Nunc enim usque ad animi corporisq; languorem potant absq; respiratione bibentes, & ultro pincernas urgentes, indignãtesq; illis cessantibus, dum caldam, quam uocant, frigefaciũt: & deliramentum illud Homericum, scilicet bibendi certamen conuiuis suis repræsentant, in quo egregie confligantur, auriculas, nares, manuum extremos digitos, & alias quascunq; partes corporis sibi prærodentes inuicem. hæc sunt, ut uidemus, huius nouæ, quæ nunc introducta uiget, hilaritatis præmia: priscæ autẽ illius & antiquæ cõtraria. nam prisci omnis honestæ actionis à sacris faciebant initium, ita demum finem optatum sperãtes: & quamuis rei gerendæ tempus ægre cunctationẽ pateretur, tamen ante omnia curabant, ut uotis rite peractis litaretur, pro lucro moram hanc reputantes. incõsulta enim celeritas nocet, cunctatio speratam affert utilitatem. scientes igitur, quòd uini usus magna cautela opus habeat, nec affatim nec semper adhibebant merũ, sed decenter & suo tempore. peractis enim uotis, & sacrificijs placato numine, post purificationem corporũ & animarum, aquis abluti & imbuti sacrarum legum cognitione, hilares & læti ad remißiorẽ uictum se uertebant,

tebant, sæpe ne domum quidem repetentes, sed in tēplis ubi sacra fecerant permanentes, ut & sacrificij memores, & locum reueriti, sacrosanctum re uera celebrarēt conuiuiū, nec uerbo nec facto ullo peccantes. ex hoc more natam aiūt uocem μεθύειν, quasi μετὰ τὸ θύειν, quia post sacra demum prisci indulgebāt poculis. Talis usus meri cui magis, quàm uiris sapientibus conueniat; quibus nunc quoq; debetur ea, quæ potationē præcedit sacrorum operatio. Nam nemo pene malus re uera sacrificat, etiamsi perenni sacrificio X M boum imolet quotidie. Nam præcipua uictima mens ipsa nō est integra. læsis uero non est fas aras attingere. hæc est ratio secūda, qua potationem à bono uiro non esse alienā ostenditur. tertia fit per diuersam etymologiam probabilis. sunt enim quidam qui putant huic rei non ideo tantùm datum istud nomen quia soleat sequi post sacra, sed ἀπὸ τῆς μεθέσεος, id est à remißione animi. relaxatur autem insipientium quidem ratio ad peccādum licentius: recte sapientium uero ad fruendum tranquillitate hilaritateq;. fit enim uir sapiens uino maceratus seipso suauior. proinde ne hoc quidem modo errabimus, si ei potationem concedemus. huc accedit & illud, quod sapiētia non est res dura & tetrica, deuincta cogitationibus tristibus, sed perpetua tranquillitate hilaris, plena gaudio lætitiaq;: unde sæpe prorumpit in non insulsos lusus ac dicteria, coniunctos tamen cum grauitate seria: quemadmodum in bene temperata lyra contrarij soni in unam melodiam consonant. certe iuxta sacri Mosis opinionē sapientiæ finis lusus & risus est, non iste quo

pueri

pueri ac infantes delectãtur, sed quo homines cani, qui non tam consenuerũt tempore quàm bonis consilijs. Nõ uides quod illum à nemine alio quàm à seipso præceptore scientiam in qua se exerceret edoctum, non risibilem sed ipsum risum esse dicit? is est Isaac, qui risus interpretatur, quem conuenit ludere cum tolerãtia, Rebecca hebræis nominata. diuinum autem lusum animo plebeio non est fas uidere, soli regi licet, cum quo diu habitauit, etiamsi non omni æuo, sapientia. is appellatur Abimelech. qui prospiciens per fenestram, per apertum & luciferum mentis oculum, Isaac uidit ludẽtem cum Rebecca uxore sua. Quod enim aliud negocium sapientem decet, quàm ludere, gaudere, hilarescere cum honesta tolerantia. Vnde liquet quod temulentus erit etiam, temulẽtia conferente ad bonos mores, & afferente coniũctam utilitati relaxationem. uidetur enim merũ ea quæ cuiq; à natura indita sunt augere ac intẽdere, seu bona seu cõtraria, quod & aliæ res pleræq; faciunt. Nam & pecunia bono uiro autor bonorũ est, malo aũt, ut quidã ait, malorũ. rursum gloria insipiẽtis malitiã reddit illustriorẽ, sicut iusti uirtutẽ nobiliorẽ. ita & merũ infusum malas affectiones temperat, bonas benigniores ac clemẽtiores efficit. certe nemo est qui nesciat, quod cũ è duobus contrarijs alterum plerisq; conuenit, etiam alterum necessario conueniet. ut album & nigrum sunt inter se cõtraria: si album bonis malisq; conuenit, & nigrum utique utrisq; ex æquo conueniet, non solis alteris. itidem sobrietas & ebrietas sunt contraria. sunt autem sobrietatis participes, ut maiores docent, boni maliq;. itaque utrisq;

utrisq; cōuenit ebrietas. ergo inebriabitur etiam bonus uir absq; ullo uirtutis detrimento. quod si tanquam pro tribunali non solum artificiosis probationibus, sed etiā inartificiosis quas uocant, utendum est, ex quibus una est quæ per testes fit, multos laudatos adducemus medicorum filios & philosophorum, qui non uerbis modo, sed etiā scriptis attestantur huic sententiæ. multos enim reliquerunt commentarios intitulatos de ebrietate, in quibus tantum de uino disputant, non attingentes delirationem, sed prætermittētes quicquid ad debacchationes insanas pertinet. itaq; horum etiam cōfeßione temulentia est potatio largior. haurire autem uinum largius non obfuerit sapienti cum tempus est. ergo nihil peccabimus si concedemus ei temulentiam. Quoniam autem nemo sine aduersario certans uictor pronūciatur, quòd si certet, cum umbra pugnare uidebitur, necesse est etiā contrariam opinionem defendentium argumenta producere, ut iustum fiat iudicium, ne altera pars indefensa damnetur. est autem primum & efficacißimum, quòd nemo secretum recte cōmittit ebrio. ergo uir bonus non inebriatur. sed præstiterit fortasse prius quàm alia deinceps colligamus, ad singulas obiectiones respondere, ne molesti simus prolixitate nimia. Contradicet aliquis iuxta hanc rationem nec atra bile unquam laboraturum sapientem, nec dormiturum, nec moriturum deniq;. cuicunque autem nihil horum accidit, aut anima caret, aut numen habet, homo certe non est. & quod de ebrio dictum est, pari modo potest accommodari ad atra bili furentē, aut dormientem, aut mortuum. nam nulli horū

secre-

secretum recte committitur, quod penes sapientem recte deponitur. non furit igitur, nec dormit, nec moritur sapiens.

PHILONIS IVDAEI, DE TEMVLENTIA Liber.

VAE ab alijs philosophis de temulentia dicta sunt, ut potuimus in præcedenti libro memorauimus: nunc consideremus quænam sit maximi sapiẽtißimiq; legislatoris super ea re sententia. sæpe enim in suis legibus uini & producentis id plantæ uitis meminit. eius potum alijs permittit, alijs nequaquam: imò eisdem aliquando concedit, aliquando non. hi sunt qui magnum uotum uouerunt, quibus iam indicitur uini usus, iam interdicitur, sacerdotibus sacra tractantibus. qui autem uino utuntur, innumeri sunt, et in his pleriq; ob uirtutem ab ipso propheta laudati. uerùm prius quàm de his incipiamus dicere, quædã ad argumentum hoc spectantia diligentius considerãda sunt opinor, ante omnia quòd Moses non unam rem, sed plures per merum significat, delirationem, dementiam, stuporem omnium sensuum, auiditatem insatiabilem, non probandam securitatem, & insipientiam quæ cætera

huiusmodi complectitur, tum eam quæ in his omnib. extat nuditatem, in quam ebrium Noe deuolutum narrat. hos autem uini effectus dicit esse. Sed innumeri sunt, qui ne gustato quidem mero sobrios se putantes implicantur similiter, quos uidere licet alios desipere delirareq́;, alios prorsus captos sensibus, alios nunquam expleri sitientes semper ea quæ non possunt assequi, eo quòd destituantur scientia. alios contrà gaudentes & hilares, alios re uera nudatos. inter hæc omnia delirationis causa est noxia ruditas, non inscitia, sed scientiæ fastidium: stuporis, insidiatrix cæca ignorãtia: insatiabilitatis, molestißima omnium affectionum concupiscentia: sicut lætitiæ causa est usus uirtutis simul ac possesio. at nuditatis non una, ignorantia contrariorum, prauitas morum & rusticitas, ueritas quæ fucatis rebus detrahit tectoria, discernens & separans à uirtute quicquid uitiosum est. hæc enim duo nec uestiri simul possunt, nec exui. sed si quis reiecerit alterutrum, necessario contrarium eius totum exhauriet. sicut enim uoluptatem & molestiam natura inter se contrarias pugnantesq́;, ut est in uetere fabula, in unum deus coaptans fastigium, utriusq; sensum nobis non eodem sed diuerso tempore indidit, hac lege ut alteri decedenti succederet altera: ad eundem modum ab eadem radice, uidelicet intellectu, duæ stirpes exortæ sunt, uirtus atq; uitium, nunquam nec germinantes nec fructum ferentes eodem tempore. quoties enim arescenti alteri folia defluunt, contraria germinare uirereq; incipit, ut credibile sit utramq; alterius felicitate offensam contrahere se: quam ob causam ualde naturæ consen=

consentaneam, Iacob exitum, introitum Esau legimus, dicente scriptura: Et factum est quando exiuit Iacob, uenit Esau frater eius. Quantisper enim inambulat in anima prudentia, exterminatur amicus insipiẽtiæ: sed quã primum illa migrat, alter reuertitur gaudens ob discessum inimicæ infensissimæ, propter quã exulauerat. Hactenus satis præfati, iam singula quæ proposuimus confirmabimus, & à primo auspicabimur. Ruditatem delirandi peccandiq; causam esse diximus, sicut è uulgo innumeros præ mero delirare. nam ruditas peccatorũ animæ, si uera fatenda sunt, caput est, à qua tanquam à fonte promanant actiones omnes huius uitæ, nullum omnino præbentes liquorem salubrem ac potabilem, sed salsuginosum, qui morbum atq; perniciem gustantibus afferat. Quapropter legislator noster in nullos æque sæuit ac in educatos perperam, uel hoc argumẽto. qui sunt quos non tam studium quàm natura consociat, siue inter homines, siue inter animantes cæteras? nemo etiam insanus alios quàm parẽtes dixerit. hoc enim natura docet absq; præceptore, ut nati curæ sint genitoribus, ipsorum saluti diuturnitatiq; prospicientibus. hos tamen naturales protectores in hostium traducit ordinem, patrẽ, matremq; accusatores è patronis faciens, ut qui soli seruare debuerant, perdant etiam. Si quis, inquit, habuerit filium contumacem & proteruum, qui non audierit uocem patris ac matris, & coercitus obedire contẽpserit: apprehendent eum pater & mater eius, ducentq; ad senatum ciuitatis illius, & ad portam iudicij: dicẽtq; ad uiros ciuitatis suæ: Filius iste noster proteruus & con-

tumax est, monita nostra audire contemnit, cõuiuijs uacat & compotationibus: & obruet eum lapidibus populus, & auferetis hunc malum de medio uestri. Ergo quatuor crimina hic obijciuntur, contumacia, proteruitas, profusio in conuiuia, & temulentia, grauißimũ uero ultimum, natum è primo, uidelicet contumacia, atq; ita per gradus auctum. nam anima cum primum cœpit rectorem cõtemnere, per proteruitatem contentionẽq; ad extremum terminum peruenit temulentiam, dementiæ causam & desipientiæ. sed præstat in singula crimina ordine inquirere. Omnium confeßione constat bonũ esse parere uirtuti, atq; etiam utile: sicut contrà non parere, turpe simul ac inutile. iam si accedat proteruitas, malum fit longe grauißimum. inobediens enim minus malus est quàm contentiosus: quia prior tantum iussa negligit, posterior data opera nititur in contrarium. age inspiciamus rem attentius. Fac legem iubere ut habeatur honor parentibus. qui non honorat, est contumax: qui probro afficit, cõtentiosus. rursum quia seruare patriam iustum est, qui hoc facere grauatur, cõtumax: qui eam prodere conatur, proteruus dicendus est. item qui debitam gratiam rependere iussus tergiuersatur, facit contumaciter. qui autem insuper damnum dat, peruicaciter elatus peccatum admittit immedicabile. præterea qui sacrificia & alia officia pietatis negligit, inobediẽs est præceptis quæ lex super his rebus præcepit: proteruus autem in contrarium ad impietatẽ declinat, negans esse numen: qualis est ille qui dicit: Quis est cui obediemus? & rursum: Non noui dominum. prioribus uerbis nega=

negatur esse ullum numen: posteriora aiunt, etiã si quod sit, ignotum tamen esse: quibus uerbis prouidentia tollitur. nam si prouideret rebus, utiq; nosceretur. quod autem de collatione in conuiuia dicitur, si intelligatur de participatione prudentiæ rei præstantißimæ, est utile ac laudabile: sin de imprudentiæ deterrimæ, inutile ac uituperabile. In rem optimam hæc fiunt symbola, desiderium uirtutis, honestorum æmulatio, meditationes continuæ, exercitia laboriosa, indefeßi labores. in contrariam uero hæc, remißio, negligentia, deliciæ, luxus, lasciuia. Videmus certe istos qui quotidie descendũt in certamen temulentiæ, & hoc agunt solum ut uini plurimũ in uentrem ingerant, symbola conferre tanquam in aliquid utile, mulctari tamen rebus omnibus, pecunijs, corpore, anima. nam huiusmodi collationibus & rem familiarem minuunt, & corporis uires per delicatũ uictum frangunt atq; molliunt, & animas hiberni torrentis in morem immodicis delicijs inundatas demergunt in barathrum. eodem modo qui collationes faciunt ad tollendam eruditionem, præcipuam sui partem intelligẽtiam lædunt, resecantes ab ea res salutares, prudentiam, temperantiamq́;, & fortitudinem atq; iustitiam. Proinde uidetur non temere lex hic uti uocabulo cõposito συμβολοκοπῶν, sed admodum significanter: quia qui cõtra uirtutem suos conatus quasi quædã symbola conferũt, sauciant, dissecant, concidunt usq; ad extremam perniciem animas audiendi atq; discendi auidas. Abrahã quidem redire dicitur à concisione Chologomodor & regum cum eo fœderatorum: ediuerso Amalec meditato-

ris illius extremum agmen concidere: utrumq; naturæ ordine. infesta sunt enim quæ contraria, & perpetuo sibi inuicem struunt perniciem. cæterum hic symbolorũ collator uel ideo maxime culpari meretur, quòd nõ contentus iniuste facere, socios quoque sibi asciscit, partim ipse docens alios, partim docentes audiens, ut & natura & institutione peccans, nullam sibi salutis spem reliquam faciat, quantumuis reclamante lege, & uetãte ne quis societatẽ ineat causa maleficij. ita est profecto, multifariam serpit ac pascitur in hominum animis malum, bonum autem exile rarumq; in his inuenias. Est autem hic quoq; admonitio perutilis, ne sequaris ea quæ uulgo iusta uidentur, sed potius eos qui quod iustum est faciunt. Reliquum est quartum crimen maximum temulentia, non leuis, sed nimia. nam uino madere idem significat hic quod hausto ueneno dementiam creante, scilicet ruditate, tumescere, accendi, ardereq;, nec posse restinguere, sed conflagrare, populante totam animã incendio. ideo merito sequitur ultio, purgans mentem ab omnibus improbis moribus. dicitur enim: Tolles illum malum, non è ciuitate, aut regione, aut gente, sed ex uobis ipsis. nam in nobis ipsis insunt & quasi foueas sibi fecerũt cogitationes culpabiles ac reprehẽdendæ, quas necesse est excidere quando curam respuunt. Hunc igitur contumacem, proteruum, sermones uerisimiles ceu symbola conferentem in perniciem honestatis, mero ardentem & debacchantem in uirtutes, & seipsum quoq; lædentem enormiter per temulentiam, æquum erat habere parentes accusatores pro aduocatis: quorum est offi-

officium omnem admonitionem castigationemq́; adhibere sanabilibus. patris autem matrisq́; ut communis appellatio, sic uires distinctæ sunt. proinde rerum opificem patrem quoq; suæ creaturæ iuste possumus dicere: matrem autem, scientiam ipsius, cum qua congressus deus, non humano more, proseminauit creaturam. illa uerò dei semine concepto, enixa est iusto partu unicum illum dilectum sensibilem filium mundum hunc. Quapropter à quodã diuino uiro inducitur sapientia de seipsa loquens in hunc modum: Deus creauit me primam operum suorũ, et ante secula fundauit me. Necesse enim erat ut mater nutrixq́; omnium rerum creaturas omnes ætate antecederet. horum igitur parẽtum accusationem quis ferre poßit? imò ne mediocrem quidem comminationem, aut leuißimam incusatiunculam. nam ne donorum quidem largitatis quisquam capax est, ac fortasse ne mundus hic quidem, sed quasi parua lacuna influente magno gratiarum dei fonte celerrime repleta supereffluit. & qui beneficia non possumus excipere, ultrices uires ferre poterimus? Verum hi rerum uniuersarũ parentes à præsenti sermone semouendi sunt. satius est ut consideremus discipulos eorum familiaresq́;, qui curam & præfecturam animarũ sortiti sunt, duntaxat nõ auersarũ à musis & dociliũ. patrem igitur dicimus illum masculum perfectum rectumq́; sermonem. matrem uerò disciplinam illam encyclicã, æqualem choreæ more ac rotundam, quibus tanquã parentib. obedire bonũ est atq; cõmodum. eius patris præceptũ est, sequi ac imitari naturam, nudã apertamq́; ueritatem consectãdo. eruditio

uerò mater præcipit, institutis iustis parere, quæ per singulas ciuitates, gentes, regiones, statuerunt qui primi ueritatem tenuerūt, non tam re quàm opinione hominum. hi parentes habent ordines quatuor filiorum. Vnus utriq; obsequitur, unus neutri, primo contrarius. ex reliquis uterq; imperfectus, alter patrem uehementer amat auditq́;, matrem & huius monita negligit: alter contrà matris ut uidetur amantior, huic ministrat omnia, de rebus patris minimè solicitus. primus omnium iudicio palmam auferet, contrarius repulsam patietur & perniciem. è reliquis alter secunda, alter uerò tertia sibi uindicabit præmia: secunda qui patri obsequitur, qui matri, tertia. amatoris autem suæ matris, qui uulgaribus opinionibus ducitur, & per multimoda uitæ studia in omnigenas formas mutatur in morem Aegyptij Protei, qui quòd ingenio esset uersatili, nullam ueram certamq́; habebat speciem, figura manifestißima Iothor est, effigies tumiditatis, ciuitatem ac rempublicam conuenarum miscellaneorumq́; hominum uanis opinionibus elatorum euidenter exprimens. Cum enim ille sapiens Moses uniuersum populum animæ ad pietatem atq; cultum dei reuocaret, et mandata huius legesq́; sacratißimas promulgaret, dicens: si eis inciderit controuersia, & uenerint ad me, dijudicabo singulorum causas, & componam iuxta leges ac præcepta dei: accedens iste Iothor opinione sua sapiens, diuinis bonis non initiatus, sed assuetus humanis ac corruptibilibus, concionatur, & leges scribit contrarias legibus naturalibus, opinionem respiciens, cum illæ ad res ueras referantur. attamen propheta &

huius

huius errorem miseratus, ad monendum ampliusq; docendum putat hominem, ut relictis inanibus opinionibus, constanter sequatur ueritatem. Nos, inquit, exempto & exciso è mente inani fastu migramus in regionem scientiæ, quæ nobis certo debetur ex fide diuini oraculi: proficiscere nobiscum, & bene tibi faciemus. reijcies enim damnosam opinionem, pro qua lucraberis ueritatem, qua nihil utilius. Verum iste hoc quoq; carmine nihil proficiente contra obstinationem, haud quaquam sequetur scientiam, propere ad suum inanem fastum recurrens. narratur enim respondisse inuitanti: Non proficiscar, malo in terram meam & gentem reuerti: hoc est, ad cognatam incredulitatem imbutam falsis opinionibus. Quoniam ueram fidem, amicam uiris fortib. non didicit. cum enim ad ostentationẽ pietatis dicit, Nunc cognoui magnum esse dominum præ dijs omnibus, suam ipse impietatẽ accusat apud peritos iudices. dicturi sunt enim: itáne homo impie nunc demum cognouisti, quam prius nesciueras omnipotentis magnitudinem? inuenisti quicquam quod antiquius sit quàm deus? poßúntne posteri maiorum suorum uirtutem nescire? huius autem rerum uniuersitatis nónne princeps est conditor eius et pater? itaq; si nunc demum ais à te cognitum, ne nunc quidem nosti, quia nõ ab initio creationis. nec minus in simulatione deprehenderis, dum cõfers quæ non admittunt collationem, dicens te cognouisse maiestatem eius Qui est, superiorẽ dijs omnibus. nam si uerè nosses eum Qui est, non crederes ullum alium esse deum nullius potestati obnoxium. Sicut enim sol exortu suo stellas ab-

scondit, tanto suo splendore perfusis nostris oculis: ita quoties animæ oculi sincero, puro, fulgidissimoq; lucife ri dei sensibili splendore irradiantur, nihil aliud possunt inspicere. affulgēs enim eius Qui est cognitio nihil non illustrat, ut etiam quæ sunt per se splendidissima, collatione hac obscurētur. proinde cum falso nominatis dijs nunquam certum uerumq; comparare sustinuisset, si eum uerè cognouisset: sed quia unum ignorabat, secutum est ut multos quamuis reuera non sint, esse crederet. in qua sententia nemo non est, qui rebus animæ derelictis, miratur ista corporea coloribus figurisq; uariata, ut sensus seduci faciles decipiant. Talis homo à legislatore Laban uocatur, qui ueras naturæ leges nō cernens, subscribit falsis humanis legibus, dicens, Non est is mos in regione nostra, ut iunior puella prius elocetur quàm grandior. nam iste putat seruandum ordinem temporis, æquum censens antiquiora prius, recentiora posterius in usum adduci. at ille meditator sapientiæ, quippe gnarus naturarum nullo subiectarum tempori, & recentiora prius, & antiquiora posterius appetit. cui moralis etiam ratio consonat. nam meditatores opus habēt primum in iuuenilibus uersari studijs, ut mox perfectioribus frui poßint firmius. & ideò nunc quoq; honestatis amatores non prius ad grandiores philosophiæ fores se conferunt, quàm penetratis recentioribus, grammatica, geometriaq;, & encyclopædiæ tota musica. nam artes hæ sequestræ sunt sapientiam sincere ambientib. & ex animo. Verùm alter ille agit callidè, uolēs nobis natu maiorem obtrudere: non ut eam habeamus propriā, sed

ut

ut junioris illecebris inescati denuo, remittamus prioris desiderium: quod plerisq; usuuenit, ad eruditionem per deuia tendentibus, qui ab incunabulis (ut uulgus loquitur) admoti ad perfectißimũ philosophiæ studium, indignum rati nõ degustasse artes liberales, uix tandem ad eas applicuerunt animum. deinde à grandiore antiquioreq; consideratione ad minorẽ junioremq; delapsi, apud eam consenuerũt, ut nunquã potuerint ad pristina recurrere. & hoc est opinor quod dicit, Absolue septennium huius: ac si dicat: ne sinas imperfectum bonum animæ: sed cura ut finem assequatur ac terminum, & adipiscaris posteriorem quoq; bonorum ordinẽ, pulchritudinem corporis, & id genus cætera. Ille uerò absoluturum quidem se non pollicetur, expleturũ tamen, hoc est, nunquam omissurum quicq̃ quod ad incrementum complementũq; eius faciat, imò superaturũ difficultates omnes, etiamsi se innumera impedimenta in diuersum trahẽtia obijciant. Videtur autẽ satis manifeste docere scriptura, quòd consuetudines mulieribus magis quàm uiris curæ sint, per uerba Rachel mirantis sola sensibilia. Sic enim patrem suũ alloquitur. Ne moleste feras domine, nõ possum tibi assurgere, quia iuxta consuetudinẽ mulierum mihi est. Ergo mulierũ est sequi uulgares cõsuetudines. certum est enim, consuetudinẽ pertinere ad infirmiores effœminatioresq; animas: quãdoquidẽ uirilis, robustæ, ueræq; masculæ rationis officiũ est, naturã ducẽ sequi. Miror autẽ ueracitatem animæ, quæ in colloquio fatetur se non posse istis in speciẽ bonis assurgere, tamẽ ueneratur singula, tantũ nõ ea sibi ipsi præferens. quis enim nostrũ

resistit

resistit diuitijs? quis reluctatur gloriæ? nemo omnium. sed quamdiu his caremus, magnificè loquimur, ut frugalitatis amici, quæ modico contentis, æquis, liberalibusq; ingenijs competentem uitam conciliet. quòd si alicuius iam dictorum spes, aut saltem spei leuis aura aspirauerit, uanitatis coarguimur. statim enim cedimus non ualentes resistere: & proditi ab amicis sensibus, destituimur omnibus auxilijs animæ, iamq; non dißimulanter, sed apertè in aduersariorum castra perfugimus. & merito. adhuc enim laboramus muliebribus consuetudinibus, quas nondum potuimus eluere, & ad uiriles focos transcurrere, sicut narratur de mente amantißima uirtutum, Sarra nominata. huic enim omnia muliebria desisse discimus ex oraculo, cum esset paritura progeniē, sine magistro docilem, appellatā Isaac. fertur etiam non habuisse matrem, marito cognata paterno tantum, non item materno genere. sic enim is de ea dicit: Reuera soror mea est, ex patre non ex matre. Videlicet non ex materia sensibili, quæ iam consistit, iam dissoluitur, quæ mater, nutrix, altrixq; creaturarum dicitur apud priscos cultores stirpis sapientiæ: sed ex omnium rerum autore patreq;. hæc igitur mulier extra totum corporalē mundum promicans, & exhilarata diuinitus, pro risu habet humana fœdera, siue ad belli, siue ad pacis res pertinentia. nos autem à parum uirili effœminataq; consuetudine cum sensibus, affectionibus, rebusq; sensibilibus deuicti, contra nihil eorū quæ apparent, insurgere possumus: uerum ab omnibus his quæ occurrunt, uel inuiti uel sponte trahimur. quòd si noster exercitus nō ualens

patris

patris mandata obire succubuerit, nihilominus subleuabitur auxilio matris, scilicet eruditionis mediæ, quæ iura legesq́; in alijs alias ciuitatibus instituit. sunt item quidam qui maternis rebus contemptis, paternas amplectantur totis uiribus, quos maximo honore sacerdotij dignatur recta ratio. horum acta si recẽseamus, per quæ adepti sunt hoc præmium, cauillãdi fortasse occasionem præbebimus imperitis, qui decepti obuijs rerum imaginibus, latentes in obscuro uires earum non considerant. nam qui uota, sacra, & omnes templi ceremonias tractant, sunt quod uix credas, homicidæ, fratricidæ, familiarißimorum & amicißimorum interfectores, qui debuerant esse puri ex puris electi, nullo ne inscienter quidem patrato contacti scelere. sic enim dicit scriptura. Interficiat unusquisq; fratrẽ suum, & unusquisq; uicinum suum, & unusquisq; proximum suum. & fecerunt filij Leui, sicut locutus est Moses. & ceciderunt è populo in illa die circiter tria uirorum milia. Tantæ multitudinis interemptores laudat dicens: Consecrastis hodie manus uestras domino, unusquisq; in filio suo & in fratre suo, ut detur uobis benedictio. quid igitur dicendũ, nisi communi quidem iure hos reos fieri, accusante matre publica consuetudine: naturali uerò iure absolui, patrocinante patre sermone recto & rationabili. nec enim, ut quidam opinantur, uiros interficiunt sacerdotes, animalia ratione prædita, quæ constant ex animo & corpore: sed quicquid est carni amicũ à sua mente resecant: quod existiment decorum esse sapientis legis cultoribus, alienare se ab omnib. rebus genitis, & habere illas pro hostibus.

proinde

proinde fratrem non hominẽ, sed corpus animæ germanum occidemus: hoc est à diuina parte studiosa uirtutis mortalem & affectib. obnoxiã separabimus. occidemus item propinquũ, nõ hominem, sed sodalitium. hoc enim animæ & inimicum est & familiare, alliciens eam in laqueos, ut affluxu rerum sensibilium mundata & obruta nequeat ad cælũ caput attollere, salutareq; naturas illas diuinas atq; pulcherrimas. interficiemus & proximũ. proximus aũt menti est sermo qui profertur, probabilibus rationib. intermiscẽs falsas opiniones ad perniciem ueritatis rei preciosissimæ. cur enim nõ plecteremus hũc quoq; sophistam sceleratum, & quidem supplicio conuenientissimo, nempe silentio (nam sermonis mors est silentiũ) ne posthac intellectus distrahatur eius argutijs: possitq; omnino alienatus à uoluptatib. germani corporis, & propinquorũ uicinorumq; sensuum præstigijs, solutus & liber dimissus, pure uacare his quæ intellectu percipiuntur. hic est qui dicit patri matriq; mortalib. parentibus: non uidi uos ex quo res diuinas cõtemplatus sum. qui non agnoscit filios, ex quo innotuit sapientiæ. qui agnoscit fratres quotquot non sunt abdicati à deo, sed saluari meruerũt per illius gratiã. hic est qui arrepto siromaste, quasi μαστεύσας & scrutatus naturas corruptibiles, quæ in cibo potuq; felicitatẽ collocãt, & ingressus fornacem (ut Moses inquit) accensam ardẽtemq; nimijs iniquitatibus, nũquam extinguibilem, uitam humanam uidelicet, potuit mulierem per uuluã transfodere, quòd uisa sit esse causa gignẽdi, ut quæ re uera patiatur magis quàm agat: atq; etiam quemuis hominẽ substantijs affingentem

gentem affectus dei autoris rerũ omnium. atqui hic homicida iudicaretur à multis qui libenter fauẽt mulierculis. sed deus pater omnipotens dignatur eum laudib. maximis, & nunquã auferendis præmijs. ea fuerunt ingentia, & quidem germanitate quadam coniuncta, pax & sacerdotium. erat enim egregium facinus, profligatis hominum uulgi more uiuẽtium penè inuictis copijs, & cupiditatib. in animo ciuile bellum excitãtibus, pacem constabilire: & ob hoc meritum non diuitias, non gloriam, non honorem, nõ principatum, non formã, non robur, non ullam dotem corporis, non terram, non cælum, non mundum uniuersum, sed antiquißimi numinis uerũ cultum honore summo dignum, & mirificum ordinem sacerdotij modis omnib. expetendum accipere. germana autẽ esse hæc præmia dixi non temerè, sed quia scio non posse uerum sacerdotem fieri qui adhuc humanam & mortalem militet militiã, in qua uanæ opiniones ducunt ordines: sed requiri ad hoc uirum pacatum, à bello tam alienum, ut etiam sit pacificus, perpetuoq; pacem colat sincere ac simpliciter. tales sunt qui patrem & eius mandata magnifaciunt, materna uerò matremq; ipsam negligunt. Infensus autem utriq; parenti, sic loquens inducitur: Nescio dominum istum, nec Israelẽ emitto. Hic uidetur aduersari tum contendentibus recta ratione ad deum, tum indolem eruditione constabilientibus, cõfundereq; cuncta modis omnibus. & sunt hodieq; (nondum enim humanum genus à mera malicia repurgatum est) qui nec pietati erga deum, nec societati naturali hominum quicquam tribuunt, utriq; impietatem præferẽtes,

nec

nec deo grati, nec fidi sui similibus: atq; ita oberrant per ciuitates pestes earum maximæ, præ curiositate miscentes se tam publicis quàm priuatis negocijs, uel potius si uera dicenda sunt, subuertentes utraq;: quos oportebat tãquam diros uotis placato numine auertere: sunt enim pernicies omnium in quos incidunt. quapropter & Moses decantat eorum exitium, deletorum prius quàm ipsi sibi possent succurrere, & proprijs opinionibus absorptorum tanquam fluctibus. Dicamus igitur deinceps de his contrario genere hominum, eruditionem rectamq; rationem colentium. ad quos collati dimidiati erant qui alterius tantum parentis uirtutes æmulabantur. hi sunt & legum, quas pater rectus et rationalis sermo tulit, custodes optimi, & morum fideles dispensatores, quos instituit eorum genitrix eruditio. ab illo patre didicerunt honorare patrem uniuersorum: à matre uerò, non contemnere iura publice recepta consensu ciuium. Quando igitur meditator ille Iacob exantlans uirtutis certamina, permutaturus erat aures pro oculis, uerba pro operibus, profectum pro perfectione, benignißimo deo uolente illustrare mentis eius oculos, ut iam manifestè cerneret quæ prius auditu perceperat (oculis enim tutius creditur quàm auribus) insonuit ei hoc oraculum: Non nominaberis posthac Iacob, sed Israel erit nomen tuum, quia cum deo ualidus fuisti, & cum hominibus. Est igitur Iacob discentis & proficientis nomen, pendentis ex auditus uiribus: perfecti uerò Israel. nam uisionem dei nomẽ id significat. & quæ uirtus potest esse perfectior, quàm eum Qui est uidere? ergo qui summum illud bonum

nium uidit, laudatur à paterno maternoq; genere, fortis in deo, robustus apud dominum & homines; quoniam per hæc duo simul integram illius boni possessionem adipiscimur. edoctus enim custodire leges patris, & iura matris non contemnere, audebis ingenuè profiteri te obedientem patri filium, & placentem in conspectu genitricis. Annon satis est custodire iura probata genitis hominibus, societatis gratia: simulq; diuinas sanctiones, ob pietatis amorem? Quapropter fatidicus Moses per apparatum sacrorum, utriusq; rei perfectionem designat. non temerè enim nobis arcam intus & extra laminis aureis induit; non temerè summo sacerdoti duas stolas attribuit, & duas aras ponit, exteriorem ad uictimas, ad suffitus interiorem: sed uolens nos per hæc signa docere uirtutes utriusq; speciei. debet enim uir sapiens & intus in anima inuisibili, & in externis actionibus ornatus esse prudẽtia omni auro preciosiore: quoties autem ab humanis studijs secedens eum Qui est solum adorat, unicolorem ueritatis stolam induere, quam nihil mortale attigit. est enim linea: quæ materia non enascitur è mortalibus: rursus quoties transit ad curam reip. deposita interiore alteram pictam & aspectu mirandam sumere. cum enim magna sit in uita uarietas, opus est uaria sapientia clauum tenentis gubernatoris. hic in ara seu uita conspicua tergoris carnis cruoris & huiusmodi corporeorum uidebitur magnam curam gerere, ne uulgarem multitudinem offendat, quæ bona corporis facit animi bonis proxima. in interiore uerò omnibus rebus incruentis, incorporeis, non carneis, nec

nisi rationalibus utetur, quæ per thus suffimentaq; significãtur. nam ut hæc narres, sic illa totam animã explent sua fragrantia. Sciendum tamen quod sapientia cum sit ars artium, uidetur quidem uariari diuersis materijs, tamẽ ueram suã speciem immutabilem ostendit acuto uisu præditis, & his qui nõ circumfusa ei rerum mole distrahuntur, sed ab arte ipsa impressum ei characterem perspiciunt. Ferunt Phidiam illum statuarium ex ære, ebore, auro, alijsq; diuersis materijs cõfecisse statuas, in quibus omnib. una eademq; ars emineat: ut non solum eruditi spectatores, uerum etiam ualde imperiti opificem agnoscant ex ipsis operibus. quemadmodum enim in gemellis natura eodem sæpe usa charactere penè indiscretas similitudines exprimit: pari modo etiã perfecta ars, cum sit naturæ imago & effigies, quando assumit diuersas materias, format & imprimit eandem cunctis ideam, ut hac maximè ratione fiant cognata germanaq; ac gemella eius opera. idem igitur efficiet ea quæ inest sapienti potentia. tractans enim de eo Qui est, pietas nominatur & sanctitas: cum autem de cœlo disserit rebusq; cælestibus, physiologia: meteorologia uerò, cum de aere uarietatibusq; huius & mutationibus, siue per integras uices anni quadripartiti quas horas nominant, siue per singulos mensium dierumq; circuitus contingentibus. ethica uerò cum de corrigendis moribus hominum: cuius species sunt, politica ad reip. curam, & œconomica ad rei familiaris pertinens: atq; etiam sympotica, tractans epulas ac conuiuia. rursum alia facultas est regia, regendis apta hominibus: alia legislatoria, quæ uetat

aut

aut præcipit. omnium enim horum sapiens, uerè πολυώνυμος, id est multinominis, capax est, pietatis, sanctitatis, physiologiæ, meteorologiæ, moralis, ciuilis, domesticæ, regiæ, legislatoriæq; scientiæ, & innumerarum aliarum facultatum, in quibus omnibus unam eandemq; speciem habere uidebitur. in hac autem de quatuor prognatorum ordinibus mētione illud præterire non libet, quod confirmat hanc diuisionem partitionemq; capitum. nam fastuosum hunc & per stultitiam inflatum filium parentes hoc modo accusant, dicendo: hic noster, digito indicantes inobedientem contumacemq;. ubi demonstratiuè dicendo hic, declarant se & alios genuisse, hoc est indoles generosas aut alteri parenti obsequētes aut utriq;, quorum exemplum est Rubim. alios audiendi discendiq; cupidos, quorum est Simeon. nam hic auditus interpretatur. item alios dei supplices, quale est Leuitarum sodalitium. item nōnullos canentes sonora non tam uoce quàm mente hymnum gratijs agendis compositum, quorum præcētor Iudas, propter uirtutem quæsitam labore uoluntario. quosdam item mercedibus dignatos & muneribus, ut Issachar. alios contemplatores, cælestis numinis post derelictas sublimes considerationes Chaldaicas, ut Abraham. alios à seipsis uirtutem doctos, ut Isaac. item cōsilio uiribusq; pollentes amicos dei, ut Mosem illum perfectißimum. Merito igitur istum contumacē, proteruū, symbola conferentē, id est peccata peccatis annectentem, magna minoribus, recentia ueteribus, uoluntaria nō uoluntarijs, & tanquam uino calentem, per totam uitam ebrium debacchātemq;, ut qui

stultitiæ merum magnumq; hauserit calicem, lapidari sacra lex iubet: quia & recti sermonis mandata patris sui, & disciplinæ matris suæ legitimas admonitiones sustulit: cumq; haberet fratres probos exemplum honestatis domesticum, ne horum quidem uirtutem imitatus est, etiam præuaricari ausus, ut corpus deum sibi fingeret, et Typhum Aegyptio more coleret, cuius signum erat iuuencus aureus: circa quem choreas ducendo insani, carmen concinunt, non suaue, quale in comessationibus, epulis, festisq; compotationibus, sed reuera lugubre funestumq;, tanquam temulenti, multoq; Lyeo laxati neruos animæ. Narratur enim quòd Iesus audito tumultu populi dixit ad Mosem: Clamor pugnantium auditur in castris. qui respondit: clamor iste, quantum ego audio, non ad pugnam aut fugam hortator est, sed ad pocula. moxq; propinquior castris, uidet uitulum & choreas. Quid autem hoc ænigma significet, docebimus ut poterimus. Res nostræ nunc tranquillæ sunt & quietæ, nũc perstrepunt importunis tumultibus. cum silent, habent pacem: ediuerso bellum implacabile, cum tumultuãtur. testis est qui hoc expertus didicit, tanto magis idoneus. audito enim strepitu populi, sic solicitum eius curatorem ac præsidem alloquitur: clamor pugnantium auditur in castris. nam prius quàm in nobis excitarentur ad clamorẽ irrationales impetus, mens erat stabilior. postquam autem animæ regio strepere cœpit dissonis uocibus, affectiones his excitatæ seditionem intestinã commouent. cæterum castra ad bellum nata uidentur. ubi enim aliâs rixæ sunt & pugnæ contentionesq;, & cætera

stra pertinacis belli facinora, nisi in hac uita quã in corpore agimus, quod allegoricè castra nominat. hæc castra solet intellectus relinquere, quando numine correptus ad eum Qui est accedit cõtemplaturus ideas incorporeas. Tollens, inquit, Moses suum tabernaculum, tetendit extra castra, nõ propè, sed procul. qua figura subindicatur, sapientẽ migrasse à bello ad pacem, & à mortali cõfusoq; exercitu ad pacatã rationalium feliciumq; animarum uitam diuinam. dicit autem & aliubi: cum exiuero ciuitatem, expãdam manus meas ad dominum, & cessabunt clamores. caue autem putes hæc loquẽtem hominem esse ex anima corporeq; contextum, siue complexum, siue contemperatum, aut quomodocunq; tandem nominandum est hoc compositum animal, sed mentem sincerißimam purißimamq;: quæ tantisper dum in ciuitate corporis mortalisq; uitæ continetur se contrahit, & tanquam carcere inclusa, fatetur se nõ posse haurire liberiorem aerem. quod si contingat eam ex hac ciuitate exire, quemadmodum qui manicis pedicisq; ferreis soluuntur, sic solutos habens conceptus animi cogitationesq;, liberis dimißisq; utetur etiam actionibus, ut mox affectuum incitamenta cohibeantur. Annon uoluptatis intensi clamores sunt: per quos quicquid libet impetrat? annon & concupiscentiæ ferrea uox, minaciter flagitantis ministeria cessantium? annon & aliorum affectuum multisonus est & clamosus strepitus? Verum etiamsi centũ ora centumq; linguas (ut poetæ loquũtur) unusquisq; affectus habeat, ne sic quidẽ aures uiri perfecti perturbare poterit, qui iam migrauit nolẽs in eadem

cum eis ciuitate habitare amplius. cæterum dicente illo cui tale quid accidit, corporeum exercitum perstrepere bellicis clamorib. procul pulso pacis amico silētio, sacer sermo assentit. non negat enim clamorem esse bellicum, alterius tamen generis putat quàm nonnulli existimant, scilicet non cędentium aut urgentium, sed qualem nimio uino grauati solent attollere. quod enim dicit, ad pugnā hortantium, perinde ualet ac si diceret, prælio uincentium. nam ualida pugna parit uictoriam. sic sapientem illum Abraham post fusos fugatosq; nouem reges, uidelicet quatuor affectus et quinq; sensus, qui præter naturā mouebantur, inducit scriptura hoc hymno confitentem & agentem gratias: Extendo manus meas ad dominum deum excelsum, creatorē cæli & terræ, si à funiculo usq; ad corrigiam caligæ accipiam ex omnib. quæ tua sunt. ostendit autem, quantū equidem intelligo, creaturā omnem, cælum, terram, aquā, spiritum, animantes simul & stirpes. quisquis enim ad solum deum tendit animæ uiribus & ab eo iuuari sperat, merito dicit, nihil accipiam ex omnib. rebus quæ tuæ sunt. non à sole diurnam lucē, non à luna cæterisq; sideribus nocturnum lumen, nō ab aere nubibusq; pluuias, non ab aqua & terra potum cibumq;, nō ab oculis uisum, non auditum ab auribus, non à naribus odoratum, non ab oris saliua gustum. nō à lingua eloquium, non à manib. dandi recipiendiq; facultatem, non eundi redeundiq; à pedibus, non respirationē à pulmone, nō concoctionē à iecore, nō ab alijs uisceribus suum cuiusq; usum, non ab arboribus satisq; fructus annuos: sed omnia hæc ab illo solo sapiente, qui gratuitam

suam

suam benignitatē largißimè distendit per omnia, atq; ita prodest omnibus. quisquis igitur eū Qui est potest cernere, & hunc rerum autorē agnoscit, creaturas eius minus quàm ipsum honorabit, absq; adulatione dotes earum confitens. est autē confeßio iustißima hæc ipsa: nihil à uobis, sed à deo totū accipiam, cuius possesßio sunt omnia: tamen per uos fortaßis accipiam. estis enim instrumenta immortalis eius gratiæ. at inconsideratus cæcam habens mentem qua sola Qui est cernitur, hac quidem nihil usquam uidet. sed quæ in mūdo sunt corpora complectitur suis sensibus, putans hæc esse causas omnium. quamobrē aggressus deos sibi fingere, simulacris, delubris, & alijs innumeris statuis ex uaria fabrefactis materia repleuit orbem terrarum habitabilem, pictores fictoresq;, quos legislator noster exterminat è sua rep. inuitans propositis ingentib. præmijs tum priuatim tum publicè: unde præter expectationē pro sanctitate inuecta est impietas. multorū enim deorum cultus in animis insipientiū fit impietas, & honorē dei negligunt qui mortalia cōsecrant: quibus nō satis fuit solis lunæq; pro libito, atq; etiā telluris & aquæ uniuersæ imagines effingere, sed iam brutis quoq; ac stirpib. promiscuè diuinos honores concedunt. eos quomodo hymni uictorialis autor increpet, iam ostendimus. Moses quoq; pariter postquam uidit regem Aegypti, iactantißimū illum intellectū, cum DC. curribus, id est instrumētalis corporis sex motibus, et cum triumuiris eorū præfectis, qui etiamsi nihil in rebus sit stabile, tamen putant de cunctis sentiendum tanq̄ certis & immutabilibus: hos inquam ubi uidit meritas

 impie-

impietatis pœnas luisse, & suum exercitum incursationem effugisse hostium, egregiè præter opinionem seruatum, hymnum canit deo iusto uerõq; remuneratori, à decentißimo & huic felicitati aptißimo exorsus carmen: quòd equum & insessorem in mare proiecerit, & intellectum uectatũ à proteruo quadrupede, id est bruti affectus impetu, deleuerit, succursor et protector factus perspicacis animæ, cui perfectam salutẽ impertijt. Idem uates & ad puteum carmen occipit, non iam ob solum affectuum interitum, sed & ob acquisitam sapientiam possessionẽ incomparabilem, quam per puteum significat: quæ nõ in superficie sed in profundo habet laticem dulcem animabus sitiẽtibus honestatis, necessarium potum ac suauißimum. priuatis autem non licet uel eruditionẽ haurire ex hoc puteo, sed solis regibus, quapropter dicitur: Saxo struxerunt eum reges. Est enim officium magnorum imperatorum ædificare sapientiam, nõ istorum qui armis terram & mare subigunt, sed qui animæ potẽtijs uarias in ea confusasq; turbas debellant. horum discipulos atq; familiares noscimus qui sic loquuntur: Pueri tui ceperunt summã uirorum bellatorum qui nobiscum sunt. nemo est occisus, sed adduxit donũ domino quisq; uir quod inuenit. uidentur hi quoq; rursum uictoriale carmẽ occinere, perfectarum & principalium potentiarum cupidi. summarium enim & maximum numerum rationum fortitudinis à se captum aiunt: quos oportet bellicosos fuisse oppositos duab. legionibus: quarum unius dux est difficilis uenatu timiditas: alterius uerò, furens audacia, utraq; bonæ mentis expers. pulcherrimè

autem

autem dictum est, neminem esse occisum, ad significatio nem integræ perfectæq; fortitudinis: sicut lyra & omne instrumentum musicum deficit, etiamsi unicus tantum sonus discrepet: concinnum uerò est quando ad unum pulsum consonantes, eandem reddunt symphoniam. eodem modo & animæ instrumentum discrepat quidem quando aut audacia nimis intẽsum sonare cogitur iusto acutius: aut timiditate supra modũ remissum in grauiorem sonum laxatur. tum uerò demum consonat, quando fortitudinis omnisq; uirtutis toni contemperati omnes unam concinnam melodiam efficiunt: cuius symphoniæ concinnitatisq; magnum argumentum est, quòd offertur donum deo. hoc autem est colere conuenienter eum Qui est, apertè confitẽdo ipsius donum esse hoc uniuersum quicquid rerum natura continet. dicit enim appositissime, Vir quod inuenit, hoc obtulit donũ. Vnusquisq; nostrum quamprimũ natus est inuenit magnum donum dei totum mundum, quem ille sibi et suis charißimis largitus est. sunt aũt etiam particularia dona, quæ & deum dare decet, & homines accipere, nimirum uirtutes, & his cõuenientes actiones: quarum inuentionẽ plusquam extemporalem, propter eximiam largientis celeritatem qua uti solet, nemo non miratur, etiã in eo qui nihil præterea magnum habeat. ideoq; rogat, Quid hoc tam cito inuenisti fili, miratus affectus boni celeritatem. ille uerò qui accepit beneficium, cõuenienter respondet, Quæ dominus deus tradidit. traditiones enim & præceptiones hominum tardæ sunt, quas autẽ deus facit, celerrimæ, ut etiam temporis motum ocyßimum præueniant. Hi sunt

igitur duces qui ad fortitudinem & uim hortantes uictorialem ac gratulatorium hymnum auspicātur in choro, de quibus modo diximus. alij uerò qui ob fugam & imbelles animos clade accepta lugubre canunt carmē non tam uituperādi quàm miserandi, haud secus ac qui à natura oblæsum corpus habent: quibus uel mediocris languoris occasio magnum ad incolumitatem affert impedimentum. alij uerò non quod molliores animi neruos habeant succumbunt inuiti, oppreßi aduersariorum ualidioribus uiribus: sed more uolūtariam seruitutem subeuntium, ultro sibi acerbos dominos asciscunt quamuis ingenui. & ideò cum uendi non poßint, miranda temeritate ipsi emunt dominos, idem faciendo quod solent isti ebriosi nunquam uino satiabiles. nam & hi uolentes non coacti magnam meri uim ingerunt, ut sua sponte sobrietate profligata ex anima sibi consciscant delirium. ait enim, Vocem hortantium ad potationem ego audio: hoc est, non inuitos furore laborantes audio, sed ultro sibi accersentes insaniam. Omnis autem qui castris propinquat, uitulum uidet ac choreas, & mox ipse quoq; commouetur, in typhum enim eiusq; saltatores incidimus, quotquot prope corporea castra uolumus gradū sistere: quandoquidem cōtemplatiui homines & res incorporeas uisere desiderantes, cum sint ab omni fastu alienißimi, lōgißimè remoti à corpore solēt degere, proinde ora deum ne unquam hortator fias ad pocula, hoc est, ne unquam sponte præcedas in uia ferente ad ruditatem & insipientiā. mala enim quæ inuitis accidunt, dimidio leuiora sunt, cum nō grauētur à syncera cōscientia.

quod

quod uotum tuum si exaudietur, iam non eris priuatus amplius, sed honorem acquires maximum, nempe sacerdotium. solorum enim propemodum sacerdotum et dei cultorum est officium sine uino sacra facere: quod uinū & quicquid creat delirationem, sanitati mentis sit contrarium. Locutus est, inquit, dominus ad Aaron dicens: uinum & sicera non bibetis tu & filij tui tecum, quando ingrediemini in tabernaculum testimonij, aut accedetis ad altare, & non moriemini: legitimum sempiternum in generationes uestras, quo à profanis sancta, & ab impuris pura distinguantur. Aaron autem est sacerdos, quod nomen interpretatur montanus, sublimia celsaq; sapiens ratio, non per iactantiæ molem inani fastu turgidam, sed per magnitudinem uirtutis, quæ mentem ultra cælum attollens, non sinit cogitare quicquam humile. qui autem sic affectus est, merum & omne uenenū insaniam afferens nunquam ultro sibi admouebit. incūbit enim ei necessitas ut aut sacrosancta tabernaculi penetralia ingressus secretis sacris operetur, aut ad altare accedens uictimas pro sua populiq; salute immolet. quæ negocia sobrietate opus habent atq; solertia. me certe subit mandati huius admiratio. Sicut enim ueneranda res est, sobrios & sui cōpotes ire ad uota & sacrificia: sic ediuerso ridicula siquis corpore animoq; præ uino labante id faciat. nisi fortasse quoties domini & parentes & principes adeundi sunt, curare decet seruos & filios & subditos ut sobrij sint, nequid dicto factoue peccent, neue pœnam incurrant, si uideantur dignitatē maiorum contemnere, aut, si clementius cum eis agatur,

certe

certe irrideantur: omnipotentem uero patrem aliquis adoraturus cibum, potum, somnum, cæteraq; quorum usum natura postulat non moderabitur? maletq; ad lautiorem uictum declinans imitari luxu perditos? & oculis nimio uino grauatis, uacillante capite, obliquata ceruice, crapulam ructãs, totoq; corpore languidus, aquã abluendis manibus aut aras attinget ac uictimas? atqui tali non est fas uel procul sacros ignes intueri. quod si hæc intelligantur non de tabernaculo altariq; constructo ex uisibili & inanima & corruptibili materia, sed de illis inuisibilibus sola mente cernendis, quorum ista sunt sensibiles imagines, tanto magis obstupescet ad huius præcepti miraculum. quoniam enim omnium rerum aliud exemplar aliam imaginem fecit opifex, uirtutis quoq; archetypum primo fecit, quo mox expreßit characterem ei simillimum. quod quidem archetypum signaculum incorporeum idea est: imago autẽ expressa corpus iam, sensibile quidem suapte natura, nondum tamen expositum sensui: sicut in altißimi oceani gurgitibus enatum lignum diceremus posse quidem uri, nondum tamen igni obnoxium, quippe marino humore madidum. Ergo tabernaculũ & altare intelligamus ideas, alteram uirtutis incorporeæ significatiuam, alterã sensibilis eius imaginis. altare quidem, & superimposita, uidentur facile: uel quia sunt in atrio foris, uel quia noctu ac interdiu perpetuis illustrantur ignibus. tabernaculum uero & quicquid eo continetur, non patet oculis: non ideo tãtum, quia situm in penetralibus, uerũ etiam quia propinquanti, aut curiosius intuenti, sine clemẽtia

suppli-

supplicium lex intẽtat: nisi quis integer sit & purus ab omni magna paruaq́; noxa, omnibus naturæ dotib. præditus. nam huic permittitur ut quotannis semel ingressus inspiciat non uidenda cæteris, quando in hoc uno in corporeorum incorruptibiliumq́; bonorũ alatus amor cælestis inhabitat. is quando ab idea perculsus sequitur signaculum illud quod particulares uirtutes exprimit, considerando mirandoq́; pulchritudinem eius diuinissimam, ad quã accedit expressam ab illo archetypo, mox eum subit ruditatis & ineruditionis obliuio, succedente eruditionis ac scientiæ memoria. & ideo dicitur: Vinum & sicera non bibetis, tu & filij tui tecum, quando ingrediemini tabernaculum testimonij, aut ad altare accedetis. quæ uerba non tam interdicentis sunt, quàm decernentis pro sententia. nam interdicens sic loqueretur: uinum quando sacrificabitis ne bibatis. qui uero sententiam profert, mauult dicere nõ bibetis. non est enim possibile ut inscitiam causam ebrietatis delirationisq́; animæ, in se admittat, qui iustitiam meditatur, & oblectat se per singulas uirtutũ species. solet enim scriptura hoc uocare tabernaculum testimonij: siue quia uerax deus uirtutis testis est, cui non sine bono nostro credimus: siue quia uirtus confirmat animas, extirpãs cogitationes incertas ac dubias: & in uita quasi pro tribunali ueritatem reuelans. Ait enim propheta non moriturum qui sobrius sacrificat: quod ruditas mortem, immortalitatẽ afferat eruditio. nam sicut nostris corporibus interitũ morbus, incolumitatem affert sanitas: itidẽ animas prudentia seruat, cùm ipsa sit mentis sanitas: imprudentia

uero

uero interimit, cùm sit morbus earum insanabilis. Addit autem diserte, hoc legitimum æternum: docens nos immortalem hanc legem esse inscriptam naturæ tabulis, quæ pronunciat eruditionem rem saluberrimam, inscitiam uero causam morbi ac interitus. quin & hoc inde discimus, id quod uere legitimũ est, consequẽter æternum esse: quando & recta ratio, quæ legis uicem obtinet, non est corruptibilis. nam ediuerso quicquid iniquum, uix uno die durabile à seipso dissoluitur, confessione omnium qui sapiunt. proprium autẽ legis & eruditionis est, profana à sacris, ab impuris pura discernere: sicut ediuerso iniquitatis et ineruditionis, inter se pugnantia cõfundere commiscereq; omnia. Quamobrem & Samuel regum prophetarumq; maximus, uinum & quicquid epotum inebriat, sicut sacra eloquia testantur, ad extremum usq; diem non bibit. ascriptus est enim in diuinum exercitum, qui nunquam imperatoris sapientißimi prouidentia destituitur. is Samuel fuit fortaßis homo, accipitur tamen non ut compositum animal, sed ut mens, solo dei cultu ac ministerio gaudens. interpretatur enim ordinatus deo, eo quod actiones eas quæ à uana gloria proficiscuntur, grauem turbationem ordinis existimet. hic ex humana matre nascitur, cuius nomen interpretatur gratia. nam sine diuina gratia nõ est poßibile uel deserere mortalia, uel immortalibus semper adhærere. cæterum quæcunq; anima impleta fuerit gratia, gaudet confestim & ridet exultatq;. bacchatur enim, ita ut uulgo ebria uideatur insanire rapta extra se. & idem dicitur ad eam à quodam puerulo, non uno,

ſed à quolibet iuueniliter petulante: Quouſq; temulen-
ta es? aufer iſtam temulentiam à te. Solet enim correpto
rum numine non ſolum anima concitari ceu quodam
œſtro, ſed & corpus erubeſcere incandeſcereq́;, inter-
no gaudio prorumpente in exteriora, quæ res multos
inſipientes decipit, qui ſobrios uino madere autumant.
eſt tamen quædam ebrietas etiam ſobriorum, qui bona
meraca hauriunt, & propinationes à perfecta uirtute
accipiunt. cæterum qui temulenti ſunt, ne deguſtāt qui-
dem prudentiam, qua abſtinendo famem eius ſentiunt
continuam. merito igitur ad iuuenilem irriſionem uene
randæ auſteræq; uitæ inſultantem reſpondetur: Mulier
dura dies ego ſum, uinum aut potum inebriantem non
bibi, & effundam animam meam coram domino. Ingen
tes opes animæ, quæ gratijs dei plena eſt. primum durā
diem uocat ſeipſam, reſpiciens illudentem puerulū. nam
huic & cuiuis inſipienti aſpera, ardua, difficillimaq; ui
detur uia ducens ad uirtutem, ſicut & quidam è priſcis
teſtatur dicens:

Omnino uitium facile eſt contingere cuiuis.
Contrà uirtutem ſudoribus undiq; diui
Præſepſere, & lōgus ad hanc perq́; ardua callis,
Aſper & eſt primū: ſed ubi alta cacumina uictor
Contigeris, iam fit facilis, licet ardua dudum.

Deinde negat ſe uino & potu inebriante uſam, & per-
petua uitæ ſobrietate gloriatur. nam obtinere cogitatio
nem liberam, puram, immunemq́; ab affectionibus per
turbatricibus, res eſt profecto admiratione digniſsima.
Vnde fit ut intellectus ſobrietate mera ſaturatus, ſemper

& per omnia cũ deo uersari properet. Quid enim aliud sibi uolunt illa uerba, Effundam animam meam in conspectu domini, nisi totam meipsam ei consecrabo? id fit quoties quis abruptis quibus prius stringebatur uinculis, quæ mortalis uitæ indiderant uana studia, exolutus omnibus, & intantum exspatiatus, extentus, effususq́;, ut uel ad extremos mundi pertingat terminos, ad pulcherrimam celeberrimamq́; illam ingeniti contẽplationem penetrat. hic igitur chorus sobriorum est, eruditionem ducem sequentium: alter uero prior ebriorũ, cuius princeps inscitia fuerat. Quoniam autem ebrietas non solum delirationem significauit, natam ex ineruditione: sed & in totum sensus priuationem, quam in corpore nimium uinum producit, in anima uero ignoratio eorum quæ merito sciri deberent: superest ut dicamus paucis de ignorantia, duntaxat ea memorando quæ sunt opportunißima. quis igitur est morbus corporis, cũ quo conferenda sit ignorantia? aut cum cuius sensus priuatione conferri potest? certe qui oculis auribusq́; mulctati sunt, nihil uel uidere uel audire ualẽt, diei lucisq́;, propter quæ sola (si uerum fatendum est) uitam expetimus, nescij: & in perpetuis tenebris sempiternaq́; nocte habitant, surdi ad parua magnaq́; omnia: quos merito uita communis impotentes solet nominare. nam etiamsi reliquæ corporis uires uniuersæ incolumes sint & absolutißimæ, tamen supplantatæ ab orbitate oculorum auriumq́;, magno casu corruunt, ut nõ amplius poßint resurgere. id enim quod hominem fulcit, uerbo quidẽ pedes sunt, reuera autẽ auditus uisusq́;: quos donec habet

inte-

integros, erectus incedit, priuatus uero his, proclinatur & è medio tollitur: ijdem omnino ignorantiæ sunt effectus in anima, lædentis eius uisum auditumq́;, nec lucem nec sermonem in eam intrare sinentis: hunc ne quid doceat, illam ne res indicet: atq; ita offusis irrationalibus tenebris profundißimis, ex formosißima animæ specie surdum saxum redditur. nam ignorantiæ contraria sciẽtia quodãmodo animæ pro oculis est & auribus: quippe quæ & intendit animũ in ea quæ dicuntur, & res dispicit: nec unquam uel uidendo uel audiendo falli sustinet: sed quicquid auditu spectatuq; dignum censet considerat cõtemplaturq;: & si forte itinere terrestri aut nauigatione opus est, peruadit usq; terræ ac maris terminos, ut plura uideat, & aliquid recentius audiat. impigerrimus enim est amor scientiæ, inimicus somno, amicus uigilijs. proinde semper excitans & acuens cogitationem, cogit eam obambulare omnia, auditum faciens auidum, & ingentem discendi sitim instillans. ergo sciẽtia uisum auditumq; præbet, quibus freta bene se gerit anima. nam qui uidet auditq;, scit quid sit utile, & id expetendo, fugiendoq; contrarium, proficit. ignorãtia uerò grauiorem quàm corporis mulctationem animæ inferens, omnium peccatorũ causa fit: quando caret omni externa ope, ut quæ nec ipsa sibi prospicere potest, nec præmoneri ab alijs. proinde usquequaq; destituta, & derelicta à custodibus ac præsidibus, à quibusuis hominibus rebusq; patitur insidias. cauendum igitur ne unquam tantam meri uim ingeramus, ut sensus officiũ non faciant: néue tam longe discedamus à scientia, ut ignorã-

tia suas densissimas tenebras in anima posit spargere. Sunt autem duo genera ignorātiæ, simplex alterū prorsus sensu carens: alterum duplex, cum quis non modo inscientia tenetur, uerum etiam putat se scire quæ haudquaquam scit, elatus falsa opinione sapientiæ. prius malum est leuius, ut quod leuiora peccata gignit, pleraque inuoluntaria. secundum uero maius, ut quod maiora parit, nec solum inuoluntaria, uerum etiam iniqua de industria. talibus mihi uidetur Lot ille filiarū genitor esse obnoxius maxime, qui masculum & perfectum in anima germen educare non potuit. duas enim filias ex uxore in saxum pòst mutata suscepit, quam non aberrauerit siquis appellet consuetudinem inimicam ueritati suopte ingenio, & quoties ab aliquo ducitur à tergo restitantem, respectantemq; antiquas sodales, & in morem inanimæ statuæ remanentem in earum medio. filiarum autem senior quidem uocabitur consilium, iunior uerò assensio. nam consilio comes est assensio, post assensionē autem nemo consultat ulterius. mens igitur sedēs in suo consistorio, solicitare filias incipit, & cum grandiore quidem consilio considerat atq; scrutatur singula, cum iuniore uerò assensione facile quibusuis annuit, ut infesta pro amicis complectatur, si modo uoluptatis esca inuitet uel minima. hæc autem sobria quidē cogitatio non sustinet, sed occupata à temulentia, & uelut uino extra se rapta. ideo dicitur: potauerunt patrem uino: ut omnino impos fieret sensuum intellectus, qui prius uidebatur idoneus per se ad consultandum de rebus utilibus, facile tamē quibusuis uerisimilibus ut ueris certisq; assentiēs: cum

cum natura humana haudquaquam sufficiens sit manifeste quicquam dispicere, & uel quasi utile ac uerum eligere, uel ut falsum ac inutile fugere. multum enim tenebrarum offusum corporibus rebusq;, non sinit singulorum naturam cõspici: imò etiam siquis curiosior aut discendi cupidior conetur introspicere propius, tanquam luminibus orbati offensans, prius quàm aliquid apprehendat prolapsus frustratur. nam ne prælucente quidẽ eruditione intellectus proprium inde lumen sibi ualens accendere, ad res inspiciendas non tã iuuatur quàm impeditur. sic enim natura comparatũ est, ut paruus splendor extinguatur à magnis tenebris: quo extincto nulla est uisus utilitas. quisquis autem sibi placet uel consilio uel facultate discernendi inter fugienda & sequẽda, monendus est: si earundẽ rerum eædem & indiscretæ semper nobis imaginationes acciderent, fortasse necessario sequuturum ut quas nobis natura dedit iudicandi facultates geminas, sensum & intellectum, tanquam ueraces admiraremur, nec decipi faciles, quippe quæ primo aspectu quid expetendum, quid fugiendum uideant. sed quoniam compertum est nos aliàs aliter ab eis affici, nõ possumus quicquam certo asseuerare, cum id quod apparet non maneat firmum, sed in uarias subinde trãsformetur facies. necessum est enim ut instabilis imaginationis instabile sit etiam iudiciũ, idq; multis de causis. quarum prima est animalium non una tantũ parte, sed plures penè quàm dici potest differẽtiæ, in generatione horum & habitudine, in cibo & uictu, in his rebus quas expetunt & fugiunt, in sensuum actionibus & commotioni-

tionibus, in corporum animarumq; innumerabilibus proprietatibus. nam ut omittamus ista quæ iudicant, in ſpice quædam ex his quæ iudicantur, ut chamæleontem & polypum. illum aiunt mutabilem colore ſemper loca referre in quibus degit: hunc uerò ſaxa quibuſcunq; adhæſerit. forſan à natura ſaluti eius proſpiciente donatum hoc uerſatilis coloris remedio contra pericula. Vidiſtin unquam columbæ ceruicem ſolaribus radijs expoſitam quàm multis modis colores uariet? puniceum, ceruleum, igneum, & carbunculi ſpeciem referentē, pallentem item, rubentemq;, & alios omnigenos, quorum ne uocabula quidem memorare ſit facile. apud Scytharum quoq; gentem, quam Gelonos uocant, fertur mirādum animal, raro quidem, naſci tamen, tarandum nomine, magnitudine bouis, facie uero ceruo quàm ſimillimum. de hoc narrant, pilum eius omnia propinqua, ſiue arbores, ſiue alia, colore imitari, & per eam ſimilitudinem fallere in quēcunq; inciderit, atq; ita magis quàm uiribus periculum à uenatoribus imminēs euadere. hæc & ſimilia certiſsimum argumentum ſunt, nos non poſſe quicquam certò comprehendere. deinde ut omittamus animalia reliqua, ſoli homines immane quantum in rebus omnibus inter ſe differunt: qui non modo aliâs aliter de iiſdem iudicant, ſed & alij aliter, dum iiſdem quidam delectantur, quidam offendūtur. nam quæ his probantur, alijs diſplicent: quæ hi ultro accerſunt ut domeſtica, alij procul in malam rem profligāt ut alieniſsima. equidem forte fortuna theatrum ingreſſus aliquoties, animaduerti ad unum carmen tragœdorum citharœdorum

rumúe in ſcena certantium alios ſic demulceri, ut non temperarent ſibi quin aſſurgentes acclamarent & applauderent: alios nõ magis moueri hoc, quàm illos ipſos gradus ſaxeos quibus inſiſterent: alios in tantum offendi, ut è theatro ſe proriperent utraq; manu compreßis auriculis, nequid ex eo ſono reliquum moleſtiam crearet faſtidioſis animis. quid attinet iſta dicere? unuſquiſque, ſi ipſum per ſe conſideres, quod uix eſt credibile, innumeras mutationes in corpus animãq; recipit, quæ modo expetierat fugiens haudquaquam mutata, ſed in eodem ſtatu manentia. eadẽ enim aliter à ſanis accipiuntur quàm ab ægrotis. aliter à uigilantibus quàm dormiẽtibus, aliter à pubeſcentibus quàm ſeneſcẽtibus. imò qui ſtat alias quàm qui mouetur imaginationes concipit, alias intrepidus quàm timidus: item mœrens quàm gaudens, infenſus quàm beneuolus. Quid opus uerbis prolixioribus? dicam compendio: quiuis corporis animæq; motus, ſiue iuxta naturam ſiue contra factus, cauſa eſt ut quæ apparent, mutari uideantur, inconſiſtentibus ſomnijs ſimillima. nec minima cauſa imaginationum incõſtantiæ ſita eſt in conſideratione, in diſtantijs, in locis quibus continentur ſingula. an non uidemus in mari piſces extentis natantes pinnulis ſemper maiore ſpecie q̃ qua re uera ſunt? itidem remos uel rectißimos, fractos in aqua uideri contingit. hæc longe falſißimas imagines obijcientia ſolent mentem decipere. interdum enim cum ſint exanimata, putãtur uiuere, & ediuerſo quæ uiuũt, eſſe mortua. item quæ ſtant, moueri: quæ mouentur, ſtare. quæ accedunt recedere: quæ recedunt, accedere. bre

uia uidentur, quæ prælonga sunt: quæ angulos habent, diceres teretia: aliaq; innumera fallunt aspectum, quibus nemo prudens tãquam certis subscriberet. quid qualitates factitiæ, in quibus addidisse detraxisse úe aliquid multũ profuerit aut obfuerit, præsertim in his quæ tractant medici: namq; horum compositiones recipiũt qualitates certis terminis dimensas et regulis, citra quas nõ licet consistere, sicut nec progredi ulterius tutũ est. nam diminutio remittit eorum uim, sicut intẽdit additio. Vtrumq; autem noxam affert: alterum ob uirium defectũ inefficax, alterum uiolẽte lædens præ nimietate earum. leuitates quoq; ac asperitates, dẽsitates oppilationesq;, & his contrariæ raritates apertionesq;, quãtum ad auxilium noxámue conferant manifestum est. Ac ne illud quidem ignotũ, quòd penè nulla res, si consideres ipsam per se, intelligitur, sed collatione cum suo contrario examinatur, ut paruum collatum cum magno, aridũ cum humido, frigidum cum calido, graue cum leui, nigrum cum albo, infirmum cum ualido, parum cum multo. Similiter etiam quæcunq; ad uirtutem referuntur aut uitium, utilia noscuntur per noxia, honesta adhibitis ediuerso turpibus, iusta & in genere bona cum iniustis & malis composita. deniq; quicquid aliud in uniuerso mũdo consideraueris, ad eandem formulam iudicari comperies. Nam per se unumquodq; comprehendi non potest, sed cum altero comparatum uenit in notitiã. Quicquid autem de seipso testari non potest, egens alterius patrocinio, infirmam fidem habet. itaq; sic quoq; coarguuntur qui facile de quauis re uel negant uel asserunt.

nec mirum. nam si quis ulterius in res progrediatur, & collustret eas sincerius, sciet quod ne una quidem res iuxta simplicem suam naturam nobis occurrit, sed omnes multipliciter tẽperatæ mixtæq;. Colores sine mora comprehendimus. at quomodo? nonne foris cum aere & lumine, intus in ipso uisu cum humido? dulce uerò & amarum quomodo probaretur absq; oris humoribus? quid sapores grati naturæ uel ingrati? quid ex suffitu odores, num simplices sincerasq; naturas præ se ferunt? an potius mixtas ex ipsis & aere, interdum etiam ex igne liquante horum corpora, & ex facultate quæ inest naribus? Ex his sanè colligitur, nec colores à nobis percipi, sed temperaturam constantem ex subiectis & lumine: nec odores, sed mixturam quæ constat è corporum exhalationibus, & omnium capace aere: nec sapores, sed id quod conficitur è re gustabili, & humore saliuaceo. Hæc cum ita se habeant, damnanda est stultitia, seu arrogantia, seu temeritas eorum, qui facilè uel asserere, uel negare de quauis re sustinent. si enim simplices facultates absunt, mixtæ uerò & collaticiæ nos frustrantur, impoßibile est ut cernantur inuisibiles, & per mixta intelligatur uniuscuiusq; forma, ad eam mixturam conferentis suam portionem. Quid igitur superest, nisi ut necessario suspendamus sententiam? Illa quoq; deterrent ne temerè credamus incertis, quæ penè per totum orbem diffusa sunt, communem tum Græcis tum barbaris in iudicando lapsum inducentia. quænam? institutiones ab ætate tenera, consuetudines patriæ, leges antiquæ, ex quibus uniuersis in nullo consentiunt omnes, sed per sin-

gulas regiones, gentes, ciuitates, uicos deniq; ac domos, ſaltem uiri diſcrepant à mulierculis, & pueri à cæteris. Nam quæ nobis turpia uidẽtur, illis honeſta: quæ decentia, illis indecora: iniqua iuſta, impia ſancta, legitima illegitima, uituperanda laudabilia, puniẽda honore digna, & cætera decernuntur contraria. Sed quid opus eſt his immorari prolixius, cum reuocent nos magis neceſſaria? quòd ſi quis uelit omiſsis alijs recentioribus ſpectaculis, inquirere in præſens capitulum diligẽtius, & examinare ſingillatim, educationes, mores, leges, regionũ, gentium, locorum, ciuitatum, ſubditorum, principum, clarorum, obſcurorum, liberorũ, ſeruorum, doctorum, indoctorum, non unam alteramq; diem, nec menſem aut annum, ſed totam uitam in hoc cõteret uel longiſsimam: nihilominus pleraq; cõſiderationem eius effugient. cum igitur alij ab aliorum iudicio non modicum diſtent, & adeò diſcrepent, ut pugnent etiam inuicem, neceſſario conſequitur ut etiam allabantes imaginationes rerum differant inter ſe, & pugnãtes ſint de his ſententiæ. quæ cum ita ſint, quis eſt tam demens & delirus, ut certo affirmare audeat, hoc aut illud eſſe iuſtum, prudens, honeſtum, utile? quicquid enim hic decreuerit, alius irritabit meditatus à teneris unguiculis contraria. Equidem non miror ſi miſcellanea confuſaq; turba, morum legumq; utcunq; inductarum ſerua, ab incunabulis obedire his haud ſecus ac dominis atq; tyrannis aſſueta, & animam contuſa colaphis, nihil magnum & uirile ualens ſapere, credit acceptis ſemel maiorum traditionibus: & mentem ſinens inexercitatam, ſine ſcrutatione ac examine

uel

uel affirmat uel negat. philosophos quos uocant miror, quorum pleriq; simulantes se uenari manifestam in rebus certitudinem, cateruatim diuisi, decernunt dissona, interdum etiam contraria, non de una quapiã haud magni momenti re, sed propemodum de omnibus magnis paruisq;, de quibus solent quærere. cum enim hi mundum infinitũ inducant, illi finitum: hi creatum affirmẽt, illi negent: hi sine præside principeq; temere arbitratu suo ferri eum cõtendant, illi credant prouidentia curaq; mirifica & uniuersum & partes eius Deum regere ac gubernare ita ut in tuto sint: qui fieri potest ut de subiectis rebus eosdem conceptus habeant? iam quæ in natura boni consideranda imaginationes obueniunt, nónne suspendere assensionem potius quàm assentiri cogunt? dum alij bonum esse censent solum honestum, idq; reponunt in anima: alij diuidũt hoc in quasdam minutias, & usq; ad corpus externaq; protendunt. hi dicunt felicitates à fortuna concessas, corporis esse satellites, ut sanitatem, robur, integritatem, omnium sensuum, & huiusmodi cætera stipantia regiam animam. cum enim tres sint bonorum ordines, tertium & extremum secundi & medij propugnatorem esse: secũdum uerò primi munimentum protectoriumq; factum maximum. De his ipsis, & de diuersis uitæ rationibus, de finibus ad quos actiones omnes dirigendæ sunt, deq; alijs innumeris quæ tractantur in rationali morali naturaliq; philosophia, disceptationes nascuntur ineffabiles, de quarum nulla in hodiernum usq; disceptatores isti cõsentiunt. merito igitur cum duabus filiabus, consilio assensioneq;, coniũctus & unà

cubans intellectus, ignorantia laborare inducitur. dicitur enim, & nesciuit quando accubuerunt, aut quando surrexerunt filiæ. nam nec somnũ nec uigiliam, nec quietem, nec motum uidetur certo comprehēdere: sed etiam cum optimè consuluisse putatur, inconsultißimus deprehenditur, rebus ad expectatum finem non peruenientibus: & quoties subscribere quibusdam ut ueris placuit, facilitatis incurrit infamiam, quamprimum comperiuntur incerta dubiaq́;, quibus prius crediderat ut certißimis: itaq; cum negocia soleant contra opinionem cadere, nihil tutius fuerit quàm assensum suspendere. Hactenus de his, nunc uertamus sermonem ad sequentia. diximus suprà temulētiæ nomine significari etiã illud quod multis sæpe attulit noxas maximas ignaui uentris studium, cui deditos uidere licet, etiamsi omnes corporis lacunas expleuerint, adhuc tamē inexpletas ac inanes habere cõcupiscentias. isti quamuis præ saturitate distenti ad modicum tempus tanquam athletæ laßi respirant, tamen mox ad idem certamen reuertuntur. Proinde rex Aegyptiæ regionis, id est corporis, paulò ante infensus uisus pincernæ ministro temulentiæ, mox ei reconciliatus in sacris libris introducitur, gliscente concupiscētia tactus eius desiderio, idq́; in die natiuitatis corruptibilis, non in incorruptibili luce illius Ingeniti luminis. dicitur enim fuisse dies natalis Pharaonis, quando è carcere principem pincernarum reuocauit ad ministerium. hoc enim propriũ est amatori corporis, ut præclaras putet res natas & corruptibiles, eo quod densißimis tenebris præpediatur quominus noscat incorruptibiles. ideo statim

tim principum uoluptatem temulentiam, eiusq; ministrum beneuolentia complectitur. Sunt autem luxuriantis animæ tres familiares cubicularij, princeps pistorũ, princeps coquorum, princeps pincernarum, quorum admirãdus ille Moses sic meminit: Et iratus Pharao duobus eunuchis, pistorum principi & pincernarum principi, misit eos in carcerem principis coquorum. est autem & coquorum princeps eunuchus. dicit enim alicubi: abductus est Ioseph in Aegyptum, & emit eum eunuchus Pharaonis princeps coquorum. & rursum: Vendiderunt Iosephum spadoni Pharaonis coquorum principi. sed cur nec uiro nec mulieri cõmittuntur dicta officia? An quia seminare uiris, semen excipere mulieribus à natura datum est, ex quorum congressu & natiuitas omnium & generis conseruatio prouenit? sterilis autem castratæq; animæ officium est gaudere pistorijs operib. sumptuosis atq; poculis, & curiosis condimentis cupediariorum, ut quæ nec uirtutis uere masculum semen emittere ualeat, nec emissum excipere nutrireq;, sed tanquam exile saxosumq; aruum, tantummodo apta sit ad corrumpendum ea quæ semper uiuere debuerant. Hic decretum statuitur communiter omnib. utilißimũ, quòd quiuis opifex uoluptatis non gignit sapiẽtiam, cum nec mas sit nec fœmina: & cum nec indere nec excipere sit idoneus semina ad immortalitatem facientia, meditatur quod turpißimum est in uita exercitium, ut corrumpat incorruptibilia, & extinguat insitos naturæ igniculos inextinguibiles. talium nulli Moses permittit ingredi ecclesiam dei. interdicit enim ne spado & exectus ingrediatur

diatur in ecclesiam domini. quid enim nō ualenti sapientiam gignere profuerint sacræ conciones auditæ, cui fides execta est, nec potest seruare depositum utilißimorum uitæ dogmatum. proinde tres sunt qui curant conuiuium humani generis, princeps pistorum, pincerna, cupediarius. merito, quia sunt tria quibus uti & frui cupimus, cibi, cupediæ, potus. sed alij contenti sunt solis necessarijs, quæ ad salubriter liberaliterq; uiuēdum requiruntur: alij quærūt immodica, nimia, superflua, quæ appetitus excitant, & corporis lacunas multitudine onerant ac opprimūt, magnos & uarios morbos parere solita. Et uulgus quidem uoluptati, concupiscentijs affectibusq; deditorum, sicut in ciuitatib. plebeij, non inuidiosam uitam uiuentes, & paucis rebus opus habentes, non egent uarijs curiosisq; ministerijs, contenti simplicib. coquis, pincernis atq; pistoribus. qui autem putant se imperare ac regnare in uiuendo suauiter, & ad hūc scopum omnia minora maioraq; referunt, dignos se æstimant ministris principib. coquorum, pincernarum, pistorumq;, hoc est in unoquoq; horum absolutißimis. nam placentarum, popanorum liborumq; uaria genera, non materijs tantum, sed & modis conficiendi formisq; diuersa, non tantum ad gustum, sed & ad aspectum illiciendum curiose inuenta, exercent pistores eximios. examen autem uini in lotium abeūtis facilè nec lædentis caput, aut contrà augentis sanguinem & olentis suauiter, multum parúmue aquæ ferentis, & ad uehementem intensamq;, aut remissam lenemq; potationem faciētis, cæterorumq; similium, ad pincernarum præfecti officium pertinet, in

hac

hac arte absolutißimi. cæterum pisces auesq; et id genus alia parare, & obsonia cõdire callent insignes cupediarij, non tantum quæ auribus didicerũt & oculis, uerum etiam quotidianis experimẽtis, dum uitæ delicatæ ac tenellæ, sed nõ optandæ, semper noui aliquid excogitant. quos omnes eunuchos esse steriles sapientiæ docuimus. is autem cui reconciliantur, uentris rex intellectus pincerna est. nam suapte natura genus humanum est ad uinum procliue quo uix unquam saturatur, quando somno, cibo, coitu, similibusq; rebus nemo non expletur, mero autem non item, præsertim qui exercẽt hoc studium. bibendo enim sitiunt, incipientes à minoribus cyathis: procedente uerò potatione iubẽt pincernas in maiores infundere calices, postquam incaluerũt iam parum sui compotes, infundibula, crateras, amystides integras exhaurientes, & merum ingurgitantes, donec profundus somnus occupet iam nec seipsos nec quæ ingesserũt continere ualentes, regurgitante potu nimio. & tamen sic quoq; insatiabilis appetitus, tanquam famelicus, furere non desinit. uitis enim Sodomorum uitis eorũ est, ut inquit Moses, & palmes eorum è Gomorra. uua eorum uua fellis, & botrus amaritudinis ipsis. furor draconũ uinum eorũ, & furor aspidũ insanabilis. Sodoma orbitas siue cæcitas interpretatur. uitis autem hæc eiusq; fructus, significat homines uinolentia, gula, turpißimisq; uoluptatibus perditos. cæterum quod latentius subindicatur hoc est: ueræ lætitiæ nullum germen in anima sui amante insitum esse, quod talis sanas radices non habeat, sed incendio redactas in cinerẽ, in qua pro aqua

fulmineis

*fulmineis flammis, deo iuste animaduertente in impios,
cœlum pluerat inextinguibilibus. non deesse tamen in
ea concupiscentiæ plantas maximas, honestatis steriles.
quandoquidem is affectus exardescit in omnia spectatu
digna, conferturq; cum uite: non ista matre mitium fru-
ctuum, sed ea quæ amaritudinem, malitiam, uafriciem,
iram, furorem moresq; irritabiles proferre solet, mor-
dens animam in morem uiperarum & aspidum, uenena-
tos morsus & omnino incurabiles habentium: quos de-
precamur uotis aßiduis, obsecrantes deum clementißi-
mum, ut siluestrem hanc uitem eradicet, eijciatq; omnes
eunuchos & uirtutis steriles in perpetuum exilium: &
pro his in animis nostris mites plantas inserat per disci
plinam rectam, largiaturq; nobis fructus ac rationes ue-
rè masculas, à quibus seminari poßint actiones hone-
stæ, & uirtutes incrementum accipere, ut cum fe-
licitate habeamus conseruemusq; sem-
piternam consuetudinem.*

PHILO.

PHILONIS IVDAEI, DE HIS VERBIS, Resipuit Noe, Liber.

Ostquam ea quæ de ebrietate secutaq; hanc nuditate legislator dixit enarrauimus, accedemus ad ea quæ deinceps coniuncta sunt, sic enim in sacris literis scriptum sequitur: Resipuit Noe à uino, & cognouit quicquid fecerat ei filius natu minimus.] Sobrietas non solum animabus, uerum etiam corporibus, omnium confeßione utilißima est. nam & infirmitates arcet, è nimia repletione nasci solitas, & sensus mirificè acuit, nec sinit corpora plus iusto grauata corruere: sed attollit ea simul & subleuat, reuocans ad officia propria, omnibus eorum partibus opportunißima. In summa, quantorum malorum autor est ebrietas, tantorum ediuerso bonorum sobrietas. ergo quandoquidem etiam corporibus, quibus peculiariter uini potus prodest, amica est sobrietas, nónne multo magis animabus? à quibus omne mortale alimentum alienum est. quid enim sobria mēte præstantius est apud homines? quæ gloria? quæ diuitiæ? quod robur? quæ potentia? deniq; quid aliud ex his quæ mirantur homines? adsit modo animæ oculus, qui totus collustrare omnia ualeat, nulla sui parte suffusus humoribus, aut nictatione impeditus. tunc enim acutißimè cernens

nens, ipſumq; intellectum & prudentiam intuẽs, occur
ret ſimulacris intelligibilibus, quorum ſpectaculum de-
mulcens animum non ſinet poſthac flecti ad quicquam
ſenſibile. Et quid mirum ſi animæ ſobriæ cernentiq; acu
tiſsimè nulla creatura poteſt æquari honore? quãdo cor
porei quoq; oculi, & lux iſta ſenſibilis apud nos omnes
habetur in honore maximo? quamobrem multi uiſu a-
miſſo, uitã etiam ultro abiecerunt, exiſtimantes mortem
malum eſſe cæcitate leuius. quãto igitur anima præſtan
tior eſt corpore, tanto mens præſtat oculis, quæ ſi illæſa
ſit & expers noxæ, à nulla iniquitate temulentiæ ſimili
oppreſſa, ſomnum quidem ablegabit cauſam obliuionis
officiorum atq; pigritiæ: uigiliam autem complexa cer-
net acutè quicquid ſpectatu dignũ fuerit, excitata à me-
moria, & occupata actionibus tali cognitioni cõgruen
tibus. Talis eſt conſtitutio ſobrij hominis. cæterũ iunio-
rem filium dicens, nõ ætatis nomen ſcribit, ſed qualibus
morib. præditi ſint rerum nouarum amatores indicat.
alioqui quomodo nõ uidenda uidere contra ius faſq; co-
natus eſſet, aut ſilenda eloqui, aut domi cælanda profer-
re in propatulum, et tranſilire animæ terminos, niſi per
curioſitatem auſus fuiſſet quod nemo antea, deridens ca
ſus alienos, qui debuerat ingemere, nec cauillari in tali
re poſtulante reuerentiã uultumq; ſerium. hic certè mos
eſt legislatoris, ut & prouectos ætate appellet iuuenes,
& eos qui nondum ſenuerunt, ſeniores: non reſpiciens
annorum numerum, aut tempus breue longúmue, ſed in
potẽtias animæ, quæ mouetur melius aut deterius. Iſmae
lem penè uigeſimum annum agẽtem, cum uirtutib. per-
fecto

fecto Isaac collatũ, nominat puerulum. Sumpsit, inquit, panes & utrem aquæ, & dedit Agar: imposuitq; super humerum eius, & puerulum: quando eos è domo ablegauit Abraham. ac rursum: Proiecit puerulum sub una abiete. &: Non uidebo mortem pueruli. atqui ante natũ Isaac annum tertiumdecimũ egressus Ismael circumcisus est: & post alterius iam septennis ablactationem, ne spurius cum legitimo ex æquo luderet, unà cum matre pulsus est. & tamen quamuis iuuenis uocatur puerulus, sophista ipse collatus cum sapiente. Isaac enim sapientiam, Ismael sophisticam sortitus est, sicut utriusq; personã in quibusdam dialogis exprimimus. nam sicut se habet admodum puer ad uirum perfectũ, sic se habet sophista ad sapientem, & disciplinæ encyclicæ ad uirtutis scientias. In cantico etiam maiore populum uniuersum ad res nouas proclinantem insipientis & infantis ætatis nomine pueros uocat. Iustus, inquit, & sanctus dominus: peccauerunt ei pueri eius reprehensibiles, generatio praua et peruersa, hæccine redditis domino? itáne populus stultus est & non sapiens? Annon apte alloquitur homines probrũ habentes in anima, per stultitiam ac dementiam sæpe labentes in rectæ uitæ actionibus, nõ puerilem ætatem corporis aspiciens, sed ad mentis infantiã expertem rationis ac ueritatis. ad eundem modũ & Rachel, id est formositas corporis, iunior quàm Lia pulchritudine animæ describitur. nã illud mortale, hæc immortalis est: & quicquid preciosum uidetur sensibus, à sola pulchritudine animæ ut imperfectum uincitur: quapropter & Ioseph iuuenis semper ac natu minimus dicitur. cũ enim

præficitur gregib. unà cum germanis fratribus, iuuenis appellatur. & pater uota pro eo faciens ait: Filius accrescens minimus natu, ad me reuertere. Hic est ille qui pugnat pro omnib. corporis potentijs, externarum opum haud fictus amicus, qui senioris animæ antiquius precio suumq; bonum nondum perfectè inuenit. si enim inuenisset, uel totam Aegyptum perpetuo cursu fugiens abiuisset. nunc uerò sibi placet eo quod illam nutriat alatq;, cuius bellatores ducesq; submersos ac perditos uidēs Israel hymnū deo cecinit. iuuenis est igitur moribus, qui nondum potest cum germanis uirtutib. pascere, id est brutā animæ naturā curare ac regere, sed adhuc bona quæ uidentur præfert his quæ uere sunt. quamuis autem incrementis proficiat in melius, tamen iunior ad perfectū collatus cēsetur, eum qui bonum in sola honestate collocat: quamobrem adhortans ait, Ad me reuertere: ac si dicat, seniorem sententiam expete, non omnia iuueniliter age, iam tandem uirtutem propter ipsam dilige, nec tāquam puer insipiens fortunæ bonorū splendore perculsus, decipi te ac falsis opinionib. repleri patere. atq; ita satis demonstratum puto, iuuenem in sacris literis sæpe uocari non ætate uigentem, sed eum qui habet animam temerariam & nouarum rerum cupidam: iam ostendemus non ætate sed honore præstantes nominari seniores. Quis enim uersatus in sacris libris ignorat, quòd ille sapientissimus Abraham breuioris æui quàm ullus penè omnium maiorum suorum inducitur? illorum tamen qui diutissime uixerunt nemo quod sciam, sed solus hic scribitur senior. dicunt igitur sacra oracula, quòd Abraham erat

senior

senior ætatis prouectæ. &, Dominus benedixit Abrahamo rebusq; ipsius omnibus. quod mihi uidetur subiunctum tanquam causa præcedentium, cur senior dicatur ille sapiens. Cum enim à benigno deo bene afficitur animæ pars rationalis, nec unam modo, sed omnes benedictiõis species accipit, seniliter sapit, atq; ita fit senior. sic & cari deo populi consistorium, quod cogitur ex decies septeno numero, seniores solent nominari. Dicitur enim: Conuoca mihi septuaginta uiros è senioribus Israel, quos tuipse nosti quod seniores sint. Ergo non eos quos uulgus senes existimat, quippe curandis sacris præpositos, sed quos solus hic sapiens nouit, seniorum appellatione dignatur. quos enim hic reprobauerit tanquam bonus mensarius, falsam uirtutis monetam habentes, iuuenili temerarioq; sunt omnes animo. quos autem commendare uoluerit, probati & iuxta prudentiam seniores censendi sunt. certè utrumq; quod dixi eruditæ aures in uno legis edicto possunt agnoscere clarißimè. Si habuerit, inquit, homo uxores duas, unam dilectam, alteram odiosam, & pepererint dilecta odiosáq;, & fuerit filius odiosæ primogenitus, uoluerítq; substantiam inter filios suos diuidere: non poterit filium dilectæ facere primogenitum & præferre filio odiosæ, sed filium odiosæ agnoscet primogenitum, dabitq; ei de his quæ habuerit cuncta duplicia. iste est enim principium liberorum eius, & huic debentur primogenita. Obseruasti iam quod dilectæ filium nunquam seniorem uocat aut primogenitũ, odiosæ uerò filium sæpius. atqui prior ille natus, odiosæ uerò filius posterior, apparet in edicti

principio: Si pepererint, inquit, dilecta odiosaq́;. Attamen prioris partus quanquam antiquior, à rectè iudicante iunior decernitur: posterioris uerò filius quamuis prærogatiua temporis careat, maiore antiquioreq́; portione dignus habetur. Quam ob rem? quoniam harum mulierum alteram dilectam uoluptatis, alterã odiosam prudentiæ significatiuam dicimus. illius enim consuetudinem uulgus eximiè diligit, escis & ueneficijs suis allicientem homines à die natali usq; senectutem ultimam: huius autem tetricos uerẽdosq́; mores odit miserè: sicut insipientes pueri parentum altorumq́; suorũ utilia quidem, sed parũ iucunda monita. ambæ in anima pariunt, altera studium uoluptatis, uirtutis altera. sed uoluptatis studium, partus imperfectus est, & nunquam non puer, modis omnibus, etiamsi ad annosam ætatem perueniat. e diuerso uirtutis amor ab incunabulis (iuxta prouerbium) in prudentiæ senatum allegitur, nunquam sensurus senium. ideò disertè dictum est de uirtutis uulgo exosæ filio, quod hic sit filiorum principium, quippe natu simul & principatu primus, cui ius primogenitorum debetur lege naturæ, non iniquitate hominum. hãc igitur legem secutus propheta, quã pro scopo sibi proposuit, consequenter inducit Iacob minorem natu quàm Esau: quoniam imprudẽtia mox à prima ætate nobiscum coalescit, honestatis æmulatio sero nobis innascitur, quamuis suapte ui sit quàm illa antiquior. Quapropter Esau fratri cedit iure primogenitorum, quod alter sibi libenter asserit ut debitum. Huc facit & quod filijs Ioseph accidit, si inspiciatur diligẽtius: quando numine correptus

ille sapiens admotis ad se non directè manus imposuit in capita, sed decussatim, ut læua tangeret eum qui uidebatur senior, iuniori uerò dextram imponeret. uocatur autē natu grandior Manasses, iunior uerò Ephraim. Quæ nomina si interpreteris, memoriam & reminiscentiam significare inuenies. interpretatur enim Manasses Ex obliuione, quod nomen est alterius, uidelicet reminiscentia. Nam qui reminiscitur eorum quæ oblitus est, excedit ex obliuiōe. Ephraim uerò fertilitas memoriæ, appellatio conuenientißima, quia fructus utilißimus & reuera uescus est animabus, memoria in rebus indifferentibus. cæterum memoria uiris demum & robustis contingit, ideoq; iunior censetur, ob natiuitatem serotinam. obliuio uerò & reminiscentia penè alternis à prima ætate cum unoquoq; conuersantur. Quamobrē temporis prærogatiuam habent, & ad læuam statuuntur à sapiēte ordinum peritißimo. uirtutis autem primogenita obuenient memoriæ, quam deus carus homo dextra dignatur, & portione potiore. Ergo postquam ad se rediјt iustus ille & cognouit quid ei fecisset iunior filius, imprecationes diras exerit. ita est profecto, quando mens ad sobrietatem redit, sentit quid à nouatrice malicia passa sit antea, quando per ebrietatem aduertere nō poterat. nunc consideremus cui maledicat. nam & hoc unum è scrutatione dignis est: quoniam non filio qui peccasse uidetur, sed huius filio, suo nepoti maledicit, cuius nullum crimen extat uel magnum uel exiguum. nam ille qui patrem curiosis oculis spectare sustinuit & spectatum irrisit, atq; etiam irridendū prodidit, Cham erat ipsius Noe

filius. in quem autem alieni peccati culpa & maledictio cõfertur, est Chanaã. dicitur enim: Maledictus Chanaan puer uerna, seruus seruorũ erit suis fratribus.] Quid, inquam, iste commisit? animaduerterunt hoc fortasse legisperiti, quibus promptum est causas huiusmodi reddere. nos uero sequendo rectam rationem, propositæ quæstionis solutionem scrutabimur, ubi pauca necessario præfati fuerimus. Status & motus inter se differũt. ille quiescit, motus agitatur, cuius duæ sunt species, altera migratiua, altera se uoluens eodem in loco statui germanus est habitus, motui uero actus. id apposito exemplo demõstrabimus euidentius. Fabrum, pictorem, agricolam, musicum, & alios artifices etiamsi quiescãt, nec in ullo uersentur harum artium opere, nihilominus solemus iam dictis uocare nominibus, quando suæ quisq; artis peritiam assecutus est atq; scientiam. sed ubi faber lignarius tractat materiem: pictor suis coloribus temperatis figuras quas uult deliniat in tabula: agricola in terræ sulcos iactat semina, aut palmites propagat uel plantat arbores, rigando riuosq; inducendo plantis alimentum necessarium suppeditãs, aliaq; rustica tractans opera: musicus item tibijs, citharis, cæterisq; instrumentis ad omnigena metra & rhythmos apte utitur, aut omissis manufactis per naturalia uocem expedire potest concinnam congruentemq; sonis omnibus, aliúsue quicunq; artifex artem suam exercet: tum præter dicta scientiarum nomina quiddam aliud de eis prædicatur necessariò: de fabro quòd fabricet, de pictore quòd iam pingat, de agricola item quòd terrã colat: de musico quòd pul

pulset citharam, aut tibia uoceq́; canat, aut simile quippiam faciat. utros igitur uituperamus aut laudamus? an non eos qui agunt & operantur: si bene, laudem lucrantes: sin contrà, uituperium? qui uero scientia contenti nihil faciunt, auferunt tantum securum præmium silentij. eadem ratio in stultos competit, & in uniuersum in uirtutem atq; uitium. prudẽtes, temperati, fortes, iusti sunt innumeri animo, qui huc euaserunt naturæ felicitate, institutis legitimis, labore improbo peruicaciq́;. cæterum pulchritudinem expressam rerum administrationibus non potuerunt ostendere propter paupertatẽ aut obscuritatem, aut morbum corporis calamitatesq́; cæteras, quæ humanam uitam obambulãt. hi bona sua quasi uincta clausaq́; poßident. alij uero his solutis, dimißis, liberisq́; utuntur omnibus, habentes ostentandi hæc materiam copiosißimam. prudens quidem curam uel publicæ rei uel domesticæ, ubi consulendi atq; intelligendi uim proferet: temperatus cæcas diuitias luxui seruire solitas ad uisum & meliorem usum reuocabit: iustus pro magistratus potestate dabit operam. ut suis cuique rebus frui liceat. Virtutis meditator pietatem exercebit, & parato sacerdotio curam locorum sacrorum atque ceremoniarum geret. quæ nisi accedant, sunt quidem uirtutes, sed immotæ quietæq́;, quemadmodum aurum argentumq́; in obscuris terræ latebris abditum ad nihil utile, e diuerso uidere licet innumeros timidos, luxuriosos, insipientes, iniustos, impios, esse intus in animo, nec tamen posse uitiorum singulorum turpitudinem exercere quòd opportunitate ad peccandũ careãt.

quod si se offerat qualem cupiũt occasio, terram & mare usq; ad extremos terminos implere cladibus, & nihil uel paruum uel magnum illæsum sinere, sed uno impetu subuertere corrũpereq; omnia. Quemadmodũ enim uis ignis tantisper dum materia caret quiescit, qua accedente incenditur: sic quæ sunt in anima potẽtiæ spectantes uirtutẽ aut uitium, extinguuntur destitutæ (ut dixi) opportunitatibus. fortuitis autem excandescunt occasionibus. quorsum autem hæc dicta sunt? nisi ut doceamus, quòd filius Noe Cham quiescentis uitij nomen habet, nepos autem iam mouentis se. Cham enim interpretatur calor, Chanaan commotio. calor autẽ in corpore febrem indicat, in anima uitium. nam sicut qui febre decumbit, non una quapiam parte, sed toto ægrotat corpore, ita totius animæ infirmitas est uitium. Hoc iam quiescit, iam mouetur. motum eius uates Hebraico nomine uocat Chanaan. nullus autem legislator pœnam decernit contra iniustos quiescentes, sed quoties mouentur, et exercent iniusta opera: sicut ne mordaces quidem bestias uir moderatus occidet, si absit morsus periculum. tollenda enim est ex animo crudelitas procliuis ad cædem omnium. merito igitur hic iustus uidetur seruare maledictionem suo nepoti Chanaan. uidetur, inquam, quia si non actu, potentia tamen, filio suo Cham per illum maledicit. motus enim ad peccandum Cham, ipse fit Chanaan. Vnum enim subiectum est uitium, quod nunc in statu, nunc in motu, consideratur. antiquior autem status quàm motus, ut eius quod stat, id quod mouetur, uideatur progenies. ideò iuxta naturæ ordinem Chami filius

filius Chanaan scribitur, scilicet motus quietis, ut & illud alibi dictum confirmetur, Reddens iniquitates patrum in filios in tertiam quartamq; generationẽ. contra hos enim effectus cogitationũ et quasi partus pœnæ procedunt quæ ipsas manebant. ni accedat factum culpabile, euasuras accusationis periculum. Quamobrem & in lege de lepra ille modis omnibus maximus Moses, motum quidem eius & serpiginem impetiginemq; proscribit ut impuram, quietem autem puram pronunciat. dicit enim: Si diffundatur in cute, contaminatum sacerdos pronunciabit: purum uerò si lucens candor eodem loco maneat. itaq; immunis est quies à uitijs & affectionibus animæ. id enim per lepram subindicatur, quòd non sit damnationi obnoxia: motum autem & impetum eius damnari merito. simile quiddam in sacris Geneseos literis continetur euidentius. dicitur enim ibi ad illum nequam: heus tu, peccasti, quiesce. quia peccatum propter motum, actionemq; uitiosam damnatur: quies uerò propter statum & silentiũ inculpabilis & salutaris est. Hactenus satis, opinor, præfati sumus: nunc execrationem quomodo se habeat inspiciamus. Maledictus, inquit, Chanaan puer, seruus erit fratrum suorum: & benedictus deus Sem, & erit Chanaan seruus eorum.] Diximus aliquando Sem communem nominis rationem habere cum bono, quando non speciale nomen habet, sed generale hoc ipsum Nomen: quia & bonum solum nominandum est, ut fausti ominis & celebratione dignum: sicut è diuerso malum infaustum nec nominandum. quid igitur bona prædito natura precatur? quod est eius uo-

tum nouum & eximium, cuius mortalis nemo facit compotem, à quo ceu quodam oceano copiosi perenesq; fontes bonorum funduntur atq; profluunt? nam dominum deumq; mundi, omniumq; in eo contentorum, priuatim & per excellentiam deū Sem inuocat. quod uide quàm sit omni fastigio sublimius. cui enim hoc contigit, totius mundi honorem æquat. cum enim præses curatorq; amborum idem est, necessario sequitur ut & quæ curātur, honore sint paria. ánnon largißima sunt hæc munera? nam sensibilis mundi herus ac benefactor pronunciatur his uerbis, dominus deus: intelligibilis uerò boni seruator & benefactor tantummodo, non herus aut dominus. Quicquid enim est sapientia præditum, amicum deo non seruum est. id quod ipse fatetur de Abraham. Num cælabo ego amicum meum Abraham quid facturus sim? quæ sors cuicunq; contigit, is humanæ felicitatis terminos transgreditur. solus enim hic est patricius, quippe qui patrem ciere deum potest, solus adoptiuus eius filius, non diues, sed omnia poßidens, qui solus deliciatur in copiosis uerisq; bonis, nunquam senescentibus, perpetuo uirentibus: non nobilis, sed bona fama celebratus, laudem habens non adulatione adulteratam, sed ueritate stabilem. solus rex, quippe qui à summo rege potentiam & potestatem accepit irrefragabilem. solus liber, manumissus ab hera morosißima uana gloria, quā efferentem se supra modum ex arce superna liberator deus deiecit. hunc tantis, tam eximijs cōfertisq; bonis dignū habitū quid decet facere, nisi sermonibus, cāticis, hymnis benefactori suo gratias agere? et hoc est,

ut mihi sit uerisimile, quod his uerbis subindicatur: benedictus deus Sem.] Quoniam qui deum in sortem accepit, is meritò debet eum solum laudare ac benedicere, quando hoc tantum habet quod reponat, nec ualet referre ullam aliam gratiam. hæc sunt uota pro Sem facta: iam quæ pro Iapheth fecit qualia sint uideamus. Dilatet, inquit, deus Iapheth, & habitet in domibus Sem, & fiat Chanaan seruus eorum.] Eius qui solam honestatē bonum existimat, finis est breuior. in tanta enim rerum nos circumstantium copia, ad solam mentem rectricem se applicat. Eius autem qui tria facit bonorum genera, animi, corporis, externa, rem concidens in multas particulas dissimiles, finis dilatatur. Quapropter proprie huic precatur latitudinem, ut etiam uirtutibus animæ, prudentia, temperātia, cæterisq; singulis uti ualeat, præterq; sanitate corporis, integritate sensuum, uiribus & robore, & id genus rebus alijs. adhæc externis quoq; lucris, quæ ad diuitias, gloriam, usumfructum necessariarum uoluptatum faciunt. hæc de latitudine. Considerandum cui precetur, ut in domibus Sem habitet. non satis enim id declarauit. Possumus tamen dicere, eum de omnipotente hoc uelle intelligi. Quæ enim domus in omni creatura inuenitur dignior quam deus inhabitet, præter animam perfecte purgatam, quæ solum honestū bonum existimat, cætera censet rationi subdita, & huic debere obsequium. dicitur autem in domo habitare, nō ut in loco: continet enim omnia, ipse à nulla re continetur: sed tanquam illius loci curam genes præcipuam. Quisquis enim domū possidet, necesse habet ut ei prouideat.

Pro=

Proinde in quemcũq; bonum illud deo carum impluit, petat ut omnipotens in ipso habitare dignetur: ut paruum hoc ædificium, mentem uidelicet, in altum sublatũ à terra extremo cælo inserat. cæterum precationis uerba pulchre coaptantur. nam Sem tanquam radix uirtutis honestatisq; supponitur, ex qua frugifera planta sapiẽs ille Abraham succreuit, ex quo nata progenies ille à se ipso doctus Isaac fructus est, ex quo rursum per labores seminantur uirtutes, in quibus decertat Iacob ad luctam cum affectibus exercitatus per angelos, ratione unctus non oleo. ab hoc principe duodecim tribus descendunt, quas diuina oracula aiunt esse regnum & sacerdotium dei, à primo Sem egregie procedente serie, iuxta uotum deo domos eius inhabitante. Est enim regis domus regia, reuera sacra solaq; ius asyli habẽs. possumus tamen fortasse uotum hoc, & ad Iapheth referre, ut in domibus Sem habitet. nam ei qui etiam corporis commoda & externa lucra in bonis numerat, precari conuenit ut ad solum animæ bonum recurrat, ne in tota sua uita aberret à uera opinione, quæ sceleratissimis etiam execratißimisq; contingunt bona existimãs, ut sanitatem, pecuniæ copiam, & id genus alia, cum uera bona malo nulli obueniant: nihil enim malo bonoq; commune esse natura uoluit. Quapropter tantum uotis felicitas ista expetitur, cuius finem non potest quisquam insipiens assequi. hunc finem ille primus probæ posteritatis autor scribitur optare cuidam è domesticis, dicẽs: Ad me reuertere: ut reuersus in eius sententiam, & solũ honestum tanquam bonum complexus, à tergo relinquat

quat diuersas de uero bono existimationes. habitet igitur in domibus illius animæ quæ solum honestū esse bonum asserit, omissis aliorum domicilijs, qui & corporis bona & externa habent in pretio. non immerito tamē insipientem in seruitutem addicit uirtutis cultoribus: ut aut sub dominatione potiorum ad meliorem uiuendi rationem transeat: aut si pergat esse improbus, facile pro potestate castigetur à suis dominis.

PHILONIS IVDAEI, DE GIGANTIBUS Liber.

T factum est quando cœperunt homines multiplicari super terrā, & natæ sunt eis filiæ.] Quærendum, opinor, cur post natiuitatem Noe filiorumq; illius, humanum genus multiplicatū sit. Fortassis in promptu causa est. Semper enim collatus cum paucis, magnus numerus cōtrariorum inuenitur. Ideo generosa unius indoles, multorum prauum ingenium coarguit. Siquidē pauca quædam quæ fiunt ex arte ac scientia, uel quæ bona & honesta sunt, produnt quàm ingens multitudo inertium, ignarorum, iniustorum, & in uniuersum nequā hominū in suis tenebris latuerit. Viden quòd & in hoc quàm latē

late patet mundo sol unus immensas latißimeq; terra et mari diffusas tenebras quàm primum affulget, dispellit. Merito igitur etiam huius Noe iusti natiuitas eiusq; filiorum ostendit diuersam iniustorum multitudinẽ. Natura enim ita comparatum est, ut contraria eluceãt per contraria. Cæterũ nemo iniustus seminat in anima prolem masculam, sed qui sunt ipsi parum uiriles, fracti effœminatiq; cogitationibus & sententijs, gignunt fœminas, ut expertes uirtutis feracis non nisi bonorum fructuum, & plantatores omnium uitiorum affectionũq;, quarũ muliebria sunt germina. Qua de causa filias homines hi genuisse dicuntur, nemo ex his filios. Quoniã enim Noe iustus mares gignit, quippe qui rectam masculamq; rationem sequitur, hoc ipso uulgus iniustũ fœminas gignere ostenditur citra controuersiam. Non est enim poßibile ut à contrarijs eadem gignantur, sed contraria. Viderunt angeli Dei filias hominũ, quòd essent pulchræ, & acceperunt sibi ex omnib. quas elegerãt.] Quos alij philosophi genios, Moses solet uocare angelos. Hi sunt animæ uolitantes per aerẽ. Nec est cur quisquam hoc fabulosum existimet. Necessum est enim ut totus mundus in omnibus sui partibus animata habeat, quando primariæ partes eius elementares sibi apta continent animalia, terra terrestria, mare ac amnes aquatilia, ignis ex igne genita: quæ feruntur plurima nasci in Macedonia. Cælum item sidera. Hæc enim in totũ sunt animæ immortales diuinæq;, & ideo mouentur in orbem, qui motus menti cognatus est. Horum enim singulorũ mens est integerrima. Proinde necessario sequitur,

ut

ut & aer sit plenus suis animalibus. Hæc autem nobis sunt inuisibilia, cum & ipse non sit sensui uisibilis. Non tamen ideo quia non possumus animarum figuras uisu assequi, aer eis est uacuus. Comprehendere autem eas intellectu necesse est, ut simile contemplemur per simile. Nec enim negabimus omnib. terrestribus, aquatilibusq; uitam per aerem & spiritum contingere. Quid pestilẽtia, nónne aere uitiato solet accidere, qui singulos animat? idem quando illæsus est & innocuus, qualis solet esse flantibus auris septentrionalibus, nónne haustus purioris spiritus multum ad incolumitatẽ proficit? & credimus eum qui alias aquatiles terrestresq; animãtes animat, carere animabus proprijs? imò contrarium est credibilius, etiamsi reliqua elementa nihil animaliũ gignerent, tamen solum aerem animalia parere, quando singulari opificis gratia indita sunt huic animarum semina. Harum quædam descenderunt in corpora: quædam semper abhorrent ab omnibus terræ partibus. Harum sibi sacratarum ministerijs summus ille parens & opifex uti solet in administrandis rebus mortalium. At illæ alteræ tanquam in flumen descendentes in corpus, aliquando rapidißimis eius absorbentur gurgitibus: aliquando eluctatæ contra impetum, primùm enatãt, deinde reuolant illuc unde auolauerant. Hæ sunt animæ supernam quandam doctæ philosophiam, quæ ab initio finem usq; meditantur mortem corporum, ut incorpoream incorruptibilemq; uitam apud illum ingenitũ incorruptibilemq; adipiscantur. At quæ submerguntur, sunt reliquorum hominum, qui neglecta sapientia dedi

derunt se incertis fortunæ flatibus, quorum nullus fert ad optimam nostri partem mentem uidelicet, sed omnes ad cognatum nobis corpus cadauerosum, aut ad res magis quàm hoc inanimes, puta gloriam, pecuniam, potestates, honores, & cætera quæ homines nunquam uera bona contemplati, fingunt pinguntq; sibi decepti uanis opinionibus. proinde si cogites, animas, genios, angelos, non tam re differre quàm nominibus, exoneraberis superstitionis onere grauißimo. Quemadmodum autem uulgus dicit bonos malosq; genios, & similiter animas, sic etiam angelos: alteros qui boni uocantur, legatos quosdam ultro citroq; commeantes inter deum & homines, sacrosanctos propter hoc inculpabile pulcherrimumq; ministerium: alteros ediuerso profanos ac nefarios, quos & ipse abominãdos haud falso dixeris. Testis est hymnographus, cuius sunt hæc uerba in quodã cantico: Emisit in eos iram furoris sui, furorem, iram, oppreßionemq;, immißionẽ per malos angelos. hi sunt illi mali angelorum nomen usurpantes, qui rectæ rationis filias scientias & uirtutes nesciunt, morti autem obnoxias hominum mortalium progenies consectantur, quæ nullam natiuam secum afferunt pulchritudinem sola mente uisibilem, sed fucatam formam qua sensus decipitur. Accipiunt uero non easdem omnes filias, sed alias alij selectas sibi ex innumeris. Quidam per uisum, quidam per auditum, quidam per gustum & uentrem, quidam per ea quæ sub uentre sunt, quidam etiam per remotißimas occasiones intendendo suas concupiscentias uarias. in talibus impoßibile est manere ac perennare

Dei spiritum, sicut ipse legislator indicat. Dixit, inquit, dominus deus: Nō permanebit spiritus meus in his hominibus in seculum, quia caro sunt.] Manet enim interdum, sed nō permanet apud nostrum plerosq;. Quis enim est adeò rationis expers aut animæ, ut nulla unquam de optimo illo maximoq; eum uolentem nolentēue subierit cogitatio? imò uel scelestißimis obuersatur nonnunquam repentina honestatis imaginatio, quam tamen apprehendere & apud se retinere nequeūt. Statim enim discedit emigratq; è tali domicilio, non ferens ius & fas inde profligatum esse: quales nunquam accedit, nisi ut coarguat eos honestis prætulisse turpia. Dicitur autem Dei spiritus, uno modo aer fluens supra terram, tertium elementum quod super aquam uehitur: quamobrem in opificio mundi ait: Spiritus Dei ferebatur super aquā. Aer enim cum sit leuis attollitur & sursum fertur, aquam pro basi habens. Altero autem modo, immortalis illa scientia, cuius omnis sapiens meritò fit particeps. Id ostēditur in artifice ac opifice sacri operis, his uerbis: Exciuit Deus Beseleelem, & impleuit eū diuino spiritu, sapientiæ, intellectus, scientiæ, ad omne opus excogitandum. Quibus uerbis definitiue quid sit Dei spiritus describitur. Talis est etiam Mosis spiritus, qui uisitare solet illos septuaginta seniores, ut fiant præstantiores cæteris, & reddantur meliores, nō futuri uere presbyteri, nisi participatione illius sapientißimi spiritus. Sic enim dicitur: Auferam de spiritu qui in te est, & imponā in septuaginta seniores. Sed caue putes hāc ablationē fieri per abscisionē disiunctionēq;, imò potius

qualis ab igne fit: qui etiãsi faces innumeras accenderit, idẽ manet ne tãtillũ quidem diminutus. Talis est natura etiã scientiæ. Postquã enim discipulos et familiares peritos oẽs reddidit, nihilo diminuitur: nõnunquã augetur etiã, sicut narrãt de fontibus, qui frequentãtur ab aquatoribus. Nã & hos fertur hoc modo dulciores fieri. Sic cõtinua colloquia, meditationẽ & exercitiũ afferentia, perfectionẽ absoluũt. Quod si proprius ipsius Mosis spiritus, aut cuiusuis creaturæ, tãtæ multitudini familiarũ distribuẽdus fuisset, in tot portiões concisus, utiq; diminueretur. Nunc aũt spiritus ille sapiẽs, qui inest ei, diuinus est, insecabilis, indiuisibilis, probus, qui ubiq; implet omnia, qui prodest absq; suo detrimẽto impartitus alteri, ut nihil decedat ipsius intellectui, scientiæ, sapientiæ. Quapropter fieri potest, ut spiritus Dei maneat in anima, ut aũt permaneat impossibile est, sicut diximus. & quid mirũ? quãdo ne aliarũ quidem rerũ ulla possessio firma & cõstans est, in tot mutationib. alijs super alias. Causa aũt inscitiæ præcipua caro est, & cũ hac intercedẽs familiaritas: sicut ipse fatetur, qui dicit, ideo non posse spiritũ Dei permanere, quia caro sint. Certe & coniugiũ, liberorũ educatio, parãdæ rei familiaris necessitas, obscuritas, egestas, negotia tũ priuata tũ publica, & cætera innumera sapientiã adhuc florentẽ arefaciunt. Sed nihil ei tãto impedimẽto est, quanto natura carniũ. Hæc enim tanquã fundamentũ ignorãtiæ ineruditionisq; primũ ac maximũ subijcitur, super quod illæ exædificãtur. Animæ enim carnis expertes & corporis, desidẽtes totos dies in hoc amplissimo uniuersitatis theatro, uidẽdo audien=

audiẽdoq́; res diuinas, quas insatiabiliter expetũt, fruũtur uoluptate interpellata à nemine. Quæ uero grauantur carniũ sarcinis, depressæ ab his nequeũt os ad cælestes cursus attollere, sed ceruice demissa, more quadrupedũ, pronæ ad terrã affiguntur. Quapropter legislator sublaturus è medio cõcubitus incestos & illegitimos, in hunc modũ præfatur. Homo homo, ad oẽm domesticũ carnis suæ non accedet, ut reuelet eius turpitudinẽ: ego Dominus. Quomodo posset quis magis adhortari ad contemptum carnis & eorum, quæ carni amica sunt, q̃ uerbis his? atqui nõ solum dehortatur, sed & certò pronunciat, quòd quisquis uere homo est, non accedet unquã sponte ad amicas cognatasq́; corporis uoluptates, semper alienare se ab eis meditans. Siquidẽ hæc uox homo iterata significat, nõ cõpositum ex anima & corpore, sed uirtutib. præditum hominẽ. nam hic est ille uerus, quẽ è priscis quidã accensa meridie lucerna, per contãtibus obuijs, hominẽ aiebat se quærere. Quod aũt uetitũ est, ne quis accedat ad quẽcunq; carnis domesticum, habet rationẽ necessariam. Quædã enim admittenda sunt, ut cõmoda ista, quorũ usu sanitatem tuemur. Superflua uero in malam rem ableganda, à quibus accensæ concupiscentiæ absumunt oẽs uirtutes uno incendio. Proinde nõ ad omnia quæ carni amica sunt, appetitus excitetur. uoluptates enim ferocientes persæpe canũ more adblanditæ, repẽte mutatæ morsum infigũt insanabilem. itaq; uirtutis amicã frugalitatẽ complexi præ caris corpori, turbam ingentẽ hostium pertinacium profligabimus. Quod si quando tempus improbe postularit, ut supra

ſufficientem modum accipiamus aliquid, ipſi tamen nõ accedamus. Dicit enim: Non accedet ipſe reuelare turpitudinem. Hoc explicãdum eſt quid ſit. Sæpenumero quidam qui nullas congeſſerunt pecunias, tamen in re lauta fuerunt. Alij minime cupidi gloriæ, conſenſu ciuium laudati honoratiq; ſunt. Quibuſdam præter omnem ſpem magnum robur contigit. Omnes iſti diſcant non eſſe accedendum mente ad quicquam talium: hoc eſt, non eſſe hæc ultra modum ſuſpicienda, ſed ſic exiſtimandũ, hæc ſingula adeò non eſſe bona, ut ſæpe magnam cladem afferat uel pecunia uel gloria uel robur corporis. ſunt enim hi proprij reditus, auarorum pecunia, ambitioſorum gloria, robur uero iſtorum qui certaminibus delectantur & gymnaſiis: qui omnes animam præſtantiorem dediderunt in ſeruitutem deterioribus rebus inanimis. ſed quicunq; ſecum habitant, ſplẽdidas iſtas & multis concupitas felicitates intellectus imperio ſubijciunt. accipiendo eas quoties ultro ueniũt in rectum uſum, ſed longe diſsitas non accedẽdo, quippe qui uel ſine his poſſunt felices euadere. Quiſquis autem has è propinquo & è ueſtigio ſequitur, replet philoſophiam opinionibus turpibus, & ideo turpitudinẽ retegere dicitur. Nonne in propatulo ſunt probra iſtorum qui ſe uocant ſapientes, dum ſapientiam uili pretio tanquam ſub haſta in foro uenditant, nunc præſenti lucro exiguo, nũc blãditijs ſuauiloquis, nũc pollicitationibus quouis ſomnio uanioribus. Quod autem ſubiungitur, Ego dominus, perpulchre apteq; ad docendum dictum eſt. Quaſi dicat: confer bone uir, bonum carnis cum bono animæ cætera-

terrarumq; rerum omnium. illud carnale bruta uoluptas est. Hoc uero uniuersale diuina mens numenq; quod regit omnia. Bella collatio, quæ poßit similitudine fallere: ac si quis animata cum inanimis, bruta cum rationalibus, congrua cum incongruis, paria cum imparibus, lucem cum tenebris, diem cum nocte, deniq; omnia cōtraria cum contrarijs conferat, & hæc prorsus eadem esse contendat. Atqui hæc tametsi cognationem quandam ut creata habeant, tamen Deus ne præstantißimæ quidem creaturæ similis est. quoniam quæuis creatura patitur, ille ingenitus est & semper agit. Bonum sanè fuerit non deserere constitutum diuinitus ordinem, in quo res gerenda est fortiter: nec transfugere ad effœminatam fractamq; uoluptatem, cuius amicitia nocet, prodest inimicitia. mirificam enim habet naturã: quos suis bonis dignatur eos mulctat continuò: quos uero his priuat, eos adiuuat maxime. Nocent enim eius munera, quæ mox ablata prosunt. Proinde ô anima, si quod uoluptatis amatorium te inuitat poculum, declina ab eo & auersis oculis in genuinam natiuamq; uirtutis pulchritudinem, perge illam intueri, donec amore huius correpta, traharis tanquam à magnete, ut attracta cum adamata cohæreas. Cæterum hæ uoces, Ego dominus, non sic tantum accipi debent, ac si diceret, ego perfectum incorruptibile uerumq; bonum, quod quisquis cōplexus fuerit, spernet ista imperfecta carni hærentia: sed perinde quasi diceret, ego princeps, rex & dominus. Nec subditis in principum præsentia, nec seruis coram heris, tutum est iniq; agere. Cum enim præsto sunt

castigatores, timor continet in officio, quos non admonet suum ingenium. Prope est enim deus qui replet omnia: cuius conspectum ac præsentiam si non reueremur, certe inuictam potentiam, & seueritatem ineuitabilem metuendo cõtinebimus nos à maleficio, reputãtes quàm grauiter aliquando soleat animaduertere: ne sapientiæ spiritus diuinus à nobis demigret facile, sed quam longißimo apud nos perseueret tempore: quemadmodum apud Mosem illum sapientißimum. Nam hic utitur pacatißimis habitibus & quietißimis, aut stans aut sedẽs, haudquaquam natus ad mutationes motusq; uarios. Dicit enim: Moses & cista non mouebantur, siue quia uir sapiens nunquam à uirtute separari potest, siue quia & uirtus est immobilis, & uir probus immutabilis, quod ambo in recta ratione stabiliantur. & rursum alibi: Tu uero hic sta mecum, oraculum enim hoc prophetæ redditum est, de statione quieteq; immota apud deum nunquam mobilem. Necesse est enim rectum fieri quicquid applicatur ad sanam regulam. Et hoc est cur mihi uidetur nimius fastus cognomine Iothor, perculsus indeflexo semperq; sui simili proposito uiri sapientißimi exclamare scitando in hunc modum: Cur tu sedes solus? Qui enim considerat in media pace bellum continuum, non inter gentes, regna, ciuitatesq; subinde nascẽs, sed in singulis domibus, imo singulis hominibus, merito miratur posse aliquem frui serenitate in hieme, & tranquillitate in fluctibus. Vides quod ne ratio quidem summa sacerdos, quæ semper immoratur & uacat sanctis dogmatibus, omni tẽpore habet ea uisendi licentiã, sed uix semel

annis

annis singulis? Quicquid enim effertur sermone, non est in tuto, cum ad duos pertineat. Quando autem sine uoce anima sola contemplatur eum Qui est, res est securißima, constabilita in unitate indiuisibili. Quemadmodum igitur in multis, id est multos uitæ fines sibi proponentibus, Dei spiritus non permanet, etiamsi apud eos uersetur ad tempus exiguum, sed uni tantum generi præsens est, quod exutum natiuis affectibus, intra uelum quo opiniones excluduntur penetrat ad deum expeditis nudisq; cogitationibus: sic & Moses extra castra totius corporalis exercitus fixo sibi tentorio, id est mente erecta & in nullam partem proclinante, adorare deum incipit: ingressusq; caliginem loci non conspicui, manet illic, & initiatur mysterijs sanctißimis. Nec hoc contentus etiam alios his orgijs initiat, doctor rerum diuinarum, quas interpretatur purgatis auribus. huic certè semper adest dei spiritus, in omnem rectam uiam deducens. ab alijs, ut iam dixi, discedit ocißimè, quibus & uitæ præfiniuit terminum. dicit enim: Erunt dies eorum anni centum uiginti. sed Moses quoq; post expletũ hunc annorum numerum è mortali uita demigrat. & qui potest æquum uideri, ut noxij pares fiant ætate uati tam sapienti? In præsentia hoc solum sat erit dicere, quæ nomine communicant non omnino esse similia. interdum etiam diuersa toto genere, ut uile ac probatũ poßint esse paria uel numero uel tempore: quando inducuntur & in geminis: cæterũ uires habent distantißimas inter se diuersißimasq;. diligentiorẽ autem disputationẽ de CXX annis differemus quousque propheticam uitam totam

 exami-

examinabimus, ubi ad eius mysteria fuerimus idonei, nunc sequamur textus ordinem. Gigantes autem erãt in terra diebus illis.] Aliquis fortè putat quæ poetæ de gigantibus fabulãtur hic legislatorem subindicare, cum hæc immensum distent à fabulis, & ipsis ueritatis inhæreant uestigijs. Ideò laudatas elegantesq; artes picturam atq; statuariam è sua republica reiecit, quòd ueritatem mendacijs uitient, illudentes per oculos animabus facilibus & credulis. Nullam igitur de gigantibus affert fabulam: sed illud te docere uult, alios esse terræ, alios cæli, alios dei homines. Terræ quidem eos qui uenantur uoluptates corporis, & harum usumfructum, quærendo undecunq; singularum materiam. Cæli autem eos qui tenent artes ac scientias, aut eas sectantur. Quod enim nostri cæleste est, mens est: quæ & motus cæli considerat, & in reliquis exercet se artibus liberalibus, acumen intelligendis huiusmodi rebus sibi comparans. Dei uerò homines sacerdotes & prophetæ sunt, quorum maior est dignitas, quàm ut se misceant humanæ reipublicæ, et mundi ciues sint: sed sublimiores omnibus rebus sensibilibus, migrarunt in mundum intelligibilem, ibi sortiti domicilium, ascripti reipublicæ idearum incorporearum & incorruptibilium. Proinde Abraham quam diu hærebat in Chaldæorum terra opinioneq;, & nondum mutato nomine uocabatur Abram, homo cæli erat, sublimis æthereæq; naturæ scrutator, in effectib. eorumq; causis & id genus alijs philosophãdo: ex quo studio & appellationem præsentem sibi quæsiuit. Abram enim interpretatur pater sublimis, nomen conueniens conside-

ranti sublimia cælestiaq; intellectui, præsertim cum concretæ huius naturæ nostræ pater sit intellectus pertingens ad ætherem & ulterius. Sed quando iam seipso melior nomẽ mutaturus est, fit homo Dei, iuxta redditum sibi oraculum, Ego sum deus tuus. da operam ut mihi te approbes, & esto inculpabilis. Quod si unus totius mundi deus, ob priuatum affectum dicitur huius uiri deus, necessario ipse quoq; dei est. Interpretatur enim Abraham pater electus soni, id est intellectus probi uiri. est enim electus, purgatus, & pater uocis qua consonamus. talis autem uni deo dedicatur, cuius assecla factus, totius suæ uitæ semitam dirigit, incedens per uiam uere regiã, scilicet omnipotentis regis unici, in neutrum latus declinans & digrediens. at filij terræ mente sua exorbitantes, & puteos fodientes in inanima immobiliq; natura carnium (facti sunt duo in carnem unam, inquit legislator) adulterauerunt nomisma optimum, desertoq; meliore ordine suo, ad deteriorem contrariumq; transfugerunt, Nebrod huius facti principe. Dicit enim legislator, Hic cœpit esse gigas super terram. interpretatur autem Nebrod transfugium. Non enim satis erat miserrimæ animæ neutrarum esse partium, sed accedens ad hostes arma sumpsit contra socios, & apertum his bellum intulit. Ideò Nebrodis regnum fuisse traditur Babylon, id est transpositio, eadem res quæ transfugium, pari cognatione rerum ac nominum. Quisquis enim molitur transfugere, mentem mutat & transponit. Consequens igitur est iuxta Mosem sanctißimum, malum uirum esse non modo extorrem & exulem, sed etiam transfugam:

bonum uerò, constantißimum socium. Hactenus de gigantibus dixisse contenti, transeamus ad sequentia. Sunt autem hæc.

PHILONIS IVDAEI, QVOD DEVS SIT immutabilis, Liber.

Ostea, inquit, cũ ingreßi essent angeli dei ad filias hominũ, illæ genuerunt eis.] Quærendum quid sibi uelit illud postea. Est relatio, indicans aliquid ex præcedẽtibus. Præceßit autem mentio de diuino spiritu, quem permanere seculis omnibus in multifaria multiformiq; anima, induta ponderosißimis carnibus, dictu est perdifficile. Post illum spiritum angeli ad filias hominum ingrediuntur. Etenim quantisper anima illustratur purißimis intelligentiæ radijs, per quos deum & eius potentias uidet sapiens, nullus nequam angelus subintrat cogitationem, sed extra locum aspersione lustratum omnes excluduntur. ubi uerò hebetatum mentis lumen fit opacius, illi tenebrarum amici arrepta occasione fortuita, cum affectionibus effœminatis, quæ hic uocantur filiæ hominum, congreßi gignunt sibi, non deo. Quod enim propriè deo gignitur, uirtutes sunt integræ: sicut depra-

deprauata uitia ad cognationem malorum pertinent. Proinde disce si uis, ô mens, non tibi ipsi gignere, exemplo Abrahami perfectißimi, qui dilectum, unigenitum, animæ germanum filium, effigiem à seipsa doctæ sapientiæ, nomine Isaac offert deo, & reddit magna cum alacritate, quasi necessariam debitamq; gratiam, uinctum pedibus, ut ait lex, & noui generis uictimam: siue quia iam nihil mortale deo destinatus calcare dignabatur: siue quia uidit creaturam esse instabilem, postquã cognouit firmitatem eius Qui est certißimam, cui credidisse dicitur. Huic succeßit Anna ipsius discipula, donum diuinæ sapientiæ. interpretatur enim hoc nomẽ gratia. Hæc enim diuino semine grauida, ubi perfectum pariẽdi tempus aduenit, enixa est morem deo sacratum, cui faustum nomen imposuit Samuel, quod interpretatur ordinatus deo. moxq; acceptum datori reddit, nullum suum proprium bonum iudicãs, nisi ex diuina gratia. Sic enim in primo Regnorum ipsa loquitur: Do tibi eum donum. ac si dicat eum qui donum est, id est dono gratuito acceptum tibi do: iuxta illud dictum Mosis sanctißimi: Dona mea, munera mea, sacrificia mea seruabitis offerre mihi. Cui enim gratia debetur nisi deo? aut quomodo ei referetur, nisi per hæc ipsa quæ accepimus? nec enim aliunde licet capere. Qui nullius indigus offerri sibi postulat propter summam suam erga genus nostrum benignitatem: ut per studium cultus diuini & gratiarũ actionis puri fiamus ab iniquitatibus, & abstergamus uitæ sordes contractas uel uerbis uel operibus. Est enim stultitia, cum templa nõ subeas nisi corpore à balineis nitido,

uota

uota sacraq; facere mente impura contaminataq;. atqui templa è saxorum lignorumq; inanima constant materia. Et cum nefas sit corpus suapte natura inanime inanima tangere: ferendum uidetur, ut deum purißimũ accedat quis impuram habens animam, nisi mox sequatur pœnitentia? Quisquis enim nullius præteriti peccati sibi conscius, etiam uetera conatur eluere, accedat bono animo. sin minus, absistat cum impurus sit. non poterit enim fallere perspicientem mentis sinus intimos, & inambulãtem in eius penetralibus. Cæterum animam deo caram pulchrè describit etiam illud canticum: Sterilis peperit septem, fœcunda uerò defecit. Atqui unius Samuelis mater est quæ hæc dicit. & quomodo ait septem se peperisse, nisi quis unitatis & septenarij naturam eandem existimat, non solum in numeris, sed & in mundi totius harmonia, & in animæ probæ rationibus. Samuel enim in solius dei ministrorum ordinem ascitus, nemini præterea seruiens, ab uno & ente honestatur. qui status est septenarij, animæ in deo requiescentis, & nullis mortalibus occupatæ negocijs: quãdo excedit senarium, qui attributus est primatum assequi non ualentibus, & in secundo gradu consistere necesse habentibus. sterilem igitur non iam effœtam, sed etiamnunc uigentem, in fortitudinis tolerantiæq; studio decertantẽ ob opimum præmium, credibile est septenarium unitati honore parem parere, quorum numerorum fœcunda & prolifica natura est. fœcundam uerò illam ait desisse gignere liberos, idq; uerè ac euidenter. quando enim anima cum sit unica multos parit ab uno illo disiuncta, merito fit numerosißima

merosißima. deinde grauata oppressáq; multitudine natorum à se pendentium, quorum plerique immaturi abortiuiq; sunt, uiribus deficit. parit enim quicquid ad formas coloresq; pertinet, per oculorum concupiscentiam: quicquid ad uoces, per aurium. prægnãs fit etiam ex uentris & eorum quæ sub uẽtre sunt desiderijs. itaq; grauata natorum ex se pendentium tanto numero, manibus præ languore demißis deficit. ad quẽ modum uinci contingit omnibus, qui corruptibiles ipsi gignunt sibi corruptibilia. nonnulli uerò non solum uinci, sed & mori sustinent, nimis amori sui dediti. Vt ille Onan, qui sentiens semen sibi non profuturum, non prius desiit rationale genus in rebus præstantißimum corrũpere, quàm ipse totus perijt. & merito. Nam si omnes omnia sui causa facturi sunt, nihil parentum honorem, liberorum disciplinam, patriæ salutem, legum incolumitatem, gentium constitutionem, non ullum priuatum publicúmue officium, non sacrorum ceremonias, non pietatem erga deum curando, erũt infortunatißimi. nam unumquodq; ex his quæ diximus, uel periculo uitæ redimendum est. at isti hæc cuncta expetenda tantopere, facilè contemnunt, si nihil uoluptatis afferant. Quapropter deus iustus iudex hanc immanem opinionem quæ nominatur Onan tollit è medio. nec minus abominandi sunt omnes qui sibijpsis generant, id est qui propriam tantum utilitatem captant contemptis cæteris, tanquam sibi solis nati, non item innumeris alijs, patri, matri, uxori, liberis, humano generi: & hoc amplius, si dicere fas est, cælo, terræ, uniuerso mundo, scientijs, uirtutibus, patri ac re-

ctori uniuersorum, quorum singulis quantum licet reddendum est debitum officium: & sic cogitandum cuiq;, nõ propter ipsum facta esse cætera, sed ipsum esse auctarium rerum omnium. Verùm de his satis, contexamus sequentia. Vidẽs dominus deus quòd multa malitia hominum esset in terra, & omnis eorum intentio prona esset ad malum toto uitæ tempore, recogitauit deus quòd hominem fecisset in terra. dixitq; deus intra se: Delebo hominem quem creaui à facie terræ.] Non deerunt fortaßis nefarij quidam qui suspicabuntur legislatorẽ subindicare, pœnituisse opificem creati hominis, uisa tanta impietate, uoluisseq; hac de causa uniuersum id genus extinguere. Hi sciãt se istiusmodi opinione subleuare ac extenuare peccata priscorum hominum, si conferantur cum ipsorum impietate. Quod enim potest esse grauius erratum contra deum, quàm credere mutari eum cum sit immutabilis? quamuis quidam opinantur, ne homines quidem ueros ambigere incertis sententijs. nam sinceros philosophos hunc præcipuum ex sua scientia fructum decerpere, quod non mutantur unà cum negocijs, sed indeflexa cõstantia se adaptãt rebus omnibus. Quin & legislator probat hoc trãquillitatis studium. dictum enim illud ad sapientem ex persona dei: Tu uerò hic sta mecum: mentem fixam & à recto nusquã dimotam commendat. est enim profecto mirandum, si quis lyræ in modum animam musica arte coaptatam, nõ sonis acutis et grauibus, sed rerum inter se contrariarum scientia, & meliorum ex his delectu, neq; intendat plus æquo, neq; remittat, emollita uirtutum rerumq; suapte natura honestarum

nestarum harmonia, conseruans eam in eodem temperamento concinne pulsandi psallendiq;. hoc enim instrumentum natura fecit absolutißimum, quod imitãtur manufacta organa. id si quis pulchrè temperauerit, efficiet symphoniam longè optimam, quæ non in sonoræ uocis fractos tonos desinit, sed in laudata uitæ officia. Ergo cum hominis anima tempestatẽ, subitis uehementibusq; uitiorum procellis irruentibus excitatam, scientiæ sapientiæq; auris componat, sedatisq; tumidis undis ad tranquillitatem reducat: dubitas an ille incorruptibilis, beatus, uirtutis, perfectionis, felicitatisq; potens, non egeat mutatione sententiæ, sed immaneat primis consilijs, non supponens alia? siquidem humana facilè mutantur, uel propter ipsorum hominum, uel propter negociorum inconstantiam. Verbi gratia: amicos eligimus sæpe, quos post non longam consuetudinem ob nullam ipsorum culpam auersamur, & in loco inimicorum aut certè ignotorum habemus. hoc factum leuißimam facilitatem nostram arguit, qui non possumus perseuerare in pristino proposito. at deus non uertit fauorem in fastidium. interdum tamen statuimus manere in sententia: sed familiares non manent sui similes. itaq; necessariò noster quoq; animus unà cum eis mutatur. præuidere enim futuros negociorum exitus, aut sententias aliorum, nemini mortali est poßibile: deo autem, ut in luce purißima, omnia sunt conspicua. penetrans enim sinus intimos animæ, uidet quæ non cernuntur alijs, & pro sua prouidẽtia præsciẽtiaq;, quæ uirtutes ei peculiares sunt, nihil abuti libertate sinit, et suæ potestati exire.

quan-

quandoquidem etiam futurorum incertitudo non cadit in ipsum: apud quem nec futurum est quicquam nec incertum. Liquet igitur necessariò sequi ut & parenti sua progenies, & opifici suum opificium, & curatori suo quæ ab eo curantur, nota sint. Deus autem reuera pater, artifex, curator est rerum quæ cælo mundoq; continentur omniũ. Atqui futura obscurantur à uenturo tempore, nunc breuiore, nunc longiore. Deus uerò & temporis est opifex. est enim pater patris eius: mundus uerò pater tẽporis, quod motu suo progenerat. itaq; tempus nepotis dei seriem obtinet. mundus enim hic iunior dei filius est, utpote sensibilis. senior enim hoc non traditur, sed intelligitur: qui pro iure primogenituræ apud patrem manet. Cæterum iunior filius sensibilis motu suo naturam temporis fecit existere. itaq; apud deum nihil futurum est, cui subijciuntur etiam termini temporum. Namq; non tempus, sed temporis exemplar æuum, uita superorum est. in æuo autem nihil præterijt, nihil futurum est, sed præsens tantummodo. Postquam igitur satis declarauimus, non pœnitere eum Qui est, restat ut doceamus quid sit illud Recogitauit deus quòd fecisset hominem in terra, dixitq; intra se.] Cogitationem deliberationemq;, alteram intus reconditam, alteram iam certo prolatam, duas potentias opifex rerum cum habeat, eisq; utatur, opera sua considerat: quæ ordinem non deserunt, & in officio manẽt, comprobat: in ea quæ deficiunt, nec seruant ordinem, animaduertit. Corporibus enim alijs habitum, alijs naturam, alijs animam, alijs rationalem animam addidit. Saxa lignaq; à cognatis diuulsa

uulsa, habitu astrinxit ceu uinculo ualido. hic autem est spiritus reuertens in seipsum. incipiens enim à medio, pertingit ad extrema, moxq; à superficie cursum reflectit, donec in eum locum perueniat, à quo primum profectus est. Hic est *ille habitus, cursus recursusq; indesinens, cuius imitationem cursores post tertium quemq; annum in theatris frequentißimis ostentant, tanquam rem egregiam & contentione dignißimam.* Naturam *autem attribuit stirpibus, contemperatam è pluribus potentijs, nutritiua, mutatiua, augmentatiua.* Nutriuntur *enim, cum alimentis opus habeant. id deprehenditur, quia nisi rigentur, arescunt & pereunt, sicut rigatæ manifestum incrementum accipiunt.* Nam *quæ prius paululum ab humo se attollebant, euadunt in arbores procerißimas. de mutatione autem harum, quid attinet dicere? brumali tempore folia siccata humi sternuntur: & in palmitibus oculi, sicut rustici uocant, conniuent, tanquam animalium, & innata ad germinandum ora comprimuntur, natura tunc intus conclusa quiescenteq; : ut post respirationem, quasi athleta lassus certamine, recolligat uires, atq; ita de integro ad labores anniuersarios redeat. id fit uerno æstiuoq; tempore.* Tunc *enim tanquam expergefacta è somno profundißimo, & oculos aperit, & clausa ora patefacit.* Quibus *autem grauida est parit omnia, pampinos, palmites, clauiculos, racemos, fructum deniq;.* Quo *absoluto, nutrit eum quasi mater liberos, per quosdam latentes meatus, qui respondent mãmillis mulierũ.* Nec *prius nutrire desistit quàm fructus ad perfectam maturitatem perueniat.* Est *autem*

maturitatis signum, quando defluit etiam attingente nemine, & diuelli ab adnatis properat, utpote iam maternis alimentis non indigens, & idoneus si in agrum bonum incidat, ad proseminandas gignendasq; stirpes matri suæ similes. Animam autem fecit opifex à natura differentem tribus his, sensu, imaginatione, impetu. Stirpes enim sensus, imaginationis, impetusq; omnino expertes sunt. Animal autem unumquodq; his cunctis est prædi-tum. Sensus igitur, sicut allusio Græci nominis ad εἴσθεσιν indicat, obiecta infert intellectui. in hoc enim capax amplißimumq; penuarium uisus, auditus & cæteri sensus reponunt omnia. Imaginatio uerò est figurarum in animam impreßio. Nam quicquid important sensus singuli, hæc obsignat suo charactere tanquam anulus. intellectus autem refert ceram, impressum sigillum excipiens & seruans apud se, donec id obliuio memoriæ hostis obscuret, aut in totum aboleat. Id autem quod impreßit characterem, nunc familiariter, nunc secus afficit animam: is affectus uocatur impetus, quem definiũt primum motum animæ. Tanto præstantiora sunt animalia stirpibus. Videamus quánã re homo antecellat cætera. Hic eximium munus sortitus est mẽtem, quæ cunctas naturas corporũ & rerum solet comprehendere. Quemadmodum enim corporis regimẽ est penes oculos, mundi uerò penes lucis naturam: eodem modo imperium in nos mẽs obtinet. Hæc est enim oculus animæ, illustratus splendore proprio, per quem dispellũtur altißimæ tenebræ, offusæ à rerum ignorantia. Hæc animæ species, non ex eisdẽ quibus cæteræ elementis facta est, sed puriorem

& meliorem est nacta essentiam, ex qua naturæ diuinæ sunt conditæ. Quapropter sola mēs in nobis merito immortalis censetur. Solam enim hanc pater iußit esse liberam, exemptam & dimissam è neceßitatis uinculis, donatamq; munere decentißimo uoluntatis spōtaneæ, quatenus eius capax erat. Nam brutæ animantes, quarum animabus non inest mens donata libertatis priuilegio, subiugatæ frenatæq; tradūtur ad ministerium hominū, tanquam heris mancipia. Homo autem liberam facultatem & sui iuris sententiam sortitus, ex destinato pleraq; faciens, merito uituperium incurrit, si prudens sciensq; peccat, sicut è diuerso laudem, quando sua sponte bene facit. Nam stirpium animaliumq; nec ubertas laudatur, nec si male proueniant, uituperantur: quòd uterq; hic motus, & utraq; mutatio, non est uoluntaria: sed sola hominis anima quæ accepit à deo motum uoluntarium, hactenus illi similis, à molestißima grauißimaq; hera neceßitate, quantum licuit, manumissa, iure accusari posset, si liberatorem suum non coleret, nō euasura pœnam quæ animaduertit in libertorum ingratitudinem. itaq; recogitauit, & intra se dixit deus, nō nunc primum, sed iam dudum firmiter, quòd fecisset hominem, id est, qualem eum condidisset. Condiderat enim liberum, ut relictus uoluntati propriæ quicquid placeret, ageret: idq; hanc ob causam, ut sciens quid bonum sit quid malum: & quid intersit inter honesta turpiaq; reputans, quid item inter æqua & iniqua, et in uniuersum uirtutē inter & uitiū, eligeret meliora, deteriora fugeret. In eam sententiam & oraculum extat in Deuter. Ecce posui ante

faciem tuam uitam & mortem, bonum & malum: tu uitam elige. Ergo utrunq; hinc discimus, quòd & insita sit hominibus boni ac mali scientia, & meliora deterioribus anteferre debeant, cum habeant deliberationem tanquam incorruptum iudicem, quæ rectæ rationis monitis pareat, reiectis contrarijs suggestionibus. Quoniam igitur & de his sufficienter disseruimus, uideamus sequentia. Sunt autem hæc. *Delebo hominem quem feci à facie terræ, ab homine usq; pecudem, à reptilibus usq; uolucres cæli: quia recogitaui quòd fecissem eum.*] Hic quoq; nonnulli de quibus iam dixi, his auditis credunt eum Qui est irasci & furere. At ille nullo unquam affectu corripitur. Hæc enim humanæ infirmitatis sunt uitia. Deus autem & à brutis animæ affectionib. abest plurimum, & à partibus membrisq; corporis. nihilominus inueniuntur hæc apud legislatorem docendi gratia, ut sic moneantur qui non possunt castigari aliter. Nam in præceptis & interdictis legum, quæ propriè leges sunt, duo summa capita ab earum autore sunt proposita: alterum non esse deum sicut hominem: alterū uerò, esse eum sicut hominem. Prius confirmatur ueritate certißima: alterum adhibetur ad erudiendam uulgarem multitudinem: ad quā dicitur, illum more hominū castigare suos filios. Quod admonendi causa, non quia suapte natura talis sit, dictum est. Nam hominum pars amici sunt animæ, pars uerò magis fauent corpori. Animæ socij habentes cum incorporeis naturis consuetudinem, cum nulla rerum idea comparāt eum Qui est: sed extollentes eum super omnem qualitatem (hoc enim unum ad beatitudinem

nem summamq; felicitatem pertinet, nudam eius sine omni figura essentiam comprehendere) sola eius essentiæ imaginatione contenti, nullam formam affingunt. At fœderati corporis, cum non poßint exuere indumentum carneum, quales opiniones de seipsis, tales etiam de omnium rerum autore concipiunt, quippe qui non ualent naturam illam solam nullius egentem, simplicem, sinceram, incomparabilem cernere: nec reputant quòd qui constat è potẽtijs compluribus, eget etiam pluribus partibus ad singularum ministeria. Sed Deus, utpote ingenitus & creator omnium, non opus habet istis creaturarum accidentibus. Quid enim dicemus de usu instrumentalium partium? pedes ei dabimus progrediẽdi gratia? at quò ibit, cum impleat omnia? quem accedet, cum neminem honore parem habeat? aut quam tandem ob rem, cum humanis curis careat? quid manus ad accipiendum dandumq;? ipse à nemine quicquam accipit, quippe qui non solum non eget, uerumetiam uniuersa poßidet. Donat autem uerbo suo munificẽtiam administrante, per quod mundum condidit. Oculis certè non eget, quibus sine luce sensibili nihil comprehenditur. At sensibilis lux creata est. Deus autem propriæ lucis usu uidebat etiam ante mundum conditum. De nutritionis instrumentis, quid attinet dicere? Nam si hæc habet, nutritur etiam, & satiatus egerit, ac rursum ex interuallo esurit, cæteraq; facit quæ nemo pius diceret. Nam fabulæ uerbis quidem humanam formam, re autem humanos affectus deo tribuunt. Cur igitur Moses pedes, manus, introitus, exitus, prædicat de illo ingenito? cur ad

arcendos hostes eum armat? cur gladio, sagittis, pestifero igne, fulminibusq; instruit? poetica ista uidentur, autorem summum armari, licet illic diuersa sint nomina. At hic noster addit etiam zelum, furorem, iras, & cæteros humanos affectus similes. Respondebit tamen scitantibus: heus uos, oportet legislatorem unicum habere propositum, ut prosit omnibus ad quos peruenit. Quotquot igitur feliciorem naturam sortiti sunt, & educationem inculpabilem, inuenta hac uitæ uia publica directaq;, ueritate comite faciunt iter, cuius uerißimis de eo Qui est mysterijs initiati, nihil creatum affingunt ei. His discipulis maximè conuenit capitulum illud sacræ literaturæ. quòd Deus non sit sicut homo, nec sicut cælum, nec sicut mundus. Nam hæ species habent qualitates suas, & percipiuntur sensibus. At ille ne mente quidem comprehenditur, nisi hactenus quòd sit. Est enim essentia quod in eo intelligitur: qua quicquid caret, nihil est. Hebetiores autem tardioresq;, & à pueritia perperam educati, nec ualentes acutè cernere, medicis opus habent legislatoribus, qui ad præsentem morbum debitam curam accommodent. Nam seruis quoq; male educatis & insipientibus herus prodest terribilis, Sæuitiem enim eius & minas timendo, uel inuiti continentur in officio. Discant igitur quotquot tales sunt uel falsa, modo utilia, si per ueritatem ad bonam frugem reduci nequeunt. Nam & his qui corporis morbo laborant grauiter, legitimè instituti medici non sustinent uera proloqui, cum sciant eos inde fore deiectiore animo, ita ut malum incrudescat: sed adhibent contrarias

trarias consolationes, ut & ægrotus fiat ad tempus sedatior, & ægritudo remißior. Quis enim sanæ mentis eum sic alloqueretur: heus tu, secaberis, ureris, mutilaberis, etiamsi hæc necessariò ferenda essent. Nemo prorsus. Alioquin ille collabetur animo, accedente noua grauiore molestia ad morbum corporis, & libenter se curationi subtrahet: quod si falsa expectatione decipiatur à curante, patienter sese præbebit ad omnia salubria, quantumuis cruciabilia. Proinde legislator noster cum sit optimus animarum medicus, unicum finem habet propositum, ut radicitus mentis infirmitates exsecet, ne ex reliquijs repullulet malũ immedicabile. Quod ita se sperauit effecturum, si autorem creaturarum induceret minacem, indignabundum, iniustis seuerè intentantem supplicium, nonnunquam arma corripientem in improborum perniciem. Nec enim aliter emendatur insipiens. Et ideò mihi uidetur duobus iam dictis capitibus, quòd deus sit sicut homo, & non sicut homo, alia duo generis eiusdem contexuisse, timorem atq; dilectionem. Omnes enim legum ad pietatem adhortationes uideo referri uel ad dilectionem uel ad timorẽ eius Qui est. His igitur qui nec membra, nec affectus humanos deo tribuunt, sed religiose de illo, pieq; sentiunt, dilectio maximè conuenit, timor uerò cæteris. Quæ igitur ante quæstionem præstruenda fuerant, hæc sunt. Redeundum iam ad cœptam considerationem, qua hæsitabamus quid sibi uelint hæc uerba, Indignatus est, quòd fecisset eos.] Fortasse tale quiddam docere uult, quòd mali apud deũ in indignatione sint, boni uerò in gratia.

Nam mox dicit, Noe autem inuenit gratiam.] Cæterum ira quæ paßio hominis est propria, figuratè de eo Qui est intelligitur necessariò, quando quicquid per iram, metum, dolorem, uoluptatem, aut quamcunq; affectionem agimus, confeßione omnium culpabile est ac reprehensibile. Sicut è diuerso laudabile, quicquid cum recta ratione coniunctum & scientia. Vides quàm caute loquatur, Indignatus sum, quia feci, non contrà, Quia feci eos indignatus sum? Nam hoc posterius de pœnitente dici poterat, quod non fert natura Dei prouidentißima. Prius autem illud est inducentis dogma generale, iram esse peccatorum fontem, sicut rationem originem bonorum operum. Memor autem perfectißimæ suæ bonitatis Deus, etiamsi omnes homines, aut maxima eorum multitudo suapte culpa ruat in perniciem, tamen salutarem dextram porrigens, sustentat & erigit, non sinens uniuersum genus deleri. Quapropter nunc ait, Noe inuenisse apud eum gratiam, quia cæteri daturi sunt pœnam ingratitudinis, ut salutaris misericordia temperetur peccatorum damnatione, sicut hymnorum cantor dicit alicubi, Misericordiam & iudicium cantabo tibi. Nam si Deus mortalem iudicaret sine misericordia, atrum ferret calculum, cum nemo à natiuitate ad obitum usq;, sine lapsu percurrat uitæ spacium, sed aliquando sponte cadat, aliquando fallente uestigio. Vt igitur genus maneat incolume, etiamsi multæ pessum eant species, admiscet misericordiam, quam interdum etiam indignis exhibet, nunc præuenientem iudicium, nunc sequentem. Antiquior enim apud eum est

mise-

misericordia quàm iustitia, quippe qui pœna dignum noscit non iudicatum, sed ante iudicium. Quamobrem alibi dicitur: Calix in manu domini, uini meri plenus temperamento. Atqui temperatum non est merum, habent tamen hæc rationem naturalem, his quæ diximus, consentaneam. Deus enim potentijs suis erga seipsum meris utitur, temperatis autem erga suas creaturas. Meras enim natura mortalis haudquaquam potest capere. An putas cum non poßis meram solis flammam obtueri: extinguetur enim uisus fulgore radiorum hebètatus, prius quàm perspiciat: quamuis & sol unum est ex diuinis operibus, pars cæli, globus æthereus: posse te intueri potentijs illas increatas, ita ut meræ circa ipsum sunt eiaculantes fulgorem splendidißimum? Quemadmodum igitur solis radios extendit opifex à cælo usq; terminos terræ, ut uehementia caloris eius remitteretur, laxareturq; per aerem frigidum: nam hoc eos temperauit, ut quod inest lucidum seiunctum ab igne flammeo, remißisq; urendi uiribus, illustratiuis autem retentis, cognatæ sibi luci repositæ in oculis occurreret suauiter: ex horum enim congressu obuio, & quasi consalutatione quadam, perspiciendi uis efficitur: ad eundem modum scientiam & sapientiam Dei, item prudentiam, iustitiam, cæterasq; uirtutes singulas, quis mortalis synceras posset excipere, quod ne totum quidem cælum, totusq; mundus potest? Proinde cum sciret opifex quàm immensa sint sua bona omnia, & creaturæ quantumuis arrogantis naturalem imbecillitatem, nec in beneficijs nec in pœnis uult totam uim

suam exerere, sed quantam uidet earum capacitati suffi cere. Quod si remissam mediocremq́; potentiarum eius temperaturam haurire & ea frui contingeret, satis hilaritatis perciperemus, qua perfectiorem non est cur requirat humanum genus. Iam enim ostendimus quæ sincera mera uereq́; summa sunt, circa solum eum Qui est existere. Confirmat hanc sentẽtiam quod aliubi dicitur: Semel dominus locutus est, duo hæc audiui. Nam quod dicit semel, mero est simile. Etenim merum est unitas, & unitas merum. Illud autem bis, mixto est simile. Vtrunq; enim non simplex est, cum coniunctionem seiunctionemq́; recipiat. Itaq; Dei uox est mera unitas. Nec enim sermo eius percusso fit aere, cum mixtura omni careat, incorporeus, nudus, nihil ab unitate differens. Nos autem audimus binario. Spiritus enim è pectore missus per asperam arteriam, formatur quidem in ore à lingua tanquam ab opifice: prolatus autem foras, & permixtus aeri cognato, eumq́; uerberans, concinnam binarij temperaturam efficit. Quod enim è diuersis sonis consonat, binario diuisibili primum conuenit, tonum acutum & grauem habenti. Pulchrè igitur multitudini cogitationum iniustarum unum iustum opposuit, numero quidem inferiorem, sed plus ualentem, ne tanquam in bilance prægrauaret deterius, sed cõtraria ui melioris eleuatum, uires amitteret. Iam quid sit illud, Inuenit Noe gratiam coram domino deo] unà consideremus. Qui aliquid inueniunt, aut prius amissum repe riũt denuò: aut nõ quod prius habuerãt, sed nouum lucrũ acquirũt. Hanc inuentionem, illam redinuentionem

uocare

uocare solent curiosi uocum propriarum. Prioris exẽplum manifestum est in magna illa precatione. Est autẽ precatio, bonorum à Deo postulatio. Porrò magna precatio est, credere Deum autorem esse bonorum ex seipso, nec egere ad benefaciendum alieno auxilio, non terræ tanquam frugiferæ, non pluuiæ tanquam adiuuantis satorum, plantarumq; incrementum, non aeris tãquam ad alendum idonei, non agriculturæ tanquam fertilitatis causæ, non medicinæ tanquam salubris, non nuptiarum tanquam prolificarũ. Nam hæc omnia uirtute Dei mutantur, uertunturq;, ut sæpe præter morem effectus habeant contrarios. Hunc igitur ait Moses autorẽ esse, qui nutrit comam capillum capitis, id est in mente incrementum dantem decretis summarijs iuxta præceptorũ capita, quibus illa honestatur ceu cõpto capillitio. Non nunquam tamen has comas amittit, irruente in animam repentino quodam turbine, & abripiente honestamenta eius omnia. Est autem is turbo mutatio quædam inuoluntaria, mentem repente contaminans, quæ mors uocatur. Attamen restituta sibi & purificata recipit eas, & reminiscitur quicquid prorsus oblita fuerat, & quæ amiserat inuenit, ita ut prioris mutationis dies in ratione non computentur, uel quia non habet rationem ista mutatio, sicut & à prudentia plurimum discrepat: uel quia non est digna cuius habeatur ulla ratio. Talium enim, ut quidam inquit, nec ratio, nec numerus. Sæpe autem incidimus in ea quæ ne in somnis quidem unquam uidimus: sicut de agricola fertur, qui scrobem parans plãtæ frugiferæ, in thesaurum incidit, auctus insperata feli-

felicitate. Certe meditator ille, ſcitante patre de tali modo ſcientiæ, Quid eſt quod tam cito inueniſti fili, reſpõdens inquit: Quod tradidit dominus Deus coram me. Quando enim tradit ſuæ ſapientiæ contemplationes ſine difficultate ac labore, has repente nacti præter expectationem, theſaurum perfectæ felicitatis inuenimus. Si quidem uſu uenit, ut alij magno labore quæſita non inueniant: alij ſine cura & negotio, de quibus non cogitarãt reperiant. Nam eorũ qui hebetiores tardioresq; habent animas, ſicut orbati oculis, labor in contemplãdis ſcientijs eſt inutilis: qui uero feliciore ingenio ſunt præditi, abſq; inquiſitione multa inueniunt fortuito, dũ recte coniecturam faciunt: ut ea uideantur acquirere, non ſtudio, ſed rebus ipſis ultro in conſpectum eorum properantibus, & in notitiam ſeſe ingerentibus. De his legiſlator ait, datas eis ciuitates magnas & bonas, quas non ædificarunt: domos plenas opibus, quas non repleuerunt: ciſternas è ſaxo exciſas, quas non exciderunt: uineta oliuetaq; quæ non plantarunt. Ciuitates domosq; figurate, generales ſpecialesq; uirtutes ſubindicat. Nam ciuitati genus eſt ſimile, quia patet amplioribus pomœrijs, & commune fit compluribus: ſpecies uero domui, quippe contractior, & minus communis. Per ciſternas autem paratas intelliguntur alieno labore parata præmia, conceptacula cæleſtis liquoris potabilis, theſauri ad conſeruandas dictas uirtutes cõmodi, ex quibus animæ perfectæ lætitia naſcitur, uero lumine radians. Proinde per uineta lætitiam, per oliueta lumen ſignificat. Felices quibus hoc contigit, qui quaſi ex alto ſomno experre=

perrecti, mundum repente contemplantur sine labore ac negotio. Miseri uero qui contra suum ingenium contendentes, intabescunt morbo contentionis difficillimo. Non solum enim frustrantur suo proposito, sed insuper cum non paruo detrimento incurrunt magnam ignominiam, sicut naues in mari luctantes cum aduersis flatibus. Quæ non solum aberrant à portu, quem petebant, uerùm etiam sæpe unà cum uectoribus ac sarcinis merguntur, inimicis gaudium relinquentes, amicis desiderium. Dicitur enim in lege, quòd quidam facto impetu in montem ascenderunt, & egressus est Amorræus mõtem illum habitans, & quasi apes iritatæ percussit eos, à Seir usq; Erema. Necessum est enim, ut qui non sunt nati percipiendis artibus, si luctentur in contrarium, non solum frustrentur, sed insuper dedecus lucrifaciant. Eos item qui aliquod officium præter animi sui sententiam aggrediuntur, coacti ab alijs, rem male gerere, accusante stimulanteq; ipsorum conscientia. Sicut qui parua deposita reddunt, captantes occasionem auferendi maiora, diceres homines bonæ fidei: qui etiam tum cũ ea reddunt, magnam uim inferunt innatæ sibi perfidiæ, cuius sibi conscij lancinantur indesinenter occultis eius morsibus. Pari modo quotquot illum solum sapientem insincere colunt, tanquam in aliqua scena mirificis exornata ceremonijs, hoc uitæ genus haud secus ac in theatro aliquantisper ostentantes spectatoribus imposturam non pietatem in anima circumferũt, seipsos uelut in rota cruciantes torquentesq;, & cogentes falsam ueritatis formam sumere. Proinde ad breue tempus obũbrati superstitio=

stitionis insignijs, quæ est sanctitatis iniuria, magnũ malum uel eam habentium uel cum his conuersantiũ, mox isto habitu exuti asciticio, nudam ostendunt hypocrisim. Atq; ita deprehenduntur esse ciues suppositicij, qui seipsos ascripserunt in maximam ciuitatem uirtutẽ, ius eius nunquam assecuti. Nam quicquid uiolentum idem non diuturnum est: quæ cognatio in rerum harum Græcis nominibus apparet, βίαιον & βαιόν. Sic enim prisci uocabant rem momentaneam. Quid porro sit illud, Inuenit Noe gratiam apud dominum deũ, quæritur. Fortasse tale aliquid significat, eum consecutum esse gratiã, aut gratia dignum habitum. Sed prius non uidetur credibile. Quid enim accepit præ cæteris pene omnibus, non concretis solum, uerùm & elementaribus naturis simplicibus, quæ Deo charæ sunt? Posterius autem habet quidem rationem non incongruam, iudicare autorem summum dignos suis muneribus, qui diuinum characterem sacrum in mente non polluerunt studijs turpibus: sed forte non ueram. Ingentem enim esse oportebat, uirum diuina gratia dignum, idq; ipse Deo iudice. Equidem arbitror, uix totum mundum esse parem tanto negotio: qui tamen inter cuncta opera Dei, sicut primus, ita maximus est & perfectißimus. Forsan igitur satius fuerit hoc dictum sic accipere, quod probus hic uir cum esset sagax & ualde doctus, omnia disquirendo comperit quod est uerißimum, gratiam Dei esse omnia, terrã, aquam, aerem, ignem, solem, stellas, cælum, animantes stirpesq; uniuersas. Horum autem nihil Deum sibi largitum, cum his non egeat, sed mundum mundo, & partes

tes eius in usum mutuum, atq; etiam ut uniuersitati commodent. Idq; non ut recipiat gratiam, quamuis benignissimus & in totum & in partes: sed respectu sempiternæ suæ bonitatis, quod arbitraretur suæ beatæ feliciq; naturæ conuenire beneficentiam. Itaq; si quis me roget, quænam sit causa mundi creati, à Mose doctus, respondebo, eius Qui est bonitas, antiquissima suarum gratiarũ omnium. Vbi obseruandum quod ait, placuisse Noe potentijs eius Qui est, domino & Deo: Mosen uero ipsi regi potentiarum, cuius etiam absq; illis sola noscitur essentia. Ad hunc enim ex persona Dei dicitur: Inuenisti gratiam apud me: ostendendo seipsum absq; omni altero. Adeo Mosis summam sapiẽtiam gratia dignatur is Qui est per seipsum solum: expressam autem ex hac imaginem, iam secundariam, & specialiorem, per potentias subditas. Quapropter dominus & Deus, princeps est & beneficus. Alius uero quispiam corporis & affectuũ fautor intellectus, uenditus principi coquorum uoluptati huius nostri concreti, exectis masculis & genitalibus partibus animæ omnibus, & à curis honestis otiosus, nec aptus diuino auditorio, eliminatus à sacra concione, quam uirtutis studiosi frequentant, in carcerem affectionũ introducitur: ubi apud uinctorum custodem inuenit gratiam inhonestiorem, quàm ignominiam. Sunt enim proprie uincti, non qui pro tribunali damnati prætorum sententijs & iudicum calculis abducũtur ad certum locum destinatũ maleficis: sed quos ipsa natura damnauit ob mores animæ, puta luxuriem, timiditatem, iniustitiam, aliasq; ineffabiles pestes, quibus

refer-

referti sunt. Horum curator, custos & promus est præfectus carceris, conflatus ex omnigenûm uitiorum colluuie, cui placuisse damnum est maximum. Quod cum non uideant quidam, eligentes pro utilibus noxia, libenter se adiungunt in eius satellitium, ut approbata sua fide fiant subpræfecti & uicarij custodiæ peccatorum uoluntariorum ac inuoluntariorum. Tu uero anima, hanc quoq; potestatem præfecturamq; crede molestiorē seruitute grauißima, & da operā ut libero utaris uitæ proposito. Quod si capta fueris hamo affectus alicuius, sustine uincta esse potius quàm custos carceris. Nam afflicta gemensq;, misericordiam inuenies. Quod si ambitioni teipsam dedideris, magnum malum, licet suaue, custodiam carceris suscipies, cui eris per totam uitam obnoxia. Proinde missas fac omnes familiaritates præfecti custodiarum, & uide ut summo bono te modis omnib. approbes. id si minus potueris, est enim res ualde ardua, rectà contende ad eius potentias, et his supplex esto, donec illæ exoratæ tuo continuo legitimoq; cultu, te in ordine probatorum statuant, sicut & illum Noe, cuius miræ nouæq; dotes enumerantur scriptura sacra dicente: Hæ sunt generationes Noe. Noe homo iustus, perfectus in generatione sua, Deo placuit Noe.] Quæ ex cōcretis nascuntur, & ipsa concreta sunt. Nam ex equis equi, è leonibus leones, è tauris boues, homines item ex hominibus gigni necessum est. At bonæ mentis non talis est propria progenies, sed prædictæ uirtutes, hominem esse, iustum esse, perfectū esse, deo placere, quod ut perfectißimum & summæ felicitatis finis, postremum subiungi-

iungitur. Est autem una generatio, ex nõ esse ad esse iter & productio. Huius in stirpibus & animantibus usus est necessarius. Altera uero est, ex meliore genere in minorem speciem mutatio, cuius mentio fit his uerbis: Hæ sunt generationes Iacob. Ioseph cum septemdecim esset annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer, cum filijs Ballæ, & cum filijs Zelphæ, uxorum patris sui. Quando enim hæc meditatoria cupidaq; discendi mens à diuinioribus contemplationibus ad uanas opiniones descendit, corporis & corporearum rerum sodalis Ioseph gignitur, adhuc puer, etiamsi ætate canus sit, quippe qui nullam senilem sententiam aut narrationem audiuit, quam Mosis sodales ut possessionem utilissimam sibi ac suis discipulis acquisiuerunt. Quamobrẽ uidetur mihi, quo effigiem eius & exactissimam formæ ideam manifestius describeret, pascentem greges introducere, cum legitimo nullo, sed cum spurijs fratribus cõcubinarum filijs, qui denominantur à deteriore muliebri genere, non à uirili præstãtiore. Nam filij Ballæ Zelphæq;, non Israelis patris nunc uocantur. Occurrit hic quæstio, quam ob causam statim post perfectas Noe uirtutes subiungitur: Corrupta est autem terra coram Deo, & repleta est iniquitate. Fortassis tamen non difficile fuerit eam soluere, homini præsertim non inerudito. Dicendum igitur, quòd cum in anima incorruptibilis species exoritur, mortalis species mox corrumpitur. Generatio enim pulchrorum studiorum, est mors turpium: quando & post lucis exortum euanescunt tenebræ. Quamobrẽ in lege de lepra diserte dicitur: Quod

ſi caro uiuens in leproſo apparuerit, pollutus iudicabitur. Quod mox confirmans & quaſi obſignans, ſubinfert: Caro enim ſana interſparſa immunda eſt. id quod præter communem morem dictum eſt. Omnes enim à morbidis ſana corrumpi exiſtimant, à mortuis uiua, nõ ediuerſo, quòd ſana uiuaq; putent ſalutaria. Verùm legislator miranda in cunctis rebus ſapientia præditus, hoc quoq; habet proprium: docens quòd ſana uiuaq;, cum ſunt impura, pollutionem inducunt. interſparſa enim ſana uiuaq; caro in anima, eſt morbi certum indicium. hanc propheta commemoratione peccatorum arguit, obiurgat, pudorẽ incutit. illa uero agnoſcit ſingula, quibus à recta ratione exorbitauit: & tum demum ſe imprudentem, luxurioſam, iniquam, plenã inquinamentis deprehendit. quapropter extat lex noua & à uulgo recepta opinione diuerſiſsima, quæ ex parte leproſum pronũciat impurũ: eum uero qui à capite ad pedes uſq; lepra occupatus eſt, purum eſſe ait. Quilibet enim, opinor, probabiliter coniectans, diceret contrarium, leprã quæ ultra paruam aliquam corporis partem nõ diffunditur, minus impuram: per totum uero diffuſam impuriorem uideri. Equidẽ puto per iſta ſignificari id quod eſt uerißimum, quòd iniquitates inuoluntariæ uel maximæ abſoluuntur nec inquinant, cum graui accuſatore careant conſcientia: uoluntariæ uero etiamſi non late pateant, tamen pro animæ tribunali conuictæ, inſanabiles pollutæ impuræq; iudicantur. Ergo duplex & duobus coloribus uariata lepra, uoluntarium uitium ſignificat. Cum enim anima in ſe ſanã uitalẽ rectamq; rationẽ habeat,

habeat, non utitur eius gubernatione ad bonorum suorum conseruationem: sed permittens seipsam imperitis nauigandi, totam uitæ nauim quæ in serenitate trãquillitateq; seruari poterat, subuersam demergit pelago. Cum autem uno colore albicat, mutationem præ se fert inuoluntariam, quando mẽs in totum ratione priuata, ne scintilla quidem intellectus reliqua, tanquam in tenebrosa densaq; caligine non cernit quid agendum sit, sed more cæcorum paßim offensans, lapsus alios post alios inuita dolensq; sustinet. Huic simile est, quod etiam de domo præcipitur, quam aliquando contingit lepra infici. Ait enim: Si domus lepra infecta fuerit, ibit eius dominus, & nunciabit sacerdoti, dicens, quasi contagium lepræ uidetur mihi in domo mea. Moxq; subdit: Et præcipiet sacerdos ut efferantur uniuersa è domo, priusquã ingrediatur eam, ut uideat, & non erunt immunda quæcunq; in domo sunt. Posthæc intrabit sacerdos, ut consideret. Ergo priusquam intrat sacerdos, pura sunt quæ domus continet: illo autem introgresso, impura omnia. Atqui contrarium erat uerisimilius, post introitum uiri purificati, perfecti, soliti pro cunctis ceremonias obire, & uota sacraq; facere, res in meliorem statum mutari, & ex impuris puras fieri. At nunc ne in eadem quidem conditione permanent, sed superueniente sacerdote deteriores redduntur. Verùm ista utrum cum dicta facili solutione consonent, uiderint qui solent delectari talibus. Equidem incunctanter dico, nihil esse tam conueniens, quam ut ad introitum sacerdotis contaminentur quæ in domo sunt. Donec enim diuinum uerbũ in animã

nostram, tanquam domum quandam nõ ingreditur, nihil quod hæc facit culpatur. Nam curator, siue pater, siue præceptor, siue quid aliud sacerdos uocãdus est, qui solus admonere castigareq; potest, procul remotus est. Nec indigni sunt uenia qui peccant per ignorantiam, ut qui peccata sua parum pensitant: interdum etiam grauiter peccando putant se recte facere. quando autẽ ad nos ingreditur ille sacerdos uerus redargutor, tanquam lux clarißima, tunc produntur animæ nostræ scelesta consilia per actiones sontes & culpabiles, quib. occupamur ignari rerum utilium. hæc omnia sacrata redargutio damnans ut polluta, iubet auferri & detrahi, ut consideret ipsam puram domum animæ, & percuret si quid in ea sit morbidum. Simile quiddam facit & in Regnorũ libris mulier quæ prophetam accedit. est autem uidua, non ut uulgo uocamus marito destitutã, sed quæ uiduatur affectibus mentem lædentibus & corrumpentibus, qualis Thamar in Mosaicis literis. nam huic orbatæ marito præcipitur, ut maneat in domo patris qui solus seruator est, propter quem relicta mortalium consuetudine, deseritur uiduaturq; humanis uoluptatibus, sed diuinam genituram excipit, & uirtutis seminibus facta grauida in utero gerit parturitq; honestas actiones: quas semel enixa, præmiũ aufert inuitis aduersarijs, & uictrix pronunciatur, præ se ferens palmam insigne uictoriæ. Thamar enim palma interpretatur. Omnis autẽ anima uitijs uiduãda sic prophetam alloquitur: Homo dei, uenisti in ædes meas, ut me iniquitatis & peccati mei commonefaceres. Hic enim numine correptus & occupatus

cælesti cupidine, diuiniq; furoris impotenti œstro per=citus, quoties subintrat animam, memoriam iniquitatū peccatorumq; ueterum ei suggerit, non ut ad ea redeat, sed ut gemens deflensq; mutationem suam pristinam, eius partus auersetur præ odio: sequatur autem monita dei uerbi, prophetæ et interpretis. nam prophetæ à priscis uocabantur aliquando homines dei, aliquando uidētes; nominibus aptis, & diuinitatem perspicaciāq; pul=chre significantibus. conuenienter igitur sacratißimus Moses tunc corruptam terram dixit, quando istius iusti Noe uirtutes prolatæ sunt in medium. Erat, inquit, cor=rupta: eo quod omnis caro corruperat uiam suam super terram.] Hic aliquis putabit erratum in una uoce Græci contextus, eumq; postulare ut potius legatur αὐτῆς quàm αὐτῦ: quod refertur ad præcedentem uocem fœ=mininam, cum masculinum relatiuum minus cōueniat. Quid si non de sola carne uiam corrumpente sermo sit, ut merito erratum in uerbis uideatur: sed de duobus, & de carne quæ corrumpitur, & de altero quodam quod uiam conatur corrumpere? Itaq; sic construendum est: Corrupit omnis caro illius incorrupti æterniq; perfe=ctam uiam quæ ducit ad deum. hanc scito esse sapientiā: Hac enim deducente, recta nimirum & publica, intellectus ad destinatum finem peruenit. est autem finis me=taq; huius uiæ, scientia & cognitio dei. hanc semitam odit, calumniatur, & corrumpere conatur quisquis carnis amicus est. Nam non sunt in rebus duo tam con=traria, quàm uoluptas carnalis & scientia. Volēti enim

hanc uiam regiam ingredi consideratiuo generi, quod uocatur Israel, repugnat terrenus Edom: (sic enim hoc nomen interpretatur) propere occurrens instructis copijs, & minis territans, effecturum se ut ea nunquam teratur à uiatoribus. ad quem missi legati sic loquuntur. Transibimus per terram tuam, non faciemus iter per arua, nec per uineta. non bibemus aquam de cisternis tuis. incedemus uia regia. non deflectemus ad dextram, nec ad sinistram, donec tuos fines superauerimus. Ad hoc Edom respondet: Non transibis per me. alioquin armatus occurram tibi hostiliter. ad quem filij Israel: Præter montem iter faciemus: quod si de aqua tua bibero ego & pecora mea, persoluam tibi precium. nulla erit difficultas, tantummodo transitum petimus. at ille respondet: Non transibis per me. Fertur de quodam è priscis quòd cum spectasset pompam sumptuosissimam, ad familiares uersus dixit: Videte amici quàm multis rebus opus non habeo. Compendio de re maxima uereq; cælesti gloriatus est. Quid ais, itane uictor de certaminis Olympici diuitijs coronam adeptus es, intantum superior, ut nihil inde ad usum aut delectationem sumeres? miranda uerba, sed mirabilior sententia, tantum consecuta roboris, ut uel citra pulueris iactum possit uincere. Verum apud Mosem, mysterijs sapientiæ initiatum, non unius tanti uiri hæc est gloriatio, sed totius gentis populosissimæ. id hoc argumento liquet, quòd uniuscuiusq; anima confirmata est ad audaciam contra regem omnium quæ bona uidentur, terrenum Edom.

Reuera enim quodlibet in speciem tantùm bonum terrenum est. Celeriter, inquit, transibo per terram tuam. ô promißionem generosam & magnificam. itáne obsecro superare, transire, transcurrere, quicquid in terra bonum cẽsetur, poteritis? nihilne uestram properationem remorari poterit? conspectum diuitiarum congestarum auersabimini deflexa facie? quid maiorum dignitates, paterni materniq; generis, decantatasq; à multis nobilitates despicietis? gloriam quoq; quam homines redimũt cæteris bonis omnibus, prætercurretis tanquam rem uilißimam? quid sanitatẽ corporis, integritatem sensuum, pulchritudinem optabilem, robur inuincibile, & cætera quibus animæ domus, siue tumulus, siue quid aliud dicendum est, honestatur, transcurretis obiter, ut nihil horum referatis in bonorũ ordinem? Olympiæ cælestisq; animæ sunt hæc tam ingentia facinora, quæ regione terrestri iam relicta, ad diuinarum naturarum subducta est consuetudinem. repleta enim contemplatione uerorum bonorum & incorruptibilium, merito adulterina ista in diem durantia reijcit. Quæ igitur utilitas est præterire omnia mortalium bona mortalia, si hoc non cum recta ratione facias, sed ut nonnulli per segnitiem, aut pigritiam, aut tractandi imperitiam? non enim ubiq; omnia, sed apud alios alia sunt in precio. Quapropter uolens amplius docere, ut cum recta ratio postulat despiciantur quæ modo diximus: ad hoc uerbum transibo, adijcit Per terrã tuam. hoc enim est ualde necessarium, ut in copia rerum quæ uulgo habentur pro bonis, euitemus casses laqueosq; quos illæ tendunt singulæ: & more

ignis perrumpamus subinde repetentes nos earum impetus. Hæc se pertransituros aiunt, arbusta uerò & uineta non item. mites enim plantas insitas in anima, feraces dulcium fructuum, hoc est, sermones probos & actiones laudabiles præterire, Ogygiæ simplicitatis fuerit. nam ibi hærendum erat, & auide fruendum præsentibus. nihil enim pulchrius quàm in uirtutibus perfectis hilaritas insatiabilis, quæ significatur per modo dictas uineas. nos autem quotquot à deo niues imbresq; è supernis fontibus accipimus, è cisterna bibimus, terrenos latices non admodum requirendo, cum habeamus cælitus largas pluuias nectaris & ambrosiæ, alimentū multo præstantius quàm poetici nectaris. & adhuc lacunas arte humana factas haurire sustinemus per diffidētiam, cū paratos habeamus cælestes thesauros quos omnium seruator aperuit? quemadmodum Moses sacrorū interpres precatur, ut aperiat nobis dominus thesaurū suum cælestem, detq; nobis suā pluuiam. cuius preces deo gratæ facilè exaudiuntur. Quid ille qui nec cælum, nec pluuiam, nec uerbum, nec ullam creaturam putans ad se alendum idoneam, sed superscandēs hæc omnia, affectum suum exprimit dicens: Deus qui nutrit me à iuuentute: annon uidetur tibi omnes quæ sunt in terra collectiones aquarum despicere? is certè nunquam è cisterna biberet, cui deus præbet potus meracos, nunc angelis pincernas agentibus, nunc ipse infundens, non expectato internunciorū officio. proinde sine dilatione ingrediamur uiam regiam, quotquot prætereundas res terrenas ducimus. est autem uia regia, cuius potestatem nemo priuatus habet

bet, sed solus ille qui solus est uerus rex. hæc est autem, ut paulò ante dixi, sapientia, per quam solam supplicibus animabus ad illum Ingenitum patet refugium. credibile est enim eum qui per uiam regiam sine impedimento iter facit, non sensurum laßitudinem donec ad regem perueniat. quo facto, & illius felicitatem agnoscet, & suam inopiam. nam & Abraham postquam ad deum accessit proxime, mox cognouit se esse terram et cinerem. nec ad dextram autem nec ad sinistram regia uia deflectendum est, sed progrediendum per mediam. nam in utrumuis latus diuerticula ob nimietatem defectúmue culpantur. hic enim dextrum nõ minus quàm sinistrum uituperatur. siquidem apud petulantes temeritas dextrum, timiditas sinistrum obtinet. sic apud tractantes pecuniã illiberaliter, dextrum sordida parcitas, sinistrum larga profusio. item apud forensibus causis deditos laudatur uafricies, damnatur simplicitas. sunt qui superstitionem quasi dextram sequuntur, ne in sinistram impietatem incidant. ergo ne deflectentes incurramus in uitia pugnãtia, uotis omnibus omniq; conatu hoc agamus ut recta incedamus per mediam uiam. est autem in medio temeritatis & timiditatis fortitudo, sordes inter & profusionem temperantia, inter uafriciem & stultitiam prudentia memoriáq;, inter superstitionem & impietatem pietas. hæ sunt mediæ uiæ inter utraq; diuerticula, omnes commeabiles & publicæ, per quas non est fas uectari corporeis instrumentis, sed motibus animæ cupientis inambulare in rebus optimis. id molestißime terrenus Edom fert. timet enim suis dogmatibus ne subuertantur

confundāturq́; : & ideò bellum internecinum minatur, si conemur uiam ui perrumpere, excidēdo arbusta eius animæ frugifera, ex quibus in perniciem prudētiæ plantatis fructum non percepit. Non transibis, inquit, per me. alioquin armatus occurram tibi hostiliter. at nos securi de eius tumultuatione respondeamus quod præter montem transibimus, hoc est assueti cum sublimibus uersari potentijs, & è specula res considerare, scrutariq́; rationes singularū, per quas earum essentia noscitur, contemnimus omnia externa & corporea. abiecta sunt enim & humi repentia, tibi quidem grata, nobis uerò exosa: quapropter nihil ex eis attingemus. quòd si uel summo digito, ut uulgus loquitur, tetigerimus, persoluemus tibi precium: poterisq́; gloriari, quod nos uirtutis studiosi à uoluptate inescati fuerimus. Si, inquit, de aqua tua bibero ego & iumēta mea, dabo tibi precium. non mercedem, aurum argentúmue, qualis inter ementes uendētesq́; fit permutatio: sed precium honorarium quod recipias. nam reuera omnis luxuriosus, aut iniustus, aut timidus, cum uidet aliquem tetricum, aut laborem fugere, aut uictum à lucri cupidine, aut captum uoluptatis amatorio, lætatur & gaudet, id honorem suum reputans: & efferens se apud uulgum iuueniliter ac gestiens, incipit philosophari de suis uitijs tanquam necessarijs ac utilibus: dicens quòd alioquin ille uel ille uir laudatus nō sustinuisset his implicari. Ergo sic alloquamur omnes istos miseros: si aquam tuam bibero, siue tuum aliquid indiscreto impetu attigero, persoluam tibi pro dedecore precium honorificum. dignus enim es.
dabimus

dabimus. nam ista tibi chara omnino nihil sunt. An putas mortalem rem ullam uere esse ac subsistere, & non tanquam in suggesto quodam ab inani & incerta opinione sustineri non aliter quàm somniorum ludicra? quod si non libet singulorum fortunas perquirere, uide regionum integrarum & gentium mutationes in melius ac deterius. Floruit quondam Græcia, sed Macedones abstulerunt ei potentiam. postea Macedonia uiguit opibus, sed diuisa in plures portiones debilitata est, donec omnino interijt. ante res Macedonum inclyta fuerat Persarum felicitas: sed una dies tam ingenti regno finem attulit: & nunc Persæ penes quos paulo ante fuerat imperium, sunt Parthorum prouincia. Fuit & Aegypti olim perampla magnificaq; potentia, sed nubis in morem præterijt eius felicitas. Quid Aethiopes, quid Carthago in Africa? quid Pōtici reges, quid Europa Asiaq;, & ut compendio dicam, totus orbis habitabilis? nónne more nauis susq; deq; iactatæ marinis fluctibus, nunc secundis uentis, nunc aduersis utitur? nam uerbum diuinum choreas in orbem ducit, quod uulgus hominum fortunam nominat. & cum perpetuo feratur per ciuitates, gentes, regionesq;, res aliorum alijs omnium omnibus tribuit, subinde uariantibus apud singulos temporibus: ut totus terrarum orbis tanquam una ciuitas optimo reipublicæ genere administretur, populari regimine. Nihil igitur est in humanis rebus ac negocijs præter umbrā auramq; leuißimam, sine mora præteruolātem. eunt enim ultro citroq; tanquam æstuaria. nam & marini æstus nunc cum magno impetu sonituq; accedunt,

& longè lateq; per littora diffunduntur undis stagnantibus: nunc refluunt retro, magnamq; maris partem in formam continentis redigunt. Simile quiddam accidit, quando fortuna postquam populosam aliquam gentem inundauit magnis felicitatibus, fluxu auerso ne guttam quidem sinit reliquam, deletis etiam uestigijs opulentiæ pristinæ. Verum hæc reputatio non omnes tangit, sed solos rectæ constantisq; rationis asseclas. Ipsorum enim sunt ambæ hæ sententiæ: Cum rebus creatis cõmercium est nihili, præter montem iter faciemus. Non est enim poßibile nisi sublimi ac montano itinere, uitatis rebus mortalibus euadere ad immortalia. Quapropter Edom terrenus, cælestem regiamq; uirtutis uiam intersepire uult: sicut diuinũ uerbum uiam illius & sectam eandem sequentium, inter quos & Balaam referendus est. nam & hic est terræ progenies, nõ cæleste germen, argumento certißimo, quod auguria falsasq; diuinationes sequẽs, ne animæ quidem oculo recluso uidit resistentem sibi angelum dei, ut cõuersus retrorsum abstineret ab iniuria: sed ita se commisit imprudentiæ fluctibus inundãtibus, ut obrueretur ab eis. tunc enim dubio procul nec curabilibus nec sanabilibus morbis laborat anima, quando accedente redargutione (is est sermo dei nuncius, præuius & impedimẽta submouens, ut inoffensi gradiamur per regiam uiam) sine iudicio nostras sententias præferimus illius monitis, quæ ad castigationem correctionemq; totius uitæ nostræ adhibere non desinit. quamobrem quisquis non paret, nec reueretur talem redargutorem, cum saucijs interibit, confectis afflictisq; per affe-

ctionum

ctionum uulnera. quorum calamitas exemplo esse poterit nondum deploratis quantum ad purificationem attinet, ut conentur placare in suo pectore situm iudicem. & facient, si eius rectißimis decretis nō opponent suametipsorum iudicia.

PHILONIS IVDAEI, DE CONFVSIONE linguarum, Liber.

Actenus de his dixisse sufficiat. deinceps nō obiter consideranda sunt quæ de confusione linguarū philosophatur. Sic enim loquitur. Erat autem terra labij unius, & sermonum eorundem. Cumq; proficiscerētur de oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitarunt in eo. & dixit quisq; ad proximum suum: Venite faciamus lateres, & coquamus eos igni. habueruntq; lateres pro saxis, & bitumen pro luto, & dixerunt: Venite ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius fastigium pertingat ad cælum, & celebre faciamus nomen nostrum antequam diuidamur in uniuersam terrā. Descendit autem dominus ut uideret ciuitatem & turrim, quam ædificabāt filij hominum, & dixit dominus: Ecce unus est populus, & unum est labium omnibus: cœperuntq;

runtq; hoc facere, nec desistent à cogitationibus suis, donec eas opere compleant. Venite igitur & confundamus ibi linguam eorum, ut nõ audiat unusquisq; uocem proximi sui. Atq; ita diuisit eos dominus in omnes terras, et desiuerunt ædificare ciuitatem & turrim. Idcirco uocatum est nomen eius Babel, id est confusio: quia ibi confusum est labium uniuersæ terræ: et inde dispersit eos deus super faciem cunctarum regionum.] Quibus maiorum instituta displicent, homines impij, & tantum ad accusandas leges diserti, arreptis impietatis ansis talibus, sic cauillantur: Etiam nunc extollitis præcepta uestra ut ueritatis regulas? Ecce sacri quos uocatis libri fabulas continent, quales alijs referentibus irridere soletis. nec opus est eas legibus interspersas per ocium colligere, quasi calumniandi studio, satis erit huius præsentis uos cõmonefacere. hæc una certè simillima est illi de Aloadis, quos optimus poetarum Homerus conatos narrat fuisse tres maximos montes alium super alium aggerere, sperãtes se hoc modo facilè sibi uiã munituros, qua ad æthereã sublimitatem euaderent. de quibus extant hi uersus:

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam,
Scilicet atq; Ossæ frondosum inuoluere Olympum.

Olympus, Ossa, Pelion, montium sunt nomina, pro quibus legislator inducit turrim extructam ab eius seculi hominibus, qui propter dementiam & uastum animum conati sunt cælum attingere, consilio longè stultißimo. nam etiamsi uniuersæ terræ partes superstruerẽtur fundamento modico, ut in unius columnæ formam attollerentur, tamen longißimo interuallo abessent à sphæra æthe-

etherea, præsertim iuxta opinionem philosophorũ qui scrutantur talia, terram centrum esse mundi asseuerantium. Præterea quiddam aliud huic simile de animalium una lingua proditur à fabularum scriptoribus. narratur enim olim animantium omnium terrestrium, aquatilium, uolucrium eãdem uocem fuisse: & quemadmodum nunc homines Græci cum Græcis, barbari cum suæ linguæ barbaris habent sermonis cõmercium, ita tum illas omnes cum omnib. collocutas de suis rebus ac negocijs, ita ut & conquererentur inter se, & uicißim condolerent de calamitatibus, ediuersoq; rebus lætis gratularentur. nam uelut in una republica putabant ad se pertinere alienas quoq; prosperitates ac aduersitates, et eos affectus etiam in sermone quotidiano nõ obscurè præ se ferebant, donec lasciuientes præ bonorum præsentiũ copia, ut sæpe fieri solet, ultra decorũ proruperunt rerum non concupiscendarum amore, ut per legatos immortalitatem, à senectute immunitatẽ, perpetuamq; iuuentam sibi poscerent, æquum se postulare dicentes, quando hoc munus iam uni ex eorũ numero serpenti cõtigisset. hunc enim exuta senectute denuo repubescere. iniquũ autem esse ut præstantiora deteriori cedant hac parte, & multa uni. quam audaciam mox sua pœna sequuta est. nam confestim uariatæ sunt animalium linguæ, ut ex illo tempore non possent se inuicẽ intelligere, impediẽte uocum diuersitate, in quas loquela quæ prius cõmunis fuerat, diuisa est postea. Ceterũ alia uero propior narratio disiungit à brutis homines, & hos solos ait habuisse unicam linguã cõmunẽ oĩbus. tamẽ hæcquoq; fabulosa putatur.

atqui

atqui hæc uocis in plurimas diuersas loquelæ species dissectio, quæ linguæ confusio uocatur, in remediū peccatorum adhibita dicitur, ne communicato consilio crimen fieret publicū: utq́; si conferrēt in unum operas, alteri muti essent alteris. attamen nihil hoc, quantum apparet, profuit. Nam etiam post diuisam linguam, deductasq́; in diuersa loca tot gentium colonias, nihilominus terræ mariaq́; repleta sunt malis ineffabilibus. nam non lingua, sed similis animarum ad peccādum procliuitas, communicatæ iniquitatis causa est. siquidem etiam lingua mutilati, nutibus, aspectibus, alijsq́; corporis gestibus ac motibus, non minus quàm uerbis prolatis, uoluntatem suam significant. huc accedit, quod sæpe una gēs, non lingua solum eadem, uerum etiam eisdem utens legibus ac moribus, ad tantam peruenit maliciam, ut peccatis conferri poßit cum reliquis omnibus hominibus: & ob imperitiam linguarum multi ab insidiatorib. ex improuiso sunt oppreßi, e diuerso harum scientia multos exemit imminentibus periculis. itaq; prodest magis quàm nocet linguæ communicatio: quando nunc quoq; per singulas regiones, præsertim indigenarum, nihil æque incolumitati confert ac lingua omnium eadem. tum si quis plures linguas ediscat, mox probatur ab earum peritis, & pro amico agnoscitur, non leue argumētum societatis afferens loquelam familiarem, unde mox accedit securitas à periculis. Cur igitur quasi malorum causa esset lingua communis ex hominibus sublata est, quæ debuerat confirmari ut perutilis. has hominum maliciosorum cauillationes seorsum redarguent quibus promptum

ptum est ad tales quæstiones ex aperta legum scriptura sine contentione respondere, qui non sophismatibus repellunt sophismata, sed sequuntur ueritatis seriem nusquam sinentem offendere, & impedimenta dimouentem facilè, ut sermo ex his poßit euadere. Dicimus igitur istis uerbis, Erat uniuersæ terræ labium unum & uox una, significari magnorū ineffabiliumq; malorum consonantiam, quibus ciuitates à ciuitatibus, gentes à gentibus, regiones à regionibus impetuntur uicißim, & quibus homines non solum in se inuicem iniusti fiunt, uerum etiam in deum impij. & hæc quidem populorum sunt crimina. consideremus & uiritim inenarrabilem uitiorum multitudinē. præsertim si accedat ille inamœnus, ineptus, & male modulatus cōcentus: Fortuita quis nescit, cum in paupertatem, obscuritatē, corporis morbos aut mutilationes incidunt, item in infirmitates animæ, desipientis præ atra bile aut longo senio, aut alio quocūq; grauiore infortunio. nam unumquoduis è iam dictis abunde sufficit ad subuertendum & deijciendum hominem, etiam fastu magno tumidū. quod si plura eum uelut ex composito aggrediantur eodem tempore, animæ, corporis, et externa, quid cogitari potest miserius? cadentibus enim stipatoribus, etiam stipatum necesse est cadere. est autem corporis satellitium hoc, diuitiæ, gloriæ, honores, à quibus elatum in sublime se ostētat: sicut è diuerso à cōtemptu, obscuritate, paupertate oppugnatur tanquam ab hostibus. item satellites animæ sunt, auditus, uisus, odoratus, gustus, & tota cohors sensuum. adhæc sanitas, integritas, robur, potentia. horum enim ua-

lida ope suffultus cōmunitusq; animus incedit exultabū dus, & suauiter degens quicquid libet exequitur, omnibus uijs ei nunquam non patentibus. Verum & his satellitibus non desunt aduersarij, sensuum orbationes morbiq;, ut dixi, qui aliquando mentem agunt in praecipitia. & haec quidem à fortuna impendent, uehementer difficilia miseráq;, leuiora tamen si conferantur cum malis uoluntarijs. quis autem sit horum quoq; concentus, rursum per se consideremus. Cum anima nostra tripartita sit, pars eius mens & ratio, pars ira, pars concupiscentia esse dicitur. singulae suis morbis laborant, atq; etiam inter se communibus uniuersae: quoties mens quidem imprudentiae, timiditatis, luxuriae, iniustitiae segetes demetit: ira uerò immanes furiosásq; rabies, & caetera quibus grauida est mala parit: concupiscentia quoq; amores semper iuueniliter leues, & temerè ad quaeuis corpora & ad quaslibet res aduolantes, quocunq; immittit. tunc enim tanquam in naui nautis, uectoribus, gubernatoribus, per dementiam in eius perniciem consonantibus, etiam qui perdūt unà pereunt. grauißimum enim malorum est, & penè solum insanabile, omnium animae partium ad peccandum cōsensus, cum tanquam in publica pestilentia nihil sani sit reliquum, quod aegrotis mederi poßit: sed & medici unà cum uulgo laborant, eadem qua caeteri lue correpti. Clades haec describitur apud legislatorem in mentione diluuij: quando & à catarractis caeli magno impetu imbres inundauerunt: & à terra, à corpore inquam, multi magniq; fontes affectionum profusi, fluenta sua coniunxerunt miscuerūtq;
cum

cum aquis prioribus, ut totam animæ regionem occuparent suorum gurgitum uorticibus. Videns, inquit, dominus deus multiplicatam esse malitiam hominum super terram, & uniuscuiusq; cogitationes intentas esse ad malum omni tempore, decreuit in hominem, in hūc inquā reptilibus, uolucribus, alijsq; brutis & immitibus bestijs circumdatum, animaduertere, cuius iniquitatem iudicaret esse insanabilem. pœna autē fuit diluuium. Tantum sibi libido peccandi permiserat, cohibente nemine, & affluente unà cum copia rerū fruendi licentia. & merito. non enim una certa pars animæ corrupta fuit, ut ei succurri posset à sanis cæteris, sed nihil integrū incorruptumq; relinquebatur. Videns, inquit, non unius, sed uniuscuiusq; cogitationes, cōuenientem pœnam incorruptus iudex eis inflixit. hi sunt illi confœderati apud uallem salsuginis. est enim cauus, asper, angustisq; faucibus strictus locus affectuum, uerè salsos amarosq; dolores afferens: in quo factum fœdus nullis sacris nullóue iureiurando dignum sciens ille sapiens Abraham, fœderatos profligat. dicitur enim eos omnes cōspirasse in ualle salsa: quæ est mare salinarum. Annon uides illos orbatos sapiētia, cæcatosq; mente quæ acutum cernere debuerat, ex re nomē habentes Sodomitas, iuuenes unà cum senioribus, totū simul populū, circū ædes animæ cursare, ut diuersantes in eis sacrosanctos sermones, custodes et præsides, probris afficiant, nemine uel opponente se iniurijs eorū, uel alienāte à tāto facinore? Nō enim pars populi, ut legitur, sed uniuersus domū circūdedit, iuuenes unà cum senioribus, coniurati cōtra diuina uerba & opera,

quæ scriptura suo more uocat angelos. Attamen diuinus uates Moses occurrens, eorum cohibebit impetum, etiamsi ductu sui regis irruant audacissimi, & ad dicendum promptissimi, auctisq; copijs undatim affluant. Ecce, inquit, Aegypti rex ad aquam ueniet. ibi tu oppones ei te stans in labio fluminis. Ergo malus uir exit ad fluenta peccatorum & affectuum, quæ per aquam significantur. at uir sapiens primum accipit à deo semper stante nec unquam mobili munus illi conueniens, ut & ipse firmus consistat. dictum est enim: Tu uerò hic sta mecum: ut exuta omni dubitatione ac ambigentia, quæ sunt uitia parum constantis animi, fidem certissimum firmissimumq; habitum induat. Deinde non contentus stare, quod mirandum est, obsistit etiam. dicitur enim ei: Sta ex aduerso. Quorum alterum quidem, uidelicet occursus, in motu: alterum uerò, hoc est, statio, in quiete consideratur. Nulla tamen est in his uerbis pugna, sed egregie cum rerum natura congruunt. Nam cuiuscunq; sententia suopte ingenio quieta est, nec facilè à recto flexilis, hic solet resistere undabundis rebus omnibus, tranquillitatem tempestate ultro accita turbantibus. Sed bene habet quòd in labio fluminis occursus factus dicitur. Sunt autẽ labra oris extremitates & septa linguæ, per quæ sermo profluit, quando proferendus est. Sermone autem etiam hostes uirtutis, modo studiosi disciplinarum sint, utuntur ad defendenda improbata dogmata: sicut è diuerso boni ad mendacia tollenda è medio, & ad uerorum bonorum confirmationem inuincibilem. proinde quoties omni rudente moto contentiosorũ dogmatum

tum assertores oppreßi rationibus aduersarijs pereunt, merito uictoriale carmen ille sapiens cum suo sacrato choro modulabitur. Vidit, inquit, Israel Aegyptios, non alibi mortuos quàm ad labium fluminis. Mortem dicens non animæ seiunctionem à corpore, sed impiorum dogmatum prolationem, quæ per os efferebantur & linguam instrumentaq; uocis cætera. Porrò sermonis mors est silentium, non quo bene morati præ se ferunt reuerentiam: nam & hoc facultas quædam est ad eloquentiam pertinens, dispensatrix dicendi temporum: sed quo impotes fandi propter aduersariorum uehementiam inuiti utuntur, nullam inuenientes dicendi occasionem. quibus quicquid tentant effluit: quocunq; insistunt, nequeunt uestigium figere, ut prius quàm consistant cadant necessario, qualis est aquaria machina quæ helix uocatur. in cuius medio gradus quidam sunt, quos rusticus quoties agros uult rigare scandit, ac mox necessariò dilabitur. & ne continue cadat, proximum fulcrum utraq; manu retinet, quo totum corpus sustentat. interim pedes manuum, manus uerò pedum funguntur officio. insistit enim manibus, quarum est agere: operatur pedibus, quorum est stare. Multi autem cum non poßint uerisimilia sophistarum commenta fortiter refellere, quod non sint admodum in dissertationibus exercitati ut distenti actionibus, confugiunt ad illius qui solus est sapiens auxilium, & opem eius supplices inuocant. sicut & quidam è Mosis familiaribus in suis hymnis precatur: Muta fiant labia dolosa. Qui autem poterunt hæc silere, nisi ab eo qui solus etiam sermonis est do

minus, obturata fuerint? Ergo conuentus qui peccandi causa confluunt, cõtinuato cursu fugiendi sunt: cum prudentiæ uerò scientiæq́; socijs fœdus pangendum. quapropter eorum qui dicunt: Omnes unius uiri sumus filij, pacati sumus: miror consensum consonum. quibus libenter dicerem: & qui fieri potest ô boni, ut non bellum oderitis, pace delectemini, cum unum eundemq́; patrem profiteamini, nõ mortalem sed immortalem, hominem dei: qui cũ sit illius sempiterni sermo, necessario ipse quoq; incorruptibilis est. nam quicunq; multa principia suæ animæ genitiua faciũt, multorum deorum superstitioni nefariæ dediti, alij colunt alios, & autores fiunt tam seditionum ciuilium quàm externorũ tumultuum, ab initio uitæ finem usq; bellis perpetuis implicati. qui uerò gaudent uno genere, & unum parentem rectum sermonem colunt, miranturq́; harmoniam & musicam uirtutum concinentium, serenã tranquillamq́; uitam exigũt: non tamen ociosam ignauamq́;, ut quidam existimant, sed admodum uirilem, et ualde acrem contra studiorum suorum interpellatores, & indesinentes turbatores fœderum. nam qui suopte ingenio pacem amant, bellicosi debent esse, in statione collocati contra infestantes quietem animæ. testis est mihi primum cuiusq; uirtutib. dediti animus ad hunc modũ dispositus. deinde unus è prophetico sodalitio, qui numine afflatus exclamat: O mater, qualem me peperisti hominem pugnæ, & hominem iniucundũ uniuersæ terræ. nec ipse profui, nec mihi profuerunt: neq; uires meæ defecerunt ab execrationib. eorum. An non omnis sapiens omnib. stultis perpetuus ho-

stis

stis est, oppugnans eos claßib. aut machinis aut exercitibus sed rationibus? Cum enim in media pace cõtinue homines in se inuicem insurgentes priuatim ac publicè uidet, nec tantum gentes, regiones, ciuitates, castella, sed etiam singulas domos, singulos uiros mutuo se bello impetere: quis non præsentes obiurgat, admonet, castigat, interdiu noctuq; non conquiescens, eo quod ipsius anima nullam quietem admittere queat ob innatum odium malitiæ. nam eadem quæ in bello, etiam in pace patrantur facinora omnia, spoliant, rapiunt, captiuant, prædantur, uastant: uim, cruciatum, stuprum, probrum offerunt: aut dolo clam, aut ui palam, quantum possunt interficiunt. nam cum diuitias aut gloriam singuli finem propositum habeant, ad hunc tanquam tela uitæ actiones omnes dirigunt, æquationẽ iuris negligunt, inæqualitatem diligunt, societatẽ auersantur, unusquisq; cupit occupare aliena omnia, osor hominum & exosus inuicem, simulator beneuolẽtiæ, adulationis fucatæ amicus, amicitiæ germanæ hostis, ueritatis inimicus, propugnator mendacij, tardus ad iuuandum, celer ad nocendum; ad calumniam promptus, ad patrocinium cunctator, impostor, periurus, infidus, iræ mancipium, uoluptatis seruus, malorũ colluuies, bonorũ corruptor. hæc et huiusmodi sunt illius admirãdæ pacis bona desiderabilia, quorum simulacra in uniuscuiusq; anima posita coluntur & adorantur, id quod merito male habet omnem sapientem, ut exclamare cogatur ad matrem nutricemq; suam sapientiam: O mater, qualem me peperisti, non uiribus staturaq; magnum, sed improbis infestißimum;

uirum iniucunditatis ac pugnæ, natura pacis amantem, ideoq; infensum pulchritudinem eius dehonestantibus. Non ipse profui, nec mihi profuerunt: nec illi bonis meis unquam usi sunt, nec ego malis eorum: sed ut est apud Mosem, rem concupitam accepi ab illorũ nemine: quippe qui omnia quæ isti cõcupiscunt ac reponunt tãquam utilißima, pro noxijs habeo. neq; uires meæ defecerunt ob execrationes quibus me deuouent. Sed forti potentia diuinorum dogmatum protectus, non defeci præ laßitudine, imò tanto uehementius obiurgaui meos execratores. Posuit enim nos deus in contradictionem uicinis nostris, sicut & in sacris hymnis alicubi dictum est de omnibus bonæ mentis cupidis. Annõ à natura contradictores fuerunt omnes studiosi uirtutis atq; scientiæ, semper concertando cum uicinis animæ, redarguendoq; uoluptates finitimas, & unà degentes concupiscentias, ignauiæ quoq; pauori cæterorumq; affectuum ac uitiorũ cohorti resistendo in faciẽ? adhæc sensus omnes redarguendo, de his quæ uiderunt oculos, de his quæ audiuerunt aures, nares de exhalationibus, gustũ de saporibus, atq; etiam tactum de accidentib. ei iuxta corporis potentias proprietatibus. imò etiam sermonem mentis interpretem, de his quæ libenter proloquitur. Scrutandum est enim non obiter, quid, quóue modo, & quam ob rem uel sensus sentiat, uel sermo interpretetur, uel affectus afficiat, & erratum suum cuiusq; redarguendum. Qui autem nulli horum contradicit, sed omnibus deinceps annuit, ignorat quàm seipsum decipiat, potentes uicinos sinens munitiones contra animam struere, quos debuerat

ſubditos potius habere quàm dominos. qui ſi imperent, multa magnaq; damna dabunt, regnante apud ipſos amentia. cum uerò ſunt ſubditi, faciunt imperata, nec iugum excutiunt. atq; ita dum pars obedire diſcit, pars nõ ſcientiam tantum, ſed & facultatem imperandi obtinet, totum animæ ſatellitium conſentiet. accedẽtesq; ad eum qui inter ipſos eſt ſenior, dicent: Pueri tui redegerunt in poteſtatem ſummarium uirorum bellatorum, qui nobiſcum ſunt. ne unus quidem ex eis occiſus eſt. ſed quemadmodum inſtrumenta muſica adaptata egregie ſonis omnibus, ita nos omnibus præceptis cõſoni, nec uerbum ullum inconcinnum & abſonum diximus, nec factum fecimus, ut cum nobis collatus chorus ineruditorum uideri poßit omnino mutus & exanimis, qualis ridẽdus ille corporis nutritor Madian, & progenies huius, nomine coriaceam molem ſignificans, ſomnolẽtus Beelphegor. ſumus enim genus electum Iſraelis uidentis deum, inter quos ne unus quidem diſcrepat, ut uniuerſitatis inſtrumentum totus mundus harmonijs muſicis cõſonet. quapropter etiã Moſes bellicoſo ſermone, qui uocatur Phinees, honorem pacis ait ſe tradere, quòd uirtutis æmulus, & uitij hoſtis, totã eius generationem excidit in poſterum, modo quis uelit perſpicere et ſcrutari diligẽter, & oculis auribusq; ſuis teſtib. credere, quod nihil ſit certi in rebus mortalibus, ſed omnia pendeant ab opinionibus. Miranda igitur cõſonantia de qua modo diximus, ſed magis etiam mirifica & omnes harmonias ſuperãs, communis totius populi, qui introducitur uno ore dicere: Omnia quæcunq; dixit deus faciemus & audiemus.

nam hi iam non rationis ductum sequuntur, sed ipsum deum ducem omnium, ideoq; ad facta magis quàm ad uerba properant. Cum enim alij audita faciant, isti quod mirandum est, præ diuino quodam impetu aiunt facturos se prius, deinde audituros: ut non propter doctrinã & admonitionem, sed ultro & suapte sponte uideantur ad bona opera occurrere. Post factum autem audituros se aiunt, ut quæ fecerunt dijudicent, an cum sacris præceptis consonent. Cæterum coniuratos illos ab oriente profectos ait inuenisse campum in terra Senaár, & ibi sedes posuisse.] Id iuxta naturam dictum est. Sunt enim in anima duæ species orientis, altera melior, altera deterior. melior, quando solarium radiorum more splendor uirtutum exoritur. deterior, quando his obscuratis lucent alia. Prioris exemplum est hoc: Et plãtauit deus paradisum in Edem contra orientem, non stirpium terrestrium, sed cælestium uirtutũ, quas è suo incorporeo lumine nunquam extinguendas plantator ille accẽdit. Ex Mosis quoq; socio quodam audiuimus dictum hoc, Ecce homo cui nomẽ Oriens. Noua appellatio si intelligatur de homine qui constat ex anima & corpore. sin autem de illa incorporea deum referente imagine, fateberis ei nomen hoc inditũ aptißime. Hunc enim antiquißimũ filium rerum pater exoriri uoluit, quem alibi primogenitum nominat: qui genitus mox patrẽ imitatus est, et qualia uidit apud eum exẽplaria, tales formauit species. Deterioris aũt oriẽtis exemplum extat de illo, qui uolebat à deo benedictum execrari. nam & ille ad orientẽ habitare dicitur. sed hic oriẽs quamuis cõmune cum priore

nomen

nomen habet, re tamen est diuersissimus. E Mesopotamia, inquit, acciuit me Balac, è montibus orientalibus, dicens: Veni, ut execreris quem deus non execratur. Interpretatur autem Balac amens: nec immerito, qui sperabat se posse decipere illum Qui est, & certã eius sententiã humanis argutationibus irritam facere. Ideo Mesopotamiam habitat, mentem habens quasi submersam in medijs fluminibus, nec enatare ualentem, nec emergere. Talis autem affectus ut exortus insipientiæ, sic occasus bonæ mentis est. proinde isti quorum narratur dissona consonantia, profecti ab oriente dicuntur. Vtrum ab oriente uitiorum? Nam eos qui à uirtutis oriente proficiscuntur, disiungi legimus, uitijs pariter obnoxiorum unitus motus est: sicut cum manus non seorsum suis artubus, sed qua cum toto corpore cohærent, unà mouẽtur. Nam insipientia malis dux est ad opera non naturalia, quæ uitiorum est regio. Quicunq; autem à uirtute demigrantes sequuntur insipientiam, conuenientem sibi nacti locum inhabitant, qui Hebraica lingua Sẽnaar, Græca uerò excußio uocatur. Conuellitur enim & concutitur quassaturq; tota malorum hominũ uita, semper confusa turbataq;, ne uestigium quidem germani boni in se retinens. nam sicut ea quæ excutiuntur nihil nisi concretum retinent, sic & cuiusq; cum iniquis cõfœderati anima mihi uidetur excuti. omnes enim uirtutis species abijcit, ut nec umbra nec imago eius ulla fiat reliqua. certe gens Aegyptiorum amantißima corporis, non ab aqua, sed sub aquam fugere inducitur: quæ ubi semel subiecit se affectibus, quassatur ac miscetur, in locum bene consititu-

stitutæ pacatæq; uirtutis tumultibus uitiorum succedentibus. Legimus enim excussos Aegyptios dum per medias marinas undas fugiunt. Hi sunt qui ne Iosephū quidem norunt, fastum uitæ uarium, sed propalam peccantes, ne uestigium quidem, aut umbram, aut simulacrum ullum honestatis sibi reseruant. Exortus est, inquit, rex alius super Aegyptum, qui ne infimum quidem & nouißimum bonorum Iosephum nouerat: qui non modo perfectiones, sed & profectus ignorabat: & tantū à uisione perfecta aberat, ut ne auditu quidem quicquā perceperit, dicens: Adesdum, execrare mihi posteritatem Iacob, & maledic nepotibus Israel. ac si diceret: Veni, extingue uisum auditumq; animæ, nequid uere bonum honestumq; uel uideat uel audiat. uisum enim Israel, auditum Iacob significat. Talium mens omnem boni naturā abijcit, excussa quodammodo: sicut proborum ediuerso meras sincerasq; ideas bonorum consectans, excutit reijcitq; cætera tanquam folia. Contemplare illum meditatorem quid loquatur: Tollite deos alienos quos habetis è medio uestrum, & purificamini mutateq; uestes, & facto agmine ascendamus in Bæthel: ut etiamsi Labā postulauerit potestatem inquirendi in totam familiam, non inueniat simulacra, essentias ueras insculptas in mēte sapientis, quæ ad Isaac familiam à seipsa doctam pertinent iure hæreditario. nam hic solus accipit paternam substantiam. Hic obserua quod non ait eos uenisse in cāpum in quo manserunt, sed quæsitum inuenisse, utique postquam dispexerunt ubinam esset locus ad insaniam commodißimus. Ita est profecto, insipiens non aliunde

accipit,

accipit, sed ipse sibi quærendo mala inuenit, non contẽ-
tus his per quæ misera natura ultro incedit, sed cumu-
lans ea malis artibus & exercitijs. atq; utinam paulum
ibi commoratus migraret aliò: nunc habitare ibi postu-
lat. dicit enim scriptura, quòd inuento cãpo habitarunt
ibi tanquam in patria, non tanquam inquilini regionis
exteræ. Leuius enim malum fuisset, si postquam in pec-
cata inciderant, pro alienis ea peregrinisq; habuissent,
non pro cognatis ac domesticis. inquilini enim potuis-
sent discedere, sedibus uero semel electis immanendum
erat postea. quapropter apud Mosem sapientes omnes
inducuntur inquilini. nam horum animæ in coloniam ẽ
cælo missæ sunt. solent enim uisendi ac discendi gratia
peregrinationem in terrenam naturam suscipere. ibi ho
spitio corporis usæ, & contẽplatæ sensibilia mortaliaq;
omnia, retro unde uenerant redeunt, memores cælum si
bi ciuitatem esse ac patriam, in his uero terræ finitimis
uti se tantum hospitio. cæteris enim colonis nouæ sedes
eximunt desiderium ueteris patriæ: sed hæc reditum suo
rũ expectat, & ipsi redire desiderant. Itaq; merito Abra
ham qui mortuam uitam sepulchrumq; reliquit, mor-
tuorum custodes & mortalium rerum dispẽsatores sic
alloquitur: Aduena et inquilinus sum ego inter uos. uos
autem indigenæ, qui cinerem & puluerem pluris faci-
tis quàm animam, dum uobis præfecistis Ephron, quod
nomen significat puluerem. Merito autem & medita-
tor ille Iacob inquilinum se in corpore queritur dicens:
Dies annorum uitæ meæ quibus inquilinus sum, pauci
maliq; fuerunt: non peruenerunt ad dies patrum meo-
rum

rum quibus inquilini fuerunt. At illi à seipso docto etiã oraculum redditum est hoc: Ne descendas in affectionẽ Aegyptum, sed habita in terra quam tibi indicabo, in mansione incorporea inuisibiliq;, interim inquilinum age in hac uisibili & sensibili essentia. ut ostenderet, sapientem in sensibili corpore peregre agere, cum patriã habeat uerumq; domicilium in uirtutibus intelligibilibus, quæ ex ore dei procedunt nihil differentes ab eius sermonibus. Moses autem, Aduena, inquit, sum in externa regione. Egregie, ne hoc quidem honore corpus dignatus, ut inquilinum eius se profiteretur, sed alienum se ab hoc existimans. Cæterum malus uir ostendere uolens, unam linguam unumq; labium non in uocabulis situm, sed in societate facinorum, rursum aggreditur negocium, & turrim tanquam arcem tyrãno uitio struit, sodales omnes ad hoc opus conuocans, ut paratam materiem suggerant. Venite, inquit, faciamus lateres, & coquamus eos igni.] Ac si dicat: Nũc permiscuimus & confudimus omnes partes animæ, ut speciei nullius ulla forma iam appareat: consentaneũ igitur his cœptis fuerit, ut quando essentiam specie qualitateq; carentem, affectum & uitium assumpsimus, diuidamus eam usq; in extremas & qualitates & species, quo magis eas percipiamus, earumq; usumfructum, qui cognitus maiorem uoluptatem pariturus uidetur. Adeste igitur cogitationes omnes & ratiocinationes, tanquam uocatæ in senatum animæ, quotquot iustitiæ uirtutumq; omnium curatis perniciem, ut collatis consilijs dispiciamus, quomodo assequi poßimus optatum exitum. assequemur certe

si rem gerendam auspicabimur à fundamento hoc: ut in formia formemus figuris additis, circũscribamusq; singula, ne uacillent & claudicẽt, sed fixa firmaq; maneãt, assumpta quadratæ formæ natura. hæc enim cum sit inconcussa indeflexaq; laterculi more, etiam quæ superædificabuntur sustinebit firmiter. talis structuræ quælibet aduersa deo mens, quem Aegypti, id est, corporis regem dicimus, inuenitur opifex. hunc enim Moses inducit delectari latericijs ædificijs. postquam enim aliquis aquam terramq;, illam humidam, hanc solidam essentiam, ne dilaberentur corrumperenturq; miscuit, & ex his duobus tertium quiddam utriq; cognatum effecit, quod lutum uocatur, in portiones hoc secare non desinit, suam cuiq; segmento formã affingens, ut firma fiant & ad structuram commoda. sic enim opus absoluitur non magno negocio. hoc imitati homines prauo ingenio, postquam brutos & nimios affectionũ impetus miscuerunt cum grauißimis uitijs, secant eam temperaturam in species, quas fingunt formantq; miseri, ex quibus contra animam arx celsa erigitur: dum sensus diuiduntur in uisum, auditum, gustum, odoratum, tactum: affectus in gaudium, concupiscentiam, timorem atq; dolorem: uitiorum genus in imprudentiam, luxuriam, timiditatem, iniustitiam, & his cognata cætera. Nec desunt his etiam nequiores, qui non contenti hunc conatũ suscepisse, etiam alios ipsis meliores, ad contemplatiuũ genus pertinentes, cogũt lateres facere, & ciuitates munitas ædificare, suo regi, ut uideri uult, intellectui: & hoc agunt, ut declarent bonũ seruire malo, affectus plus

posse

posse quàm tranquillitatem animi, prudentiam cum uirtutibus subditam esse imprudentiæ cæterisq; uitijs, ut necesse habeant dominorum imperata facere. Ecce, aiunt, etiam animæ oculus lucidißimus, purißimus, omnia cernẽs acutißime, cui soli deum uidere licet, nomine Israel, implicitus aliquando corporeis Aegypti caßibus perfert iussa grauißima, ut lateres faciat & alia terrena opera cum ingenti labore ac uexatione: quapropter merito dolet ac gemit, quippe cui hoc unum suppetit, uberes in tantis malis lacrymæ. Nam recte dicitur, quod ingemuerunt filij Israel præ grauitate operum. Et quis sanæ mentis uidens uulgi opera, nimiaq; studia, pecuniæ, gloriæ, uoluptatum, non uehementer doleat, & ad solũ seruatorem deum exclamet, ut ille mala subleuet, persolutoq; pro anima precio, in libertatẽ eam uindicet? Sed quæ tandem est hæc libertas? Illi soli sapienti seruire, sicut testantur oracula in quibus dictum est: Emitte populum, ut mihi seruiat. Est autem proprium seruientiũ ei Qui est, ut nec pincernarum, nec pistorũ, nec coquorum opera, nec alia terrena ulla fingant componantq; corpora in modum laterum: sed ascendant cogitationibus ad æthercam celsitudinem, præeunte Mose amico dei carißimo. tunc enim manifeste contemplabuntur locum in quo deus insistit rectus & immutabilis: & scabellum pedum eius lapidi sapphiro simile & firmamento cæli, uidelicet mundum hunc sensibilem, qui per hæc significatur. decet enim ut fœderati scientiæ talium spectaculorum sint cupidi: & si non amplius, saltem illam imaginem uideant, uerbum sacratißimum, deinde hunc

mundum

mundum etiam inter opera sensibilia perfectißimum: nam philosophari nihil est aliud, quàm his perspiciendis diligenter studere. sensibilis autem mundus scabellū dei dicitur has ob causas. Primùm ut liqueat, quòd creaturis non insit causa efficiens. deinde ut discamus, quòd totus mundus non suo libero motu mouetur, sed gubernatur à deo rerum dispensatore, qui salutariter clauum moderatur uniuersitatis, idq; sine manibus ac pedibus alijsq; creatis partibus iuxta doctrinam uerißimam. nō est enim deus similis homini, quamuis nonnunquam docendi causa dicantur de eo talia, dum non possumus ultra nosipsos sapere, sed ex nostris accidentibus de Ingenito illo coniecturas quasdam facimus. Illud quoq; perpulchre se habet, quod mundus aßimilatur figuræ laterculi. uidetur enim & ipse stare hærereq; quantum uisu percipitur, quamuis utatur motu ocyßimo, nullam non præuolante creaturam. nam interdiu solem, noctu lunam, stare imaginantur oculi corporis: cum tamen nemo nesciat, horum siderum cursum esse concitatißimū, quæ totum cælum intra unam diem obeunt. sic & uniuersum cælum quod stare uidetur in orbem circūuoluitur, qui motus inuisibili diuinoq; mentis oculo comprehenditur. Inducuntur autem hos lateres igni coquere: quod significat, affectus ac uitia calido motiuoq; sermone confirmari, ne à sapientiæ satellitibus deleri possint, qui semper moliuntur eis perniciem. quapropter additū est: Fuerunt eis lateres pro saxis.] Quod enim rarum ac fluidum est in bruto impetu, in naturam solidam resistentemq; constipatum & densatum, mutatum

est rationibus ualidis & demonstrationib. certißimis, postquam contemplationes perceptæ uirilem quandam maturitatem assumpserunt, quæ in tenera ætate diffluūt propter humiditatem animæ, nondum ualentis impressas formas durare conseruareq;. Et bitumen fuit eis pro luto.] Non contrà lutum pro bitumine. uidentur enim mali quæ infirma sunt communire contra meliores, & fluxa dissolutaq; compingere, ut ex tuto in uirtutem iaculentur. Sed propicius pater bonorum non sinet illorum substructiones constabiliri, & non subsistente uano studio reddet eas labiles, tanquam molle lutum & fluidum. quod si lutum factum esset in bitumen, fortasse terrenum istud sensibile quod est in flūxu continuo, sodalitatem accepisset perpetuam & durabilem. Sed quoniam uersa uice bitumen in lutum mutatum est, bono simus animo. est enim certa spes fore, ut firmæ uitiorum munitiones excidantur per dei potentiam. Itaq; iustus ille in magno continuoq; uitæ diluuio, nondum ualens absq; sensibus animo solo res uere cernere, arcam, corpus inquam, intus & extra bitumine perungit firmitatis gratia. cessante uero & terrore & periculo tempestatis illius iam se remittentis, exibit adiutus intellectu incorporeo ad percipiendam ueritatem. nam illud elegans ab ipsa natiuitate ingenium quod appellatur Moses, pro patria mundum habens in cuius ciuitatem ascriptum est, astrictum uni loco bitumine piceq; oblito corpori, putanti se omnes rerum sensibus subiectarum imaginationes capere seruareq;, deplorat se uinctum, incorpoream naturam desiderans: deplorat etiam inflatā &

errana

errantem mentem uulgi miseri, quæ pendens à falsa opinione, putat inesse sibi aliquid certum firmumq́; aut in uniuersum creaturam ullam esse immutabilem, cum perpetuæ stabilitatis exemplum in uno deo sit propositum. Cæterum illa uerba, Venite ædificemus nobis ipsis ciuitatem & turrim, cuius fastigium usq; ad cælum pertingat, tale quiddam subindicant. Ciuitates apud legislatorem non tantum uulgares istæ intelliguntur, uerũ etiam quas homines in animabus suis circumferunt. hæ uidentur exemplares, ut diuiniorem paraturam sortitæ. illæ uero harum imagines, cùm constent ex essentia corruptibili. sunt autem duæ ciuitatis species, altera melior, altera deterior. melior, in qua sub populari administratione reip. ciues æquo iure uiuunt, legibus principatum obtinentibus. hæc ad laudem dei pertinet. deterior aũt, adulterina, falsæq́; monetæ, in qua penes uulgum est regimen, & inæqualitas est in precio, præsidente iniquitate atq; iniustitia. in prioris ius probi ascribuntur, in posterioris ignauorum multitudo, perturbationem magis quàm ordinem, & confusionem magis quàm bonã constitutionem diligens. Insipiens autem socios postulat, non contentus peccatis proprijs: hortaturq́; ad nauandam sibi operam nunc uisum, nunc auditum, nunc sensus cæteros ut incunctanter præsto sint, & pro uiribus suum quisq; ministerium accommodet. accersit etiã & concitat cæteras cateruas affectuum suapte naturã indomitorum, ut prælia meditãdo inuictus euadat. Hos igitur socios mens his uerbis concitat: Aedificemus nobis ciuitatem, ac si dicat, partes nostras communiamus,

circumdemus nobis firma mœnia, ne simus expositi hostilibus incursationibus, distribuamur in tribus & curias, in quas adscribantur insitæ in anima potentiæ, & pars brutis contribuatur, pars rationalibus. magistratus autem eligamus nobis commodos, opulentiam, gloriam, honores, uoluptates, per quos adipiscamur potentiam, exclusa iustitia paupertatem obscuritatemq́; afferre secum solita. Scribamus leges quæ faueant potentioribus, quorum ut reip. utiliorum, præcipua habenda est ratio. in primis turris extruatur, quæ uitio tyranno sit pro arce regiaq́; munitißima, cuius pedes in terra nitantur, caput ad cælum pertingat, magnanimitate ad tantã celsitudinem penetrans. nam certum est eam non in solis humanis iniquitatibus consistere, sed properare ad cælestia per impios & deo infestos sermones, dum aut cæli numen negat, aut prouidentiam eius, aut mundi cõditi principium: uel si hunc creatum concedit, tamen & causas eius incertas putat, & motum ei moderatum adimit, affirmans eum nunc perperam, nunc contumaciter agitari, sicut naues aut quadrigas circensium: quæ nunquam sine gubernatore aurigaq́; feruntur cursu prospero. at prouidentia non interdum, sed humana sæpe, diuina semper, bonum habet euentum. nam error confeßione omnium abest à diuina potentia. Proinde hac figura significatur, insanos homines malitiæ rationem tanquã turrim ædificare, nihil aliud quærẽtes nisi ut nomen suũ magnum magis quàm bonum transmittant ad posteros. dicunt enim, Faciamus nobis nomen.] O insignem impudentiam. quid aitis? cum debeatis tenebris uestras ini-

quitates abdere, & prætextum eis si nõ uerum certe uerisimilem quærere, uel ad ineundam apud honestiores gratiam, uel ut effugiatis pœnas confessorum criminũ: audetis tantum non in clarißima luce uos ostentare, cõtemptis & minis hominum, & supplicijs diuinitus infligendis sine clementia? & insuper circumquaq; rumores nunciosq; iniquitatum uestrarum dimittendos censetis, ut nemo nesciat, nemo non audiat uestra ô miseri ac scelesti facinora? At quale tandem nomẽ cupitis? certe quale factis uestris conuenit. id uero est ne unum solum? genere fortaßis unum, sed in species distinctum innumeras, quas uel silentibus uobis opprobrabunt alij. inest enim uobis petulantia cum impudentia, cõtẽptus cum uiolentia, uis cum cæde, stupra cum adulterijs, cum immoderatis uoluptatibus immensa concupiscentia, cũ temeritate insolentia, cum calliditate iniustitia, cum furacitate rapacitas, cum mendacijs periuria, cum iniquitatibus impietas. hæc sunt ista nomina, et his similia. bella uerò gloriatio, captare celebritatem nominis ex his quæ cælari debuerant. Sunt tamen qui ualde sibi rebus talibus placent, putantes inde se lucrifacere præclaram existimationem apud homines, qui ultrices tam immanis audaciæ diras non effugient, non solum præsagientes, sed & præuidentes suum interitum. quos libẽter sic alloquerer: Scitis fore ut dißipemini. Cur igitur peccatis? Sed fortasse morem insipientium proponit, qui etiã maximis pœnis non obscure sed manifeste impendentibus, ab iniurijs non temperant. sunt autem notißimæ artes malæ, quas solet ferire diuina ultio. & peßimi quoq;

cogitant deum non ignorare ipsorum maleficia, nec se posse illius animaduersionem depellere. alioquin unde sciunt se dißipandos? attamen dicunt. Priusquam dispergamur.] Profecto conscientia redarguit in pectore, & quanquam contemptores dei stimulat, ut uel inuiti cogãtur intelligere, humanas res administrari à natura præstantiore, & esse iustitiam quæ implacabiliter scelera uindicet, infensam iniustis impiorum facinoribus, & eis etiam qui his patrocinantur. Verum isti oẽs sunt semper morientis, & nunquam emortuæ miseriæ posteritas, illius quæ Cain nominatur. Annon & Cain post natum sibi filium, quem nomine idem quod ipsius significante appellarat Enoch, inducitur ciuitatem condere, et quodammodo creaturas mortales ædificare, ad subuersionem rerum diuiniorem apparatum sortitarũ? Nam Enoch interpretatur gratia tua. At impius quisq; opinatur quod cogitat & intelligit esse intellectus sui gratiam: quod uidet, oculorum: quod audit, auriũ: quod olfacit, narium: itidemq; cætera officia fert accepta suis sensibus, sicut & sermonem uocis instrumentis. deũ autem causam esse negat, aut contendit non esse primariã. ideo primitias agriculturæ suæ sibi reponit, contentus obtulisse deo de fructibus, quamuis exemplum salubre haberet in proximo. nam frater eius primogenita, non secundarios gregis partus sacrificat, confitens antiquissimas causas esse penes autorem antiquißimũ. at impius opinionem tuetur contrariam: intellectum habere suæ uoluntatis potestatem liberam, & sensum sentire quicquid uult. iudicare enim uere libereq;, hunc de corporibus,

ribus, illum de omnibus. atqui adeo sunt reprehensibi-
les, & à ueritate conuincibiles, ut nihil supra. nónne in-
tellectus sæpe in rebus innumeris delirij coargutus est?
nónne sensus omnes deprehensi in falso testimonio? non
pro tribunali rationis, quæ & ipsa falli potest, sed ipsa
natura iudice, cuius incorruptißimum est iudicium. pro
inde cum & intellectus noster & sensus sit in lubrico,
necessario fatendum est deum nobis impluere & cogita
tionem & uim percipiendi. & hanc gratiam nobis con
ferri non à nostris partibus, sed ab illo cui totum debe-
mus quicquid sumus. At arrogantes filij hæreditatem à
patre acceptam cupiunt ad cælum exstruere, donec iusti
tia uirtutis amica, uitiorũ hostis, aggressa ciuitates com
munitas contra miseram animam, & has demolitur &
turrim, cuius nomen in Iudicum libro scriptum extat. id
Hebraice dicitur Phanuel, interpretatur autem Auersio
dei. nam quæuis munitio quæ per ratiocinationes pro-
babiles adstruitur, ad nihil aliud ædificatur, quàm ut
mentem diuertat & deflectat à cultu dei, quo conatu
quid esse poßit iniquius? uerum contra hanc turrim de-
prædator & hostis iniustitiæ suscipit expeditionem, qui
Hebraicè uocatur Gedeon, et interpretatur prædonum
receptaculum. Iurauit, inquit, Gedeon Phanuelitis di-
cẽs: Cũ uictor in pace reuertar diruã turrim istam. Egre
gia comminatio, decens animam hostiliter affectam er-
ga malos & impios, fore ut subruantur omnes rationes
quæ ducunt ad impietatem, & solet ita fieri. Cum enim
mens conuertitur, destruitur quod auersum fuerat. &
quod iure mireris, huius demolitionis tempus ait esse nõ

bellum sed pacem, mētis enim stabilitate quieteq́; quam pietas solet parere, subuertitur omnis ratiocinatio quā struxit impietas. Sunt etiam multi qui sensus in modum turris extollunt tantopere, ut ad cæli fines pertingant, per cælum autem noster intellectus significatur, in quo præstantes diuinæq́; naturæ uersantur. Hæc qui audent, sensum intellectui præferunt, uolentes expugnare intelligibilia per sensibilia, facereq́; seruos è dominis, & uice uersa è seruis dominos. Cæterum illa uerba: Descendit dominus ut uideret ciuitatem & turrim,] figuratè accipienda sunt. nam credere quòd deus accedat aut recedat, aut descendat ascendatq́;, uel in totum sicut animalia mouentur stet moueatúrue, impietatis est deportandæ in extremas, ut uulgus loquitur, insulas Oceani. Sed ista humano more legislator de deo dicit, quamuis haudquaquam humana forma prædito, ad utilitatem discentium, ut iam antè non semel admonuimus. Quis enim ignorat quòd descendens alio loco relicto alium occupat? Deus autem implet omnia, nō contentus sed continens, qui solus ubiq; simul & nusquam est. nusquam, quia ipse locum & regionem creauit unà cum corporibus, nec fas est autorem intra ullam suam creaturam includi. Vbiq; autem, quia potentijs suis per terram, aquā, aerem, cælum extensis, nullam partem mundi destituit, sed omnia inter se inuicem astringit inuisibilibus uinculis, ne unquam soluantur, plurimum laudandus hoc nomine. quod enim celsius est omnibus potentijs, intelligitur eas excedere, cum eas in potestate habeat. uirtus autem illa omnipotens quæ condidit & gubernat omnia,

pere deus dicitur, omnia continens in gremio, & omnia penetrans uel minima. id inuisibile incomprehēsibileq; numen cum sit ubiq;, nusquam tamen uerè cernitur aut percipitur. & cum dicit: Sto ante te, uidetur quidem se ostendere, sed maior est quàm ut uel indicari poßit uel uideri ab ulla creatura. Ergo migratorij motus nomina nequaquam deo conueniunt, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, prorsum, retrorsum: nec tale quicquam intelligitur de illo qui locum non mutat, nihilominus dicitur descendens uisere, qui omnia prius etiam quàm fiāt præuidet manifestißime: ut doceamur moneamurq;, nequis homo de absentibus rebus & incertis putet se posse certam coniecturam facere, sed propius introspecto negocio diligenter cuncta perlustret. uisus enim certus potius quàm fallax auditus, testis adhibēdus est. quapropter in optime constituta rep. lege cautum est, nequis audita dicat pro testimonio, quia iudiciū auditus naturaliter facile est corruptoribus. Apud Mosem quoq; inter uetita legitur: Non admittes auditionem uanam. ubi nō tantum interdicit, nequis falsum sermonem aut stultum accipiat auribus: sed docet quod ad manifestam ueritatis perceptionē longè minus quàm uisus idoneus habeatur auditus, cum sit refertus uanitatibus. Hāc censemus esse causam cur descendisse dicatur deus ut ciuitatē ac turrim uiseret. nec temerè additum est, Quam ædificarant filij hominum.] Fortaßis enim profanus aliquis cauillabitur: Nouam uerò rem nos docet legislator, turres atq; ciuitates non ab alijs ædificari quàm filijs hominum. quis adeò demens est, ut hæc tam manife-

sta nesciat? Verum non ista obuia protritaq; consideranda sunt in sacris oraculis, sed uestiganda quæ teguntur sub his apertis uocabulis. Quid igitur hoc est? Qui rebus multos quasi patres tribuunt, et multorum deorum cateruam introducunt, negocia confundentes per imperitiam, & animæ finem uoluptati aßignantes, opifices dictæ urbis eiusq; arcis, si uerum fatēdum est, facti sunt: quas ad finem illum deducunt extruendo tanquam ædificia, ipsi non absimiles opinor natis è scorto, qui à diuina concione arcentur lege dicente, Non intrabit natus è meretrice in ecclesiam domini. Isti enim quasi paßim iaculantes sagittarij, qui in nullum scopum præstitutum tela dirigunt, innumera principia causasq; rerum creatarum supponunt, falsas omnes, cum unum factorem patremq; uniuersitatis nesciant. sed qui scientiam habent, unius dei filij appellantur merito, sicut & Moses fatetur dicens, Filij estis domini dei. & alibi, Deum qui te genuit. &, Nónne hic ipse pater tuus est? Qui sic affecti sunt, solum honestum bonum existimant, quæ est arx ab huius belli peritis contra finem uoluptatem sectantium opposita, ut illum expugnatum tollant è medio. quod si nondum quisquam est dignus ut dei filius appelletur, tu tamen da operam ut ornatus sis sicut uerbum eius primogenitum, angelus antiquißimus, & quidam uariarum appellationum archangelus: uidelicet principium, nomen dei uerbumq; dictus, & homo factus ad imaginem, & uidens ille Israel. Quamobrē superius adductus sum ut laudarē eos qui sui generis initia referunt ad unū uirum communem parentem. nam si nondum idonei sumus

mus ut nominemur dei filij, simus saltem sermonis illius sacratißimi, qui eius sempiterna imago est. imago enim dei est uerbum illud antiquißimum. hoc genus multis in locis lex filios Israel etiam nominat, uidentis illius auditores, quandoquidem post uisum auditus secundum honorem meretur, & qui discunt, posthabendi sunt eis qui absq; præceptore manifestas subiectorum formas percipiunt. Proinde ueneror in Regum libris sacras literas, ubi qui post multas ætates flagitiose uixerunt, tamen ad stirpis autorem Dauid hymnorum diuinorum poetam referuntur, qui uiuus uidensq; ne proauos quidem eorum agnouisset pro suis posteris. animarum enim quas uirtus immortalitati consecrat, non corruptibilium corporum soboles, in posteritate bonorum uirorum censetur. cæterum de his qui se iactant ob iniusta facinora, dicit dominus: Ecce genus unū & labium unum omnium: ac si dicat, Ecce una familia cognatioq; pariter omnū, nemine mutante sententiam, nec discrepante, quemadmodum & musicæ imperiti consonant. nam & horum uocis instrumenta interdum modis omnibus inconcinna sunt & dissona, ut nihil inter eos conueniat, nisi quod pariter discrepant. Idem & in febribus usu uenit ut uidemus. nam & quotidiani & tertiani & quartani ut medicorum filij uocant circuitus, statas horas habent nocturnas diurnasq;, & eundem semper seruant ordinem. Porrò illud: Cœperuntq; hoc facere, non sine indignatione dictum est: quod malefici non contenti humanæ societatis iura uiolasse, ad cælum sint ausi scandere, iniquitatem seminantes, & metentes impietatem. sed nihil

nihil proficiēt miseri. nã qui se mutuis iniurijs afficiunt, sæpe consilia quamuis ab ipsis damnata, perducunt tamen ad effectum, impij uerò non item. Numen quod impetunt, illæsum manet, ipsi maculam contrahunt ineluibilem. & ordiuntur quidem iniuriam, sed nihil efficiũt. Propterea sic dictum est: Cœperũt facere. Homines inexplebiliter peccandi auidi, non contenti facinorib. terra mariq; patratis & in aere, quæ sunt elementa corruptibilia, decreuerũt naturæ cælesti ac diuinæ inferre manus impias: quæ cum inter creaturas non censeatur, est extra omnem aleam iniuriæ. quæ etiamsi maledictis appetatur, nihilo habet deterius, nec à sempiterna sua natura dimouetur, sed maledicis calamitates infert haud unquam medicabiles. siquidem etiamsi cœptis frustrati non potuerunt ad destinatum impietatis suæ finem peruenire, nihilo minus ac si cogitatum facinus perpetrassent, damnandi sunt. & hoc est quod ait absolutam turrim ab eis, quamuis pẽderet adhuc, dicens: Dominus descendit ut uiseret ciuitatem ac turrim, non quam ædificaturi erant, sed quam ædificauerant. & quod argumentum est imperfectæ structuræ? Primum ipsa res satis liquet. nulla enim terræ pars ualet cælum attingere, ob causam supradictam, quia nullum centrum tangit suam circumferẽtiam. deinde, quoniam æther sacratus ignis, flamma est inextinguibilis, iuxta Græcam nominis etymologiam, παρὰ τὸ αἴθειν, quod urere significat. testis est sol ignium pars cælestium, qui ex tanto interuallo intima terræ penetrat suis radijs: nec tantum hanc, sed & aerem, qui ad cælestem usq; orbem ab ea pertinet

niet, licet suapte natura frigidum, partim tepefacit, partim exurit. nam quæcunq; aut multum distant ab eius orbita, aut ad latus alterutrum declinant, tepefacit tantummodo. quæ uerò aut propinqua sunt aut directe opposita, maiore ui caloris exurit. quæ cum ita se habeāt, non erat opus ullis fulminibus contra conantes ascendere, cum alioquin ausus illi magnifici euanescerēt. Quod subindicatur per ea quæ mox sequuntur: Desiuerunt, inquit, ædificare ciuitatem & turrim.] Dubio procul non quia perfecerant eam, sed quia confusio secuta prohibuit quominus perficerent. nec tamen effugerunt crimen perpetrati facinoris, qui cōsilium tam immane non dubitarunt aggredi. certè augurem illum & prodigiorum procuratorem, uanis coniecturis studentem (uanus enim interpretatur Baldam) lex ait populo uidenti maledixisse, quamuis in uerbis eius erat fausta precatio: mirum ni non respectu dictorum eius quæ diuina prouidentia recudebat in quandā meliorem monetam, sed mentis ipsius, cui noxia magis obuersabantur quàm utilia. pugnam autem hæc inter se suopte ingenio, coniectura cum ueritate, uanitas cum scientia, diuino furore carens diuinatio cum sapientia: & quamuis aliquis conatus per insidias alterum interimere frustratus est, nihilominus homicidij reus est, sicut decernit super hoc casu scripta lex. Siquis, inquit, conatus fuerit proximum suum dolo perdere, & ad altare confugerit, abstractum afficies supplicio. Atqui conatus tantum, non interemit. at par est maleficium, patrasse cædem, & decresse. quamobrem ne supplici quidem uenia datur, sed

è sa-

è sacrario duci iubetur qui concepit tam nefarium consilium. profanus est autẽ & nefastus non solum quoniam animæ per uirtutis usumfructum ualenti perpetuo uiuere, per uitiorum assultũ cædem molitus est: uerum etiam quia deum facit fautorem ausus impij. nam refugium id significat: quoniam multi uolentes euadere propria crimina, & debitis pœnis eripi, facinus suum referunt in deum, nullius mali autorem, sed bonorũ omnium. proinde pium habetur tales uel ab ipsis delubris abstrahere. Extat autem insignis pœna cõtra impietatis assertores, quam fortasse quidam insipientes non damnum sed lucrum arbitrabuntur. Non deficient, inquit, ab eis omnia quæcunq; aggreßi fuerint facere. ô infinitam & immensam miseriam: omnia quæcunq; aggredietur mẽs dementißima, succedunt ex sententia: nec magnus nec paruus conatus frustrabitur ullus, ultro negocijs animæ occurrentibus & sese præbentibus. hæc sunt animæ uiduatæ indicia, peccãtis absq; impedimẽtis omnibus. nam quisquis est nõ prorsum insanabilis, optarit se consilio mentis destitui, ut cum furtum aut adulterium aut homicidium aut sacrilegium aut aliquid simile tentat committere, successu careat, & innumera inueniat obstacula. nam cohibitio maximum morbum arcet iniustitiam: quod si adsit licentia, ille uitari non poterit. Et adhuc tyrannorũ fortunas ô beati suspicitis, quibus procliue est quiduis efficere, quod rabido efferatoq; animo concipiunt? imò gemenda est illorũ conditio. siquidem inopia & infirmitas malis prodest, bonis uerò potẽtia cum opibus. Certè quidam ex insipientum numero postquam sensit

ad quantam infelicitatẽ perducit libertas peccandi, ait, Maior est culpa mea quàm ut remittatur. Est enim ualde graue animã sine freno sinere per se indomitam, quæ habenis ægrè coercetur et scutica. quamobrẽ oraculum propitij dei plenum bonitate spem egregiam ostentat disciplinæ amatoribus, quod sic est redditum: Non dimittam te neq; deseram. nam laxatis animæ uinculis, quibus continebatur, maxima sequitur calamitas, à deo deseri, qui suas ipsius potentias circumdedit rebus omnibus tanquam fortißima uincula, & his eas indissolubiliter adstrictas esse uoluit. quin & alıubi dicit, quicquid ligatur uinculo purum esse, quando impuritatis causa est dissolutio. Caue igitur quoties uides aliquem quidlibet expedite facere, mireris tanquam fortunatum: sed potius ut infelicem miserare, cui uirtutum sterilitas, uitiorum ubertas perpetua contigit. Nec illud in transcursu & leuiter expendendum est, quid sibi uelit quod ibidem ex persona dei dicitur: Venite descendamus & confundamus linguam eorum.] uidetur enim quosdam alloqui tanquam operationis socios. idem & antea de hominis creatione dictum legitur. Dixit, inquit, dominus deus: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: ubi uox Faciamus pluralitatem significat. & rursum dixit deus: Ecce Adam factus est sicut unus è nobis, ut noscat bonum & malum. nam illud, unus è nobis, non de uno, sed de pluribus ponitur. Dicendum igitur illud primum, nihil in rebus æquiparari deo, sed hunc esse unum regem ducem principem, à quo solo fas est administrari ac dispensari uniuersa. nam illud,

Multos

Multos imperitare malum est, rex unicus esto, non ad ciuitates & homines magis pertinet, quàm ad mundum & deum. Vnum enim unius factorem, patrem, dominum esse, necessum est. quo concesso, attexẽda sunt quæ inde consequenter dependent. quænam illa? deus cum sit unus, dici nõ potest quàm multas habeat socias potentias, quæ salutem rerum procurãt, quædam etiam plectunt noxios. ea uerò pœna nõ est damnosa, cùm peccata castiget ac coherceat. per has item potentias ille incorporeus intelligibilisq; mundus compactus est, exemplar huius mundi uisibilis: quod constat ex ideis inuisibilibus, sicut hic noster ex corporibus uisibilibus. Vtriusq; pulcritudinem admirati quidam, non solum ipsos totos consecrauerunt, uerum & partes eorum præcipuas, solem, lunam, cælum, non ueriti eas deos appellare, quam cogitationem Moses intelligens, inquit, Domine domine, rex deorũ: ut indicaret eum esse præstantiorẽ quàm subditos. Est & in aere animarum incorporearum sacratus chorus, assecla illarum cælestium. nam has solent angelos nominare diuina oracula. hic uniuersus exercitus in suos digestus ordines, imperatoris summi iussa exequitur, & huic uni moderatori suo sicut fas est obsequitur: in quibus copijs nõ licet reperire desertorem ordinis. Rex ipse his ministerijs stipatus, utitur eis duntaxat ad ea negocia, quæ decet non à solo deo tractari. quamuis enim nullius ope indigeat pater omnium, qui subleuetur quoties uult aliquid facere: tamen uidet quid se, quid creaturas deceat, & quædam potentijs subditis efficienda permittit, ne his quidem concessa facultate in

totum libera, ut ne quod erratum in generatione admittatur. Hæc igitur necessario primum dicenda habui, nunc dicam quid inde colligitur. Animalium naturæ prima diuisio fit in partes brutam rationalemq́;, rationalis pars subdiuiditur in mortalem speciem & immortalem alteram, mortalem hominum, immortalem animarum incorporearum, quæ uersantur in cælo & in aere. hæ uitiorum expertes sunt, sortem adeptæ felicem nullisq́; calamitatibus obnoxiam, quippe quæ non alligãtur corpori miseriarum domicilio. bruta quoq; carent uitijs, sicut & mente, proinde non fiunt rea peccati uoluntarij, quando nulla præcedit deliberatio. solus propemodum ex omnib. homo habens bonorum malorumq; scientiam, sæpenumero eligit contemnenda, fugit sectanda magno studio, quapropter merito peccati sponte admißi reus peragitur. conuenienter igitur huius creationem deus cum subpræfectis suis communicat dicens: Faciamus hominem: ut & benefacta eius ad ipsum autorem solum referantur, et peccata ad cæteros socios. nam ipsi omnipotenti non erat conueniens, in rationali animã uiam ad uitia sternere. quam ob rem ministris eam partem faciendam commisit. nam complementum totius operis postulabat ut uoluntario contrarium iungeretur inuoluntarium. & hæc quidem hactenus dicta sint. superest & illud considerandum, deum bonorum tantummodo causam esse, mali autem prorsus nullius: quandoquidem ipse bonum omnium antiquißimum est & perfectißimum. Decet autem suæ naturæ propria operari optimum optima: improborum autem pœnas per

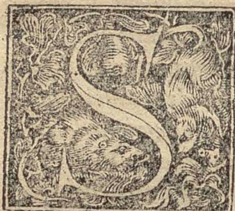
eius ministros sanciri. attestantur meis dictis illa uerba perfecti meditatoris: Deus qui nutrit me à iuuentute mea, angelus qui eripit me ex malis omnibus. hic quoq; nunc fatetur germana bona, quæ studiosas uirtutis animas nutriunt, ad solum deum autorem referenda: malorum autem portionem cõmissam angelis, ac ne his quidem liberam puniendi facultatem habentibus, ne cui ad perniciem tendẽti salutaris illa natura occasionem præbeat. quapropter dicit: Venite descendamus & confundamus. hãc enim censuram merentur impij, ut beneficæ alioquin, benignæ propitiæq; potentiæ pœnas ab eis exigant: quas deus sciẽs humano generi utiles, per alios statuit. oportebat enim castigationem adhiberi, sic tamen ut perennes gratiarum fontes nullis malis miscerentur, non solum his quæ uerè mala sunt, sed etiam quæ esse uidentur. Nunc quærendum quæ sit illa confusio. at quomodo quærẽdum? sic opinor. Sæpe ignotos ex similium & eiusdem generis collatione cognoscimus. ad eundem modum etiam res quæ per se non facilè noscuntur, manifeste apparebunt per cognatarum similitudinem. Quid est igitur confusioni simile? mixtura, sicut à maioribus traditur, & temperatura. mixtura in aridis rebus, temperatura in humidis. est igitur mixtura, corporũ diuersorum perturbata coniunctio: quasi quis hordeum, triticum, pisum, cæterasq; frugum species in unum aceruum congerat. temperatura uerò non est coniunctio, sed dissimilium partium mutua penetratio, quarum semel temperatarum qualitates arte quadam secerni queũt, quod dicũt in uino & aqua contingere. nam hæc duo si uniantur

tur, temperaturam conficere, quæ nihilominus redire poßit ad qualitates pristinas. si enim spongiam imbuas oleo, aquam ea colligi, uinũ relinqui. fortasse quia spongia ex aquis genita cognatum liquorẽ ex temperamento attrahit, uinum uerò ut alienum respuit. at cõfusio fit cum penetrãtibus seinuicem partibus qualitates earum pereunt, ut corruptis rebus quæ prius fuerant: unius nouæ, & à prioribus diuersæ, existat generatio: quod accidit in medicorum compositione quam uocãt tetrapharmacum: quæ constat opinor è cera, pice, resina, & adipe: quæ semel composita non possunt arte ulla separari, ut redeant ad qualitates pristinas. sed cum singulæ nusquam appareant, ex omnibus corruptis una egregia facultas conficitur. Quoties autem deus minatur confusionem cogitationibus impijs, ea non singulis tantum uitiorum speciebus earumq; uiribus intentatur, sed & operibus eorum quæ fiunt de communi sententia: ne uel singula, uel communicatis consilijs, uires colligant ad delendam partem præstantiorem. quapropter ait: Confundamus ibi linguam eorum, ne audiant uocem quisq; sui proximi.] ac si diceret, muta surdaq; faciamus uitia singula, ut nec loquendo nec assentiendo damnum dent. Hæc est nostra super hoc textu sentẽtia. Qui uerò aperta solum & obuia sectantur, putant hic describi ortũ linguarum Græcarũ ac barbararum. quos equidẽ nõ accuso: fortaßis enim & ipsi rectè sentiũt: attamẽ admonitos cupio, ne hactenus proceßisse cõtenti sint, sed transeant ad tropologiam, sic existimando, diuina oracula esse umbras quasdã corporũ: cæterũ quæ per has significantur,

esse res uerißimas. id siquis animo cæcutiens parum intelligit, occasionem ab ipso legislatore porrectam non negligat, uel hoc ipso in loco. Confusionem enim rem hanc appellat: qui si uoluisset solum ortum linguarum indicare, aptius diuisionem appellasset quàm confusionem. non confunduntur enim quæ in partes distribuuntur, sed discernuntur potius: ut non minor pugna sit inter hæc uocabula, quàm inter res ipsas. est enim confusio, sicut iam dixi, facultatum simplicium corruptio, quæ simul congestæ unam quampiam generant. separatio uerò est unius in plura sectio: sicut cum genus aliquod in plures diuiditur species. Itaq; si ille solus sapiēs uoluisset unam loquelam in plures partes diuidi, alijs aptioribus & magis proprijs usus fuisset appellationibus: puta diuisionem dicendo, aut distributionem, aut separationem, aut aliquid huiusmodi, non confusionem, quæ planè contrarium significat. Verùm hoc nunc est propositum, disiicere uitiorum constipatum cuneum, irritare horum fœdera, societatem conuellere, copias fundere fugareq;, imperium ui euertere, quod erat communitum iniquitatibus maximis. Viden ut opifex ille noluit conspirare partes animæ? non oculi possunt audire, non aures cernere, non olfacere labia, non gustare nares, non ratio fungi officio sensuum, sicut nec sensus ualent in uocem erumpere. norat enim ille artifex, non expedire ut hæc se inuicem exaudiant: satius esse, ut singulæ animæ partes intra suas functiones consistant, & inconfusæ maneant: idq; non minus conferre animantium generi, quàm priuatim ipsis potentijs. e diuerso uitia deducta

ducta sunt in confusionem & extremam perniciem: ut nec collatis uiribus, nec priuatis conatibus, detrimētum afferant partibus melioribus. & hoc est quod dicit: Dispersit eos dominus illinc: ac si diceret, dißipauit, eiecit, profligauit. nam spargere aliquando ad incrementum & augmentum pertinet, aliquando ad interitum & perniciem. Vult autem ille rerum plantator deus, honestatem esse omnibus insitam, dispergi uerò & exulare extra mundi terminos impietatem execrabilem, ut tādem tollatur è medio ciuitas uitiorū, cum infensis uirtuti moribus, impietatis turrim substruentibus. his enim dißipatis, quotquot per insipientiæ tyrannidem coacti sunt solum uertere, uno edicto reuocantur in patriam: quod ipse deus promulgat, disertè dicente oraculo: Etiamsi dispersus fueris à summo cælo ad extremitatem eius aduersam, sic quoq; te colligam. Itaq; concentum uirtutum à deo foueri decet, uitia uerò dispergi & profligari. nec est aliud nomen quod uitio magis conueniat quàm confusio. id quod euidens est in quouis insipiente, qui uerbis, consilijs, factis improbatis confusisq; utitur.

PHILONIS IVDAEI, DE VITA SAPIENtis per doctrinam perfecti, siue De legibus non scriptis, hoc est, De Abrahamo, Liber.

Acræ legis quinq; uoluminum primum uocatur & intitulatur Genesis, ob mundi generationem sic nominatũ, quã in principio continet: quamuis in eius reliquo res innumeræ insertæ sunt bello paceq; gestæ, item sterilitates fertilitatesq;, penuriæ copiæq;, adhæc maximæ clades terrarum, incendium & diluuium, & ediuerso reparatio felixq; prouentus animalium pariter atq; stirpiũ: prout ferebant uel aeris temporumq; quotannis alternantium temperaturæ, uel mores hominum aliâs uirtuti deditorum, aliâs uitijs. Sed quoniam ista uel partes mundi sunt uel accidentia, mundus autem ipse opus perfectißimum ac plenißimũ, ab eius generatione liber denominatus est. de quo opificio quantum potui diligẽter tractaui in superiore uolumine. Nũc quoniam ordo postulat ut leges scrutemur, dilatis ad tempus particularibus earum ceu imaginibus, generaliores & quasi exemplares primũ disquiremus. Hæ sunt uiri qui rectè ac sine culpa uixerunt, quorũ uirtutes publicatæ sunt in sacra-

rum

rum literarum tabulis, non tantum ad laudem illorum, uerum etiam ad lectores in æmulationem prouocãdos. fuerunt enim illi animatæ rationalesq; leges, duabus de causis uenerabiles. altera, quoniam ostendunt quòd præcepta legis à natura non discrepant. altera, quod hinc liquet non esse opus magno labore ad exigendam uitam iuxta legum regulam, quando illi prisci ante leges singillatim proditas non scripto iure usi pari facilitate atq; felicitate uixerunt: ut merito quis dicere poßit, leges scriptas nihil aliud esse quàm uitarũ patrum cõmentarios, in quibus eorum dicta factaq; narrantur. nam illi scholas nullas frequentauerant, nullis præceptoribus usi fuerant, sed à seipsis instituti doctiq; ordinem naturæ secuti sunt, quæ lex est dubio procul antiquißima omniũ: quã ipsi ius summum fasq; rati esse, totam uitã suam ultro ei subdiderunt: fortuitas autem res precibus & supplicationibus cõmendantes deo propitio, hac quoq; parte uixerunt feliciter, accedente ad promptam rectè agẽdi uoluntatẽ diuina quoq; prouidẽtia. Quoniam igitur principium parandorum bonorum spes est, etiam hanc tanquam publicam uiam ostendit et aperit anima ueri boni studiosa, quæ primum amicum spei nominat hominem, uocabulum totius generis cõmune tribuens ei per excellentiam: nam Chaldæi hominem Enos uocant: ac si solus uerè homo sit, qui res bonas expectat, & bona spe se sustinet. Vnde manifestum est, quòd spe carentẽ non hominem existimat, sed bestiã humana forma præditã, cui desit spes proprium ornamẽtum humanæ animæ. Quamobrem cum uellet egregie laudare hunc bene sperãtem,

postquam dixit: hic ſperauit in patrem & in factorem omnium ſubiecit, Hic eſt liber generationis hominum, quamuis iam & patres & aui quidam erant. Sed illos mixti generis autores cenſebat, hũc autem puri putiq́;, quod rationale uerè dicitur. nam ſicut Homerus inter cæteros innumeros poeta per excellentiam uocatur, & atramẽtum quo ſcribimus, quamuis atrum ſit quicquid albo opponitur, & ἄρχων Athenis è nouem magiſtratibus præcipuus, cuius nomen in faſtis diſtinguit tempora: eodem modo bene ſperantem hominem per excellentiam nominat, ſecretum à uulgo ignobili, et indigno tali appellatione. Nec minus rectè librum generationis ueri hominis dixit, non extra propoſitũ, quandoquidem hic bene ſperans celebratione memoriaq́; dignus eſt, non in chartulis corrumpendis à tineis, ſed in immortali natura, penes quam ſunt commentarij uirtutum omnium. quod ſi quis initium numerandi faciat à primo illo terrigena, hunc à Chaldæis Enos, à Latinis nominatum hominem, quartum inueniet. Quaternarius autem inter numeros honoratur apud alios quoq; philoſophos, qui incorporeis & intelligibilibus eſſentijs delectantur, ſed præcipuè apud Moſen illum ſapientiſsimum, qui extollens quartum numerum ait eum ſanctum & laudabilem, ſicut in præcedente opere dictum eſt. Sanctus autem & laudabilis eſt qui bene ſperat, ſicut ediuerſo profanus & uituperabilis qui non ſperat, timore ſemper utẽs malo conſiliario. negant enim ullas duas res tam infeſtas eſſe inuicem, quàm ſpem & timorem. & merito. nam utraq; eſt expectatio, altera bonarum rerum, altera

ra contrà malarum, inter quas naturas nulla possunt intercedere fœdera. Hactenus de spe dixisse sufficiat, quã in foribus ceu ianitricem natura collocauit, intus uerò cæteras uirtutes regias, quas adire licet nemini qui non prius hanc unam demeruit. proinde legislatores & leges paßim promulgatæ pro magno negocio habent replere bona spe animos ingenuos. qui uerò absq; alieno hortatu bene sperat, non à scripta, sed ab innata sibi lege discit hanc uirtutem, cuius ipsa natura autor est. post spem secundum ordinem tenet pœnitentia peccatorum & correctio. ideò deinceps memorat in melius mutatũ hominem Enoch dictum Hebræis, id est, gratiosum, de quo sic legimus, quòd placuit Enoch deo, & non est inuentus, quoniam transtulit eum deus.] nam hæc translatio uersionem & mutationem significat. fit autem in melius, quandoquidem fit per dei prouidentiam. quicquid enim deo fauente agitur, omnino bonum est ac utile: sicut inutile quicquid citra opem numinis. Recte uerò & illud dicitur, Non est inuentus, de translato: eo quòd prior uita culpabilis euanuerat, ut non inueniretur amplius, ac si ne fuisset quidem unquam antea. uel quòd non facilè inueniatur qui ad potiorem ordinem transeat: quia uitium suapte natura latè patet, ideò uulgo notißimum: uirtus rara est, ut uix paucis contingat. & alioquin etiam uir improbus per fora, theatra, tribunalia, curias, conciones, omnesq; cœtus atq; sodalitates hominum cursitat, quippe curiositati assuetus, linguam habens sine ullo fine modoq; & iudicio uolubilem, commiscens confundensq; omnia, ueris mendacia, dicendis

cælanda, priuatis publica, sacris profana, serijs ridicula, ignorans silentium rem esse pro tempore ac loco pulcherrimã. proinde arrectis auribus, quo satisfaciat suæ curiositati, bonos malos rumores captat, ut mox aut gaudeat, aut inuideat, est enim quiuis malus ingenio malitioso, inuido, honestati aduerso: ediuerso probus quietæ uitæ amator secessum & solitudinem diligit, latere ignotus cupiens, non societatis humanæ odio, est enim cum primis amans hominum: sed quia fugitat uitia quibus uulgus delectatur, lætum rebus dolendis, gaudio dignas ægre ferre solitum. Quapropter inclusus domi se plerunq; continet, uix unquam limen transcendens: aut quo salutatores crebros deuitet, abdens se in aliquod rusculum solitarium, suauius uicturus cum uiris præstantißimis, quorum tempus aboleuit corpora, solis uirtutibus eorum superstitibus, quæ in literis prorsa uorsáq; oratione proditæ ad posteritatis memoriam, in meliorem frugem reducunt animas. Quamobrem dictum est, quòd translatus non inueniebatur, uidelicet uestigatu & inuentu haud facilis. Traijcit igitur in eruditionem ex ignorantia, in prudentiam ex imprudentia, in fortitudinem è timiditate, in pietatem ex impietate, ex uoluptatum amore in temperantiam, ex ambitione in modestiam, cui mutationi non opes, non regnum, non imperium conferendum est. Nam si uerum fateri uolumus, diuitiæ, non illæ cæcæ, sed acute cernentes, sunt uirtutum possessio: quæ cum sit uera & legitima, longè præstantior censenda est, quàm isti adulterini & falso nominati principatus. Sed meminisse debemus pœnitentiam

secundo

ſecundo poſt integritatem gradu conſiſtere, ſicut poſt ſanitatem corporis reualeſcentiam. Ergo perpetua perfectio ſtat proxima diuinæ potentiæ: cæterum proceſſu temporis ad meliora tranſitus, eſt propria dos bene natæ animæ, quæ contemptis puerilibus ſtudijs, per ſolidiora & magis uirilia contendit ad tranquillam conſtitutionem, diſcurrentem per cogitationes honeſtiſsimas. ideo merito poſt pœnitẽtem ſubſequitur deo charus uirtutis amator, qui Hebraice Noe, Latine quies, ſiue iuſtus, uocatur, nominibus ſapienti conuenientiſsimis. id quod de iuſto manifeſtũ eſt. Nihil enim iuſticia melius, quæ principatum inter uirtutes tenens, ornat earũ chorum maxime. Nec minus quies, cum ediuerſo præter naturam motus excitare tumultus, turbas, ſeditiones, atq; bella ſoleat, quæ improborum ſunt negotia. At honeſtatis amatores quietam, immotam pacatamq; uitam præferunt. & hoc eſt quod à ſeipſo non diſſentiẽs uates ſabbatum Hebræorum ſeptimum quenq; diem, quietem nominat: non, ut quidam putant, quia poſt ſex dierum ſpacium populus abſtinebat à conſuetis operibus, ſed quia ſeptenarius numerus, tam in mundo quàm in nobis confeſsione omnium habetur pacatiſsimus, & à ſeditione, bello, contentione alieniſsimus. Atteſtãtur mihi quæ nobis inſunt potentiæ. Harum enim ſex indeſinenter bella terra mariq; concitant, quinq; ſenſus & ſermo qui profertur: illi deſiderio ſenſibiliũ, quibus ſe non potiri ægre ferunt: hic per os infrene, multa ſilenda effutiens. At ſeptima potentia, nempe mens cæterarum dux, quãdo in poteſtate illas ſex retinet, & perdomitis eis in ſeceſſum

ſe

se recipit, amans solitudinis & contenta secum ipsa colloqui, nullius externi confabulatoris indiga: tum demũ à curis ac negotijs mortalibus liberata, uitam serenam tranquillamq; complectitur. In tantum autem scriptura magnificit hunc uirtutis amatorem, ut in stemmate eius non more aliorum auos, proauos, maioresq; cæteros, recenseat, siue paternos siue maternos, sed uirtutes quasdam, tantum non diserte clamitans, nullam aliam familiam, cognationem, patriam, sapientis esse præter uirtutes et harũ actiones. Hæ sunt, inquit, generationes Noe. Noe homo iustus, perfectus in generatione sua, deo placuit. Vbi sciendum, quòd hominem non uulgari loquendi forma, rationale mortale animal uocat, sed per excellentiam eum qui uere suo respondet nomini, eiectis ex animo immansuetis, rabidis ferinisq; uitiorum affectibus. Argumento est, quòd post hominem addit iustum, dicens, homo iustus: quia nemo iniustus est homo, sed potius bestia humana forma prædita: in solum autem iustitiæ sectatorem nomen hoc competit. Hunc etiam perfectum fuisse ait, per hoc docens, non unam eum uirtutem, sed omnes habuisse, singulis usum pro tẽpore. Postbæc tanquam in sacro certamine uictorem ornat amplißimo præconio, eum deo placuisse pronuncians: quo quid esse potest in rerum natura potius? cum sit manifestißimum honestatis ac probitatis indicium. Si enim qui deo displicent sunt miseri, quibus placere contigit, proculdubio felices erunt. Nec alienum uidetur à proposito, quòd post laudatas tantas uirtutes in homine, adiecit perfectum fuisse in sua generatione: indicans eum nõ

abso=

absolute, sed collatum ad eius ætatis cæteros bonũ fuisse. Nam non multo post memorabit sapientes alios, uirtute incomparabiles, qui non cum malis collati meliores & illis anteferendi iudicati sunt: sed quia felicem naturam adepti, seruarunt eam incorruptam: nec effugerunt scelerata studia, sed ab initio manserunt ab eis integri: cumq; potißimum bene dicendi faciendiq; haberent studium, uitam exegerunt ornatißimam. Admirandi sanè homines, qui liberales ingenuosq; appetitus secuti, nec imitabãtur cæteros, nec per contentionem quicquã agebant, nihil nisi iustum ac honestum sibi optãdo. Mirandus tamen & ille qui ætatis suæ præstantißimus, nullis rebus est implicitus, quas uulgus diligebat tantopere. huic secundæ partes laudis debentur, illorũ uero primam palmam natura esse uoluit. Magnum tamen fuerit uel in secundo loco consistere: quid enim nisi magnum & ambiendum uel dat deus uel accipit? argumento est gratiarum excellentia, quas hic uir consecutus est. Quoniam enim uberrimus prouentus iniquitatum ac impietatum fuerat illo tempore, adeò ut omnis regio, gens, ciuitas, domus, & unusquisq; priuatim repleretur malis studijs, certatimq; de primatu in uitijs contenderent, dũ quisq; proximum conatur præcurrere, nihil sibi ad extremam malitiam reliquum faciens: ea propter deus merito indignatus, quòd animal omniũ, ut uidebatur, optimum, & cognatione cælesti dignatum propter communicatam rationem, pro uirtute quam exercere debuerat, complexum esset malitiam, nec ullam eius omisisset speciem, pœnam decreuit conuenientem, ut omnes eius

seculi

seculi homines deleret uno diluuio: nec tantum incolentes campestria loca & humilia, uerum etiam in celsissimis sitos montibus. Nam oceanus elatus æstu quanto nunquam antea, per fauces ualido impetu irrupit in nostra maria: quæ mox insulas ac continentem subitis inundarunt fluctibus. Accesserunt & fontium perrennium, & amnium indigenarum torrentiumq; alij super alios affluxus, qui coniuncti & diffusi etiam in altũ creuerunt. Nec aer cessabat interim, obtecto cælo toto cõtinuis nubibus, procellis quoq; furentibus: simul tonitrum crepitus, micationes fulgurum, ictusq; fulminum intermixti largißimis imbribus faciebant ut uideretur totus mundus abire in naturam aquarum: donec è supernis cataractis infernisq; fluentis tanta moles undarum succreuit, ut non campi tantum & depressa loca operirentur, sed & altißimorum montium cacumina. Omnes enim terræ partes submersæ sunt, ut illa oppressa mũdus magna sui portione mutilaretur, & qui prius integer fuerat, mancus, quod cogitatu dictuq; nefas est, esse uideretur. Quin & aer, nisi quà lunari circulo uicinus est, penè totus absumptus erat, pulsus aquarum uiolentia, quæ regionem eius inuaserant. Secuta est satorum arbustorũq; pernicies, quæ sicut ariditatem, ita nimiam humiditatẽ non ferunt. Interibant & innumeri greges animalium mansuetorum simul & ferorum. Nec mirum si præstantißimo genere humano pereunte, nullum superesse sinebatur è deterioribus, quæ in usum dominorum seruituti addicta fuerant. In hoc tot tantorum malorum confluxu, quæ tempus illud afferebat (omniũ enim mundi partium

tium præter cæleſtes natura luxata fuerat, quaſi morbo quodam correpta grauißimo ac peſtifero) unica familia iam dicti uiri iuſti deoq; chari ſeruata eſt, qui accepit ſumma duo munera. Alterum quod dixi, non interiſſe cum cæteris omnibus. Alterũ, ut nouus autor haberetur inſtaurati humani generis. Conceßit enim ei deus, ut & finis & initium generis noſtri fieret: finis ante diluuium; poſt diluuium uero principium. Talis fuit uir ætatis ſuæ optimus, & tale præmium ſortitus eſt, ſicut docet ſacra ſcriptura. Dictarum porrò trium animarum, ſiue uitæ rationum, ordo miram habet harmoniã. perfecta enim, ab initio eſt integra. mutata uero, ſemiperfecta, cuius priora tempora uitijs dicata, poſteriora uirtutibus, ad quas translato domicilio migratum eſt. Illa autem ſperabunda, ſicut nomen ipſum indicat, defectum habet, ſemper quidem boni cupida, non dum tamẽ eius compos, ſed nauigantibus ſimilis, qui properantes in portum appellere, adhuc marina iactatione diſtinentur. Hic eſt prior ternio uirtutem deſiderantium, nunc ſupereſt, ut de potiore altero dicamus. Nam ille uidetur ſimilis diſciplinis puerilibus, hic uero uirorum athletarum exercitijs, parantium ſe ad ſacra certamina, qui neglecta corporis habitudine animæ proſpiciunt, cupientes uictoriam de aduerſarijs affectibus. Cæterum qua in re quiſq; præcellat, omnibus ad unum eundemq; finem contendentibus, aliâs dicemus diligentius: nunc quæ ſimul de tribus dicenda ſunt non ſilebimus. Eiuſdẽ omnes ſunt generis, eiuſdemq; familiæ. Nã ultimus filijs eſt medij, nepos uero primi, omnes amici chariq; deo, amãtes

uerum

uerum deum, & redamati ab eo: qui dignatus est, sicut indicāt oracula, propter uitam ipsorum probatissimā, communem cum eis appellationem habere. Suum enim coaptauit cum illorum nominibus, è tribus compositū uocabulum sibi uindicans. Hoc, inquit, meum nomē est æternum, deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob, relatiuum pro absoluto. & merito. Deus enim non habet opus nomine. Attamen humano generi suum nomen largitus est, ut habentes refugium ad preces & supplicationes, à spe bona non excluderentur. Hæc uidentur quidem de sanctis uiris dicta: significant tamen naturā à nostra notitia remotiorem, & præstantiorem quàm sunt ista sensibilia. Est enim probabile sacro eloquio describi modos animæ bonos omnes: quarum alia per doctrinam, alia per naturam, alia per meditationē ad uirtutem aspirat. Nam primus nomine Abraham, uirtutē doctrina quæsitam significat: medius Isaac genuinā natiuamq́; tertius Iacob usu ac meditatione paratam. non ignorandum tamen: horum singulos præditos fuisse tribus his potentijs, sed nominatos ab ea qua magis quisq; pollebat. Nam nec doctrina sine natura meditationeq; potest perfici: nec natura ad optatam metam peruenire absq; disciplina & exercitatione: nec meditatio, nisi fundata in natura doctrinaq;. Conueniēter igitur triū, uerbo quidem uirorum, re autem uirtutum, nomina iuncta sunt, Natura, Disciplina, Meditatio. quas alio nomine totidem Gratias homines uocant: uel quòd gratuito largitus sit deus nostro generi has tres potentias ad uitæ perfectionem: uel quia seipsæ donant rationali animæ

munus

munus elegantißimum: ut etiam sempiternum illud nomen indicatum in oraculis, non magis de tribus uiris intelligi queat, quàm de tribus dictis modo potētijs. Nam hominum natura mortalis, uirtutum immortalis est. Videtur autem rationi consentaneum, ut æternus ab æternis rebus denominetur potius quàm à mortalibus, quando æternitati cognata est immortalitas, mors uero inimicißima. Illud quoq; non ignorādum, quòd primus ille homo terrigena, pater ante diluuium natorum inducitur: instaurati uero humani generis iustus hic, qui solus ex uniuersali clade fuerat ereptus cum sua familia, propter iustitiam uirtutesq; cæteras. Hunc autem uenerandum ternionem & probatißimum sub uno genere comprehendunt diuina oracula, dum gentem sanctam uocant, & regale sacerdotium. gentis autem uim nomē indicat. nominatur enim Hebraice Israel, quod interpretatur uidēs deum. at uisus, oculorum quidem inter omnes sensus est præcipuus, quo solo percipimus res pulcherrimas, solem, lunam, cælum, mundum uniuersum. mentis autem, excellit inter oēs potentias animæ. uisus enim mentis nihil aliud est quàm prudentia. quod si cui contigit non solum rerum naturæ notitia, uerum etiam patris factorisq; omnium, is se sciat summum felicitatis attigisse fastigium. nihil enim est deo superius, ad quem si quis peruenit obtutu animæ, precandum est ei ut poßit ibi consistere. Nam arduæ uiæ laboriosæ tardæq; sunt: descensus aūt per procliuia, qui tractim magis fit quàm gradatim, & uelox est & facilis. & sunt multa quæ deorsum deprimunt, quæ nihil poßunt efficere, quando

deus animam temperatam suis potentijs, uehementiore momento ad seipsum attrahit. Hæc in commune de tribus necessario præfati, deinceps dicendū habemus, quibus in rebus excellentiores fuerint singuli, & à primo exordiemur. qui pietatis & summæ uirtutis sectator factus, deum sequi studuit, & præceptis eius obedire: ratus non ea tantum præcipi, quæ ipsi soli uel uerbo aliquo uel facto indicabantur: sed & illa quæ natura multo clarius docet per uisum inter cæteros sensus ueracißimum, multo certiorē quàm auditus est. Quisquis enim naturæ ordinem contemplatur, & eximiam quandam huius mundi rempublicam, uel silentibus præceptoribus discit sub legibus & in pace uiuere, componēs se ad exemplar pulcherrimum. Sunt autem manifestißima pietatis argumenta, quæ scripturis continentur. Quarum ordinem sequendo, à primo incipiemus. Oraculo perculsus, quo iubebatur migrare deserta patria, cognatione, paternaq; familia, haud secus quàm si è peregrinatione domum redire iussus esset, iter accelerauit in regionem exteram, rem factam se habere putans, si mandatum exequeretur celeriter. Quis alius putas tam constans fuisset ac pertinax, ut non flecteretur affectu cognationis & patriæ, quarum innatum & coalitum est cuiq; desiderium, magis, aut certe non minus, quàm mēbra corporis. testes sunt legislatores, qui secundam ab extrema capitali pœna atrocißimorum criminum conuictis statuerunt exilium: profecto non secundam, quantum equidem uere iudicare possum, sed aliquanto grauiorem: siquidem mors calamitatum finis est, exilium

uero non finis, sed nouorum malorum initium, dum euitata una sensu carente, innumeræ mortes sentiũtur. Alij negotiationis augendæq; rei familiaris causa nauigant, alij legationis: nonnulli amore uisendi regiones exteras, aut eruditionis parandæ, ad peregrinationem tracti lucri cupidine, aut iuuandæ patriæ temporibus difficilibus, aut cognoscendi quæ prius nesciuerant, delectandi & adiuuandi animi gratia. Quantum enim cæci cedũt uidentibus, tantum præstant peregrinati nunquã egressis patriam. Omnes tamen ad patrium solum properabundi, uidere id & salutare gestiunt, complecti familiares, frui gentilium & amicorum mutuo conspectu lõge iucundißimo: adeò ut aliquoties remorantibus se negotijs, propter quæ reliquerunt domesticos, abrumpãt ea nõ ferentes gratißimarum neceßitudinum desiderium. At hic noster cũ exiguo, uel penè nullo comitatu, quàm primum iußus est, demigrauit, animo prius in nouam coloniam profectus quàm corpore, mortalium rerum desiderio cedente amori cælestium. Seposita igitur cura popularium, tribulium, familiarium, amicorum, cognatorum paterno maternoq; sanguine, ad hæc patriæ, morum consuetorum, simul educatorum & uitæ sociorũ, quæ singula magnam uim habent ad retrahendum à proposito, libero expeditoq; conatu quamprimum potest demigrat, primum è Chaldæa, regione illo tempore admodum fortunata, in Charrensem agrum: deinde non multo post hinc quoq; in locum alium, de quo dicturi sumus, sed prius lectore præmonito: quòd dictæ migrationes, iuxta seriẽ scripturæ, uiri sapiẽtis fuerũt:

sed iuxta leges allegoriæ, animæ uirtutis studiosæ, uerũ deum quærentis. Nam Chaldæi cum primis exercitati siderali scientia, omnia tribuentes stellarum motibus, à quibus credebant dispensari mundi potentias, quæ constant ex numeris eorumq; proportionibus, uenerabantur istas res uisibiles, non percipientes inuisibilia & intelligibilia, scrutantes illarum tantùm ordinem: atq; ita è solis, lunæ, stellarum erraticarum fixarumq; circuitibus, & anni in quatuor tempora distincti uicibus, consensuq; rerum cælestium ac terrestrium, mũdum ipsum existimabant esse deum, profana opinione creaturam facietes creatori similem. huic innutritus dogmati, & per tempus longum chaldaico imbutus delirio, tanquã post altum somnum aperto mentis oculo, postquam puram lucẽ pro densis tenebris cœpit intueri, secutus eius splendorem, animaduertit quod prius non uiderat: præesse mundo quendam aurigam gubernatoremq;, qui operis sui saluti prouideat, curator tutorq; partium eius etiã, quæ diuina cura dignæ sunt. Ergo ut confirmaretur mẽtis eius uisio, sic admonetur diuinitus. Heus tu, magna plerunq; cognoscuntur signis exiguis, quæ intuitus aliquis, imaginationum infinitarum mole premitur. proinde uale dicto Chaldæis quorum professio est scrutari cælestia, demigra è magna mundi ciuitate aliquantisper in minorem aliam. sic enim facilius uidebis mundi præsidem. & hoc est cur prima migratio fit in agrum Charrensem, quia Charran specus dicuntur: per quos significantur regiones nostrorum sensuum, per quas tãquam cauernas unusquisq; illorum solet prospicere ad subiecta

ctu sua percipienda. sed dicat aliquis, nullum esse horum usum, nisi mēs inuisibilis, ceu latens quidam histrio suas uires intus exerceat, modo cōtractis modo remissis neruis, mouens sistensq; sua ludicra. Hoc igitur exemplum cum habeas domesticum, facile quod scire cupis, poteris discere. Nisi forte putas, in te quidem mentis imperata totum corpus omnesq; sensus unanimiter facere: mūdum autem opus omnium maximum atq; pulcherrimū, à quo ceu partes dependent reliqua cuncta, destitutum esse sui regis prouidentia. per quam sit incolumis, & administretur legitime. Nec mirandum est, si eum non cōspicis, quandoquidem nec tuum cernis animum. Hæc si quis secum ipse reputet, non è lōginquo, sed è proximo documenta capiens, uidelicet ex seipso rebusq; ad se pertinentibus, cognoscet manifeste, quòd mundus non sit ille primus deus, sed opus primi dei patris uniuersorū: qui cum ipse sit inuisibilis, ostendit omnia, paruorum ac magnorum naturas indicans. corporeis enim oculis non dignatur aspici: uel quia sempiternum à mortali cō trectari nefas est, uel propter nostri uisus infirmitatem. Nec enim potuisset capere profusos ab eo Qui est radios, quando ne solis quidem splendorem ualet aspicere. Habemus autem argumentum euidens huius migrationis, qua mens astronomiam & chaldaicam opinionem reliquit. memoratur enim quam primū profectus est ille sapiens, deum apparuisse Abrahamo: cui uidelicet prius non fuerat conspicuus, quando more Chaldæorum intentus erat siderum cursibus, extra mundum & sensibilem essentiam nullam prorsus naturam intelli-

ligibilem percipiens. at postquam solum uertit, necessario cognouit mundum esse subditum non dominum, nec regere, sed regi ab autore suo: quod mens tunc primum apertis oculis didicit. nam prius sensibilia magnam ei caliginem offuderant, quam ubi discußit calidis & igniti dogmatibus, uix tādem potuit uelut in serenitate pura eum qui prius latuerat cernere. ille uero pro sua humanitate uenientem ad se animam non auersatus, sed obuiam progressus, ostendit suam naturam, quatenus uideri poterat: quam ob rem non dicitur, uidit sapiēs deū: sed Deus apparuit sapienti. non enim erat poßibile, ut aliquis per seipsum comprehenderet eum Qui uere est, ni ille se ultro uidendum præbuisset. Testatur hoc etiam mutatio nominis. prius enim Abram uocatus, mox cœpit appellari Abraham, unius tantum duplicatione literæ, uidelicet A, sed quæ magnum quiddam significabat. Abram enim interpretatur pater sublimis: Abrahā uero pater electus uocis. Prius indicat uirum astrologicū & meteorologicum, Chaldæorum placitis tanta cura deditum, quantam solent parentes impendere suis filijs: posterius uero, sapientē. nā per uocē sermo qui profertur subindicatur: per patrē, mens cuius principatus est: nā sermo qui concipitur intus, naturaliter pater est, ut antiquior, serēs quæ dicēda uidentur. cæterū quod additur electus, bonitatē declarat. Quicquid enim malū, cōfusum & indigestū est: bonū eligitur, ut præcipuū inter omnia. Itaq; meteorologico uiro nihil omnino maius mundo uidetur, quem etiam rerum autorem existimat. At sapiens certioribus oculis uidens illum perfectiorem

intel-

intelligibilem rectorem & principem, cuius dominium agnoscunt cætera, & imperata faciunt, sæpe anteactam suam uitam incusat, in qua cæcus tenebras palpans nitebatur rebus sensibilib. suapte natura infirmis & instabilibus. ac rursum in secundã profectionem uir bonus oraculo monitus mittitur, non iam ex altera ciuitate in alteram, sed in regionem desertam, in qua uagus degat, non ægrè ferens errorem & sedes incertas ac inconstantes. Quod tamen quis alius tulisset æquo animo, si derelictis proprijs ædibus, insuper ab omni urbe prohibitus, protraheretur in loca inaccessa & deuia? quis non uerso itinere domum repetisset propere, neglecta spe proposita, cupiens præsentem egestatem effugere, & stultitiam reputans propter incerta bona inuolui malis certißimis? Solus hic afficiebatur aliter, iucundißimam uitam existimans secessum à multitudine. Sic enim natura comparatum est, ut qui deum inuenire cupiunt, amicam ei solitudinem diligant, hoc primum modo imitati beatam illam ac felicem essentiam. Atq; ita demonstrata utraq; sententia, tum ea quæ tanquam de uiro loquitur, tum ea quæ tanquam de anima intelligitur, ostendimus & uirum & mentem amabilem: illum quòd oraculis obsequẽs passus sit se distrahi à rebus charißimis: hanc uerò, quia tãdem resipiscẽs ualedixerit rebus sensibilibus, iam non credẽs ut antea, sensibilem hunc mundum esse primum deum et maximum: sed cogitatione ascendens altius ad contemplandam alteram naturam intelligibilem, simulq; rectorem ambarum & opificem. Hæc sunt rudimẽta deo chari hominis, sequuntur mox non contemnenda facinora,

ſed eorum magnitudo non cuiuis apparet, ſolis his conſpicua, qui uirtutem deguſtauerunt, & res uulgo mirabiles faſtidiunt libenter præ bonis animæ potioribus. Approbans igitur deus factum quod diximus, mox bonum uirũ egregiè remunerat, coniugiũ eius à potẽte et immoderato quodã in periculũ adductũ, intactũ ſeruãs & incolume. Cuius periculi hæc fuit occaſio. Cũ diu laboratũ eſſet frugũ penuria, iam propter ſqualores, iã propter imbres nimios, urbes Syriæ continua fame preſſæ deſertæ fuerant ab habitatoribus, alijs aliò diſperſis quærendi uictus gratia. Abraham quoq; audita Aegypti felicitate abundantiáq;, cuius campi ſolenni ſtagnatione fluminis rigati, copioſas ſegetes proferunt, auris tempeſtiuis nutritas ac maturatas, illuc ſe cum tota familia contulit. Erat ei uxor animi corporiſq; dotibus ornatiſſima. Hac uiſa quidam Aegyptiorũ optimates, admirati pulchritudinem (nihil enim eximium latere poteſt) rem ad regem ſuum deferunt. Is accerſit mulierem, & forma eius captus, ſemota hoſpitalis iuris reuerentia, morem geſturus ſuæ cupiditati, uoluit ea prætextu nuptiarum potiri. At illa in aliena regione apud impotẽtem & crudelem principem deſtituta auxilio, quando ne maritus quidem malum impendens depellere ualebat, potentiorem metuens, ad eam quæ ſupererat opem diuinam confugit. tum deus propitius miſeratus hoſpites, & protector factus iniuriam patientium, graues pœnas & cruciatus magnos inflixit regi, ita ut animo corporeq; laboraret morbo non ſimplici, & amorum uoluptatumq; oblitus, longè diuerſas curas agitaret, quónam modo

euadere posset è tormentis præsentibus, quibus continuis interdiu noctuq; molestabatur. Quã eius pœnam sensit & tota regia, eo quòd nemo se tantæ iniquitati opposuerat, sed uno consensu omnium tantumnon manus extrema sceleri fuerat imposita. In hunc modum pudicitiæ mulieris consultum est, mariti uerò pietatem ac probitatem deus illustriorem facere dignatus est, exhibens ei maximum uirtutis præmium, illæsam intactamq; uxorem, quæ minimùm à constupratione abfuerat, mater mox futura non filiorum filiarumq;, sed gentis integræ, & quidem deo gratißimæ, quippe cui contigerunt uates ac sacerdotes in publicum usum totius humani generis. Audiui tamen & naturæ interpretes non ineptam afferentes allegoriam, qui hunc maritum aiebant significare bonum intellectum, ex nominis interpretatione conijcientes hæc dici de bona anima. Huius uxorem esse uirtutem, quæ Chaldaicè nominatur Sarra, Latinè princeps, eo quòd nihil æquè principes & magistratus deceat. Coniugium uerò, corporum quidem, uoluptas conciliat: cogitationum autem purificationis cupidarum copulam, qua perfectis uirtutibus iunguntur, curat sequestra sapientia. Quæ duo connubia sunt diuersißima & planè contraria. Nam in genere corporeo mas genituram proseminat, quam excipit fœmina. Contrà in congressu pertinente ad animam, uirtus quæ censetur fœmina, suapte natura proseminat consilia bona rationesq; probatas, & dogmata uitæ utilißima. Intellectus autem qui mariti tenere ordinem uidetur, illa sacra diuinaq; semina suscipit. nisi forsan error est in nominibus, dum in

uocabulis masculinam formam intellectus habet, uirtus fœmininam. Quod si quis res exutas nominum amictu nudas purasq́; inspiciat, sciet uirtutem suopte ingenio masculam esse, ut quæ mouet ac afficit, & honestos conceptus honestarum actionum atq; orationum suggerit: ediuerso intellectum rem fœmineam, quæ mouetur, eruditur, adiuuatur, & in totum æstimatur ex affectione, quæ quidem ei sola est salutifera. Siquidem etiam pessimus quisq; uirtutem uerbis honorat, & extollit in speciem: sed monita eius nemo nisi probus recipit. Quamobrem Aegypti rex, per quem significatur intellectus amator corporis, mimum agens tanquam in theatro, fingit amorem temperantiæ cum sit ipse intemperans, & sobrietatis ipse luxu perditus, & iniustus iustitiæ, accersens ad se uirtutem, ut apud uulgum existimationem præclaram sibi comparet. Quod ubi uidet ille supernus spectator omnium deus, qui solus animi secreta perspicit, pertæsus fucatam improbitatem arguit inclementibus cruciatibus. At quibus ad hoc instrumentis utitur? nimirum quibusdam uirtutis partibus, quæ quoties subintrant, acerbos dolores excitant. Tormentum enim est insatiabilis cupiditatis frugalitas, & lasciuiæ continentia. Sic gloriosus cruciatur felicitate modestiæ, & iniustus dum iustitia habetur in precio. incommodè enim in una anima habitant duæ contrariæ naturæ, uirtus & uitium. Quapropter quoties congrediuntur, atroces seditiones & pugnas concient. Quamuis uirtus sedatissimo est ingenio: quam aiunt solere quoties imparem se ueretur aduersario, prius uirium suarum periculum

lum facere, ut confligat si qua se ostendat spes uictoriæ: sin minus, ne descendat quidem in certaminis aleam. Vitium enim uinci se turpe nō putat, assuetum ignominiæ. At uirtus hoc probrum fugitat, cui maximè gloria competit, cuius innato amore aut uincere uult, aut certè inuicta permanere. Hæc est igitur de qua dixi Aegypti libido & inhospitalitas. e diuerso libet admirari hospitalitatem hæc passi, qui meridie conspicatus tres quasi uiatores, quorum diuiniorem naturam ignorabat, accurrens suppliciter petijt ne transirent eius tabernaculum, sed introgreßi paterentur se tractari ciuiliter. Hi cum non magis ex uerbis quàm ex mente intelligerēt eum serio agere, incunctanter annuerunt. quo impetrato præ lætitia gestiēs, approperauit omnia quæ postulabat extemporalis tractatio. Vxorem appellat, Sine mora facē tribus mensuris subcinericios. ipse ad armentum contendit, & ablatum inde tenerum opimumq; uitulum tradit famulo. Mactat ille & apparat celeriter. Nemo ad humanitatis officia segnis est in sapiētis familia. tam mulieres quàm uiri, tam serui quàm ingenui, promptè ministrant hospitibus. Qui recreati magis animo quàm apparatu hospitis, eiusq; insigni honorificentia, maiorem spe referūt ei gratiam, per unum è tribus præcipuum ei polliciti nasciturum breui germanū filium. Omnes enim simul loqui parum decorum fuisset: ciuilius erat unius uerbis cæteros annuere. Sed ne promittēdo quidem rei tam incredibilis fidem faciebāt. Iam enim ambo coniuges effœti senio sperare liberos desierant. Ferunt mulierem quàm primū hoc audiuit risisse: moxq; admonitā;

num

nüm putaret quicquam apud deum impoßibile, risum reuerēter negasse. Norat enim deum posse omnia, quod penè ab incunabulis didicerat. ac tum demum mihi uidetur augustiorem quàm ante agnouisse hospitum imaginem, aut uates quosdam, aut angelicos spiritus humana forma uelatos uisa sibi uidere. Hæc uiri hospitalitas maioris uirtutis fuit auctarium: ipsa uerò uirtus erat pietas, de qua superius diximus, cuius certißimū indicium est quod de hospitibus nunc memorauimus. Quod si fortunata domus uisa est quibusdam, in quam uiros sapientes diuertisse contigit, non facturos id, ac ne introspecturos quidem, si uidissent intus aliquod animæ uitium insanabile: equidem dicere nō possum quid huic domui defuerit ad summam felicitatem, in qua apud homines hospites excipi sustinuerūt angeli, sacræ diuinæq; naturæ ministri ac subpræfecti dei optimi maximi, per quos ille ceu legatos & nuncios quicquid libet humanum genus præmonet. Qui poterant enim uel intra primum limen subsistere, ni sciuissent totam domum ad nutum patrisfamiliâs paratam: ceu naualem turmam bene constitutam, ad unum celeusma sui gubernatoris? qui poterant conuiuarum & hospitum speciem sumere, ni pro cognato conseruoq; suum conuiuatorem habuissent? Certè sic existimandum est, ad eorum introitum partes omnes domus profecisse in melius, afflatas aura quadam uirtutis absolutißimæ. Conuiuium autem exactum per significationem gratæ uoluntatis erga hospitem, & per simplicitatem morum, colloquiaq; apta tempori. Sed prodigio simile, non esurientes esurire uisos, & non edentes edere.

Verum

Verùm hæc per consequentiam. illud longè maximum fuit miraculum, hos carentes corpore assumpsisse figuras hominum in boni uiri huius gratiam. Alioquin quid opus erat his miraculis, nisi ut exhiberent se uiro sapienti uidendos clarius, quem summus ille parens talem esse nouerat? Hactenus de textu huius scripturæ, superest ut dicamus de sensu eius latentiore. Signa uocalia conceptum mentis significant. Cum igitur anima illustratur à deo tanquam in meridie, & tota quanta est repleta luce intelligibili, eiusq; splendore circumfusa ex umbris eximitur, tres imagines unius subiecti percipit, unam ipsius rei, duas reliquas tanquam umbras ab ea redditas: quale quiddam accidit & in luce ista sensibili uersantibus, in qua stantium aut mouentium se duplex aliquando umbra existit. Caue tamen putes de deo dici umbras propriè: abusus est hic nominis, in hoc tantum adhibiti, ut res fiat euidentior. Veritas enim aliter se habet. Sed ut quàm proximè ad ueritatem sermo accedat, medius est ille pater omnium, propriè nominatus in sacris literis Qui est: utrumq; latus claudunt antiquissimæ & proximæ eius Qui est potentiæ: quarum altera opifex, altera regia uocatur. illa deus, per quam condita dispositaq; sunt omnia. hæc uerò dominus. Fas est enim ut creatura à creatore suo regatur. Atq; ita medius ille utrinq; stipatus suis potentijs, perspicaci menti nunc unam, nūc tres imagines exhibet. Vnam, quando exactissimè purgata anima, nec solum cæteram numerorum multitudinem, sed & uicinum unitati binarium supergressa, ad illam simplicem, sincerā, nullius omnino indigam ideam properat

perat

perat. tres uerò, quando nondum magnis initiata mysteriis, adhuc minorib. operatur, nec potest eum Qui est, sine alio per se solum comprehendere, sed per ipsius acta, aut conditorem aut regem omnium. Est autem hæc secundaria, iuxta prouerbium, nauigatio, non aliena tamen à pia sententia. At prior ille modus, nõ tantum affinis est opinioni piæ, sed ipsa opinio, uel magis omni opinione antiquior, omni existimatione potior ueritas. Explicabimus rem clarius. Tres sunt in moribus humanis ordines, quorum quisq; sortitus est unam ex dictis imaginationibus. Optimus mediam, scilicet eius Qui uerè est. Sequens uerò dextram, scilicet beneficam, cui nomen deus. Tertius in altero latere sitam, scilicet regiam, quæ uocatur dominus. Proinde optimi mores ipsum qui per se est, colunt, non distracti à quoquam alio, ut qui ad unum tendunt unius honorem. cæteri partim per beneficam potentiam commendantur, & innotescunt summo patri, partim per regiam. Quod dico tale quiddam est. Homines quando sentiunt prætextu amicitiæ quosdam ad se accedere lucri captatores, suspectos auersantur, adulationem ueriti & fucatam mansuetudinem, ut ualde damnosam. At deus ut tutus ab iniuria, omnes quocunq; modo uolentes illum colere libenter admittit, neminem omnino repellens, tantumnon coram appellans animam aures habentem hoc oraculo. Prima præmia ferent, qui me colunt propter meipsum. secunda, qui sic sperant se consecuturos bona, mala euasuros. quamuis enim istorum mercenaria sit religio, & insincera captatrix, tamẽ intra diuini templi sacra septa uersatur

ſatur, non foris oberrat. Proinde me propter me colentibus propono quæ amicis debētur præmia: cæteris qui propter uſus proprios, nequaquam ut amicis, nec alienis tamen. Nam eos quoq; accipio qui potentia mea benefica frui cupiunt, imò & eos qui metu regiæ poteſtatis placant eam ut pœnas effugiant. noui enim quòd hi nec deteriores fient, & inſuper in melius proficient, continue in religione pura & ſincera pietate ſeſe exercendo. Quamuis enim modis omnibus ea differāt, unde orſi placere cupiunt, nō ſunt tamen accuſandi, cum unum ſcopum & finem colendi me propoſitū habeant. Quòd autem unius ſubiecti triplex ſit imaginatio, liquet non ſolum ex contemplatione allegorica, uerum etiam ex ipſius ſcripturæ narratione. Cum enim ille ſapiens ſuppliciter orat tres uiatoribus ſimiles, ut ſuo uelint uti hoſpitio, alloquitur nō tanquam tres, ſed tanquam unum, dicens: Domine ſi inueni gratiam coram te, ne prætereas ſeruum tuum.] Nam hæc uerba, domine, apud te, ne prætereas, ſimiliaq;, ad unum, non ad plures, dici conuenit. Iam uerò in hoſpitio inter cætera comitatis officia, rurſum conuiuatori ſuo pollicetur unus, ac ſi adeſſet ſolus, legitimi filij natiuitatem, dicens: Reuertendo ueniam ad te iterum hoc eodem tempore, & habebit filium Sarra uxor tua.] Sed apertiſsimè ac certiſsimè ſignificatur idē in ſequentibus. Sodomitarū regio pars Chananeæ terræ, quam nunc Syri Palæſtinam nominăt, infinitis iniquitatib. referta, præcipuè propter uentris, libidinum, cæterarumq; uoluptatum ſtudia, iam diuino calculo iudicata fuerat. immodicus autem ciuium luxus

è ſu-

è superflua rerum copia habuerat originem, accedente enim ad bonitatem agri, aquarum commoditate, omnis generis fructuum quotannis prouentus erat maximus. est autem ingens malorum initium, ut quidam, non male coniectans, dixit, nimia bonarum rerum copia. quarum satietatem quidam non ferentes, tanquam iumenta, lasciuiunt à ceruice excußis naturæ legibus, uersi ad meracas potationes, cibos opiparos, & nefarios concubitus. Non solum enim in fœminas insaniendo corrumpebant alienos thalamos, sed & cum masculis rem habebant masculi, nil reueriti naturam communem patrantibus & patientibus, & irritam genituram serentes nulla secutura progenie. Nec quicquam proficiebat reprehensio, uiolentis concupiscentijs coacta cedere. Atq; ita paulatim assuefacti uiri pati muliebria, effœminatum morbum sibi conciliauerunt insanabilem. Recepta enim in corpus fœminea mollitie, animos etiam reddiderunt ignauißimos, quantum in ipsis erat totum corrumpentes genus hominũ. Nam si Græci unà cum barbaris hos imitati conspirassent in tales coitus, desertæ fuissent omnes deinceps ciuitates, tanquam exhaustæ pestilentia. Tum Deus seruator & amator hominum, miseratione tactus, naturales quidem uirorum ac mulierũ propter gignendam sobolem conuentus, auxit ut cum maximè. Immanes autem illos, & nefarios coitus exosus, aboleuit, & rabidos eorum patratores aggressus, non uulgari aliquo, sed nouo mirandoq; affecit supplicio. Inductis enim subito nubibus, iußit eas imbrem, non aquæ, sed ignium pluere. Cumq; in morem niuis densißimæ indesinenter

ſinenter flamma deorſum ferretur magno impetu, arde
bant arua cum pratis, et cõdenſa ſaltuũ, paluſtris quoq;
materies & intima nemorum. urebantur eodem incen=
dio campeſtria, ſegetes cum ſuis frugibus conflagrabant
& arbuſta montium, trunci unà cum ſuis radicibus, ur=
bana quoq; & ruſtica ædificia, mœnia cæteraq; opera
publica non minus quàm priuati parietes: atq; ita unus
dies frequentiſsimas ciuitates uertit in buſta ſuorum ci=
uium, ſtructuras uerò lapideas & ligneas in cinerem et
minutiſsimum puluerem. Vbi uerò ſupra terram flãmis
abſumpta fuerunt omnia, terram ipſam uorabat incen=
dium, ita ut exuſtis penitus uitalibus nihil ſupereſſet un
de uel fructus uel herba germinaret, in hodiernum uſq;
malo durante. Nam fulmineus ignis nunquam extingui
tur, aut ſerpit aut uaporat: quod oculis ipſis creditur.
extant enim argumenta cladis ueteris, fumus exhalans
perpetuo, & ſulfur quod ibi foditur. Felicitatis autem
priſtinæ ſignum euidens reliquum eſt una ciuitas cum
agro ſuo, ipſa frequenter habitata, agrum uerò colens
pabulo frumentoq; uberem & ualde frugiferum, ut uin
dictæ diuinæ iudicium maneat. Quæ nõ ideo dicta ſunt,
ut magnitudinem eius nouæ mirandæq; calamitatis o=
ſtenderem, ſed ut illud docerem, quod cum illi ſapienti
oblata ſit uirorum trium ſpecies, duos tantum ad exci=
ſam regionem eloquia diuina dicunt ueniſſe, ut delerent
eius incolas, cum tertius indignos aduentu ſuo duce
ret. is, quantũ equidem intelligo, erat ille Qui uerè eſt,
æquum iudicans ut bona per ſeipſum largiretur, contra
ria uerò exſequenda ſuis potentijs relinqueret, & ſic ſo

lorum bonorum autor præcipuus, mali uerò nullius existimaretur. id quod mihi uidentur & reges ad imitationem naturæ diuinæ facere, dum per seipsos gratias porrigunt, pœnas per alios sanciunt. Quoniam autem è duabus potentijs altera benefica est, ultrix altera, merito utraq; ad regionem Sodomitarum uenit, cuius præcipuæ ciuitates quatuor perdendæ erant incendio, una uerò seruanda illæsa & incolumis. oportebat enim per ultricem administrari perniciem, salutem uerò per beneficam. Sed quoniam etiam seruata pars nec integras nec perfectas uirtutes habebat, à potentia quidem eius Qui est adiuta fuit, tamen præsentis conspectu nequaquam digna habita. Hæc est aperta & uulgaris narratio. occultior autem & paucis nota, his qui mores animarum perquirunt non formas corporum, mox dicetur. Ista pentapolis figura est quinq; nostrorum sensuum, qui ut instrumenta uoluptatum, omnes eas tam magnas quàm paruas conficiunt. Aut enim ad aspectum rerum formarumq; uariarum, tum inanimarum tum animatarum, uoluptatem capimus, aut ad auditum uocum modulatarum, aut ad gustum cibi potusq;, aut ad odoratum uaporum suaueolentium, aut ad tactum rerum mollium, calidarum, & leuium. ex his quinq; sensibus tres maximè bellwini seruilesq; sunt, gustus, odoratus, tactus: quibus pecudes & feræ uentri atque inguini deditæ maximè trahuntur attonitæ. totos enim dies noctesq; aut alimenta insatiabiliter in se ingerunt, aut ad coitum rapiuntur. Duo reliqui philosophantur & regunt cæteros, uisus & auditus. tardiores

autem

autem & quodāmodo magis fœmineæ sunt aures quàm oculi, qui ad uisibilia properant fortiter, & non expectato motu illorum, ultro in occursum festinant, ut ea percipiant. At auditus ut tardior & deterioris sexus, secundum teneat ordinem, & prærogatiuam quandam concedat uisui. Hunc enim deus regem cæterorum constituit, omnium editißimum: & tanquam in arce collocatum, perquam familiarem fecit animæ. id certò potest colligi ex communi utriusq; mutatione. dolorem enim illius mœstitia suffusi oculi non dißimulant: ediuerso gaudente illa subrident hilares. metu inualescente turbantur, agitanturq; indecoris motibus. Quod si occupetur ab ira, exasperatur & rubescit oculus. in cogitatione ac cura quiescit, eodem obtutu hærens, & quasi cum mente simul intentus, sicut in animi deliquio simul & luxatur & remittitur. idem accedente amico beneuolum affectum sereno tranquilloq; affectu nunciat. Quoties autem in inimicum incidit, statim offensionem præ se fert. in audacia prosiliunt & procurrunt oculi, in reuerentia quieti stant: & ut cōpendio dicam, ad effigiem animæ factus est uisus, ostendens eius imaginē expreßißimam, tāquam in speculo naturam eius, aliâs inuisibilem referens. Nec hac solum parte sensus cæteros antecellūt oculi, sed etiam quia reliquorum inter uigilādum (nam de quiete quæ in somnis fit non dubitandū est) usus non continuatur. nisi enim externè lacessantur, quieti manent. at oculi quantisper patent, indesinenter agunt aliquid, nec unquā satiantur, sic quoq; ostendētes cognationē quā habent cū anima. nisi quod illa perpetuo mobilis

noctu æquè ac interdiu uigilat: hi maxima ex parte carnei, præclarè suum agi putant, quod dimidium uitæ in operationibus sibi conuenientibus exigunt. his addo præcipuam oculorum utilitatem. In unius ex omnibus sensibus gratiam lucem excitam à deo, rerum pulcherrimam, quæ prima in sacris libris bona nominatur. eius natura duplex est. nam altera ab hoc igne corruptibili effulget ipsa quoq; corruptibilis & extinguibilis. altera nec corruptibilis nec extinguibilis supernè è cælo ad nos defertur, à sideribus singulis tanquam à perenni fonte defluens. utraq; uisui familiaris, qui per utramq; se applicat ad uisibilia. & quid opus est oculos amplioribus celebrare laudibus, quorum ueras laudes deus ipse cælestibus signis insculpsit? cur enim solis, lunæ, cæterorum uel erraticorum uel fixorum siderum splendor factus est, nisi in ministerium oculorum, ut uideant? quo munere omnium optimo adiuti spectant quicquid mundo continetur, terram, stirpes, animalia, fructus, maria, amnium fluenta perennium & torrentium, fontium uarietates alibi frigidos, alibi calidos latices profundentium, quorum species nullus sermo ualet comprehendere. Quibus omnibus accedit cælum, de quo uerißimè dici potest, mundum in mundo factum esse ab opifice, & diuina eius ornamenta cælestes illæ imagines. Et quis tandem sensus iactabit se tam longè progressum esse? Sed præstat opinor, relictis ad sua præsepia cognatis nobis pecudibus concupiscentias suas saginantibus, examinare uirtutem rationis participem, cui continuum perfectumq; curriculum aßignatum est in isto uicino terris

aere

aere: quando procellæ uentorum, & murmura tonitruum per tractum longũ cient magnos molestosq́; strepitus: oculi uerò à terra uno momento euadunt ad cælum, mundiq́; fines ortum atq; occasum, septemtriones & meridiem collustrantes, ad contemplationem eorum quæ uidentur, mentem attrahunt. At illa tali motu attonita non conquiescit, cum sit perpetuo mobilis & semper uigilans: acceptaq́; à uisu occasione contemplandi res intelligibiles, amplius considerat: num ea quæ cernuntur sint ingenita, an generationis habuerint initiũ: infinita sint an finita: unúsne mundus an plures: utrum quatuor sint elementa rerum omnium, an cælum et quæ hoc continentur eximiam quandam naturam habeant. Quod si factus est mundus, à quo factus sit, quis eius opifex, quam expoliuerit materiam, in quem usum, quid nunc agat, qualem uitam uiuat, & quicquid aliud curiosa mens cogitando solet quærere. Hæc enim & similia exercent philosophos. unde satis constat sapientiam & philosophiam nõ aliud in nobis habuisse initium quàm ex uisu sensuum omnium principe, quem solum ex corporea regione seruauit deus, deletis quatuor: quòd hi seruiuerint carni eiusq́; affectibus: ille uerò elata ceruice quæsiuerit sibi delicias meliores corporeis, ex contemplatione mundi & rerum in eo comprehensarum. itaq; pereunte hac sensuum ceu pentapoli solum uisum honoris causa ereptum, quòd non tantum uolutetur circa mortalia ut reliqui, sed exspacietur etiam in naturas incorruptibiles uisendi gratia. ideò rectè hanc ciuitatem paruam & non paruam uocant oracula, quod de

uisu intelligitur. Est enim parua, utpote nostri pars exigua. magna uerò quia res magnas concupiscit, cælum uniuersum ac mundum spectandi auida. Hactenus de illa celebrata uisione, relataq; cumulatè hospitij gratia, quàm diligenter potuimus, diximus: superest quiddam haudquaquam silendum, quod mihi uidetur inter omnes narrationes penè maximum. id dicetur compendio. Nascitur illi sapienti ex uxore filius legitimus, dilectus, unicus, elegantißimo corpore, animo optimo. iam enim maturioris ætatis dabat specimen, ut à parente non tam ob naturalem affectum, quàm ob probatos mores uehementer diligeretur. Huic repentè oraculum insperatum redditur, ut mactaret filium in quodam editißimo tumulo, qui trium dierum itinere aberat. Ille quamuis maiore quàm dici potest teneretur filij desiderio, nec colorem mutauit, nec animum flexit, sed constantißimè perstitit in eadem sententia: quippe qui amore dei subactus, fortiter uincebat omnes cognationis affectus, & omnia nomina: & cum nemine domesticorum communicato oraculo, duos è tam numeroso famulitio natu maximos, sibiq; fidißimos assumpsit, quasi sacra ex more facturus, atq; ita quartus profectus est cum filio. cumq; locum destinatum procul conspexisset tanquam è specula, famulis ibi manere iußis, ignem simul atq; ligna ferenda dedit filio, æquum censens, ut ipsa uictima deportaret res quas postulabat sacrificium, leuißimam sarcinam. Nihil enim est pietate gnauius, nihil magis industrium. ibi pari gradu, unoq; consensu celeriter peracto qua proximum erat itinere, cuius

finis

finis erat sanctitas, ad montem oraculo indicatum perueniunt. pater lapides congerit, ut aram exstruat. tum filius uidens cætera parata sacrificio, nullum uerò animal, uersus ad patrem, Ecce ignis, inquit, & ligna pater. sed ubi uictima? Hic alius arcani consilij sibi conscius, offusa menti caligine, ad hæc uerba turbatus & lachrymans aperuisset propositum, affectum continere non ualens. At ille nihil mutatus uel corpore uel animo, constanti uultu, ratione constantiore, ad interrogationem respondet. Fili, inquit, Deus sibi prouidebit de uictima, & si nihil præsto sit, quod te fortasse facit anxium. Sed deo poßibilia sunt omnia, etiam quæ nõ possunt expediri ab hominibus. Et cum dicto celeriter correptum filium aræ imponit, simul strictum librat gladium. Tum Deus ex aere increpans, facinus impedit, iubens iniuriam abstinere à puero, & bis patrem inclamans nomine, ut auersus & retractus cædem omitteret. Atq; ita puer seruatus est, Deo remunerante pietatem, & certante cum amico mutuis officijs. Facinus tamen hoc quamuis effectu caruit, nihilominus pro integro absolutoq;, non modo in sacris refertur uoluminibus, sed & in lectorum insculptum est mentibus. Verùm malitiosis calumniatoribus nostra damnare potius quàm laudare solitis hoc imperatum non uidebitur tam magnum & mirificum quàm nobis uidetur. Aiunt enim & alios multos suis affectibus deuinctos, et amantes liberorum, immolandos exhibuisse filios, uel pro incolumitate patriæ, uel ut auerterent bella, siccitates, inundationes, pestilentias. alios item domesticæ

quātumuis falsæ religionis gratia. Græcorum certè clarißimos, non solum priuatos ciues, sed & reges, non magna ratione ex se natorum habita, his mactatis maximas deleuisse hostium copias primo impetu, sociorum uerò seruasse maximos exercitus. Barbaras quoq; gentes per multas ætates litasse mactatis filijs, cuius sceleris etiam sacrosanctum Mosem meminisse, dum accusans eos ut pollutos ait, Filios & filias dijs suis adolent. Indorum quoq; gymnosophistas & hodie sub initium senectutis morbi longi & incunabilis, prius quàm inualescat, accenso rogo, seipsos exurere, quamuis possent ad tempus fortasse diuturnum resistere. Imò & mulierculas eorum defunctis maritis in rogos eorum cum gaudio se mittere, atq; ita uiuas concremari cum adamatis cadaueribus. Harum, inquiunt, merito mireris audaciam, quæ mortem contemnunt tantopere, ut ad eam tanquam ad immortalitatē cursu cōtendant. Istum uerò laudare quorsum attinet, quasi nouum aliquod facinus aggressum, quod non semel fando auditum est, de priuatis ciuibus, de regibus, de integris gentibus. Ad hanc inuidorum insectationem sic respondeo. Qui liberos mactant, partim ex more id faciunt, ut fertur de nonnullis barbaris, partim quia magna mala & aduersus humanam opem contumacia à suis ciuitatibus aliter arcere nequeunt. Ex his quidam inuiti suos exhibent, coacti à potentioribus. Alij compulsi metu hominum, alij cupidine gloriæ famæq;, in præsens gloriæ, famæ uerò ad posteros. Ergo qui ex more mactant, nihil magnum uidentur facere. Nam inueterata consuetudo plerunq; tantum

tum poteſt, quantum natura, ita ut grauiſsima quæque reddat toleratu facilia, omni terrore ſemoto. Qui uerò cedunt timori, laudem nullam merentur. Laudantur enim facta uoluntaria, inuoluntaria referuntur ad neceſsitatem rerum aut caſuum aut temporum. Quod ſi quis amore gloriæ uel filium prodit uel filiam, uituperio magis quàm laude dignus eſt, morte chariſsimorum parās ſibi honorem, quem etiamſi antea habuiſſet, pro incolumitate filiorum abijcere debuerat. Proinde conſiderandum eſt, an ille aliqua modo dicta neceſsitate coactus ſit mactare filium, uel more, uel honore, uel timore. Mos certè imolandi liberos, nec Babylone, nec in Meſopotamia, nec à Chaldæis receptus eſt, apud quos educatus magnam uitæ partem cum eis exegit, ne quis putet præ aſſuetudine leuiorem uiſam mali eius imaginationem. Sed neq; metus ullus immmebat ab hominibus, neq; oraculi iuſſum quiſquam norat alius. Nulla publica premebat calamitas, cui morte probatiſsimi filij remedium quæreret. At laudis apud uulgum parandæ cupidine ad hoc facinus concitatus eſt. At quæ laus captabatur in ſolitudine, ubi nemo erat applauſurus, data opera longè à tergo relictis etiam duobus famulis, ne ſe coram teſtibus oſtentare uideretur? Quapropter obturato infreni ore moderentur accuſatores ſuam inuidiam, nec lacerent honeſta uita defunctos, quos potius prædicare deberent cum alijs. Siquidem apud omnes qui rectè ſapiunt nihil honeſtius habetur, nihil optabilius, quàm deo parere, quod hic in primis ſtuduit, ita ut nullum unquam mandatum negligeret, quantumuis refer-

tum molestijs & ignominijs, atq; etiam laboribus ac doloribus. Quamobrem & id quod oraculo iussus est de filio, fortiter constanterq; pertulit. Deinde cum nulla consuetudo esset in ea regione, sicut fortasse apud quosdam, imolandi liberos, ipse primus autor futurus erat noui & inusitati exempli, quod mihi uidetur nemo laturus fuisse, etiamsi ferreum aut adamantinum haberet animum. Cum natura enim, ut quidam ait, pugnare est difficile. pater erat factus unici huius legitimi filij, quem mox singulari amore prosequebatur, supra modum uulgaris beneuolentiæ, imò etiam fama celebratæ. aderat & aliud uehemens amoris incitamentum, quòd in senecta ei puer natus fuerat. Nam sero natos impotentius parentes adamãt, uel quia diu desideratos, uel quia nullam prolem sperant postea, natura iam effœta, quippe quæ extremum attigit terminum. Siquidem è numerosa sobole unum quempiam offerre deo, tanquam liberorum primitias, nihil mirandum fuerit, cum præsto sit è superstitibus haud mediocre solatium, & doloris ob mactatum concepti remedium. Cum uerò unicus dilectus offertur, res est sermone nullo explicabilis, nullum respectum habens consuetudinis domesticæ, sed tota prona ad pietatis officium, eximia sanè, & uix cuiquam alteri tentata. Nam alij tametsi pro salute patriarum aut exercituum concedunt suos mactandos, tamen aut domi manent interea, aut procul absistunt ab altaribus: aut si contingat eos sacris interesse, auertunt oculos ne spectare quidem sustinentes uel alienum necis ministerium. Hic uerò tanquam sacerdos, ipse pater aman-

amantißimus aggreditur mactationem egregij filij, quē fortaßis etiam sacrifico ritu mēbratim concisurus erat adolendū altaris ignibus. adeò cauerat ne pietate erga filium distraheretur à pietate deo debita, & totū quantus erat animum sanctitati deuouerat, parum curans cognatum sanguinē. Quid horum quæ diximus cū cæteris cōmune est? quid non eximium, quod nulla poßit æquari facundia? ut merito quoduis ingeniū non malum nec inuidum obstupefaciat immēsæ pietatis miraculo, uel uno ex multis, necdum confertis omnibus. satis enim est uel unius cuiuslibet reputatio ad exprimendam paruā quādam imaginem ingentis animi, quamuis nullum sapiētis opus est exiguū. Verum non intra uerba textus aperta consistunt quæ modo diximus: mihi certe uidentur naturam quandam obscuriorem subindicare, quā agnoscūt quotquot intelligibilibus magis delectantur quàm sensibilibus, & possunt ea cernere. est autem talis. qui adducitur pro uictima, Chaldaice Isaac, Latine risus uocatur. qui risus non intelligitur nunc pro petulanti uultus habitu, sed pro mentis bene affectæ gaudio. hanc lætitiam uir sapiens meritò sacrificare deo dicitur, per istam figuram docens, quod gaudium soli deo sit propriū. nam humanum genus mœrori timoriq; est obnoxiū, propter mala uel præsentia uel imminentia, ut uel horum pœniteat, uel illa metu terreant ac concutiant. diuina uero natura expers est mœroris, timoris, paßionumq; omniū, felicitatis beatitatisq; perfectæ sola particeps. hanc confeßionem quicunq; uere cōfitetur, ei deus cum sit bonus & amator hominum, alienus ab inuidia, conueniens

munus

munus reponit quantum homo potest capere, tantum-non tali alloquens eum oraculo. Gaudium ac lætitiam non esse cuiusquam, præter me omnium patrem, propriam possessionem scio, quam tamen ipsa dignis nõ inuideo. Quis autem dignus esse potest, nisi qui me meãq; uoluntatem sequitur? huic enim minimum doloris, minimum timoris obueniet, modo incedat per uiam, quæ affectibus ac uitijs inaccessa, per uirtutes his contrarias teritur. non est tamen cur aliquis putet meram & nullo dolore mixtam lætitiam cælitus in terram descendere, sed temperata est ex utroq;, ita ut de meliore plus admixtum sit: sicut lux in cælo sincera semper est & pura à tenebris, in sublunari autem aere miscetur caligine. & hoc est opinor, cur & antea uirtutis cognomen habens Sarra, cum risisset, roganti risus causam, se risisse negauit, uerita ne forte gaudium quod nulli creaturæ conuenit, solius dei rem usurpasse uideretur. Quapropter cõfirmans eam diuinum eloquium ait: Ne timeas: risisti uere, & particeps es lætitiæ. non permisit enim pater humanum genus exagitari tristitijs, doloribus, & molestijs insanabilibus, sed admiscuit eis etiam de meliore natura nonnihil, æquum censens serenam interdum ac trãquillam esse animam: præcipue uero sapientum maiorẽ uitæ parte gaudere lætariq; mundi huius contemplationib. uoluit. Hactenus de pietate huius uiri pauca è multis dicta sint, nunc scrutanda est eius etiam erga homines dexteritas. ad eandem enim naturam pertinent pietas & humanitas: & utrumq; in uno spectari solet, sanctitas erga deum, erga homines iustitia. Longum esset narra-

narrare facta eius omnia. Nos contenti duobus uel tribus erimus. Cùm auro argentoq; & numerosis pecudũ gregibus diues esset adeo, ut cum ditissimo quoq; indigena conferri posset opibus, & beatior esset quàm pro inquilini conditione, nũquam tamen accusatus est ab his, quorum utebatur hospitio, sed cum quibuscunq; negotium habuit, ab eis perpetuam laudẽ reportauit. Quod si quando, ut fit, per occasionem famulicij comitatusq; suboriebatur contentionis nonnihil, mox eam sopire conabatur, quippe qui præ grauitate morum nihil turbulentum, seditiosum, litigiosumq; admittebat in suam animam. Nec mirandum si erga alienos talis erat, qui potuissẽt icto inter se fœdere uim maiore ui repellere, quã do etiam erga genere coniunctos, sed uoluntate disiunctos, desertos & solos, multo inferiores quod ad opes attinet, modestus erat, ultro cedens qui plus iuris usurpare sibi potuerat. habebat enim fratris filium, cũ quo patriam reliquerat, non satis firmum amicum, sed nutãtem & suspectæ fidei: à quo interdum salutabatur familiaribus blanditijs, interdũ contemnebatur strenue, propter ipsius iuuenis morum inæqualitatẽ. Quapropter etiam serui huius contentiosi erant ac morosi, quòd castigatorem non haberent, præsertim pastores longius semoti à suo domino. itaq; seruitutis immemores præ licẽtia semper rixabantur cũ sapientis nostri magistris pecorum, plerunq; cedentibus propter sui heri mansuetudinem: qua modestia sic auxerunt insolentiam & impudentem audaciam aduersariorum, ut accensis mutuis odijs necesse habuerint qui lædebantur iniuriam armis

repel-

repellere. itaq; graui rixa coorta, uir bonus postquam partes concitatas cognouit, sciens suos praeualere numero ac uiribus, non permisit rem ad manus deuenire, ne fratris filium cladem suorum aegre laturum cõtristaret: sed in medium progressus pacificis uerbis finiuit controuersiam, non in praesens tantum, sed & in posterum. Sciens enim discordes fore si cohabitare & unà degere pergerẽt, nec unquam lites ac rixas inter eos defore, ad tollendas harum occasiones admonendum exorandũq; duxit socium, ut posthac seorsum habitaret. accersitoq; fratris filio, liberam optionem ei proposuit agri melioris, pollicitus se libenter accepturum partem, quam ille fecerit reliquam. pacem enim sibi quouis lucro chariorem esse. & quis alius potentior infirmiori concessisset uel minimum de iure suo? quis uinci mallet quàm uincere, & uti sua potentia? solus hic non in uiribus aut opibus summam felicitatis collocabat, sed in tranquilla uita, & quantum in ipso erat quieta, atq; ita existimationem sibi parauit mirificam. His in laudem hominis dictis, non alienum à nostro proposito fuerit, à simplici uerborum contextu ad latentem in eis sensum transire quaerendi gratia. Varij sunt modi negotiorum, sicut diuersae horum occasiones. Nos duos modos seligemus, alterum seniorem, iuniorem alterum. Senior est, qui principalem naturae partem honorat: iunior, qui res subditas, & in extremis reputandas. Principales enim & seniores sunt, prudentia, temperantia, iustitia, fortitudo, & quicquid ad uirtutem attinet, aut ad uirtutis actiones. Iuniores autẽ, diuitiae, honores, gloria, nobilitas, nõ

illa uera, sed quã uulgus nominat, & quæcũq; præterea tertiũ post animæ res atq; corporis ordinẽ tenent, extremũ omnium. Vterq; modus seu mos, habet tanquã quosdam greges armentaq;. iste qui externa amat, aurũ, argentum, & reliquũ apparatum diuitiarum: item arma, triremes, machinas, equestres pedestres naualesq; copias, principatus præsidia, per quæ confirmatur potentia. At ille honestatis amator singularũ uirtutũ placita, & sapientũ contemplationes. Vtrisq; gregibus præpositi sunt quidã magistri, sicut pastores pecorib. externis quidem auari, ambitiosi, præfecturarũ cupidi, & quicunq; gaudẽt cum potestate præesse multitudini. At animæ bonis studiosi uirtutis ac honestatis, qui non adulterina germanis, sed germana bona adulterinis præfẽrũt. Inter hos naturalis quædam intercedit contentio, nõ discernẽtes quæ sua sunt, sed digladiantes de pertinentissimo ad uitã negotio. Hoc aũt est uerorũ bonorum iudicium. Anima igitur quãdiu oppugnabatur huiusmodi seditionibus, nondũ purificata in totum, sed adhuc affectionib. & morbis præualentibus inferior, perturbabatur. ex quo aũt cœpit potentior fieri, & munitiones aduersariorũ expugnare maiorib. uiribus, assumptis alis animosior facta, morem externas materias mirantem in seipsa intersepit, et tanquã hominẽ eum alloquẽs, negat ei poßibile societatẽ ac consuetudinẽ habere cũ uirtutis amatore et sapiẽtiæ. Abi et trãsfer longe aliò domiciliũ, cũ nihil commune habeas, nec poßis habere. Quicquid enim tu dextrũ putas, ille sinistrũ existimat: ediuerso quicquid tibi sinistrũ, illi dextrũ uidetur. Nec tantũ pacificus

& æquitatis cultor fuit hic uir bonus, sed fortis etiã ac bellicosus: non quòd bellum appeteret, à rixis alienissimus: sed ut certam pacem sibi pararet in posterũ, quam turbabant aduersarij. argumento sunt ipsius præclara facinora. Orientalem tractũ quatuor magni reges possidebant, quibus parebant orientis gentes quotquot Euphratem accolunt. hæ omnes in officio manebãt, & imperata regum faciebant, pendendo sine omni causatione tributum annuum. sola Sodomitarum ditio, priusquam conflagraret, cœpit pacem turbare, defectionem dudum meditans. Cum enim esset fortunatissima tenebatur à quinq; regibus, qui ciuitates agrosq; inter se diuiserant, amplos admodum & frugum arbustorumq; feracissimos. nam Sodomitici agri non magna portio, fertilitate cum aliorum latifundijs certare poterat. ideo cõplures principes amatores habuit miratos eius pulchritudinem. hi temporibus superioribus per exactores tributorum optimates suos pendere soliti debitam pecuniam prouinciæ rectoribus, metu simul & reuerentia: ubi bonis satiati sunt, ut solet è saturitate nasci petulantia, sumpto maiore quàm pro uiribus animo, primò excusserunt iugum. deinde more nequam seruorum, in dominos coorti sunt, freti seditione ac robore. at illi suæ nobilitatis memores, stipati ualida manu, contemptim eos aggressi sunt, quasi cõflictu primo profligaturi. ac mox collatis signis alios coegerũt terga uertere, alios in ipsa fuga cædentes magnam stragem ediderũt: abductamq; ingentem captiuorum turbam cum cætera præda inter se diuiserunt. in his erat etiam illius sapientis nepos, qui

iam

iamdudum ad unam pentapolis ciuitatem migrauerat. quod ubi quidam fuga seruatus indicauit, ille grauiter ferens non se continuit, mœstus & uiuentem magis lugens quàm si audisset mortuum. Norat enim uitæ finem, sicut ex ipso liquet nomine, abrumpere omnia, præsertim mala, quæ innumera uiuētibus uel inuitis obrepūt. cumq; pararet se ad eripiendum fratris filium, carebat socijs homo inquilinus & hospes, nemine audente fortißimas tot regum copias uictoria recenti feroces lacessere. inuenit tamē nouum genus auxilij. expeditur enim aliquando in rebus dubijs consilium, præsertim in causa humanitatis & iustitiæ. collectis enim seruis uernaculis, empticijs uero domi manere iußis, quorum timebat transfugium, ex familiaribus confecit aliquot cēturias, atq; ita hostem inuasit tribus agminibus: non his fretus qui multum cedebant regibus numero, sed deo propugnatore protectoreq; iustitiæ. itaq; magna contentione properauit nunquam remittens celeritatem, donec potitus occasione, noctu superuenit hostibus iā sumpta cœna ad somnum se componentibus. in quos irruens alios trucidauit in cubilibus, alios resistere conatos fudit fugauitq;. atq; ita omnes deuicit, non tam armorum apparatu quàm fortitudine animi. Nec prius reuertit quàm hostilibus regum copijs deletis, reduxit fratris filiū, adeptus egregiam uictoriam auctusq; ingenti equorum et iumentorum numero, prædaq; opulentißima. eum redeuntem conspicatus ille magnus pontifex dei maximi, reducentemq; suos omnes ad unum incolumes & uictores, attonitus tanti facinoris magnitudine, & id quod

uerum erat cogitans, præsentem eis opem diuinam adfuisse, manus ad cælum tēdens fausta illi precatus est: mactatisq; uictimis, splendidum epulum socijs omnibus dedit, gratulabundus nec minus lætus quàm uictoria propria. nec enim aliena fuit, si rem uere æstimes. amicorū enim esse omnia communia prouerbio credimus, præsertim bonorum uirorum, quibus nihil magis cordi est, quàm ut deo placeant. Hæc sunt quæ in sacra scriptura legimus. cæterum qui possunt res nudas corporibus exutas cernere, animo magis uiuentes quàm corpore, dicēt ex illis nouem regibus quatuor esse nostrarum quatuor affectionum potentias, uoluptatis, concupiscentiæ, timoris, doloris. quinq; reliquos esse sensus totidem, uisum, auditum, gustum, odoratum, tactum. regnant enim quodammodo in nobis & potestatem exercent, sed nō similiter. nam quinq; subiecti sunt illis quatuor, quibus uectigal pendunt ac tributum necessariū à natura impositum. ex his enim quæ uidemus, audimus, olfacimus, gustamus, tangimus, dolores, uoluptates, timores, concupiscentiæ nascuntur, cum nullus affectus per se subsistere ualeat, ni sensus materiam suggerant. in his enim consistunt uires illorum, in figuris & coloribus, in eloquijs, in saporibus ac uaporibus, in subiectis tactui duris uel mollibus, calidis uel frigidis, asperis uel leuibus. nā hæc omnia sensus exhibent affectibus. quæ tributa quamdiu penduntur, salua manent inter hos reges fœdera. alioquin sublata pensione mox bellum exoritur & defectio. id tum accidit maxime, quando senectus odiosa superuenit, & affectibus non senescentibus, aut etiā pro-

pter

pter inueteratam consuetudinem inualescentibus, uisus hebetatur, aures ægre audiunt, reliqui etiam sensus se ipsis deteriores facti non æque, ut antea pollent iudicio, nec ualent debitum reddere. Non mirũ igitur, si exhausti modis omnibus, & iam ante defecti uiribus, facile ab infestis affectibus subuertuntur. Illud uero ualde naturæ consentaneum est, quod dicitur, duos è quinq; regibus incidisse in puteos, reliquos tres fuga seruatos. Tactus enim & gustus penetrant intima corporis, quæ sua sunt committentes dispẽsanda uisceribus. Oculi autem, aures & odoratus, plerunq; foris obambulant, & sic effugiunt seruitutem corporis. Hæc uir bonus ex insidijs obseruans, ubi uidet qui modo fœderati fuerant intestino malo laborare, turbata pace & exorto inter nouem regna bello, quatuor contra quinq; de imperio certantibus, repente occasionem arripiens eos aggreditur, studens populari administrationi. quæ est optima reipublicæ species, ut sublatis tyrãnidibus & dynastijs ex anima, ius & fas uigeat pro iniquitate ac iniustitia. est autem quod dicimus non figmentum fabulosum, sed res uerißima quam in nobis ipsis experimur. nam sæpe sensus cum affectibus concordes ministrant eis sensibilia, sæpe interueniẽte dißidio nolunt debitum reddere, aut non sunt soluendo, ratione cohibente: quæ si quando arma sua corripit, scilicet uirtutes & harum placita, his subnixa uincit egregie. nefas enim est corruptibilia in eadem cum incorruptibilibus sede considere. atqui nouem illi potẽtatus quatuor affectuum & quinq; sensuũ, tum corruptibiles sunt, tum corruptionis autores. at ra-

tio sacra & uere diuina, quæ locū habet in denario perfecto numero, in certamen descendens, & diuino adiuta præsidio, dictos potētatus uincit egregie. Aliquāto post moritur ei coniux dilectißima & optima, editis pluribus caritatis erga maritum exemplis: quæ relicta sua cognatione, peregrinationis comes indiuidua, continuos errores alios super alios, fames, egestates, expeditiones unà cum eo pertulerat. nam ubiq; adfuerat, in omni loco fortunaq́;, uere consors uitæ ac negotiorum ad uictū pertinentiū, prosperæ aduersæq́; fortunæ ex æquo particeps. Nec enim ut quædam erumnas fugiebat seruans se feliciori tempori, sed utramq; sortem, sicut uxorē decet, subibat alacriter. cuius mulieris cum poßim multas laudes memorare, unam nō silebo, ut sit cæterarum manifestarum specimen. cū enim prole careret, quippe sterilis, uerita ne tam chara deo domus ideo deserta fieret, sic maritum allocuta est. Iamdudum unà uiuimus in charitate mutua. sed quæ præcipua coniugij nostri causa fuit, propter quam natura uirum copulauit mulieri, de sunt nobis liberi. imò ne in posterum quidem spes ulla est reliqua, propter ætatem meam iam uergentem. non est æquum ut te quoq; tangant meæ sterilitatis incommoda: licet tibi salua nostra charitate patrem fieri. absit enim à me zelotypia, quando à te abest bruta concupiscentia, neceßitati naturæ satisfacturo. Quamobrē non differam nouam nuptam ornare, quæ quod mihi deest suppleat. Quod si res pro uoto successerit, tui natiui liberi, mei adoptiui erunt. & ut absit omnis zelotypiæ suspicio, meam, si libet, duc famulam, corpore seruam, sed
inge-

ingenio liberali ac generoso fœminam, iamdudum mihi expertam examinatamq;, ex quo primum ædes meas intrauit, genere quidem Aegyptiam, sed Hebræam religione. Est nobis ampla possessio, et opes maiores quàm pro præsenti sorte: iam enim ne locupletissimis quidem indigenis cedimus. & adhuc hærede caremus, quamuis parare hunc liceat, modo monitis meis pareas. Ille miratus uxoris crescentem usq; charitatem, & de tempore futuro curam ac prouidentiam, ducit causa liberorum eam quam ipsa commendauerat, ut ferunt qui se aiunt certiora prodere, usurus eius conditione, donec mulier grauida fieret. Quod ubi non ita multo post contigit, aiũt abstinuisse ab eius complexibus, uel propter innatam sibi continentiam, uel propter honorem quem uxori habebat mutuum. Itaq; mox è famula nascitur filius, & aliquanto post alius legitimus nihil tale iam sperantibus, honestatẽ ac uirtutem eorum benignissimo Deo remunerante, & munus omni spe maius, ultro largiente. Hoc specimen de muliere illa sufficiat. At sapientis illius uiri plures laudes sunt, quarum aliquot paulo ante memoraui. Nunc dicã & de uxoris obitu, quod silendũ non uidetur. amissa enim tali uitæ socia, qualem superius ostendimus, & qualem scriptura depingit, dolori contra se insurgenti, & animã petenti, tanquam inuictus athleta nõ succubuit, recolligens se, & confirmans rationis robur, à natura oppositæ affectionib. cuius consilijs per totam uitam usus, tunc quoq; paruit egregie, ut bene utiliterq; monentibus. Erant aũt hæc, ne se plus æquo afflictaret, quasi noua calamitate perculsus, nec tamen quasi nihil

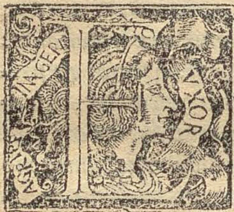
molestũ passus oẽm dolorem pelleret, sed per mediã inter extrema uiã incedens, casum hũc moderate ferre cõnaretur, permittendo naturæ suũ ius in exigendo debito; & quod acciderat patiendo æquanimiter. id testantur sacra uolumina, quæ nefas est falsitatis argui: ubi narratur eum modicis lacrymis profusis, celeriter se subduxisse à cadauere: quippe qui prolixiorẽ luctum alienum putabat à sapiẽtia, à qua didicerat mortẽ existimare nõ extinctionẽ animæ, sed separationẽ disiunctionẽq; à corpore, illa redeũte retro unde uenerat. uenerat aũt à deo, sicut in opificio mundi declaratũ est. Quemadmodũ autẽ nemo sanus ægre fert à se reposci debitũ aut depositũ, eodẽ modo natura quod suum est repetente, nõ arbitrabatur indigne ferendũ, sed necessitati consentiendũ. ubi uero illius regionis optimates conuenerũt ad eũ officij gratia, cum nihil uiderent eorũ quæ apud ipsos ex more fieri solebant in funere luctuq;, non complorationes, nõ lamenta, non planctum uirorum ac mulierum, sed totam familiam sobrie moderateq; mœrentem, demirati sunt non mediocriter, sicut ante tota uiri uita miraculo eis fuerat. moxq; attoniti tantæ uirtutis excellentia, in qua nihil inerat non eximium, accedentes uirum in hãc uocem eruperunt: Rex à deo tu es inter nos: uerissima dicentes. nam alia regna homines sibi parant, armis, expeditionibus, dictu miris ultro citroq; illatis cladibus, quas affert potentiæ cupiditas, dũ se pedestribus, equestribus, naualibus copijs muniunt. sapientis autem regnum à deo porrigitur, quo assumpto uir bonus malo mulctat neminem, sed omnibus subditis usum fructum bon

bonarum rerum, & iura pacemq́; denunciat. Quin & in sacris literis extat huius uiri elogium, testatum reddito Mosi oraculo, quo dicitur quòd deo credidit. id ut dictu est breuißimum, ita factu maximum. cui enim præter eum credendum est? principatibúsne, an glorijs, honoribus, opibus, diuitijs, nobilitati, sanitati, integritati sensuum, robori pulchritudiníue corporis? Atqui principatus omnis est lubricus, innumeris insidiatoribus obnoxius. quod si quando confirmatur, id fit non sine multis acceptis & illatis calamitatibus. nihilo stabiliores sunt honores & gloriæ, incertißima poßeßio, pendens à moribus rumoribusq́; leuium & improborum hominum. quæ si quando perseuerat, nihil tamē uerè bonum in se continet. at diuitiæ generisq́; nobilitas, etiam deterrimis obueniunt. sed fac solis bonis hæc contingere, maiorum & fortunæ ista laus est, non ipsorum qui habent. ac ne corporis quidem dotibus efferri æquum est, quibus nos alia animalia superāt. Quis enim homo fortior aut robustior tauro inter cicures, inter feras leone? quis præditus acutiore uisu quàm accipiter aut aquila? quis auditu tam felix, quàm asinus tardißimus animalium? quis odoratu cane sagacior? quem aiunt rei uenatoriæ periti, uestigantem longinquos lepusculos improuisum in eos irruere. nam hoc genus canum uenaticorum utitur oculorum uice naribus. Sanitatem quoq; plurima bruta tuentur egregie. Quod autem ad pulchritudinis certamen attinet, etiam inanimata quædam mihi uidentur uincere poße formositates uirorum ac mulierum, simulacra, statuæ, picturæ, & in uniuersum fictorum pi-

ctorumq; opera eximia, quæ apud Græcos atq; barbaros sunt in precio, & dedicantur inter præcipuos ornatus urbium. Solum igitur certum firmumq; bonum est fides, qua deo creditur, uitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsiuum calamitatum, felicitatum conciliatiuum, superstitionis ablegatio, pietatis assertio, prosperitatis hæreditas, profectus in bonis omnibus fultus uniuersorum autore, qui potest omnia, uult tãtum optima. Quemadmodum enim per lubricum incedentes labuntur fallente uestigio: qui uerò per uiam siccam gradiuntur, certo gradu iter faciunt: sic qui per corporis externaq; bona ducũt animam, nihil aliud quàm cadere illam assuefaciunt. hæc enim lubrica & parum firma sunt. Sed qui per uirtutum contemplationem ad deum properãt, tutum inconcussumq; iter dirigunt, ut nihil uerius dici posit, quàm quòd quisquis illis rebus credit, deo nõ credit: contrà qui deo credit, illis non credit. Nec hanc tantum erga eum Qui est fiduciã oracula de uiro illo prædicant, reginam uirtutum cæterarum, uerum etiam hũc primum nominant seniorem: quamuis maiores eius triplo & amplius longæuiores fuerint, quorum neminem legimus hac appellatione dignum habitum. & merito. nam reuera senior, non ex longitudine temporis, sed ex laudata uita spectatur. Siquidem qui multum ætatis in corpore uixerunt sine probitate, longæui pueri dicendi sunt, quia nunquam disciplinas attigerunt dignas caniticie. Amator autem prudentiæ sapientiæq;, hoc est erga deũ fiduciæ, iuste senior siue primâs uocari potest. Nam reuera primus est sapiens in humano genere, sicut gubernator

bernator in naui, magistratus in ciuitate, imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima. Rursum cælum in mundo, in cælo deus: qui delectatus uiri fiducia, & ipse iureiurando fidem promissorum confirmat, non ut deus hominem, sed ut amicus familiarem alloquens. Ait enim: Per memetipsum iuro: cum uerbum eius uim iurisiurandi habeat, uolens nihilominus persuasionem eius firmiorem stabilioremq; facere. itaq; senior & primus uir bonus dicendus est, omnis autem malus, extremus & nouissimus, ut nouator & tractans res extremi ordinis. De his igitur hactenus dictum sit, unum modo ceu fastigium addam huius sapientis laudibus, sumptum ex diuinis literis, quæ testantur eum dei legem & mandata fecisse omnia, non scripto ullo edoctū, sed absq; scriptura secutum appetitus ingenij sui sanißimos. quæ autem deus pollicetur, quomodo possunt homines non credere? Hæc est uita primi conditoris suæ gentis, quam aliquis diceret legitimam: ego uero docui quod ipsa lex sit & ius non scriptum.

PHILONIS IVDAEI, DE MIGRATIONE Abrahami, Liber.

T dixit Dominus ad Abraham: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, in terrã quam tibi monstrauero, & faciam te in gentem magnam. Benedicam tibi, & magnificabo nomẽ tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedicentibus tibi, maledicam maledicentibus tibi: & benedicentur in te omnes tribus terræ.] Volens deus purificare hominis animam, primùm offert ei perfectæ salutis occasionẽ, migrationem à corpore, sensu, atq; ratione. nam terra corpus, cognatio sensum, patris domus rationem significare intelligitur. Quamobrem? Quia corpus & ex terra factũ est, & in terram resoluitur, sicut Moses testatur, dicens: Terra es & in terram reuerteris. nam ipse narrat deo formãte factum ex terra hominem. & necessum est ut quod soluitur, in ea soluatur unde confectum est. Porrò sensus cognatus & germanus mẽtis est, brutus ratione præditæ, quoniam hæc ambo partes sunt unius animæ. Cæterum paterna domus est ratio, quia pater noster intellectus potentias suas in singulas partes seminat, suas cuiq; operationes attribuens, ipse curam & præfecturã gerens omnium. domus autem quam inhabitat, est reliquis celsior

ratio

ratio. Nam ſicut uir ædes, ſic intellectus rationem inhabitat. proinde ſe ſuosq; cõceptus in ratione tanquam in domo propria diſpoſitos oſtendit. Nec mirũ ſi rationem in homine uocat intellectus mentisue domicilium. Nam et deus qui eſt huius uniuerſitatis intellectus, ait ſibi ſuũ illum λόγον pro domo eſſe: quod cernẽs ille meditator, propalam fatetur. Nihil aliud eſt locus hic quàm domus dei: ac ſi diceret: domus dei non eſt in his quæ cernũtur, aut aliquo ſenſu poſſunt percipi, ſed inuiſibilis, nulla ſpecie circumſcripta, anima ſolum, in quantum eſt anima, perceptibilis. ergo quæ alia poteſt eſſe, niſi ſermo ille ſiue ratio creaturis omnib. antiquior, per quem tanquam clauum gubernator opt. max. cuncta dirigit: quo & in mundi creatione inſtrumento uſus eſt ad abſoluendum opus irreprehenſibile. Atq; ita per terrã corpus, per cognationem ſenſum, per paternam domum rationem intelligi oportere declaratum eſt. cæterũ illud Egredere, non eſt idem quod ſeiunge te ab eorum eſſentia: hoc enim mandatum mortem imperaret: ſed perinde ac ſi diceret, Aliena tuum animum, ut à nullo ex his detentus emergas ſuper omnia. Tibi ſubdita ſunt, caue habeas ea pro principibus, cum ſis ipſe rex: diſce tales dominos contemnere, & in perpetuũ noſce teipſum, ſicut & Moſes non ſemel docet, dicens: Attende tibiipſi. nam ita ſenties cui obedire aut imperare debeas. Egredere igitur, ô bone, è terreno tuo contaminato, & fuge carcerem corporis, ſimulq; uoluptates et cõcupiſcentias cuſtodes eius carceris, quantum potes eas profligans, & minis omnibus abſterritãs. Egredere cognationem quoq; ſenſuum.

nunc

nunc enim singulis familiariter uteris, ipsis deditus, de te parum sollicitus. Atqui scis quod etiam cessantibus alijs rebus, oculi auresq; & huiusmodi cognatio tota in partes suas te pelliciet. Quod si mauis tuis reditib. possessionibusq; contentus nihil ex his amittere, uitam deges fortunatissimam, usumfructum non alienorum bonorum, sed propriorum perpetuo capiens. Sed egrediendum est etiam de sermone rationis indice, quæ paterna domus dicitur: ne deceptus ornatu uerborum ac nominum, missam facias ueram pulchritudinem, quæ in rerum cognitione sita est. absurdum enim fuerit umbram pluris quàm corpus facere, aut rebus præferre imagines. certè umbræ imaginiq; sermo est similis, corporibus autem & exemplaribus ipsæ rerum naturæ de quibus disseritur: quas cõsectari debet qui mauult esse q̃ uideri aliquid, omißis illis alijs. Quamprimum igitur intellectus incipiet seipsum nosse, & in contemplationibus intelligibilibus uersari, totam illam partem ad sensibilia procliuem ablegabit, quæ Hebraicè Lot uocatur. Quamobrem ille sapiens inducitur dicere apertè: Discede à me. Nõ est enim poßibile, ut incorporearum incorruptibiliumq; rerum amator cohabitet cum prono ad ista sensibilia. Rectè igitur sacer uates unum integrum legis librum Exodum intitulauit, nomine cõueniente contentis in hoc oraculis. cum enim sit ad docẽdum idoneus & ad castigandum monendumq; promptißimus, totum animæ populum qui se admoneri castigariq; patitur, Aegyptia regione corporis & eius habitatoribus uult eripere, ratus molestißimum grauißimumq; onus per-

spectiuam

spectiuam mentem opprimi à carnis uoluptatibus, & iussa eius exequi, quicquid inclementibus concupiscentijs libuerit. Hos igitur gementes flentesq; in rerum corporearum abundantia & externis opibus (dicitur enim ingemuisse filios Israel propter opera) propitio deo monente de exitu, propheta ipsius eripit. Sunt tamen qui usq; ad suum obitum foedus fecerunt cum corpore, & tanquam in arca aut tumulo, aut quomodocunq; nominandum est, in hoc insepulti sunt. quorum carnales & affectibus obnoxiæ partes obliuioni traditæ defodiuntur. quod si quid uirtuti amicum simul progerminauit, literarum monumentis asseruatur, per quæ maiorum honesta facinora solent uindicari ab interitu. proinde ossa Ioseph, illa inquam quæ sola ex tali anima fuerunt reliqua incorrupta, uidelicet memoratu digna gesta, non omittũtur in sacra scriptura, quòd absurdum uideretur pura coniungi cum impuris. Fuit autem memoratu dignum, credidisse illum quòd uisitabit deus genus Israeliticum, non traditurus id in perpetuam seruitutem Ignorantiæ cæcæ dominæ. item discreuisse illum quod mortale est animæ ab immortali eius parte: & quæ ad corporis uoluptates cæterosq; affectus immoderatos pertinent, ut mortalia reliquisse in Aegypto: de incorruptibilibus uerò solicitè prouidisse, ut cum ascendentibus in uirtutis ciuitates deportarentur, obligatis iureiurando posteris. Quæ sunt igitur illa incorruptibilia? Voluptatis auersatio dicentis, Cubemus unà, & fruamur bonis humanis. tolerantiæ coniuncta solertia, per quam bona falsò credita discernit ac distinguit à ueris

tanquam

tanquã somnia: dum fatetur ueras & manifestas rerum æstimationes ex deo esse: incertas autem & obscuras imaginationes ex erronea, fastuosa, necdũ purgata uita hominum, quæ delectatur pistorum, coquorum, pincernarumq; ministerijs. item quòd non subditus, sed præfectus & censor totius Aegypti corporeæ regionis fuit: quòd Hebræum se gloriabatur, quorum est à sensibilibus migrare ad intelligibilia. Hebræus enim migrator interpretatur. quòd iactabat se nihil fecisse. nam non miscere se improborũ studijs, & constanter ab his abstinere, non mediocris laus est. quòd pro ludibrio habebat omnes affectus & concupiscentias immodicas, quòd deum timebat, etsi nondum ad eum diligendum idoneus. quòd in Aegypto conabatur uere uiuere. Quæ miratus ille perspicax Israel, ut reuera mirari debuit, ait: Sufficit mihi si adhuc filius meus Ioseph uiuit, nec est cum uanis opinionibus & cadauerosio corpore commortuus. item quòd fatebatur ex deo, non ex ulla creatura scientiam contingere hominibus: & mores corporis studiosos agitari iactariq; perpetuo, utcunq; putãt se niti certis decretis animi. quòd aiebat se non ab hominibus missum esse, sed electum à deo, ut administraret legitimam præfecturã corporis. multa præterea his similia ad meliorem sacrationemq; ordinem pertinentia Aegyptum corporalem domum inhabitare non sustinent, nec unquam insepeliuntur tumulo: sed egressa regionem mortalium, sequuntur sermonem fatidicum Mose præeunte. hic est enim altor ac nutritor bonorum operum, dictorum, consiliorum: quæ etiamsi misceantur aliquando cõtrarijs propter ua-

riam

riam confusionem rerum humanarum, nihilominus discernuntur tandem, ne in totum honestatis semina plantæq; dispereant. proinde iubet ut fortiter incunctáterq; deserant istam appellatam matrem improbitatem omniũ, summa celeritate adhibita. ait enim: Cum festinatione immolate pascha, quod interpretatur transitus: quando inhæsitanter cum summa alacritate mens ab affectibus cõtinuato cursu transmigrat ad gratiarũ actionem pro salute accepta à deo, qui nec opinantem uindicauit in libertatem. Et quid mirum si ui subactũ ab irrationali affectu hortatur ne succũbat, néue sinat se illius impetu abripi, sed conetur resistere, aut certè aufugere: secũdus enim ad salutem aditus est fuga, si repugnare nõ datur: quando etiam suapte natura luctantem cum affectibus, necdum perdomitum, sed concertantẽ cum singulis, non sinit cum eis conflictari perpetuo, ne forte inde aliquam pestem sibi affricet. Multi enim ex aduersarijs uitij facti sunt imitatores, quod & in uirtute accidit. ideò tale oraculum est redditum: Reuertere in terrã patris tui, & in gentile solũ, & ero tecũ: ac si diceret: Fuisti mihi athleta perfectus, præmia coronasq; promeritus, uirtute præsidente certamini, & tibi porrigente insignia uictoriæ. Desine iam contendere, ne in totũ defatigeris, sed poßis frui actis laboribus. quod nunq̃ tibi continget, si hic maneas, cum sensibilib. habitãs & tempus terẽs cum corporeis qualitatibus, quarũ Laban princeps est. Est autem qualitatis hoc nomẽ. Sed migrãdũ est in terrã patris tui, id est sacri sermonis, qui quodammodo pater est uirtutĩ studentiũ, uidelicet sapientiã, probarũ animarũ optimũ

domi-

domicilium. in hac regione genus quoq; tuum est quod seipso præceptore utitur, expers infantilis cibi lactei, quod oraculo diuino uetatur in Aegyptum descendere & inescari carnis uoluptatibus, cognomento Isaac: cuius hæreditatem adeptus non opus habebis laborare amplius. nam copia parata bonorum affluentium parit ocium. fons autem unde bona promanant, est cum benigno deo familiaritas. ideò quasi obsignans sua beneficia dicit, Ero tecum. Quid igitur boni defuerit præsente omnipotente deo cum filiabus suis Gratijs uirginibus, quas incorruptas inuiolatasq; seruat in castitate genitor. Tūc cessant meditationes, labores, exercitia, & naturæ benignitate sine arte proueniunt aceruatim cuncta commoda. qui prouentus spontaneus rerum bonarum, uocatur dimißio: quoniam mens dimittitur à suis operationibus; & quasi ultro manumittitur propter copiam ingentem more imbris depluentem continuè. Sunt autem hæc miratu dignißima ob natiuam pulchritudinē. nam siquid anima ex seipsa parturit, plerunq; abortiuum & immaturum gignitur: ediuerso integrum absolutumq; quicquid in eam diuinitus impluit. non pudebit me fateri, quod mihi ipsi accidit sæpißimè. Aggressus scribere de receptis uulgo philosophorum dogmatibus, & exactè sciens quid dicendum esset, reperi mentem nolle quicquam parere, atq; ita receßi re infecta, damnatis eius opinationibus, admiratus potentiam eius Qui est, aperientis claudentisq; uuluas animæ. Interdum autem uacuus accedens, plenus repente factus sum, niuis imbrisq; more supernè incidentibus cogitationibus, ut quasi nu-
inine

mine correptus, nec locum agnoscerem, nec præsentes, nec meipsum & quæ disserebam aut scribebam. Certè nominis illius interpretatio significat inuentionem & usum lucis, uisum acutißimum, euidentiam rerum manifestam, qualis oculis ex clara demõstratione percipitur. cæterum quod ostenditur, est illud uisu, spectatu, amore dignum bonum perfectũ, quod uim habet animæ quoq; amaritudines in dulcedines uertendi, condimentis omnibus & lautitijs melius, quo adhibito etiam quæ nutritiua non sunt, pro salutari cibo in usum ueniunt. Dicit enim scriptura, quod ostendit ei dominus lignum, & iniecit in aquam: uidelicet in fluidam, mollem, amarulentamq; mentẽ, ut suauior redderetur ac mitior. id lignum non modo cibum, sed & immortalitatẽ pollicetur. Nam lignum in medio paradisi plantatũ legimus, bonitatem stipatam bonis indiuiduis & particularibus, horumq; actionibus. nam ipsa medium & potißimum locum in anima sortita est. Per uidentem autem sapiens intelligitur, quandoquidem insipientes aut cæci sunt, aut hebetes habent oculos. ideò prisci prophetas uocabãt uidentes. & meditator ille qui aures oculis posthabuerat, audita cernere cupiens, uisionem consecutus est, quia iam auditum transcenderat. Iacob enim quod nomen disciplinam significat, mutato charactere in uidentem Israelem recuditur, atq; ita lucem diuinam aspicit, quæ est scientia: per quam aperitur oculus animæ, & ad rerum perspicuas euidentesq; comprehensiones deducitur. sicut enim cantus per musicam, & per quamq; artem sua subiecta concipiuntur, ita per sapientiam sapientes contem

plationes. quæ non solum sicut lux, instrumētum uidendi est, sed seipsam quoq; uidet. hæc in deo solaris splendoris exemplar est, sol uerò imago eius & effigies: cæterum qui indicat omnia, deus solus sapiēs. homines enim quia sapere uidentur, sapientes dicuntur: deus uerò cum sit, minus quàm est prædicatur. maiores enim sunt eius potētiæ, quàm ut ullis eloquijs explicari queāt. Commendat autem suam sapientiam nō solum per mundi opificium, sed etiam quia cognitio creaturarum apud ipsum cōsistit certißimè. Legimus enim quod uidit deus omnia quæ fecerat: quod non sic accipitur quasi oculos coniecerit in singula, sed quod cognouerit cuncta, & sua scientia comprehenderit quæcunq; fecerat. Decebat igitur ut ignorantes doceret, commonstraretq; alijs singula, ille solus sapiens, qui nulla iuuatur arte qua homines, sed ipse principium & fons artium sciētiarumq; habetur confeßione omnium. Illud uerò cautè dictum apparet, quod in promißione non præsens tempus, sed futurum prædefinitur, dum dicit, non quam ostendo, sed quam ostendam tibi, in testimonium fidei qua hæc anima deo credidit, nō propter repræsentata gratias agēs, sed expectationi futurorum intenta & à spe bona pendens, dubio procul existimans iam facta se habere quæ nondum aderant, potitam perfecto bono, propter fidem pollicentis certißimam. nam iterū dicitur, Credidit Abraham deo. Mosi quoq; cum uniuersam terrā promissam ostendisset, ait: Ostendi quidem oculis tuis, tu tamen non intrabis in eam. Quod haudquaquā intelligendum est de interitu illius sapientißimi, ut quidam inconsiderati

rati

rati suspicantur. Stultum enim fuerit putare seruis potius quàm amicis agros uirtutis diuisos. Sed illud in primis docere nos scriptura uult, alium esse locum infantium, alium maturioris ætatis: quorum alteri nomen est meditatio, alteri sapiētia. deinde res in omni natura pulcherrimas uideri magis quàm teneri. teneri enim cum sint diuinioris sortis qui possunt? cerni uerò possunt, sed non ab omnibus. à solo autem cernuntur purissimo acerrimoq; uisus genere, cui rerum pater ostendēs opera sua, maximum hoc largitur beneficium. nam quæ potest esse uita præstantior, quàm contemplatiua, quæ ratione prædito conuenientior? Quapropter cum etiam mortalium animantium uoces auditus sensu iudicentur, dei uerba lucis modo uideri ex diuinis oraculis discimus. dicunt enim quòd totus populus uidebat uocem, non audiebat. quia nō erat hic aer plectro linguæ percussus, sed splendor uirtutis lucidissimus, à rationali fonte nihil differēs, quod et aliubi significatur hoc modo. Vos uidistis quòd è cælo sum locutus ad uos. non dicit audistis, propter eandem causam. Interdum tamen à uisis audita, & aspectum ab auditu discernit dicens: Vocem uerborum uos audistis, nec ullam similitudinem uidistis, nisi uocem. satis expresse. Eam enim quæ in nomina, uerba, cæterasq; orationis partes secatur, auditam dicit merito. hæc enim auditu censetur. Eam uerò quæ sine uerbis ac nominibus dei uox est, animæ oculo conspicua, rectè uisam inducit. Cum enim dixisset, similitudinem non uidistis, subijcit, nisi uocem quam omnes uidistis. hoc enim subauditur. itaq; dei sermones dijudicantur uisu animæ,

auditu uerò isti qui partiũtur in nominum uerborumq; species. cum aũt per omnia mirificã scriptor hic præ se ferat scientiam, hoc quoq; loco mire nouauit stilum, dicẽs uisam uocem, cum penè nihil sit in nobis aliud quod non uideatur, excepta mente. nam quæ ad alios sensus attinent omnia sunt uisibilia, colores, sapores, uapores, calida, frigida, aspera, leuia, dura, molliaq; inquãtum sunt corpora. Dicam apertius. Sapor uisibilis est, nõ inquantum sapor, sed inquantum corpus. nam inquantum sapor, gustu noscitur. item uapor, inquantum uapor, naribus examinatur: inquantum corpus, oculis. Idem iudicium est et de cæteris. Vox autẽ, nec quatenus auditur, nec quatenus corpus est, si tamen est corpus, naturam habet uisibilẽ, sed hæc duo nobis insunt inuisibilia, mens & oratio. uerùm non est similis noster sonus diuinæ uocis instrumento. nam noster sermo miscetur aeri, atq; ita ad aures locum sibi cognatum refugit. diuinus uerò sincerus & impermixtus est, effugiens aures propter subtilitatem, animæ soli repente conspicuus, propter uisum ipsius acutissimum. quæ postquam reliquit mortalia, primam hanc, sicut iam diximus, à deo gratiam accipit, ut res immortales contemplationi suæ subiectas queat aspicere. secundam, incrementum uirtutum tam numero quàm magnitudine. Dicit enim: Et faciam te in gẽtem magnam: per gentem, multitudinem, per magnam, incrementum in melius significans. Hanc quantitatem utriusq; speciei, tam magnitudine quàm multitudine auctam, indicat & Aegyptius ille rex: Ecce, inquit, genus filiorum Israel, magna multitudo. Vtrumq; adesse testatur

tur uidenti eum Qui est generi, multitudinem & magni tudinem, habenti uitæ rationisq; bona opera. non enim sicut ordo uerborum poscere uidebatur, multam multi tudinem, sed magnam dixit, sciens multam per se imper fectam esse magnitudinem, nisi accedat uis intelligentiæ scientiæq;. Quid enim prosunt multæ contemplationes, ni singulæ conueniens incrementum accipiant? nam ne ager quidem probatur, in quo innumeræ plãtæ sunt hu miles, nulla uerò stirps satis exculta, quæ iam fructum proferre poßit. magnitudinis autem multitudinisq; bo- norum & initium & finis est indesinens dei memoria, atq; inuocatio superni auxilij contra ciuilem tumultum cum quo semper in hac uita conflictamur. dicit enim: Ec ce populus sapiens & sciẽs, gens & portio hæc. quæ est enim gẽs aut portio cui deus sic appropinquat, sicut do minus deus noster quotiescunq; illũ inuocauerimus. Er- go liquet esse apud deum potentiam quæ ad opem nobis ferendam excubat, & ipsum rerũ principem succurre- re his qui digni sunt. Sed qui sunt digni hac gratia? quis dubitet quòd amatores omnes sapientiæ & scientiæ? Hi sunt enim ille sapiens & sciens populus de quo supra di xit, in quo singuli meritò magni sunt, quoniã magna cu piunt, id unum præcipuè, ne unquam disiungãtur à deo maximo, sed accessum eius propinantis cõstanter et sine metu suscipiant. hæc est uisio magni dei, cum quis aut il- lum accedit, aut aduentum eius excipit. Mundus sanè et mundi ciuis sapiens, multis ac magnis bonis plenus est. cætera uerò turba hominum sæpius malis quàm bonis utitur. rarum enim bonum est in uita confusa & tumul-

tuaria. quapropter in oraculis canitur: Non quia gentes omnes ſuperatis multitudine, ſed quia dominus uos diligit. nam ſi cui libeat turbam unius animæ tanquam gentes diſtribuere, multos inueniet turbatos ordines, quibus præſunt uoluptates, concupiſcentiæ, dolores, timores, item inſipientiæ, iniquitates, & harum cognatæ germanæq; cæteræ: unum uerò ſolum bene inſtructum, qui à ratione ducitur. Et apud homines quidem iniuſta multitudo pluris quàm unus iuſtus æſtimatur, apud deum uerò bonitas rara præfertur iniquis innumeris. ideò denunciat ne quis unquam faueat tali multitudini. Non eris, inquit, ſocius multorum in malitia. Quid ſi paucorum? imò ne unius quidem mali. nam malus uel unus, multiplex eſt uitijs, cuius ſocietas damnum affert maximum. præſtat reſiſtere talibus, & fortiter cum eis bellum gerere. Si, inquit, profectus in militiam contra hoſtes tuos uideris equum, ſuperbum, petulantem effrenemq; affectum, & aſcenſorem inſidentem ei mentem affectibus deditam: & populum numeroſiorem te, ſectatores modo dictorum condenſatæ phalangis more in te ruentes: caue timeas tibi ab eis. nam unus cum ſis, auxiliarium habebis unum illum rectorem uniuerſorum, quoniam dominus deus tuus tecum eſt. huius enim acceßio bella profligat, pacem inſtaurat, multa inueterata mala ſubuertit, rarum & deo carum genus conſeruat: quem dominum quiſquis agnoſcit, odit execraturq; cateruas terrenorum hominum. Præceptum eſt enim, quæcunq; multos pedes habent inter omnia reptilia terræ nolite comedere, quia ſunt abominanda.

Non

Non est tamen abominabilis anima quæ una sui parte repit in terra, sed quæ omnibus aut plurimis, hærens uestigijs corporis, nec ualens ad diuinos cæli cursus caput attollere. atqui sicut multipedes, ita pedibus carentes reptiles bestiolæ damnantur, illæ propter causam iam dictam, hæ quia totæ humi iacent, et ne minimum quidem attolluntur ab ea. ait enim, omne quod super uentrem graditur impurum esse, subindicans deditos uentris uoluptatibus. nonnulli autem his nequiores, non contenti solius concupiscentiæ genere, acquisiuerunt insuper germanum eius affectum iracundiam, ut confirmatis brutis animæ partibus, mentem omnino delerent. quod enim uerbis de serpente dictum est, reuera de quouis bruto et affectibus dedito homine diuinum est oraculum: Super pectus & uentrem ingredieris. nam circa pectus ira est, in uentre concupiscētia. cæterum insipiens super utraq; semper ingreditur iram & concupiscentiam, nunquam cessando ex quo aurigam ac præsidem rationem reiecit. alius ediuerso iram & concupiscentiam exstirpat, dei uerbo se gubernandum committens, sicut & Moses ille deo carißimus, qui quoties animi holocautomata immolat, uentrem quidem eluit, id est totam concupiscentiæ speciem repurgat: pectusculum autem de ariete consecrationis aufert, omnem iram pacis inimicam, ut reliqua animæ pars potior, uidelicet rationalis, nulla re distrahente, ingenuis oculis intueri poßit omnium rerum bonarum pulchritudinem. sic enim & numero & magnitudine augebitur. Scriptum est enim: Quousq; exasperabit me iste populus? quousq; nō credēt mihi meisq;

prodigijs quæ feci inter eos? percutiã eos morte & perdam eos: & faciam te domumq; tui patris in gentem maiorem frequẽtioremq; hac. deleto enim ex anima uulgo irarum ac concupiscentiarum, omnino partes eius rationales assurgent & uires recipient. Quemadmodum autem multipedum & pedibus carentium reptilium genera cum sint contraria inter impura censentur: sic opiniones nullum deum aut multos credentium, quamuis contrariæ, sunt ex æquo profanæ. argumento est, quod utranq; lex arcet à sacro cœtu, ei qui deum negat, ut spadoni castrato interdicens cõcione. multorum uerò deorum assertorem, ut è scorto natum uetans pro concione uel audire quicquam uel dicere. deum enim negans sterilis est: multos uerò deos asserẽs, è scorto natus, circa uerum parentem cæcutiens, & ideò multos pro uno genitores sibi adoptans. Duo dona dei iam dixi, spem uitæ contemplatiuæ, & incremẽtum multitudinis bonorum ac magnitudinis: tertium autem est benedictio, sine qua non possunt confirmari priores gratiæ. dicit enim: Et benedicam tibi. εὐλογήσω, id est, laudatum sermonem dabo. nam illud Bene omnino uirtutem significat. Sermo autem alius fonti, alius riuo est similis: fonti qui mente concipitur, riuo qui per os linguamq; profluit. Vtranq; hanc speciem in melius proficere, magnæ sunt diuitiæ: dum mens ratione bona in magnis ac paruis rebus utitur, sermo uerò à recta institutione regitur. multi enim excogitant quidem optima, sed à malo interprete sermone destituuntur, imperiti musicæ unius ex liberalib. artibus. alij contrà facundia pollentes, nihil ualent consilio,

ut sophistæ quos uocant. horum enim mens nec concentum habet nec musicam, sed quoties res plectro uocis agenda est, nihil his eruditius. at deus nihil suis largitur imperfectum, sed plena & absoluta omnia. quapropter hæc quoq; benedictio integrum non dimidiatum sermonem confert, ut qui dignus habetur tam insigni beneficio, & excogitare ualeat quæ sunt optima, & excogitata enunciare. nam perfectio uidetur ex utroq; cōsistere, inuentione sincera, & inoffensa elocutione. Annon uides Abelem, quod nomen est mortalia lugentis, laudātis immortalia, quàm bona mēte fuerit præditus? qui tamen quia non satis exercitatus in dicēdo fuerat, uictus est ab aduersario magis arte quàm uiribus. ideò cæteram eius naturæ felicitatem suspicio, hoc unum in eo reprehēdo, quòd prouocatus in certamen uerborum descēdit, cum debuisset perstare in consuetis moribus, contempto prouocatore. quod si omnino concertatio placebat, debuerat tantisper abstinere à puluere, donec artes luctandi perdisceret. nam rusticanam sapientiam urbana elegantia plerunq; solet uincere. quapropter & Moses ille sapientissimus uetatur quidem cum eloquentib. & disertis congredi, postquam ei diuinus splendor affulgere cœperat per immortales sermones sapiētiæ scientiæq;: permittitur tamen ad uisendos eos ire, non ut fieret doctior aut rerum peritior: nam contemplatiuo homini sufficit dei & sanctarum eius potentiarū inquisitio: sed ut palmam referret de sophistis Aegyptiacis, qui pluris faciunt arte confictas ad persuadendum fabulas, quàm ueritatem euidentissimam. Ergo cum mens uersatur in Omnipotentis

negocijs, non opus habet externis auxilijs. nam intelligibilia solus intellectus cernit acutißimè. quod si quando se confert ad sensum, aut affectum, aut corpus, quæ per Aegyptum significantur, indigebit dicendi quoq; arte ac facultate. quamobrem ducere secum Aaronem iubetur, hoc est eloquẽtiam. Nónne, inquit, habes Aaronem fratrẽ tuum? nam cum rationalis natura una mater amborum sit, natos ex ea fratres intelligo, quicquid illa proloquitur. mentis enim est concipere, elocutionis uerò proferre. Is, inquit, loquetur pro te. cum enim mens suas cogitationes uult depromere, propinquo suo sermone utitur interprete, ad affectus suos exprimendos. Deinde sequitur: Ecce ipse occurret tibi obuiã. Siquidẽ reuera sermo cogitationib. occurrit, & addens ei uerba nominaq; format eas, quæ nullã antea formã habuerũt. Et uiso te, inquit, gaudebit in seipso. Gaudet enim sermo & fit alacrior, quãdo conceptus animi nõ est obscurus: quo prælucente decurrit expeditè, proprijs, aptis, egregiè significatiuis uocabulis affluens. quod si quando cogitationes non satis certæ sunt, per inane graditur, & sæpenumero collabitur grauiter, ut nequeat se amplius erigere. Et alloqueris eũ, & dabis uerba mea in os ipsius. Ac si diceret: Suggeres ei talia cogitata, qualia nihil à uerbis & eloquijs dei differũt. nam absq; monitore sermo nõ sonabit. monitor aũt sermonis, mẽs est, sicut mentem deus cõmouet. Et ipse tibi alloquetur populũ, et ipse erit pro ore tibi. tu uerò apud deũ ages eius negocia. Satis disertè dixit, alloquetur tibi, id est, tuus ĩterpres erit. itẽ illud, Ero tibi pro ore. nã per linguã et os sermo pro

fluit secũ cogitata proferens. Verũ sermo interpres mentis est apud homines, sermonis uerò mens apud deum. tũc enim cogitatio legatione fungitur, quam solus deus introspicit. necesse est igitur ut cui certamen sophisticũ imminet, sic eloquentiæ det operam, ut nõ solum aduersariorum petitiones declinet, sed uicißim in eos coortus tum arte uincat tum uiribus. Annon uides incantatores & ueneficos arte cum dei uerbo pugnare, & conari similia, non tam ut suam scientiam reddant celebrẽ, quàm ut illudant alijs? nam uirgas in dracones transformant, aquas in cruentum colorem uertunt, ranarum reliquias trahunt in terram incãtationibus: quæ omnia miseri cumulant in suam perniciem, & decipiuntur dũ se putant decipere. Hos putas sustineri potuisse, ni mentis interpres sermo, cui nomen Aaron, præparatus fuisset? qui nunc quidem orator dicitur, mox autem uates uocabitur, quando & mens iam augustior deus appellabitur. Do te, inquit, deũ Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus propheta. ô consequentiam aptißimam. nam quod uoluntatẽ dei nobis prædicat, propheticum est genus, quod afflatũ diuinitus & agitatur et sedatur. eam ob rẽ Aaronis uirga deglutijt uirgas illorum, ut docet scriptura. Euanescũt enim & absorbẽtur à uario naturæ artificio sermones omnes sophistici, ut fateri cogantur adesse dei digitũ: ac si dicerent, scripturam diuinam, quæ asseuerat semper sophisticam uinci à sapiẽtia. nã digito dei tabulas etiam, in quibus insculpta fuerant oracula, scriptas narrãt sacra eloquia. ideo nõ possunt amplius uenefici corã Mose subsistere: sed cadũt tanquã in certamine

deiecti

deiecti robore aduersarij. Sed quod est illud quartū donum? Magnitudo nominis. Ait enim: Magnum faciā nomen tuum. id equidem sic intelligo. Sicut bonum ac honestum esse, ita & uideri prodest. est quidē ueritas opinione melior: utramq; tamē sua bona fortuna sequitur. multi enim nec fucati nec simulati cultores uirtutis, capti eius natiua pulchritudine, neglectis uulgi rumusculis, petiti sunt insidijs, pro malis habiti, cùm reuera boni fuerint. cæterum existimatio tum demum prodest, quādo ex re nascitur, sicut experimur in corporibus. Nam etiamsi omnes homines ægrotum bene ualere, aut sanū ægrotare crederent, sola opinio nec morbum nec sanitatem efficeret. at cui deus utrumq; concessit, ut bonus ac honestus & sit & uideatur, hic uere beatus est, & uerè uir magni nominis. Nec est negligenda bona fama, res in omni uita utilissima. ea contingit propemodum omnibus, qui præsentibus rebus contenti nihil mouent ex institutis maiorum, sed diligenter conseruare student patriam formam reipublicæ. Sunt enim quidam qui dū putant scriptas leges esse figuras intelligibilium, his diligēter dant operam, illas facile negligunt, quorum mihi nō placet facilitas. debuerant enim utrasq; curare, ut & obscura quærerent accurate, & manifesta seruarent diligenter, nunc quasi degerent uitam in solitudine, aut exuti essent corporibus, nec ullam ciuitatem, aut castellū, aut domum, aut sodalitatem hominum scirent, placita multitudinis conuellendo, ueritatem ita ut est nudā scrutantur: quos sacra scriptura docet bonam persuasionē non negligere, & à diuinis maiorum institutis nequaquam

quàm recedere. Quamuis enim septimus dies potentiã illius Ingeniti, creaturarum autem otium significet, non tamen leges de eo præscriptæ soluendæ sunt, ut ignẽ accendamus, agros colamus, baiulemus onera, lites exerceamus & iudicia, depositum repetamus, usuras exigamus, & alia faciamus quæ festis diebus non licet agere. nec ideo quia festum hilaritatem animæ & erga deum gratitudinem significat, ideo reijciendæ sunt solennes celebritates: nec quia circumcisio docet uoluptatum affectuumq; omnium excisionem, & insuper opinionũ impiarum, quæ menti persuadent quòd poßit ex seipsa gignere, ideo debet antiquari lex lata de circũcisione: alioquin & sacræ ceremoniæ, et alia multa neglig ẽda sunt, si exclusis figuris sola harum significata recipiẽtur. præstat hæc tanquam animam, illa tanquam corpus censeri. itaq; sicut corpus curamus ut animæ domicilium, sic scriptæ leges curandæ sunt. nam his seruatis apertius noscentur earum significata, & eadem opera licebit multorum incusationes ac reprehensiones effugere. Viden ut etiam Abraham docet sapienti magna paruaq; bona adesse, dum magna uocat substantiam, quorum hæreditatem soli tradit legitimo filio: parua uero munera, quibus natos è concubinis dignatur. illa nobis leges naturales, hæc ciuiles referũt. Proinde uirtutem Liæ ueneror, quæ post natum sibi Aser, qui sensibiles & adulterinas diuitias significat, dicit: Beata ego, quia mactam me dicent mulieres. Recte enim coniectat, quæ postulat nõ solum uere masculis ac uirilibus celebrari laudibus eorũ qui integram incorruptamq; naturam honorãt: sed etiã

foemi-

fœmineis eorum, qui trahuntur & uincuntur à rebus istis uisibilibus, nihil præterea ualentes intellectu percipere. est enim officium perfectæ animæ, ut & esse & uideri uelit: utq; studeat se approbare non tantum uirorũ aulis, sed etiam mulierum conclauibus. quamobrẽ Moses sacrorum operum apparatum non solis uiris faciendum commisit, uerum & mulieribus. nam hæ telas omnes hyacinthinas, purpureas, coccinas, byßinas, cilicinas, conficiunt, hæ suum mundum conferunt alacriter, sigilla, inaures, anulos, dextralia, cincinnos, omnem auream materiam, emendo pietatem ornatu corporis. nec hoc contentæ, specula sua consecrant ut inde labrũ conflετur: ut sacrifici dũ manus pedesq; abluunt, id est opera quibus insistit animus, seipsos speculentur admoniti à speculis ex quibus labrum factum est: atq; ita nullã turpitudinem relinquant in anima. itaq; sobrietatis ac tolerantiæ donarium dedicant, omnium anathematũ sacratißimum & absolutißimum. hæc urbanæ ciuilesq; mulieres, sensus uidelicet, à quibus honorari Lia postulat. At illæ quæ accendunt ignem in mente misera, externæ sunt. Legitur enim quòd & mulieres insuper accenderunt ignem in Moab. Sic & insipientis sensus singuli accensi à sensibilibus mentem exurunt, ingentem flammã excitando cum impetu uehementißimo. Optimum igitur fuerit placare mulierum ordinem in anima, id est, sensuũ, sicut & uirorũ, id est, rationũ particularium. sic enim melius & rectius uitã instituemus. Propterea ille quoq; à seipso doctus Isaac optat amatori sapientiæ tam sensibilia bona q̃ intelligibilia. dicit enim: Det tibi deus de

de rore cæli et de pinguedine terræ. ac si dicat: primùm cõtinua te intelligibili cælestiq; irriget pluuia, nõ larga ut inundet, sed sensim leniterq; modo roris descẽdente, ut poßit. deinde sensibiles terrenasq; diuitias largiatur uberes, depulsa cõtraria paupertate animæ eiusq; partiũ. Quod si & summũ sacerdotem rationẽ examines, inuenies eũ consentire, & uestitũ eius sacrum uariegatũ intelligibilibus sensibilibusq; potẽtijs: cuius cætera prolixiore opus habent enarratione q̃ ut præsenti tempori conueniant: tantum extrema examinabo circa pedes et caput. Ergo in capite est lamina ex auro puro, et in hac expressum sanctum nomen domini: ad pedes autẽ in fimbria tintinnabula & flosculi. sed ille typus laminæ idea est idearum, iuxta quã deus mundũ expreßit, ipsa intelligibilis & incorporea. flosculi uero & tintinnabula, signa sunt qualitatũ sensibiliũ, quas uisus & auditus iudicant. Valde aũt accurate subdit, quod audietur sonus eius intrantis in sancta: ut quando ad intelligibiles, diuinas, uereq; sanctas res intrat anima, sensus quoq; à uirtute adiuti consonent: & omnia ex quibus constamus, tanquã frequens ac modulatus chorus, ex diuersis uocibus tẽperatus, unum carmen apte concinant, intelligentijs intus præcinẽtibus, quãdo in hoc choro principatũ tenent intelligibilia: sensib. aũt succinentibus & respondẽtibus, qui singulis choreas ducentib. sunt similes. in uniuersum enim uictus, uestitus, cohabitatio, ut lex ait, tria hæc debentur animæ, quibus non est fraudanda. Victus sunt bona intelligibilia, in quib. ratio naturæ sequenda est. uestitus uero, quæ ad externũ ornatũ uitæ pertinẽt.

coha-

cohabitatio uerò, est in utraq; iam dicta specie assidua meditatio: ut qualia sunt occulta intelligibilia, talia sensibilia quoq; appareāt. Est igitur quintum donum, quo solum & nudum esse conceditur. id memoratur postremum, non ut uilius quàm præcedentia, sed ut eminentissimum inter omnia. quæ enim potest esse maior benedictio, quàm si quis non ficte sed uere bonus sit? Eris, inquit, benedictione dignus, non solum benedictus. nam hoc posterius pendet à uulgi opinionibus & rumoribus, illud ueræ laudis est. sicut enim laudabilis laudato est melior, & uituperabilis uituperato deterior: quod alterum de re, alterum de opinione dicatur, naturæ autem ueritas opinione sit certior: ita benedici ab hominibus, id est laudibus eorum celebrari, minus est quàm illam benedictionem promereri etiam silētibus omnibus, quod εὐλογητὸν dicitur in oraculis. Hæc sunt bona quæ futuro sapienti donātur. quid autem & alijs donet deus propter sapientem, deinceps uideamus. Benedicam, inquit, benedicentibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi.] Hæc in honorem uiri boni fieri liquet omnibus. sed non ideo tantum commemorantur, uerum etiā propter aptam rerum consequentiam. nam bonum & qui laudat est laudabilis, & qui uituperat est uituperabilis. laudi autem & uituperio nō tam loquentes scribētesq; fidem astruunt, quàm ipsa rei ueritas. itaq; nec laudare nec uituperare uidentur, qui in alterutro aliquid admētiuntur de suo. Annon uides istos adulatores, qui tā noctu quàm interdiu permulcent aures suis regibus, nec tantum applaudunt dictis eorū singulis, sed & prolixis

eos

eos ornant laudibus, quos tamen execrantur taciti, quã tumuis fausta ominãdo propalam. Quid igitur aliquis mente sanus diceret? nonne inimicos magis quàm amicos uideri hos, & uituperatores magis quàm laudatores, etiamsi dramata integra encomiorũ accinant? quapropter uanus ille Balaam, quamuis hymnos egregios in deúm cecinit, & in his illũ, Non est sicut homo deus, canticorum omnium sanctißimum, plurimis item laudibus Israelem ornauit: tamen impius & execratus à sapiente legislatore uocatur, & irrita censetur eius maledictio. ait enim eum mercede conductum ab hostib. profectum malo animo, & cum mente concepisset execrationes grauißimas contra carum deo populum, ore linguaq; precatum præclara uaticinia. Hæc enim ei deus fautor bonorum dictabat, cogitanti pessima, & malitioso proposito consentanea. Sic enim testatur oraculum. Non permisit, inquit, deus Balaamum tibi maledicere, sed uertit execrationes eius in fausta omina. Atqui nihil nisi bonum eis imprecatus est. Sed inspector animæ penetralium, cui soli aperta sunt quæ creaturas latent, contra occulta fert sententiam, testis certißimus & iudex idem incorruptißimus: quandoquidem ediuerso probãtur qui accusando & obiurgãdo in speciem, bene optãt & precantur intus in animo. qui mos est castigatorum, pædagogorum, præceptorum, parentum, seniorum, legum, magistratuum. nam id genus omne nunc obiurgãdo, nunc castigando etiam, emendant pertinentes ad suã disciplinam animas. nemo enim horũ suis inimicus est, sed omnes beneuoli, sincerorum autem & minime fuca

torũ amicorũ officiũ est, loqui libere sine maleuolentia. Ergo quod ad uota benedictionesq́; attinet, aut ad maledicta execrationesq́;, nõ oratio sed mens spectari debet, ex qua ceu fonte utraq; species dictorũ æstimatur. hæc sunt prima quæ alijs propter bonũ uirũ contingere dicuntur, qui eũ uel laude uotisq́;, uel maledictis et execratione prosequuntur. quod autẽ sequitur est maximum, etiã illis cessantibus, nullam partẽ rationalis naturæ relinqui expertẽ beneficentiæ: quia benedicentur in te omnes tribus terræ. quod dogma est certißimũ. nam quamdiu mens sana & integra permanet, oẽs eius familiares, tribus, potentiæ úe sanæ sunt, uisus, auditus, sensusq́; cæteri, sicut & illæ quæ ad uoluptates concupiscentiasq́; pertinent, & quæ ex perturbationibus in tranquillitatẽ redactæ meliorẽ formam accipiunt. cõpertum enim est ad familias, ciuitates, regiones, nationes, atq; etiã tractus terrarum longe lateq́; patentes, ex unius uiri probitate nonnunquã magna peruenisse cõmoda & felicitates amplißimas, præcipue quando quis cum bona mente accepit diuinitus inuictã potentiam: sicut cùm musico et cuicunq; artifici musica uel cuiuscũq; artis instrumẽta suppetunt, aut igni lignorũ materia. nam reuera fulcrũ generis humani iustus est, suas dotes cõmunicans & in publicum usum conferens. idẽ quicquid apud seipsum non inuenit, à deo solo ditißimo postulat. at ille aperto cælesti prõptuario, uiuis imbrisq́; in morẽ bona depluit affatim, ut inde oẽs terrenæ lacunæ restagnent. Hæc autẽ supplicationibus sui uerbi permotus largiri solet. Dicitur enim alibi Mose supplicãte: Propitius eis sum iuxta pre-

cēs tuas. quod uidetur perinde esse ac si diceret, Benedicentur in te oēs tribus terræ. quamobrē & ille sapiens Abraham expertus per omnia dei benignitatē, credidit quod etiamsi delerentur cætera omnia, si modo paruæ reliquiæ uirtutis tanquam scintilla seruatæ fuerint, ob has ipsas etiam illa misericordiā consecutura sint, ut collapsa resurgerēt & extincta reuiuiscerēt. scintilla enim uel exigua fumigans, si afflata fuerit, magnum excitat incēdium. sic & minimum quiddam ex uirtute reliquū, quando bona spe refotum excandescit, & oculos prius conniuentes cæcosq; illustrat, & uiriditatē reddit arentibus, & quæ prius per ignorantiā sterilia fuerāt, ad fœcunditatem reducit. adeò rarum bonum benignitate dei diffunditur, dum cætera uertit in sui similitudinē. Oremus igitur ut ceu columna in domo, mēs in anima, in humano uerè genere homo iustus, permaneat ad calamitatū remediū. nam hoc incolumi de publica salute desperādū non est: per quē opinor seruator deus præsentissimā medicinā propitiam suam potentiā supplicibus cultoribus suis porrigit, utendam ad salutem ægrotātium, qua oblinantur animæ uulnera, inflicta per ignorantiæ, iniustitiæ, & plurimorum aliorum uitiorū aciem. Exemplum extat in Noe iusto, qui ingenti diluuio deuoratis tot partibus animæ, fortiter supernatans fluctib. euasit omni clade superior: & seruatus amplas pulchrasq; radices ex se emisit, ex quibus tanquam planta enatum est genus sapiens, quod mites partus progerminans triplicē Israeliticū fructū attulit, mēsuras æui, Abrahā, Isaac, & Iacob. Est enim & erit & fuit in rebus uirtus, quam

temporum difficultas fortaßis obscurat interdum in hominibus, emergit tamen illa denuo, deo dante feliciora secula: quando & Sarra, id est prudentia parit masculum, non annis florens aut ætate, sed uigore illo nullis tẽporum iniurijs obnoxio. dicitur enim: Reuertens ueniã ad te eodem anni tẽpore, & habebit filium Sarra uxor tua. Hactenus de donis quæ deus uel perfectis uiris largitur, uel propter eos alijs. deinceps narratur, quòd profectus est Abraham sicut locutus est ei dominus.] Hic autem est ille finis qui à præstantißimis philosophis celebratur, uidelicet iuxta naturam uiuere. id fit quando mens ingressa uirtutis semitam, incedit per rectæ rationis uestigia, & deum sequitur memor eius præceptorũ, habens ea rata dictis factisq; omnibus. Profectus enim est sicut locutus est ei dominus. id uerò idem est quod sicut loquitur deus. loquitur autem pulcherrime & laudabiliter. nec aliter uir bonus facit singula, callem uitæ irreprehensibiliter dirigens, adeo ut opera sapientis nihil differant à diuinis eloquijs. proinde alibi ait: Fecit Abraham uniuersam legem meã. Lex porrò nihil aliud est proculdubio, quàm diuinum eloquium, faciẽda præcipiens, uitanda prohibens: sicut testatur qui dicit quòd desumpsit legem ex uerbis ipsius dei. Quod si dei uerbum est lex, & uir bonus ex præscripto legis agit, ergo facit quod dei uerbum imperat. unde sequitur, dei uerba opera esse sapientis. Finis igitur est iuxta Mosem sacratißimum, sequi deum, sicut & aliubi dicit: Post dominum deum tuum ambulabis, sed non motis pedibus, hominum enim terra est pro uehiculo: deo uerò ne mundus quidẽ
uniuer-

uniuersus. Proinde per allegoriam docere uidetur animam ut sequatur diuina placita, quæ referuntur ad summi autoris honorem. nec hoc cõtentus quo magis accendat honestatis desiderium, hortatur ut ei adglutinetur. ait enim, Dominum deum tuum timebis, & eum solum coles, & adglutinaberis ad eum. Quo glutine? quo? nimirum pietate ac fiducia. nam his uirtutib. mortalis natura cum immortali unitur & coaptatur. nam & Abraham postquam credidit propinquus deo dicitur. Sed in hoc itinere siquis nec lassetur genibus, nec per socordiã ad utrumuis latus aberret, incedẽs per uiam mediam, et bonos cursores imitans: inoffense decurret per uitæ stadium, moxq; ad finem delatus coronas accipiet ac digna præmia, nisi fortè non sunt coronæ ac præmia, non laborasse frustra, sed pertigisse ad prudentiæ finem arduum. Quis est igitur finis rectè sapiendi? seipsum & omnem creaturam damnare stultitiæ. nam agnoscere suam ignorantiam, finis est scientiæ, cum unus solus sit sapiens qui solus deus est. ideò pulcherrimè Moses inducit eum & patrem omnium rerũ & iudicem dicens: Vidit deus omnia quæcunq; fecerat, & ecce bona ualde. Nemini enim licebat totam creaturã diligenter perspicere, nisi ei qui creauerat. Adeste nunc uos qui fastu, ignorãtia, arrogantiaq; turgidi sapientes uobis uidemini, aientes uos nõ solum certo scire singula, sed & causas eorum audere reddere, tãquam mundi creationi interfueritis spectatores, & opifici res singulas disponẽti fueritis à consilijs. omittite cætera simul omnia, uosipsos potius cognoscite, & quinã sitis certo pronũciate, siue spectetur corpus, siue

anima:seu sensus,seu ratio.unũ saltem non magnũ decla rate,quid sit uisus,& quomodo uideatis. quid auditus, & quomodo audiatis.quid gustus,tactus,odoratus,& quomodo exerceatis hæc singula.aut quinam sint horũ fontes,unde manat eorũ essentia.nolo enim ut lunã,solem,cæteraq; mundana & cælestia lõge remota,de quorũ præcellenti natura homines uani sublimes affertis fabulas,prius q̃ ipsos discatis & scrutemini. nã hoc facto tum demũ fortasse credetur etiam de alijs disserentibus. nisi autẽ quinam ipsi sitis doceatis, ne putetis uos testes aut iudices certos fore de alijs.Hæc cum ita se habeant, mens initiata pendit uectigal perfecto deo iuxta sacras literas.lex enim tributũ est domini.Quando igitur pendit?quando ad locũ quem indicauit ei dominus die tertia peruenit,præteritis plerisq; partibus spatiorum temporaliũ,& iam transit ad naturã expertem tẽporis.tũc enim etiam dilectũ filium sacrificabit,non hominem:nõ est enim puericida uir sapiens:sed animæ uirtutib.refertæ foetum masculum,fructum ex ipsa germinãtem, quo ipsa nescit quomodo facta sit grauida, diuinam progeniem,ex uisione dei ut opinatur conceptã:quod quomodo sibi acciderit, ipsa ignorare se fatetur dicens, Quis nũciabit Abrahamo, quasi uix credenti ortũ docti sine præceptore generis,quòd Sarræ lactat puer, non à Sarra lactatur.quod enim à seipso docetur,nutritur à nemine.sed nutrimentũ est aliorũ,ut idoneũ ad docendũ,nec opus habens discere. Peperi enim filiũ, nõ ut Aegyptiæ mulieres uigore corporis, sed ut Hebrææ animæ, in senectute mea. quando quicquid est sensibile ac mortale

mar-

marcescit repubescunt aũt intelligibilia & immortalia, quæ ueneratione honoreq; digna sunt. & peperi absq; obstetricis opera. parimus enim uel prius q̃ ulla humana industria scientiaq; ad nos ueniat, absq; cõsuetis adiumentis, quoties deus probos fœtus seminat gignitq;, qui largitori suo meritò iuxta legẽ de gratitudine reddũtur. ait enim: Dona mea, munera mea, sacrificia mea, ea curate offerri mihi. Hic est finis uiæ sequẽtium uerba & opera legitima, & incedentium qua deus deducit. quisquis autem in ea deficit, ab esuriente auidoq; uoluptatum & liguritore affectuum Amalec, qui interpretatur populus elingens, excidetur. Narrant aũt oracula, hunc esse insidiatorem. nam quando uidet traiecisse robur potentiarum animæ, cooritur ex insidijs, & defessos cædit in ultimo agmine. est autem laßitudo alia facilè succumbẽs per debilitatẽ rationis nõ ualentis labores oneraq; perferre quæ uirtus postulat, quales in extremo agmine deprehensi opprimuntur absq; negocio. alia uerò honesti laboris patiens, & quæ bona sunt omnia fortiter perferens, quicquid autem uile etiamsi leuißimũ baiulare dedignans, & abijciens ut sarcinam grauißimã. ideò uirtutem lex apto nomine Liam appellat, quæ interpretatur fatigatio: quia malorũ hominũ uitam onerosam ac grauem, suapte natura fatigationẽ afferre arbitrata, ne aspicere quidẽ dignatur, deflectẽs ad illũ solũ pulchrũ oculos. Debet autem curare mens, ut nõ modo indefessa & intenta sequatur deum, uerum etiam per callem rectum incedat, nec ad dextra declinans, nec ad læua, in quibus terrenus Edom stabulatur, nunc abundans & copiosus,

nunc inops & egenus. Satius est enim per uiam mediam incedere uere dictam regiam, quam ille magnus & solus rex deus muniuit in usum animarum uirtutis studiosarum. Quapropter quidam qui mansuetam socialemq; colunt philosophiam, mediocritates uirtutes dicũt esse, quas in confinio locant: quoniam arrogantiæ plena iactantia uitium est, & affectata humilitas contemptui fit obnoxia: medium uerò temperamẽtum meritò habetur perutile. Illud autem, Abijt cum Lot, quid sibi uelit considerandum. Lot interpretatur declinatio. Flectitur autem mens, nunc bonum, nunc malum auersando: quod utrumq; interdum in uno & eodem uidere licet. Sunt enim quidam dubitatores ambigui ad utrumq; declinantes parietem, ut nauis uẽtis iactata contrarijs nutantes, & tanquam in bilance susq; deq; uacillantes, nec ualentes consistere: quorum ne ad meliora quidem conuersio laudem meretur, ut quæ impetu quodam fit, non ex animi sententia. In horum numero Lot quoq; cẽseri debet, spectator quidam, qui nunc narratur peregre profectus cum amatore sapientiæ. Decebat autem ut sicut cœperat pergeret, ignorãtiam dedisceret, nec cursum ad eam denuo reflecteret. Verum non ideò comes fit, ut melioris imitatione proficiat, sed ut & illi sit impedimentum ac remora, utq; deducat eum in lubrica. id argumento hoc colligitur, quòd alter in morbum pristinum recidens captiuus abducetur ab hostibus animæ: alter cauens sibi ab eius insidijs, modis omnibus ut separetur dabit operam. quæ separatio non mox fiet sed postea. nunc enim contemplationes eius ut tum primum incipiẽtis res
diuinas

diuinas considerare, debiles sunt & instabiles: ubi uerò confirmatæ fuerint, poterit illecebras & assentationes ut rem infestam & suopte ingenio caueri difficilem, à se seiungere. Hoc est enim illud accidens animæ, quod non facilè excutitur, impediens eam ne celeri cursu ad uirtutem properet. Idem etiam quando Aegyptum reliquimus, id est, uniuersam regionem corporis, & ut affectus dedisceremus, secuti sumus Mosis prophetica monita, à tergo inhærens remorabatur nostrum exitum, properantes retardans præ inuidia. narratur enim quòd promiscua turba multa unà cum eis ascendebat, oues bouesq; & iumentorum ingens numerus.] Hæc promiscua turba, ut uerum fateamur, nihil aliud erat quàm animæ bruta dogmata. & ualde aptè mali uiri anima promiscua uocatur. Cum enim sit colluuies quædam opinionum inter se pugnantium, una licet in uarietates scinditur innumeras. ideò non solum promiscua turba, sed & multa dicitur. nam qui unum solum spectat, simplex, sincerus, & uerè leuis est. qui uerò multos fines uitæ habet propositos, multus, promiscuus, & reuera inæqualis ac asper est. Quamobrem oracula meditatorem uirtutis Iacob nitida cute introducunt, hispidum autem Esau deditum turpibus studijs, propter istam promiscuam & inæqualem turbam, conflatam è conuenis & miscellaneis opinionibus. Sic factum est ut mens quæ potuerat properato itinere corpoream regionem Aegyptum effugere, & uirtutis hæreditatem assequi triduo, adiuta triplici lumine, memoria præteritorum, manifesta ui præsentium, & spe futurorum, per annorum quadraginta spa-

cium longissimum atteretur, per ambages errans propter morum uarietatem, cum debuisset per compendiariam rectamq; uiam iter facere. Hæc est quæ non solum gaudet paucis aliquot concupiscentijs, sed nullam omnino præterire dignatur, ut uagetur per omnes totius eius generis species. Dicitur enim de istis admixticijs, quod in genere concupiscentia laborabant, non una quapiam eius specie. Et sedentes flebant. Intelligit enim mens se parum proficere, & quando nõ potest quæ cupit assequi, lacrymatur ac gemit. Atqui gaudere debuerat quòd in morbis affectibusq; successum non haberet, & pro magna felicitate ducere in his penuriam egestatemq;. attamen etiam uirtutis sodalibus interdum contingit lacrymari & languere, uel præ compaßione in calamitatibus insipientium quibus tanguntur ut eiusdem naturæ participes, uel præ gaudio. id fit quoties confertim bona inexpectata more imbris inundant. Vnde mihi uidetur natum illud poeticum, δακρυόεν γελάσασα, id est, subridens oculos lacrymis suffusa nitenteis. Cum enim incidit in animam ob insperatam aliquam felicitatem ingens lætitia, noua quadam mole auget eam, ut uix capiatur à corpore. ex qua cõpreßione manat liquor nominatus lacryma, de quo in hymnis canitur, Cibabis nos pane imbuto lacrymis. et, Versæ sunt mihi lacrymæ in panẽ interdiu noctuq;. Sũt enim mẽtis cibus lacrymæ natæ ex bene affecto risu & honesto, quando colliquante diuino desiderio lamentum creaturæ in hymnũ illius increati uertitur. Sunt tamen qui istam promiscuam & inæqualem turbam excludunt à se ac separant, quippe qui gaudent

solius

ſolius deo caræ gentis conſuetudine. alij cum illa quoq; fœdus ineunt, quærentes uitæ compendium, & humanarum diuinarumq; uirtutum facientes confinium, in quo utriſq; affines ſint, tum his quæ uerè ſunt, tum his quæ eſſe exiſtimantur. In hac opinione etiam reipublicæ adminiſtrator eſt, qui Ioſeph nominari ſolet, quem in paternis exequijs deducunt omnes ſerui Pharaonis, & ſeniores aulici, & omnes ſeniores Aegypti, & uniuerſa ipſius Ioſeph familia, & fratres eius cum omnib. patris domeſticis. Vides ut mediũ inter Pharaonis paternamq; familiam ordinem hic uir ciuilis teneat, ut ex æquo potiatur & rebus Aegypti corporeis, et rebus animæ, quæ omnes in paternis ædibus ſunt reconditæ. Cum enim dit, Dei ſum: & cætera his ſimilia, ritum paternæ domus retinet. quando autem aſcendit currum poteſtatis ſecundæ à Pharaone, hoc eſt mente quæ regnare ſibi uidetur, faſtum Aegyptiacum rurſus conſtabilit. Sed miſerior eſt rex qui putatur illuſtrior, & primario curru uectatur. Nam in rebus inhoneſtis excellere, inſignis turpitudo eſt: ſicut ſecũdo loco cenſeri, leuior miſeria. Potes tamen ambiguum eius animum diſcere uel ex iureiurãdo, dum modo per ſanitatem, modo per nõ ſanitatem Pharaonis iurat. uerùm hæc poſterior formula cum negatione refert diſciplinam paternam ſemper infeſtam affectibus, et optãtem eis exitium: altera uerò Aegyptiam, quæ cupit illos incolumes. ideò quamuis tanta multitudo ſimul aſcenderet, promiſcua turba non uocatur: quoniam quicquid perſpicaci & amico uirtutis populo miſcetur, præter uirtutẽ eiuſq; opera, promiſcuũ cõfuſumq; uidetur:

im

in humili autem multitudine omnes ex æquo amant ac honorãt terrena præmia. Hos igitur ceu fucos insidiantes alienis laboribus, & ideò comites itineris, excludet, ut dixi, amator prudentiæ. cæterum eos qui sequuntur ut imitentur, amplectetur propter honestatis æmulationem. partes conuenientes eis attribuens. ait enim: Ex comitibus meis Eschol, Aunan, Mambre, portiones accipient. quod dicit de generosis moribus & spectandi cupidis. nam Eschol bonam indolem significat, ab igne ducens nomen: quoniam quod generosum, idem audax est & calidum, inhærens omnibus quæ attingit. Aunan uerò spectandi cupidum: interpretatur enim oculi, quod anima oculos aperiat tranquillitatis desiderio. Amborum hæreditas est uita contemplatiua, quæ Mambre appellatur, & à uisione denominatur. at contemplationi uisus aptißimus est atq; familiarißimus. ab his autẽ pædotribis unctus intellectus si non cesset ab exercitationibus, propere consequitur perfectam prudentiam paribus greßibus, nec præcurrens, nec à tergo relinqui sustinens, sed perpetuo hærens eius lateri. Id liquet ex oraculo, in quo apertè dicitur, quòd perfecti ambo ascenderunt in locum quem indicauit deus: quæ quidem egregia fuit uirtutũ parilitas, certãte laboris industria cum agilitate natiua, & arte cum bene nato feliciq; ingenio ex seipso discente, ita ut paria uirtutis præmia perciperent. ac si pictura fictura'ue non solum immobilia inanimaq; facerent opera, sed & per se mobiles animatasq; picturas atq; statuas. Tunc enim artes quæ prius imitabantur opera naturæ, in ipsas naturas uersæ uiderẽtur.

Cæterum

Cæterum quiſquis in tantam ſublimitatem eleuatus fuerit, nullam animæ ſuæ partem infra in rebus mortalibus immorari ſinet, ſed omnes tanquam è cathena pendentes ſimul attrahet. ideò tale oraculum illi ſapiēti eſt redditum: Aſcende ad dominum tuum, tu & Aaron & Nabad & Abiud, & ſeptuaginta ſeniores Iſrael. hoc eſt, aſcende ô anima ad eius Qui eſt contemplationem, compoſitè, rationaliter, ſponte, intrepide, amanter, in numeris ſanctis perfectisq; ſeptenarij decuplicati. nam Aaron propheta dicitur Moſis, in lege ſonorus ſermo, menti prophetans. Nabad autem uolūtarius interpretatur, qui non coactus colit deum. Abiud uerò pater meus. hic non propter imprudentiam domino, ſed propter prudentiam patre opus habet deo. Sunt autem hæ potentiæ ſtipatrices mentis illius quæ regnum merito tenet, à quibus eam deduci fas eſt. Enimuero periculoſum eſt animam incomitatam ad contemplationem eius Qui eſt aſcendere, ſi uiam neſciēs tale quid audeat, quod ex ignorantia temeritateq́; magni caſus proueniant. Quamobrem precatur Moſes, ut ipſe deus uiam ad ſe ducentē indicet. dicit enim: Niſi tuipſe unà proficiſcaris, ne educas me hinc. Quia omnis motus abſq; fauore diuino damnoſus eſt: & præſtat hic manere oberrando inter mortales, ſicut magna pars humani generis, quàm ad cælum à ſeipſis elatos ſubuerti per arrogantiam, ſicut plurimis ſophiſtis contigit, ratis ſapientiam inueniri per rationes probabiles, non per fidem in rebus certiſsimam. Fortaſsis autem etiam tale aliquid hic ſignificatur: ne me in altum extollas, diuitias, gloriam, honores, principatus,

&

& alia quæ bona dicuntur concedens, nisi me ipse comi taberis. nam ista nunc calamitates, nunc utilitates ingentes afferunt: utilitates deo gubernante sententiam, calamitates alioquin. plurimis enim bona quæ dicũtur cum reuera non sint, causa fuerunt malorum exitialium. sed qui deum sequitur, necessarios habet comites eius sermones, qui nominari solẽt angeli. Proinde legitur quòd Abraham unà faciebat iter deducens eos. ô societatem pulcherrimam, qua deducens deducitur, reddens quod accepit, non aliud pro alio, sed illud ipsum solum, quod paratum erat ad referendam gratiam. Donec enim non perficitur, dei uerbo utitur duce itineris, iuxta illud oraculum: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in uia hac, & inducat te in terram quam preparaui tibi. Attende ei, & audi eum, caue sis inobediens non deseret enim te. nam nomen meum est in eo. atqui quam ad scientiæ cacumen peruenerit, cum contentione currens æquiparabit quẽ paulo ante secutus fuerat. Iam enim ambo futuri sunt assectæ omnipotentis dei, nemine in comitatum eorum se ingerente qui dissentiat: atque etiam Lot separato, qui flectebat hactenus animam, alioqui perstare in recto ingenio ualentem. Erat autem Abraham, inquit scriptura, annorum septuagintaquinque quando peregrinatus est in Charran.] De hoc septuagintaquinque annorum numero, cum rationem iam antedictis consonam habeat, aliâs dicetur diligentius. quæ sit autem Charran, quæ ue inde migratio, prius scrutabimur. Neminem latere puto, qui modo leges sacras legit, quod Abraham primum è Chaldæorum

terra

terra demigrans habitauit in Charran. Vbi defuncto ipsius patre, hinc quoq; profectus est, ut iam duos locos reliquerit. quid igitur dicemus? Chaldæi præ cæteris nationibus elaborasse uidentur artem astronomicam & genethliacam, terrena sublimibus, & cælestia coaptando terrestribus, tanquam ratione musica ostendentes rerum concentum pulcherrimum, per istos uniuersi partium affectus mutuos, disiunctarũ quidem locis, sed cognatione non item. Hi suspicati sunt mundum quem uidemus, aut ipsum esse deum solum, aut eam quæ insit uniuersalem animam: quam ubi sub nomine fati & necessitatis consecrarunt, summa impietate repleuerunt uitam humanam, persuasam quòd præter hæc quæ uidentur nulla sit rerum causa alia: sed solis, lunæ, stellarumq; cæterarum cursus tam bona quàm mala dispensent singulis. Huic sententiæ de uniuersi partium inter se societate atq; commercio Moses uidetur subscribere, docens unum esse mundum, & hunc creatum. Nam cum sit creatus & unus, uerisimile sit essentias elementales particulares subijci causis cælestibus quarum ipsæ sunt effectus, sicut accidit corporibus unitis ut contineantur à se inuicem. Verum de deo longè aliter sentit: nec mundum, nec mundi animam esse deum primarium: nec ad stellas aut earum choreas referendos casus hominum. sed contineri hanc uniuersi machinam inuisibilibus potentijs, quas ab extremis terræ ad extrema cæli extendit opifex, prospiciens ne dissoluerentur quæ semel tam pulchrè colligauerat. nam hæ potentiæ sunt uniuersitatis nunquam rumpenda uincula.

ideo

ideò siquando in lege dicitur: Deus in cælo supra, & in terra infra: nemo cogitet hæc ut sunt dici. nam eum Qui est continere, non contineri pie credimus. potentia dei hæc est, per quam disposuit, ordinauit, ornauitq́; omnia: quæ propriè bonitas est, aliena ab inuidia maleuolentiaq́;, gratiarum uerò mater, per quas cuncta ex non esse ad esse perduxit. nam Qui est ubiq; opinione intelligitur, cum reuera nusquam appareat, ut uerißimum sit illud oraculum: Ego indemonstrabilis, sed quasi demonstrabilis, inuisibilis, sed quasi uisibilis, cum sim ante te. Ante omnem enim creaturam, & extra omnem incedit, nec cuiquam insistit. Hæc dicere solitus ad subuertenda Chaldaica dogmata, pergentes adhuc Chaldaizare, sic ad ueritatem reuocandos sibi existimat, appellãs eos his uerbis: Cur ô mirandi uiri subito à terra in tantam sublimitatem euecti, & super aerem quoq; promergentes uectamini per æthera, ut solis motus perquiratis & lunæ circuitus, cæterarumq́; stellarum choreas concinnas à uobis celebratas. maiora sunt hæc quàm pro captu uestrarum mentium, quippe quæ ad felicem diuinamq́; sortem pertinent. Descendite igitur à cælo, & hoc facto non terram denuo, nec mare fluuiosq́;, aut stirpium animantiumq́; species inquirite, sed solos uosipsos uestramq́; naturam scrutamini, ne alibi malitis habitare quàm intra uosipsos. considerando enim domi quid dominatur quid subijcitur, quid animatum quid inanime, quid brutum quid rationale, quid mortale quid immortale, quid melius quid deterius, mox cognitionem dei huiusq; operum percipietis. Cogitate, sicut nobis inest mẽs, ita huic

uniuer

uniuerso suam inesse. & quòd sicut nostra principatum dominiumq; in nobis sibi uindicans, singulis nostri partibus imperat: sic qui rerum omnium habet imperium, pro potestate ac iure mundum regit, prospiciens non tantum potioribus, sed & obscurioribus in speciẽ. Migrate igitur ab ista curiosa inquisitione rerum coelestium. Vosipsos, ut dixi, inhabitate, Chaldæorum terra, hoc est opinione, relicta, demigrantes in Charran, sensuum regionem, quod est corporeum mentis domicilium. nam Charran specus interpretatur, qui specus loca sensuum significant. in his enim ceu cauernis ac foueis sensus insunt, uisus in oculis, auditus in auribus, odoratus in naribus, gustus in faucibus, tactus in toto corpore. In his tempus terite, his per ocium uacate, singulorum naturam quoad fieri potest perquirite, & animaduersis singulorum bonis malisq;, hæc fugite, illa eligite. ac tum demum excußis diligenter ædibus proprijs, & perlustratis singulis earum partibus, excitate uosipsos, & migrationem quærite, quæ non mortem, sed immortalitatem polliceatur: cuius indicia manifesta uel in his corporeis sensuum cauernis degentes uidebitis, nonnunquam in somnis. Tunc enim mens in secessu quodam posita, & à sensibus cæterisq; rebus corporeis digressa, cum se ipsa colloquitur, ueritatem considerans uelut in speculo, detersis omnibus imaginationibus, quæ ex contagio sensuum inhæserant, & diuino furore correpta uaticinatur per somnum de certißimis futurorum euentibus. nonnunquam autem etiam uigilantes: cum aliquis contemplationem quãpiam philosophicam nactus eam

sequitur, oblitus aliarum rerum domesticarum corporis, depulsis etiam sensuum illectamentis, si qui sunt impedimento ad intelligibilium contemplationem auide properantibus. tunc enim & oculos claudunt, & aures obturant, & appetitus alios cohibent, quærendo tenebras atq; solitudinem: ne animæ oculus, cui diuinitus datum est intelligibilia cernere, obscuretur ab ulla re sensibili. ad hunc modum edocti mortalia relinquere, discetis persuasiones & de illo Ingenito: nisi forte putatis, nostram quidem mentem exutam corpore, sensu, ratione, & his omnibus nudatam posse res inspicere: deum uerò qui est mens uniuersitatis, non esse extra uniuersam rerum naturam, & continere, non contineri, non modo prouidentia penetrantem more humano, uerum etiam essentia, sicut deo dignum est. nam nostra mens non fabricauit suum corpus, sed est alienum opificium. ideò corpore tanquam uase concluditur. at uniuersi huius mens creauit omnia. opifex autem opificio suo potior est. itaq; nunquam contineretur à deteriore se: & alioquin non conuenit patrem contineri à filio, sed magis filium confoueri patris prouidentia. Ita paulatim demigrans mens, ad pietatis sanctitatisq; patrem perueniet, relicta genethlialogia prius, à qua persuasa fuerat credere mundum hunc esse deum primarium, non dei principis omnipotentis opificium: & stellarum cursus motusq; esse causas humanarum uel calamitatum uel felicitatum. Deinde consideratis rebus suis, philosophata in domo propria, de corpore, de sensu, de ratione, & cognito iuxta illum uersiculum,

Aedibus

Aedibus in nostris quæ praua, aut recta gerantur: aperta uia quæ ab ipsa sumpto initio, spem faciat intelligendi patrem illum quæsitu coniectatuq; difficilem, post seipsam cognitam fortasse deum quoq; noscet, non amplius hærens in Charran, hoc est instrumentis sensuum, sed in seipsam reuertens. non est enim poßibile ut qui adhuc mouetur non tam intellectu quàm sensibus, ad eius Qui est considerationem perueniat: quamobrem & ille uitæ modus in ordine optimo collocatus à deo, Samuel nomine, non dat Sauli præcepta regnandi, quamdiu inter uasa delitescit, sed inde protracto. Scitanti enim an ullus uir eò uenisset, respondet oraculum: Ecce inter uasa se occultat. Hoc audito quid debuit facere homo ingenio docili, nisi eum illinc protrahere? Accurrens, inquit, promit eum illinc. quia latens inter animæ uasa, corpus sensusq;, non erat dignus qui audiret præcepta legesq; regias. Dum regnum dico, sapientiam intelligo, & sapientem regem. Post demigrationem igitur discussa caligine, iam futurus erat perspicacior. itaq; meritò & sensuum regionem, cui nomen Charran, relinquendam censet amator scientiæ. relinquit autem iam septuagenarius, & quinq; annos natus insuper: qui numerus sensibilis naturæ insensibilisq;, senioris iuniorisq;, corruptibilis & incorruptibilis est confinium. nam intelligibilis, senior, incorruptaq; ratio in Septuaginta est: sensibilis iuniorq; quinq; sensus æquat numero, ad hanc meditator adhuc se exercens examinatur, qui nondum potest ferre palmam absolutæ uictoriæ. Narratur enim quòd in uniuersum erant

septuagintaquinq; animæ in Iacob progenie. Ad hunc enim numerum contendentes de uirtutis possessione in reuera sacro certamine pertinent animæ, colluctantes cum prognatis è corpore uitijs, nondum rationem adeptæ, sed adhuc abreptæ à turba sensuum. Iacob enim luctantis in puluere, & supplantare conantis, non uictoris nomen est. sed quando uisione dei dignus habitus mutato nomine dicitur Israel, ratione septuagenaria tantum utitur, exciso sensuum quinario, dicente scriptura: In animabus septuaginta descenderūt tui patres in Aegyptum. hic est numerus Mosis illius sapientis familiaris. nam optimates ex omni numero selecti septuaginta fuere, seniores omnes, non ætate, sed prudentia, consilijs, sententijs, atq; priscis moribus. Hic numerus consecratus offertur deo, quoties unà sacrificantur perfecti fructus animæ. præceptum est enim ut tabernaculorum festo præter alias uictimas iuuenci septuaginta holocaustum adolerentur deo, pro septuagenaria ratione, iuxta quam parantur & principum phialæ, quarum unaquæq; septuaginta siclos pendebat. quoniam quæcunq; socia fœderataq; sunt in anima, reuera pondus & uim habent, sanctam septuagenariam rationem, quam Aegyptus, uirtutum hostis & affectuum socia natura, lugere introducitur. nam luctus apud eius ciues finitur septuaginta dierum numero. Ergo hic numerus ut dixi, Mosi familiaris est: alter ille quinq; sensuum, amanti corpus & bona extera, qui Ioseph uocitatur. Intantum enim ei curæ sunt, ut fratrem uterinum, sensualem (non agnoscit enim ex eodem patre natos) eximijs quinq; donet
uestibus

uestibus, ornandos sibi honorandosq́; sensus existimans. Aegyptum quoq; totam in præfecturas describit, ut sub certis magistratibus annua tributa pendant & uectigalia. Iubet enim eos frumentum uendere, hoc est materiam & alimentum copiosum recondere in usum quinque sensuum, ut eorum unusquisq; delicietur affatim expletus suis desiderijs, & mentem tot rebus congestis grauatam demergat. Epulantibus enim sensibus mens fame laborat, sicut ediuerso illis ieiunantibus ipsa hilaritate fruitur. Non uides quòd & illæ quinq; filiæ Salpaad, quas dico quinq; sensuum allegoriam, è tribu Manasse natæ sunt, qui filius fuerat Iosephi, tempore senior, potentia iunior? meritò. uocatur enim ex obliuione, quod idem atq; sensus est. Reminiscentia uerò secunda post memoriam censetur, à qua Ephraim denominatur, qui interpretatur frugifer. hoc enim fructu optimè alitur anima, uidelicet pertinaci memoria. Loquuntur igitur uirgines ut ipsas decet, Pater noster mortuus est. Mors autem reminiscentiæ, est obliuio. Et mortuus est ob nullam culpam suam. Rectè. nam obliuio nõ est passio uoluntaria, sed externum quoddam accidens. huic non filij nati sunt, sed filiæ. quia uis memoriæ suapte natura efficax, mares procreat. Quod autem obliuiosum est, sopita ratione parit fœminas, quippe rationis expers. irrationalis autem partis animæ sunt filiæ quas sensus intelligimus. hunc Salpaad si quis à tergo reliquit præcurrens, nondum tamen Mosem cursu æquare ualens, temperato mixtoq́; utetur numero quinto supra septuagenarium, qui significat sensitiuam intellectiuamq́;

naturam, quando ambæ ad generationem unius irreprehensibilis speciei conueniunt. itaq; admiror patientiam Rebecam, dum perfectam animam habenti, & asperitates affectuum ac uitiorum exuto hortatrix fit ut in Charran aufugiat. dicit enim: Nunc igitur fili audi uocem meam, & surgens fuge ad Laban fratrem meum in Charran, & habita cum eo dies aliquot, donec auertatur furor & ira fratris tui à te, & obliuiscatur quid feceris ei.] Eleganter profectionem ad sensus, fugam appellat. nam reuera mens tunc fugitiua fit, quando relictis familiaribus sibi rebus intelligibilibus, uertitur ad contrarium sensibilium ordinem. Interdum tamen expedit esse fugitiuum, si hoc fiat non melioris odio, sed propter uitandas deterioris insidias. quid igitur hortatur patientia? mirum quiddam & optabile. Siquando, inquit, uides irritatum exasperatumq; furorem aut rem in teipso, aut quopiam alio, seruiente ingenio ferocibruto q;, caue amplius etiam exasperes. fortaßis enim morsum infigeret immedicabilem. cura potius ut feruorem illum excandescentiamq; refrigeres ac mitiges. nam si ad mansuetudinem redierit, nihil cuiquam nocebit. at quomodo id oportet fieri? sumpta in speciem alia persona & habitu alio, primùm obsequere eius uoluntati, nihil contradicens. dic te eadem cum illo amare odisseq;. sic enim placabitur. tum uerò simulatione omissa, nihil amplius ab eo timens periculi, facilè reuerteris ad curam rerum tuarum, nam ideò Charran inducitur plena pecudibus, & habitatores eius pecuarij. Quis enim locus conuenientior esse posset brutæ naturæ, & eius curato-

curatoribus, quàm isti sensus nostri? Scitante igitur meditatore cuiates sint, respondent uera pastores, Charre nos se esse. nam è sensu brutæ, sicut è mente rationales potentiæ proficiscuntur. Percõtante uerò amplius, num norint Labanem, meritò aiunt se nosse. nam per colorem putantur omnes qualitates innotescere. colores autem & qualitates Laban significat. Et hic ipse autem ubi perfectus fuerit, relinquet sensuum domum, & animæ inquantum animæ construet, quam adhuc in laboribus & sensibus uersando imaginatur. dicit enim: Quando ego quoq; mihi domum faciam? quando contemptis sensibus & sensibilibus, mentem & cogitationem habitabo, uersaborq; cum rebus ratione contemplandis, sicut perquisitrices rerum obscurarum animæ, quæ obstetrices solent nominari. nam hæc faciunt propria tecta & promptuaria studiosis uirtutis animabus. Sed nullum munitius ædificium quàm timor dei, qui habẽtibus eum est pro arce inexpugnabili. Quoniam, inquit, timebant obstetrices deum, fecerunt sibijpsis domos. Egressa igitur è Charrensi agro mẽs, dicitur peragrasse terram usque ad agrum Sichem, & quercum illam proceram. Videamus quid sit peragrare. Amor discendi est res suopte ingenio curiosa, quouis uadens impigre, introspiciens omnia, nulla corpora, nulla negocia relinquenda inscrutata iudicans. est enim à natura liguritor maximus spectaculorum sermonumq;, ut non contentus patrijs, peregrinos etiã lõginquosq; appetat. nã qui sic affecti sunt, absurdũ aiũt mercatores institoresq; propter

sordida lucra traijcere maria, & totam terram habitabilem oberrare, contempto æstu ac frigore, uentis item uel nimijs uel contrarijs, adhæc senectute, ualetudine, amicorum consuetudine, uxore, liberis, alijsq; plurimis domesticis uoluptatibus, patria, honoribusq; ciuilibus, secura possessione patrimonij, & si quid aliud paruum magnumue remorari eos poterat. propter pulcherrimam autem & per omnes difficultates petendam disciplinam qua excolitur ratio, non traijcere omnia maria, omnes recessus terrarum lustrare diligenter scitando sicubi sit aliquid pulchrum uisu uel auditu, & cum ingenti alacritate uestigando, donec contingat quæsitis desideratisq; potiri. Peregrinare igitur anima, & si libet de unoquoq; homine iudica, quid corpus sit, quid agat aut patiatur, quid cogitationem sensus adiuuet, & quantum menti prosit. quid ratio, & quarum rerum interpres, ad honestatem conferat: quid uoluptas & concupiscentia sit, quid dolor & timor, quæ contra hæc ualeant remedia, siue depulsiua, siue præseruatiua. Quid imprudentia, quid intemperantia, quid iniustitia, quid cæterorum morborum multitudo, quos pestifera malitia solet parere, & quibus modis hi posint arceri. e diuerso quid prudentia, iustitia, temperantia, fortitudo, sagacitas, & in uniuersum uirtus omnis atq; tranquillitas animi, & quomodo paranda sint hæc singula. Peruestiga & maximum illum perfectißimumq; hominem, mundum hunc, dispice & partes eius singulas, seiunctas locis, unitas potentijs: tum quodnam sit illud inuisibile uinculum

culum quo uniuntur & coaptantur sibi inuicem. Quæ si quærenti non statim se offerent, noli tædio laboris deficere. nec enim per ocium isthæc percipiuntur, sed multis magnisq; laboribus paranda sunt. Quamobrem cupidus discendi in agro Sichem consistit: quod nomen interpretatur humeri suppositio, & laborem significat: quia parte hac mos est baiulari onera. id enim & alibi memoratur de hoc ipso athleta in hunc modum: Supposuit humerum suum ad laborem, & factus est uir agricola. Itaq; caue ô mens, ne unquam languore succumbas, sed etiamsi quid uisum fuerit contemplatu difficile, id quod in te uim perspiciendi habet, aperi, & rem penitius introspice, collustrans omnia, ne quid te uolentem inuitámue poßit fallere, conniuentem per incuriam. Cæcus enim est somnus, uigilia cernit acutißimè. Tibi sufficiat, si datur aßiduitate quod quæris assequi, & imaginatione comprehendere. Viden ut & quercus procera in Sichem excreuit? per quam subindicatur firmum, solidum, nulla ui flectendum frangendúmue robur, quod uiro ad perfectionem tendenti necessarium est ferendis laboribus: ne animæ tribunal nominatum Dina (uox hæc iudicium interpretatur) in potestatem ueniat ærumnosi laboris, insidiatoris prudentiæ. Nam Sichem qui loco huic nomen dedit, filius est Emoris, brutæ naturæ: (Emor enim asinus dicitur) qui deditus imprudentiæ, alumnus temeritatis impudẽtiæq;, iudicium mentis uiolare scelestus & corrumpere ausus est: nisi quod celeriter prudentiæ familiares discipuliq; Simeon

& Leui, munitis prius rebus domesticis expeditionem fecerunt, & occupatos adhuc uoluptario labore, non circumciso ab affectibus, repente oppresserunt. propter oraculum enim, quod uetat meretricem esse inter Israelis filias, hi uirginem animam eripuerunt, fortiter contempto periculo. Videbantur enim non defore ultores uiolati fœderis, sed terror ille mox euanuit. mox enim res ipsa falsam opinionem coarguit. Est profecto seuera scelerum ultrix, & iniuriam patientium auxiliatrix iustitia, quæ frustratur illudentes uirtuti: quibus profundatis, in uirgineam integritatem restituitur, quæ uidebatur constuprata anima. Videbatur inquam, nunquam enim corrupta fuit. nam ubi deest assensio, nec qui patitur uerè patitur, nec qui præter animi sui sententiam lædit, reus est patrati facinoris.

PHILO-

PHILONIS IV= DAEI, DE CONGRESSV quærendæ eruditionis gratia, Liber.

SARRA uxor Abrahami nõ pariebat ei. Habebat autem ancillã Aegyptiã nomine Agar, dixitq; Sarra ad Abraham: Ecce conclusit me dominus ne parerem: ingredere ad ancillam meam, ut suscipias ex ea liberos.] Sarræ nomen interpretatur principatus meus. nam prudentia mea, temperantia mea, & particularis iustitia, aut una quælibet uirtus alia, quæ mihi soli contigit, meus tãtum principatus est. imperat enim mihi obsequenti uoluntarie, pro regina mihi per naturã apposita. Hanc Moses, quod mireris, & sterilem ait, & fœcundißimam, quandoquidem frequentißimam omnium nationum ex hac progenitam fatetur. nam reuera uirtus quantum ad res malas attinet, sterilis est: bonarum uero tam fœcũda, ut ne obstetricum quidem opẽ requirat, partu præueniẽs earum operam. si quidem animantes stirpesq; per interualla semel atq; iterũ ut plurimũ in anno suos fructus afferũt, stato naturæ tẽporũq; ordine: uirtus uerò cõtinue sine cessatione parit omni tẽpore, nõ infantulos, sed probos sermones, inculpata consilia, facinora laudatißima. Sed neque diuitiæ possessores suos iuuant, ni utantur

eis:

eis: nec prudentiæ fœcunditas nobis proderit, nisi fœtus nobis utiles pariat. illa quidem non dedignatur conuictum coniugalem, sed non quiuis maturus est tam laudato modestoq; coniugio, qualibus satis sunt spōsalia, quæ spem nuptiarum celebrandarum faciant. Ergo uirtus principatum tenens in anima mea, parit quidem, sed nō mihi. nondum enim possum per ætatem liberos ex ea suscipere, actiones prudentes, iustas piasq;, propter multitudinem illegitimorum puerorū, quos mihi uanæ opiniones enixæ sunt. Nam horum educatio continuæq; de his solicitudines, cogunt legitimam & uere ciuilem sobolem negligi. Optandum igitur ut uirtus non solum pariat, quæ alioquin etiam parit: sed ut & nobisipsis pariat, ut adepti semen eius atq; progeniem, felicem uitam exigamus. Solet enim illa soli deo parere, primitias bonorum quæ accepit grate reddens ei qui semper uirginem uuluam, ut Moses loquitur, aperuit. ait enim, candelabrum, archetypum illud exemplar, ex una parte lucere, uidelicet ad deum uersa. cum sit enim septima, sex cauliculorum media, bifariam in terniones diuisorum, & latus utrumq; stipantium, sursum splendorem mittit ad illud unum, quod æstimat lumen lucidißimum, & clarius quàm ut admittat mortales oculos. ideo non dicit Sarram non peperisse, sed negat eam cuiuis parere. Nō sumus enim idonei prolem ex uirtute suscipere, ni prius congrediamur cum eius famula. Est autem sapientiæ famula musica logicaq; qua liberaliter instituimur. sicut enim in domibus uestibula sunt ante ianuam, & urbes habent sua suburbia per quæ adeuntur: ita & ante uirtutem

tutem artes liberales sitæ sunt. nam illa per hanc uiā aditur. Sciendum autem quod magnorum argumentorum magna esse conuenit etiam procœmia. uirtus autē est argumentorum maximum. habet enim materiam maximam, uidelicet totam uitam hominum. merito igitur nō paruis utetur procœmijs, sed grāmatica, geometria, astronomia, rhetorica, musica, reliqua contemplatione logica uniuersa, quæ significantur per Agar Sarræ famulā, sicut indicabimus. Dixit, inquit, Sarra ad Abraham: Ecce conclusit me dominus ne parerem. ingredere ad ancillam meam, ut filios ex ea suscipias.] Corporum cum corporibus coitus, nihil aliud quàm uoluptatem quærētes, semouendi ab hoc sermone sunt. est enim hic cōgressus intellectus uirtutisq; liberos sibi quærentium. quod si non contingat statim tanta fœlicitas, discit tamē ille despondere sibi eius famulam & sequestram eruditionē. Vnde mirari libet uerecundiam sapientiæ, quæ non exprobrat nobis tarditatem gignendi, aut in totum sterilitatem: quamuis oraculum uere dicat quòd nō pariebat, non propter inuidiam, sed propter nostrammet ipsorū culpam qui non essemus idonei. Conclusit, inquit, me dominus ne parerem. nec addit uocem illam Nobis, ne uideatur opprobrare infœlicitatem alijs. Ingredere igitur, inquit, ad ancillam meam, mediarum encyclicarum artium disciplinam mediam, ut prius ex ea filios suscipias. posthac enim poteris etiam ex consuetudine cum domina genitis frui legitimis liberis. nam grammatica historias quæ apud poetas scriptoresq; habentur te docēdo, intelligentiam & multiplicem cognitionem tibi præstabit,

bit, efficietq; ut contemnas figmenta uanarum opinionum, dum spectas celebratas illas heroum & semideorũ calamitates. musica uero commonstrans quid in rhythmis, quid in harmonia, quid in cantu discrepet, incōcinna ad concinnitatem reducet. geometria æqualitatis & proportionis semina indens in studiosam animam, per contemplationem elegantiæ perpetuam, inseret amorem iustitiæ. rhetorica & mentem ad considerandum acuens, & sermonem ad proferendas cogitationes exercens, rationalem uere faciet hominem, curans id quod illi proprium eximiumq; à natura donatum est. dialectica rhetoricæ germana gemellaq;, ut quidam aiunt, falsos sermones à ueris discernens, & sophismata persuasibilia redarguens, magnum morbum animæ deceptionem persanabit. In his & similibus uersari ac præexercitari profuerit. fortaßis enim contingere nobis potest quod multis contigit, ut per famulas in reginarum uirtutum familiaritatem nos insinuemus. Viden ut & corpus nostrũ non prius solidis & lautis cibis utitur quàm in pueritia nutritum sit simplicibus & lactarijs? ad eundem sane modum existimandum est animæ quoq; pueriles cibos præparatos, artes liberales, & contemplationes singularum proprias: perfectiores autem & qui uere uiros deceant esse uirtutes. Cæterum huius mediæ disciplinæ præcipuas formas per duo signa discimus, per genus & nomẽ: siquidem Aegyptia genere, nominatur Agar. hoc aũt interpretatur inquilinus. necesse est enim ut qui choreas encyclicarum contemplationum frequentat, & multiplicem eruditionẽ sectatur, terreno Aegyptioq;

ptioq; sit adscriptus corpori, cũ & oculis ad lectiones opus habeat, & auribus ad auscultandũ, & reliquis sensibus ad tracta sensibilia singula. nam sine iudicatiuo iudicari aliquid natura non patitur. iudicatur aũt per sensum sensibile, itaq; sine sensu nõ potest quicq̃ percipi in hoc mũdo sensibili, quæ magna ex parte est philosophãdi materia. sensus porro est animæ pars magis corporea, radicata in totius animæ cõceptaculo: quod uas Aegyptus figurate nominatur. hæc est forma generis, quã ancilla uirtutis habet. iam alterã, scilicet nominis, qualis sit cõsideremus. mediam disciplinã inquilinæ ius habere contigit. nã & sapientia et quælibet uirtus est sciẽtia, sed ciuis & reuera huius uniuersitatis indigena sola ex omnibus: reliquæ disciplinæ secundũ & extremũ ordinem adeptæ, mediæ censentur inter ciues & hospites. ad neutrũ enim genus in totũ pertinent, & cũ utroq; habent cõmune nonnihil. nam inquilini conuersatione cũ ciuibus fruuntur: sed quia non est eis certũ fixũq; domicilium, censentur inter exteros. Sicut, opinor, adoptiui filij, quatenus hæredes fiunt pro natiuis æstimãtur: quatenus aliunde nati sunt, pro alienis. itaque sicut se habet hera ad ancillã, matrona ad concubinã, ita se habet uirtus Sarra ad disciplinam Agar. iure igitur Abrahamo contemplationi scientiæq; dedito uirtus Sarra pro uxore fuerit: Agar uero, id est, uniuersa encyclopædia, pro pellice. Ergo qui prudentiã discit à præceptoribus, Agarẽ nõ reijciet. est enim ualde necessaria primarũ disciplinarũ possessio. Quod si quis paratus est certamina pro uirtute subire, & indefessus exercet se continuè, duas

matro-

matronas ducet, ac totidem ancillas pellices. ſingularum
autem diuerſa ſunt ingenia. matronarum altera, ſaniſſi-
ma optime conſtituta pacatiſſimaq; motio, ex re Lia no-
men habet. altera coti ſimilis Rachel uocatur, ad quam
intellectus certaminis exercitijq; cupidus ſe atterẽs acui-
tur. interpretatur autem uiſio profanationis, non quòd
profane uideat, ſed contra: quia uiſibilia ſenſibiliaq;, col-
lata cum immortali natura inuiſibili & intelligibili, nõ
religioſa ſed profana eſſe iudicat. nam cũ anima noſtra
bipartita ſit, partim bruta partim rationalis, utriq; ſua
uirtus eſt, Lia rationali parti, Rachel irrationali. exer-
cet enim nos altera per ſenſus, & rationis partes, ut cõ-
temnamus omnia contemnenda, gloriam, diuitias, uolu-
ptatem, quæ uulgus hominum ſuſpicit, & magna conten-
tione perſequitur, corrupto auditu, cæterorumq; ſen-
ſuum iudicio. Altera uero docet, ut inæqualem aſperamq;
uiã, ſtudioſis uirtutis animabus inacceſſam deuitemus,
et inoffenſe per tritam à populo, ſtratamq; incedamus,
nuſquam labente ueſtigio. Neceſſe eſt igitur ut prioris
ancilla ſit eloquendi facultas, & argutatio ſophiſtica,
præſtigias faciens per coniecturas quaſdam perſuaſibi-
les. Alterius uero, illa uictus ratio quæ cibum potumq;
requirit. nam earum nomina, Zelpha & Balla, extãt in
ſacris literis. Zelpha idem ſonat quod oris iter, & elo-
quendi facultatem ſignificat. Balla uero deglutitionem,
quæ eſt mortalium animalium præcipuum firmamentũ
& ſumme neceſſarium. ab hac enim ſuſtinentur corpo-
ra, & uitæ rudentes ab hac religati ſunt ceu crepidine.
Cum his igitur omnibus potentijs meditator ille habet
conſue-

consuetudinem, cum alteris ut ingenuis & ciuibus, cum alteris, ut ancillis & pellicibus. Expetit enim Liam, id est motum, qui sanitatem in corpore, in anima honestatem & iustitiam operatur. Rachelem etiam diligit, colluctans cum affectibus, & exercens se ad temperantiã, resistensq; omnibus rebus sensilibus. Duobus enim modis utilitatem capimus, dum uel in pace bonis fruimur, uel in bello mala profligamus arcemusq;. Per Liam antiquißima & præcipua bona percipimus: per Rachelẽ, uelut ex hostibus manubias. Huiusmodi est cum his matronis consuetudo. Opus habet nihilominus etiam Balla deglutitione meditator noster, sed ut ancilla & pellice. nisi enim edat & uiuat, bene uiuere non potest: quandoquidem indifferentia semper melioribus pro fundamento sunt. opus habet Zelpha quoq; disserendi facultate, ut ratiocinatio duabus rebus in unum collatis absoluatur, ex cogitationis fonte, & riuo inde promanante per uocis organum. Verum isti pluribus uel uxoribus uel concubinis usi sunt, ut in sacra scriptura legitur. At cũ Isaac non plures uxores, non pellex ulla, sed coniux unica quã uirginẽ puellã duxerat, est perpetua uitæ socia. cur ita? quia uirtus quæ discitur, qualis Abrahami fuit, pluribus eruditionib. indiget, legitimis iuxta prudẽtiam, adulterinis iuxta disciplinas quas liberales uocamus. itidem quæ per meditationem absoluitur, quod genus uirtutis Iacob sectatum apparet. meditationes enim constant ex compluribus uarijs dogmatibus, antecedentibus, consequentibus, citius aut serius occurrentibus, & labores nunc minores nunc maiores exhibentibus.

At genus à seipso doctum, in quo Isaac censetur, optimã inter omnes bonos affectus lætitiam simplicem, meram sinceramq́; sortitum est, nec meditatione ulla nec doctrina indigens, ad quas parandas non solum matronis sciẽtijs, sed et illis alteris pellicibus opus est. Cùm enim deus scientias sine præceptore cælitus impluit, impoßibile est delectari amplius ancillis & concubinis artibus, & teneri desiderio, tanquam filiorum dogmatum illegitimorum. Siquidem dominæ reginæq́; uirtutis maritus appellatur, cui tantus honor contigit. ea Latine patientia, Hebraice Rebecca uocatur. Nam quisquis naturæ suæ felicitate & fœcunditate animæ sine labore sapientiam assecutus est, nullum profectum requirit amplius. habet enim in promptu perfecta dona dei inspirata per illas antiquas Gratias, quæ sibi optat perpetua. Et hoc est, opinor, cur ille autor omnis beneficentiæ, uolens rata suas gratias, ei qui acceperat, uxorem despondet patientiam. Reminiscentia tamen secundum à memoria locum tenet, & reminiscens à memore. nam ille similis est uten-ti constanter bona ualetudine, hic recolligenti se post ægritudinem. Nam obliuio morbus est memoriæ. Quisquis autem reminiscitur, necessum est, ut oblitus prius fuerit quorum meminerat. Memoriam sacra scriptura Ephraim nominat, quam uocem fertilitatem fructuum interpretari licet: reminiscentiam autem ex obliuione Manassem uocant Hebræi. sic enim anima memoris profert ceu fructum quæ didicit, nihil eorum amittens: reminiscentis autem, ex obliuione euadit, qua priusquam admoneretur, tenebatur. itaque memori marito uxor cohabitat

habitat memoria: obliuioso pellex reminiscentia, Syra genere, iactabunda & arrogans. nam Syria sublimitas interpretatur. huius concubinæ reminiscentiæ filius est Macheir ut appellant Hebræi, ac si Latine dicas, patris. nam qui reminiscuntur, putant à patre intellectu se commonefieri, nec reputant secum, quòd is ipse aliquando admisit in se obliuionem, non facturus, si habuisset in potestate memoriam. Scriptum est enim: Nati sunt filij Manassæ, quos peperit ei concubina Syra, primum Macheir, qui genuit Galaad. Nachor quoque frater Abraham duas mulieres habuit, uxorem & pellicem. uxoris nomen Melcha, Ruma uero pellicis. sed non historicam genealogiam contexit legislator sapientissimus, quod absit ut quisquam sanus suspicetur: magis rerum animæ profuturarũ est hæc narratio. quod si hæc nomina uertantur in linguam nobis uernaculam, quid sibi uelint apparebit. age igitur scrutemur singula. Nachor idem est quod luminis requies, Melcha quod regina, Ruma significat uidentem aliquid. Ergo lucem habere in mẽte bonum est. quod autem quiescit & cessat immotum, imperfectum bonum est. nam mala quiescere expedit, bona uero moueri. Quid enim prodest cessare bonum tibicinem aut citharistam, aut in uniuersum quemcunque artificem suam artem non exercere? nam sine actione sola contemplatio scientibus ad nihil est utilis. nec enim pancratiasta, pugil úe aut luctator ex arena protrusus ullum fructum è studio suo referet: neq; absolutus cursor, si corripiatur à podagra, aut alioqui laboret morbo infesto pedibus. lumen autem animæ,

solari simillimum est scientia. nam sicut oculi splendore, sic mens illustratur sapientia, & usq; acutius cernere assuescit inuncta nouis semper contemplationibus. Itaque luminis quies Nachor interpretatur. & merito. Quatenus enim Abrahamū cognatione attingit, sapientiæ luminis factus est particeps. quatenus autem non est comitatus peregrinantem à creatura ad creatorem, à mundo ad mundi opificem, claudam & parum integrā scientiam acquisiuit, restitantem cessantemq́;, uel potius humi defixam more statuæ. Non demigrat enim è Chaldaica regione, hoc est, non desistit ab astronomicis speculationibus, creaturam magis colens quàm opificem, & mundum magis quàm deum: imò mundum ipsum deum esse credens, non omnipotentis opificium. Melcham autem ducit uxorem, non fortunatam aliquam reginam late imperitantem nationibus aut ciuitatibus, sed appellatam tantum communi cum ea uocabulo. Quemadmodum enim Cælum, eo quod inter omnes creaturas præemineat, regem sensibilium non inconueniēter quis dixerit: sic & scientiam rerum cælestium, cuius professores habentur Chaldæi & astronomi, reginam sciētiarum ipsi uocant propter excellētiam. Hæc igitur est matrona, concubina uero uidens unum aliquid, uel utilissimū. Proinde optimo generi cōtigit uidere, quod est optimum, nempe eum Qui est. Nam Israel uidens deum interpretatur. Secundaria uero cupienti secunda sors obuenit, spectare cælum sensibile, stellarumq́; ordinem decentissimum, & choream uere musicā. Tertij sunt quidam disceptatores, qui naturas præstantissimas sensibilium

lium intelligibiliumq; ne attingunt quidem, tantum circa parata ista sophismata tempus cauillando terentes. Horum concubina est Ruma, uidens aliquid uel minutum, quia non possunt potiora scrutari, unde aliquam uitæ utilitatem capiant. Nam sicut apud medicos quæ dicitur logoiatria multum abest ut ægrotos adiuuet: remedijs enim & chirurgijs & diætis, non uerbis morbi curantur: sic & in philosophia uerba tantum quidam uenditant & uenantur, uitam autem morbis refertam curare nec possunt nec uolũt: nec pudet eos à teneris annis ad ultimam usq; senectutem sententiolas frigidas oppugnare propugnareq́;, tanquam felicitas in nominibus uerbisq; & in immodica inaniq; curiositate sita sit, ac non potius in componendis moribus: qui fons si bene se habeat, exulant uitia, uirtus restituitur. Vtuntur tamē concubinis, id est opinionibus dogmatibusq́;, etiam mali homines: quandoquidem scriptura dicit, quòd Thamna concubina Eliphæ, filij Esau, peperit Eliphæ filium Amalec. Egregia nepotis degeneratio. ea magis apparebit, si non tam de homine hæc intelligantur quàm de anima, & quasi anatomica ratione considerentur. brutus enim & immoderatus impetus affectuum appellatur Amalec: quod interpretatur populus elingēs. sicut enim uis ignis absumit obiectam materiam, eodem modo & affectus excandescens abligurit corrumpitq; quicquid inuenit obuium. huius affectus pater Eliphas iure censetur. nam hæc uox interpretatur Deus me dispersit. An non quam primum dißipatur & reijcitur anima à deo, statim hic brutus affectus nascitur? nam perspicacem

& religiosam mentem, ceu generosam uitem propagat, radices extendens in æternitatem, & ubertatem ei donans ad usumfructum uirtutum. & hoc est quod Moses precatur: Inducens plantabis eos: ut non intra unum diem arescat, sed immortalis longæuaq; fiat dei plantatio. Nam iniustam impiamq; animam fugatam à seipso longißime, dißipat in locum uoluptatum, concupiscentiarum, & facinorũ: qui locus impiorũ uocatur, aptius quàm ille fabulosus apud inferos. reuera enim infernus nihil aliud est quàm uita miseri, scelerati, execrandiq; hominis. Extat autem & alibi hoc uerbum in sacris literis: Quando diuisit altißimus gentes, & dispersit filios Adam, terrenos mores omnes: quos nullius cœlestis boni uidendi cupidos abegit, dispersos extorres & exules. nullus enim malus uel domum habet uel ciuitatem, uel ullum societatis ius, sed instabilis dispergitur, passim uagus errabundusq;, nusquam ualens subsistere. Suscipit igitur malus è coniuge malitiam filiam, è concubina uero affectionem. Intellectui enim tota anima quasi coniux est uitæ socia, quæ si culpabilis est, parit uitia. corporea uero natura pellex uidetur, quæ affectiones gignit. Nã uoluptates ac concupiscentiæ habitãt in corpore. mulier ipsa Thamna nominatur, ac si dicas defectus fluctuans. deficit enim & lãguescit affectu anima, motũ et iactationẽ magnam sumens à corpore, propter coortã grauem tempestatẽ ex immoderato impetu. Caput aũt tanquã animantis omnium dictarũ partiũ, Esau est princeps generis, qui modo factura, modo quercus, interpretatur. quercus, quia rigidus, inexorabilis, inob-

inobsequens, duræ ceruicis, amentiam in consilium adhibens, uerè quernus homo. factura uerò, quia figmentum & fabula est uita insipiens, plena tragico fastu, irrisione mutua, cauillisq; comicis, nihil sani habens, mendax & à ueritate aliena, qualitate carentem inuisibilem informemq; naturam non aßis faciens, quam Meditator deamat. Testis est Moses, dicens: Erat Iacob simplex, domum habitans. Itaq; huic contrarius sine domo est, figmentorum, poematum, & fabulosarum nugarum amicus, uel potius ipse ludus & fabula. Hactenus de studiosi intellectus cum coniugibus concubinisq; congressu, quantum fieri potuit, dictum est. attexenda sunt reliqua & scrutanda, quæ deinceps sequuntur. Obedijt, inquit, Abraham uerbis Sarræ.] Necesse est enim ut discipulus monitis uirtutis obediat. non omnes enim præfectis suis obediunt, sed quotquot uehementer amãt scientiam. nam penè quotidie plena sunt theatra & auditoria: & philosophi sine respiratione de uirtute copiose uerba faciunt, sed quæ nam est horum sermonum utilitas? cum enim deberent attendere, auocantes animum quidam de nauigatione ac negociatione, quidam de agricultura & reditibus, quidam de honoribus & repub. quidam de lucris ex opificijs, quidam de plectendis inimicis, quidam de amoribus, omnes de alijs rebus cogitant: ut quantum ad rem præsentem attinet surdi sint, corpore tantũ occupantes suum locum, peregrinãtes animo, & nihil differẽtes à statuis ac imaginibus. quod si qui attendunt etiam, tantisper dum sedent audiunt, post discessum non meminerũt quicquam amplius:

quippe qui uenerant ut auribus uoluptatem caperēt potius quàm utilitatem aliquam. itaq; anima eorum nihil potuit utero concipere, ſed quamprimum uoluptas illa auditus ceſſauit, euanuit & attentio. Tertium genus eſt eorum, qui recentem adhuc dictorum tenēt memoriam, ſed ſophiſtæ comperiuntur non philoſophi. horum laudatur oratio, uita uituperatur. poſſunt enim dicere optima, ſed non poſſunt facere. Itaq; rarus eſt inuentu attentus, memor, qui malit facere quàm dicere: quæ omnia teſtantur ſacræ literæ de ſcientiæ cupido his uerbis: Obedijt uoci Sarræ. non enim ſolum audire, ſed exaudire inducitur. quo uocabulo aſſenſus & obedientia ſignificatur aptiſsime. nec abſurdè dictum eſt illud Voci, & non loquenti Sarræ obeditum. proprium enim diſcentis eſt, audire uocem uerbaq;. per hæc enim ſola diſcit. at quiſquis meditatione uirtutem non doctrina parat, non uerba ſed quid dicatur attendit, uitam quoq; præceptoris imitans laudandis actionibus. narratur enim de Iacob, quando ad gentilitias nuptias mittitur, Exaudiuit Iacob matrem & patrem ſuum, & profectus eſt in Meſopotamiam. nō dicit uocem nec uerba exaudita. decebat enim meditatorem hunc uitæ imitatorem fieri, nō ſermonum auditorem. hoc enim diſcentis eſt illud parantis ſe certamini, ut hinc quoq; meditantis et diſcētis appareat differentia, dum alter præceptorem, alter præcepta ſequitur. Aſſumpſit igitur Sarra uxor Abrahami Agar Aegyptiam ancillam ſuam, poſt annos decem quàm habitare cœperunt in terra Chanaan, & dedit eam ſuo marito uxorem.] Inuidum, amarulentum, malignum ſuapte natura

tura est uitium: è diuerso uirtus res mitis, benigna, socialis, omnibus modis parata generosis animis prodesse uel per se uel per alios. nunc igitur non ualentibus nobis è prudentia filios suscipere, suam despondet famulam, encyclopædiam inquam siue orbem disciplinarum liberalium, tantumnon sequestram agens & sponsæ ornatricem. legimus enim quod ipsa suo marito hanc uxorem in manum tradiderit. Hic quærendum occurrit, cur denuo Sarram dicat uxorem Abrahami, quod iam sæpe antea docuerat. non enim affectat tautologiam, prolixæ orationis insigne uitium. Quid igitur dicendum? Quoniam ancillam prudētiæ liberalem eruditionem desponsatam narrat scriptura, ait eam non oblitam conditionis & officij quod debebatur dominæ, sed meminisse quod illa sit matrona & uxor legitima, ipsa uerò propter necessitatem ad tempus assumpta. id quod accidit omnibus discendi cupidis. qui expertus est, idoneus testis erit. Equidem cum primum cœpi stimulari amore philosophiæ, admodum iuuenis consuetudinem habui cum una ex eius pedisequis grammatica, cuius partus, scribendi legendiq; facultatem, & narrationes poetarum, dedicaui eius dominæ. ac rursum cum altera congressus geometria, delectatus eius pulchritudine, ut cuius membris nihil esset moderatius aut castigatius, nihil ex ea natum abscondi, sed bona fide repræsentaui ac donaui matronæ. tertiam quoq; solicitaui. erat autem concinna, modulata, composita, Musica nomine. ex hac genui colorationes diatonicas, & harmonicos cōiunctos disiunctosq; cantus, pertinentes ad diatessaron, diapen-

te, diapason symphonias. ne hæc quidem cælaui, quo magis ditesceret uxor legitima, aucta numeroso famulitio. Sunt enim qui ancillarum illecebris inescati, paruipenderunt herã philosophiam, & consenuerunt quidam in poematibus, quidam in deliniationibus, quidam in colorum temperaturis, alij in alijs rebus innumeris, non ualentes sese ad matronam recipere. habet enim unaquæq; ars suas elegantias quibus alliciat. quibus delectati quidam capiuntur, obliti promissorum, quæ sibi intercesserunt cum philosophia. sed qui à pactis non discedit, undecũq; parat quibus dominæ placeat. merito igitur scriptura fidem eius celebrat, affirmans nũc quoq; uxorem Sarram esse, etiam quando ipsa uolente libenteq; maritus ancillam duxit in thalamum, atqui sicut liberales artes conferunt ad quærendam philosophiam, ita philosophia ad parandam sapiẽtiam. Est enim philosophia meditatio sapientiæ, sapientia uerò scientia rerum humanarum diuinarumq;, & causarum insuper. ergo sicut encyclopædia philosophiæ seruit, sic philosophia sapientiæ. at philosophia docet nos cõtinere linguam, uentrem, & ea quæ sub uentre sunt. hæc quamuis per se expetenda, augustiora tamen fiunt, quando in honorem dei & causa religionis, exercentur. oportet igitur nos esse memores dominæ, dum famularum eius procos agimus. & quamuis harum mariti dicamur, illa nobis matrona sit etiamsi non dicatur. Traditur autẽ hæc noua nupta non statim postquam in Chananæam terram uentum est, sed morato in ea iam per decennium. hoc quid sit, non obiter dispiciendum est. Nox à natiuitate anima nostra coalitis

litis tantum affectibus utitur, tristitijs, doloribus, timoribus, concupiscentijs, uoluptatibus, qui per sensus in eam obrepunt, prius quàm ratio queat à bonis mala discernere, & quantum altera distent ab alteris cognoscere, nimirum quasi somno etiam tum grauata & uix recludẽs oculos. procedẽte uerò tempore, cum pueritiam egreßi attingimus adolescentiam, statim geminæ stirpes ex una radice nascuntur, uirtus & uitium. quas licet ambas intelligamus, utiq; alteram eligimus, generosi uirtutem, uitium contrarij. His prius præstructis, sciendum affectus per Aegyptum significari, uitia per terram Chananæã. itaq; merito populus ex Aegypto in Chananæam ducitur. nam homo, ut dixi, ex quo natus est, Aegyptios affectus incolit, radicatus in doloribus & uoluptatibus. deinde ceu in coloniam migrat ad uitia, ratione iam cernente acutius, & bonum malumq; intelligente, malum tamen eligente, quòd multum mortalitatis habeat, quæ malo est propria, sicut contrarium bonum ad Deum pertinet. Has natura uoluit esse patrias ætatibus, puerili affectum Aegyptum, pubescenti uitium Chananitidem. At sacra scriptura licet non ignara patriarum humani generis, submonet nos quid agendum, quidue utile, præcipiens ut odio habeamus gentium leges instituta'q;, his uerbis. Et locutus est dominus ad Mosem, dicens: Loquere filijs Israel, & dices ad eos. Ego dominus deus uester. Iuxta consuetudimem Aegypti in qua habitastis non facietis, nec in legibus eorum ambulabitis. Iudicia mea facietis, & iuxta morem regionis Chanaan, in quam ego introducturus sum uos, non facietis.

Præce-

Præcepta mea facite, & ambulate in eis. Ego dominus deus uester. Custodite omnia præcepta mea & iudicia mea, & facite ea. Qui fecerit ea, uiuet in eis. ego dominus deus uester. Custodite omnia præcepta mea, & iudicia mea. Ergo uera uita consistit in dei præceptis & iudicijs, adeò ut mores impiorum adferant perniciem. quidam autem non perpendunt affectus & uitia, unde impiorum & facinorosorũ multitudo exoritur. Ergo post exactum in Chananæa terra decennium Agarem ducamus, quando iam rationis participes, noxiam suapte natura ignorantiam & ineruditionem dediscimus. aliquanto post in numero perfecto denario legitimo eruditionem profuturam concupiscimus. Rationem autem denarij numeri diligenter exquisiuerunt musicorum filij, laudatam non mediocriter etiam à Mose sacratißimo: qui ad hunc numerum refert res pulcherrimas, uota, primitias, oblationes sacerdotum perpetuas, obseruationem paschatis, propitiationem, redeuntem quinquagesimo quoq; anno remißionem, & restitutionem in integrum, apparatum tabernaculi dissolubilis, aliaq; innumera, quæ memorare prolixum fuerit. tantùm potiora non silebimus. Ante omnia Noe illum, qui primus in sacra scriptura iustus pronunciatus est, à protoplasto inducit decimum, nõ ad indicandam annorum multitudinem, sed ut apertè doceat: quod sicut denarius numerorum qui deinceps unitatem sequuntur est perfectißimus: ita iustitia in anima reuera finis est uitæ actionum. nam ternio per seipsum multiplicatus ut faciat nouenarium, res bellicosa habetur in oraculis: superueniẽs autem unitas ad

explen-

explendum denarium, amica existimatur. id colligitur ex nouem regnis, quando ciuili bello quatuor affectus contra quinq; sensus insurrexerunt, & totam animam quasi ciuitatem adduxerunt in ruinæ uastitatisq; periculum, quod sapiens ille Abraham decimus cum suorum manu superueniens sustulit. hic pro tempestate tranquillitatem, sanitatem pro morbo, uitam, si uerum fatēdum est, pro morte attulit fauente deo uictoriam assecutus, ob quam gratus obtulit ei decimas. quin & pecudum omnium quæ sub uirgam, id est, disciplinam ueniunt, & quæ sunt cicuris mansuetiq; generis, decimas lex segregat, iubens ut consecrentur: ut tam multis exemplis discamus quàm familiaris deo sit denarius, nouenarius uerò numerus mortali nostro generi. nec tantum animalium, uerum etiam omnium terræ fructuum decimæ exiguntur primitiarū nomine. Omnes, inquit, decimæ, siue frugum siue arboreorum fructuum, consecratæ sunt domino: & omnes decimæ boum ac ouium, & omnis pecoris quod sub uirga numeratur decimæ sacratæ erunt domino. Viden ut etiam de hac mole nostra corporea, uere terrena & lignea, primitias imperat? nam uita, salus, incrementum, sanitas, per diuinam ei contingūt gratiam. Viden ut etiam de brutis quæ nobis insunt animalibus, hoc est sensibus, idem præcipitur? nam uisus, auditus, odoratus, gustus tactusq;, diuina sunt munera, gratiarum actione dignißima. Verùm nō ob hæc solùm terrena, lignea, corporea, nec ob brutas animantes, sensus uidelicet, benefactorē laudare docemur: sed & ob mentem, quæ propriè homo est in homine, potior in dete-

riore, immortalis in morti obnoxio. ideò ut puto, primogenita omnia sibi consecrauit, pro quibus decimam Leuiticam inquam tribum accepit, ut essent qui conseruarent custodirentq; sanctitatem & religionem ceremoniarum, quæ ad dei cultum referũtur. nam præcipua nostri pars est ratio, & dignum est, ut intelligentiæ, solertiæ, sagacitatis, prudentiæ, & cæterarum eius potentiarum, offerantur deo primitiæ, qui has dotes cumulauit largiter. hac occasione permotus ille meditator inter precandum ait: Omnium quæ mihi dederis seponã tibi decimas. Et oraculum quod post uictoriales preces scriptum est, quas ille à seipso consecratus sacerdos Melchisedec precatur: Dedit, inquit, ei decimas omnium, de sensibus bene sentire, de uerbis bene dicere, de mente bene cogitare. Pulcherrimè igitur simulq; necessariè per speciem enarrationis, quando cælestis illius & diuini alimenti monumentum in urna aurea consecratum est, ait: quod Gomor erat decima pars trium mẽsurarum. In nobis enim ipsis tres mensuræ uidentur esse, sensus, ratio et mens. sensibilia sensu, uerba & orationes ratione, intelligibilia mente metimur. de his singulis tribus mensuris primitiæ sunt offerẽdæ quasi quædam sacræ decimæ, ut & sermones & sensus & intellectus inculpabiliter se neq; iuxta deum se habeãt. hæc enim demum uera est iustaq; mensura, nostræ autem falsæ iniustæq;. merito igitur & in sacrificijs decima pars mensuræ similæ cum unctimis in altare infertur, manante nobis reliquo nouenario numero. huc facit & quotidianum sacerdotum sacrificium. His enim præceptum est, ut decimam partẽ ephi

simila

similæ semper offerant. Didicerant enim transcenso nouenario sensibili existimato deo, decimum & solum uerum uere colere. in nouē enim partes mundus distribuitur, octo in cælo, supremum orbem & septem reliquos erraticorum siderum similes cursus habentium: nonam autem terram cum aqua & aere. Horū enim una est cognatio, uarias mutationes recipiētium. Vulgus autē has nouem partes et compactum ex his mundum colebat: at uir perfectus superiorem his opificem earum deum decimum. emergens enim super omnia eius opera desiderabat artificem ipsum, supplex eius cultor fieri cupiens. ideò decimas perpetuas decimo illi qui solus æternus est, dedicat sacerdos, quod propriè animæ pascha dicitur, omnium affectuum et omnium sensibilium trāsitus dum properat ad decimum illud quod est diuinum & intelligibile. scriptum est enim: Decima mensis decimi sumat unusquisq; agnum per domos singulas: ut à decima illi decimo consecrentur uictimæ seruatæ in anima duas è tribus partes illustratas habente, donec in totum uersa in splendorem cælestem, uelut luna toto orbe fulgida, per duas septimanas aucta, non solum custodire, sed & sacrificare iam ualeat integras & inculpatas hostias, id est, propitiationes. hoc enim fit mensis decima, anima illum decimum deum inuocante suppliciter, edocta quàm humiles & nihili creaturæ sint, & quàm immenso interuallo excellat inter omnes eas ille ingenitus. Quapropter propitius uel absque propitiatione fit seipsos damnantibus & contrahentibus non iactabundis & fastu turgidis. hæc est remißio,

hæc libertas abſoluta animæ, priſtinum errorem excutientis, & tranſeuntis ad nunquam errantem naturam, redeuntiſq; ad ſortem quam olim acceperat, cum magnifice ſpiraret, & uigeret honeſtis laboribus. tunc enim eius certaminibus delectatum illud ſacrum uerbum, dedit ei præmium eximium ſortem immortalem, & ordinem in genere incorruptibili. hoc & ille ſapiens Abraham ſupplex orat, imminente incendio, uerbotenus quidem terræ Sodomiticæ, re autem animæ bonorum rerum ſterilis & orbatæ rationis oculis: ut ſi inueniatur in ea denarius ceu reliquiæ quædam iuſtitiæ, detur ei uenia. Orditur autem ſupplicationem à remißionis numero quinquagenario, & in denarium deſinit, extremam redemptionem. & hoc eſt cur mihi uidetur Moſes quoque poſt tribunos, centuriones, quinquagenarios præfectos, poſtremo decuriones eligere: ut ſi mens non poſſit per ſeniores ordines proficere, ſaltem purgetur per ultimos. Pulcherrimum documentum etiam illius ſtudioſi ſeruus didicit, quando mirifica legatione fungens per ſeipſum ſapienti petebat in uxorem patientiam uirtutem cognatißimam. decem enim camelos aſſumit, in denarij, hoc eſt rectæ inſtitutionis memoriam, quod haberet herum multorum experimentorum memorem. ſumit & de bonis herilibus, non argentum aurúmue, aut aliquam materiem corruptibilem: hæc enim Moſes bona nunquam diceret: ſed illa germana quæ ſolius ſunt animæ uiatico negociationiq; deſtinat, doctrinam, profectum, ſtudium, deſiderium, zelum, diuinationem, prophetiam, amorem bonorum operum: quibus rebus excitatus

citatus aßiduè, iam uelut ex alto portum aſpiciens, promet inaures duas, ſingulas drachmam pendentes, & armillas pondo aureorum decem, quas tradat puellæ offerenti hoſpitium. ô diuinum ornamētum, drachmam eſſe auditionem, pondus propter unitatis naturam indiuiſibile: auditus enim non debet cuiquā uacare, niſi uni uerbo, quod uirtutes unius ſolius dei decenter exprimit: armillas aūt aureorum decem. nam ſapientes actiones perfectis numeris firmantur, quarum unaquæq; auro precioſior eſt. Talis eſt & illa per optimates uiritim facta collatio, dum anima ornatu accepto à philoſophia feſtū dedicationis ageret, deo doctori et præceptori agēs gratias. acerram enim aureorum decem plenam aromatib. dedicat, ut uaporem è prudētia cæteriſq; uirtutibus exhalantem, ille ſolus ſapiens dijudicet. quo ſacrificio ubi litatum fuerit, Moſes ſacrum hymnum accinet, dicens: Hauſit dominus odorem ſuauitatis: olfacere ponens pro aſſentiri. non habet enim ille formam humanam, nec naribus alijsúe partibus inſtrumentalibus indiget. Paulò poſt autem & dei tabernaculum è decem aulæis cōſtare dicet. nam totius ſapiētiæ compages numerū perfectum ſortita eſt denarium. ſapientia porrò aula eſt regia regis omnipotentis qui ſolus imperat omnibus. hæc eſt domus eius intelligibilis, altera uerò ſenſibilis mūdus hic, quandoquidem & aulæa contexta ſunt ex rebus quatuor elementa ſignificantibus, uidelicet byſſo, hyacintho, purpura, et cocco, quæ illa numero referunt. Byſſus terram ſignificat ex qua naſcitur. hyacinthus aerem nigricantē ſuapte natura. aquam purpura, quòd hæc tin-

ctura è mari petatur, aliter dicta conchilium. postremò ignem color coccinus, cui simillimus est. Rursum Aegyptum rebellem, quando aduersariam mentem ueneratæ regni traditis insignibus eam ornauit, solio, sceptro, diademate, decem plagis castigat ille rerũ arbiter omnipotens. Idem sapienti Abrahamo pollicetur, nec plures nec pauciores, sed decem gẽtes se deleturũ, & harum agros daturum se illius posteris: denarium ducens idoneum ad omnia, tam ad honorẽ quàm ad pœnam, tam ad laudem quàm ad uituperiũ. uerùm ista quorsum memorare pergimus, cum sacrã illam diuinamq; concionem X. in uniuersum præceptis Moses absoluerit? quæ sunt capita iuris diuini in leges plurimas partiti, radices, initia, fontes perennes mandatorum, iussa uetitaq; continentium, ad utilitatem illorum qui ea recipiunt. merito igitur decennio postquam è Chaldæa migratũ fuerat, cum Agar contrahitur connubium. nec enim statim ubi ratione uti cœpimus, languente adhuc mente artes liberales appetere possumus, sed confirmata iam ui intelligendi atq; solertia, quando non superficietenus quasi aliud agendo, sed firma certaq; sententia res complectimur. ideò mox in contextu additur illud, Ingressus est ad Agar. Conueniebat enim discipulo ut docti magistri ludum frequentaret, & disceret disciplinas naturæ humanæ congruas. Et nunc quidem discipulus ad doctrinam ire inducitur: sæpe tamen illa prior obuiam procurrit sine inuidia, & uenientes generose attrahit. Sic uirtutem Liam uidere licet occurrentem dicentemq; Meditatori, Ad me ingredieris hodie, cum ille rure domũ rediret. quò enim aliò

debuerat

debuerat ire seminum scientiæ plantarumq; curator, nisi ad cultam à se uirtutem? quæ nonnunquam uelut periculum faciens discipulorum alacritatis & promptitudinis, non occurrit, sed uelata facie sicut Thamar, sedet in triuio, pro meretrice se ostentans prætereuntibus, ne quis curiosior uelum detrahat, & intemerati uirgineiq; pudoris pulchritudinem decentissimam conspiciat. Sed quis est ille quæsitor discendi cupidus, nihil indiscussum & inexploratum sinens, nisi summus ille dux & rex, libenter perstans in icto semel cum deo fœdere, Iudas nomine: Diuertit, inquit, ad eam de uia & dixit: Sine me ut coeam tecum.] Nec ulterius molestus fuit, ut inspiceret quǽnam esset illa uelata potentia, & quid sibi quæreret. Cæterum post coitum scriptum est: Et concepit. nec exprimitur quis. Comprehendit enim ars quidem discentem, adamatum sibi persuadens: discipulus uerò magistram, quoties discit auidè. Interdum etiam quampiam ex indifferentibus scientijs profitens, & discipulum nactus ingeniosum, iactat suam doctrinam, credens se solum autorem eruditionis suis auditoribus, atq; ita supinus incedit, & inflatus obducto supercilio, & à uolentib. eum sectari magnam mercedem postulat: si quos autem sentit sitientes eruditionis, sed pauperes, auersatur, quasi solus inuenisset thesaurum sapientiæ. hoc est illud in utero concipere, turgere inflariq; supra modum: quod recidit in dedecus disciplinarum indifferentium, quas quidam ita dehonestant suapte natura honestißimas. Quotquot igitur animæ cum prudentia fiunt rebus grauidæ, pariunt nihilominus confusa

discernentes separantesq;,sicut Rebeca. postquam enim utero concepit scientiam discordium rerum uirtutis & uitij, fœcunditate usa utramq; naturam distinguit & separat. Quotquot autem sine prudentia concipiunt, aut abortiunt, aut contentiosum quempiam sophistam iaculatorem sagittariumq;, uel telis uelitationibusq; impetitum pariunt. & merito. multum enim interest inter concipientes & grauidas. nam quæ se putant grauidas, partum sibiipsis ascribunt, eumq; iactãt sermonibus. at quæ non dedignãtur concipere, fatentur se nihil habere proprium, sed semina atq; geniturας externè infusas cõfouere, & autorem harum ueneratæ, maximum malum, scilicet sui amorem, per bonum perfectum, scilicet pietatem, depellunt. Ad eũdem modum etiam legum humanarum iacta sunt semina. Erat uir quidam, inquit scriptura, de tribu Leui, nomine Amram, qui accepit uxorem de filiabus Leui. Ea grauida facta peperit filium: quem cum uiderent elegantem, absconderunt tribus mensibus. hic est Moses ille purißimus intellectus, uerè elegans, qui numinis afflatu correptus legislatoriam ac propheticam facultatem adeptus est, ex genere natus Leuitico paterna stirpe maternaq; florens & cognatus ueritati. maximũ autẽ quiddam primus tribus huius autor pollicetur. uidet enim dicere: Ipse mihi solus deus colendus est, aliud præterea nihil, non terra, non mare, non fluuij, nõ aeris uentorumq; natura, non tempestates, non animaliũ plantarumq; species, non sol, non luna, non multitudo stellarum ordine certo decurrentium, non cælum nec mũdus uniuersus: quod promissum est magni generosiq; animi,

emergere

emergere supra creaturã & terminos eius traijcere, uni adhærendo Ingenito, iuxta sacra præcepta, quæ id diserte imperant. itaq; pro hac aßiduitate cultuq; non intermisso reddit eis sortem seipsum. Fideiubet autẽ pro hac mea promißione oraculum dicens, Dominus hæreditas eius. Tales partus grauidæ magis quàm cõcipientes animæ solent parere. Quemadmodum autẽ corporis oculi modo obscurè modo clarè uident: similiter etiam animæ oculus aliquando confusiores & incertas, aliquãdo claras manifestasq; rerum proprietates cõcipit. sed ille obscurus & incertus conceptus similis est fœtui nondũ formato in utero: clarus autem & manifestus effigiem humanam habenti & discretas formas artuum. de quibus extat lex scripta ualde bona & perutilis. Si rixantib. uiris duobus alter percutiat mulierem grauidam, & illa puerum informẽ eijciat, mulcta mulctabitur ex mariti arbitrio, eamq; mox repræsentabit. Quod si formatus fuerit, dabit animã pro anima. non enim erat simile, perfectum & imperfectum mentis opus corrumpere, neq; coniectura tantundem ualet quãtum scientia, neq; sperata res quãtum possessa. Ideò pro incerto incerta mulcta statuitur: ubi finitum est facinus, lex quoq; pœnam definit. quod intelligitur non de uirtute, sed de arte aliqua inculpabili. Hoc fœtu prægnans est, non quæ concepit, sed grauida, inflata opinione. nam eam quæ cõcepit abortire nõ est poßibile, quòd credibile sit absoluturum talem fœtum ipsum qui genituram indidit. at grauidæ non est mirũ si quid secus accidat, quòd hæc ægrotet sine medico. Caue autẽ de Agar dictum putes, quòd uidisset se-

ipſam concepiſſe, cum dicitur, uidens quod concepit, ſed de hera hoc intelligitur Sarra. nam paulò pòſt ipſa de ſeipſa dicit: Videns ſe concepiſſe, parata eſt coram ea. cur ita? quoniam indifferentes artes, & harum ſectatores, uident ſe graues utero, ſed quid geſtent non ſatis uident: ſcientiæ uerò cernũt ſuos fœtus manifeſtiſsime. nam ſcientia maior eſt quàm ars, quippe ratione confirmata ſtabilitaq;. ſic enim definitur: ſcientia eſt ex multis intellectis facultas, meditatione acquiſita, ad finem aliquem bonum ac utilem: quæ clauſula rectè additur, ut malas improbatasq; artes excludat. porrò ſcientia per rationem retinetur conſtanter atq; firmiter. proinde muſicam, grammaticam, & harum cognatas uocamus artes. nam quicunq; in his ſunt abſoluti, dicuntur artifices, muſici & grãmatici. philoſophiam uerò & cæteras uirtutes, ſcientias, & qui hæc tenẽt, ſcientijs præditos, ut ſunt prudentes, temperantes & philoſophi. quorum nemo fallitur in placitis exculta à ſe ſcientiæ, ſicut ſupradicti falluntur in artium ſuarum contemplationibus. nam ſicut oculi uident, ſed mens clarius per oculos, & aures audiunt, ſed mens per aures melius, & nares olfaciunt, ſed anima per nares efficacius: item cæteri ſenſus obiecta ſua percipiunt, ſed mẽs per eos purius atq; ſincerius (loquẽdo enim propriè, hæc ipſa eſt oculorum oculus, & auris aurium, & in unoquoq; ſenſu ſenſus ſincerior, utens illis tãquam pro tribunali apparitoribus, ſed ipſa naturas ſubiectorum iudicans, & quædam auerſans, alijs aſſentiens) ſic artes quæ dicuntur indifferentes ſiue mediæ, corporis potentijs ſimiles, contemplationes ſuas

tractant

tractant simpliciter, scientiæ uerò suas diligentius & cum summo examine. nam sicut intellectus ad sensum, sic ad artem se habet scientia. nam anima est quidam (ut iam dixi) sensus sensuum. illarum igitur singulæ exigua quædam in rerum naturis sibi uindicant, circa quæ occupantur, lineas geometria, sonos musica, uniuersam uerò naturam philosophia. nam materia circa quam uersatur, est mundus hic, & tota uisibilis ac inuisibilis essentia. Quid igitur mirum si cum uniuersum uideat, uidet etiam partes, & quidem quàm illæ melius, quippe illustrata maioribus acutioribusq; oculis: ut merito hera philosophia mediam eruditionē ancillam suam prægnātem uideat, potius quàm illa seipsam. Quis enim ignorat quod omnibus particularibus scientijs principia seminaq; indidit philosophia, ex quibus speculationes earum germinent? nam æquilateræ, obliquæ, circulares, multiangulæ aliæq; figuræ, inuenta geometriæ sunt. cæterum punctum, superficiem, lineam, solidum, non item inuenit geometria. Quomodo enim illa definiret punctum esse quod in partes non diuiditur, lineam longitudinem sine latitudine, superficiem longitudinem tātum cum latitudine, solidum quod tres dimensiones habet, longitudinē, latitudinem, altitudinem. hæc enim ad philosophiam attinent, & definiendi negocium est philosophi. item scribere legereq; est minus perfectæ grammaticæ, quam quidam torquentes uocabulum grammatisticam uocant: perfectioris autem poetarum historicorumq; explicatio. Quoties igitur de orationis partibus disserunt, nónne tunc de inuentis philosophiæ

quiddã sibi usurpare uidẽtur? huius enim est proprium disquirere, quid coniunctio, quid nomen, quid uerbum, quid cõmune nomẽ, quid proprium, quid defectiuum in oratione, quid completum, quid affirmatiuum, quid interrogatiuum, quid percõtatiuum, quid complexiuum, quid bonum malúmue. nam de per se absolutis, & propositionib. & prædicamentis huius est tractatio. iam semiuocalium, uocalium, mutarumq; literarum discrimina, & quomodo pronuncientur singulæ, & omnes elementorum atq; partium orationis proprietates, nónne à philosophis elaboratæ absolutæq; sunt? quæ isti fures tanquã de torrente paucas aliquot guttulas cum in animas suas instillauerint, nõ pudet eos furta ostentare quasi res proprias. Quamobrem elati & sibi placentes contemnunt dominam, penes quam solam est harum cõtemplationum autoritas. eum contemptum illa sentiens coarguet ingenuè dicẽs, Iniuriam patior, uobis pacta non seruantibus. ex quo enim complexi estis ista rudimenta disciplinarum nata è mea famula, exhibetis ei honorem uxori debitum, me uerò sic auersamini, quasi nunquam iũctam matrimonio. Verùm hæc fortaßis est nihil aliud quàm suspicio, me ex aperta consuetudine uestra cum mea pedisequa, coniecturam non admodum certam sumente alienati à me animi. quæ an uana sit, soli deo notum est, præterea nemo facilè iudicauerit. ideò propriè loquitur: Iudicet deus inter te & me: non prædamnans tanquam iniquè agentem, sed ambigens quasi fortaßis æquum faceret, quod non ita multo post certo compertum fuit, dum se defendens, & hæsitationi eius medici-
nam

nam adhibens ait, En tibi puellam trado in manus tuas, utere hac sicut tibi libet.] Nam qui puellã dicit, utrunque fatetur, & conditionem seruilem, & ætatis imperitiam. nam puellæ nomen utriusq; rei significationi conuenit. Simul fatetur & contraria, puellam adultæ, dominam opponens ancillæ: tantum non in faciem reclamãs: equidem encyclopædiam ut iuniorem & puellam in delicijs habeo, scientiam uerò coniunctam cum prudentia ut maturam matronam honore prosequor. Quod autem dicit, in manus tuas, subiectionem quidem significat, uerùm non hanc solam, sed etiam quiddam aliud: uidelicet quod res ancillæ sint in manu corporis: corporeis enim instrumentis & potentijs opus habent artes liberales: res autem dominæ ad animam attineant. ad rationem enim refertur tum scientia tum prudentia. itaq; quanto præstantior, efficacior, & modis omnibus potior est intellectus utilitas, tanto pluris facio scientiam prudentiamq́;, quàm istam musicam unam ex artium liberalium numero. Proinde cum sis & habearis à me domina, sume, inquit, omnem meam eruditionem, & non secus quàm ancilla, utere pro arbitrio tuo: quod scio fore non iniquum, etiamsi non tam iucundum quàm utile fuerit, & minimum suauitatis habuerit. bona enim & utilis est castigatio his qui hac indigent: quam aliter afflictionem sacra scriptura nominat. Quapropter mox additur, Et afflixit eam: ac si diceret, castigauit & coegit officium facere. hoc enim plurimum confert ocio corruptis & licentia, sicut calcar equis contumacibus. Tales enim ægrè mansuescunt, & uix domantur scuti-

ca. an non uides horum præmia? insultant uiris probatis, dilatantur, pinguescunt, sumunt magnos spiritus. dein assequuntur impietatis suæ misera præmia, nimirum & ipsi miserabiles infortunatiq;, dum coronantur & pronunciantur præcurrisse omnes impios. affluentibus enim leniter felicitatibus, putabant se deos aureos & argenteos, oblectati adulterinis numismatibus, obliti eius Qui uerè est. Testis est Moses, dicens: Impinguatus, incrassatus, dilatatus, deseruit Deum factorem suum. Itaq; si nimia dissolutio maximum morbum impietatem parturit, ediuerso legitima castigatio bonum gignit perfectissimum, illam tantopere laudatam emendationem. Vnde factum est quod primarium festum azymorum, per panem afflictionis significatur quamuis nemo nesciat celebritates exhilarari epulis & lætis conuictibus, non afflictionibus: sed liquet hanc uocem per abusum accipi pro labore castigatorio. nam maxima plurimaq; bona meditationibus parantur & laboribus iuuenilibus. At animæ festum est rerum optimarum æmulatio, & labor ad perfectionem properantium. Quamobrem præceptum est ut azyma edantur cum amaris lactucis agrestibus, non ut sint uice obsonij: sed quia cohibere concupiscentias ne feruescant & turgeant, quidam putant amarum, non uolentes consuetos affectus dediscere, quod mens certaminum auida habet pro festiuis delicijs. Hanc ob causam, opinor, in loco qui amaritudo uocatur, lex data fuit. nam iniuriam facere suaue, laboriosum uerò est iustè agere: quæ quidem est uerißima iuris regula.

Egressi

Egreßi, inquit, ex affectionibus Aegyptiacis uenerũt in Merran, ubi non poterant aquam bibere, adeò fuit ama ra. Vnde loco nomen impositum Amaritudo, & murmurauit populus cõtra Mosem dicens, Quid bibemus? Clamauit autem Moses ad dominum, & ostendit ei dominus lignum, quo iniecto in aquam dulcis est reddita. In eo loco datæ sunt ei iustificationes & iudicia, & ibi tentauit eum dominus. est enim certißimum experimentum animæ in labore atq; amaritudine: alioqui non facile quò uergat discernitur. Nam multi nimis cito defeßi sunt, non ferentes laborem grauem aduersarium, manus præ languore demittentes sicut athletæ qui desperãt de uictoria, certi ad Aegyptiarum affectionum delicias recurrere. alij uero horrendos grauesq; deserti labores tolerando fortiter, inuicti perdurauerunt in uitæ certamine, contendentes aduersus naturæ neceßitates, adeò ut famem, sitim, algorem, æstum, à quibus cæteri facile uincuntur, ipsi deuincerent. in causa fuit nõ solus labor, sed cum eo coniuncta dulcedo. legimus enim aquam dulcem redditam. quæ dulcedo laboris Græcis φιλοπονία uocatur. talis enim dulcedo nihil aliud est quàm amantis honestatem zelus, amor & desiderium. nemo igitur huiusmodi afflictionem refugiat, nec putet festas epulas uocari panem afflictionis tanquam noxias ac non potius utiles. nam anima castigata nutritur eruditionis placitis. cæterum opus hoc pistorium fermento carens adeò sacrum habetur, ut oraculo præceptum sit xij. panes non fermentatos pro numero tribuum in sacrario proponi supra mensam auream, qui panes propositionis uocantur.

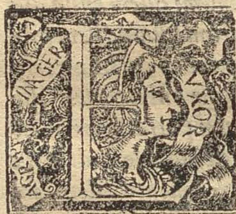
tur. lege quoq; cautum est. ne quid fermēti aut mellis inferatur in altarium. est enim difficile uel dulcedines uoluptatum corporis, uel inanes tumores animæ, consecrare tanquam puras, cum suapte natura impuræ ac profanæ sint. nōne igitur meritò fatidicus sermo nomine Mosis dicit: Memento uiarum omniū, per quas te duxit dominus deus in deserto, ut affligeret te, & tētaret ac probaret cor tuum, num custoditurus esses mandata eius: nunquid afflixit te & fame preßit, ac mox cibauit manna, quam non gustarant patres tui, ut doceret te, quod non solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo quod egreditur ex ore dei. Quis igitur tam profanus est ut credat tortorem deum, qui famem lethi genus miserrimum inducat super homines non ualentes sine cibo uiuere? Est enim bonus & causa rerum bonarum, benefactor, seruator, altorq;, diuitiarum donator munificentißimus, à profana malignitate alienißimus. Sic enim onera terræ Adamum Cainumq; profligauit è paradiso. ergo nō debemus uerbis seduci, sed eorum occulta significata dispicere, & afflictionem interpretari castigationem admonitionem eruditionemq;. Quod autem scriptum est, obiectos eos fami, nō de cibi potusq; inopia dicitur, sed uoluptatum, concupiscentiarum, timoris, doloris, iniquitatum, & in uniuersum omnium quæ aut uitiorū sunt effectus aut paßionum animæ. Attestantur mihi quod mox sequitur: Cibauit te manna. Eum cibum sine labore curaq; hominum, non è terra more consueto editum, sed cælitus exhibitum prodigiosa beneficentia, utrum famē afflictionemq; oportet dicere, an potius ubertatem & copiam

copiam quæ inuitet ad ſecure uiuendum ſub diuinis legibus? Sed uulgus gregariũ putat eos male ſaginari qui paſcuntur diuinis eloquijs. nec mirum, quandoquidem nullum unquam guſtum cepit alentis omnia ſapientiæ. Proinde uulgo ignotum eſt, in quanta illi felicitate atq; hilaritate uitam exigant. Eſt igitur afflictionis quoddã genus utile, in tantum, ut etiam uiliſsima huius pars, nẽpe ſeruitus pro magno bono imputetur. Optat hanc in ſacris literis pater ſuo filio, uir optimus Iſaac inſipienti Eſau, dicens: Gladio tibi uictum parabis, & fratri tuo ſeruies: utiliſsimum iudicans ei qui paci bellum prætulerat, & arma tanquam pugnator geſtabat propter inteſtinam ſeditionem animæ, ſeruire præſtantiori, & omnia mandata diligentis temperantiam obedienter exſequi. Quapropter uidetur mihi quidam è Moſis diſcipulis nomine pacatus, qui patra lingua Salomon uocatur, dixiſſe: Fili caue contemnas diſciplinam Domini, & caſtigatus ab eo noli deſpondere animum: quem enim diligit arguit, & flagellat omnem charum filium. Tam præclara res habetur correptio caſtigatioq;, ut hoc certo ſigno dignoſcantur dei cognati. Quæ enim poteſt eſſe maior cognatio, quam quæ filio cum patre intercedit? Sed ne uideamur uerba uerbis attexendo de induſtria ſermonem protendere, manifeſto argumento fidem iam dictis aſtruemus, quod uel ſolum poſsit ſatis docere, eſſe genus quoddam afflictionis quod ad uirtutẽ pertineat. extat enim lex huiuſmodi. Omnem uiduam & pupillum non affligetis. Quod ſi afflixeritis eos uitio. Quid ait? Ergo poteſt aliquis affligi aliter. alioquin ſuperfluũ

eſſet

esset manifesta inculcari, quæ uel absq; additamento intelligi poterant. Sed respondebit utique: Noui equidem etiam uirtute afflictos, & castigatos à prudentia. ideo nõ omnem afflictionem culpo, sed iustam legitimamq;, qua obiurgatus corrigitur, ualde approbo. Stultam uero ac malam, ut noxiam merito uitupero. Cũ igitur Agarem afflictam à Sarra audis, nihil suspiceris de muliebri zelotypia. nam non de mulieribus sermo fit, sed de mentibus, quarum altera eruditur artibus ætati primæ conuenientibus, altera in stadio uirtutis exercetur.

PHILONIS IVDAEI, DE PROFVGIS, Liber.

T afflixit eam Sarra, & aufugit ab eius facie. inuenit autem eam angelus domini ad fontem aquæ in solitudine, qui fons est in uia Sur: & dixit ad eam angelus domini: Ancilla Sarræ unde uenis, & quò uadis? quæ respondit: à facie Sarræ heræ meæ fugio. cui angelus domini: Reuertere ad heram tuam, & humiliare sub manu eius. Et rursum: Prægnans es, inquit, & paries filium, uocabisq; nomen eius Ismael. hic erit ferus homo, manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum.] Postquam

quam superiore libro de eruditione & de afflictione satis diximus, deinceps de profugis locum tractabimus. nam sæpe scriptura mentionem facit de fugientibus, sicut nunc de Agare, dicens quòd afflicta aufugit à facie heræ suæ: cæterum fugæ tres causas equidem existimo, odium, timorem, pudorem. nam præ odio mulieres uiros, & uiri mulieres, deserunt. præ timore, parentes liberi, et serui dominos. præ pudore amicos amici, si quãdo offensa interuenit. Quin & patres noui, qui uitæ molli assueti, cum revererentur filios uersos ad uitã austeram & philosophicam, maluerint præ pudore rusticari, quàm in urbe domi habitare. harum trium causarum & sacra scriptura meminit. certe meditator ille Iacob præ odio Labanem socerum, præ metu Esau fratrem, fugit, ut mox docebimus. Agar uero præ pudore discedit. id inde colligitur, quod occurrit ei angelus dei uerbum, qui officij moneat eam, & in heriles ædes reuerti iubeat: qui etiam confirmans eam, Exaudiuit, inquit, Dominus humiliationem tuam, non à timore profectã nec ab odio: qui affectus uel ignaui animi sunt uel irritabilis: sed à pudore imagine modestiæ. alioquin si præ metu fugisset, debuerat heram ad æquanimitatem hortari. sic enim profugæ patuisset reditus, non aliter. uerùm apud illam nemo intercedit, iam ante per se placatam: hanc uero beneuolus amicus & consultor arguens docet non solum pudorem adhibere sed & audaciam. pudorem enim dimidiatam uirtutem esse absq; fiducia. cæterum exquisitiores harum rerum formas spectabimus ubi series orationis eò nos deduxerit. Reuertamur

mur ad proposita capita, incipiendo à præ odio fugientibus. Cælauit, inquit, Iacob Labanem Syrum, nec indicauit ei de fuga, & aufugit cũ rebus suis omnibus. Quæ igitur fuerit causa odij, fortasse quærat aliquis. Sũt quidam qui essentiam illam qualitate omni & specie formaq; carẽtem sibi deum fingunt, motorem eius & autorem nec scientes nec cupientes ex alijs discere, ignorantes rem cognitu pulcherrimam, cuius scientia prima solaq; paranda erat summo labore ac studio. in his Laban est. nam gregem non signatum ei tribuunt oracula. est autem sine signo in uniuerso materia carens qualitate, inter homines autem inerudita & nullo unquã usa pædagogo anima. Rursum alij potiores his aiunt intellectum aduentu suo disposuisse omnia. et sublata uulgi administratione ex perturbata republica, legitimi regni formam induxisse. ex hoc sodalitio Iacob est, magis pecoris uarietate signati. Insignita enim & uariegata est in uniuerso quidem species, in hominibus autẽ mens docilis & discendi auida. ergo suapte natura societatis amicus insignis amatorq; ueræ monarchiæ, uenit ad illum nullo signo nobilẽ, materiales, ut dixi, sibi pro deo consecrantem principatus, & nullos præterea credentem, ut eum errare doceat. creatus est enim mundus & omnino aliquem autorem habuit. uerbum autem creatoris, signaculum est illud, à quo quicquid est formã accipit, ideo primis creaturis perfecta species contigit, utpote ad imaginem perfecti uerbi expressa. nam animalia quantitatem perfectam non habẽt, sicut liquet ex incrementis per ætates accedentibus. qualitas autem perfecta

fecta est, & eadem semper manet, quippe quæ à semper manente fuit expressa, uerbo dei nũquam mutabili. Sed quia monitor hic animaduertit se surdo canere, merito de fuga cogitat, nimirum metuens ne illi nihil prosit, & insuper ipse damnum accipiat. Nocet enim conuictus et consuetudo cum insipientibus: quia sæpe accidit, ut anima etiã inuita aliquid contagij sibi affricet: & alioquin male cõuenit eruditioni cum ineruditione, & industriæ cum segnicie. quamobrem clamant meditatoriæ potentiæ uociferanturq;, non dißimulando causas odij: Nunquid est nobis portio hæreditatis in domo patris nostri? nonne quasi alienas reputauit nos? uendidit nos, & deuorauit nostrum pretium. opes & gloriæ, quas deus patri nostro abstulit, nostræ fient liberorumq; nostrorum. nam cum sint & appellentur ingenuæ, non putant ullum insipientem uel clarum esse uel diuitem, sed omnes ex æquo pauperes ac ignobiles, etiamsi regum opulentißimorum fortunas superent. non dicũt enim patris opes, sed ablatas patri, nec gloriam illius, sed ablatã ab eo gloriam, se habituras. priuatur autem malus ueris diuitijs & uera gloria. Nam hæc bona parantur per temperantiam & prudẽtiam & his cognatas habitudines, quæ animi generosi hæreditario iure poßident. ergo nõ poßeßiones mali uiri, sed quæ ille amittit, claritas ac opes ad bonos perueniunt. amittit autem uirtutes, quæ his in poßeßionem cedunt, iuxta illud quod alibi legitur: Abominationes Aegypti sacrificemus domino. perfectæ enim & inculpatæ uictimæ uirtutes sunt, & operationes his congruæ, quas illud Aegyptium affectibus obno=

obnoxium corpus abominatur. nam sicut hic idola Ae-gyptiorum execranda Israelitis perspicacibus dicuntur, & mactantur omnia: sic quæ amittit quiuis insipiens, ea perueniunt ad honestatis amicum iure hæreditario, ea sunt, uera opinio, nihil differens à sciẽtia, & diuitiæ, non qualis cæcus ille Plutus, sed cernẽtes acutißime nullum adulterinum numum admittentes, imò nihil inanimatum, etiamsi alioqui probatum sit. merito igitur homo diuinorum bonorum expers deseritur, qui dũ alium accusare conatur, imprudens seipsum culpat, dicendo, Si indicasses mihi, dimisissem te.] Atqui ob hoc ipsum dignus eras deseri, quod innumeris dominis seruiens principem te simulas, & libertatem polliceris alijs. Ego uero itineris ad uirtutem ducentis auxiliatorem hominem non accipio, sed obedio iubenti hinc discedere oraculo, cuius ductum sequor nunc quoq;. sed quomodo me dimisisses? nimirum ut iactas, cum hilaritate mihi molesta, & insuaui musica, cum tympanorum strepitu nihil significante, & obtundente aures animæ, cum inconcinnis citharis, æque ac uita cætera. Imò hæc ipsa sunt quæ statui fugere: & tu putas me sic posse retrahi, ut cursum reflectam ad sensus natura fallaces, quos nunquam libenter attigi. Hæc est fuga cuius causa fuit odium: dicemus & de ea quæ præ metu fit. Dixit, inquit, Rebecca ad Iacob. Ecce Esau frater tuus necem tibi minatur. Nunc itaque tur, mi puer, audi uocem meam, & surgens fuge ad Labanem fratrem meum in Charras: habitabisq; cum eo dies aliquot, donec auertatur ira fratris tui, & obliuiscatur eorum quæ commisisti in eum, & ego te accersam.]

sam.] Timendū est enim ne deterior pars uel clā per in sidias, uel aperta ui meliorē opprimat: et optime cōsulit Rebecca recte sentiēs patiētia. Si quādo uidebis, inquit, uitiū magno impetu ferri contra uirtutē, & ista contē= nenda magni facere, diuitias, gloriam, uoluptatem, & ideo laudare iniustitiam, ut causam horum quæ nomi= nauimus, eo quod ad opes ac gloriam iniusti ante om= nes perueniant: caue ne statim diuersam uiam ingredia ris, uersus ad egestatem & humilitatem, ne ue tetricam uitam ac solitariam instituas. irritares enim aduersa= rium, & molestiorem inimicum tibi parares. aduer= te igitur quomodo petitiones eius euitare ualeas. uer= sare cum eisdem, non dico studijs, sed obiectis eorū quæ diximus, honoribus, potestatibus, argento, auro, pos= seßionibus, coloribus formisq; eximijs & elegantijs. ea nactus, ut bonus opifex, optimas species materiarū nota to, unde laudabile opus facias. an nescis, quod imperitus si nauē accipiat aptā ferendis tempestatibus, subuertit: eandē gubernator exercitatus sæpe seruat è naufragio? itidē ægroti ab imperitis medicis uexati periculum salu tis incurrunt: ediuerso à peritis adiuti, etiam è periculo sis morbis euadūt? et quid multis uerbis opus est? Sēper quod ex arte fit, inertiā redarguit & imperitiā: ut si lau des illud, eadem opera diuersum uituperes. Ergo si uis opulentū ut malum redarguere, ne auerseris pecuniarū copiam. nam ille miser mature se ostēdet, aut sordidum appensorem obolorum & illiberalem fœneratorem, aut luxu perditum & promum magis quàm condum, meretricum, lenonum, productorum, & huiusmodi

sodalitij patronum fautoremq; profusissimum. tu uero collationes facies in amicos pauperes, munificus eris erga patriam, pauperum parentum filias frugali dote augebis: tantumnon in medium tua proponens, inuitabis ad fruendũ quotquot digni fuerint hac gratia. pari modo si ambitioso & gloriæ mancipio uis exprobrare miseriam, & potes ipse honores adipisci, ne auerseris laudem publicam. sic enim supplantabis illum fastuose incedentem & gerentem se magnifice. ille abutetur sua claritate ad iniuriam & contumeliam aliorum se præstãtiorum, fauens contra eos deterioribus. tu contrà cum omnibus dignis communicabis honorem, securitatẽ pariẽs bonis uiris, reliquos admonendo corrigens. quod si ad compotationem aut sumptuosum conuiuium eundum erit, ito cum fiducia, intemperantem pudefacturus tua dexteritate. nam ille pronus, & concupiscentias prius quàm os diducens, auide ad saturitatem ingeret etiam quæ proximis sunt apposita, nec pudebit eum ligurire omnia. moxq; cibo differtus, spumantem paterã, ut poetæ loquuntur, hauriet, conuiuis irridentibus & cauillãtibus. tu uero si nemo cogat, cõtentus eris modicis: quod si quando necesse habebis frui largius, ratione in consilium adhibita nunquam uoluptatem uertes in molestiã: sed ut ita loquar, salua sobrietate fies ebrius. non iniuste igitur ueritas incusare posset eos qui temere deserũt uitam ciuilem & curam augendæ rei domesticæ, dicuntq; se gloriam & uoluptatẽ contemnere, arrogantia est ista non contemptus, sordidatos & tristes dure tetriceq; uitam sustentare, atq; ita inescare homines, uenditando se

pro

pro honestatis frugalitatis patientiæq; amatoribus. sed qui perspicaciores sunt non decipiuntur, dum intus eos quàm in cute spectare malũt. remotis enim istis uelamẽtis, quod post ea lateat considerant: ac tum demũ si quid est boni admirãtur, dãnant contraria, et fucatos histriones auersantur. hoc genus homines sic appellandi sunt. Cur ita uobis placet uita solitaria semotis à populo? quod specimẽ probitatis prius edidistis? pecuniã cõtẽnitis? scilicet quia iuste prius eã tractastis. simulatis uos uẽtris & eorũ quæ sub uẽtre sunt uoluptates negligere: abstinuistis ne ab his cum haberetis earũ copiam? at gloriã contẽnitis. fuistis ne unq̃ modesti in honoribus? reip. curã deridetis, fortasse quia q̃ utilis sit nõ intelligitis. exercitati prius in publicis priuatisq; negotijs, in germanis uirtutib. politica œconomicaq;, & usu parta harũ peritia, transiuistis ad aliã uitæ rationẽ meliorẽ scilicet. decet enim in actiua uita periculũ facere, eũ qui in contemplatiua exerceri uult. sic enim licebit otij pigritiæq; crimen effugere. sic & leuitis præcipitis ut fungantur ministerio usq; annuũ L. deinde iam immunes contemplẽtur singula, bene actæ in ceremonijs uitæ præmiũ accipiẽtes aliam gaudentẽ sola consideratione rerũ ac scientia. & alioquin etiã necessitas postulat, ut qui se putant digne affectare diuina, in iure humano prius consumati fuerint. est enim magna stultitia credere se assecuturũ maiora, qui spe minorum frustratus sit. Innotesce igitur primùm per uirtutes humanas, ut mox per diuinas fias commendatior. Hæc sunt quæ Meditatorem docet patientia. Dispiciamus uerba eius diligentius. Ecce, inquit,

Esau frater tuus minatur tibi.] Quernus ille & ob inscitiam contumax mos, Esau nomine, irascitur: & porrigens perniciosas escas, pecuniam, gloriam, uoluptates, cæteraq; id genus tuæ mortali uitæ insidiatur. tu uero puer fuge præsens certamen: nondum enim adultus es robore, sed adhuc nerui tuæ pucrilis animæ sunt molliusculi. ideo puerum eum appellat, simul affectus ætatisq; uocabulo. nam exercitatorium morem iuuenẽ necdum perfectum, dignum beneuolentia ducimus. talis autem idoneus est præmia proposita pueris auferre, cum non poßit illa quæ uiri appetunt. uirorum uero præcipuum præmium est cultus solius dei. quapropter siquido nondum satis purificati, & contenti uitæ sordes utcunq; abluisse, ad religiosas aulas uenimus, mox resilimus à limine, non ferentes durum uictum, aßiduos labores & peruigilia. fugiendum igitur hoc tẽpore et quod peßimum & quod optimum. peßimum quidem figmentum illud fabulosum, poema uersuum malorũ & carminum, commentum ineruditum ac proinde durum atq; ligneum, quod Esau præ se fert ipso nomine: optimũ uero, anathema. genus enim destinatũ diuino cultui oblatio quædã est dei, cõsecrata ad eius solius summum sacerdotiũ. nam cohabitatio cũ malo nocet maxime, cũ bono uero perfecto periculosa est. itaq; Iacob & ab Esau fugit, & ablegatur à parentib. quippe qui meditator cum sit dimicans adhuc in certamine, fugit quidẽ uitium, sed nõ potest cum perfecta uirtute uiuere, ut nullius præceptoris opera indigeat. ideo proficiscetur ad Labanẽ, nõ illũ Syrũ, sed fratrẽ matris suæ. hoc est, ad uitæ claritatẽ perueniet.

ueniet. nam Laban candidus interpretatur. quò postquam peruenerit, non eriget ceruicem, inflatus fortunæ prosperitatibus. Syrus enim elatum significat. nunc aũt Syri Labanis nulla fit mentio, tantùm Rebecæ frater dicitur. nam uitæ facultates malo uiro datæ mentem extollunt uacuam prudentia, quod Syri nomine intelligitur: easdem si amator eruditionis accipiat, cõstanter permanet in honestatis placitis, hic est ille frater Rebecæ patientiæ, habitat autem Charran, id est, cauernas, per quas sensus significantur. quisquis enim adhuc mortalis uitæ cœtus celebrat, opus habet instrumentis sensuum. habita igitur, inquit, mi puer cum eo, non in perpetuum, sed dies aliquot. hoc est, cognosce regionem sensuum, cognosce teipsum partesq; tui. quid sint singulæ, ad quid factæ sint, quam uim innatam habeant, quis intus latens adductis reductisq; neruis miros motus faciat, siue tua propria mens, siue illa uniuersæ rerum naturæ communis. deinde teipso satis explorato, etiam res Labanis diligenter inspice, uanæ gloriæ felicitates ut uidentur magnificas, cauens ne ab ulla capiaris, sed tãquam bonus opifex artificiose singulas tuis usib. acõmodes. nam si in hac ciuili promiscuaq; uita mores constantes & bene institutos præ te tuleris, accersam te illinc, ut præmia qualia tui parentes percipias. erit aũt præmium, cultus illius solius sapientis certus & perpetuus. eadem & pater docet paucis additis dicens: Surgens fuge in Mesopotamiã in domum Bæthuelis patris matris tuæ, & duces inde tibi uxorem è filiab. Labanis fratris matris tuæ. Rursum etiam hic non Syrum dixit Labanẽ, sed Rebecæ fratrem,

futurum meditatoris affinem per connubium. Fuge igitur in Mesopotamiam, hoc est in medium torrentem huius uitæ, & caue ne undis eius mergaris, sed sustinēs aduersos impetus & undiq; prementes uortices, propulsa hos fortiter. nam in sapientiæ domo tranquillam stationem inuenies, in quam te facilè queas recipere. Vocatur autem in sacris literis sapientia Bæthuel: quod nomen interpretatur, filia Dei. Nimirum germana filia, uirgo perpetua, intactam impollutamq; naturam sortita, tum propter suam pudicitiam, tum propter parentis dignitatem. dicitur autem Bæthuel Rebecæ pater. & quomodo filia dei, sapientia, iure pater dici potest? an quia sapientia nomen fœmininum habet, naturam uero masculam? siquidem uirtutes omnes habent appellationes fœmininas, uires autem & actiones uirorum perfectissimorum. quoniam quicquid post deum est, quantumuis antiquum sit, cum secundo loco censeatur, collatum ad omnipotentem illum nō tam masculinum uidetur quàm fœmineum, ut cæteris creaturis simile. cum enim penes mares sit sexus priuilegium, deteriores habentur fœminæ. proinde parum soliciti de huiusmodi differentia nominum, pronunciamus filiam dei sapientiam matrem et patrem esse gignentem in animabus eruditionem, disciplinam, scientiam, prudentiam, actiones honestas & laudabiles. ab hac meditator Iacob petit sibi coniugem. unde enim aliâs inuenire potest sociam inculpabilem, cum qua ætatem omnem exigat? Cæterum de fuga diligētius præscribitur in lege de homicidis, in qua omnes enumerantur species, tum uoluntarium homicidium, tum inuo-

luntarium, siue dolo patratum sit siue consilio. uerba legis sunt hæc. Si quis alterum percusserit, et ille mortuus fuerit, ipse quoq; morte moriatur. quod si non uolens fecit, sed deus eum in manus eius tradidit, dabo tibi locum quò homicida fugiat. quod si quis per insidias proximum occiderit, & ad altare meum confugerit, abstractum inde afficies supplicio. Cum scirem leges nullo uti uerbo superuacaneo, qualia per nimiam loquacitatem excidunt, hæsitaui intra meipsum, cur homicidam uoluntarium non modo mori pronunciet, sed morte mori. quid enim aliud morientes quàm mors enecat? adita igitur muliere sapiente, cui nomen disceptatio, desiiquærere. ea respondit, malos etiamsi ad extremum pertingant senium, esse mortuos, quod uirtuti non uiuant. probos uerò etiamsi disiungantur à corpore, sortitos immortalitatem in sempiternum uiuere. sententiam hanc confirmabat per oracula. unum erat hoc. Qui adhæretis domino deo, uiuitis omnes hodie. Supplices dei solos agnoscit pro uiuis, reliquos habet pro mortuis. illis uerò etiam immortalitatem pollicetur, non solum dicens uiuitis, sed addens hodie. per hanc enim uocem intelliguntur infinita secula. mensium enim annorum et in uniuersum temporum circuitus, dogmata sunt hominum magnificientium numeros. uerum autem nomen æui est hodie, sol enim nunquam mutatus semper idem est, nunc sub terra nunc super terram decurrens, diei noctisq; arbiter, quibus metimur secula. Alterum autem oraculum sic attestabatur. Ecce posui coram te uitam & mortem, bonū & malum. ergo uir sapiens crede

bonum uirtutem & uitam esse, malum uerò mortem & uitium. Aliubi quoq; legitur: Hæc est tua uita & longæuitas, dominũ deum tuum diligere. Egregia uitæ immortalis definitio: dei dilectione amoreq́; incorporeo corripi. sic sacerdotes Nadab & Abiud ut uiuant moriuntur, pro mortali uita recipiẽtes incorruptibilem, & à creaturis ad creatorem migrantes. argumentũ immortalitatis eorũ est quod legitur: Tũc mortui sunt coram domino, id est, uixerunt. mortuum enim nefas est uenire in cõspectum dei. Idẽ dicit ipse dominus: In propinquantib. mihi sanctificabor. Mortui uerò, sicut & in hymnis canitur, non laudabunt dominum. hoc enim uiuorũ est officium. Caini uerò impudentis fratricidæ mors nusquam in lege inuenitur, imò extat hoc oraculum de illo: Apposuit dominus deus Caino signum, ne quis eum inuentum interimeret. Cur ita? Opinor, quia impietas malum est infinitum, quod semel accensum nunquam extingui potest, in quam competit illud poeticum:

Immortale malum, nulla delebile morte.

Immortale in præsenti uita, alioquin apud deũ exanime mortuumq́;, & ut quidã inquit, abiectius quàm sterquilinium. oportebat autem diuersas regiones rebus differentibus attribui, bono cælum, malo terræ cõfinia. Itaq; bonum superna petit, etiamsi nonnunquã ad nos descendit: quia pater eius est munificus. sed meritò cupit sursum recurrere. Malum uerò hic permanet, à diuino choro semotum quàm longißimè, oberrans circa uitã mortalem, cum non poßit morte sua mortale genus relinquere. id quidã inter sapiẽtes celebratus testatur magnificè

in Theæteto sic: Sed nec penitus extirpari mala est poßibile: nam deo semper aliquid opponi necessum est: nec tamē apud superos locū habere possunt, coacta circa mortalem naturā & hæc inferiora loca oberrare. quare conandum est hinc illuc fugere quàm celerrimè. est aūt fuga, si deo similes efficiamur pro uiribus. proinde merito Cain non moritur, qui significat uitium, semper uictu rum in genere mortali cum hominibus. itaq; non absurdè dictū est morte mori homicidam, propter causas iam prædictas. quod autem dicitur de inuoluntarijs homicidis: Non sponte, sed deus eum tradidit, ualde bene dictū est. existimat enim uolūtaria facinora esse nostri animi, inuoluntaria uerò ad deum referenda: nō loquor de peccatis, sed de pœnis peccatorum. nō est enim decorum ut ipse deus puniat, cum sit primarius legislator optimus, sed per alios animaduertit in homines noxios: non per semetipsum. Cōuenientius enim est ut gratias, beneficia, munera, porrigat ipse suapte natura bonus ac munificus: supplicia uerò non sine iussu eius, qui regnum sempiternum tenet, per alios tamen exigantur quos decet tale ministeriū. Testis est mihi meditator ille his uerbis: deus qui nutrit me à iuuētute mea, angelus ille qui me liberat è malis omnibus. antiquiora bona quibus anima nutritur, accepta deo fert: dei famulo posteriora, quæ ad fugam peccati pertinēt. ideò sicut opinor, & cum de mundi opificio philosophatur, postquam dixit omnia cætera deum creasse, solum hominem etiam alijs cooperantibus plasmatum esse docuit. Dixit, inquit, deus: Faciamus hominem ad imaginem nostram: per hoc uerbum

Faciamus

Faciamus multitudinem significans. Ergo pater ille rerum alloquitur suas potentias, quibus mortalem hanc animæ nostræ partem fingendam dedit, imitantibus artem ipsius, quando rationalē in nobis formabat: æquum ducens ut à principe rerum principalis pars fabricaretur in anima, subiectæ uerò, à subditis potentijs. usus est autem his potentijs nō solum ob modo memoratam causam, sed quia hominis anima sola intellectum bonorum malorumq́; habitura erat, & electura alterutrum quando utrumq; non potest. necessarium igitur duxit malorum facturam alijs tribui opificibus, bonorum uerò sibi soli. quapropter cum prius dixisset, faciamus hominem, tanquam de pluribus mox tanquam de uno loquitur, fecit deus hominem. nam ueri hominis, qui est mens purißima, unus solus deus est opifex: plures uerò eius qui uulgo sic uocatur, mixtus atq; temperatus ex sensibus. quàobrem ille eximius homo indicatur per articulum. legitur enim, Fecit deus illum hominem, illum speciei mixturaq́; carētem intellectum. uulgaris autem homo sine huiusmodi additamento ponitur. nam cum dicit, Faciamus hominem, è bruta rationaliq; anima contextum significat. Huc accedit quod benedictio bonorum & maledictio contrariorum, non per eosdem fit, quamuis utraq; sit laudabilis. Quoniam autem in demonstratiuo genere primum est laudare dignos, secundum uituperare eos qui merentur: cum sint huius generis principes xij. numero, qui phylarchæ solent nominari: sex præstātiores, collocauit in benedictione, Simeonem, Leuim, Iudam, Isacharem, Iosephum, Beniamin: reliquos in maledictio-

ledictione, primum ac nouißimum è Liæ filijs Ruben & Zabulonem, & quatuor illos ex ancillis genitos. nam regiæ sacerdotalisq; tribus principes, Iudas & Leui, in priore censentur ordine. merito igitur etiam qui morte digna patrarunt facinora, in aliorum manus deduntur ad supplicium: ut doceamur quod mali natura longè à diuino choro exulat, quando etiam bonum propter solam mali similitudinem, executionem per alios accipit. Illud autem, Dabo tibi locum quò fugiat qui nolens occidit, ualde rectè dictum mihi uidetur. Locum enim uocat nunc non eum qui occupatur à corpore, sed obscure ipsum deum subindicat. continet enim ille non continetur, & est omnibus refugium. Fas igitur est dicere, eum qui nolens mutatur, mutari diuinitus, quod de sponte peccantibus dicere non licet. Daturum autem se ait, non interfectori, sed ei cum quo loquitur: ut alius sit habitator, alius profugus. nam suo populo deus patriam dat cognitionem sui, quam ut indigena inhabitet: eandem futuram per errorem lapsis refugium, sed ut inquilinis nō ut ciuibus. Post hæc sapienter statuta de cæde non uoluntaria, transit legislator ad insidias dicens: Quod si quis dolo aggressus proximum ut occideret, ad deum confugiat. locum uidelicet quem figuratè dixerat, in quo uita contingit omnibus. nam & alibi dicit: Quisquis illuc fugerit uiuet. nimirum uita æterna est ad illud Ens refugium, sicut contrà mors, ab illo fugere. quod si quis insidiatur, omnino uolens facit iniuriam: & quod dolo fit reum facit, sicut insontem quod sine dolo fit. Ergo nullum facinus suppuratum, dolosum, & data opera

patra-

patratum, meretur ut dicatur factum ex dei sentẽtia, sed ex nostra propria. intra nos ipsos enim ut dixi, thesauri uitiorum sunt, apud deum uerò solorũ bonorum. quisquis igitur eò confugerit, id est, quicunq; peccati autorẽ non seipsum sed deum incusat, puniatur: nec prosit ei refugium, quod solis supplicib. est salutiferum. & meritò, nam altare plenum est immaculatis uictimis, animabus, inquam purificatis & innocẽtibus. est autem næuus insanabilis, autorẽ malorum deum dicere. proinde qui sic male morati sunt, ut seipsos magis ament quàm deũ, procul à sacris maneant scelesti & impuri, nec è longinquo sacram flammã animæ inextinguibiliter accensæ ac deo consecratæ spectare idonei. Perpulchrum est quod quidam è priscis sapientibus in hanc sententiam est ausus dicere: Deus haudquaquam iniustus est, sed dici nõ potest quàm sit iustißimus. ei nihil est similius, quàm qui nõ est. circa hunc est robur uiri & uera grauitas, itemq; timiditas & ignauia. Nam hunc nosse, sapientia & uera uirtus est: contrà, huius ignorantia, ruditas est & manifestum uitium. Aliæ uerò præcellentiæ ut uidentur & sapientiæ in potestatibus publicis onerosæ sunt, in artibus uerò uulgares & humiles. Postquam igitur iußit abstrahi malè de deo loquentem à sacrarijs, & tradi ad supplicium, deinceps ait: Qui uerberat matrem patrémue, moriatur.] Tantumnon clamat ac uociferatur, nemini dandam ueniam qui in deum blasphemus sit. nam si mortali parenti conuitiatus luit suppliciũ, qua pœna dignus uideri potest qui male loqui sustinet de parente creatoreq; rerum omnium? & quod potest esse conuitium grauius

nius quàm contendere, nõ ex nobis mala prouenire, sed ex deo? Arcete igitur arcete ô initiati & mysteriorum præsules à diuinis orgijs cõfusam colluuiem animarum impurarum, cõtaminatarum maculis ineluibilibus, inobseratas aures, & reclusam linguam habentium, & instrumenta suæ miseriæ parata circumferentium, ut & loquantur quiduis, & nefaria dictu audiant. cæterum qui norunt quid intersit inter uoluntaria & inuoluntaria, & os bene loqui doctum pro calumniatrice lingua sortiti sunt, dum recte faciũt laude digni sunt, si quando uerò labuntur per imprudentiam, non sunt admodum uituperabiles: & ideò ciuitates eis ad refugium selectæ sunt. Dignum est enim ut de hoc loco dispiciamus quædam necessaria. Sunt autem quatuor, primum cur non ex aliarum tribuum sortibus, sed tãtum ex Leuiticæ, selectæ sunt ciuitates profugis. secundum, cur sex non plures paucioresue. tertium, cur trans Iordanem tres, reliquæ in terra Chananæa. quartũ, cur profugis terminus reditus præscriptus est mors summi sacerdotis. dicamus igitur quæ de singulis dicenda sunt à primo faciendo principium. quod in solis Leuitis contributas ciuitates iubentur fugere, æquissimum est. nam & Leuitæ quodammodo sunt profugi, qui propter cultum diuinum deseruerunt parentes, liberos, germanos, & totam mortalem cognationem. quorum sodalitij princeps inducitur sic patrem matremq; alloqui: Nõ uidi uos, & fratres non noui, & filiós ignoro, ne quid me à cultu eius Qui est distrahat. est autem uera fuga, priuari charissimis necessitudinibus, quæ profugos commendat profugis,

ut cōciliante illos similitudine, sequatur perpetratorum obliuio. aut igitur hæc causa est sola, aut illa quoq;, quod sacrata Leuitarum tribus, adoratores iuuenci aurei, hoc est fastus Aegyptiaci, quotquot pubertatem excesserant uno incursu contrucidauit, concita furore iustißimo immisso sibi diuinitus. Interficit unusquisq; fratrem suum & propinquum & proximum, germanum animæ corpus, rationi uerò propinquas irrationales potentias, deniq; menti proximum sermonem qui ab ea promanat. nec enim aliter nostri pars optima potest euadere cultrix eius qui in uniuerso est optimus, sed ante omnia homo uertendus est in animam, seiuncto recisoq; germano eius corpore cum suis concupiscentijs insatiabilis. quo facto brutæ partes animæ seiungendæ sunt à cognatis rationalibus. nam hæ more torrentis in alueos quinq; diuisi, per omnes sensuum lacunas concitant impetus affectuum. mox à mente ablegandus est sermo qui uidetur ei proximus: ut sola mens supersit, à corpore, à sensu, & à sermone destituta. sic enim iam solitaria sincere complectitur id quod solum colendum est, non distracta rebus alijs. Huc accedit, quod Leuitica tribus æditorum & sacerdotum est, penes quos est sacrorum ministerium. ad quod ministerium pertinent illi etiam qui inuiti patrant homicidium, siquidem teste Mose deus tradit in manus eorum, ut tollantur qui digni morte sunt. uerum Leuitarum est pro meritis referre præmia, istorum uerò punire noxios. Hæ sunt causæ ob quas homicidæ non uoluntarij ad solas ædituorum ciuitates confugiunt: ordo postulat ut deinceps dicamus quænam sint,

&

& cur sex numero. An quoniam antiquißima & munitißima, non solum ciuitas, sed cæterarum etiam metropolis, dei uerbum est? quod primarium & utilißimum est refugium. aliæ quinq; ceu coloniæ, potentiæ sunt id proferentis, & in his præcipua creatiua, per quam opifex uerbo suo mundũ cõdidit. proxima regia per quam conditor creaturis imperat. tertia propitia, per quam opifex miseratur opera sua. Quarta legislatoria, per quam etiam uetantur illicita. Pulchræ ciuitates & munitæ, animarum dignarũ egregia receptacula. bonũ etiam humanumq; institutum, quod confirmat ad bene sperandum. quis alius potuisset tantam copiam rerum profuturarum ostendere, in tanta uarietate non sponte peccantium, quibus nec uires eædem sunt, nec imbecillitas eadem? consilium est igitur ut qui cursu ualet, sine respiratione contendat ad summum illud uerbum diuinum, fontem sapientiæ, ut de riuo eius hauriens, pro morte præmium æternæ uitæ inueniat. Qui non æquè celer est, ad creatiuam confugiat potentiam, quam Moses nominat deũ, quia per eam disposita ornataq; sunt omnia. Quisquis enim mundum creatum intelligit, nõ mediocre bonum lucratus est, creatoris notitiam. hæc enim cito persuadet ut creatura conditorem suum diligat. Quod si quis ne ad hoc quidem est idoneus, accedat ad regiam. Timor enim cohibebit subditum, si parẽtis amor parum ualet apud filium, ut castigatione contineatur in officio. Rursum, si quis ne hos quidem terminos, ut longinquos ualet attingere, huic interiores metæ præfixæ sunt necessariarum potentiarum, propitiæ, & præcipiẽtis quid agen-

agendum, ac uetantis nequid fiat quod fieri non debet: nam quicunq; iam persuasum habet, deum esse non inclementem, sed natura exorabilem, is etiamsi peccato præueniatur, mox pœnitet, dum sperat fore ut ille obliuiscatur. & quisquis credit deum esse legis autorem, mandata seruando felicitatem assequetur. postremus ultimum habebit refugium, ut malis careat, si bonis superioribus potiri non datur. Hæ sunt illæ sex ciuitates, quæ refugia uocantur: ex quibus quinq; suas figuras habent ac imagines in sacris literis: præcepti quidem & interdictionis leges in arca reconditas: propitiationis autem, arcæ ipsius operculum. hoc enim uocatur propitiatorium. creatiuæ porrò ac regiæ potentiæ, duo Cherubim alata huic apposita. cæterum intellectus ille diuinus omnibus his superior, non cadit in uisibilem speciem, ut qui nulli rei sensibili est similis, sed ipse imago dei, antiquißimus omnium intelligibiliũ, & summo proximus, quandoquidem nihil medium est inter ipsum & Ensillud uerißimum. Scriptum est enim, Loquar tibi supra propitiatorium inter duo Cherubim: ut uerbum potentijs pro auriga sit, is uerò qui loquitur pro uectore, ad cuius celeuma uniuersum hoc auriga regat & temperet. Ergo ille qui tantum abest ut sponte delinquat, ut ne imprudens quidem id faciat, ipsum deum sortem habebit, in eo solo habitaturus. Cæterum qui non de industria, sed inconsultè labuntur, habebunt refugia ciuitates felices & diuites. Itaq; tres earum sunt transamnenses, multum à nostro genere dißitæ. Quænam hæ? Verbum illius summi principis, & potentiæ creatiua regiaq;

giaq;.harum enim cælum & uniuersus mundus est. confines autem & contiguæ humano mortali generi, quod solum peccato est obnoxium, tres citeriores, propitia, & imperatiua, atq; prohibitoria. nam hæ iam ad nos pertinent. quid enim opus est interdictione non aberraturis à iustitia? quid præcepto, nisi his qui suapte natura procliues ad lapsum sunt? quid illa propitia potentia peccato nulli obnoxijs? Sed nostrum genus his opus habet, sic natum ut ad sponte secúsue peccandum procliue sit. Superest quarta quæstio ex propositis, reditus tempus præfinitum profugis, mors summi sacerdotis, quæ mihi non paruum exhibet negocium. In eadem enim culpa dispar pœna lege statuitur, dum alijs longius, alijs breuius fit exilium. nam quidam pontifices longæui sunt, quidam cito defunguntur: & alij iuuenes, alij senes accipiunt sacerdotium. item inuoluntariæ cædis rei quidam initio pontificatus profugiunt, quidam sub mortem pontificis: atque ita quidam per longum temporis spacium carent solo patrio, alij per unum diem si sors ferat. quo elapso ceruicem erigunt, & superbi deridentesq; cognatos occisi, domos suas repetunt. hanc difficultatem in qua hæremus ita licebit euadere, si rationes naturales omiserimus. Hæc est igitur nostra sententia, pōtificem hunc non hominem, sed dei uerbum esse, quod expers est peccatorum omnium, non solum spontaneorum, uerum etiam inuoluntariorum. hūc enim negat Moses uel ob patrem intellectum, uel ob matrem sentiendi uim contaminari, ut opinor ideò, quia parentes immortales purißimosq; sortitus est:

patrem deum qui omnium rerum pater est, matrem uerò sapientiam, per quā quicquid est, cum prius non fuerit, in lucē prodijt. & ideò caput eius ungitur oleo: principatus inquam eius splendido circumfulget lumine, ut merito existimetur amictus uestibus. nam antiquissimum eius Qui est uerbum mundo ut ueste induitur. uestitur enim terra, aqua, aere, igne, & cæteris quæ ex his ortum habent. Anima autem particularis uestitur corpore, & sapientis mens uirtutibus. Quod autem caput eius perpetuo mitra tegitur, significat diadema regium, insigne potestatis non summæ quidem, sed proregiæ, alioquin mirificæ. idem uetatur uestem scindere. nam & Entis illius uerbum cum sit uinculum rerum omnium, ut dictum est, continet partes omnes & constringit non sinens eas dissolui dilabiq;: & particularis anima, quantum potest non permittit ullam partem corporis præter naturam diffindi resecariq;, ita ut integræ omnes & inter se unitæ cohæreant indissolubiles. mēs item sapientis purificata integras & coniunctas uirtutes cōseruat, conciliante eas naturali cognatione. Hic pōtifex ad nullam animā mortuā, ut inquit Moses, superueniet. mors autem animæ est uita cum uitio. itaq; nullum scelus attinget, qualia tractare solet insipientia. huic etiam uirgo è sacrato genere iungitur, pura, incontaminata, semper incorrupta sententia. nam uiduæ uel expulsæ uel profanæ uel meretricis maritus nunquam fiet, perpetuus inimicus harum omnium. odit enim uiduatas uirtutes, & expulsas profligatasq; ab ea, atq; etiam omnem profanam persuasionem, & promiscuam consuetudinem cum

multis numinibus. proinde impiam meretricem ne aspicere quidem dignatur, amator eius fœminæ quæ unum maritum habet, & unum parentem profitetur deum omnipotentem. in huiusmodi conditione apparet eximia quædam perfectio. nam illum qui magnā precationem precatus est constat si non sponte, lapsum certè per incuriam. Dicit enim: Quod si quis coram eo repente moriatur, in præsens contaminabitur. nam si quid præter uoluntatem repente ingruit, in præsens animam nō in longum tempus contaminat, cum non sit uoluntarium. De his pontifex non est solicitus, quippe tum his tum uoluntarijs superior. Hæc autem non extra propositum dixi, sed ut docerem, nō alienum esse à iure naturali, mortem pōtificis præscribi profugis exilij terminum. nam quamdiu hoc sanctißimum uerbum uiuum superest in anima, non est poßibile uerti eam sponte in deterius. expers est enim peccati omnis, & suopte ingenio abhorret ab eo. quod si moriatur, non quòd ipsum pereat, sed disiungatur à nostra anima, confestim datur reditus peccatis inuoluntarijs. nam si illo saluo in nobis exulabant, omnino post eius discessum redibunt. hic enim eximius honor impolluto pontifici à natura est exhibitus, ut illo præsente mentis error locum non habeat. ideò uotis omnibus expetendum est ut uiuat in anima pontifex, iudex simul & redargutor, qui pro mentis tribunali erga reorum personas sit indifferēs. Hactenus de profugis quantum locus postulabat, deinceps sequemur contextum reliquum. Inuenit, inquit, eam angelus domini in uia.] Nimirùm missus ut animæ præ pudore periclitanti nè

aberraret succurreret, tantum non dux itineris futurus rediturae ad expertem erroris sententiam. Profuerit autem *& de inuentione quæsitioneq; unà cum* legislatore *philosophari. Quosdam enim inducit nec quærẽtes* nec *inueniẽtes, alios utroq; modo felices, alios* alterutro *frustratos: quòd ex his quidam quærendo non* inueniunt, *quidam non quærendo inueniunt. Quicunq;* nec quærere *nec inuenire cupiunt, rationem suam* per inerudi-*tionem & inexercitationem afflixerunt* grauiter, & *cum possent acutè cernere, cæcati sunt.* Sic ait uxorem *Lot retrorsum uersam mutatã in statuam, non* fabulam *fingens, sed rei proprietatem indicans. Quisquis* enim *contempto præceptore per innatam simul &* consuetam *socordiam, relinquit anteriora, per quæ posset* uidere; *audire, alijsq; uti potentijs ad res naturales* dijudicandas: *& circumacta retrorsum ceruice, cæca* uitæ negocia *pluris facit quàm partes sui corporis,* infamis statua *fit nihil à surdo inanimatoq; lapide differens.* nõ habent *enim, ut* Moses *loquitur, tales mores cor* ut intelligant, *oculos ut uideant, aures ut audiant, sed* cæcam, surdã, *stupidã, omni sensu orbatã, minimè uitalem* uitã sibi *reddiderunt, nihil curantes eorum quæ curare* deberẽt. *Huius chori princeps est rex regionis corporeæ.* Conuersus, *inquit,* Pharao *intrauit in domum suam,* ac ne *huic quidem rei mentem adhibuit. ac si diceret,* nihil unquam *curauit, sed passus est se tanquam plantam* incultam *arescere & sterilescere. nam consiliarij* disceptando *considerãdoq; intellectum acuunt: qui si* se exerceat, *domi natos fructus percipiet, perspicacitatem &* solertiam

tiam: sin se tradat incogitantiæ, torpescit & hebetat aciem prudentiæ. Verum istam brutam & prorsus inanimatam sodalitatem ualere sinamus: præstat ad quærentes & considerantes conferre se. ac mox occurret mos ciuilis, non ambitiosus tamen, cupidus melioris generis quod uirtutes sortitæ sunt, & quod quærit inuenire inducitur. Inuenit, inquit, homo Iosephum in campo, et interrogauit, Quid quæris? qui respondit, Fratres meos quæro. indica mihi ubi pascant. Dixitq; ei homo: Discesserunt hinc. audiui enim eos dicentes, Eamus in Dothaim. & secutus est Ioseph fratres suos, & inuenit eos in Dothaim. Interpretatur Dothaim defectio non parua; quod significat animam non mediocriter sed perfectè deseruisse uanas opiniones, quæ mulierum magis quàm uirorum negocijs sunt similes. ideò pulchrè uirtutem Sarram deficiunt muliebria, circa quæ occupati sunt qui parum uirilem effœminatamq; uitam sectantur. at sapiens etiam deficiens apponitur secundum Mosem. rectè & naturaliter. quod enim uanæ opinioni demitur, id ueritati apponitur. Quod si quis adhuc in mortali, promiscua multiformiq; uita degens, & copia rei familiaris abundans, circumspicit & quærit meliorem gentilitatem, solum summum bonum spectantem, dignus est qui suscipiatur, si non denuo somnijs & imaginationibus bonorum uulgarium obuersantibus sibi delectetur: manens enim in non adulterina contemplatione quæ fit oculis animæ, quæsitos assequetur per uestigia, nec prius desistet quàm ad eos perueniat. Sed neminē horū apud malos inueniet. Quare? Discesserūt hinc

deserentes nostra studia: transiuerunt ad desertam à malis regionem piorum hominum. Hæc autem dicit uerus homo redargutor qui inest in anima: quam dum uidet hæsitantem, dubiam, quærentemq́;, metuit ei ne aberrãs rectam uiam non inueniat. Illos quoq; ualde mirari libet, alterum scitantẽ de extremorum medio, dicẽtemq́;: Ecce ignis & ligna, sed ubi pecus in holocautoma? alterum respondentem, Deus prouidebit sibi de uictima mi puer, ac mox inuenientem suppositam. & ecce arietem cornibus implicitum in frutice Sabec. Videamus quid à dubitante quæritur, quid respondens ostendit, tertium, quid inuenitur. Percõtatio talis est. Ecce ignis causa efficiens, ecce ligna materia patiens, ubi effectus, quod requiritur tertium? ac si dicat, ecce intellectus, calidus candensq́; spiritus. ecce intelligibilia, tanquam materiæ, sed ubi tertium illud, uidelicet intelligere? Rursum ecce sensus, ecce color, ubi uidere? & in uniuersum, ecce sensus iudex, ecce obiecta eius materiæ, ubi ipsum sentire? hac scitanti par est respõderi, deus sibijpsi prouidebit. nam illud tertium dei proprium opus est. ipsius enim est prouidentia. Intellectus percipit, uidet uisus, sentit sensus quilibet. Sed aries inuenitur hærens, hoc est ratio quiescens, & assensum cohibens. opima enim uictima est quies & hæsitantia in his rebus quarum certa fides non est. nam scriptura hoc tantum dicit, Deus uidebit, cui nota sunt omnia, qui clarißima sua luce sibi ipse illustrat omnia. De cætero apud creaturam silentium est, quæ magna caligine offunditur. in tenebris autem nihil tutius est quàm quiescere. Item qui quæsiuerunt quodnam

effet

esset alimentum animæ (nesciebant enim, ut dicit Moses, quid esset) inuenerunt edocti esse id uerbum & rationem diuinam: unde omnes disciplinæ scientiæq; perennes fluunt: & hic est ille cælestis cibus. Quod sacra scriptura indicat ex persona dei dicens: Ecce ego pluo uobis panes de cælo. Nam reuera sapientiam æthercam deus supernè instillat generosis & spectandi cupidis mentibus. At illæ hac uisa degustataq; delectatæ, experimento discunt, autorem tamen eius uoluptatis nesciunt. ideò percontantur, quid est hoc, melle dulcius, niue candidius? Discent autem ex uate suo, hunc esse panem quem dedit eis dominus ut ederet. Quis igitur est hic panis, age dic. Verbum, inquit, hoc quod præcepit dominus. Hæc præcepta diuina Israeliticæ, id est, perspicaci animæ afferũt lucem simul & dulcedinem, splendore ueritatis eam irradiantia, & dulcibus uirtutis persuasionibus sitim honestatis refrigerantia. Quin & propheta ipse quærendo quæ sit bene uiuendi causa efficiens, inuenit quòd cum solo deo familiaritas. Cum enim anxius quæreret, quis sum ego ut Israelitas ab eo qui regnare uidetur more contra deum rebellante liberem, monitus est oraculo pollicente dei præsentiam. Et habent quidem inquisitiones particulares dubio procul elegantem contemplationem philosophicam: sed summum illud bonum incomparabile deum autorem omnium si quis quærat, exhilaratur mox in primo eius contemplationis aditu, nec frustratur suo proposito, prodeunte obuiam illa propitia natura per uirgines gratias, & ostendente se uisendi sui cupidis: non qualis est, quod fieri nequit, quoniam &

Moses auertit suam faciē, ueritus coràm obtueri deum: sed quantum datur creaturæ ad res intelligibiles accedere. Hoc quoq; inter præcepta relatum est. Conuertimini, inquit, ad dominum deum uestrum, & inuenietis eum, quando quæretis eum ex toto corde & ex tota anima. Absoluto hoc capite consideremus tertium: ubi etiamsi non deest quærendi uoluntas, inuentio tamē non sequitur. Laban quamuis scrutatus totam animalem domum Meditatoris, non inuenit, ut Moses narrat, simulacra. plenus enim erat negocijs, non somnijs & uanis imaginationibus. Nec illi cæci mente Sodomitæ furiose conati uiolare sacros & impollutos sermones, inuenerunt ducentem ad eos uiam: sed ut ait scriptura, quærendo præterierunt ianuam: quamuis circum ædes cursitando, & omnem mouendo lapidem, ut explerent suas immanes & impias cupiditates. Nec defuerunt quiuolentes à ianitorum cōditione ad regnum ascendere, &, quo nihil in uita præstantius est, ordinem turbare, non solum nefaria spe frustrati sunt, uerum etiam præsenti felicitate priuati fuerunt. nam eos qui cum Core conspirarant, lex narrat excidisse ab utraq;. Sicut enim non eadem discunt uiri quæ pueri, sed suæ cuiq; ætati disciplinæ conueniunt: sic interdum natura fert ut animæ pueriles maneant etiam in senilibus corporibus, & contra perfectæ inueniantur in florentibus adhuc & pubentibus. Merito igitur stultitiæ notam incurrunt, qui maiora quàm pro ingenio suo cupiunt. quia conatus omnis maior quàm pro uiribus nimietate sua uanescet, et Pharao quærens extinguere Mosem genus propheticū, nunquam

nunquam eum inueniet. & tamen obiectũ ei graue crimẽ audierat, quod moliretur totius corporei regni perniciem, bis id aggressus, primum opponens se instituto Aegyptio, uoluptatis arcẽ munienti aduersus animam. percussum enim defodit in sabulo, re paßim iacẽte, ratus unius esse utraque dogmata, de uoluptatis inter bona principatu, & de principijs rerum ex atomis. Iterũ uero comminuenti naturam boni resistens, & partẽ eius animo, partem corpori, partẽ externis rebus tribuenti. Vult enim id integrũ in sortẽ cedere mẽti, quæ pars nostri est præstantißima, nec dignatur id cõmunicare cũ inanimis. ne illam quidẽ inuictã uirtutẽ, non admodum placentẽ ridendis theatris hominũ, cui nomẽ Thamar, is qui ad eã quærendã missus est inuenit. Recte iuxta naturam. Legimus enim sic: Misit Iudas hædum per pastorem suũ Odolamitam, ut reciperet pignus à muliere, & non inuenit eam. Interrogauitq; homines loci eius, Vbi est meretrix quæ fuit in Aenan iuxta uiam. qui responderunt: non fuit hic meretrix. & reuersus ad Iudã dixit: non inueni. & homines loci eius negant ibi unquã fuisse meretricem. ait Iudas: habeat sibi, modo ne irridear. ego misi hædũ hunc, tu eã nõ inuenisti. ô mirũ experimẽtũ. ô non alienã à sacris tentationẽ. itá ne pignus datur? Mẽs empturiens pietatẽ poßeßionẽ pulcherrimã, tribus sibi caueri uult pignorib. anulo, armilla, baculo, ut sermo cũ uita cõueniat, uita uerò cũ ratione, accedẽte recta disciplina, qua fulciri profuerit. id pignus an bene datũ sit examinat. at quo examine noscitur? si aliqua esca obijciatur attrahẽdi uim habẽs, ut sanitas, diuitiæ, integritas cor-

corporis, aut aliquid simile, & spectetur utrò tanquam in bilance res proclinet. nam si ad aliquid horum proclinabit, pignus certum non erit. Misit igitur hædum ut reciperet pignus à muliere, non ut omnino reportaretur, sed si forte illa indigna esset id retinere. & quomodo indigna? si eximias res mutet mediocribus, & adulterina bona pluris quàm germana faciat. Sunt autem germana bona hæc, fides, congruentia dictorum factorumq́;, & rectæ disciplinæ regula: sicut ediuerso mala, incredulitas, incongruitas, ineruditio: adulterina uerò ad brutũ impetum pertinent. Quærens igitur non inuenit eam. difficile enim est, uel potius impoßibile, in confusanea uita uirtutem inuenire. & si quæratur in quouis uirtutis loco, num ibi sit prostituta anima, aperte respondebitur: nec est, nec fuit antea. nam impudica, uel prostituta, uel triuialis fœmina, uel ætatis florem uili uenditãs, uel foris lauta ac nitida, intus sordida, uel pictæ tabellæ in morem coloribus fucata faciem ob natiuæ uenustatis inopiam, uel multos uiros tanquã rem bonam affectãs, uel multinuba, uel ad multorum illusa libidinem, ibi nõ est. His auditis qui quæsiturum miserat, uir non inuidus & natura benignus, non mediocriter gauisus, inquit: Equidem optarim ut illa sit matrona bona mente prædita, honestate, temperantia, cæterisq́; ornata uirtutibus, uno marito contenta, occupata cura & administratione rei domesticæ. Si talis est, habeat sibi quæ dedi, disciplinam, uerborum cum uita congruentiã, præcipue uero fidem summè necessariam. modo ne irridear, quasi erga indignam munificus, quàmuis me credo ea donasse

quæ

quæ maxime conueniunt animæ. Equidem feci quod faciendum erat uolenti morum experimentũ sumere, mittens escam & offerens. sed comperi tale ingenium non facile decipi. incertus sum tamen cur nõ facile capiatur. plurimos enim uidi admodum malos eadem quæ ualde boni agunt facere, licet diuerso animo: quoniam in illis ueritas, in his est simulatio, quæ non facile dignoscũtur. nam sæpe res minus felix fuit quàm opinio. Sed & hircum pro peccato, studiosus uirtutis quærit quidẽ at nõ inuenit. iam enim, ut docet scriptura, concrematus est. id considerandum quid significet. Non peccare deo proprium est, sapienti uerò, pœnitere. & hoc quoq; durum est ac inuentu difficile. Dicit igitur oraculũ, quòd quærens quæsiuit Moses in uita mortali doctrinam de peccatorum pœnitentia. Conabatur enim inuenire uestitã peccatis animam, & sine pudore exuentem se eis nudantemq;. non inuenit tamen, flamma, ocyßimo inquã bruto impetu descendente, depascenteq; totam animam. uincuntur enim pauciora à pluribus, à uelocioribus tardiora, futura à præsentibus. est autem contractum quiddã & tardum & futurum pœnitentia: contrà multa uelox continua in hac uita occurrit iniustitia. Meritò igitur quidam in mutatione constitutus, negat se posse oblationem pro peccato comedere. conscientiam enim sibi non permittere ut nutriatur pœnitentia. Ideo dicitur: Audiuit Moses & placuit ei. nam res creaturæ à rebus diuinis multum disiunctæ sunt. creaturæ tantum manifesta nota sunt, creatori etiam occulta. Delirat autem & contra ueritatem mentitur, qui pergens iniuste agere profitetur

tetur pœnitentiam: quod perinde est ac si ægrotus sanitatem se simulet. nam hoc pacto morbus reddetur grauior, dum ille nihil adhibere dignatur quod ad sanitatem sit cõducibile. Olim uir discẽdi cupidus solicitatus est desiderio cognoscendi causas quibus efficiuntur res in mũdo maxime necessariæ. Cum enim uideret quicquid creatũ est corrumpi gigniq́; , tum ea quæ pereunt, & quæ permanent, obstupefactus exclamauit dicens: Rubus uritur & non comburitur. locum enim antea inaccessum nõ scrutatur curiosius, ut naturarum diuinarum habitaculum, & frustra laborasset, ni subleuatus fuisset misericordia prouidentiaq́; dei seruatoris omnium, qui ex adyto hoc oraculum edidit: Ne propinques huc. ac si dicat, ne accedas ad talem cogitationem. nam huic curiositati satagenti humanæ uires non sufficiunt. sed facta quidem mirare stans, de causis uerò ex quibus gignantur corrumpantur úe ne sis solicitus. Nam locus in quo stas, inquit, sanctus est. Qualis locus? nimirum ad rationes causarũ pertinens, qui tantùm diuinarum naturarum est, quod deus neminem mortalem dignetur causarũ notitia. Tum ille scientiæ cupidus supra mundum totum emergẽs scitatur de eius opifice, quisnam sit ille inuisibilis & impalpabilis, corpus an incorporeus, an aliquid his superius, simplex ne natura qualis unitas, an cõcreta: aut quid tandem sit: & uidens id cogitatu perceptuq́; difficile, precatur ut ab ipso discat deo, quisnam deus sit. nec enim sperabat se id posse ex ullo alio cognoscere. nihil tamen audiuit interrogãs de eius Qui est essentia. Posteriora, inquit, mea uidebis, faciem aũt uidere nõ poteris. Sufficit enim

enim sapienti ea quæ post deum sequuntur cognoscere. Principalem autem illam essentiam siquis uelit intueri, nimio radiorum fulgore prius quàm eam uideat cæcabitur. Hactenus & de tertio locuti capite, aggredimur quartum & ultimum ex propositis, quando non præcedente inquisitione ultro solet occurrere inuẽtio. ad hũc ordinem pertinet omnis à seipso doctus sapiẽs. nec enim cogitationibus, meditationibus laboribusq; proficit: sed mox natus paratam inuenit sapientiam irroratã sibi cælesti pluuia, cuius meraco haustu exhilaratus, perpetuo temulentus est ebrietate sobria, salua rationis integritate. Hic est ille quem Isaac uocant oracula, quem nõ tempore alio concepit, alio peperit anima. Conceptũ enim, inquit, peperit, quasi sine tẽpore. non enim homo nascebatur, sed mens purißima, ingenio magis quàm arte bona. quamobrem genetricem eius dicuntur defecisse muliebria, hoc est consueta, humana & rationalia. nouum enim hoc prodit genus plus quàm rationale & uere diuinũ, à seipso doctũ, non humanis cõmentis eruditũ, sed furore diuino. an ignoras quod Hebrææ ad partum nõ habẽt opus obstetricibus? pariũt aũt, ut ait Moses, prius q̃ ueniãt obstetrices, artes inquã & sciẽtiæ, & à sola natura opitulãte adiuuãtur. Pulchre aũt apteq; à seipso doctus definitur. primò, quod cito inuenitur: secũdò, quod deus tradidit. siquidẽ quod discitur opus habet lõgo tẽpore: quod suopte ingenio percipitur, expeditũ est & plus q̃ extẽporale. illud hominẽ, hoc deum præceptorẽ habet. et prima quidẽ definitio per interrogationẽ ponitur. quid hoc est quod cito inuenisti mi puer? altera uerò per

per responsionem, dicente illo: quod tradidit dominus deus. est autem & tertia definitio docti à seipso, quod ascendit per seipsum. Dicitur enim inter præcepta: Non *seretis, nec metetis, quæ per se ascendunt. nulla enim arte natura indiget, seminante illa deo, & per suam agriculturam perficiente tanquam sponte nascentia, cũ non sponte nascantur, nisi quatenus nulla omnino adiuuantur humana industria. Nec tam præceptũ est hoc quàm sententia. nam præcipiens dixisset: ne seratis, ne metatis. decernens autem ait: non seretis neq; metetis quæ sponte nascuntur. nam quæcunq; natura ultro præbente accipimus, eorum nec principia nec fines in nostra potestate inuenimus, siquidem in satione principium, in messe finis est. præstat sic intelligere hæc: omne initium & omnem finem esse spontaneum, hoc est naturæ opus, nõ nostrum. uerbi gratia, principium discendi utiq; ingenium est docile, promptumq; ad contemplationem rerum particularium. rursum finis quid aliud, si ingenue fatendum est, quàm natura? siquidem etiam præceptor promouet: sed summum fastigiũ solus deus imponit, natura illa optima. Qui his innutritur dogmatibus, in pace degit perpetua, immunis à molestis laboribus. pax autem & septimana idem est iuxta legislatorem. nam ea die creatio uisa est interquiescere. Conuenienter igitur scriptum legitur:* Et erunt sabbata terræ uobis alimenta. *id recte intelligendum est. Vtilißimus enim cibus est in deo quiescere, maximum bonum conferẽs, pacem ab omni bello tutam & securißimam. nam quæ inter ciuitates intercedit, mixta est seditionibus. at animæ pax pura*

ta est ab omni dißidio. Sed manifestißime, ut mihi uidetur, discimus inuentionem non quæsitorum ex his uerbis scripturæ: Cum induxerit te dominus deus in terrã quam iurauit se daturũ tuis patribus, ciuitates magnas pulchrasq; quas non ædificasti, domos plenas bonorum omniũ quas non repleuisti, cisternas è saxo excisas quas non excidisti, uineta oliuetaq; quæ non plantasti. Vidẽ paratam copiam bonorum affluentium tam ad uoluptatem quàm ad neceßitatem? comparantur enim ciuitatibus generales uirtutes ut patentes latißime: domibus autem speciales, circumscriptæ breuiore circulo: cisternis uero generosæ animæ, capaces sapientiæ, sicut illæ aquarum. cæterum uinetis oliuetisq; profectus & incrementa, prouentusq; fructuum. fructus autẽ scientiæ, uita contemplatiua est, sinceram lætitiam qualem uinum affert conferens, & intelligibile lumen quale à flamma proficiscitur, cuius fomes est oleum. Hactenus de inuentione locuti transeamus ad ulteriorem textus consequentiam. Inuenit, inquit, eam angelus domini ad fontem aquæ.] Fontis crebra fit mentio, qui uno modo mens nostra intelligitur: altero habitus rationalis & eruditio: tertio praua dispositio: quarto bona huic contraria: quinto rerum pater & conditor. horum probationes extãt in sacris literis. uideamus quænam sint. In primo limine legis, ubi mundi opificiũ tractatur, tale occurrit oraculũ: Fons aũt ascendebat è terra, & irrigabat totã terræ superficiẽ. Qui allegorias naturæ occultãtis sua mysteria nesciunt, hunc fontẽ putant similẽ Aegyptio fluuio, qui quotãnis effusus ex alueo stagnat in cãpis, tantum non

ostentans potentiam cæli æmulam. Quod enim per hiemem cælũ præstat alijs regionibus, hoc Nilus Aegypto horis æstiuis exhibet. nam illud superne terrã cõpluit: hic, quod mireris, inferne pluens arua irrigat. Et hoc est cur Moses impietatis reos peragit mores Aegyptios, quod terram pluris quàm cælum faciant, terrestria q̃ olympia, corpus q̃ animam. Verùm ista in alium opportuniorem locum differẽda sunt: nunc propositũ est paucis agere, & ideo redeuntes in uiam à diuerticulo dicimus, fontem ascendentem & rigantem totam faciem terræ, significare principalem nostri partem fonti similé, à qua ceu per terræ uenas, per sensuum instrumenta manant potẽtiæ, per oculos, aures, nares, & cætera. hi sunt in omni animante circa caput & faciem. itaq; tanquam à fonte à principali animæ parte rigatur principalis pars corporis facies, uisiuo spiritu tendente in oculos, auditiuo in aures, olfactiuo in nares, gustatiuo in os, tactiuo in totã superficiem. Sunt & eruditionis fontes uarij, apud quos proceri & cibo utiles sermones germinant, tanquam palmarum arbores. Venerunt, inquit, in Aelim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & palmarum stirpes septuaginta: ibi ad aquas castra metati sunt. Aelim portæ interpretantur, & introitum ad uirtutem significant. Sicut enim initium ædiũ est ianua, sic ad uirtutem primus aditus encyclopædia. perfectus autem numerus duodenarius, quod testatur zodiacus in cælo circulus, illustratus tot sideribus: testatur etiam solis ambitus. nam intra duodecim menses circuitum suũ peragit, & in totidem horas diurnas nocturnasq; tẽpus diuidit.

hommes. Moses quoq; non parum laudat hunc numerum, descripta sua natione in tribus duodecim, & institutis duodecim propositionis panibus, & totidem lapillis cum suis sculpturis, qui in pontificali ueste talari circum rationale quod uocant intexerentur. Laudat & septenarium multiplicatum per denariũ, nunc septuaginta palmas ad fontes memorans, aliâs septuaginta solos seniores, quibus datus est spiritus dei propheticus. totidem iuuenci mactantur ad epulum solenne festi tabernaculorum, ut uocant, idq; certo ordine, nõ simul, sed per septem dies, incipiẽdo à tredecim. sic enim quotidie subtrahendo unum usq; ad diem septimum, septuagenarius numerus conficitur. Postquam autem uentum est ad uirtutis portas artes liberales, cõspicati fontes & apud eos stirpes palmarum, non apud arbores, sed apud aquas, castrametati narrantur. Cur ita? Quoniam palmis & lemniscis ornantur qui perfectæ uirtutis præmia reportant: qui uerò adhuc in rudimentis tripudiant, & eruditionem sitiunt, apud scientias animam rigantes collocantur: quales sunt fontes artium indifferẽtium. Videamus & fontem insipientiæ, de quo legislator sic loquitur. Quisquis cubat cum muliere seorsum sedente, & fontẽ eius reuelat, ipsa quoq; retegente fluxum sui sanguinis: ambo tollantur è medio. Mulierem sensum uocat, intellectum maritum eius præsupponẽs. seorsum sedet sensus, hoc est in longinquo loco. quoties igitur mulier ista relicto marito legitimo aßidet illicientib. se corrumpentibusq; rebus sensilibus, & amatorie singulas complectitur: tunc si intellectus somno succumbat, qui uigilare de-

beret, detexit seipsum fontem sensuũ: hunc enim dico esse sensuum fontem: hoc est, intectum, immunitum, insidijs expositum seipsum reddidit. at tamen nihilominus etiã mulier reuelauit fluxum sui sanguinis. Omnis enim sensus pronus ut fluat foras ad suum sensibile, à ratione cohibetur atq; tegitur. Sed ista mulier deseritur solitaria, uiduata recto ductore. perniciosum est enim sicut ciuitati carere mœnibus, sic animæ destitui à custodijs. Sed quando caret custode? An quoties uisum non continet, profundens se ad sensibilia, & per aures haurit uoces quaslibet, nec odoratum cohibet aliasq́; potentias similes, sinens eas suopte impetu rapi ad quiduis agendũ patiendumq́;. deniq; quoties sermo non cõtinetur, qui multa secreta nemine cohibente intempestiue prodidit, & liberius fluens splendidas fortunas tanquam in trãquillo nauigantes undis repentinis obruit. Hoc est illud magnum diluuium, quando apertæ sunt cataractæ cæli, mẽtis uidelicet: & retecti sunt fontes abyßi, hoc est sensuũ. non aliter enim inundatur anima, nisi superne tanquam cælitus è mente prorumpentibus iniquitatibus: inferne uerò tanquam à terra, scilicet sensu, inundãtibus affectibus. Et hoc est cur Moses uetat turpitudinem patris matrisq́; retegi, quippe qui bene norat quantum malũ esset peccata mentis sensusq́; non cohiberi & cælari, sed tanquam præclare gesta proferri in mediũ. Hi sunt fontes peccatorum, uideamus fontẽ prudentiæ. ad hunc patientia descendit Rebecca, & toto animæ uase repleto, per uiæ cliuum ascendit, ut appositißime iuxta rei naturam legislator loquitur. Euadit enim ad uirtutis celsitudinẽ,

quis-

quisquis à iactabũda descẽdit arrogãtia. Legitur enim: Cumq; descendisset ad fontem, impleuit hydriam, & cœpit ascendere. Hic fons est illa diuina sapientia, ex quo rigantur particulares scientiæ, & quotquot animæ contemplandi cupidæ amore summi boni tenẽtur. huic fonti sacra scriptura imponit aptissima nomina, Iudicium cum & Sanctũ appellans. Reuertentes, inquit, uenerũt ad fontem iudicij, qui est Caddes. Caddes autem sanctus uocatur. tantum non clamat uociferaturq;, sapientiam sanctam esse, puram à rebus terrenis, & rerum iudicẽ, decernentem omnes controuersias. Nunc dicendum superest de illo summo fonte optimo, de quo cælestis pater per ora prophetarum cecinit: Me dereliquerũt fontem uitæ, & foderunt sibi cisternas contritas, quæ aquã continere non poterunt. Ergo deus est ille fons antiquissimus. & merito, uniuersus enim hic mundus ab eo promanauit. Demiror autem & stupeo cum hunc uitæ fontem esse audio. solus enim deus animæ & uitæ, præsertim rationalis animæ, & prudentis uitæ autor est. nam materia res est mortua. deus autẽ plus quàm uita, fons uiuendi, ut ipse ait, sempiternus. quem fugiẽtes impij nõ gustato potu immortalitatis, dementes foderunt sibi, nõ deo primùm, opera propria cælestibus præferentes & olympijs, pluris facientes cura quæsita quàm parata & ultro se offerentia. deinde fodiunt non ut Abraham & Isaac puteos, profundas scientias præbentes sermonem potabilem, sed cisternas, quæ ex seipsis nihil boni ad recreandum habent, & indigent externis affluentijs, quales è doctrina parantur, dum præceptores semper in di

ſcipulorum auditum affatim ingerunt ſua placita contemplationesq́;, retinenda in mente & recondenda in memoria. Verum iſtæ ciſternæ contritæ ſunt, hoc eſt omnes male educati animi lacunæ fractæ perfluẽtesq́;, quæ nec aliunde ſibi parare nec conſeruare poſſunt influxum utilem. Hactenus de fontibus dixiſſe ſufficiat. Cæterum ualde apte ſcriptura inducit Agarem inuentam apud fontem, non haurientem tamen, quia proficiens anima nondum eſt idonea haurire merum potum ſapientiæ: non arcetur tamen quo minus in propinquo moretur. eſt autem omnis publica uia per doctrinam ſtrata munitaq́;. Ideo dicitur eam inuentã in uia Sur.] Nam Sur interpretatur munitio uel directio. Alloquens igitur animam redargutor ait: Vnde uenis, & quo uadis? quod non tam dubitando percontandoq́; quam exprobrando & pudorem incutiendo dicitur. nõ eſt enim fas ut aliquid in rebus noſtris ignoret angelus: quod uel hinc colligitur, quia etiam ſecreta natiuitatis permonuit dicens: Ecce prægnans es, & paries filiũ, & uocabis nomen eius Iſmael.] Nam noſſe fœtum eſſe maſculum ſupra humanam facultatem eſt, ſicut & uitæ inſtitutum eius qui nondum natus eſt, quòd ferus homo erit nõ mitis ac ciuilis. Ergo illud Vnde uenis, dicitur ad obiurgationẽ animæ fugientis meliorem potiorẽq́; ſententiã, cui ſi re magis ſeruiret q̃ nomine, magnã inde reportatura eſſet gloriã. Quo uadis incerta ſectãdo, certis cõfeßisq́; bonis relictis? meretur igitur laudem, libenter admonitionem accipiẽs: quod uel inde apparet, quòd nec dominam incuſat, ſibijpſi fugæ culpã tribuẽs, nec ad ſecunda

inter=

interrogatum respondet, quò uadat. incertum enim hoc erat. de incertis autem tutius suspenditur sententia. Gaudens igitur redargutor obedientia mulieris ait: Reuertere ad heram tuam. prodest enim discipulæ doctricis magisterium, & imperfectæ seruitus apud prudentiam. Reuersa autem humiliare sub manu eius humilitate honestißima, abijciens præsentem brutam superbiam. sic enim feliciter parturiens eniteris prolem masculam nomine Ismael, castigata diuinis monitis. interpretatur enim Ismael auditus dei. est autem auditus à uisu secundus. uisum uerò legitimus filius & primogenitus Israel sortitur. sonat enim quod uidens deum. nam audire etiam falsa pro ueris possumus: uisus nequaquam fallax est, quo res certæ cognoscuntur. Mores autem nascituri describit, dum dicit ferum fore, id est rustice sapientem, nondum ascitum in dei ciuitatem. hæc autem uirtus est, apta nata mansuefaciendis moribus. ijdem feri mores indicantur his uerbis: Manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum. Hoc est enim sophistæ propositum, præseferentis curiositatem in disputando nimiam, & gaudentis contentiosis sermonibus. adeò & ipse ferit omnes disciplinarum sectatores, tum singulis priuatim resistens, tum in commune omnibus: & uicißim ab omnibus percutitur suas fœturas defendentibus, hoc est placita quæ pariunt eorum animæ. Tertia quoque nota adijcitur hæc: Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit:] tantum non manifeste ostendens aduersam dimicationem perpetuam. Itaq; anima quæ sophistam gerit in utero, respondet redarguenti se: Tu

es deus qui inspexit me.] Ac si dicat: tu es meorũ autor consiliorũ & partuũ. & merito. liberaliũ enim & uerè ingenuarum animarum liber & liberator est opifex, serui uerò seruarum. angeli autem dei famuli pro dijs habentur ab his qui in seruitute detinentur & laboribus. Propterea huic puteo nomen indidit, Puteus coram quo uidi.] Sed fieri non potest ô anima proficiens, & liberalium disciplinarum profunda penetrans, ut in eruditione tanquam in speculo uideas autorem scientiæ. Commodus autem huic puteo locus est Caddes inter & Barad. interpretatur autem Barad In communibus, Caddes uerò sancta. nam qui proficit, est in sacrorum profanorumq; confinio, iam mala fugiens, sed nondum idoneus ut ad bona perfecta admittatur, habeatq; cum eis contubernium.

PHILO-

PHILONIS IVDAEI, DE EO, QVIS RErum diuinarum hæres sit, Liber.

N proximè præcedēte libro de mercedibus pro uirili disseruimus: nūc autem propositum est quærere, quis rerū diuinarum hæres sit. Postquam enim ille sapiens audiuit redditum sibi hoc oraculum: Merces tua multa nimis: percontatur: Quid mihi dabis ô here? Ego sine liberis decedam. filius autem meus iste susceptus ex ancilla, hæres meus erit, Damascus Eliezer. ac rursum: Quia non dedisti semen mihi, uerna iste meus hæres erit.] Et quis non attonitus fuisset maiestate proferentis hoc oraculum, ut nec os posset diducere, si non præ metu, certè præ gaudio? adimit enim uocem ut uehemens dolor, ita nimia lætitia. quamobrem & Moses fatetur se parum uocalem & lingua tardum, ex quo cœpit habere cum deo colloquia: quod testimonium prophetæ uerum est. tunc enim uerisimile est uocis instrumentum fieri tardius. rationem autem iam articulatam ferri liberiore impetu, sententiarum magis quàm uerborum ornamenta consectantem expedita quadam & sublimi eloquentia. Sunt autem admirandæ uirtutes, uel fiducia, uel sermonis li-

bertas aduersus præstantiores, quando res eam postu-
lat: ut illa comica sententia uera potius quàm ludicra ui-
deatur: Si seruus semper consuescat silẽtio, Fiet nequam
dediscẽs loqui liberè. Sed quando solet hac libertate uti
seruus contra dominum? nónne quando nullius malefi-
cij sibi est cõscius, certus nihil sibi dictum factúmue nisi
in utilitatem sui domini? Quando igitur decet dei quo-
que famulum libertate linguæ uti contra suum rerumq;
omnium principem atq; dominum, nisi quando à pecca-
tis purus, & charitatis erga dominum sibi conscius, ma-
gis gaudet se esse dei famulum quàm si absq; contentio-
ne adeptus esset imperium terra mariq; in omnes homi-
nes. Cæterum officia obsequiáq; Abraham plena chari-
tatis erga dominum commendat extrema clausula ora-
culi filio eius redditi. Dabo tibi & semini tuo terrã hanc
uniuersam: & in eo semine benedicentur omnes gentes
terræ: propterea quod obediuit Abraham pater tuus
uoci meæ, & custodiuit mandata mea, præcepta mea, le-
ges meas & iudicia. Est autem serui laus maxima: nihil
ex iussis dominicis contemnere, sed impigre industrièq;
uel supra uires conari cuncta exequi ex illius animi sen-
tentia. Sunt igitur qui audire debent potius quàm loqui:
ad quos dicitur, Tace & audi: præceptum pulcherri-
mum. Nam inscitia res est mala temerariáq;, cuius pri-
mum remedium est, auditoris silentium: secundum atten-
tio ad ea quæ auditu digna sunt. Caue autem putes ali-
quid nihili docere hæc uerba, Tace & audi: maius quid-
dam est quod monent. non solum enim linguæ silentium
postulat & auditum aurium, sed utrumq; ab anima exi-
git

git. nam multi aures non mentē afferunt in auditorium, ipsi foris interim uagantur, & multa de multis apud se ipsos agitant, ad cognatos alienósue, aut etiam ad ipsos pertinentia, quæ præstaret ad tempus missa facere: quæ omnia dum cogitationi obstrepunt, fieri non potest ut exaudiatur qui loquitur. nam eius uox non ad homines fertur, sed ad inanimatas statuas, quæ aures habent cum auditu careant. quod si mens quieta ab omnibus externis internisq; motibus dignetur attentam se præbere, & iuxta Mosis præceptum auscultare per silentium, poterit audire quæ dicuntur: aliàs uerò nō poterit. indoctos igitur decet silentium: ad scientiam autem aspirantibus, & dominum amantibus, est necessaria confidens facundia. Legitur enim in Exodo: Dominus pugnabit pro nobis, uos autem silebitis. ac mox tale oraculum subiungitur: Et dixit dominus ad Mosem: Quid clamas ad me? quasi deberent silere qui nihil auditu dignum afferunt, loqui uerò qui præ amore sapientiæ confidunt in domino: nec solum loqui placidè, sed etiam proclamare: non ore linguaq;, à quibus ictum aerem aiunt in orbem moueri, atq; ita ad auditum pertingere: sed illo musico sonoroq; instrumento, quod mortalis audit nemo, soli ingenito illi immortaliq; exaudibile, istorum uerò qui in sensibus uolutantur nemini. Certè cum totum mentis instrumentum per diapason & disdiapason symphonias insonat, auditor quasi interrogatur, cum reuera non interrogetur. nam deo nota sunt omnia. Quid ad me clamas mala deprecans, aut pro bonis acceptis agens gratias: aut utrumq; agens eadem opera? adeò hic parum

uocalis

uocalis & lingua tardus ac penè mutus, aliubi non lo-qui solum inuenitur, sed & clamans introducitur, rur-sum aliubi loquens indesinenter & eodem fluxu sermo-nem continuans. Moses, inquit, loquebatur, & deus ei uoce sua respondebat, non docens eum per certas oratio-nis periodos, sed semper & continenter ei respondens. Vbi autem responsio, ibi utiq; & interrogatio. Rogat autem quisq; quod ignorat, cupiens id discere. nam di-scentibus nihil tam proprium ac utile, quàm quærere, rogare, scitari, non uideri sibi uel scire aliquid, uel per-cepisse solide. Ergo sapiẽtes deo præceptore magistroq; utuntur, imperfecti uerò sapiente illo, ad quem dicunt: Loquere tu nobis: nõ loquatur ad nos deus, ne fortè mo-riamur. Tanta autem in loquendo libertate utitur hic uir bonus, ut non solum clamet, sed reclamet quoq;, fre-tus uera fiducia & affectu non fucato. Nam uerba hæc: Si remittis ei peccatum hoc, remitte: sin minus, dele me è libro tuo quem scripsisti. & illa: Num ego in utero con-cepi totum hunc populum, aut peperi eum, quia dicis mihi: sume eum in sinum tuum, & gesta tanquam nutrix infantulum? & illa: Vnde mihi carnes ut dem uniuerso huic populo, qui opplorat mihi? nunquid oues & bo-ues mactabuntur, aut omnes pisces maris comportabun-tur & sufficient? & illa: Domine cur afflixisti hunc po-pulum? &, Cur misisti me? &, Ex quo profectus sum ut loquerer ad Pharaonem in tuo nomine, afflixit popu-lum. &, Non liberasti tuum populum: hæc inquam & si-milia nemo uel regi cuiuis auderet dicere. cæterum cum deo loqui tam libere, summæ fuit non audaciæ sed fidu-cia

ciæ:quia sapiẽtes omnes amici dei sunt, præsertim quod ad sacras leges promulgandas attinet. libertas autem loquẽdi cognata est amicitiæ: alioqui cum quo loquemur liberè, si cum amico non licet? Rectè igitur in sacris literis Moses amicus dei celebratur, ut quoties audacius loquitur, amicitiæ potius id tribuatur quàm arrogantiæ. nam arrogãtis est temeritas, amici uerò fiducia. Sed considera iterum quòd fiducia temperatur cum reuerentia. nam hæc uerba, Quid mihi dabis? fiduciam præ se ferũt: illud autem, ô here, reuerentiam. Cæterum cùm duabus appellationibus prout res postulat, rerum autor appellari soleat, aliquando deus, aliquando dominus, nunc harum neutra, sed herus assumitur, idq́; peropportunè & religiose admodum: quamuis hæc uocentur synonyma herus & dominus: sed quamuis utrumq; nomen in unum eundemq́; competit, distinguit tamen hæc cogitatio: quia dominus κύριος παρὰ τὸ κῦρος, hoc est, ab autoritate dicitur, qua ratum fit aliquid: sicut contra ἄκυρον uocatur irritum. herus autem δεσπότης παρὰ τὸν δεσμὸν, id est, uinculum. Vnde ut opinor δέος, id est, timor. itaq; & δεσπότης dominus erit & quidẽ timendus, non solum propter autoritatem, uerum etiam propter metuendam omnipotentiam. uel fortasse quia colligat continetq; omnia cõstringens indissolubiliter, alioqui natura dissolubilia. Quare cũ dicit, Here, quid mihi dabis? perinde est ac si dicat: Non ignoro tuam ingẽtem potentiam, scio & potestatem tuam terribilem. timens tremensq́; te appello, & rursus fiducia subleuor. Tuum enim oraculum iubet ne timeam: tu mihi linguam erudi

tam

tam dedisti, ut sciam quando loquendum sit. tu os meum consutum soluisti, aperuisti, & articulatum fecisti: dicenda quoq; suggeris, confirmans illud tuum oraculū: Ego aperiam os tuum, & docebo te quid loqui debeas. Quis enim sum ego ut loqui me doceas, ut mercedem pollicearis perfectiorem quouis dono & gratia? nónne è patria sum profugus? nónne cognatos deserui? nónne careō paternis ædibus? nónne omnes me relegatum, profugum, desertum, & inhonoratum nominant? Verum tu mihi here es patria, tu cognatio, tu paterna domus, tu honor, fiducia, opulentia clara & perpetua. Cur igitur non audeam proloqui quæ cogito? cur non perconter de his quæ cupio discere? attamen quamuis præ me ferre confidentiam uidear, nihilominus metum et stuporem fateor: nec tamen pugnare in me affectus contrarios, timorem atq; audaciam, sicut fortasse aliquis suspicabitur, sed contemperari aptißimè. itaq; insatiabiliter fruor tam bene tēperato poculo, quod facit ut nec liberius loquar quàm pro reuerentia, nec reuerentia libertatem mihi adimat. Didici enim meipsum metiri, quàm sim nihili, & nimiā tuam beneficentiam suspicere. & quoties puluerem cineremq;, aut si quid his est proiectius, meipsum sentio, tunc appellare te audeo, humiliatus & in terra prostratus, sic mutatus ut uix subsistere uidear. Talem affectum animæ impreßit in meam memoriam uisitator Abraham. Appropinquans, inquit, Abraham dixit: Nunc incepi alloqui dominum, ego autē terra sum & cinis.] Tunc enim tempus est ut creatura suum factorem appellet, quando agnoscit quàm ipsa sit nihili. Illud autem,

Quid

Quid mihi dabis? non tam dubitantis est uerbum, quàm gratias agentis pro acceptorum beneficiorum magnitudine: Quid mihi dabis? Num est quod sperem præterea? Copiosæ sunt, ô munificentißime, tuæ gratiæ, nullis circumscriptæ terminis, nec modum nec finem habent, fontium more inexhaustæ & subscatentes perpetuo. Sed considerandus est non solum torrens exundans tuæ beneficentiæ, uerum etiam arua nostra quæ illo rigantur. nam si nimis perfundantur, stagna & paludes erũt pro campis frugiferis. annon & mihi certa mensura opus est? ideò percontor Quid mihi daturus es? qui iam dedisti plurima, & penè omnia quorum natura humana capax est. quod enim adhuc cupio scire, hoc est, quisnam poßit esse dignus hæres tuorum operum. Ego defungar sine liberis, acceptis bonis ad breue tempus paucosq́; dies duraturis, & ad finem properantibus, quamuis optem longæuitatem nec senio nec morti obnoxiam, ut poßit iactis seminibus radices firmas extendere, & stipitem usq; ad cælum attollere. necesse est enim ut humana uirtus in terra gradiens ad cælum erigatur, ut ibi gustato immortalitatis nectare, sempiternam salutem habeat. nam scio quòd sterilem animam odisti, ipse rerum omnium genitor. eximiam enim gratiam largitus es perspicaci generi, ne unquam sterilescat & prole careat: cui quoniam & ego contributus sum, iure hæredem desidero. Cum enim uideam id inextinguibile, turpe puto sinere ut naturæ meæ bonum intereat. Supplex igitur imploro, ut semina scintillæq́; foueantur, è quibus uirtutis lux salutaris accendi queat, quæ tanquam lampas per

manus

manus tradita, mundo æquæua fiat. Indidisti & medit torijs uiris desiderium filiorum qui progignuntur ex a nima, quibus potiti exclamarunt præ gaudio. En puer quorum misertus est deus seruorum tuorum: quorum peregrinatio nutrix & altrix est, quorum intactæ an mæ teneræ generosæq; sunt, in omnes uirtutis forma uinas & pulcherrimas fingi faciles. Sed doce me & lud, an filius Masec uernaculæ meæ, tuarum gratiar hæres sit idoneus. nam ego hactenus neq; speratum a pi filium, neq; de hoc quã accepi spem habeo. Quæ autem sit hæc Masec, & quis eius filius, non obiter co siderandum est. Masec interpretatur ex osculo. di autem ab amore osculum. nam ille est animarum co ctarum per mutuam beneuolentiam: hoc autem nu salutationem habet superficietenus in occursu fort sicut enim in ἀνακύπτειν non est κύπτειν, in κατα νειν πίνειν, in μαρσίππῳ ἵππος, sic nec in κατα φιλεῖν, id est, amor in osculo. nam multi etiam inimi coacti aliqua necessitate hanc officij speciem exhibent quæ sit autem illa ex osculo, non ex sincera caritate no bis commendata, dicam nihil dissimulans. Vita qua co sensibus conuiuimus, tota secura, quam nemo nõ am quam hominum uulgus heram existimat, elegantio famulam, non externam aut emptitiam, sed uernac & tribulem quodammodo: qui etiam didicerunt os ri eam non amare, cum illi alteri ualde ament eam c siderent. Laban autem ille uirtutis osor ne osculari q dem potest attributas meditatori potentias, sed ut a tus simulationi fictisq; moribus, tanquam ægre fer

eum reuera non doleat, ait: Non iudicasti me dignum ut oscularer pueros meos & filias. Iuste ac merito. Simulationem enim implacabiliter odisse didicimus. Dilige uirtutes, & animo complectere, & non requires osculum, fucatum specimen amicitiæ. nõ est enim eis amplius portio uel hæreditas in domo tua. nónne pro alienis à te reputatæ sunt? nónne uendidisti eas, & deuorasti earũ precium? ut ne in posterum quidem eas poßis redimere ac postliminio reuersas recipere. quid igitur osculari uult inimicus perpetuus uirtutum omnium? At non sic Aarõ osculatur Mosem, sed ex animo ut germanum charißimum. Amanter, inquit, salutauit eum, & complexi sunt seinuicem. Sũt autem uitæ tria genera, una apud deum, altera apud creaturam, tertia media, mixta ex utraq;. quæ apud deum est, non descendit ad nos, nec uenit in istas neceßitates corporis: quæ apud creaturam, nec ascendit, nec curauit ascendere, degens in cauernis intimis, & uita minimè uitali gaudens. at quæ mixta est, sæpe ad meliorem tracta ordinem numine corripitur, interdum retracta ad deteriorem retro se recipit. quod si ad hanc tanquam in bilancem melior uita accedat, adeò prægrauabit, ut in diuersa lance minimum ponderis appareat. Moses autẽ ei quæ apud deum est uitæ palmam decernens sine puluere, reliquas inter se comparat per duarum mulierum similitudinem, quarum alteram dilectam, alterã exosam, uocat aptißimis nominibus. Quis enim est qui non capiatur oculorum, aurium, gustus, odoratus tactusq; delicijs ac uoluptatibus? Quis non abhorret à contrarijs, frugalitate, continentia, austera castigatáq;

gatáq; uita, lusus ac risus experte, plena curis & labo-ribus, contemplandi cupida, infensa ignorantiæ, contem-nente pecuniam, gloriam, delicias, aspirante ad tempe-rantiam, bonam existimationem, & uidentes non cæcas diuitias? Est quidem primogenitura ut antiquior ita ho-noratior: Moses tamen etiam posterius natos hoc hono-re dignatur, his duplum tribuens, alteris auferens dimi-dium. Si habuerit, inquit, homo duas uxores, dilectam & exosam, & ambæ pepererint, cum distribuet suam substantiam, non poterit primogenituram dare filio di-lectæ, scilicet uoluptatis. iuuenis enim hic censetur, et tempore antiquior. sed dabit filio seniori nato è fastidi-ta prudentia, qui à pueritia dignus fuit, cui duæ portio-nes debentur. Huius figuræ sensum moralem quia iam an-te diximus, reuertamur ad proximè sequentia, præmoni-to lectore, quod exosæ deus uuluam aperuisse dicitur, ortum dans bonis studijs & honestis operibus, cum ea quæ dilecta putatur, mox ab initio sit sterilis. Videns in-quit, dominus quod Lia fastiditur, aperuit uuluam eius: Rachel autem erat sterilis. Sed quoties anima prægnans quales decet fœtus parturit, tunc altera sensibilium ge-nitrix sterilescens desinit parere, grata non propter a-morem, sed propter oscula. Huius sensualis uitæ, quæ Masec nominatur, unusquisq; nostrum est filius, hono-rans demiransq; nutricem altricemq; humani generis: quam terrenus intellectus Adam nomine, ubi factam ui-dit, quamuis mortem suam, uitam illam nominauit. Vo-cauit, inquit, Adam nomen uxoris suæ uitam, quod ipsa sit mater omnium uiuentium, reuera mortuorum iuxta

uitam

uitam animæ. At quotquot uerè uiuunt, matrem habent sapientiam, sensus autem utuntur seruitio. in hoc à natura factum existimãtes, ut minister sit ad parandam scientiam. nomen autẽ nati ex ea uita cuius nota est osculum, Damascus traditur, quod sacci sanguis interpretatur, aptè admodum: quia per saccũ significatur corpus, per sanguinem uita quæ est in sanguine. nam quoniam anima dupliciter dicitur, & in uniuersum, & pars eius præcipua, quæ propriè dici potest aĩæ anima: sicut oculus et totus globus est, & ea pars qua propriè cernimus: existimauit legislator duplicem essentiam animæ: totius quidem, sanguinem: præcipuæ uerò partis, diuinum spiritum. proinde apertè dicit: Anima omnis carnis, sanguis est. egregiè carniũ turbæ influxum sanguinis attribuit ut proprium. mentis uerò essentiam nulli creaturæ coaptauit, sed introduxit eam supernè inspiratam à deo. Inspirauit, inquit, creator omnium in faciem eius spiritum uitæ, & factus est homo in animam uiuentẽ, quæ etiam ad imaginẽ sui factoris expressa narratur. Itaq; duplex est genus hominũ, alterum quod uiuit iuxta rationẽ inspiratã diuinitus. alterũ quod sanguine uiuẽs seruit carnis uoluptatibus. hoc terræ figmentũ est, illud ad imaginẽ dei expressa effigies. ea terra sanguine macerata, ex qua ficti sumus, nõ mediocriter eget diuino auxilio. ideò dicitur: Iste Damascus Eliezer. Interpretatur aũt Eliezer deus adiutor meus. quoniam hæc moles sanguinea per se dissolubilis et mortua, cõsistit et fouetur prouidentia dei sua manu sustẽtãtis et protegẽtis: alioqui ne per unũ qdẽ diẽ genus nostrũ durare poterat. Nõ uides quod &

Mosis secundus filius eodem est nomine? Nomē, inq
secundi Eliezer. ac mox causam adijcit. nam deus me
auxiliator meus, & eripuit me è manu Pharaonis. Ce
rũ sanguineæ sensualisq; uitæ amicis præficitur ille p
tatis dissipator & hostis Pharao nomine, cuius regn
iniustum & crudele non licet effugere, nisi Eliezer
scatur in anima, & auxilium à solo seruatore nos sp
re iubeat. Rectè autem in stemmate Damasci non pa
sed matrē Masec memorat: ut ostendat quod anima s
guinea, qua bruta uiuunt, ad mulierum maternum
nus propriè pertinet, expers masculini generis. At
sic uirtus Sarra: solam enim uirilem stirpem sibi
pat, ex solo deo nata qui pater est omnium, ipsa m
carens principium. Vere, inquit, soror mea est, ex
patre, non item matre progenita. Hæc de quibus p
neremus habuimus. erat enim in prima parte arg
ti quædam obscuritas penè ænigmatica. Quid a
studiosus quærat, explicandum est diligentius. A
sit aliquis huius sanguineæ uitæ cupidus, & sensib
ditus, incorporearum diuinarumq; rerum hæres f
His dignus habetur solus ille qui supernè inspiratu
cælestis diuinæq; portionis particeps intellectus p
mus, contemnens non modo corpus, sed & alteram
tem animæ, quæ cum sit bruta sanguine fermentatur
rores feruentes & concupiscentias ardentes excit
ergo sic interrogat: Quoniam mihi non dedisti se
illud à seipso doctum & intelligibile, num uerna m
hæres mihi erit, sanguineæ uitæ filius? Vix id eloc
erat, cum deus respondit. Mox, inquit, uox dei facta

ad eum dicens: Non hic hæres tuus erit, nec quisquam sensui conspicuus. nam incorporeæ naturæ intelligibilium rerum hæredes fiunt. Et obseruandum quod nec dixit deus, nec locutus est, sed uox dei facta est ad eum, tanquam intus in corde pulsans. Quis ergo hæres erit? non ille intellectus qui sponte detinetur in corporis carcere, sed qui solutus uinculis liberatusq; prodijt extra parietes, & ut ita loquar, seipsum dereliquit. Qui, inquit, egredietur ex te, hic hæres tuus erit. Ergo si cupis ô anima, hæres diuinorum bonorum fieri, non tantum terram corpus, & cognationem sensuum, & domum paternam, rationem desere, sed & teipsam fuge rapta extra teipsam sicut lymphati & fanatici, bacchabunda & numine agitari te non dissimulans. nam extra se raptæ, afflatæq; diuino furore, & impulsæ cælesti cupidine, attractæq; à ueritate impedimenta dimouēte & uiam muniente, hæc est hæreditas. Sed quomodo migras ab illis prioribus, ingenuè dic nobis, ô mens, quæ audire doctis insonare soles intelligibilia dicens: Equidem migraui è corpore, quando carnē sensumq; contempsi, atq; etiam omnia sensibilia, si ad ueritatem conferantur spectra & phantasmata, damnato sensuum iudicio corrupto & insincero plenoq; falsis opinionibus: damnatis etiam his quæ iudicantur, ut paratis ad inescandum fallendumq;, & ueritatem, quantum in se est, tollendam è rerum natura. quin & è ratione migraui, quando multum irrationalitatis in ea cognoui, utcunq; tumente & extollente se. ausa est enim quiddam non mediocre, per umbras corpora, per uerba res, quod fieri non potest,

mihi ostendere. itaq; labebatur per lubrica, & cogebatur multa circumloqui, quæ proprijs uerbis eloqui disertè non poterat. quapropter cum uiderem eam affectam ut infantem puerum, decreui satius esse migrare ab his omnibus, & ad deum referre singulorum potentias, qui & corpus compingit ac corporat, & sentiendi uim indit sensibus, & rationi orationem suppeditat. Proinde agedum sicut dereliquisti cætera, excede ac emigra etiam ex teipsa. at quomodo? caue ne intellectum, cogitationem, perspicacitatem tibijpsi thesaurizes, sed offerens hæc ei dedica, qui exactè intelligendi & infallibiliter percipiendi causa est. hæc autem donaria recipit alterum è sacratis templum, scilicet sanctius. Sunt enim opinor duo, alterum intelligibile, alterum sensibile. sensibilium naturarum mundus hic, intelligibilium uerò ille intelligibilis est receptaculum. Quòd autem is qui iam dicta egressus cupit sectator dei fieri, prædiuitis naturæ laudatam hæreditatem assequitur, testis est scriptura dicens: Eduxit eum foras & dixit: suspice in cælum. quoniam hic est diuinorum bonorum thesaurus. Aperiat tibi, inquit, dominus thesaurum suorum bonorum, cælum uidelicet. ex hoc certè consummatas lætitias largitor ille continuè depluit. Suspice, ut arguas cæcum uulgus hominum, quod cum sibi uidetur cernere, orbatum est luminibus. nisi fortè non est orbum dum mala bonis antefert, iustis iniusta, perturbationes tranquillitati animi, immortalibus mortalia: repulsisq; monitoribus ac castigatoribus cum suis præceptis atq; monitis, adulatores admittit & sermones inuitantes

tantes

tantes ad uoluptatem, ocium, ignorãtiam, atq; delicias. Ergo solus bonus uidet. quamobrem & prophetas prisci nominabant uidentes. qui aũt foras prodijt, nõ solum uidens, sed & deũ uidens appellatus est Israel. sic enim hæc uox interpretatur. At isti etiamsi quando aperiunt oculos, terram intuentur terrenorum cupidi, et innutriti materiæ. nam ille attollẽs oculos ad ætherem suspicit, unde manna uerbum diuinum, cælestis immortalisq; cibus animæ spectandi ac discendi cupidæ. istis uerò animus est in cepis & allijs pupillas cruciãtibus & turbantibus ita ut cõniucant, atq; in porris & salsamentorum fœtoribus, cibis Aegypto peculiaribus. Venerũt, inquit, nobis in mentem pisces quibus in Aegypto uescebamur gratis, cucumeres, pepones, porrum, cepe, allium. nunc anima nostra exaruit, nihil præter manna uident nostri oculi. Facit autem ad mores & illud Eduxit eum foras, quod quidam indocti ridere solent, rogitantes & quis intrò educitur, aut ediuerso foras intrat? Etiam, ô ridiculi & nimis faciles. nescitis enim uestigare mores animæ, sed solos corporum locales motus in his uerbis quæritis. ideò mirum uobis uidetur si quis intrat foras, aut intro exit. nobis uerò Mosis familiarib. nulla est hic absurditas. Annon diceretis, perfectum summum sacerdotem, quãdo in adytis operatur sacris patrijs, intus esse ac foris? intus conspicuo corpore, foris anima uaga obambulãteq;. rursum aliũ uel alienum à Leuitico genere. amicũ deo carũq;, extra sacraria stãtẽ, intus in penitißimis agere, qui peregrinationẽ putat totã uitã corporis: et quoties potest solã aĩæ uitã uiuere, credit se degere ĩ patria.

nam extra amicitiam est omnis insipiens, etiamsi ne momentum quidem discedat à contubernio: intus uero omnis sapiens, etiamsi non solum regionibus, uerum etiam immensis terræ tractibus disiunctus sit. Moses aũt hunc amicum adeò deo propinquũ ait, ut nihil ab anima differat. dicit enim: Amicus æqualis animæ tuæ. Iuxta eiusdem æstimationem, nec sacerdos erit homo, tãtisper dũ est in sanctissanctorum, donec exeat, non corporaliter, sed animæ motibus. Mens enim quando pure deo sacrificat, non est humana, sed diuina. cum autẽ ad aliquid humanum auertitur, descendens de cælo, uel potius delapsa in terram, egreditur etiamsi corpus intus maneat. Rectißime igitur dictum est, Eduxit eum foras, è carcere corporis, è cauernis sensuũ, è fallacibus rationis sophismatibus: & insuper ex seipso, atq; opinione qua putabat, se nulli obnoxium libere ac suapte facultate percipere atq; intelligere. Producto autem foras dixit: Suspice in cælum, & numera stellas, si potest iniri eorum numerus. Sic erit semen tuum. Egregie dictum, sic erit semen tuum, non par stellarum numero. non enim solam multitudinem, sed & alia multa ad perfectam felicitatem conducentia uult indicare. Sic erit, inquit, sicut quod uides in æthere, sic cæleste, sic umbra carens, plenum splendore purißimo (nam nec in cælo nox locum habet, nec in uirtute tenebræ) dispositum ornatißime, immoto manẽs ordine, semper sui simile. Vult enim cæli effigiem, aut quod plus est, cælum terrestre dici sapientis animam, ut quæ in æthere habet lucida sidera, statos motus, concinnas choreas, diuinos circuitus, uirtutum splendores fulgi-

fulgidißimos & stellis simillimos. quòd si sensibiliũ stellarum numerum inuenire est impoßibile, multo magis intelligibilium. Nam quanto præstantius est quod iudicat quàm quod iudicatur: siquidem mens sensu est potior, hic uero illa hebetior: tantum & inter ea quæ iudicantur interest. itaq; immenso intelligibilia sensibilium numerum superant. nam oculi animæ proprij minima quædam portio est oculus corporeus. ille soli est similis, hic candelabro quod modo accẽsum mox extinguitur. ideo necessario subiungitur: Credidit Abraham deo: ad laudem eius qui credidit. Dicat fortasse aliquis, hoccine laude dignum iudicas? Quis deo loquenti pollicentiq; fidem non adhiberet, etiamsi esset impius & omniũ mortalium iniustißimus? Huic respondebimus: Caue caueso præclare uir, ne temere aut illum sapientem fraudes suis laudibus, aut indignis perfectißimam uirtutem fidem tribuas, aut nostram super hac re incuses sententiam. Nam si penitius scrutari, non solum in superficie, uolueris, comperies quàm difficile sit credere soli deo absque ullo testimonio, propter cognationem quam habemus cum rebus mortalibus, quæ nobis persuadent ut credamus fidamusq; gloriæ, principatui, amicis, sanitati roboriq; corporis, & cæteris plurimis. has persuasiones eluere, & diffidere creaturæ per se infidißimæ, ac soli deo fidere, qui solus uere fidus est, res est animi magni cælestisq;, non inescati ullis rebus nostratibus. Illud quoque bene additur, imputatam ei fidem ad iustitiam.] Nihil enim tam iustum, quàm fide sincera deo credere. Id quantũuis iustum & naturæ consentaneũ, mirum uide-

tur propter uulgus incredulum, quos arguẽs sacra scriptura dicit, in solo deo firmum esse certumq; præsidiũ, quantumlibet hoc mirentur homines uerorum bonorũ expertes, alioqui reuera non mirabile. est autẽ opus iustitiæ proprium. Et dixit, inquit, ad eũ: Ego sum deus qui eduxi te de terra Chaldæorum, ut darem tibi terrã hanc in hæreditatem.] Hoc nõ solum noua pollicetur, sed & ueterem promißionem confirmat. Siquidem dudum donatum bonum, exitus erat è meteorologia Chaldaica, quæ docebat credere, mundum non opus dei, sed deum ipsum esse, & bona malaq; imputare stellarũ certis ordinatisq; cursibus, unde bonorum malorumq; causæ pendeant. hanc tam prodigiosam opinionem homines ad credendum faciles hauserãt ex æquabili motu orbium cœlestium. nam Chaldim interpretatur æquabilitas. Nouum autem bonum quod promittitur, est acquisitio sapientiæ eius quæ non sensu discitur, sed mente sincerißima percipitur, & confirmat migrationem optimã, anima se conferente ab astronomia ad physiologiam, et ad certam cognitionem à coniectura: atq; ut proprie loquar, à genitis ad Ingenitum, à mundo ad eius patrẽ cõditoremq;. Chaldaicam enim sectam cælo fuisse deditã: hunc autem postquam inde migrauit, deo qui cælo uehatur & id gubernat, credidisse, narrãt sacra eloquia: præclara sane hæreditas, fortasse maior quàm pro captu hæredis, sed digna largientis magnitudine. Sed non sufficit bona spes & miræ felicitatis expectatio sapientiæ cupido per oraculum oblata, nisi & modum audiat, quo ad eam felicitatem peruenturus sit, quod molestum

lestum sit illi hæc ignorare, ut insatiabiliter sitienti scientiam. Ideo percontatur: Domine deus, quomodo cognoscam quod eam hæreditate poßidebo? Dicat fortasse aliquis, non conuenire hoc ei qui crediderat. nam hæsitationem dubitantis esse, eum uerò qui credit, nihil amplius quærere. Dicendum igitur eum hæsitare & credere, sed non de eadem re. absit hoc à fideli anima. credidit se hæreditario iure possessurum sapientiam, nihil aliud quærit, quàm quomodo sibi obuentura sit ea felicitas. nam obuēturam certo scit fretus dei promißione. Itaq; delectatus hominis prono ad discendum desiderio præceptor, incipit à primis elementis eum erudire, primum docens quod est summè necessarium: Sume mihi. Breue uerbum, sed magna uis eius. nō pauca enim indicat. Ante omnia, proprium, inquit, nullum habes bonum, sed si quid habere putaris, aliunde habes. Vnde colligitur quod accipimus à deo quicquid habemus, non à post eum nata creatura, quæ ipsa manus ad eum tendit ut accipiat. Secundo, inquit, quicquid sumis sume non tibiipsi, sed quasi mutuum aut depositum redde ei qui deposuit, & quidem cū auctario, ueterem gratiam noua pensans gratia, & decenter aliquid rependens bene merito. nam multi sacris depositis male usi, præ auaritia nimia uerterunt ea tanquam sua in proprium commodum, tu uero uir bone da operam pro uiribus, ut non solum integra illæsaq; serues quæ accepisti, sed omni cura efficias, ut qui deposuit nō habeat quod queratur de tua custodia. deposuit autem hæc, animam, rationem, sensum, nimirum factor animaliū: quæ depo-

deposita figurate iuuenca, aries, capra nominantur in sacris literis. hæc autem quidam sui nimis amantes usurparunt sibi, alij reposuerunt ut tempestiue redderent. et fraudatores quidem sunt innumeri. quis enim est nostrũ qui animam rationem sensum in bonis suis non censeat, sibi acceptum ferens quod sentit loquitur intelligit? eorum autem qui bona fide custodiunt depositum exiguus est numerus. hi tria iam dicta deo dedicant, rationẽ, sensum, animam. Sumpserunt enim non sibi, sed illi hæc omnia: itaq; merito fatentur ab eo uenire uires horum singulis, menti cogitationes, rationi sermones, imaginationes sensibus. cæterum qui hæc ascribunt sibijpsis, merito sibi parant has miserias: insidiosam animam fermentatam brutis affectionibus, & uitijs plurimis obsitam, nunc gulæ atq; libidini tanquam in lupanari prostitutam, nunc à plurimis iniquitatibus tanquam in carcere constrictam cum maleficis, non hominibus, sed studijs, quæ omnibus tribunalibus facessunt negocium. rationẽ uero maniloquam, exacutam ad impugnationem ueritatis, sibi dedecus afferentem, damnum autem audientibus. præterea sensum insatiabilem, semper ingurgitantem res sensibiles, sed nunquam expleri ualentem, contumacem aduersus monitores, & conspuentem quicquid ad emendationem audit uidetq;. Qui autem hæc sumpserunt non sibi, sed deo, dedicarunt ei singula, ut sacra seruantes suo domino: mẽtem quidem, ne quid aliud quàm de deo uirtutibusq; cogitaret: rationem uero, ut ore frenato, laudibus hymnisq; ueneraretur parentem rerum omnium, ostentans in hoc tantum negocio suam eloquẽtiam:

tiam: sensum autem, ut imaginando totum hunc mundū sensibilem, cælum terramq́; & naturas quæ sunt in medio, animantes ac stirpes atq; uires harum & efficaciā, motusq́; alios & habitus, sedulo & sine fuco nūciet animæ. menti enim deus dedit, ut intelligibilem mundū per seipsam, uisibilem autē per sensum, cognosceret. Quod si quis posit omnibus his partibus deo magis quàm sibi quærere, per sensus introspiciendo sensibilia, inueniendæ ueritatis studio, per animam autem in rebus intelligibilibus quæ uere sunt philosophando, deniq; per uocis instrumentum laudando hunc mundum & eius opificem, uiuet uitam beatißimā. Hæc puto significari per uerbum illud, Sume mihi. Cæterum quoniam misericordi deo uisum est suæ uirtutis excellentiam cælitus in terram demittere, ut genus nostrum potioris sortis fieret particeps, figurate tabernaculum cum suis sacris apparauit, sapiētiæ simulacrum et imaginem. nam in medio nostræ impuritatis collocatum tabernaculum ait scriptura, ut esset quo purificaremur, elutis et abstersis sordibus ac maculis, quibus referta est hæc uita nostra misera. Videamus igitur quid præcipiatur de apparando tabernaculo. Locutus est, inquit, dominus ad Mosem dicens: Dic filijs Israel. Sumite mihi primitias, à quocunq; ultro dante sumetis eas. Hic quoq; præcipitur ut non sibi sed deo sumant, examinando dantis animum magis quàm donum, & conseruando quæ dantur illæsa atq; integra. quod autem primitias postulat, id ad erudiendos nos pertinet. nam reuera corporum ac rerum primitiæ deo debentur. id si scire uis, considera stirpes, animantes,

mantes, artes, scientias. prima stirpium semina sunt ne agriculturæ an inuisibilis naturæ opera? quid hominũ cæterorumq; animalium generatio, nonne parentum operam habet accessoriam, suprema autem antiquissima ueraq; eius causa natura est? artium autem scientiarumq; nonne fons, radix, fundamentũ, aut si quod aliud est nomen potioris principij, natura supponitur, cui cõtemplationes omnes superstruuntur? naturam uero si subtrahas, imperfecta erunt omnia. Et hoc est quod mihi quidam uidetur dixisse aptißime: ἀρχὴ λέγεται ἥμισυ παντός. Dimidium facti qui bene cœpit habet. Merito igitur in sacris eloquijs primitiæ dedicãtur deo rerum principi. Alibi quoq; sic legitur: Locutus est dominus ad Mosem dicens: Consecra mihi omnem primi fœtum primogenitum, aperientem uuluam, in filijs Israel, ab homine usq; ad pecora. itaq; sic etiam cõfessum fit, quod quæ antiquiora sunt & præcipua deo debentur, præsertim primogenita. quoniam enim omne genus est incorruptibile, incorruptibili deo iuste attribuitur, & quicquid in uniuersum uuluam aperit, ab homine, hoc est ratione, usq; ad pecora, id est sensus corporis. nã qui aperit uuluam singulorum, mentis ad percipienda intelligibilia, rationis ad exercendum sermonem, sensuum ad obiecta tractanda, corporis ad proprios eius motus atq; habitus: est ille dei sermo inuisibilis sator & artifex, qui conuenienter ad patrem refertur. atqui sicut principia dei sunt, sic & fines: teste Mose, qui præcipit ut separetur finis, & dedicetur domino. attestantur & mundanæ res. quomodo? stirpis principiũ semẽ est,

est,finis uerò fructus:utrūq; opus naturæ non agriculturæ. Rursum scientiæ principiū natura est ut ostēdimus, finis aūt ne contingit quidem hominibus. nemo enim absolutus est in ulla scientia, sed reuera perfectiones & fastigia unius solius sunt. itaq; nos uersamur in spatio medio finem inter & principiū, discendo, docendo, agros colendo, cætera opera tractādo quasi agamus aliquid, ut & generatio uideatur aliquid agere. Manifestius tamen principia finesq; deo tribuuntur in mundi creatione, dicente scriptura, In principio fecit: & rursum, Perfecit deus cælum & terram. Nunc igitur ait: Sumite mihi: sibi debita uindicans, & præcipiens ne quæ dātur utientur, sed ita ut oportet seruentur. Rursum alibi quire nulla indiget, & ideo nihil accipit, fatetur nihil accipere, ut pietatē accendat, & ad sanctitatē religionemq; prōptos faciat, quasi delectetur spōtaneis obsequijs animæ & cultu legitimo. Ecce, inquit, accepi Leuitas pro omni primogenito aperiēte uuluā apud filios Israel, erūt eorū redemptio. Damus igitur & accipimus. sed accipimus proprie, abusiue dare dicimur, ob causas quas diximus. apte aūt redemptionē Leuitas nominat. nihil enim æque mentem ad libertatē erigit, ac confugere ad deum suppliciter. id autem sacrata Leuitica tribus profitetur. Quādo igitur satis de his disseruimus, reuertamur ad textus reliqua. Sume mihi, inquit, iuuencā indomitā, illæsam, tenerā, iuuenē, lasciuā, sed rectoris patientē animā. sume mihi arietē, rationē maturam, paratā certamini, idoneā soluendis et dissecādis nodis sophistarū ex aduerso disputantiū, idoneā et ad tuendū ornādūq; eū cui

conti-

contigit. sume mihi & sensum inducentem in hunc mundum sensibilem, capram, tria hæc omnia, iuxta numerũ perfectum composita, principium, finem, medium habẽtia. præterea turturem & columbam, diuinam & humanam sapientiam, ambas quidem uolucres & in altũ tolli exercitatas, differentes tamen à se inuicem, quatenus differt genus à specie, aut exẽplar ab imagine. amat enim diuina sapientia solitudinem, propter solum deum cuius ipsa est possessio, & turtur figurate uocatur. altera uero mansueta, cicur & gregatim uolitans ciuitates hominum libenter incolit, gaudens consuetudine mortalium, & ideo repræsentata per colũbæ similitudinem. Has uirtutes opinor Moses subindicans, obstetrices Hebræarum Sepphoram & Phuam nominat: quarum altera auicula, altera rubor interpretatur. siquidem diuinæ scientiæ proprium est sublimia petere: humanæ uero, modestiam & pudorem indere, quem erubescentia maxime indicat. Et sumpsit, inquit, ei hæc omnia. hæc laus est probi hominis, sacrum depositũ animæ, sensus, rationis, diuinæ sapientiæ, humanæ sciẽtiæ, sine dolo bona fide seruantis, non sibi sed ei qui deposuit. Deinde addit: & diuisit ea per medium: nec dicit quis diuiserit, cogitationi tuæ relinquens intelligendum deum, secantem corporum ac rerum cunctarum cohærentes & unitas ut uidetur naturas, uerbo suo nihil non secante, quod ut acutißimum non desinit diuidere omnia sensibilia, donec perueniat ad ea quæ uocantur indiuidua. Idem uerbum incisorium etiam rationi cõspicua in plurimas portiones incircumscriptas diuidit, & bracteas auri secat-

in

in capillamenta, ut Moses ait, longitudinem sine latitudine, incorporeis lineis similem. Hæc igitur tria singula diuisit per medium, animam in brutam partẽ & rationalem, orationem in uerum & falsum, sensum in imaginationem certam & incertam: atq; ita dimidiata inter se opposuit, rationali brutum, uero falsum, certo incertum, indiuisa sinẽs uolucria. nam incorporeæ diuinæq; scientiæ in contrarietates pugnantes non possunt diuidi. Et quia dicendum est de diuisione in æquales portiones & de oppositis, nec silentio rẽ præteruehemur, nec prolixius immorabimur, sed quãto poterimus utemur compendio, contenti huc proprie pertinentibus. nam sicut animam nostram & membra per mediũ diuisit opifex, sic & huius uniuersitatis essentiam mox in mundi huius initio. Primum bifariã eam diuisit. in graue & leue, quod crassum est discernens à tenui horum utrumq; denuo diuisit, tenue in ignem & aerem, & crassum in aquam terrãq;, sensibilis mundi elementa sensibilia, pro fundamento ei futura. ac rursus tum graue tum leue diuisit in alias species, leue in frigidum & calidum, frigidum appellans aerem, ignem uero quod est natura calidum: item graue in humidum & aridum. humidum uocauit aquam, terram aridum. hæc singula rursum aliter secta sunt. terra in continentes & insulas: aqua in mare et fluuios, cæterosq; latices potabiles. aer in æstiuas bru malesq; mutationes. ignis in hũc quo utimur quotidie, corruptiuum & insatiabilem, & in aliũ salutarẽ priori contrarium, ex quo cælum cõfectum est. Ita secta sunt uniuersalia, nec minus particularia, nempe in animata

& inanima. In animatis quædã semper manent eadem, quæ habitu cõtinentur ceu uinculo: quædã mouẽtur, nõ migratione sed incremẽto, quæ natura inenarrabili modo uiuificat. ex his alia sunt siluestria, quæ immites fructus cibum ferũt bestijs: alia frugifera, quæ ad curã agricolarũ pertinẽt. horum fructus prosunt homini, omniũ animaliũ mitißimo. Nec hic consistit diuisio animatorũ ab inanimis, rursum hæc singula subdiuiduntur. nam alterum horũ diuiditur in brutorũ & rationaliũ species: quæ & ipsæ denuo diuiduntur: bruta in fera & mansueta, rationalia in mortalia & immortalia. mortales itẽ secantur bifariã, distincti uirorũ & mulierũ uocabulo. aliâs quoq; animal in marẽ secatur & fœminam. nec desunt & aliæ sectiones necessariæ, quibus separantur uolucres à terrestrib. & ab utrisq; aquatilia. Tam acutum est uerbũ illud res oẽs dissecans, primum forma qualitateq; carentẽ essentiã, & ab hac discreta mundi elemẽta quatuor, mox plantas & animantes ex his compactas. Quoniam aũt non tantũ ait diuisit, sed per medium diuisit, necessum est ut pauca de portionib. dimidiatis addamus. sic enim æquales partes indicãtur. Mortalis quidẽ nemo posset quicquã in partes pares diuidere, sed necesse est ut alterutra maior minorúe sit, saltem paulo quod sensum fugiat, solitũ grandiora quæq; expendere, minutias uero non ualentẽ percipere. inæqualitas aũt æqualitatem excludit, id quod ueris rationib. deprehenditur. probabile igitur est, solum deũ exacte iustũ esse, & solũ posse per mediũ diuidere uel res uel corpora, ut alterutra portiõe mica quidẽ alterã superet, sed pares sint per

omnia.

omnia. Hæc dicta sufficerent, si una esset æqualitatis species: cum autem plures sint, nõ grauabimur quæ res postulat adiũgere. dicitur enim æqualitas uno modo in numeris, qua duo duobus, tria tribus æquiparantur, & cætera similiter. altero modo in quantitate, quæ ad longitudinis, latitudinis, altitudinis, dimẽsiones pertinet. palmus enim palmo, cubitus cubito par est magnitudine. Sunt in quibus æstimatur ualoris æqualitas, ut in mensuris ac ponderibus. est & ea species necessaria quam analogiam seu proportionem nominant, iuxta quam pauca multis, parua magnis, censentur æqualia, cuius in ciuitatibus usus est interdum, quando ciues iubentur conferre æqualiter, non numero, sed pro rata, ut est census eius temporis, quando centum drachmas conferens, tantundem iudicatur contulisse, quantum qui talentum repræsentauit. His præsuppositis uide quomodo qui per medium diuisit, æqualiter diuisit iuxta has oẽs æqualitatis species, in ipsius mũdi opificio, pari numero grauia diuidens à leuibus, duo à duobus, terrã & aquã pondus habentia, à suapte natura leuibus igne & aere. eadẽ parilitas est in singulis, aridißimo humidißimoq;, terra & aqua. eodem modo tenebris lux opponitur, dies nocti, æstas hiemi, ueri autũnus, & id genus alia. Item magnitudine pares sunt in cælo quidem æquidistantes circuli, tam æquinoctiales uernus autũnalisq;, q̃ solstitiales æstiuus brumalisq;: in terra uero zonæ quas uocãt, duæ inter se æquales quæ circa polos sunt frigidæ, & ob hoc inhabitabiles: duæ item inter has & exustã mediæ, quas propter temperiem aiũt habitabiles, alterã ad austrum

uergentem, alteram ad ſeptemtriones. Longitudine uero paria ſunt temporum ſpacia, nox maxima diei maximæ, breuiſsima breuiſsimæ, mediæ media. de cætero dierum æqualitates ac noctium deprehenduntur æquinoctijs, poſt uernum uſq; ad ſolſtitium die creſcente, nocte decreſcente, donec dies longiſsima fiat, nox breuiſsima. poſt ſolſtitium uero ſol reuertens per eandem uiam, nec celerius, nec tardius, ſed eodem modo per eadẽ ſpacia, pari ordine ad autumnale æquinoctium incedit, æquataq; nocte diei, noctem augere incipit, diem minuens ad brumam uſq;. tum uero nocte aucta in maximam longitudinem, die contracta maxime per eadem rurſum ſpacia reflectens ad uernũ redit æquinoctium. ita ſpacia temporum quamuis in æqualia uideantur, parem habẽt longitudinem, non tamen ijſdem anni horis, ſed diuerſo tempore. Idem cõſideratur & in membris animalium, præſertim hominum. pes enim pedi, manus manui, & cetera ferme omnia dextra ſiniſtris ſunt paria. Iam quæ ualore æquantur ſunt plurima tam arida quàm liquida, de quibus pondere menſuráq; decernitur. analogia uero æquat omnia propemodum parua magnáq;, in toto mundo quantus eſt. nam qui rerum naturam ſcrutantur diligentius, aiunt pro portione paria eſſe elementa quatuor. qua analogia mundus temperatus æquante partes ſingulas comparanteq;, & factus eſt primum, & durat in perpetuum. certe iſta quatuor, aridum, humidum, frigidum, calidum, contemperata pro portione, conſtat nihil aliud eſſe quàm potentiarum quatuor temperamentum quoddã congruũ & analogicũ. Quod ſi libeat per

curre=

currere singula, in infinitum protendetur oratio. Animalia minima maximis paria pro portiōe licet animaduertere, hirundinē aquilæ, mugilē ceto, formicā elephāto. nam corpus & anima, item dolores uoluptatesq;, appetitus & fastidia, & quicquid est in natura animaliū, omnia ferme sunt similia, æquante analogiæ regula. & hoc est quod quidā ausi sunt uniuerso mūdo æquare hominem animal minimū, cum uiderent utrūq; cōstare ex corpore & rationali anima, ut permutatis nominibus, hominē quidem mundum paruū, mūdum uero magnū hominem dicerent. quæ illi non temere docent, sed quoniā ars dei qua uniuersa condidit, nec intenditur nec remittitur, semper sui similis quantum ad excellentiā, opifice res singulas absoluēte numeris omnib. & nihil prætermittente quod merito desideres. nam & parua et magna, ut dicit Moses, iudicauit, creans & formans singula, nec propter uilitatem materiæ de arte quicquā subtrahens, nec addens aliquid propter eius precium. quoniam laudati artifices, siue preciosas materias siue uiles accipiant, ipsi nō parce insumunt operā. nec defuerunt qui affectate ostentarunt artē in uilibus, contendētes cū preciosis operibus, arte supplētes quod materiæ deerat. dei aūt existimatione materia nulla preciosa est, ideo cūctis ex æquo artē adhibuit: unde in literis sacris legitur, Vidit deus omnia quæcūq; fecerat, & ecce bona ualde. quæ aūt laudātur ab illo, honore æquantur ipso iudice. Laudauit aūt non materiā inanimam, redundantē, dissolubilem suapte natura et corruptibilē, rudē inæqualēq;: sed artificiosa opera sua, præ se ferentia unā eandemq;

opificis facultatem ac scientiam æquabiliter elucentem per omnia. ideo seruata est ubiq; analogiæ regula, ratione artis ac scientiæ. eius æqualitatis, si quis alius, Moses laudator fuit. primũ laudans ubiq; iustitiam, cuius proprium est æqualiter diuidere, ut Græcis ἀπὸ τοῦ δίχα τέμνειν dicta uideri poßit, diuidens & res & corpora. Deinde uituperans iniustitiam, turpißimæ inæqualitatis opificem. hæc inæqualitas geminum bellum peperit, externum et ciuile, sicut ediuerso pacem æqualitas. Sed nusquam apertius laudat iustitiam, damnat iniustitiã, q̃ his uerbis: Non facietis iniustitiam in iudicio, in mensuris, in libra, in pondere. Libra iusta, pondera iusta, modius iustus erit uobis. & in Deuteronomio: Non erit in pera tua pondus iniquum, uerum & iustũ erit: non pondus magnum & paruum, ut fias longæuus super terrã, quam dominus deus dabit tibi in hæreditatem, quoniã abominatus est deo quisquis facit iniustitiam. Ergo amator iustitiæ deus odit iniustitiã et abominatur ut seditionis & malorũ principium. Sed ubi æqualitatẽ laudat legislator nutricem iustitiæ? Mox in principio cæli conditi. Et diuisit, inquit, deus lucẽ à tenebris, appellauitq; lucẽ diem, & tenebras noctẽ. diem enim & noctẽ, lucẽ & tenebras in rebus ordinauit æqualitas. Eadem diuisit & hominem in uirum ac mulierẽ, duas portiones inæquales quidem robore, sed quod natura spectauit, bene comparatas ut tertium quiddam gignerent sibi simile. Fecit, inquit, deus hominem, ad imaginem dei fecit eum, marẽ et fœminã fecit eos. iam non Eum, sed Eos adiecit pluraliter, inserẽs in genus species, diuisas, ut dixi, æqualiter.

Frigus quidem & æstum, æstatem & uer descripsit in horas annuas, diuisas eodem incisorio. cæterum illi tres dies qui solem præcesserunt, eundem secutis numero pares sunt, senario diuiso æqualiter, ad notas seculorum et temporis. æuo enim tres præcedentes dicauit, sequentes uerò tempori, quod imago æternitatis est. Itē duas eius Qui est potētias primarias, beneficam qua mundū condidit, iuxta quam appellatur dominus: & punitiuā qua rebus imperat, iuxta quā deus agnominatur, ipse ait se medium stantē dirimere. Loquar tibi, inquit, supra propitiatorium inter duo Cherubim: ut ostenderet quòd antiquißimæ eius Qui est potentiæ pares sint, benefica & & ultrix, utentes eodem incisorio. quid columnæ decem legum generalium, quas nominat tabulas? duæ sunt numero pares animæ partibus. nam brutæ pariter ac rationali debetur eruditio castigatioq́;. hæ rursum à legislatore diuiduntur. ipsæ quidem opus dei fuerunt, exaratæ literis diuinitus insculptis in eas. Quin etiam legib. ipsis, quod propriè ius est, diuisis in pares quinarios, prior ius diuinum, posterior humanum continet. In diuino iure prima lex opponitur opinioni plures deos credentium, docens nos mundum esse sub unius imperio. secunda uetat ne quis sibi deos alios faciat præter creatorem, deceptus pictorū fictorumq́; insidiosis artibus, quas Moses eiecit è sua rep. damnatas exilio perpetuo ut solus uerè deus colatur. Tertia est de nomine domini, non eo quod creaturam penetrat (hoc enim est ineffabile) sed quod prædicatur de eius potentijs. prohibitum est enim id in uanū assumere. Quarta est de semper uirgine sine

matre nata hebdomade: ut creatura assueta eius ocio, reminiscatur eius qui omnia facit inuisibiliter. Quinta de honore habendo parẽtibus. nam hæc quoq; sacrata est, quippe quæ refertur nõ ad homines, sed ad autorem geniture rerum omnium, cum quo pater & mater collati non gignunt, sed instrumenta gignendi sunt. hoc præceptum situm est in confinio quinarij pertinentis ad pietatem, & alterius cohibentis iniurias mutuas ac maleficia: quandoquidem mortales parentes finis sunt immortalium potentiarum, quæ naturales genitrices rerum omnium, permiserunt huic infimo generi mortali ad imitationẽ earum seminare atq; gignere. principium enim generationis est deus: finis uerò hæc mortalis infima & uilißima species. alter autem quinarius uetat adulteriũ, homicidium, furtum, falsum testimonium, concupiscentiam. hæ sunt generales regulæ peccatorum fermè omnium, ad quas referri possunt singulorum species. quotidiana quoq; sacrificia uides diuisa æqualiter, alterum sacerdotibus pro seipsis offerẽtibus è simila, alterum pro tota natione, in quo agni duo ritè mactãtur. horum quæ dixi dimidium mane offerri lex iubet, reliquum uespere, ut etiam pro nocturnis beneficijs agãtur deo gratiæ. Vides & panes in sacra mensa propositos, ut in senos distributi æqualiter, monumentum sunt xij. tribuum, quarum dimidium ad uirtutem Liam pertinet matrem sex phylarcharum, alterum dimidium Rachelis est & cæterarum. uides & in talari ueste gemmas xij. pariter senas dextras ac sinistras, quibus insculpta fuerunt duodecim patriarcharum nomina, notata diuinis literis, natura-

turarum diuinarum monumenta. An non & duos montes significantes duo genera, pro æqua portione discretos, alterum tribuit benedicentibus, alterum execrantibus, phylarchas utrobiq; præficiens? ut doceret eos quibus monitore opus est, benedictiones & maledictiones pares esse numero, atq; etiam honore propemodum, si dicere fas est. similiter enim laudes bonorum prosunt et malorum uituperia: quandoquidem rerum malarum fuga & bonarum optio similes iudicantur à prudentibus. Libet mirari etiam duorum hircorum qui pro peccatis offeruntur selectionem & distributionem incertæ sorti commissam. cum enim sermo sit duplex, alter qui diuinas uirtutes tractat, deo consecratur: alter qui humanis inhæret miserijs, profugæ creaturæ dedicatur, quem oracula uocant emissarium, quia procul à sapientia repellitur. Cæterum quia sicut numi, sic res ueris falsisq; notantur characteribus, nónne inuisibilis ille sector tibi uidetur diuisisse has æqualiter, dum notatas & probas eruditionis amatori aßignat, notis uerò & signis carentes ineruditos? Obtigerunt, inquit, non signata Labani, signata Iacobo. nam anima ceræ (ut quidam priscus ait) more, si dura sit, formas respuit, nec sibi sinit imprimi, & rudis permanet. sin autem sit obsequens aut saltem mediocriter facilis, profunde sigilla recipit, & amoto signaculo, fideliter seruat impressas species. Nec minus miranda est uictimarum sanguinis æqua distributio, quem summus pontifex Moses ex naturæ præscripto diuisit. Sumpto, inquit, dimidio sanguinis infudit eum in crateras: reliquū uerò dimidium profudit apud altare,

ut doceret esse duplex genus sacratæ deo sapientiæ, alterum diuinum, alterum uerò humanum. & diuinum quidem esse sincerum nulla mixtura uitiatū, quam ob rem deo sincero atq; impermixtæ unitati libatur. humanum uerò mixtum temperatumq; profundi & dispergi in nostrum genus mixtum, temperatū & compositum, quod inducit membrorum morumq; temperamenta & concordiam. Enimuero animæ pars sincera puraq; mens est uigēs ac uiuida, supernè inspirata cælitus: quæ si quādo sana integraq; seruatur, æquum est & dignum sacris ipsius studijs, ut reddatur deo qui eam conseruauit incolumen & illæsam à malis omnib. altera uerò mixta pars est tota sensuum, cui suas crateras natura fabricauit: hæ crateræ, uisus quidē sunt oculi, aures uerò auditus, item nares odoratus, & sua cuiusq; receptacula, in has sanctum illud uerbum infundit sanguinem, ut bruta nostri pars animetur, & rationalis fiat quodammodo, parēdo admonitionibus, & puram se seruando ab illecebris sensuum. quid didrachmum sacratum, nónne ad eundē modūm intelligendum est? ut eius dimidium, scilicet drachmam seponamus in redemptionem animæ, quam ille solus liber & liberator è crudeli molestaq; affectuum & iniquitatum dominatione uel rogatus uel non rogatus potenter asserit: reliquum dimidium illiberali & seruili relinquamus generi, ex quo fuit ille qui dicit: Sufficit mihi meus dominus, mens quæ in me principatū habet: & uxor mea, charus ille sensus custos domesticorum affectuum: & pueri mei, mala quæ ex his nascuntur. Nolo abire liber. Necessum est enim ut huic quoq; generi sors exsors

exſors & emiſſaria detur è didrachmo, oppoſita drachmæ quæ unitati ſacrata fuit. Vnitas enim nec additionem nec ſubtractionem poteſt recipere, imago dei qui ſolus plenus eſt. Cætera ſuapte natura ſunt inania, quibus ſi quid ineſt ſolidi, uerbo diuino aſtringitur. Hoc enim ceu uinculo & glutine ſolidatur omnis eſſentia. Ipſum uerò connectens contexensq́; ſingula, ſibiipſi complementum eſt, nullo prorſus egens alio. Meritò igitur dicit Moſes: Diues non apponet, pauper non detrahet de didrachmi dimidio: quod eſt (ut dixi) drachma & unitas: cui omnis numerus dicere poteſt illud poeticum: A te principium, tibi deſino. Nam uel infinities infinitus numerus in unitatem deſinit, & facto ab hac initio creſcit in innumerabilem multitudinem. ideò non numerum, ſed elementum & principium numeri hanc dixerunt, quibus curæ eſt conſectari talia. Ad hæc cæleſtem illum cibum animæ qui manna uocatur, omnibus petentibus dei ſermo ex æquo diſtribuit, æqualitatem haudquaquam negligens. Teſtis eſt Moſes, dicens: Nec plus colligenti ſuperfuit, nec minus colligenti defuit: quando miranda optandaq́; analogiæ menſura uſi ſunt: ex qua didicerunt hunc cibum non tam hominibus quàm rationibus & moribus colligi, quantum enim cuique competebat, tantum ſibi præparauit, ut nihil uel deeſſet uel ſupereſſet. Similem analogicam æqualitatem licet inuenire in paſcha, ut uocant. eſt autem paſcha, quando anima brutos affectus meditatur dediſcere, & rationalem animi tranquillitatem ultro aduocat. Præcipitur enim ſic: Si pauci fuerint in domo,

adeò

adeò ut nō poßint agnum absumere, assumatur uicinus proximus pro animarum numero, ut supputatione facta cedat cuiq; sua portio, qua & dignus est & indiget. Cum autem agri nouellis colonis diuiduntur, maior portio pluribus, minor paucioribus attribuitur, quod iniquum uideatur parua multis, magna uerò paucis tribui magnitudinis eius non capacibus. Aequalitatis autem quæ iuxta numerum iudicatur exemplum euidentißimum est in undecim principum sacris oblationibus, & earum in sacerdotes distributione. Vnicuiq;, inquit, ex filijs Aaron erit æqua portio. Est & in compositione aromatum ad suffitum pulcherrima æqualitas. præcipitur enim: Sume tibi odoramenta, stacten, onycem, & galbanum suaueolens, & thus perlucidum, omnia lectißima & inter se paria: facientq; ex eo suffitum, unguētum opus unguentarij, puræ compositionis, opus sacratum. singulas portiones ait pares oportere esse ad totius temperamentum. opinor autem has quatuor species ex quibus suffitus componitur, figuram esse elementorum ex quibus constat mundus hic uniuersus. nam per stacten aquam, per onycem terram, per galbanum aerem, per thus perlucidum ignem significat. siquidem stacte à stillando dicta, est liquida, onyx terrestris & aridus, galbanum suaueolens cognominatur ad significandum aerem. odor enim locum habet in aere. thuri quoq; perlucidi cognomē additur, ut ignem subindicet: ideò grauia separauit à leuibus, altera per copulatiuam coniunctionem uniens, altera disiunctim proferens, dicendo, Sume tibi odoramenta, stacten, onycen. hæc disiunctim significatiua

catiua grauium, aquæ terræq;. deinde incipiens denuo per copulam, & galbanum suaueolens & thus perlucidum, quæ iam leuem aerem & ignem significant. Temperaturam autem ex his cõpositam antiquißimum perfectißimumq; opus uerè sanctum dicimus hunc mũdum, qui per figuram suffitus admonetur, ut agat suo creatori deo gratias: ut uerbo quidem unguẽtaria compositio adoleatur, sed re uera totus mundus per dei sapientiam fabricatus mane ac uespere accensus exhalet uaporem suaueolentißimum. hæc enim uita decet mundum, ut parenti suo factoriq; indesinenter agat gratias, tantumnon euaporans & in elementa resoluens seipsum, ut declaret se nihil sibi recõdere, sed totum seipsum offerre creatori ac dedicare. Illud quoq; mirari subit sacrum uerbũ, quod magna contentione ac celeritate intercurrit inter uiuos & mortuos. Mox enim, inquit Moses, cessauit attritio non cessatura profecto, nec releuatura ab afflictione confractioneq; nostram animam, nisi amicus dei dimisset sanctos, qui uerè uiuunt, à profanis, qui mortui sunt, si rem uerè consideres. Sæpe enim etiam sani, propter uiciniam ægrotorum, contagione periclitati sunt. id periculum hinc sublatum fuit interposito medio termino ualidißimo, qui arceret à parte meliore deterioris impetum. Sed magis etiam miror dum è sacris eloquijs disco, quomodo nubes interiecit se mediam inter Aegyptiacas & Israeliticas copias. Nam hæc nubes ceu scuto protegens & conseruans deo charum populum temperantiæ deditum, non sinebat exagitari, arcendo impiam gentem seruientem affectibus. Mentib. enim uirtute præ-

ditis paulatim irrorat sapientiam securam à malis omnibus: in duras autem ac bonarum artium steriles, more niuis densißimæ pœnas ingerit, intentans eis inundationis perniciem miserabilem. cæterum illi angelorũ principi sermoni antiquißimo hoc eximium donum conceßit pater omnipotens, ut in confinio stans, facturã à factore discerneret. idem supplex immortalem appellat pro mortalibus deprecans, & à summo rege legatione ad subditos fungitur. Quod donum tam libẽter accipit, ut iactet etiam, dicens: Et ego steteram medius inter uos & dominum. uidelicet nec ingenitus ut deus, nec genitus ut uos, sed inter extrema medius, apud utrosq; agens obsidem. apud creatorem, ut fides fiat nunquam eum deleturum aut deserturum uniuersum genus reuolutum in perturbationem ab ordine: apud creaturam uerò, ut ea certam spem habeat, nunquã deo propitio curam operis sui defore. nam ego denuncio creaturæ pacem ab eo qui bella tollit deo, pacis custode perpetuo. Postquam igitur de sectione in portiones æquas sacra scriptura nos docuit, ducit nos & ad oppositorum scientiam, dicens portiones eas oppositas inter se inuicẽ. nam reuera propemodum omnia quæ mundo continentur suapte natura sunt contraria. Incipiendo à primis, calidum cõtrarium frigido, aridum humido, leue graui, tenebræ lumini, nox diei. In cælo stellarum fixarum orbis fertur in contrarium erraticarum orbibus: in aere contraria sunt nubilum & serenitas, uentus & tranquillitas, æstas & hyems, uer & autumnus. Nam illud floret, hic marcescit. In terra dulces aquæ amaris sunt contrariæ, fertiles agri sterilibus. Vi-

 demus

demus etiam in alijs contrarietatem, ut sunt corporea incorporea, animata inanima, rationalia irrationalia, mortalia immortalia, sensibilia intelligibilia, perceptibilia imperceptibilia, rudimenta absoluta, principium finis, generatio corruptio, uita mors, sanitas infirmitas, album nigrum, dextrum sinistrum, iustitia iniustitia, prudentia imprudentia, fortitudo timiditas, temperantia intemperantia, uirtus uitium, & utriusque omnes species. item literatura literarum inscitia, musica amusia, eruditio ineruditio, solertia inertia: & quæ ad artes pertinent, elementa muta & uocalia, acuti & graues soni, rectæ & circulares lineæ. In animalibus ac stirpibus, fœcunda sterilia, multipara paucipara, ouipara uiuipara, mollia testacea, fera mansueta, solitaria gregaria. Item, paupertas diuitiæ, claritas obscuritas, nobilitas ignobilitas, copia inopia, bellum pax, ius iniuria, gnauitas ignauia, ocium negocium, iuuentus senectus, potentia impotentia, robur debilitas. & quorsum attinet percensere singula, quorum infinita multitudo est? Itaq; rectè naturæ interpres pigritiam & incuriam nostram miserans, unumquenq; manifeste monet nunc quoq; ut singula contra se inuicem ponamus non integra sed dimidiata. unum enim constat ex ambobus contrarijs, quo secto noscuntur contraria. Annon hoc est quod ferunt Græci suum illum magnum & celebratum Heraclitum iactasse tanquam cõmentum propriũ, & in eo collocasse caput totius philosophiæ? atqui uetus Mosis inuentũ est, in eodem contrarias portiones animaduertere, sicut nunc apparuit. hæc igitur & alias

perse-

perſequemur diligentius. Nunc illud quoq; uidetur non prætereundum ſilētio, quod dimidiatæ partes trium animalium diuiſorum ſex factæ ſunt. ut ſeptimus ſit ſermo ille inciſor, dirimens terniones & ſeipſum in medio ſtatuens. Cui ſimile opinor, quod manifeſte memoratur de ſacro candelabro. ſic enim fabricatum eſt, ut ſex cauliculos habeat, ternos utrinq;: ipſum exſtans in medio, terniones diſpeſcit & dirimit. eſt enim tornatile opus diuinum, inſigni arte factum ex auro puriſſimo. Nam illud unum ſolum ſincerum Ens, hebdomadam ſine matre ex ſeipſo ſolo genuit, nulla prorſus adhibita materia. cæterum inter laudes auri multas duæ referūtur præcipuæ: una quòd non ſentit rubiginis iniuriam: altera quòd in tenuiſſimas bracteas ſine ſciſſura diducitur. Merito igitur maiorem naturam ſignificat, quæ diffuſa & protenſa uſq;quaq;, tota per totum plena eſt, aptiſſimè contexens cætera. De hoc candelabro ipſe artifex diſſerens rurſum dicit, quòd cauliculi utrinq; terni procedebant pari proceritate, habentes in ſummo lucernas nucibus ſimiles in floris ſpeciem lucernam ſuſtinentis, exſtante in ſummo candelabro flore ſeptimo ex auro ſolido, & ſuperimpoſitis ſeptem lucernis aureis: ut multis probabile fiat, ſenionem in duos terniones diuiſum mediante ſermone illo ſeptimo, ſicut & hodie. totum enim candelabrum cum ſex præcipuis ſui partibus compactum eſt è ſeptem cauliculis, ſeptem floribus, lucernis totidem. diuiduntur autem ſex lucernæ interueniente media ſeptima, ſimiliter & flores & cauliculi eminente ſeptimo in medio. Cauliculi autē illi compares è medio ſeptimo ſti-

pite proueniunt. Verum de his quia multa dici possunt, differantur in tempus aliud: unum in præsenti dixisse sat erit, quòd septem erraticorum siderum cursus simulacrum sit hoc sacrum candelabrum cum septem lucernis superpositis. Quomodo, rogabit aliquis. Respõdeo, quia sicut lucernæ, sic & planetarum quisq; prælucet. Cum enim plus splendoris habeant, lucidißimos ad terram usq; mittũt radios, sed præcipuè sol eorum medius. medium autem uoco, non solum quia iuxta multorum opinionem in medio situs est: sed quia merito utrinq; stipatur tali satellitio pro dignitate sua & magnitudine atq; utilitate quam terrenis rebus omnib. exhibet. cæterum homines qui non possunt in solidum percipere horum siderum ordinem (quid enim illi certò intelligũt in rebus cælestibus?) coniecturas suas sequuntur. nec male conijcere mihi uidentur, qui soli medium locũ tribuunt, tres super eum, totidem infra locando, superiores Phænonta, Phaethonta, Pyroenta, deinde Solem: post ipsum uerò Stilbonta, Luciferum et Lunam uicinam aeri. itaq; uolens artifex imaginem cælestis sphæræ septilustris apud nos effingere, iußit pulcherrimum hoc candelabrum affabre fieri. idem quam cum anima similitudinem habeat iam antea dictum est. Anima tripartita est. singulæ partes eius (ut ostendimus) secantur bifariam. ita factis sex portionibus, septimus iure annumeratur ille incisor omnium sermo sacer & diuinus. nec illud silentio prætereundum, quod cum tria sint in sacra suppellectile, candelabrum, mensa, altare: hoc quidem ad eam quæ pro acceptis elementis fit, gratiarum actio-

nem refertur, ut ante demonstratum est: quando & ipsum portiões accipit ex his quatuor: terræ ligna, aquæ aromata quæ liquefacta primo in humorem uertuntur, uaporem aeris, deniq; flammam quæ ex igne accēditur. quin & illa compositio thuris, galbani, onycis, stactes, elementa figurat. At mensa ad gratiarum actionem pro rebus mortalibus parata est. panes enim & libamina super eam ponuntur, quæ nutrimenta necessitas humana postulat. Cæterum candelabrum ad eam quæ fit pro cælestibus omnibus, ne qua mundi pars expers gratiarum actionis uideatur, sed omnium partiũ gratitudo euidenter appareat, elementorum, & eorum quæ ex his constãt, nec solum terrestrium, uerum etiam cælestium. Hic considerandum occurrit, cur mensæ atq; altaris mensuris proditis, de candelabro nihil tale scribitur. an ob illã causam, quòd elementa, & quicquid mortale constat ex his, quarum rerum figuræ sunt mensa & altare, dimẽsa sunt cælo terminata. semper enim contentum à continente metitur, Cælum autem cuius figura est candelabrum, infinitam habet magnitudinem. cõtinetur enim, sed non à uacuo, sicut Moses docet, nec ab ullo corpore uel pari magnitudine prædito, nec ab infinito, iuxta prodigiosas fabulas quas in mentione turris attigimus. Est autem eius terminus deus, idem rector & gubernator. itaq; sicut Ens ipsum est incomprehensibile, sic quod ab eo terminatur, mensuris nobis ignotis circumscribitur. Et fortasse quia rotundus est in orbis absoluti speciẽm, caret longitudine & latitudine. De his rebus ita ut decet locutus, addit: Aues autem non diuisit: aues uocans uolucres

&

& natura sublimes sermones, alterum archetypum nobis superiorem: alterum eius imaginē, qui inter nos uersatur. illum Moses uocat imaginem dei, hunc autem nostrum, sigillum expressum illa imagine ceu signaculo. Fecit, inquit, deus hominem, non imaginem, sed ad imaginem. itaq; uniuscuiusq; nostrum mens, quæ propriè uereq; homo est, tertia creatoris est effigies, intercedente exemplari huius, illius uerò imagine. ipsa mens suapte natura est indiuisibilis, nam brutam animæ partem in sex alias portiones subdiuisit opifex, uisum, gustum, auditum, odoratum, tactum, & uocem pronunciatiuam. rationalem partem, quæ mens nominatur, indiuisam reliquit ad totius cæli similitudinem. nam & illic aiunt extremum orbem indiuisum manere: interiorem uerò in sex diuisum, planetarum (ut uocant) septem circulos efficere. quod enim est in homine anima, hoc (ut opinor) cælum in mundo. Ergo duæ rationales & intelligibiles naturæ, altera in homine, altera in uniuerso, integræ manent & indiuisæ. ideò dicitur, Aues autem nō diuisit. siquidem columbæ nostra mens, ut mansueto & nobiscum degenti animali, aßimilatur: huius autem exemplari turtur. nam dei sermo amat deserta solitarius, non miscens se turbis rerum corruptibilium, assuetus petere sublimia, & unius delectari cōsuetudine. Sunt igitur hæ duæ naturæ indiuisibiles, & nobis insita ratio, & illa diuina altera: & cum sint indiuisibiles, plurima secāt alia. nā & dei uerbū res naturæ diuisit omnes atq; distribuit: & nostra mēs quicquid rerū ac corporū cōcepit intellectu, in infinities infinitas partes diuidendo finē nō facit.

id accidit propter eam quam cum uniuersorum creato-
re patreq; habet similitudinem. nam cæleste numen pu-
rum sincerum indiuisibile cum sit ipsum, autor est om-
nium mixturarum partitionum temperaturarum quot
quot in toto mundo fiunt. ideò non debemus mirari, si
eius similes mentes, nostra & illa nobis superior, cum
sint indiuisibiles & insecabiles, tamen diuidere & di-
scernere ualent singula. Postquàm autem dixit de indis-
sectis & indiuisis auibus, pergit narrare. Et descende-
runt aues in corpora diuisa bifariam.] ubi quamuis
utatur homonymia, tamen rerum diuersitatem manife-
ste aperit dūtaxat lectori non indocili. præter naturam
enim fit ut aues descendant, quæ ad sublimem uolatum
pennas acceperunt. quemadmodum enim terrestribus
nullus locus magis quàm terra conuenit, præsertim re-
ptilibus, quæ ne super ea quidem reptant, sed fouearum
quærunt penetralia, fugiendo superna ob cognationem
quam habent cum inferis: eodem modo uolucribus aer
est proprium habitaculum, leuibus propter pennas ipse
quoq; natura leuis. cum igitur aeriuaga relicto æthere
suo descendunt ad terram, nō possunt iuxta naturam ui-
uere. ediuerso Moses quæcunq; reptilia possunt se saltu
attollere, probat non mediocriter: quandoquidē sic præ-
cipit. Quæcūq; de uolucribus ambulant super quatuor
pedes, & habent crura longiora, ut saliant super terrā,
hæc comedetis. sunt autem hæ figuræ animarum, quæ re-
ptiliū more affixæ terreno corpori purificātur ut mox
se possint attollere, cælum terra permutantes, & corru-
ptione immortalitatem. omnium igitur miserrimæ iudi-
candæ

candæ sunt illæ, quæ in aere æthereq; purißimo enutritæ, non possunt perferre saturitatem diuinorum bonorum, sed ad terram mortalium malorum regionem demigrant. incidunt enim cogitationes plurimæ de rebus plurimis, quædam ultro accersitæ, quædam obrepentes per ignorantiam, quæ nihil differunt ab istis uolucrib. descendentibus. cogitationes autem quæcunq; superna petunt, meliorem sortiuntur ordinem uirtute comite indicante uiam in cælum: quæ autem deorsum ferūtur, deteriorē occupant, detractæ & degrauatæ uitijs. horum locorū contrarietas nonnihil apparet in Græcis eorum nominibus. uirtus enim ἀρετὴ non solū παρὰ τὴν αἵρεσιν ab electione nominatur, uerum etiam παρὰ τὸ αἴρεσθαι. attollitur enim et in sublime fertur cælestia semper appetens. uitium autem κακία ἀπὸ τοῦ κάτω κεχωρηκέναι, quod deorsum uergat et deditos sibi deprimat. nam cogitationes noxiæ descendētes in animam uel accitæ uel irrumpentes, tum ipsæ descendunt, tum mentem degrauant uolutantem se turpiter cum corporibus, rebus sensibilibus imperfectis & parum integris, nō uiuis sed mortuis. non solum enim corpora, uerùm & dimidiatas eorum portiones appetunt. quæ autem sic diuiduntur, coaptari & in unum redire non possunt, dissectis spiritualibus neruis & natiuis nexibus. ex quo discimus sentētiam uerißimam, quod omnis uirtus animas amat, omne autem uitium corpora: & quod quicquid alteri gratum, alteri exosum est, sicut nūc quoq;. nam animæ bella nobis subindicans aues inducit cupientes corporibus insidere, & immersis rostris satiari carnibus:

quarum incursus cohibere uolens uir bonus aßidere dicitur, quasi curator & præses. cum enim & domi laboretur seditionibus, & foris inuadant hostiles acies, intra se uersat uaria consilia, si quo modo suadendo queat efficere, ut externum bellum cesset unà cum intestinis tumultibus. opus enim est & illam ceu nubem hostiliter infestantem repellere, & domesticorum pristinam redintegrare neceßitudinem. Sunt enim pertinacißimi hostes animæ affectus stulti & intemperantes, iniusti & timidi, & id genus aliæ concupiscentiæ nimiæ nobis innasci solitæ, petulantes & ceruice iugum iactantes, & exorbitantes à recto itinere. socialium autem copiarum consistationes tales sunt, quales lites sophistarum de contentiosis dogmatibus. si enim ad unum finem tendunt, scilicet, cõtemplationem rerum naturalium, haberi possunt pro socijs. sin autem in particularibus quæstionib. dissentiunt, ciuilem tumultum excitant, sicut mundum factum asserentibus malè conuenit cum id pernegantibus. simile dißidium est dum alij dicunt eum interiturum, alij uerò concedunt quidem esse natura corruptibilem, negãt tamen unquam corrũpendum, eo quod ualido nexu contineatur, nimirum creatoris uoluntate. sic qui nihil esse opinantur, sed omnia fieri, dissentiunt ab id negantibus. item qui aiunt omnium rerum mensuram hominem, à damnantibus sensuum atq; mentis iudicium. & in uniuersum qui dicunt cũcta incomprehensibilia, ab his qui aiunt percipi plurima. siquidem sol, luna, cælum, terra, aer, aqua, & quæ his continentur omnia, scepticis negocium & contentionum materiam exhibent, essentias,

quali-

qualitates, mutationes, uersiones, generationes corruptionesq; eorum in disquisitionem uocantibus. quin & de motu magnitudineq; rerum cælestium nõ obiter disserunt, uariantes & discrepantes opinionibus, donec aliquis obstetricandi & iudicandi scientia præditus uir in cõsessum eorum adhibitus singulorum partus animæ inspiciat, & alios ut indignos educatione proijciat, alios ut probatos conseruet habiturus curam eorum. Hæ autem philosophorum controuersiæ natæ sunt dum ueritatem coniecturis adsequi nequeunt, rei difficultate gignente dißidia. Cumq; sol occideret excessus irruit super Abraham, & horror magnus ac tenebrosus inuasit eum.] Excessus alius est insanus faciens delirum, præ senio, bile atra, aut ob aliam causam similem. alius fit ob necopinatum pauorem magnum ac repentinum: alius in tranquillitate quando mens ociatur. sed longè optimus quando illa furore diuino corripitur, qualis est prophetici generis. Primæ speciei mentio fit in maledictionibus scriptis in Deuteronomio: Deliratio, inquit, cæcitas, & excessus mentis corripiet impios, ut nibil differant à cæcis meridie palpantibus tanquam in densis tenebris. Alterius item non uno loco. Correptus, inquit, Isaac stupore magno dixit: quis igitur uenationem mihi obtulit, & gustaui de omnibus quæ oblata fuerunt priusquam uenires, & benedixi eum, eritq; benedictus. item de Iacob non credente nunciantibus Iosephum uiuere Aegypto uniuersæ præpositum: Exceßit, inquit, mente: non credebat enim eis. & in Exodo de concione: Mons, inquit, Sina fumabat totus, quia descenderat

in eum deus in igne: & ascendebat fumus ut uapor fornacis, & obstupuit totus populus uehementer. item in Leuitico de consecratione sacerdotum octauo die, quando descendit ignis de cælo & depastus est quæ altari fuerant imposita unà cum coronamētis totas uictimas. nam hic quoq; scriptum est: Et uidit uniuersus populus & obstupuit ceciditq; pronus in faciem. nam talis excessus pauorem ac stuporem inducit. Sed non est mirum de Esau, quòd peritus uenandi præda ipse fit & supplantatur, quippe qui artem hanc in damnum suum, non ad utilitatem accepit, non magna cura usus in uenando ut caperet aliquid: nec de Iacob, quod captata præda potitur, ingenio magis adiutus quàm peritia, & eam, id est, affectionem, offert examinatori, ut an proba sit iudicet. ideò de omnibus gustat. quicquid enim ad meditationem pertinet uescendum proponitur, inquisitio, disceptatio, auscultatio, lectio, precatio, continentia, indifferētium rerum discretio. degustat autem omnia non comedit. oportet enim & meditatori aliquid cibi relinqui operæ præmium. Priusquam uenires. apte pro rei natura. Nam si affectus intrarit in animam, non fruemur temperantia. simulq; arguitur malus ut cunctator & piger, tardus ad disciplinam, non ad intemperantiam. At Moses longè aliter iubet absumi propere paschales epulas ad solennem migrationis memoriam. & Iudas inquit: Nisi procrastinassemus, iam reuersi descendissemus in Aegyptum: imò iam domum rediuissemus iterum. Et hoc est quod Iacob miratur, si mens adhuc in corpore constituta uiuit uirtuti, & imperat corpori,

non

non eius imperata facit. Possent & alia exempla proferri ad confirmandam rei ueritatem, sed non hoc nunc agitur. ideò redeundum est à diuerticulo. Tertiam uerbi huius significationem uidere licet in creatione mulieris. Immisit deus ecstasim in Adam & sopiuit eum. ubi excessus pro quiete mentis ac tranquillitate accipitur. Somnus enim mentis est uigilia sensuum: nam & uigilia mentis est sensuum ocium. Quartæ uerò ecstasis exemplum est quod nunc uersamus in manibus: Et cum occidisset sol ecstasis incubuit in Abrahám correptum numine afflatumq; diuino spiritu.] quibus uerbis ostenditur eum prophetam etiam fuisse. quod aliubi disertè sacris literis exprimitur, cum quidam naturalem uirtutem Sarram sibi usurparet, quasi non solius sapientis propriam, sed cuiusuis simulatoris prudentiæ, Redde, inquit, homini suam uxorem, quia propheta est, & orabit pro te ut uiuus permaneas. Quin & omnibus probis uiris sacra scriptura prophetiam tribuit. nam propheta nihil ex se proloquitur, sed omnia submonente alio. malum autem uirum non est fas esse interpretem numinis: ergo nemo malus propriè correptus furore diuino dicitur, sed in solum sapientem hoc competit: quandoquidem is solus est instrumentum dei resonans, ab eo contactum & pulsatum inuisibiliter. proinde quotquot inter iustos censentur, inducuntur prophetæ pleni cælesti numine. Noe iustus nónne prophetat etiam? alioquin quomodo poterant benedictiones eius maledictionesq; uim suam obtinere apud posteros? Quid Isaac? quid Iacob? & hos multis argumentis, præcipuè uati-

einijs quæ cecinerũt de suis posteris, prophetas fuisse credimus. Nam illud: Cõgregamini ut annunciẽ uobis quæ uentura sint uobis in dieb. nouißimis: diuinantis erat oraculum: siquidem futurorum cognitio non est hominis propria. Quid Moses, nõne ubiq; propheta celebratur? Scribitur enim: Si fuerit uobis propheta domini, per uisionem ei me manifestabo: Mosi autem ore ad os loquor palàm non per ænigmata. & rursum: Nullus propheta qualis Moses exortus est, quem alloquutus est dominus facie ad faciem. & merito, nempe afflatum suo numine. quod enim in nobis est ratio, hoc in mundo sol. quia lucent ambo, alter mundo præbens lucem sensibilem, altera nos illustrans radijs intelligibilibus, siquidem donec mens nostra lucet uelut meridianum splendorem diffundens per totam animam, intra nosipsos manemus. cæterum illa uergente ad occasum, meritò ecstasis et diuinus furor incidit. exoriente enim diuino lumine humanum occidit: ac rursum occidente illo hoc exoritur: id quod solet accidere prophetico generi. emigrat enim è nobis mens, immigrante diuino spiritu: quo recedente illa rursum reuertitur. non est enim fas ut mortalis cum immortali habitet. ideò rationis occasus & offusæ tenebræ excessum & diuinum furorem inducunt. Deinde pergit scriptura: Et dictum est ad Abraham. Sic enim propheta etiam cum loquitur, uidetur reuera quiescere. Alius autem eius uocalibus instrumentis ore linguaq; utitur ad indicanda quæcunq; uult: quæ pulsans arte musica inuisibiliter, sonoram concinnamq; symphoniam efficit. Audiamus igitur quid prænunciet oraculum.

Ante omnia quòd amatori uirtutis non concedit deus, ut tanquam in terra propria habitet in corpore, sed inquilinum agat in eo tanquam alienigena. Certò scias, inquit, quod semẽ tuum inquilinum erit in terra aliena.] Omnis autẽ mali uiri cognatus locus corpus est, in quo habitare mauult quàm inquilinum agere. hoc unum documentum est. alterum uero, quod seruitutem & grauẽ afflictionem, atq; ut ipse uocat humiliationem inferant animæ terrena ista habitacula. sunt enim externæ & uere alienæ à mente affectiones corporis, è carne natæ in qua radicantur. fit autem quadringentorum annorum seruitus iuxta quatuor affectionum potentias. nam incipiente uoluptate fastus inflatur ac erigitur, elatus inani leuitate: sed crescente concupiscẽtia nascitur absentium rerum desiderium, pendentem ab incerta spe relinquẽs animam. Sitit enim semper, nec unquam potest bibere, Tantalium luens supplicium. Quoties autem dolor præualet, contrahit se anima, more arborum marcescentiũ & frondes amittẽtium, decrescẽte uigore huius & pinguitudine. At pauore tyrannidem adepto, iam nemo audet manere, omnes de fuga cogitant, & in hac sola salutem collocant. Nam concupiscentia uim habẽs attractoriam, uel fugientem amatorem cogit, ut se sequatur. Cõtrà timor à se alienans repellit homines & lõgißime remouet. Quorum affectuum dominatio grauem seruitutem affert subditis, donec deus præses & iudex afflictũ ex affligentis potestate eripiat, restitutum libertati pristinæ, alteri uero mercedem peccati persoluat. sequitur enim: Gentem autem cui seruient ego iudicaturus sum:

&

& post hæc egredientur cum magna substantia.] Necessum est enim ut mortalis homo prematur ab affectuũ genere, et quicquid natum est expectet mala fatalia, sed dei uoluntas cognatas nobis calamitates subleuat. Itaq; si nos mox à principio nostrum fecerimus officium, & nobis ipsis seruiuerimus, deus quoq; nobis pro sua clementia non deerit, remißionem atq; libertatem animabus ad se suppliciter confugientibus pollicitus, non tantum exitum è carcere custodijs septo & uinculorum solutionem offerens, sed & uiaticum insuper, quæ uocatur substantia. Hoc quid sit dicam apertius. Quando intellectus è cælo delapsus illigatur corporis neceßitatibus, uel absq; illecebris, ut androgynus & effœminatus propria mala complectitur: quòd si persistit in natura sua mascula paratus ad conflictationem, potest adscribi studiosis artium liberalium, & adeptus ex harum commercio temperãtiam fortitudinemq; robustas uirtutes, remigrare in patriam unà cum suis scientijs, quas scriptura uocat substantiam. Addit deinceps: *Tu autẽ abibis ad patres tuos, cũ pace nutritus in senectute bona.*] Ergo nos imperfecti & bellum & seruitutem sustinemus, ægre inuenientes liberationem è periculis impendentibus. At illud perfectum genus perpetua libertate fruitur, in pace innutrititum cõstantißima. inest autem dogma his uerbis, bonum uirum non mori, sed abire, ut ostendat imextinguibile & immortale genus perpurgatæ animæ, quæ hinc in cælum proficiscatur, absq; dissolutione ac corruptione, quam mors uidetur inducere. *Abibis, inquit, ad patres tuos.*] Quos nam patres dicat com-

considerandum existimo. Nam de illis qui uixerunt in terra Chaldæorum, in quorum familia hæserat Abraham, intelligi non potest, quando oraculo iussus est à cognatis secedere. Dixerat enim dominus ad eũ: Exi è terra tua, & è cognatione tua, & è domo patris tui, ad terram quam ostendam tibi, & faciam te in gentem magnam. hunc diuino monitu profectum peregre, nõ est credibile reddi domesticis: quod ne fieri quidem poterat, ut futurus princeps noui generis contribueretur ueteri. nequaquam enim ei deus daturus erat nouam gentem & nouum genus, nisi prius in totum separato à ueteri. hic est enim uerus princeps gentis & generis, ex quo ceu è radice pullulauit illa contemplatiua rerum naturæ plãta nominata Israel. siquidem præceptũ est, ut à facie nouorum auferantur uetera. Quis enim est usus antiquitatis & morum obsoletorum, quando repente nec opinãtibus confertim noua bona imbris more impluunt? Patres igitur non illos relictos dicit, defossos in monumentis Chaldaicis, sed ut quidam aiũt, solem, lunam, stellasq; cæteras. nam hæc terrena cuncta ex illis gigni putãtur. Alij hoc dictum interpretantur de ideis archetypis intelligibilibus et inuisibilibus, ad quarum exemplar hæc sensibilia quæ uidemus facta sunt: & harum sapienti destinari contubernium. Rursum alij suspicantur patres dictos illas principales potẽtias quatuor, ex quibus mũdus cõstat, terram, aquam, aerem, ignemq;. in hæc enim res singulas aiunt dissolui necessario. sicut enim nomina, uerba, & omnes orationis partes conficiũtur ex elementis grammaticis, ac rursum dissoluuntur in eadem:

sic

ſic unuſquiſq; noſtrum contemperatus ex his quatuor, & à ſingulis mutuatus quaſdam portiunculas, ad certũ tempus reddit debitum, nimirum aridas terræ, humidas aquæ, calidas igni, frigidas aeri. & hæc quidem corporea. Cæterum intelligibile illud atq; cæleſte genus animæ ad ætherem puriſsimum, tanquam ad patrem perueniet. ſit enim hæc, ut priſci docent, quinta quædam eſſentia motu orbiculari prædita, cæteris quatuor melior, ex qua & cælum & ſidera facta fuiſſe uidentur: & quantum colligere poſſumus, humana quoq; anima eius eſt particula. Illud porrò, in pace nutritus, non temere additur: ſed quia maxima pars hominum nutritur in bello & bellicis calamitatibus. eſt autem bellum alterum externum, quod infert obſcuritas, ignobilitas, et quicquid eſt ſimile. alterum ciuile, quo partim corpus impetitur à morbis, læſionibus, mutilationibus, alijsq; peſtibus innumeris: partim anima oppugnatur ab affectibus, ægritudinibus, ſtultitia, iniuſtitia, ſimiliumq; tyrannorũ inſultibus grauiſsimis & inuictis uiribus. itaq; in pace nutritur, cui ſerena tranquillaq; uita contigit, uere felix ac beata. at quando hæc contingit? quando in rebus externis bene ſe habent facultates & exiſtimatio, corpus robore ac proſpera ualetudine fruitur, anima uero uirtutibus. opus eſt enim his ſingulis ſuo ſatellitio. corpori pro ſatellitibus ſunt gloria, diuitiæ, potentia: animæ autem, ſanitas atq; integritas corporis: at menti, contemplatiuæ ſcientiæ. Nam de ciuili pace hæc non intelligi, liquet è ſacræ ſcripturæ lectione. Maxima enim grauiaq; bella & ſuſcepit & debellauit Abraham. Quin & derelic

relicta patria, nec ulla certa sedes concessa, homini ultro citroq; uaganti per deserta & inuia, graue bellum fuisset, ni sustentatus esset fide oraculi. Erant enim ei ferendæ calamitates non mediocres, fames, exiliũ, & bellum his molestius. Qualem igitur pacem habuit? Nam, ut opinor, peregrinatio, sedes incertæ, cum potentibus regibus contentio, famis onus, non simplicem afferebãt belli speciẽ. Verùm si rem penitus introspicias, hæc ipsa sunt sinceræ pacis indicia. nam ex affectibus emigratio, & perturbationum inopia, & deletæ iniquitatum infestæ copiæ, & à Chaldaicis opinionibus ad pias ac religiosas transitus, hoc est à sensibilibus creaturis ad autorem earum intelligibilem, tranquillam firmamq; pacem conciliant. In tali pace degenti bona senectus promittitur, non longæuitas, sed uita cum prudentia. nam felices dies multis annis meliores sunt, sicut breuis lux melior quàm æternæ tenebræ. Salubriter enim dixit uir propheta, malle se unam diem cum uirtute uiuere, quàm mille annos in umbra mortis, per umbram uitam malã subindicans. idem nunc quoq; re magis quàm uerbis Moses docet. nam hunc cui bonam senectutem pollicetur, breuioris æui facit quàm ullum ex eius maioribus, philosophice nos erudiens, quæ nam sit uere bona senectus, ne hoc promissum intelligamus de senectute quæ apparet in corpore, plena probrosis fœditatibus: sed de prudentia constantiaq; animi dictum accipiẽdo honestatẽ prædicemus de senectute, à qua seniores denominamus honoris gratia. Disce igitur hoc dogma nostri legislatoris, soli bono uiro bonam senectutem & longæuitatem

contin-

contingere. malum autem breuißimo tempore mortem meditari, uel potius uirtuti iam esse mortuum. Sequuntur hæc uerba: Quarta generatione reuertentur huc.] Vt non solum sciat tempus post quod posteri deducendi erant in coloniam, uerumetiam discat perfectam uirtutis absolutionem. hæc autem quarta, ut ita loquar, generatione absoluitur. id quomodo fiat consideremus. Infans per septennium à natiuitate proximũ in ætate puerili puram naturam sortitur, leui tabulæ similem nullis bonis malis úe signatæ formulis. quicquid enim imprimitur, propter molliciem deletur aut confunditur. Secunda ætas quæ puerilem excipit, cum uitijs incipit habere commercium, quæ solet uel secũ adducere, uel aliũde libenter accipere. complures enim habet magistros nequiciæ, nutrices, pædagogos, parentes, mores & leges receptas in singulis ciuitatibus, à quibus discunt mirari quæ ridere debuerant, etiam absq; his sponte procliues ad crimina, adeo feraces uitiorum ut his scateant. Prona est, inquit, mens hominis ad malitiam, iam inde ab ætate tenera. hæc est illa maledicta quæ figurate generatio, proprie uero ætas dicitur, quo tẽpore tum corpus quod pro fundamẽto est, tum animus turgescit, accensus affectibus se proferentibus, segetes & campos, et obuia cuncta exurentibus. Hanc morbidam seu generationem seu ætatem tertia sequitur, quæ philosophiam et ceu medicinam adhibeat, curaturã morbos salubribus sermonibus, per quos exhauriatur uitiorum nimietas, & suppleto quod ad uirtutem deerat, uoluptas ablegetur quàm longißime. Post hanc curationem iam quarta

gene-

generatione anima solidum robur prudentiæ colligit, et constantiam in omnibus uirtutibus. Et hoc est quod dicitur, Quarta generatione reuertētur huc. nam circa hūc quartum numerum à peccatis auersus animus declaratur hæres sapientiæ. primus numerus, nec bonorum nec malorum capax, est nondum formatæ animæ. in secūdo ubertim uitia proueniūt. tertio sanitatem recipimus deferuentibus affectibus: quarto in ea confirmamur, & solidum robur acquirimus, quādo à malis auersi bona tractare aggredimur, quod antea non licuit. Quid autem remoretur ipse dicens, Nondum enim consummatæ sunt iniquitates Amorrhæorum.] Hinc quidam infirmiores occasionem arripiunt, ut suspicentur Mosem fatum ac necessitatem causas rerum inducere. Sciendum est autem, consequentiam seriemq; causarum inter se implexarum non ignotam fuisse homini philosopho diuinis assueto colloquijs, attamen euentus eum his non attribuere. Videbat enim aliquid antiquius quod hoc uniuerso uectetur tanquam auriga uel gubernator. hic enim communis nauis, uidelicet mundi, clauo aßidet, in qua omnes nauigant, & uolucrem cæli currum agitat pro imperio. Quid igitur super his rebus dicendum est? Amorrhæi loquentes interpretantur. Maximum autem bonum homini à natura datum sermonem plurimi uitiauerunt acceptum, ingrate perfideq; hoc usi contra largitricem. Hi sunt adulatores, præstigiatores, inuentores sophismatum persuasibilium, impostores fallaciarum peritißimi, de mēdacio uitando haud soliciti, & insuper affectatores obscuritatis. est autem obscuritas caligo pro-

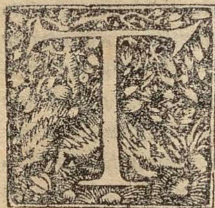
funda in sermone, res commodissima furibus. Quapropter Moses summum pontificem claritate ornat & ueritate, uolens perspicuam simul & ueracem esse uiri boni orationem. At uulgus hominum obscuram atq; mendacem mauult sectari, in quorum grege censetur contemptissimus quisq;, ultro se decipiendum offerēs. Ergo donec consummentur Amorrhæorum peccata, hoc est sermones sophistici, qui non facile conuincuntur, sed ualēt nos rationibus persuasibilibus ductare, non possumus eos auersari talibus inescati illecebris, & manere apud eos cogimur. Quod si omnes mēdaces persuasiones bona fide coarguantur, & ad hostimentum peccata compleantur, continuato cursu fugiemus, & oram soluentes nauigabimus à regione mendaciorum ac sophismatum ad ueritatis stationes portusq; tutissimos. Atq; ita satis demonstratum puto, esse impossibile auersari, odisse, deserere, mendacia probabilia rationibus uerisimilibus, nisi detegatur ad plenum eorum iniquitas: quæ tum demum apparebit, si diligenter cum ueritate cōferatur. Sequitur deinceps: Post occasum autem solis emicuit flamma.] Quibus uerbis significatur, uirtutē esse rem serotinam, atq; etiam ut quidam aiunt, sub uitæ finem constabiliri. hanc flammæ dicit similem. nam sicut flamma urit subiectam materiam, illustrans uicinum aerem: ad eundem modum uirtus exurit uitia, totam mentem replens lumine. Sed donec sermones non examinati collatione & indiscreti ualent persuasionibus, quos Amorrhæos uocant sacræ literæ, lucidissimum purissimumq; splendorem uidere non possumus: uerum more forna-

cis igne carentis, & ut ipse uates ait fumantis, affecti sumus, scientiæ scintillis uaporati, nondum tamen idonei ut igne probemur confirmemurq;. Gratias ingẽtes agamus ei qui tales nobis scintillas indidit, ne mens tanquã cadauer frigeat, sed tepida fomento uirtutis caleat, donec in ignem sacrum mutemur sicut Nadab & Abiud. Fumus autem ante ignem exoritur, & appropinquantibus ciet lacrymas. Vtrunq; nobis etiam solet accidere. ad uirtutis nuncios accedendo perfectionem speramus, quæ ni contingat non temperamus à lacrymis. siquidem amator desiderio tabescens ad fores amorum suorum properat, mœstus donec eis potiatur. Confertur autem nunc cum fornace anima discendi cupidi & sperantis absolutam scientiam, quia in hoc utroq; uasecibus coquitur, alter è frumento corruptibili, alter è uirtutibus incorruptibilibus. Cæterum faces ardentes sunt dei facem gerentis iudicia clara & splendida, quæ solẽt per medium dimidiatorum, contrarietatum inquam, ex quibus totus mundus constat, incedere. Legitur enim sic: Et faces ardentes transeuntes inter dissecta animalia.] Vt scias quòd diuinæ potentiæ transeuntes per medium rerum & corporum, nihil tamen corrũpant. manẽt enim illæsæ partes dimidiæ. pulchrè autem per has potentias diuiduntur naturæ singulæ. Et harum rerum scientiæ quis iustior hæres declaratur, quàm uir sapiẽs? In illa die, inquit, pepigit dominus fœdus cum Abrahamo, dicens: Semini tuo dabo terram hanc. Quam terram, nisi de qua supra dictum est, ad quam hæc referuntur, cuius fructus est certa firmáque perceptio

dei ſapientiæ:per quam ſapientiam ille cuncta cõſeruat, ſuis inciſorijs bona à malis illæſa ſeparans, ut genera in corrupta maneant. poſt hæc addit: A flumine Aegypti ad magnum flumen Euphratem.] *Docens quòd perfecti principia quidem habent à corpore & ſenſu & inſtrumentalibus partibus, ſine quibus non uiuitur, utilibus ad inſtituendam uitam quam in corpore degimus: deſinunt autem in dei ſapientiam, magnum reuera fluuium, gaudio lætitiaq; redundantem, & bonis cæteris. non eſt enim cur putes circumſcribi hanc terrã Euphrate flumine alteroq; illo Aegyptio. nunquã uirtus ad corporeos affectus demittitur. magis conuenit dicere: ab Aegyptio flumine ad magnum illum Euphratem. nam à mortalibus tranſitus fiunt ad immortalia.*

PHILO-

PHILONIS IVDAEI VITA VIRI CIVILIS, siue de Ioseph.

RES *sunt species per quas ad optimum finem tendimus, eruditio, natura, meditatio: tres item sapientum antiquißimos à Mose accepimus ab his cognominatos, quorum uitas quoniam scripsi, tum eam quæ per doctrinã, tum eam quæ suapte natura contingit, eam etiã quæ meditatione paratur, quartam deinceps scripturus sum ciuilem, à qua unus è phylarchis commendatur, qui à tenera ætate in eam inciderat. Cœpit enim in hoc genere uersari annos natus circiter septemdecim, præfectus curandis gregibus, quæ disciplina cum ciuili conuenit. Et hoc est, opinor, cur poetæ reges uocant pastores populi. Nã qui summus est in arte pecuaria, facile bonus rex euadet, pulcherrimo gregi hominum præpositus, approbata industria in minore negotio. Siquidem quemadmodum futuro imperatori necessaria sunt exercitia uenatoria: sic admouendis ad curam reipublicæ, proprie pastoralis ars congruit, uelut præludium quoddã magistratuum. Proinde cum pater in eo generosum animum consideraret, & maiorem quàm pro priuata fortuna, mirabatur fouebatq;, diligens eum præ cæteris filijs, eo magis quòd proles erat serotina, qui nõ exiguus*

est ad beneuolentiam stimulus: & quia delectabatur honestate pueri, accendebat eius ingenium accuratiore tractatione, ne premeretur diutius, sed quamprimum e=lucesceret. Sed inuidia magnarum felicitatum aduersa=ria perpetua, tunc quoq; domum fortunatam aggressa perturbauit, concitatis contra unum pluribus fratri=bus, qui tanto odio eum prosequebantur, quanta pater beneuolentia, tegentes tamen id & dispensantes in tem=pus aliud: unde magis augebatur in dies. nam affectus qui premuntur ne per uerba exspirent, grauiores red=duntur. At ille innocenter simplex non intelligens do=mesticas fratrum inimicitias, uiso somnio non irrito, ut amicis id aperuit. Vidi, inquit, messi me præpositum, & omnes nos in campo ad colligendas fruges præsto fuisse cum falcibus. ibi repēte meum manipulum erectum con=stitisse, uestros uerò tanquam ex composito accurrisse ad eum uenerabundos, & reuerenter adorasse. Tum illi prudentia pollentes, & significatum per coniecturas uerisimiles uestigare idonei: Putásne, inquiunt, regem te fore nostrum & dominum? id enim ementita uisione subindicas. atq; ita odium magis ac magis accendeba=tur, auctum quotidianis occasionibus. ille tamen nihil su=spicans, cum post paucos dies uidisset alterum magis stu=pendum somnium, & hoc narrauit fratribus. Visus erat uidere ad se uenientem solem & lunam & stellas unde=cim: quod pater miratus in mente recondidit de euentu præsagij solicitus. Grauiter autem obiurgabat filium, timens ne quid ille peccaret, Potéstne, inquit, fieri ut ego materq; & fratres adoremus te? nam per solem pa=

trem

trem, per lunam matrem, per undecim stellas fratres significare uideris: quod caue ne unquam in mentem tibi, mi puer, ueniat. trade potius obliuioni uisiones istas nefarias. Nam sperare & expectare principatum inter domesticos, res abominanda est, me iudice: nec aliter iudicare puto cæteros, quibus æqualitatis & cognationis iura nota sunt. Veritus autem ne fortè præsentibus omnibus aliquid seditionis inter fratres oriretur ex ingrata somniorum memoria, illos ablegat ad pascua, hunc domi seruat ad tempus, gnarus quòd affectuum animæ ac morborum tempus dicatur medicus, & luctui tollendo, & furori sedando, & timori percurando efficax. cuncta enim reddit leuiora, etiam quæ non facilè sanantur. Vbi uerò cogitauit iam euanuisse simultates domesticas, misit filium, tum ut fratres salutaret, tum ut renunciaret satin salui sint uel ipsi uel eorum pecora. Hoc iter initium fuit magnorum & bonorum & malorum, utrorumq; præter expectationem. profectus est ille ad uisendos fratres, ita ut pater iusserat. Qui procul conspicati uenientem, mutuo se appellabant uerbis nihil sanum ominātibus, quando nec nominare quidem eum dignabantur, sed somniatorem appellabant attonitum uisionum prodigijs. Tantum autem irarum conceperant, ut in cædem eius si non omnes certè plures conspirauerint, uolentes eum in barathrum aliquod proijcere, ne deprehenderetur facinus. Sunt autem in ijs locis multæ cisternæ profundæ admodum. itaq; minimum abfuerunt à fratricidio, quod solus fratrum maximus ægrè dissuasit, iubens abstinerent ab inexpiabili scelere,

tantum in unam quampiam cisternam eum proijcerent, de salute adolescentis cogitās, ut post aliorum discessum ipse patri restitueret incolumem. Quo impetrato uenientem complexus est, cæteri hostiliter comprehensum spoliant, spoliatum demittunt per funem in profundam foueam: uestem eius cruentam hœdi sanguine transmittunt ad patrem, cum prætextu quasi absumptus esset à bestijs. eadem die negociatores quidam iter faciebāt ex Arabia in Aegyptum cum sarcinis: his fratrem extractum uendunt, autore fratre quarto à primogenito. Hic enim (ut opinor) metuēs, ne ab iratis frater per dolum interimeretur, eum uendi quàm mori maluit, leuius malum seruitutem existimans. At natu maximus qui abfuerat interim, postquam introspexit cisternam, nec uidit quem paulò ante ibi reliquerat, uociferabatur & furibundus discursabat scißis præ dolore uestibus, capillos sibi uellens, & quid accidisset rogitans: Viuit ne puer an extinctus est? Si non superest, saltem cadauer ostendite, ut deplorando calamitatem leuiorem faciam. Solatium erit uidere uel mortuum. Cur mortuum quoq; odio prosequimur? certè sublatis nemo inuidet. Quodsi uiuit, quò abijt? apud quos seruatur? nam me suspectum non opinor, ut etiam de mea fide dubitari debeat. illis uerò faßis uenditum, & precium proferentibus: Bella, inquit, negociatio. partiamur lucrum, et prædonum quos malicia uincimus, referamus præmium. Egregia uerò crudelitatis palma, quæ nobis merito placeat. Illi in alienos conspirans, nos in domesticos, & charißimos. Admissum est probrum maximum, insigne dedecus. Maiorum

rum nostrorum probitatis monumenta nusquam terrarum non exstant, relinquamus & nos inhumanitatis perfidiæq; maculas ineluibiles apud posteros. Volat enim ubiq; fama nuncia magnorum facinorum, non sine admiratione laudabilium, et noxiorum uituperio. Quo modo communis pater hunc casum accipiet? cui cætera beato felicißimoq; uitæ affertis tædium. illius ne miseri seruitutem, an nostram deflebit sæuitiam? nostram uicem magis dolebit sat scio: quando leuius malum est pati, quàm inferre iniuriam. Nam alterum subleuatur duobus magnis remedijs, spe atq; miseratione. Alteri autem obnoxius, damnatur publico mortalium iudicio. Sed quid ego hæc clamito? præstat silere, ne mihi quoq; aliquid obueniat, quod non libet dicere. Exasperati enim estis implacabiliter, & palàm spiratis iracundiam. Cæterum ubi ad patrem perlatum est, non quod uerum erat, uenditum esse filium, sed commẽtum illud de absumpto à bestijs, ictus aures nuncio, simulq; oculos spectaculo (allata enim fuerat tunica lacera cruentaq; fœdum in modum) dolore turbatus, obmutuit per longum temporis spacium, ne caput quidem ualẽs attollere oppressum tanta calamitate. Tandem repentè effusus in lacrymas, uelut è fonte prorumpentes, plangebat pectus & faciem, scißis uestibus lamentans: Non tam mortẽ tuam, fili mi, doleo, quàm sepulchri iacturam. Nam si tibi sepulchrum contigisset in terra propria, nec mihi deesset solatium. Officiose assedissem ægrotanti ante mortem, impendissem moriẽti extrema oscula, clausissem oculos, mortuum perfudissem lacrymis, extulissem magnificè,

nihil omisissem è iustis funebribus. Atq; etiam si peregre defunctus esses, dixissem ad meipsum, persolutum est naturæ debitum, noli tristari. Viui habēt suas patrias, mortuorum omnis terra sepulchrum est, breuis æui sunt omnes homines. Nam qui maximè longæuus fuit, quantillum temporis uixit si ad æternitatem id conferas? uel si omnino moriturus eras per uim & insidias, leuius fuisset extingui manibus hominum, qui mortuum saltem miserati obruissent terra, & cadauer tumulassent. aut, ut crudelißimi fuerint, quid amplius potuissent quàm insepultum proijcere? quem mox uiator aliquis præteriens, memor naturæ communis, humasset tactus misericordia. Nunc ut fertur, immites & carniuoras bestias pauisti & saturasti meis uisceribus. Hactenus multos labores inopinatos exantlaui, in his miserijs abunde sum exercitus, errando, peregrinando, mercede seruiendo, durasferendo imperia, usq; ad uitæ periculum exagitatus à quibus minimè oportuit. multa uidi, multa audiui, multa passus grauia, quibus ad patientiam eruditus perdurraui. Sed nihil præsenti casu intolerabilius, qui totum animi mei robur subuertit atq; deiecit. Quis enim luctus potest esse maior aut miserabilior? uestis pueri ad patrem perlata est: ex ipso non membrum, non frustum, non uel minimæ reliquiæ: totum deuorarūt bestiæ, nihil superest quod sepulchro inferatur. ac ne uestem quidem recepi, nisi ut ad eius aspectum recrudescat doloris memoria, ne unquam tantæ calamitatis obliuio poßit obrepere. Sic ille sortem suam deplorabat. Negociatores autem uendunt puerum in Aegypto eunucho cuidam regio

gio

gio qui culinæ præerat. Cæterum post denarratam historiam uidendum quid sub eius cortice lateat. Nam pleræq; & propemodum omnes in lege scriptæ suam habẽt allegoriam. Hic uitæ modus de quo agitur, apud Hebræos Ioseph uocatur, apud Græcos Domini appositio, aptißimo nomine ac rei præsenti conuenientißimo. Est enim rerum naturæ auctarium ciuilis administratio qua utuntur populi. Nam mundus hic est magna ciuitas, unam reipublicæ formam, & unum ius habens. Continentur autem edicto naturæ iussa de agendis, & uetita de non agendis. Ad id ius alij alias leges ac institutiones adijciunt. in causa est separatio, non solum Græcorum à barbaris, sed & barbarorum à se inuicem, & Græcorum à suæ nationis hominibus. Nec sunt audiẽdi qui temerè culpam referẽdo in difficultates temporum, infelicem prouẽtum fructuum, agrorum sterilitatem, loci situm in maritimis aut mediterraneis, in continente aut insulis, & id genus alia, ueritatem dißimulãt. Est autem uera causa auaritia & mutua perfidia, dum nõ contenti iure naturali, quæ in commune conducere uidentur consentientib. cœtibus, ea leges nominant. itaq; merito additamenta naturalis iuris censentur instituta particularium ciuitatum. Nam leges oppidatim receptæ, sunt appendices rationis rectæ à natura nobis insitæ, sicut et ciuilis uir auctarium est iuxta naturam uiuentium. Nec alienum est à proposito, quòd tunica uaria uestitus dicitur. Nam rerum ciuilium administratio res est multimoda & uaria, multas mutationes recipiens, personarum, rerum, causarum, sequestrorum proprietates, locorum item

item diuersitates & temporum. Sicut gubernator pro ratione uentorum mutat nauigationis subsidia, nõ uno modo nauem dirigens: & medicus non uno ad omnes morbos utitur remedio, ac ne in uno quidem morbo si is uariet, sed obseruans intentiones, remißiones, repletiones, uacuationes, causarum mutationes, multa ad salutem uariat, nunc hoc, nunc illud experiens: sic opinor & reipublicæ moderator debet esse multiformis & multiplex, alius in pace, alius in bello, aliter se paucis, aliter multis opponens aduersarijs, contra paucos constanter agens, multos uerò flectens persuasionibus. idem ubi periculum publicum postulat ipse rem aget: ministeria uerò quæ labore tantum indigent cedet alijs. Rectè autem dicitur, uendi hunc hominem. Nam qui auram populi captans concionaturus locum superiorem ascendit, sicut uenalitij, seruus fit ex ingenuo, propter honores quos uidetur accipere, addicens se innumeris dominis. Idem à feris circumuentus inducitur, quòd huic insidietur immanis bestia uana gloria, corripere ac deuorare tales solita. at emptores eum reuendunt: quoniam non unus est dominus tractãtium rempublicam, sed uulgus, alijs post alios dominis succedentibus. Qui autem tertio uenduntur, nequam mancipiorum more mutant dominos, non ferendo priores propter fastidium ut rerum nouarum cupidi. De his hactenus. Cæterum adolescens in Aegyptum abductus, & eunucho ut diximus in seruitutem traditus, cum intra paucos dies generositatis & honestatis dedisset specimẽ, conseruis est præpositus curator totius familiæ. iam enim herus multis argumentis

colle-

collegerat, eum nō sine diuina prouidentia singula tum dicere tum facere. Ergo in speciem ab emptore suo domui præfectus est: re uera autem à natura cōciliante illi magnæ gentis ac regionis principatum. oportebat enim futurum administratorem reip. præexerceri in rebus œconomicis. nam & domus est quædam parua ciuitas, & œconomia compendiaria respub. sicut etiam ciuitas magna domus est, & politia communis quædam œconomia. Vnde facilè discimus eundem esse aptum & dispensationi domesticæ et administrationi publicæ, quāuis hæc multitudine magnitudineq; differāt, sicut in pictura quoq; ac fictura usu uenit. nam bonus statuarius aut pictor, siue colosseas magnitudines faciat, siue pauca paruaq; opera, eandem artem ostentabit. Cæterum postquam egregiam laudem in dispensatione cōsecutus est, insidias herilis uxoris pertulit insano amore correptæ. Capta enim adolescentis pulchritudine, & affectu indomito rabida, de stupro eum tentauit repugnantem ualide, ac ne audire quidem tale quicquam sustinentem propter innatam sibi & cōtinua meditatione confirmatam honestatem atq; temperantiam. Sed ubi crescente in dies flamma cupidinis atq; incesta concupiscentia continuè tentando semper repulsam passa est mulier, tandem libidinis impatiens, & ad uim uersa in adolescentis pallium manus iniecit, magna contentione trahendo illum in thalamum, robur addente affectione, quæ solet confirmare uel debiles. At ille præsentem importunitatem fortiter submouens, in has liberas & suo genere dignas uoces erupit. Quid molesta es? Bonis moribus & legibus

bus utimur nos Hebræorum posteri. Aliæ gentes puberi-bus quatuordecimum annum ætatis egreßis permittunt usum scortorum & fœminarum corpore quæstum facientium: apud nostrates nulla est meretrix, capitali supplicio proposito talem quæstum exercentibus. Ante legitimam copulam alios cõgressus cum muliere nescimus, casti castis uirginibus coniungimur, non uoluptatis, sed liberorum quærendorum gratia. Qui ad hanc diem purus mansi, non incipiam ab adulterio leges contemnere flagitio peßimo, qui etiãsi aliàs perperã educatus essem, & obsecutus ætatis affectibus, aut uestram imitatus lasciuiendi licentiam, tamen non deberem alieno insidiari matrimonio, quod crimen cui mortalium non cæde uindicãdum uidetur? nam de cæteris dissentire soliti, in hãc solam conspirant sententiam, ita ut omnes ubiq; rem capitalem pronuncient, & deprehensos iniudicatos læso dedant necandos. tu uerò quasi res per se parum damnata sit eam tertio scelere cumulas, cogens me non tantum ad adulterium, sed et ad thori herilis iniuriam. nisi fortè ideò in uestras ædes ueni, ut relictis seruilib. ministerijs inebrier & debaccher in spes domini, coniugium, familiam, cognationem eius adulterans. atqui non solum officium ei ut hero, sed & honorem ut benefactori debeo. omnia sua cõmisit meæ fidei nihil excipiens, nisi te uxorem suam. hanccine gratiam ut ei referam autor es? Bonam scilicet gratiã dignamq; illius meritis. herus me ex captiuo & extero sua benignitate libertum & ciuẽ reddidit tractatum liberaliter: ego uerò seruus domino iniuriam, ne captiuo quidem & extero tolerabilem, infe-

ram

ram? & qua fronte potero post admissum tantum scelus illum aspicere? conscientia carnifex intestina non sinet me oculos in eum erigere, ut nemo prodat alius. sed non deerunt qui prodant. præsto sunt latentes exploratores plurimi, quibus silere nõ licet. taceo quòd etiamsi nemo factum uel sentiat uel enunciet, ipse meus ero proditor, colore, aspectu, uoce, ut modo dixi detegens conscientiam. fac nullum delatorem fore, aßidẽtem Deo iustitiam res cunctas inspicientem nec timebimus nec reuerebimur? Huiusmodi multa ille canebat surdis auribus, obtundente omnes sensus improba concupiscentia. id ut animaduertit puer aufugit, relicto in heræ manibus pallio quod apprehenderat. hinc illa occasionem comminiscendæ calumniæ rapuit, de uindicta cogitans. reuerso enim è foro marito honestatem & pudicitiam incesta simulans, indignabunda dixit: Adduxisti in nostras ædes istum seruum Hebræum puerum, adeò corruptum iam tua indulgentia, qui pudẽda facilitate inexplorato commisisti totam familiam, ut adulta audacia ne à me quidem iniuriam abstineat. nam conseruæ non satis sunt libidini eius nunquam explebili. Nunc me matronam tentare haud ueritus, uim adiecit contumeliæ. En tibi manifestum insani conatus indicium. nam cum exclamassem præ indignatione opem domesticorum inuocãs, territus hanc uestem reliquit fugiens ne comprehenderetur. Ea uestis prolata fidem adstruxit muliebri calumniæ. Herus uerò crimen ratus trudit hominem in carcerem, ipse peccans non simpliciter: primo, quia non facta defendendi se potestate damnauit insontem

tanquam

tanquam obnoxium sceleri grauißimo: deinde quia non animaduertit uestem quam ab adolescente relictam mulier proferebat, esse indicium uiolentiæ, sed muliebris, ipsius uerò adolescentis patientiæ. nam si uim tentasset inferre dominæ, retinuisset eius amiculum: nunc reluctans suo pallio spoliatus est. uerùm huius inscitiæ uenia fortasse danda est ei qui degens in culina inter lanienas & fumos ac cineres, non poterat uacare causæ cognoscendæ ita ut postulabat ratio, immersus rebus corporis. Iam tres notas uiri ciuilis expreßi, pastoralem artem œconomicamq; & tolerandi scientiam, de quibus dictum est, sed temperantia non minus confert ad tractandam remp. hæc enim cum in omni uita salutaris est, tum maximè in negocijs publicis, ut abunde liquet rem considerare uolentibus. quis enim ignorat, gentibus, regionibus, magnis terrarum tractibus terra mariq; calamitates inflictas ab incontinentia? quandoquidem plurima & maxima bella ob amores, adulteria, muliebresq; illecebras conflata sunt, quæ potiorem Græci barbariciq; generis partem absumpserunt, & iuuentutem exhauserunt è tot ciuitatibus. Quod si ex intemperantia tum seditiones ciuium, tum bella & calamitates cumulate proueniunt, satis apparet è sobrietate tranquillitatem pacemq; nasci, & poßeßionem felicitatis integram. Nunc indicandū quid sub his figuris tegatur. Qui hunc de quo disserimus emit, eunuchus meritò dicitur. Nam emptor hominis ciuilis uulgus re uera eunuchus est, & uidetur quidem habere genitalia, sed ui genitiua destituitur: quemadmodum qui suffusos habent oculos, orbati

ſunt eorum efficacia, non ualẽtes cernere. Quæ nam igitur ſimilitudo intercedit inter uulgum & eunuchos? quòd utriq; ſteriles ſapientiæ, uirtutẽ tamen approbant. Cum enim confluit promiſcua multitudo hominum, loquuntur ut oportet, ſed ſapiunt contrarium, poſthabendo inſinceris legitima, quia ſtudent exiſtimationi tuendæ, ueram honeſtatem negligunt. Hinc quod mireris ſequitur, ut eunuchus uxorem habeat. Nam uulgus deditus eſt concupiſcẽtiæ, ſicut uir mulieri, in cuius gratiam dicit facitq; omnia, in cõſilium clam & propalam hanc adhibens in rebus minimis æquè ac maximis, rationi uerò nuſquam obtemperãs. Rectè ſanè præfectus etiam coquorum uocatur. Nam ſicut coquus nihil aliud curat, quàm inutiles ac ſuperuacaneas uentris uoluptates: eodẽ modo populus dedit ſe totum oblectamentis aurium, per quæ mentis intentio relaxatur, & neſcio quo pacto eneruatur anima. Quid autem inter medicos & coquos interſit, quis non uidet? illi quicquid ad ſanitatem cõducit, etiamſi ægroto ingratum uideatur, ſolum magno apparant ſtudio. Hi contrà, ſuauia curant, utilia negligũt. Ergo medicis ſimiles ſunt in ciuitate leges & magiſtratus legitimi, ſenatores iudiceſq;, prouidentes communi ſaluti ac ſecuritati, quibus adulator non facilè palpatur: cupedinarijs autem iuniorum turba eſt ſimilis. Nam ſecuri de commodis, præſentem tantum uoluptatem uenantur. Et ſicut impudica mulier, ſic concupiſcentia uirum ciuilem adamat, ſic alloquẽs: Heus tu, prodi ad uulgum cum quo habitas, obliuiſcere morum tuorum, ſtudiorum, dictorũ, factorum, in quibus educatus es. mihi

obsequere, me cole, age quicquid mihi placet. Nam te= tricum, pertinacem, ueritatis amicum, rigidum, perpe= tuo grauem, nũquam flexibilem, solum commodum spe ctantem, securum quid auditoribus placeat, non fero: si= cut nec quorundam calumnias, quæ multæ deferuntur ad uulgum meum maritum, tuum dominum. Hactenus enim abusus libertate uideris, immemor te seruire tyran nico domino. Quòd si scires liberos suum negocium, ser uos alienum agere, iam doctus esses omissa tua peruica= cia me concupiscentiam uxorem illius respicere, & om nia meo arbitratu facere, ut & illi charus sis. At uerè ci uilis uir non ignorat quidem penes populum esse pote= statem tanquam dominum, se tamen non seruum profite tur, sed liberum, & qui suo morem gerat animo. recla= mabit igitur: populi fauorem captare nec didici, nec un quam uolui, sed magistratum mihi commissum bona fi= de gerere, ut bonum procuratorem decet, aut patrem be neuolum, absq; dolo & mihi semper inuisa simulatione. hanc meam uoluntatem approbabo, nihil subtrahẽs aut cælans furis in morem, sed conscientiam tanquam in so= le ac luce aperiens. nam lux est ueritas. nec me terrebit ullum intentatum periculum, ne mors quidem. mori ma lo quàm simulare. cur enim simulem? Si populus est do= minus, ego certè sum ingenuus, patricius, qui cum pri= mis in ciuitatem optimam maximam, hũc inquam mun dum adscribi cupio. Cum enim nec muneribus, nec pre= cibus, nec ambitioni, nec arrogantiæ, nec simulationi, nec luxui, nec timiditati, nec iniustitiæ, nec ulli affectui uitióue seruiam, cuius præterea timerem dominium? an

forsse

fortaſſe hominum? at hi poteſtatem in corpus meum, non in me habent. equidem me à potiore mei parte cenſeo, iuxta quam decreui uiuere, parum ſolicitus de mortali corpore: quod in conchæ morem adhærens mihi, etiamſi conteratur à quopiam, non ægrè feram me moleſtis affectibus eximi, & effugere neceſſitatem grauiſsimam. Itaq; ſi iudicandum erit, iudicabo, nec diuiti propter opes gratificans, nec pauperi propter miſericordiam: ſed omiſſo reſpectu perſonarum incorruptè pronunciabo, quod iuſtum apparebit. In ſenatu etiam autor ero ſententiarum reip. cõducibilium, uel ſi parum iucundæ auditu fuerint. pro concione quoq; ſi dicendum erit, adulationes relinquam alijs, contentus uerbis utilibus, increpans, admonens, caſtigans, non arrogantem inſanamq;, ſed ſobriam libertatem proferens. Quòd ſi quis tales caſtigationes nõ amat, reprehendat parentes, tutores, præceptores, & omnes curatores, quia ſuos liberos, pupillos, diſcipulos obiurgare non deſinunt, interdum etiam uerberant, nec tamen ſæuire, ſed amanter caſtigare dicuntur. Indignum enim eſſet, ſi cum meæ fidei commiſſa ſit adminiſtratio reipublicæ, in præuidendis commoditatibus cederem cuiuis medicinæ profeſſori. Nam ille in ægroto nullam ſplendoris fortunæ rationem habens, nec quod claro genere natus, aut opulentus, deniq; rex aut tyrannus ſit, unum hoc ſpectat, quomodo ſeruare queat hominem: & ſi fortè ſectione uſtionéue opus uidet, ſecat uritq; principem ſuum ac dominũ ſeruus ipſe atq; ſubditus: ego qui non unum uirum curandum ſuſcepi, ſed integram ciuitatẽ laborantem morbis grauiorib.

contractis ex innatis concupiscētijs, quid agere debeo? num prodita utilitate publica, illius aut illius aures mulcere adulatione illiberali, & ne seruo quidem decora? Emori præstat, quàm loqui ad gratiam, dißimulata ueritate, & utilitate neglecta. Vsurpandum est hic illud dictum poetæ tragici:

Accedat ignis, accedat & gladius.
Combure carnem hanc, concrema, repleto te
Meo cruore. nam prius uel sidera
Terram subibunt, terra uel scandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur uox tibi.

Hanc tam masculam mentem alienam ab omnib. affectibus, uoluptate, timore, dolore, concupiscentia, non fert in uiro ciuili dominus populus, sed hominem amicum atq; beneuolum pro inimico arripit, nec tam illū, quàm seipsum afficit pœna grauißima, uidelicet inscitia, quippe qui non didicit id quod in omni uita utilißimum est, imperata facere, unde imperandi quoq; sciētia discitur. uideamus sequentia, quando de præsenti loco satis diximus. Adolescens ab amatrice apud herū insimulatus criminis quod in ipsam cōpetebat, imauditus in carcerem ducitur: ubi tanta uirtutis edidit specimina, ut etiam facinorosis illis esset miraculo, ad suæ calamitatis solatium credentibus sibi contigisse hunc hominē. nota est autem custodum crudelitas, qui ingenio feroces magis efferantur assuetudine, indies crescente sæuitia, dum nihil boni uident nec dicunt aut faciunt, sed sæua uiolētaq; omnia. nam sicut bene compacta corpora exercitatione confirmantur & acquirunt robustam inuictamq; habitudinem

nem: sic ferox & immitis natura occupata sui similibus studijs duplo fit durior, inaccessa misericordiæ, qui unus affectus bonus ac humanus est. & quemadmodum qui cum bonis uiris habent familiaritatem, ex iucundissimo eorum conuictu in melius proficiunt moribus: sic etiam qui cum malis uersantur, affricant sibi eorum uitia. facilè enim cōsuetudo abit in naturæ similitudinem. degunt autem carcerum custodes inter plagiarios, fures, parietum perfossores, facinorosos, uiolentos, stupratores, homicidas, adulteros, sacrilegos, à quorum singulis nonnihil nequitiæ contrahunt, ut ex huiusmodi collatione miscellaneaq; temperatura conficiatur una scelesta malorum colluuies attamen talis homo honestate adolescentis mitigatus, nō solū securitatē & ociū ei præstitit, sed etiam uinctis omnib. eum præfecit, ita ut penes ipsum species nomenq; custodis esset, rem autem & officium adolescenti cederet, quod non parum carcere inclusis proderat. iamq; locus non tam erat carcer, quàm disciplinæ meditatorium. Omißis enim tormentis, quibus antea noctu atq; interdiu cruciari solebant uarijs malis obruti, admonebantur sermonibus & præceptis philosophicis, sed maximè ipsius doctoris exemplis utilißimis. Postquam enim suam uitam continentia, cæterisq; uirtutibus plenā, uelut tabulam bene pictam in medio proposuit, conuertit etiam eos qui uidebantur insanabiles, affectos inueteratis morbis animi, ita ut iam damnarent uitam præteritam, exprimente has uoces resipiscentia: Vbi tantum bonum tam diu latuit, à quo pridem aberrauimus? Ecce iam affulgente hoc, tanquam in

speculo nostra dedecora uidentes, erubescimus. In hoc rerum statu duo eunuchi regis introducti sunt, alter pincernis præfectus, alter pistoribus, accusati damnatiq́;, quòd non rectè fungerentur suis ministerijs. Hos quoque ille in suam curam accepit, orans deum ut sibi daret facultatem corrigendi commissos suæ fidei. Aliquanto post, cum obiret uinctos, animaduertit hos duos eunuchos cogitabundos mœstiores solito, unde coniectans eis accidisse aliquid, mœroris causam scitabatur. Quibus respondentibus ortam ex somnijs anxietatem, quòd non adesset interpres: Bono animo este, inquit, & narrate. intelligentur deo uolente. Vult autem ille ut res obscuræ aperiantur ueritatem desiderantibus. Tum prior pincerna, Visus sum, inquit, uidere magnam uitem, habentem tres palmites onustos maturis uuis, quasi autumni tempore. deinde inuitante harum pulchritudine, uidebar decerpere, & exprimere in regium poculum, moxq́; regi offerre mustum meracum. Ioseph post modicum silentium, Felicitatem, inquit, hæc uisio tibi nunciat, & restitutionem in pristinum officium. Nam tres palmites tres dies significant, quibus elapsis reminiscetur tui rex, accitoq́; hinc, dabit ueniam: & ut in dignitate cõfirmeris, offeres domino poculum. Sic illi lætum fuit suum somnium. tum pistorum præpositus interpretationem miratus, quasi & ipse faustum uidisset somnium, quod ualde ominosum erat, deceptus bona spe alterius, narrare incipit. Ego quoq; somniaui me tria canistra baiulare in capite plena operibus pistorijs. ex his summum continebat ea, quibus rex delectatur ut delicatio-

catioribus & elaboratis curiosius. ea uidebantur aues in meum caput deuolantes diripere, & deuorare auide, donec in totum absumpta sunt. Ad hæc iuuenis. Vtinam tale somnium non uidisses, aut non enunciasses: aut si narrandum erat, saltem id fecisses procul à meis auribus ne exaudirem quod non libet. piget enim me esse infelicitatis nuncium, quia compatior miseris, memor communis sortis hominum. Sed quoniam somniorum coniectoribus ueritas est necessaria, tanquam uatibus & oraculorum interpretibus, nihil celabo: quandoquidem mendacium ubiq; fugiendum, in sacris consultationibus etiam religio uetat admittere. Tria canistra dies tres significant, quibus elapsis rex in crucem te tolli iubebit, truncatum prius capite: atq; ita uolucres pascentur tuis canibus, donec totum absumant. Sic pistor recessit territus, tempus præfinitum expectans, & futura mala iam tum cogitatione præcipiens. Post triduum natalis regis illuxit, festiuitatem publicam afferens, præsertim aulicis. cumq; epulum præberetur optimatibus, ut fieri solet in hilaritate domestica, rex eunuchos requirens iussit produci è carcere: moxq; confirmauit euentu somniorum præsagium, iubens alterum in cruce suspendi absciso capite, alterum in pristinam dignitatem restitui. At pincernarum princeps oblitus est eius qui futura prædicendo præsentem eius calamitatem subleuarat, uel quia nemo ingratus beneficiorum meminit, uel quia deo uisum est, iuuenem non humana, sed diuina ope ad felicitatem prouehi. Nam post biennium regi futurus eius regionis status, bonus malusq;

 præmon=

præmonstratus est diuinitus duobus somnijs, quo certior res fieret. Vidit enim septem uaccas emergere in ripam è flumine, pingues ualde obesasq;, uisu pulcherrimas, & pasci secundum fluuium. Post eas totidem macilentas, & uix oßibus hærentes, uisu turpißimas ascendere, pasciq; cum prioribus. Dein repente meliores deuorari à deterioribus, manente in saturatis eadem macie, imò aucta etiam. Tum experrectus, ac mox in somnum relapsus alia uisione terretur: qua uisus est uidere septẽ spicas triticeas ex uno culmo enatas pari magnitudine, plenas & proceritate pulcherrimas. Deinde septem alias exiles ac languidas enatas in proximo, quæ mox impetu facto absumpserunt culmum illum cum suis spicis nitidißimis. Post hanc secundam uisionem noctis reliquum insomnis exegit, curis stimulantibus, & animum solicitum sauciantibus: sub auroram sophistis accitis, denarrat obuersatas sibi dormienti species. Cumq; nemo posset uerum earum significatum coniecturis assequi, accedens eum pincernarum princeps, inquit, Here, spero me inuenturum qualem cupis hominem. Misisti dudum ob quasdam noxas me & pistoribus præfectum in carcerem, in quo erat seruus principis coquorum, Hebræus genere, ei narrauimus ambo, quæ uideramus somnia. Ille rem coniecturis certißimis attigit, adeò ut euentus in utroq; nostrum eius interpretationi responderit: alter dedit supplicium, mihi tu propitius donasti ueniã. Rex his auditis iubet properè acciri iuuenem. ministri attonsum post longã carceris illuuiem, & detractis sordidis pannis eleganter uestitum, cæterisq; nitoribus expolitum

politum, ad regem introducunt. qui primo aspectu iudicans hominem ingenuum & bene natum (elucent enim in ipsa facie notæ, non omnibus tamen conspicuæ, sed solis perspicaces mentis oculos habentibus) Præsagit, inquit, mihi animus, non semper in obscuro fore quod tegitur somniorum ambagibus. præ se fert enim hic iuuenis sapientiam: qui ueritatem, tanquam lumen tenebris inferens, aperiet, & sua sciētia nostratium sophistarum inscitiam abiget. His dictis ordine denarrauit utrunq; somnium. Tum Ioseph maiestate loquētis nihil territus, tanquam rex subditum, non subditus regem, liberè sed reuerenter allocutus est, dicens: Quæ facturus est deus in hac regione ostendit tibi. Duæ uisiones (crede mihi) unum somnium sunt, geminatum non temerè, sed ut res fiat credibilior. nam & septem uaccæ pingues, & septem spicæ plenæ, septem ubertatis annos significant: sicut totidem famis annos illæ septem macilētæ uaccæ turpißimæ, & septem spicæ cassæ ac marcidæ. Veniet igitur prius septennium fertilißimum, tota regione quotannis bene rigata stagnante per arua flumine, & campis solito maiores prouentus afferentibus. sequetur deinde longè diuersum septennium, grauem inopiam allaturum & rerum uictui necessariarum penuriam, nec flumine se diffundente, nec terra limo eius pinguescente, ut accolæ obliti superioris ubertatis nihil ex eius prouentu reliquum faciant. Hæc sunt quæ somnia præmonent: sed mihi numen quiddam suggerit, quod in tantis malis salutem afferre queat. Vrbium regionumq; grauißimus morbus fames est, cuius uires oportet frangere, ne ni-

mium auctus incolas deleat. at quomodo succurrendum est huic periculo? è septem annorum fertilitate quod supererit satietati hominum, hoc est quinta pars, reponatur oppidatim uicatimq;, non transportando fruges aliò longius, sed ubi demetuntur asseruando in usum eius loci hominum. eas fruges censeo cum suis manipulis condendas, nec trituratas, nec purgatas, quatuor de causis. quarum una est, ne citius uitientur nudatæ suo tegmine. altera ut per singulos annos renouetur pristinæ copiæ memoria, rusticis triturantibus, & fruges euentilantibus. tertia ne iniri poßit frumenti numerus dum incertum est quãtum spicæ manipuliq; contineant, ne animus colonos deficiat reputantes quantum absumptum sit, sed securitate non minus quàm cibo se sustineant. spes enim alit cum primis, graue penuriæ malum subleuans. quarta causa est, ut & iumentis condatur pabulum, quibus aristæ paleæq; purgamenta frugum proderunt. ea cura committenda est uiro prudenti, cordato, probatoq;, qui poßit sine inuidia reprehensioneq; hoc consilium exequi tanta dexteritate, ut nihil populo de fame futura suboleat. durũ est enim iam ante ægris animis spem in futurum adimere. quod si quis causam scitabitur, respõdendum est, oportere sicut in pace parãtur quæ belli tempore futura sunt usui, sic in copia prospicere inopiæ. incertum autem esse quando bellum uel fames immineat, quid ue futurum tempus ferat: parandum igitur maturè subsidium, ne desit cum tempus postulauerit. Rex audita somniorum interpretatione aptißima, ueritati congrua, simulq; cõsilio, ut apparebat

in

in futurum utilißimo, familiaribus proprijs accitis submissa uoce dixit: Num inueniemus talem hominem afflatum diuinitus? Cumq; uideret eis probari hanc sententiam, uersus ad iuuenem stantem ait: Prope est quẽ quæri iubes, non longe quærẽdus est homo cordatus ac prudens qui exequatur tua monita: tu is es. nec enim sine numine hæc locutus uideris. I præfecturã mei palatij suscipe, simulq; totius Aegypti procurationem. nec est cur quisquam meam facilitatem accuset, se digniorem iudicans. nam excellentes naturæ non habent opus ad experimentum longo tempore, sed incunctanter se rebus ingerunt: & præsens status moras non patitur, imminẽte neceßitate cui prospiciendum est. His dictis eum prore gẽ instituit, uel regẽ potius, relicto sibi solo imperij nomine, potestatem illi cedens & agens quicquid pertinebat ad honorẽ iuuenis. dat ei regium anulũ signatoriũ, uestem augustam, torquem auream, currum secundũ à regio, atq; ita iubet per urbem circumuehi, præcedente præcone & indicante noui magistratus electionem. nomen quoq; nouũ indit ei, quod interpretẽ significat lingua uernacula: et nuptũ dat filiam clarißimi apud Aegyptios uiri, qui Solis habebat sacerdotium. id actũ est circiter annum eius trigesimũ. hi sunt euentus piorũ. nam etiamsi proclinantur, tamẽ non corruunt, sed erecti stãt firmiter, ne supplantari queant. Quis enim expectasset intra unam diem è seruo dominum, è uincto præstantissimum omnium, è carcerarij uicario proregem fieri, & regiam inhabitare pro carcere, extrema ignominia uersa in honorem maximum. facta sunt tamen hæc,

&

& fient sæpius, quãdo deo placuerit: modo subsidat aliqua probitatis scintilla in animo, quam necesse est per occasionem excãdescere. Quoniam autem propositum est post rei narrationem figuram etiam explicare, dicemus & de hac quantum opus est, quamuis fortasse ridebit hoc aliquis temerarius. Ego tamen non dißimulanter dico, ciuilem uirum utiq; somniorum esse interpretem, non quales isti nugatores garruli mercenarijq; sophistæ quæstum facientes ex nocturnis somniorum ludibrijs: sed qui magnum illud somnium commune publicumq; uigilantium non dormientium exacte intelligat. id somnium, ne quid mentiar, est uita hominũ. nam sicut in somniorum uisionibus uidentes non uidemus, audientes non audimus, gustantes aut tangentes nec gustamus nec tangimus, loquentes non loquimur, deambulantes non deambulamus, sed cum uideamur uti motibus et habitibus nullo prorsus utimur, mẽte inaniter sine ullis ueris obiectis pingente sibi simulacra rerum non existentium tanquam existentium: eodem modo etiam uigilantium imaginationes somnijs sunt simillimæ. ueniunt, abeunt, occurrunt, refugiunt, prius quàm comprehendantur auolant. Disquirat quisq; apud se, & domi testimonium inueniet ut ipse taceam, præsertim si quis est ætate prouectior. is fuit aliquando infans, mox puer, deinde pubens, dein adolescẽs, postea iuuenis, postea uir, postremo senex, sed non simul omnia. nónne infans puero cedit, puer pubenti, pubens adolescenti, adolescẽs iuueni, iuuenis uiro, uir seni, senectus morti? & fortasse singulæ ætates decedẽdo præmoriũtur, natura nos paulatim

tim docente non timere mortem extremam omniũ, quã do priores facile tulimus, infantiæ, pueritiæ, pubertatis, adolescentiæ, iuuẽtutis, uirilitatis, quæ omnes ætates ante senectutem euanuerunt. Quid aliæ res corporis nónne somnia sunt? nónne pulchritudo momentanea pene prius marcescit q̃ floreat? sanitas incerta infirmitatibus obnoxia? robur morbis expugnabile per occasiões plurimas? sensuum integritas humorib. uitiosis facile corrũpitur? Iam quanta sit in rebus externis obscuritas quis nescit? ingentes opes sæpe una dies abstulit. multi honoratißimi antea, uersis rerum uicibus in contemptũ uenerunt cum ignominia. imperia regum maxima breui temporis momento subuersa sunt. fidem meis uerbis astruit Dionysius in Corintho, quondam tyrãnus Siciliæ, mox pulsus & Corinthum profugus, literator factus è tanto principe. attestatur & Crœsus rex Lydiæ, ditißimus regum, qui sperans se deleturũ Persarum potentiã, nõ modo propriũ regnum amisit, sed & ipse uiuus in potestatẽ hostium redactus, minimum abfuit quin exureretur. Testantur de huiusmodi somnijs nõ singuli tantũ, sed ciuitates, gentes, regiones, Græcia, Barbaria, insularũ cõtinentisq; incolæ, Europa, Asia, oriens, occidens. nihil enim usquã permanet sui simile. Aegyptus quondam in multas gentes habuit imperiũ, nũc ipsa seruit. Macedones aliquãdiu tam potentes fuerũt, ut iura toto orbi redderent: nunc imperatas à dominis pecunias tributi nomine quotannis quæstoribus numerant. Vbi est illa Ptolemæorum familia, cuius splẽdor per singulos successores ad extremos terræ marisq; terminos emicuit? ubi sunt

gentes

gentes ciuitatesq́; sui iuris & liberæ? rursum ubi subditorum seruitutes? nónne Persæ Parthis imperauerunt? nunc subduntur eis uersa rerum humanarũ alea. Quidã fingunt sibi prolixas felicitates, at hæ sunt magnorũ malorũ initia. itaq; dum ad magnorum cõmodorum possessionẽ properant, graues miserias inueniunt: & e diuerso malum expectando, in bona fortuita incurrunt. athletæ robore freti ac bona corporis habitudine, dum certã sibi pollicentur uictoriã, uel exclusi sunt è certamine, uel uicti ab aduersarijs. alij ne secundã quidem palmã sperãtes, primam coronam reportauerunt præmium. quidã æstate soluentes tempore opportunißimo, fecerunt naufragium. alij hibernis tempestatibus pene obruti, portũ attigerũt incolumes. Quidam negociatores certa lucra sibi proponunt, securi de periculis: alij de damno soliciti, magnum fecerunt operæ pretium. tam anceps est fortuna, rebus humanis tanquam in statera pendentibus, et inæquali pondere nunc huc nunc illuc uergentibus: tanta offenduntur caligine. Proinde tanquã altum dormiẽtes erramus, non ualentes quicquam ratiocinatione uel penetrare uel certo comprehendere, quando cuncta umbris spectrisq́; sunt similia. & sicut cùm pompæ traducuntur prima quæq; conspectum prætereunt, itẽ in torrentibus fallente uisum celeritate undæ præterfluunt: sic uitæ negocia currentia præterlabentiaq́; uidentur manere, cum ne momentum quidem maneant, nunquam nõ subterfluentia. Interea qui uigilant, quantum ad incertam perceptionem attinet, nihil à dormientibus differunt seipsos fallẽdo, dum se putant rerum naturas certo

per-

perspicere, quamuis interturbantibus scientiam sensibus per spectaculorum, saporum, uaporũq; illecebras, quibus inescatus animus non sinitur recte inoffenseq; per uiam publicam progredi itaq; confusis celsis cũ humilibus, magnis cum paruis, exoritur inæqualitas inducens caliginem atq; uertiginem. Cum igitur tãta perturbatione obscuritateq; uita referta sit, oportet interuenire uirum ciuilem, & tanquam doctum somniorum interpretem, diurna somnia uisionesq; hominum qui uigilare sibi uidentur, dijudicare coniecturis uerisimilibus, persuasionibus rationi consentaneis persuadentem singula: hoc honestum, illud turpe: hoc bonum, malum illud: hoc iustum, iniustum illud, & cætera similiter: hoc prudenter factum, illud fortiter, hoc pie, hoc sancte, hoc utiliter: & ediuerso hoc factum inutiliter, hoc imprudẽter, hoc timide, hoc impie, hoc profane, hoc noxie, hoc ambitiose. Item: hoc alienum est, ne concupiscas: hoc tuum, utere non abutere. Affluunt opes? impartire. nam diuitiarum pulchritudo est non in crumenis, sed in egenorum auxilio. Pauca poßides? caue inuideas diuitibus. Pauperem inuidum nemo miserabitur. Honoratus es? caue insolentiam. Humilis conditionis es? noli despondere animum. Succedunt tibi omnia ex sententia? mutationem time. Offendis sæpius? bene sperato. nam res humanæ mutantur in contrarium. quandoquidem sol, luna, cælum uniuersum, manifeste aperteq; noscitur, quæ perpetuo manent eadem, ueris definita regulis, ordinatis, aptis, optime congruentibus. At res terrenæ totæ perturbatæ sunt, incongruæ incompositæq;, ut

ut propriè dicere liceat, has mersas profundis tenebris, illas similes lumini fulgētißimo, uel potius lumen ipsum sincerißimum atq; purißimum. Si quis igitur uelit res introspicere, inueniet cælum esse diem sempiternam umbræ ac noctis expertem, quippe illustratum inextinguibilibus purißimisq; splendoribus. Et quanto apud nos sunt potiores uigilantes dormientibus, tanto in mundi uniuersitate cælestia terrestribus, ut quæ insopita uigilant, propter certas irrequietasq; uires, nunquam frustratas suis effectibus. At terrestria etiamsi paulisper excitentur, rursum degrauata in somnum recidunt, deficiente uisu animæ, ut errare necesse sit atq; offensare. nam his rebus falsæ opiniones caliginem inferunt, ut uitari non poßint somnia inania, nec quicquam firmiter prehendere liceat. Figuratum est & quod in secundum à regio currum ascendere dicitur, ob causam hanc. qui rempublicam tractat, secundus à rege habetur, cum nec priuatus sit nec rex, situs in amborum confinio, priuato ciue potior, regia potestate inferior, subiectus tanquam regi populo, cui per omnia uult gratificari bona fide ac sedulo. Fertur autem sublimis ceu sella curuli, tum à negocijs, tum à multitudine in altū elatus, præsertim cum parua magnaq; succedunt ex sententia, nemine reflante aut opponente se, sed ut in nauigatione prospera deo gubernante omnia salutariter. Anulus à rege datus insigne est fidei magistratum inter & populum regem intercedentis. Cæterum torques aurea, non ad gloriam solum, sed & ad pœnam pertinere uidetur. quamdiu enim res ciuiles ei bene procedunt, placet sibi honoratus à ciui-

bus. cum autem aduersitas accidit, non uolenti quod damnandum esset, sed fortuito, quod meretur ueniam nihilominus iniecta in torquem manu trahitur, tantum non increpante suo domino: Hanc torquem donaui tibi, ornamentum in prosperitate, uinculum in aduersitate. Audiui tamen & aliam huius loci expositionem figuratam talem. Regem Aegypti esse nostrum intellectum, principem regionum corporearum particulariũ, qui tanquã rex potestate utatur in adamato corpore. tribus enim potißimum occupatur negocijs, circa cibos, potus, cupedias: ideo tres habet procuratores, pistorum, pincernarum, coquorumq; principes: quorum alius cibos, alius potus, alius condimenta præparat. omnes autem eunuchi sunt, quia uoluptatis amator sterilis est rerum ualde necessariarum, sobrietatis, pudoris, continentiæ, iustitiæ, uirtutum omnium. Nullæ enim res adeò pugnant inter se, ut uirtus & uoluptas, propter quam multi negligunt quæ sola curanda erant, dantes se concupiscentijs, & sequentes quæcunq; illæ inuitant. Princeps coquorũ nec in carcerem ducitur, nec mulctatur, quia condimenta non sunt admodum necessaria, nõ tam deliciæ, quàm uoluptatis irritamenta leuia. Reliqui duo misero uentri apparatus faciunt, pistorum pincernarumq; præfecturam gerentes, quandoquidẽ hæc duo maxime cibus potusq; uitam fulciunt: quæ ubicunq; sunt in precio, laudantur eorum procuratores, & si quando cessant in officio, pœnam indignationemq; incurrunt. Puniũtur autem non eodem modo, quandoquidem etiam in harum rerum usu est differentia: cibus necessario sumitur, ui-
 num

num minus utile censetur. nam sine mero uiuunt homines contenti fontanis laticibus sitim restinguere. Quãobrem princeps pincernarum recipitur in gratiam pristinam, quippe qui peccauit in minoris momenti negocio: coquorum uero princeps nõ impetrat ueniam, usq; ad ultimum supplicium procedente ira, haud secus ac in culpa grauißima. nam ciborum defectum mors sequitur. Quapropter qui hac in re peccauit, lege talionis suspensus necatur, & quod alijs intulit, ipse patitur, quippe qui esurientes & ab ipso pendẽtes diuturna fame cruciauit. De his quoq; hactenus. At regius uicarius assumpta Aegypti procuratione obibat eius regionis præfecturas & oppida, omnibus nouum magistratum officiose ac hilariter excipiẽtibus, quos tum beneficijs, tum comitate sibi deuinciebat, elucente in ipso uultu hominis eximia quadam gratia. Postquam autem euẽtu somnijs respondente aduenit illud prius septennium fertilißimũ, quintam partem frugum quotannis exigens per subpræfectos & ministros publicos, tantum comportauit manipulorum numerum, quantum nemo antea collectum meminerat. Nec enim iniri potuit eorum numerus, quãuis plurimi occupati essent in eo negocio, quibus mos est curiose dinumerare talia. Elapso autem ubertatis septennio fames incepit, quæ usque crescens & procedens non continuit se Aegypti terminis, sed diffusa per omnes deinceps ciuitates regionesq; quàm longe lateq; patet orbis habitabilis, peruenit ad extremos orientis occidentisq; populos. fertur nunquam ante sic laboratum malo communi uniuersis gentibus, quale medico-

rum

tum filij serpiginem nominant: quod omnes partes corporis inuadens ignis more depascitur. quam ob rem quæq; gens per honoratißimos legatos frumentum in Aegyptum petebat. iam enim fama prouidentiam iuuenis præfecti ubiq; uulgauerat, qui commeatus copiosos seruasset ad futuram penuriam. ille primum aperiri iubet omnia horrea, ut aspectu ipso & spe recrearet animos, prius quàm succurreretur corporis neceßitatibus. deinde institutis annonæ curatoribus uendebat frumentum semper in futurum prospiciens, cuius temporis maiorem quàm præsentis rationem habebat. Interea pater etiam illius, deficientibus paulatim rebus ad uictum necessarijs, ignorans felicitatem iuuenis, mittit frumentatum decem filios, retento domi natu minimo, qui prore gis uterinus frater erat. Illi in Aegyptum profecti fratrē tanquam alienum adeunt, & maiestate stupefacti adorant prisco more hominem, confirmantes euentu somnia. qui uenditores suos conspicatus mox omnes agnouit; ipse agnitus à nemine, deo nondum uolente ueritatem aperire ob causas quasdam necessarias, quas tum dißimulari fuit satius: is enim aut uultum eius mutauit in augustiorem speciem magistratu summo dignam, aut mentes obtuentium hebetauit quo minus cernerent. Ille non ut iuuenis ad tantum principatum euectus, & regi longe potentißimo dignitate proximus, elatus ætate ac potestate de uindictæ occasione cogitauit, sed imperauit suis affectibus premens atque recondens eos in animo, magno consilio personam infensi assumens, toruo aspectu uoceq; obiurgatoria miseros

territans. Heus uos, inquit, nihil pacatum habetis in animo. aliquis ex regis hostibus exploratores uos submisit, cui sceleratam operā polliciti, putastis uos posse fallere: sed non latent me insidiæ uestræ, quantumuis eas tegere conamini. fratres crimen intentatum à se depulsuri, negant se huic culpæ affines, qui nec ab hostibus ueniant, nec ipsi affecti sint hostiliter, nec induci queāt ad tale ministerium. esse enim se natura pacis cupidos, & à tenera ætate legibus parere didicisse sub patre uiro sancto religiosoq;, qui duodecim genuerit filios: ex quibus unum domi mansisse propter ætatem nondum peregrinationi maturam, decem coram adstare, reliquum sublatum è medio. Hæc de seipso loquentes audiens tanquam de mortuo, quid animi habere potuit? Quamuis enim ne tunc quidem affectum suum protulit, tamen intus uerebatur in pectore. nihilominus pari oris grauitate: Si, inquit, uerum dicitis uos exploratores non esse, ut certior fiam manete hic paulisper, et fratrem minimum uocate per literas. quod si patris necessitas uos manere non sinit, ne grauiter ferat diuturnam uestram absentiam, abite omnes obside hic relicto uno, donec reueritimini cum natu minimo. si secus feceritis, capitale fuerit. Hæc truculente, ut uidebatur, interminatus destitit. illi mœsti damnabant suam in fratrem sæuitiam dicentes: Nūc ueterem iniuriam præsenti calamitate luimus, pœnas à nobis exigente iustitia rerum humanarum præside, quæ scelus ad tempus dissimulatum inclementer arguit, ut dignum est. quis enim pœna dignos neget? qui fratris innocentis preces immaniter contempsimus, quē

mise-

miserari debuissemus, nocturnas uisiones narrantē quasi familiaribus. at nos efferati & crudelissimi nefarium, quod negari non potest, scelus perpetrauimus: propter quod & hæc patimur, & tristiora expectamus: qui cū simus penè omnium hominum nobilissimi paternis, auitis, cæterorumq; maiorum uirtutibus, cognationem dehonestauimus admisso probro maximo. Tum grandior natu, qui iam inde à principio conspirationi sese opposuerat: Actorum, inquit, inutilis est pœnitentia. rogabā, supplicabam, ostendens quàm impius esset conatus uester, dehortans ne iræ indulgeretis. cū mihi assentiri debuissetis, maluistis sequi uestrum insanum consilium. ergo fructum dignum peruicacia tam impia carpimus, & mercedem accipimus debitam. Inquisitio fit in paratas insidias iuueni, nec homo inquirit, sed deus, aut diuinū ius aut prouidentia. Hæc submisse colloquentes fratres audiebat ille uenditus, qui per interpretem cum eis egerat: iamq; impar affectui prorumpentibus lacrymis, ne deprehenderetur auersus est: & postquam delacrymauit, dolore paulum leuato, abstersaq; facie reuersus ad eos iubet uinciri fratrem à grandissimo proximum, idq; inspectantib. cæteris omnibus, quasi sibi ex aduerso oppositum. nam inter complures secundo penultimus opponitur, sicut primus ultimo. Et fortasse maxima pars culpæ in eo fuerat, quasi autore conspirationis nefariæ, qui cohortem fratrum animauerit, & ad odium incitauerit. nam si fratri bene clementerq; consulēti, quo uno minor, cæteris erat grandior, suū adiunxisset suffragiū, uix admissum fuisset facinus, præualente per consensum

honore ætatis & ordine, præsertim in tanti momēti negocio. nunc maluit à meliore parte ad deteriorem deficere, & in immitem duramq; sententiam discedere, tanta contentione, ut eius ductu hortatuq; sine mora perpetratum sit impium facinus. hoc est, cur soli ex omnibus iniecta puto uincula. cæteri iam parabāt se ad reditum, proregis iussu impletis per frumentarios omnibus saccis fratrum tanquam hospitum, & reposito precio in eorum orificijs, nemine tamen super hac re præmonito. insuper auctarij uice additum est quantum redeuntibus in itinere posset sufficere, ut quod coemerant deportarent integrum absq; ullo detrimento & dispendio. Ingreßi uero iter cum iusto uincti fratris desiderio, nec minus de patre soliciti, ægre laturo numerosam prolem decrescere singulis profectionibus, ac ne credituro quidē de uinculis, sed prætexi morti hoc commentum suspicaturo, ut solent de cætero suspicaces esse qui semel impegerunt, sub uesperam deponunt iumentorum sarcinas, ipsi curas adeò non deponunt ut premantur grauius. sic enim usu uenit, ut interquiescente corpore mens improuisos casus per ocium pensitans angatur magnis molestijs. tum aperto uno quopiam sacco reperta est in eius ore crumena plena pecunijs: quibus numeratis inuentum est solidū frumenti preciū, duntaxat quantū saccus capiebat. qui inuenerat, rem fratrib. indicat, stupens miraculo. hi nō gratiā, sed insidias rati & animo destituebātur & consilio: cūq; uellent oēs saccos excutere, metu persecutiōis inde profecti, penè cōtinuato cursu aliquot dierū iter absoluerūt magno cōpendio. Tum uero alius

post

post alium ruentes in patris complexus, deosculabãtur senem præbentem se, quamuis iam præsagientem inexpectatum nescio quid. sensit enim deesse unum salutatorem, cuius mox tarditatem accusauit, subinde prospectans in uiam, & requirens integrum filiorum numerũ. sed cum nemo superueniret amplius, uidentes eum metu solicitum sic alloquuntur: In casibus inopinatis, mi pater leuior est cognitio quàm dubitatio. nam re cognita potest inueniri ad salutẽ aditus, hæsitatio nihil expedit. audi nunc ualde molestum nuncium, sed auditu necessarium. Frater quem nobiscum misisti ad frumentum emendum, non reuersus uiuit tamen. bene habet quòd salus eius in tuto est, detinetur autem in Aegypto uiuens apud præsidem: qui siue aliorũ calumnijs, siue suspicioni suæ credulus, pro exploratorib. nos habuit. cumq; in defensionem nostram afferremus quod in mẽtem ueniebat ex tempore, narrantes de te reliquisq; fratribus, uno defuncto, altero apud te manente, quem dicebamus propter ætatem teneriorẽ domi substitisse: atq; ita omnia de tota cognatione nostra proderemus nil dißimulando quo magis suspicio eximeretur homini, nihil profecimus, illo negãte se crediturum nobis, nisi uiso fratre nostro natu minimo. eam ob causam secundo genitus retentus est pro obside, dimittendus quàm primum alter exhibitus fuerit. id imperatum fuit lõgè molestißimum. sed durior etiam est neceßitas præsentis temporis, cui parere oportet propter uictualia, quæ nunc fame preßis sola Aegyptus suppeditat. Tũ senex gemitũ ducẽs ex imo pectore, Quem ergo primũ, inquit, deplorabo? penultimúmne,

non extremum sed primum in calamitatum ordine? an secundogenitum, qui miseria primo proximus nõ prius mortem sensit quàm uincula? an natu minimum, cui abominanda profectio suscipienda est, si modo proficiscetur, fratrum infortunio factus nihilo cautior. interim ipse membratim pereo, nam parentum partes sunt liberi. modo numerosa feliceq; prole stipatus ad orbitatem recido. tum maximus natu, En tibi pro uno filio duos obsides, quos solos genui: in hos ut libet sæuito, ni fratrem meæ fidei committendum incolumem restituo, cuius in Aegyptum profectio duo maxima nobis afferet commoda. unum quod credetur nec hostes nec exploratores nos esse: alterum quod recipiemus fratrem è uinculis. Mœstus pater hærebat, è duobus eadem matre genitis orbatus altero, de alterius profectione solicitus, metuens ne impar anxietati ante reditum eius moreretur, memor præteritorum casuum. tum adhibitus est qui inter fratres excellebat animo, autoritate, facundia, quantus ætatis ordine. is communem sententiam parenti aperuit. ea fuit. quãdoquidem deficiebant necessaria, absumptis quæ priore frumentatione parauerant, unà omnes proficisci, non sine fratre natu minimo. nam præfectus regionis disertè interdixerat eis reditu, ni & illum adducerent. id uir sapiens reputãs, tolerabilius esse unius incertum periculum quàm certam tot fratrum perniciem, quæ propter domum fame pressam uitari non poterat, respondit: Cedendum est necessitati ut uideo. Fortasse natura uiam munit ad melius aliquid, quod nondum prouidere mẽte sumus idonei. Ite, & minimũ quoq; quando

ita uidetur assumite. Verum aliter eūdum est quàm antea. tunc pecunia tantum opus erat ignotis ad emendum frumentum euntibus, & nullam paßis iniuriam. nūc adiungenda sunt munera tribus de causis. ad parandam praefecti annonae gratiam, cui uos innotuisse dicitis: ad fratrem citius redimendum è uinculis: ad tollendā quantum fieri potest explorationis suspicionem. proinde ex omnibus quae nostra regio fert ceu primitias ferte homini, & duplex precium, annumerato quod retulistis proximè. fortaßis enim per alicuius ignorantiam id accidit. ego faustis precationibus abeuntes prosequar commendans salutem uestram seruatori deo, ut & apud illius regionis indigenas hospitibus conciliet gratiam, & uos restituat incolumes in patriā, unà cum fideicōmisso quod parenti debetis, tum alterum priorem relictum in uinculis, tum huncce quem nunc abducitis adolescētulum per aetatem imperitum rerum omnium. Ita cuncti contenderunt in Aegyptum. Post aliquot dies praefectus regionis cum reuersos uidisset gauisus est supra modum: moxq; iubet dispensatorem suum parare opiparum epulum, et uiros ad salis mensaeq; communionem adducere. Introducti adhuc causae ignari timebant, suspicando furti calumniam ob non redditum frumēti precium, quod in saccis inuenerant, & apud dispensatorem excusabant factum quod nemo accusabat, ut conscientiae satisfacerēt, simulq; proferebant pecuniam parati reddere. ille comiter hortabatur, essent bono animo. si quid inuenissent deo propitio, id eis fraudi non fore. neminem eis inuidere dona dei. nam hunc impleuisse in saccos pecuniam,

prouidentem non solum fami, sed & inopiæ. Sic consolati prompserunt allata munera, quæ mox domino superuenienti obtulerũt. percontanti deinde, satin saluæ, & an pater supersit, respondent de se nihil, sed patrem uiuere ualereq́;. cui bene precatus, & mactum dei fauore pronuncians, circumspexit requirens fratrem uterinum: quo uiso iam nõ ualens affectum reprimere, prius quàm eum proderet auersus, secesßit quasi ad aliud negocium (nondum enim erat aperienda ueritas) & in quodam angulo effudit se in lacrymas. tum ablutus, & dolorem rationi subijciens, ad hospites epulo excipiendos reuertitur, reddito quem retinuerat obside. adfuerunt & alij cõuiuæ, optimates Aegyptiorum. Tractatio fuit iuxta morem cuiusq; patriæ, quod durum uideretur discedere à consuetis moribus, præsertim in cõuiuio, ubi maximè hilaritati prospicitur. Iußi deinde sedere iuxta ætatis ordinem (nondum enim discumbendi mos receptus erat) mirabantur quòd Aegyptij non aliter quàm Hebræi rationem ætatis haberent in honorandis hominibus, sic cogitantes: fortasse hic magistratus pro sua prudentia non solum serijs & magnis rebus ad pacis belliq; recta munia spectantibus induxit decorum ordinem, uerum etiam honestatem in istis leuiorib. & penè ludicris, quam Aegyptij hactenus rudiores nesciuerant. nam in cõuiuio semota grauitate lætitia quæritur. Interim cibi non ualde lauti apponuntur, quod conuiuatori nõ liberet uti delicijs in publica penuria: & hoc ipsum homines prudentes in laudem uertebant, uitari luxum intempestiuum & inuidiosum: probantes consilium memoris

quid.

quid uel præsentē læticiam, uel publicum statum deceat, & utriq; se accommodantis tempori. atq; ita opportunus & minimè inuidiosus apparatus fuit. quod deerat supplebatur hospitali comitate, propinationibus, faustis ominationibus, ad hilaritatem hortationibus, & id genus iucundis alloquijs, quæ ingenuis ac liberaliter educatis gratiora sunt quàm cibi potúsue lauticiæ, non magnificiendæ nisi apud istos epulones luxus ostentatores. Postera die sub lucem accitum dispensatorē domesticum iubet saccos quotquot allati fuerant frumento replere, ac rursum in cuiusq; ore precium cum crumena reponere: in minimi autem saccum indere argenteum poculum omnium pulcherrimū, ex quo ipse solebat bibere. Hæc iussa ille diligenter exsecutus est, semotis omnibus arbitris & testibus. Discedūt hospites ignari doli, atq; etiam læti insperatis successibus. expectauerant enim subituros se interceptæ furto pecuniæ calumniam, recepturos fratrem obsidem, fortasse ne minimum quidem fratrum, ui detentum ab eo qui tam accuratè illum adduci iusserat. at illis omnia supra uotum euenerant, non solum nullam paßis calumniam, uerum etiam ad salem mensamq;, quo præcipuum habetur pignus amicitiæ, adhibitis: receptus est & frater illæsus, idq; absq; ullo deprecatore: alter natu minimus reducebatur ad parentem incolumis: suspicionem explorationis euaserant, reuertebantur onusti cōmeatibus, bonam spem & in futurum conceperant, etiamsi sæpius reditura esset penuria, pollicentes sibi securum iter, non trepidum ut ante, sed lætum, ut ad familiarē & hospitē regionis eius summum

magistra=

magistratum. Sic affectis & sic cogitantibus repentinus inexpectatusq; pauor ingruit. Missus dispensator cum cohorte domestica, ut maneant manu significat, ipse cursum accelerat. mox anhelus: Cõfirmastis, inquit, & priora crimina, pro gratia referẽdo bene meritis iniuriam, reuersi ad pristina maleficia. recepto per furtum frumẽti precio maius addidistis facinus, impunitate augente, ut fit, malitiam. poculum herile pulcherrimum preciosissimumq;, ex quo uobis præbibit, surripuistis homines grati pacatiq;, qui ne nomen quidem nostis exploratorum, qui duplicatum attulistis frumenti precium, nimirum ut tali esca obiecta ex insidijs, maiorem prædam auferretis. sed non semper felix est malitia, interdum cum maximè se cælat, deprehẽditur. Ad hæc cum illi præ stupore ne mutirent quidem, repentè oppreßi dolore metuq; duobus malis grauißimis, hærebant uerba in faucibus, ut solent inopinati casus uocem adimere. Tandem ne uiderentur silentio fateri conscientiam, Quomodo, inquiunt, causam dicemus, aut apud quem? nam tu contra nos exstitisti & iudex & accusator, qui etiam ab alijs accusatis nobis patrocinari debueras, quales simus expertus. Certè pecuniam prius in saccis inuentam, nemine arguente ut redderemus retulimus. num sic mutati sumus, ut hospiti per furtum damnum daremus pro gratia? nec factum est hoc, & absit ut unquam ulli nostrum in mentem ueniat. Quod si apud aliquem è fratribus poculum deprehensum fuerit, is luat capite. si uerè admissum est facinus, ipsi capitale iudicamus ob causam non simplicem. primùm, quia concupiscere aliena est iniquisi-

quiſsimum. tum quia nefarium ducimus uelle nocere be-
ne meritis. tertio, quia genus deductum ab illustribus
maioribus ignominioſis factis dehoneſtare probrum
eſt turpiſsimum. quibus criminibus ſi quis noſtrum eſt
obnoxius, pereat dignus non uno ſupplicio. & cum
dicto iumenta ſarcinis exonerant, ultro ad ſcrutandum
inuitando. Diſpenſator non ignarus latere id in ſacco
natu minimi, quò ipſe clam abdiderat, tamen arte rem te
gebat, initium à maximo natu faciens, & inquiſitionem
ſecundùm ætates perſequens, nemine tergiuerſante, ſin-
gulis iuuantibus, donec uentum eſt ad minimum, apud
quem repertum eſt quod quærebatur, magno fratrum
gemitu: qui ſciſsis ueſtibus præmaturo luctu complora-
bant fratrem uiuentem etiam tunc, nec minus ſuam ui-
cem & parẽtis miſeri, præſagiorum eius memores, pro-
pter quæ fratrem cunctanter & inuitus commiſerat iti-
neri comitem. mœſti deinde turbatiq; retro in urbem re
deunt eo caſu attoniti, nõ tam fratris cupiditatem ſuſpe
ctam habentes, quàm externas inſidias. Tum ad regio-
nis præfectum adducti, uerè fraternam pietatem profe-
runt. accidentes enim uniuerſi ad illius genua, quaſi om
nes furti cõuicti, miſerabile dictu, diffluebant lacrymis,
ſupplicabant, ſeipſos offerebant, pollicentes ſeruitutem
uoluntariam, illum herum appellando, ſe externa man-
cipia, empta precio, à nullis abſtinendo ſeruilibus nomĩ
nibus. qui magis etiam eos tentando, ſeuere admodum
reſpondit: Abſit ut ob unius culpam in tam multos ſæ-
uiam, aut durius aliquid ſtatuam. Quid opus eſt pœnas
ab inſontib. exigere? qui ſolus peccauit, ſolus puniatur.
Audio

Audio iam ante à uobis prædamnatum quicunq; deprehensus fuerit. ego tamē æquitatis respectu mitigabo pœnam remisso supplicio in seruitutem eum uindicās. Hac comminatione perculsis cæteris, & exanimatis calumnia, quartus ætatis ordine, uir audax, & saluo pudore facūdus liberè: Precor, inquit, here, ne iræ indulgeas, neue fretus potestate regiæ proxima, contra inauditos indefensosq; feras sententiā. Cum primum huc uenimus, percontanti tibi de patre fratreq;, respondimus patrem consenuisse non tam ætate grauatum quàm multis infortunijs, quibus more athletarum exercitatum, uitā exegisse in perpetuis miserijs atq; laboribus. fratrem adhuc puerum, patri ualde carum esse, ut prolem serotinam, & è duobus eadem matre prognatis superstitē. eum domi relictum solum, maiorem eius germanum uiolenta morte sublatum. cumq; iußisses eum huc adduci, malum minatus ni faceremus, ac ne reditum quidem ad te permittēs, mœsti disceßimus: & reuersi domum rem totā patri narrauimus. Ille diu reluctatus, quòd uehementer puero metueret, tandem cogente penuria nobis redire ad frumentationem sine minimo fratre propter tuas minas non audentibus, ægrè persuasus hunc unà misit, ualde incusans quòd indicassemus nos habere fratrem alium, & sortem suam miserans quòd disiungeretur à puero charißimo. est enim pro ætate imperitus rerum omnium, non externarum tantum, sed & domesticarum patriarumq;. ad sic affectum parentem quomodo reuertemur? hoc non reducto quibus eum intuebimur oculis? misera morte morietur, uel hoc solo audito quod puer nō reuertitur. n[illegible]
hom-

homicidæ patricidæq; audiemus ab inimicis infortunio nostro insultantibus. maxima criminis eius pars in me recidet. multa enim patri sum pollicitus ut pateretur abire puerum, ultro pignus offerẽdo, quod suo iure quandocunq; libuerit posset à me repetere. quod ni tu propitius fias, reddere qui potero? Miserere senis obsecro, reputans quàm impotenter hanc calamitatem laturus sit, non recepto quem nobis inconsultè commisit filio. tu tamen pro iniuria quam uideris accepisse, pœnas sumito. en me uicarium. ex hac die seruorũ tuorũ numero ascribito. libẽter censebor inter tuos nouitios, modo puerum digneris dimittere. id non tam puero dabitur, si condonabitur, quàm seni absenti, subleuando tot anxietatibus, atq; adeò ipsi parenti omnium. ad tuam enim dextram ceu ad aram, utinam non frustra, confugimus. Miserere senis per totam ætatem exerciti honestis laboribus: qui totius Syriæ ciuitates in uenerationem sui conuertit, quamuis alio ritu uiuens & alijs legibus, longè diuersis ab indigenarum moribus. Sed uicit uitæ honestas, & perpetuus dictorum factorumq; consensus, ut etiam à suis institutis alienos ad beneuolẽtiam flexerit. ei sic gratificaberis, ut nihil posit contingere gratius. quid enim potest esse gratius, quàm deploratum recipere? Verum hæc omnia tentamenta erãt, quemadmodum & priora, regionis præfecto explorãte horum erga fratrem suum uterinũ beneuolentiã. Verebatur enim ne quod odium inter eos intercederet nouercale, ut solet in familijs prognatis è matribus diuersis, honore inter se paribus. ideò tanquã exploratores incusabat, sciscitãdo quo nati essẽt

genere

genere, ut per eam occasionem de germano cognosceret, num superesset, an perisset insidijs. Nec dimisit nisi obside retēto, donec adduceretur quem desiderabat maximè, ut liberaretur à molesta solicitudine. quo in conspectum adducto, nonnihil cura leuatus, omnes ad hospitalem mensam adhibuit, germanum honorans potioribus partibus, interim obseruans uultus singulorum, ex his iudicaturus numqua subesset inuidia. cumq; uidisset omnes gaudere & fauere honori pueri, non contentus duobus argumentis fraternæ erga illum beneuolentiæ, tertium experimentum commentus est, intentato furti crimine. nam inde certißimè conijcere poterat de cuiusq; animo erga fratrem petitum calumnia. atq; ita certo persuasus maternam familiam non impugnari seditione domestica, probabiliter de suo casu ratiocinatus est, id accidisse non tam fratrum perfidia, quàm prouidentia dei prospicientis in futurum, & imminētia non minus cernentis quàm præsentia. tum ad reconciliationem uersus ac fœdera, succumbens charitati domesticæ, ne fratribus propter ueterem iniuriam obueniret aliquod dedecus, noluit agnitioni primæ interesse quenquam Aegyptium: sed semoto uniuerso famulitio, repente profusis tanquam è fonte lacrymis, dextra ut propius accederent innuit, ne uel fortuito uerba eius exaudire posset quisquam alius: tum sic eos allocutus est: Rem longo tempore tectam & obliuioni mandatam ut putatis, nunc reuelaturus, solus solos appello. Fratrem quem in Aegyptum uendidistis, meipsum præsentem nunc cernitis. Ego sum. Hac insperata uoce perculsis perterritisq;,

& tãquam præ graui onere uultus ad terram demittentibus, ac sine uoce stupentibus: Nolite tristari, inquit, obliuionem omnium in me patratorum polliceor. nullo uobis deprecatore opus est. mea sponte in gratiam uos recipio, duabus de causis, propter pietatem erga patrẽ cui plurimum debeo, & propter innatam humanitatẽ, qua omnes præsertim sanguine coniunctos complector. cæterum hunc casum nõ uobis imputo sed deo, qui me suorum beneficiorum difficillimis temporibus humano generi exhibendorum ministrum executoremq; esse uoluit: id uerum esse his quæ uidetis credite. Totius Aegypti procuratio mihi cõmissa est: rex honorem mihi habet eximium, & ut parentem ueneratur quamuis ætate senior. color obseruorq; nõ tantum ab indigenis, uerum etiam à plurimis gẽtibus uel prouincialibus uel liberis. nam omnes opus habẽt meo subsidio propter inopiam. argentum aurumq;, & quod his maius est, commeatus apud me solum reponũtur, distribuẽdi in singulos quantum cuiq; ad necessarium usum satis est, ut nec ad delicias supersit quicquã, nec desit ad satietatem. Quod non iactanter dico, sed ut intelligatis neminem mortalem potuisse seruo tantam conferre felicitatem, & quidem detruso in carcerem. nam & uinctus fui quondam passus calumniam. Deus extremam calamitatem miseriamq; in summam felicitatem uertit, qui solus est omnipotens. id cum mihi sit persuasißimum, non est cur timeatis, deponite omnem solicitudinem, lætitiã recipite. nunc properandum est uobis ad patrem, ut à uobis potius quàm à fama accipiat lætum de me inuento nũcium: solet enim

illa præcurrere. Tum fratres certatim collaudabant hominem, alio aliam uirtutem deprædicante, clementiam, charitatem, prudentiam, pietatem uerò omnes uno ore laudabant, fœlicem euentum ad deum autorem referentis, & pristinos casus ferentis æquo animo: nec minus mirabantur insignem eius modestiam ac patientiam, qui neq; seruiens malè locutus est de fratrib. ut perfidis uenditoribus, neq; in carcerem trusus præ dolore ullum secretum effutijt, neq; tam longo tempore inter uinctos degens, ut miseri solent, suum detexit infortunium, tanquam ignarus omnium suorum casuum: ac ne tum quidem cum uel eunuchis uel regi interpretaretur somnia, occasionem arripiens suam ingenuitatem aperuit, imò nec cum uicariam regis potestatem accepit Aegypto uniuersæ præfectus, ut saltem obscuritatis opinionē aboleret docens se natum honesto genere, non uernam, sed insidijs quorum minimè oportuit deuolutum in graues ærūnas ac miserias. ad has laudes accedebat etiam æquitatis eius mentio, dexteritatisq; in obeundis munijs publicis. conferētes enim eum cum uulgata magistratuum aliorum tam arrogantia quàm imperitia, mirabantur ostentationis pomparumq; contemptum in uiro tam egregio: & quòd alienus ab omni maleficio tragico, quamuis potuerit mox in prima profectione agnitos opprimere, aut certè fame pereuntibus frumentum non præbere, adeò pœnam ab eis abstinuit, ut tanquam bene meritis daret munera, reddito precio. In tātum enim perfidia patratumq; scelus latuit, ut optimates Aegypti præfecto gratularentur fratrum præsentiam, quasi tum

primum

primum uenissent. quibus hospitaliter exceptis, rem indicarunt suo regi properè, ita ut omnia plena essent gratulationibus & lætitia publica, non aliter quàm si felici prouentu frugum fames mutata esset in abundantiam. Rex cognito patrem eius adhuc esse superstitem, & numerosam familiam, hortatus est ut uniuersi commigrarent, uberrimam Aegypti partem eis se donaturum pollicitus. moxq; multa carpenta & plaustra cum iumentis ad subuectionem donat fratribus, & honestum famulitium, ut patrem securè deducerent. illi uerò ad eum reuersi, & narrantes incredibilem insperatamq; felicitatem, non ualde senem mouebant, non quòd dubitaret de fide testium, sed propter rei magnitudinem assensum suspendebat. tandem conspecto apparatu copioso, non discrepante ab his quæ nunciabantur, confirmatus laudabat deum, qui suppleuisset quod in familia desideratum fuerat. sed hoc gaudium metu sollicitabatur, ne desererentur mores patrij. norat enim iuuentutis lubricum, & apud exteros peccandi licentiam, præsertim Aegyptijs circa uerum deum cæcutientibus, & cæcas creaturas consecrantibus atq; colentibus. sciebat etiam honores diuitiasq; insidiari parum cautis mentibus, ideò metuebat filio, quòd solus semotus à paterna familia uidebatur egere castigatore, qui ad uirtutem reuocans non sineret eum corrumpi tot prosperitatibus. Hæc cogitantem uidens qui solus inuisibilem animam introspicit, miseratus dormienti in somnis apparuit. Ne dubites, inquit, in Aegyptum proficisci. ipse itineris dux ero, secura tutaq; facturus omnia. restituam tibi & desidera-

tißimum filium, qui iam aliquot annis deploratus pro mortuo, non solum uiuit, sed & maximæ regioni præfectus est. sic senex bona spe plenus, mane lætus se dedit in uiam. Hoc audito filius (nam speculatores nunciosq; in itinere disposuerat) propinquanti circa regni fines occurrit obuiam. cumq; conuenissent circa Heroopolim ut uocant, effuderunt se in complexus mutuos, ubertim uestes rigando lacrymis, atq; ita hærentes aliquantisper explebant diutinum desiderium, & tandem unà contenderunt ad regiam. Ibi rex conspicatus uenerandam senis faciem, non ut præfecti, sed ut suum patrem excepit honorifice: dein post solennia humanitatis officia, donauit ei agrum ubertatis præcipuæ: & quia huius filios audierat esse pecuarios, facultatesq; illorum constare pecoribus, commisit eorum curæ proprios greges ouium caprarumq; cum armentis regijs. Iuuenis autem tanta fide usus est in administrandis negocijs publicis, ut cum ratio temporum plurimas occasiones ei præbuisset ad congerendam pecuniam, potuissetq; facilè ditißimus sui seculi euadere, adulterinis diuitijs ueras prætulerit, & cæcis perspicaces, totum argentum aurumq; è frumenti precio collectum referens in thesauros regios, ne drachma quidem subtracta, contentus donis quibus rex eum remunerabatur. nec aliter quàm Aegyptũ cæterasq; regni eius prouincias, externas quoq; gentes fame pressas hic uir nunquã satis laudatus curauit, paterna prouidẽtia distribuens alimenta, futuris etiã neceßitatib. prospiciens, non solũ præsentibus. nam ineunte anno egestatis septimo, accitis agricolis (iam enim ubertatis spes affulgebat

gebat) dedit hordeum & triticum ad sementem, diligenter cauens ne quis hæc in alium usum uerteret, appositis custodijs ex optimatibus, qui sationem obseruarent. Post aliquot autem annos à finita fame defuncto patre, fratres nōdum à suspicione in totum liberi, ueriti ne ille ulcisceretur iniuriam ueterem, denuo cum uxoribus ac liberis supplices petierunt ueniam. Qui lacrymans respondit: Iam tempus ipsum hanc solicitudinem exemisse uobis debuerat, nisi molesta esset conscientia. Obitus cōmunis patris renouat uobis metum ueterem, quasi ad tēpus data uenia, nequid ille contristaretur. Verū ego non mutor tempore, nec unquam uiolabo pacem semel redditam fratribus. non distuli uindictam in tempus opportunius, sed condonaui pœnam in solidum, partim in honorem patris, ne quid mentiar, partim propter fraternam necessitudinem. quamuis etiamsi patris solius respectus apud me ualuisset in hoc humanitatis officio, par est ut etiam illo defuncto ualeat. nam mea sententia nemo bonus moritur, sed uiuet in sempiternum expers senij, propter immortalem naturam animæ solutæ corporis necessitatibus. Cur autem geniti patris tantum meministis? habemus alium ingenitum, immortalem, æternū, inspectorem auditoremq; omnium etiam quæ fiunt per silentium, introspicientem intimos secessus animi: eum ego testem inuoco meæ conscientiæ, quòd bona fide uobiscum in gratiam rediui. nam ego (absit dicto inuidia) dei sum, qui in uestrum bonum uertit mala consilia. Deponite metum, posthac meliore conditione apud me futuri quàm ante parentis obitum. ita confirmatis fratri-

bus, facta cōuenientia dictis addidit, nihil omittēs quod pertineret ad eorum commoda. Insequutis autem felicioribus temporibus, & regione restituta in abundantiam pristinam cum magna incolarum lætitia, honorabatur ab omnibus, gratiam referentibus pro acceptis beneficijs in difficultate superiorum temporũ. fama quoq; apud exteras ciuitates celebrabat hominis uirtutes inclytas. Vixit annos decem supra centum in senectute defunctus prospera, formosus admodum & prudens facũdusq;. testatur de eius corporis pulchritudine amor qui mulierem adegit ad insaniam: de prudentia uero æquanimitas perpetua in tantis circa fortunam eius mutationibus, illo casus omnes bene uertente, & coaptāte quæ uix coaptari posse uidebantur. quantum autem ratione orationeq; polleret declarauit & somniorum interpretatio, & in fortuna uaria semper sui similis constansq; facundia, ad persuadendum efficacißima, ut omnes uolentes libentesq; non coacti iussa facerent. Ex hac ætate decem & septem annos usq; ad exitum adolescentiæ uixit in paternis ædibus: tredecim sequentibus improuisos casus pertulit, insidijs petitus, uenditus, seruiens, calumnias ferens & uincula. reliquos octuaginta exegit in principatu summaq; prosperitate, famis ubertatisq; præses ac dispensator optimus, egregie prospiciens utrique tempori.

TOMI PRIMI PHILONIS Iudæi librorum Finis.

EPI SCOP.

Misc. Lit.